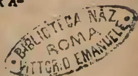
LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI

DE OCCVLTIS NATVRAE MIRACVLIS, AC VARIIS RERVM DOCVMENTIS, PROBABILI, RATIONE ATQ; ARTIFICIOSA CONIECTURA EXPLICATIS,

LIBRI IIII.

Quorum duo priores nunc accuratius sunt recogniti, ac multis in locis aucti: posteriores verò duo, nunc recèns adiecti; mira rerum ac sententiarum varietate, ad lectoris vsum atque oblectationem exornati.

Sum Iohannis Iacobi Frodorj.

Elenchus operis & capitum enumeratio omnium gustum exhibebunt.

Domus S. Pantaleonis

Scholarum Piarum

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Ioannem Birckmanum, Anno
M. D. LXXIII.
Cum gratia & Priuilegio Cæsareæ Maiestatis.

Ex legato: Fran. de Rubeis

PASCHASII OENII HEI-CRVCINI IN OPERIS COMmendationem Carmen.

I te delectat multò pulcherrima Nymphe
Natura æterni fida ministra Dei:
Aut plusquam varius rerum color, optime Lector,
Ornatus, series, forma, vel ordo iuuat:
Si censes operæ pretium cognoscere, quicquid
Tellus, Oceani tractus, & astra ferunt:
Et cupis ingenuè multa & præclara doceri,
Id quod Naturæ lex, Pietasq́; monet:
Huc ades, hos memori libros fac mente recondas,
Propositi exiguo tempore victor eris.
Scilicet eloquio cumulatus, & arte medendi
Lemnius ostendet, quidlibet vnde petas.
Abdita Naturæ pandit miracula, vires,
Causas, quæ multos texerat vmbra dies.
Tum solidis adeò rationibus omnia fulcit,
Vt carpi, Momo iudice, posse neges.
Ingenij mirè felicis acumine quid non
Differit argutè, perspicueq́; docet?
Candidus & tersus leni fluit agmine sermo,
Multus vbique nitor, multus vbique lepos.
Nec Medicis solis (ne fortè quis inscius erret)
Hic operam & studium dedicat ille suum:

Plurima ciuili præcepta salubria vitæ,
Fingendisq́; probè moribus apta leges.
Auribus instillans animoq́ue τὸ γνῶθι σεαυτὸν
Hoc aget, vt studeas notior esse tibi.
Ignauas hominum vetat obbrutescere mentes,
Præteritis've bonis deteriora sequi.
Quin obiter studijs melioribus imbuit omnes,
Qua se cognoscant, qua ratione Deum.
Sed frustra celebrem malè natis versibus illum,
Cuius fama volat docta per ora virûm.
Instar multorum Gesnerus Apolline dignus
Mystes, sat locuples hic mihi testis erit:
Qui citra inuidiam presso vir candidus æqua
Expensum trutina pollice laudat opus.
Vt taceam geminos Hetrusca voce loquentes
Quàm cupidè Ausonidum turba diserta legat.
Lucis enim vsura caruére, nec hactenus extra
Septa domus reliqui corripuêre pedem.
Restat vt Hispanos, Celtas, linguaq́; Britannos
Repræsentantes, Belgica verba sonent:
Quos æquè gratos doctis si senserit auctor,
Adijciet totidem, cœpta iuuante Deo.

ILLVS-

ILLVSTRISSIMO POTENTISSIMOQVE SVECORVM, GOTHORVM, VANDALORVMQVE REGI, AC LIVONIAE Domino, ERICO eius nominis decimoquarto, Leuinus Lemnius Medicus

S. D. P.

SCITVM est illud Platonis, Rex inuictißime, felices fore respublicas, si vel studia sapientiæ consectentur Reges, vel sapientes imperent. Quod cùm in te sine cōtrouersia perfici intelligam, qui non solùm studijs sapientiæ sedulò insistas, sed quasuis artes amplectaris ac colas; non possum tuæ Maiestati, tuoq; ampliß. Regno non impensè gratulari. Dici enim vix queat, quàm sis hoc nomine tuis subditis futurus amabilis ac gratiosus, deniquè ad ea sectanda, quæ in humanis rebus sunt præcipua, queq; ad summam felicitatem spectant, incitamento. Vt enim filij maiorum vestigijs insistunt, in quos oculos continenter habent defixos, illorumq; imitantur vel vitia vel virtutes: ita in imperio aulæ Proceres ac promiscua paßim multitudo ea consectari conatur, ea vita & moribus exprime-

re, quæ Regi aut Principi placere videat, & quibus ille maximè afficiatur. Quum autem multis magnisq́; rebus spectata sit tua, ERICE illustrißime, Maiestas & amplitudo, corporis animiq́; præstātia, acumen ingenij, eruditio singularis, summa vitæ integritas, in pace incredibilis imperij moderatio, belli verò tempore, quod nunquam nisi iustè à te suscipitur, mira rerum gerendarum peritia, pari consilio ac prudentia fulta: quibus artibus non minus fortiter, quàm animosè, magnoq́; successu ac dexteritate finitimos, qui alienæ ditioni inhiant, propulsas ac conficis: quis tantas tamq́; admirandas naturæ dotes, quibus à Deo Opt. Max. affatim excultus es, ac cumulatè exornatus, non admiretur ac suspiciat, solidisque encomijs prosequatur? quod ipsum vnicè perficere meditor, quandoquidem Maiestatis Regiæ fauorem experiar, quæ ex nostra hac statione atque excubijs, magnis premijs in Aulam suam nos euocat. Quocirca quum latißima Regna, longeqúe exporrectos Sueciæ ac ditionis Gothicæ tractus (à quibus totius Europæ exortam nobilitatem seriò dictitare solet Imperator Carolus huius nominis quintus, sibiq́; id laudi ducere) incredibili sapientia ac comitate te moderari audiam, atq; abs te conquiri vndiq; non solum artifices manuarios, sed quod præcipuè laudem meretur, conuocari magnis tuis sumptibus atq; impensis viros doctos, ac literatos, qui Regno tuo decus & ornamentum afferant, passus sum D. Guilielmum Lemnium, quem vt archiatron, seu

Me-

Medicum primarium in corporis tui tutelam ac sanitatis conseruandæ præsidium asciuisti, tanto locorum interuallo, à patrijs sedibus, à paterno complexu, congressuq́; familiari ac domestica consuetudine diuelli, præsertim ijs annis, quibus parentes filijs, tanquam scipione fulti, inniti soleant, atq; inclinata vergenteq́; ætate, aliqua ab ijs oblectamenta concipere, nonnulla imminentis senij solatia consequi. Et quò erga clementissimum Regem magis cõstet Lemnij studium, promptaq́; voluntatis ac propensi animi testificatio, libros hos de Naturæ dignitate & præstantia, abdituq́; rerum causis Maiestati Regiæ dedicare visum est, quò se oblectare ijs possit, vbi à serijs rebus respirare liceat, atq; à publicis functioib. conquiescere. Multa autem inesse lucubrationibus hisce nostris, citra omnem ambitionem aut adulandi suspitionem, ausim polliceri, quæ amœnitate lectionis ac quum rerum tum sententiarum varietate atque illecebra quemque possint reficere ac demorari. Siquando itaque, inuictissime Rex, occupationibus, quibus implicatus es, defungi te contigerit, atque aliquid tibi laxamenti imperare visum sit, his auocamentis animum grauioribus rebus defessum recreare poteris ac reficere. Hoc autem argumentum, quo nullũ excogitari potest plausibilius, ea mẽte ac consilio illustrandum suscepi, vt omnibus innotescat quàm immensa sit rerum Natura, quæ vsibus commodisqúe nostris inseruit, quô vis eius se proferat, quàm longè lateqúe sit diffusa.

Quæ cùm sit diuinitatis instrumentum, tota moles ac rerum vniuersitas illi incumbit atque innititur, eiusqúe munere cuncta subsistunt, ac continuata successione se propagant ac tuentur. Quæ cōsideratio hoc efficit in animis hominum, eumqúe vsum consequitur, vt mens humana in Opificem erecta, res momentaneas ac caducas despicere condiscat, atque ad sempiternas aspiret atque enitatur. Siquidem Naturæ contemplatio, quæ multiplici rerum varietate instructa est atque exornata, totiusqúe mundi decor & species, in Conditoris admirationem atque amorem mortales allicit: ita vt tam spectabili ac visendo mundi opificio obstupefactus humanus animus, in huius architectum atque artificem tota mente rapiatur, haustoqúe tacito quodam Diuinitatis afflatu, illum colat, ac veneretur, in illo confidenter conquiescat. Cuius rei cùm toto passim opere specimen sum exhibiturus, superuacaneum existimo plura congerere, quibus naturæ splendor illustrari possit, eiusqúe dignitas amplificari, præsertim cùm R.M. sedulò Naturæ ac rerum contemplationi insistat, eaq; continenter se oblectat, ita vt nulli aptius magisq; appositè hæc Naturæ miracula consecrari possint, quàm Erico Regi, qui huiusmodi oblectamentis vnicè afficitur. Eò autem magis gratum, acceptumqúe amplitudini Regiæ hoc munus literarium fore confido, quòd tempestiuè ac captata opportunitate oblatum sit, nempe ijs nuptiarum auspicijs, quæ serenissimus Rex propediem

pediem initurus est; quod vt felix faustumqúe sit, optimi quique bonis acclamationibus, bonisqúe ominibus exoptant ac precantur. Deus Optimus Maximus, qui cuncta fulcit ac sustinet, regni tui solium Rex illustrissime stabiliat, tibiq́; in omnibus felicem progressum, magnaqúe incrementa conferat. Zirizaae, pridie Calend. Ianuarij.

AD CANDIDVM LECTOREM
Præfatio L. Lemnij Medici.

VO sunt artium, quæ hominū vtilitati atque vsui derseruiūt, instrumenta, quibus omnia firmari solent, ac stabiliri, Ratio & Experientia. His enim ipsa Medicina, & preter Mathematicas artes, pleræque aliæ fulciuntur. Siquidem quæ exacti, excussique iudicij hominib' sunt factura fidem, ad hanc amussim exigi, ad hunc lapidem Lydium debent explorari. Quid autem magni præstiterit Medicus, si herbas ac medicamenta efficaces obtinere effectus ratione studeat euincere, nisi id experimento comprobet? E diuerso, qua fiducia niti posset experimento, quod plerunq; absque iudicio adhibitum fallax esse, ac periculosum declarat inconsulta Empyricorum temeritas, nisi illi ratio suffragetur? Et quanquam Sophisticum censeri posset, contra experiētiæ testificationem ac documētum, rationē exigere: nunquam tamen quisquam sani iudicij, & qui in delectu rerum aliquid pensi habet, experimento assensum fecerit, aut id temerè experiri sustineat, nisi ratione id per omnia comprobatum sit, ac suffultum. Non tamen diffiteri posim, aut tergiuersari, quin multa

multa sint in natura rerum abdita, atq; abstrusa, effectuq; tam latenti & cæco, vt temerarium sit talium rationem inire, aut facti causam explicare. Hæc ipsa Dioscoridi ἀναιτιολόγητα dicuntur, hoc est ratione destituta, & causarum cognitione vidua, quæ sensui & intelligentiæ manifestam demonstrationem non exhibent, eoq; occultę proprietates Medicis dicuntur. Siquidem aliquid interuenire censent huiusmodi rebus, vel ex decursu astrorum, ac siderũ corradiantium meatu, vel ex diuina voluntate, aut elemẽtorum cõcretione ac mixtura, vel deniq; toti⁹ substantiæ vi, formaq́ specifica, quæ quum ratione, mentisq́; iudicio assequi nequeam⁹ in occultas essentias, abditasq́; proprietates ea reijcimus, ac tali suffugio eluctamur, ex eoque Labyrintho nos extricamus. Ego verò, quò ad huiusmodi rerum demõstrationes, causasq́; eruendas doctorum animos extimulem, adnitar pro virili probabili atq; artifici coniectura ratiõem elicere, aut quã proximè collimando scopum attingere. Multa sunt, fateor incompertæ originis in naturæ rebus, ac densis in obscuritatibus inuoluta, quorum tamẽ probabilis ratio excogitari, atque affectus causa, si non euidenter, & perspicuè, certè verisimiliter reddi potest. Verbi causa: Basiliscus hominem visui

Lib. 6. c. 34.

Occultæ proprietates.

ſu perimit. Quis exercitatus in operibus naturæ id euenire neſciat ex emanantibus noxijs expirationibus, quas ſenſim ac latenter in hominis perniciem exhalat? Nec enim ſolus Regulus, ſed omne propemodum ferarum genus homini infeſtum eſt, atque afflatu, ſibiloq; geſtit inferre exitiũ. Sic lupi conſpectus, modò propius homini aſsiſtat, oris hiatu atq; halitu virulento raucedinem inducit, ac tantum non vocem adimit. Sic mu liebris ſexus menſibus profluentibus eboris, ſpeculique nitorem offuſcat, ferri aciem retundit, ſegetes ſtrangulat, hortorum germi na conficit, halitus contagio, ac non modò obuios quoſq;, ſed ipſam ſe maculis ſequiſque deformat. Pari ratione oculis lippitudine, atq; ὀφθαλμία vitiatis, alterius oculos afſici contingit. Quod venuſta ſimilitudine expresſit Ouidius & Iuuenalis:

Cùm ſpectant oculi læſos, læduntur & ipſi:
Multaq; corporibus tranſitione nocent.
Sic pecudes, armenta, boues, grex totus in agris
Satyra 1. *Vnius ſcabie cadit, & porrigine fœda,*
Vuaq; conſpecta liuorem ducit ab vua.

Homines autem hominibus contagionem potiſsimùm afflant, vbi ex aduerſo conſiſtunt: neq; enim ſi in obliquum vergat ex pira-

piratio, vel si in dextrum, aut læuum efflu-
xum ferri contingit, tantum damni adfert,
tantaque labe inficit. Vt enim transuersa at-
que obliqua visio, quemadmodum pætis ac Simile.
lusciosis assolet, nonnihil obtunditur atq;
hebescit: ita quæ ex oculis, aliaque corporis
parte emanant, si obliquè ferantur, retundi
atq, hebetari contingit, minùsque mali in-
ferre adstantibus. quod ipsum studiosius
obseruare soleo, vbi ægrotis contagio affe-
ctis assisto, adeò vt semper auersus cũ ijs ver
ba faciam, nunquam inter fumarium & de-
cumbentem consistens. Hic effluxus atque
emanatio, tametsi oculis se nõ exhibeat, mi-
nusq; sensui visorio sit exposita, naribus ta-
men, auribus, cerebro, vocali arteriæ, pul-
monumque fibris se ingerit. Sic nonnullos
obseruaui tam tetra mephite, atque animæ
graueolentia, vt nisi longius absistas, obui-
os quosque halitus contagio feriant infici-
antque. Quàm latè autem se porrigat hali-
tus animantium, quousq; se proferat con-
tagium, hybernis mensibus, flante per gelici
dia Aquilone, cuiq; perspicere licet. Siqui-
dem ob aeris densitatẽ ac crassitiem fuman
tem animam ex intimis pręcordijs recipro-
catione quadam, vt Oceani æstuaria erum-
pere videmus, ac longè lateque se diffunde
re: quæ licet æstiuis diebus non sit conspi-

tua, oculisque minus exposita, eam tamen vel odore percipis, vel in intimis pcordijs tacitum virus concipis. Atque vt hæc ipsa corpori perniciem moliuntur, ac lethale virus inferunt: ita suaues odores, ac stirpium fragrantia spiritus erigunt, ipsumq; vitæ fontē cor fouent ac recreant. Quod vel obesæ naris quisque animaduertere potest, quum vires syncopi collapsos, animiq; deliquio sopitas restaurari, erigiq; videt odoramentis. Verùm omissis his minutijs, postmodum fauore supremi Numinis magis recōdita proferam. Quod si videbor cuiquam non penitus naturæ arcana eruisse, vsusq; sublanguidis parumq; firmis rationibus, ac tenui orationis filo, nulloq; verborum apparatu, nullis copijs naturam instruxisse: huic ego persuasum cupio, doctis præbitā potius ac demonstratam à me scribendi materiam, quā præreptam. Ista siquidem sum aggressus, ac tractanda suscepi, non tam spe, fiduciaque perficiendi, quàm experiendi studio ac voluntate, simul vt pleniore obsequio meum patronum demererer, meosq; ciues hoc officio deuincirem. Excitat autem ad huiusmodi tentanda post Platonem Persius, cupitque patriæ, ciuibusque hoc tanquam debitum munus exsolui. Sic enim ad rerum contemplationem, ad studium virtutis, ad

Saty. 3.

sectanda

ſectanda hominum commoda nos extimulat:

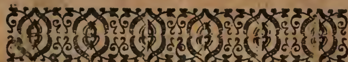
Diſcite, & ô miſeri cauſas cognoſcite rerum,
Quid ſumus, aut quidnã victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quã mollis flex⁹, & vnda:
Quis modus argenti, quid fas optare, quid aſper
Vtile munus habet, patriæ chariſq́; propinquis
Quantum elargiri deceat, quem te Deus eſſe
Iuſſit, & humana qua parte locatus es in re.

Itaque experiar, quid efficere, aut quò progredi poſsim, mihiq́; culpam deprecari liceat, ſi non omnia ſum aſſequutus, eoq́ue iuſtius, quòd inſtituti operis argumẽtum tam ſit vaſtum, adeoq́ue ſe in immenſum porrigat, vt infiniti ſit operis, nec mediocris ingenij omnia adamuſsim exequi, iſtáque ſpartã pro ſua dignitate atque amplitudine exornare. Quòd ſi Horatius in triuiali, minimeq́ue operoſo argumento *In arte poetica.*

Dat veniam maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cauit natura:

quantò magis in tanta rerũ difficultate ad pleraq́; cõniuere muſſareq́; cõuenit, nec omnia ad viuũ, vt dicitur, reſecare? Dici enim vix queat, quãta Medicis deuoranda tędia,

qui ſubeundi labores, quæ perferendæ domi foriſq; moleſtę querimonię ac voces plorabundæ, quum rerum ſuarum ſatagunt, ac ciuibus ſuam operā ſedulò impēdunt: quorum cùm omne ſtudium atque induſtria in actione conſiſtat, nihil laxamenti, nulla reſpirandi ſpatia admittit non minus negotioſa, quàm quæſtuoſa praxis, adeò vt quæ ſucciſiuis horis, hoc eſt, vbi legitimis officijs ſunt perfuncti, meditantur, vix ea literis mandare vacet, nedum expolire. Quod cùm mihi aſſiduè vſuueniat, atque huiuſmodi occupationes domi foriſque continenter me inuoluāt, ægrè ac difficulter omnia pro animi ſententia perfici poſſunt: verùm cū naturæ contemplatio vnicè me afficiat, nec excogitari poſsit argumentum plauſibilius, viſum eſt eius miracula tractare locupletius, omniaq; naturæ operà ſpectatiora efficere. Quocirca poſt conſecratos noui huius anni auſpicio Inuictiſs. Seciæ Regi ERICO libros hos quatuor de naturæ miraculis, quò sereniſsimus REX confecto ſopitoque bello, quod illi contra coniuratos aliquot hoſtes, ſumma virtute atq; excelſi inuictiq; animi magnitudine & robore terra mariq; ſuſceptum eſt, cumulatius Naturæ ac rerum contemplatione reficiatur.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI DE OCCVLTIS NATVRAE MIRACVLIS, LIBER PRIMVS.

DE NATVRA, Diuinitatis instrumento.

CAP. I.

ATVRA, in qua elucent, atq; expressè se proferunt Diuinitatis vestigia, cuiusque rei principium est, quo consistunt omnia.

NATVRA est mens, *λόγος, seu ratio diuina, operum naturalium effectrix, rerumque existentium conseruatrix.* *Natura quid*

Quæ vis nulli, præterquam Deo, & qui illi indiuulsè adhæret, Christo asscribi potest. Ipse enim splēdor paternæ gloriæ, expressaque imago substantiæ illius, naturę, totiusque vniuersi est opifex, suoque nutu, nulla subiacente materia, omnia condidit, in eoque est vita, vigorque rerum conditarum, atque ab illo singulis viuifica virtus infusa est, hoc est, per eum vnumquodque genuina sua vi subsistit, insitaque facultate se propagat, ac tuetur. Nihil in tan- *Heb. 1.* *Ioan. 1.* *Deus omnium rerum causam in seipso complectitur*

A ta, tam-

ta, tamque immensa rerum vniuersitate iners, aut ótiosum, nihil temerè, aut fortuitò, nihil frustra effectum est, omnibus stirpibus sua vis indita, singulis animantibus suum ingenium, suaque attributa naturæ inclinatio. Obiter quæcunque mundi ambitu, cælique complexu continentur, vi quadam insititia instructa sunt ad actum sibi peculiarem, ac suis quæque locis, temporibusque disposita, admirabili quadã vicissitudine munia sua obeunt, cursumque perficiunt. Hinc cùm Deus tanti muneris effector, ac moderator collustrasset, quæ sex dierum spatio perfecisset, visa sunt illi insigniter bona, hoc est, ita elaborata, vt artis ratio efflagitabat, vt exposcebat ordo rerum, ac series, vt decor vniuersi exquirebat, adeò vt omnia ad vsum conducerent, atque ad finem, cui erant destinata, spectarent. Qua de re sapienter disseruisse mihi videtur Arist. huiusmodi propemodum verbis: *Nihil in natura rerum tam minutum, tamq; vile, aut abiectum, quod non aliquid admirationis hominibus adferat.* Et quod Hieraclytum Tarentinum dixisse ferunt, cùm in casa quadam furnaria diuertisset: *Introite, sunt hîc etiam Dij:* hoc quoque in naturę operibus sentiẽdum. In minutissimis enim naturæ rebus numen elucet, omniaq; honesti, pulchriq; rationẽ obtinẽt. Siquidẽ operib. naturę hoc præcipuè adiũctum est, vt nihil temerè, viceq; fortuita sit effectũ, sed omnia finis sui gratia. Et quẽadmodum quum de ædibus magnificè constructis sit sermo, nõ de calce, de lateribus, de lignis, aliaq; materia agitur: sed de forma, ac specie, structuraq; ædiũ, & in quẽ vsum sint erectæ: ita qui naturę opera excutit, non de materia, sed forma, totaq; substãtia, de vsu deniq; atque vtilitate differit. Sic corpus animæ gratia conditũ est: mẽbra verò officiorum,

Coloss. 1.
Natura, nec iners, nec otiosa.
Genes. 1.
De partib. ani. lib. 1. cap. 5.
Simile ab ædium structura.

quò commodè actiones suas obeant, suasque functiones exequantur. Homo autem Dei caussa in hoc mūdi theatrum productus est, quò illo se oblectet, illius munificentiā agnoscat, in illo cōquiescat, illiq; fidat, atq; innitatur. In tanta itaque, tamq; immensa rerum existetium multitudine, ac varietate non suspicienda modò naturæ vis & efficientia, sed eius maiestas atq; amplitudo, à quo singula producta & profecta sunt, cuiusq; benignitate naturę opera subsistunt, atq; ab interitu vindicantur. Quæ cogitatio exuscitat animos nostros humi alioqui defixos, atque in Dei notitiam ac cognitionem deducit. Deus enim tametsi sit inconspicuus, ex rebus tamen creatis, vt Paulus testatur, atque ex mūdo tam mirificè condito, tā sapienter administrato & perspici potest & intelligi Et quemadmodum, Cicerone teste, ex memoria rerum, ex inuentionis subtilitate, ac celeritate motus, omniq; pulchritudine virtutis vim mentis agnoscimus, quamuis oculis ipsa non pateat: Sic Deum mentemque illam æternam ex operibus eius dilucidè perspicimus, eiusque vim atque afflatum efficaciter percipimus. Illius enim virtus per omnia diffusa, singulis calorem, spiritū, vitamque largitur. Qua de re eruditè concionatus est Athenis D. Paulus ex Arati sententia, quam eleganter expressit Lucanus libro 9.

Homo in quem vsum & finem creatus.

Naturæ vis ad Deum referenda.

Rom. 1.

Tusc. 1.

Deus quare homini innotescat.

Act. 17.

Hæremus cuncti superis, temploque tacente
Nil agimus nisi sponte Dei, non vocibus vllis
Numen eget.
Estque Dei sedes nisi terra, & pontus, & aer,
Et cœlum & virtus: Superos quid quærimus vltra?
Iuppiter est quodcunque vides, quocunque moueris.

Quis igitur erga illum non afficiatur, cuius vires manifestè percipit, cuius donis cumulatè fruitur? Si imperatores & principes optimo iure veneramur ac suspicimus, illosque plurimi facimus, ac

Simile ab imperatorū officio.

magnos honores ijs deferimus, quòd regna atque imperia incruenta, citráque sanguinis iacturam parta, summa æquitate, administrant, quòd magistratus habent inculpatosqui in obeũdis negot:js, munijsq; publicis magnam curam, multãque operam subeunt, quò omnes in officio contineant, omniaque passim sint pacata, nec Resp. vlla discordia, aut seditione ciuili diuulsa: quantò magis Deum suspicere, ac venerari par est, qui nulla cura, nulloque negotio, aut solicitudine tam vastum, latumque mundi imperium nutu suo regit, ac moderatur? Quò spectat illud Apuleij hominis à nostra quidem religione alieni, sed qui ex Hebræorũ fontibus id hauserit. Quod in triremi gubernator ac nauclerus, in curru rector, Choragus in Comœdijs exhibendis, præcentor in choris, aganotheta seu remunerator in obeundis certaminibus, consul intra ciues, dux in exercitu, comes in suscipiendis propulsandisq; periculis: hoc est, in mũdo Deus nisi quod ærumnosum, curisque innumeris implicitũ videtur officij alicuius Principem fieri: at Deo nec molesta est, nec onerosa imperij sui cura. Caeterũ nolim mihi aduersari Medicos, aut grauatè ferre Philosophos, quòd in asserenda naturæ dignitate, ipsam ad fontem, suique originem referam: hac enim ratione omnia reducuntur ad essentiam primigeniam, totiusque naturæ archetypum. Et quanquam latè pateat naturę vocabulum, suoque arbitratu secundarias quisque definitiones comminisci possit, ad vnum tamen omnes reuocantur, Sic Medicis:

De mundo.

Simile à multis officijs desumptum.

In Deũ omnia naturæ opera referenda.

Natura est insita atque ignara rebus qualitas.
Natura est quatuor elementorum mixtura, & temperies.
Natura est vis, & propensio animi cuiusque.
Natura Philosophis est motionis, & quietis principium.
Natura est, quæ cuique formam dat specifica differentia.

Natura

Natura est vis & causa effectrix, rerumque conseruatrix toti mundo,eiusque partibus inserta. Natura(vt propius rem ipsam designem)est diuinorum operum ordo,& series, quę illius potentię, illiusq; verbis ac iussis obsequitur, ab eoque vires mutuatur:Harum omnium descriptionum, & quotquot à viris disertis excogitari possunt, præcipua caussa,& origo ab æterna illa mente, tanquam vberrimo fonte promanat.Quod omnium scire interest ac permagni refert obseruare,animoque penitus infigere,quò cuiq; magis innotescat summus rerũ opifex,illiusq; accẽdatur in mẽtibus nostris maiestas,& amplitudo.rerũ enim conspectus,& naturæ cõtemplatio brutos etiã homines atque à Dei cognitione prorsus alienos,modo ne desit aliqua sanioris mentis scintilla,in maximam admirationẽ Diuinitatis perducit.Siquidem natura rerum,quę immẽsa est,ac longè lateq; diffusa,quum nusquam non oculis,ac menti se ingerat,mirificè hominem afficit,atque in summi parentis amorem, ac venerationem dirigit. Nam si cui excutere libeat, atque attentè considerare,quis sit rerũ conditarum,quæ aliæ ex alijs emergunt,decor & ornatus, quantaq; arte,quo àrtificio,quàm concinnè atque affabrè omnia elaborata sint, & constructa,cunctaq; in hominũ vsus necessarios,in oblectamentũ ac cõmoditatem condita,obseruet;quis illis affici non possit, aut æternam illam mentem non venerari, ac suspicere,quæ solius hominis caussa ista extare,ac continuato, perenniq́ue ordine, ac serie subsistere voluit,non sine admirabili propagationis successu! Effecit hæc naturæ præstantia, vt præter alios Antonius ille(qui ob Christianorum proscriptiones,ac persequendi rabiem, quæ nullis non sæculis incrudescit,atque efferata redintegratur, in solitudinem secessit,ac loca vasta,auia, impedita,ty-

Propria naturæ definitio.

Naturæ contemplatio ad Deum erigit animos.

Omnia hominis caussa cõdita.

Antonij Eremitæ de natura sententia

rannisq́ue inaccessa incoluit) vnicè se oblectaret naturæ, ac rerum contemplatione adeò, vt cùm quidam ab eo sciscitaretur (nam omnibus se affabilem præbuit, nec cuiquā responsa denegabat, vt tetrici quidam) cur paucos, ac propè nullos apud illum libros conspiceret: respondisse dicatur: hæc mundi spectacula sic animi sui desiderium explere, ita mentem reficere, ea præbere documenta, viuendiq́ue præcepta, atque institutiones tradere, vt multorum librorum vicem suppleant, nec magnoperę eorum adminiculo indigeat. Satiat enim aliquando librorum quamlibet amœna lectio adeò, vt mens assiduitate legendi lassescat ac defatigetur: quum naturæ consideratio ea oblectamenta, has voluptates, tanta blandimenta atque illecebras proferat, vt nulla vnquam oboriatur satietas aut fastidium. Adornant equidem scriptores culti Rhetorum coloribus ac pigmentis lucubrationes suas ac commentaria, appositisq́ue verbis rem illustrant: At natura summi opificis instrumentum, ac ministra, quæ ad quiduis elaborandum fingendumq́ue efficax est & apposita, non ascititia varietate, sed genuina ac natiua oculos mētemq́ue insatiabiliter pascit ac recreat. Quis verò naturæ solertiam, artificium, industriā, scitè elaboratas stirpium, flosculorum, animalium, reptilium, piscium, alitum species, omniumq́ue conditiones, vires, effectus possit vel exprimere vel explicare? Quis artifex aut architectus quamuis eximius eas formas, atque effigies imitando consequi possit? quę passim se proferunt atque oculis humanis singulis momentis sese exhibent. imitatur quidem ars naturam, atque hominum industria graphicè quędam ad viuum exprimit atque ementitur. Sic Conrardus Gesnerus vir vt reconditæ eruditionis, ita indefessi laboris

Conrardi Gesneri laus

stre.

strenuam operam nauauit in illustranda animalis omnis spirabilisque naturæ historia, cui præ cæteris palmam defero. Sic plerique alij in herbarum descriptionibus, effingendisq; earum figuris, non postremam laudem sunt promeriti. Verum vt nihil non populare & plausibile, ac laudem meretur artificiosa naturæ æmulatio: sic omnia muta exhibet, inanima, insipida, inodora, nullaque vi atque effectu prædita. Neque enim elinguis est, iners, ignaua, somniculosa, stupida, inanimata natura rerum, sed viuida, alacris, erecta, suique ostentatrix, & quæ sensibus suauiter blandiatur, sic vt contemplantem multa commoneat, multa edoceat, suisq; inuitamentis incitet atque illiciat, adeò vt spectator minimè otiosus nō ea solum conquiescat, sed ad illum mentem erigat, cuius virtute hæc omnia vigent & subsistunt. Ita in ijs, quæ oculis nostris exposita sunt, non solum naturæ artificium excellens quidem, & inimitabile spectari debet, sed Dei maiestas, amplitudo, decus, splendor, magnificentia, denique munifici patris erga humanū genus amor & propensio. Elementa, cœlum, ortus & occasus syderum, diurnæ nocturnæque vicissitudines, quadripartita anni varietas, quæ duo æquinoctia, vere, & autumno: ac totidem solstitia æstate & hyeme complectitur, quorum decursu herbæ exolescunt & deficiunt, suoque tempore emergunt ac reuiuiscunt, quum multa indicent ac commonstrent, tum à morte ad vitam reuersionem ac reditum, quo suo tempore corpora per resurrectionem restituenda sunt in integrum, documenta præbent. Hanc naturæ vim mirificam Dauid operum Dei admirator vnicus subinde effert in immēsum, eamque, vt par est, opifici asserit, cuius opera, quæ in terra conspiciuntur, quæque in cœlo se proferunt,

Natura rerū ad Deum nos erigit.

Rerum vicißitudo quid indicet.

miris laudibus exornat, solidisque encomijs prosequitur, adeò vt attentè, fixaque contemplatione obstupefactus exclamare compulsus sit: Quàm magnifica sunt opera tua Domine, omnia sapienter perfecisti, impleta est terra possessiõe rerum tuarũ. Visa est etiam Ethnicis, quibus perexigua contigit rerum diuinarum cognitio, hæc naturæ consideratio fructuosa, mentique vtilis ac iucunda. Sic Cicero in Academicis: Nunquam ego Physicorum quæstiones exterminãdas censeo. Est enim animorum ac mentium naturale quasi pabulum, consideratio contemplatioque naturæ: erectiores enim efficimur, ac res fluxas caducasque despicimus, mẽte, & cogitatione in cælestia defixi. Indagatio ipsa rerum summam parit delectationẽ, ac mẽs amœnissima completur, afficiturque voluptate. Quidquid autem ipsa natura genuit, nõ modò animal, sed etiam quod ortum è terra stirpibus nititur, in suo quodque genere perfectum est. Quorum alia humilia sunt, nec altius se à terra tollunt, quædam in maximam altitudinem assurgunt, alia perpetua fronde virent, alia hyeme spoliata nitore, ac pompa frondium, verno tempore tepefacta frondescũt ac repullulant, denuoque in stirpem emergũt. Nec est vlla res quæ non ita vigeat insita vi, quin protuberãte turgẽteq; semine, aut flores, aut fruges, aut baccas proferat, easq; solis calore ad perfectã maturitatẽ perducat, effectusq; salubri imbuat. In animantibus quoque, quibus quum ratio desit, sensus attributus est, ipsius naturæ vis, atque inclinatio perspici potest, alias enim natandi peritas aquarum incolas esse voluit, alias volucres libero cœlo frui, alias reptiles, quasdam gradientes, nonnullas soliuagas, plerasque gregatim volantes, vt sturni factitant, miliariæ, frigilli, passeres, columbæ; immanes alias, ac feras, quasdã cicures,

Psal. 103.

Lib. 4.

Tuscul. 5.

Herbarũ diuersitas.

Animãtes naturæ instinctu ducũtur.

&c

& mansuetas, vt omnia gallinacei generis, & quæ domestica, atque altilia dicuntur. Homo vero, cuius imperio omnia subdita sunt, & subiecta, multo quiddam præstantius est cõsequutus, nempe præter loquendi munus, rationem, & mentem, animumque cœlestis naturæ, ac diuinitatis participem. Humanus siquidem animus decerptus ex mẽte diuina, cum nullo alio, quàm cum Deo comparari potest, nec ad vllius naturam referri. Quocirca homini enitendum, vt quàm proximè ad suũ opificem assurgat, illiq; assimilem se præstare affectet. Quum enim Deus cæteras animantes abiecit ad pastum, ac pabulum: solum hominem humo excitatum, celsum ac sublimem cõstituit, quò ad cœlum, ad domicilij sui conspectum, mentem, oculosque erigeret, qua de re sequenti capite fusius. *Psalm. 8.* *Heb. 2.*

HOMINIS *dignitas, ac præstantia.*

CAP. II.

QVVM autem Deus opt. max. summopere suspiciendus sit in rebus creatis, quæ passim obuiæ existunt, atque oculis, mentique se ingerunt, tum potissimè in homine mirificè eius elucet sapiẽtia. Quidquid enim in mũdo se profert, quamlibet cõcinnè, atque affabrè factum, nulla ratione comparari, componique hominis præstantiæ potest, adeò vt hinc præcipuè sumi voluerit sui æstimationem Deus suæque diuinitatis specimen exhibere mortalibus, hoc est, ex sua cuiusque mente, suique notitia perduci nos voluit in cognitionem, tantique opificis reuerentiam: nihil enim expressius repræsentat Deum, quàm mens hominis, qua ad imaginem, ac similitudinem eius est conditus. Est siquidem homo expressissimũ Dei simulachrum. *Homo præcipuum Dei opificium.* *Mens hominis Dei simulachrum.*

Quamobrem ob externum, internumque ornatum, atque amplissimas, dotes μικροκοσμὸς dici meruit, quòd in hunc cumulatissimè omnia profuderit munificus ille rerum parens, atque opifex Deus. Huius enim caussa omnia producta in lucem, illiusque vsui cuncta patent, ac sunt exposita. Quod ipsum agnoscit Psaltes regius, gratique animi argumenta proferens: fecisti illum, inquit, paululò angelis inferiorem, imò propemodum vt Deum quēdam gloria, & honore decorasti, illumque præfecisti operibus à te creatis. Hanc autem prærogatiuam etiam à mundi exordio obtinuit, adeò vt omnia, dum vigent, ac consistunt, homini sint obsequiosa ac famulentur. Sic enim Geneseos primo omnium rerum principatum ac præfecturam Deus homini asseruit: Fructificate, multiplicamini, replete terram, eam subigite, & in pisces aquatiles, volucresque aëreas, & omnes quæ in terris mouentur bestias, imperium exercete. De mente autem, quæ illi diuina est, & qua proximè ad DEVM accedit, deque internis animi dotibus, ratione & intellectu, quibus beluis præstat, quum abundè scriptores alij, nec sit huius instituti, in præsentia supersedeo. De corpore verò, quæque illi cognata sunt, ab eoque dependent, pauca disseram. Illius enim excellens & spectabilis forma moribus animæ congruens, atque accommoda, status corporis celsus, atque erectus in cœlum, os sublime ac resupinatum, omnium partium ac totius symmetria, seu exacta commensuratio, etiam ab Ethnicis, atque à nostra religione alienis sunt deprædicata, adeò vt mirari subeat nostrorum hominum incuriā, qui aut nihil prorsus scrutantur, aut frigidè atque oscitanter seipsos, naturæq; opera excutiunt, quum Dauid rex magnificus, pressius fixiusq; naturam hominis contem-

Psalm. 8.

Homo mundi præfectus.

Decor corporis humani.

Dauid naturæ admirator vniens.

templatus exuscitari cœperit atque exardescere in tanti opificis amorem atque admirationem. Sic enim tum alijs, tum huiusmodi elogijs illum prosequitur: Celebrabo te domine, quòd mirificè sim formatus, opera tua miranda sunt, eaque scrutatur & agnoscit anima mea, non fuit tibi occultũ vllum os meũ, quum formarer in abdito, & quum miro artificio fingerer in materni vteri latebris. Informem atq; inelaboratum fœtum viderunt oculi tui, & omnia membra mea velut in libro penes te descripta erant, quę deinceps non nisi multis diebus formata sunt, admirationi mihi est scientia tua, in qua me formando vsus es, excedit illa prorsus captum meum. Quum enim, inquit, me totum excutio, quum corporis structuram, animæ præstantiam, vim mentis sedulò expendo, eaque ratiõe, ac iudicio assequi nequeam, & maiestatem tuam veneror & amplector munificentiam. Iam verò sinamus paululum interquiescere formam illam spectatissimam, tum reliquas partes corporis visenda specie: internorum viscerum situm, naturalium facultatum potentias, neruorum à cerebro ortum, ductum arteriarum à corde, venarum ab hepate propaginem consideremus, tum animæ facultates & potentias, quibus ipsa suas functiones profert ac perficit, his accedit spiritus ille æthereus caloris naturalis sedes, ac vehiculum, qui trifariã discriminatur, ac totidẽ locis discretus est sic vt animalis cerebro, vitalis cordi, hepati naturalis sit asscriptus, hic quũ natiuo calore, humoreq; nutricio, vtriusq; somite corpus alit, ac vegetat, atque in exercẽdis actionib⁹ vires suppeditat, quamobrẽ non indiligẽter tria hæc fouenda, instaurandaq; sunt somno, vino, alimẽtis, exercitatione: quę tamẽ moderatè adhiberi postulãt, ne si vel immodica sint, vel intempestiua, hominem à sede mẽtis

Psalm. 138.

Dauidis exclamatio in Dei admirationem.

Tres in homine spiritus.

Quæ res spiritus fulciãt.

contingat dimoueri, multiſque ac varijs affectibus duci.

Aeneid. 6.

Igneus eſt equidem vigor, & cœleſtis origo
Omni homini, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq́ue hebetant artus, moribundaq́ue membra.
Hinc metuunt, cupiuntq́ue, dolent, gaudentq́ue, nec auras
Reſpiciunt, clauſi tenebris, & carcere cæco.

Affectuum tyrannis.

Quibus poëta quatuor animi perturbationes complectitur, quæ ex intemperantia ortæ mentem hominis turbulētam efficiunt atque iniquietam, mirisq́ue modis exagitant. Poſtremò ad illa dirigamus oculos, quæ iſtis omnibus ſpeciem præbēt, formæq́ue prȩſtantiam inducunt, hoc eſt, formandi figurandique fœtus artificium excutiamus, quod tale tantumq́ue eſt, vt quiuis etiam à re medica alienus in eo excutiendo vires ingenij acriter debeat intendere: huiuſmodi enim res ſcire, & perſcrutari cuiuſuis intereſt, cùm in ſe ipſe verſetur, atque in ſui contemplatione quieſcat. Siquidem quum homo ex corpore & anima conſtet, & conflatus ſit, ipſumq́ue corpus animæ ſit inſtrumentum, per quod actiones ſuas perficit, cui non ſumma eſſe debet vtriuſque partis cura, & obſeruatio? quis non vtriuſque incolumitati optimè conſultum cupiat? præſertim quum alterum ſine altero conſiſtere nequeat, ſuasque functiones, & munia inoffensè obire, namque alterius ſic altera poſcit opem res, & coniurat amicè. Eſt quidem corpus pro tempore caducum, & mortale: ſed quum ſit animi vas, & receptaculum, illiusq́; miniſterio vtatur, Deus id quoque deſtinauit æternitati, ac per reſurrectionis myſterium eiuſdem muneris voluit eſſe particeps, nempe immortalitatis.

Conſenſus animi & corporis.

Horat. in Arte poëtica.

NA-

NATVRALISSIMVM procreare sibi simile, eoq; reuerenter vti debent homines tanquam diuino munere, Deiq; instituto.

CAP. III.

POSTQVAM Deus cœlum, ac sublunarem hunc mundum condidisset, omniaque tam mirabili sapientia atque artificio construxisset, vt nihil ad necessarios vsus, ad commoditatem, atque ornatum deesset, visus est illi desiderari aliquis, cui ista essent vsui, quique se his oblectaret, ac frueretur. Itaque completo, perfectoque omni naturæ ornatu, hominem in mundum tanquam in suam possessionem produxit, illique ne vitam inamœnam degeret, in adiumentum, ac societatem mulierem adiunxit, inseuitque vtrique vim amoris, ac procreandæ sobolis auiditatem, humore spirituq; turgido, atque organis idoneis ad eum vsum præparatis: & ne alter alterius contactum exhorresceret, addidit illecebras, ac mutui cōplexui appetitionem, vt cùm se inirent, suauiter illos affici, mirisq; modis deliniri contingeret, siquidem nisi omnis generis animantibus hoc esset natura insitum, vt posteritati consulerent, ac propagationi insisterent, concideret, & collaberetur genus humanum, nec diu possent subsistere res mortalium. *Coniugij institutio à Deo.*

Omne adeò genus in terris hominumque, ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres *Georg. 3.*
In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Quid iuuenis magnum cui versat in ossibus ignem
Sæuus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta, quem super ingens
Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
Aequora, nec miseri possunt reuocare parentes.

Stimuli Veneris varij. Quum itaq; tā validus sit is affectus, tamq; indomitus, vt ægrè possit coerceri (nec enim oēs suis cupiditatibus æquè norūt moderari) indulsit homini Deus Genialem, legitimumque thorum, vt saltem intra illius limites consisterent, nec vago se concubitu contaminarent, qui dono continentiæ sunt destituti. *Deus cur coniugium instituit.* Postquam igitur peracto concubitu mulierem cōceptu impleri contingit, magnā subsequitur naturæ solertia in fouendo, ac coagulando fingendoq; vtriusq; sexus semine, quo stato tempore exactoq; nouem mēsium decursu emergat dominator ille, ac totius vniuersitatis decor homo, hanc spem dubiam, ac rudimentum naturæ hominem effigiare condiscentis, appositissima similitudine expressit Iob: *Iob. 10.* Nónne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti, pelle & carne circundedisti me, ossibus & neruis me compegisti, tuoque beneficio vita mea subsistit, ac tua virtus fulcit spiritum meum? Huic affinis est sapientis Hebræi sententia, qua vitæ suæ primordia in hunc modum describit: *Sapien 8.* Sum quidem & ego mortalis homo similis reliquis terriginæ protoplasti soboles, atque in vtero matris figuratus sum caro, *Hominis primordia quæ.* decem mensium spatio coalescens in sanguine, ex semine hominis, ac delectamenro, subsequenteq; somno. Idem quoque & ego genitus hausi communem aërem, ac simili modo prodij in lucem, omniumque hominum more ploratum edidi, atq; à lachrymis vitam sum auspicatus. Ex quibus intelligimus cum in omnibus, tum in excitandis propagandisque liberis omnia naturæ ordine ac *Moderatè omnia instituenda.* moderatè instituenda, vt ex Hippocratis & Galeni sententia, motus seu exercitatio cibum præcedat, cibum sequatur Venus, somnus Venerem, qua expleta facultates naturales in elaborando fœtu partes suas obeunt, ac lassitudo ex cōcubitu con-

tracta

tracta obdormienti statim remittitur, adiuuante simul somno concoctionẽ: somnus enim ad concoctionis celeritatem est adiumẽto. Cæterũ quod ad generatiõis nostræ principia attinet, magna solet agitari quæstio, Conferat ne semen ad fœtus generationem mulier? An conferat ad formæ similitudinem, sexusque discrimen virile robur? De effigie, formæque similitudine primum mihi instituetur disputatio, postmodum de muliebri semine, & quantum ad fœtus procreationem conferat adiumenti. Id eò sum facturus accuratius, quod apud nostrates non desint lenæ quædam, quę persuadere conãtur fœminis, quàm minimum conferre ad generationem fœtus matres, sed tantum gestationis tędia obire, nouemque mensium fastidia tolerare, quasi conductitium vterum offerrent viris, cui tanquam naui onerariæ suas merces inferant, suamque sentinam deponant. Qua persuasione efficitur, vt matribus erga sua pignora amor tepescat, omnisque humanitatis affectus, qui huic sexui peculiaris inesse solet, penitùs exuatur. Quas ego quauis infamia dignas potiùs deputo, quam patiar in vllo honestarum numero censeri. Quod si exempla in has edenda sunt, catamidiari, hoc est, publicitus spectaculo esse merentur, ac contumelia probrisque affici. His enim imputandum, quòd nonnullæ in suos inhumanæ sint, ac crudeles, suosque fœtus, vel exponant, vel desertos patiantur. Quæ sæueriores sunt, ac magis feroces, quàm tigrides, leopardi, vrsi, pantheræ, aliæq; brutę pecudes, quę multum operę impendunt alendis, fouendisq; fœtibus, quod etiam in alite domestica gallina commonstrauit Seruator, adeò vt animantia quæque pro catulis suis dimicent, ac se periculo exponant, vitæque discrimina illorum causa animosè adeant. Vidimus autem hisce vernis men-

Fœminis mul tum tribuendum in procreatione liberorum.

Catamidiari quid.

Matt. 19.

Ex animantibus naturæ vis perspicitur.

mensibus trecentarum ouium gregem, quum balantes fœtus scapha è littore auectos, matrumque vberibus auulsos, non deterritæ maris sæuitia, incredibili affectu prosequerentur, accedente Oceani æstu, ad vnam omnes fluctibus oppressas. Quo exemplo cõmonitos velim, & documēta sumere improbos, atq; inhumanos progenitores, qui aut nihil prorsus, aut languidè, & oscitãter erga liberos, erga chara sua pignora afficiuntur, quum inertia, mutaque pecora mactationi, ac lanienæ destinata non vulgarem affectum, ac propensi animi testificationes erga suos proferant.

Exhortatio ad humanitatē ex animãtium affectu.

De similitudine natorum cum progenitoribus. Et qua ratione, quæ foris incidunt, infanti communicentur, multarumque rerum formas ex matris imaginatione concipiat.

CAP. IIII.

CONSTANS est apud medicos, multisque rationibus cõfirmata opinio, si mulier semen cõferat affluētius, matri infantem assimilari: sin viro ꝓfluat exuberantius, patri: quod si ex æquo pari-que mensura, ac collatis viribus cõtribuant, vtriq; assimilē esse, vel parte vna patrē, altera matrē referre, deniq; in dextrum vteri sinum deriuetur, atq; è dextro teste promanet, caloris ratione marē perferri: si verò è sinistro, atque in leuam partem inclinet, ob loci frigiditatem, atque humiditatem, fœmellam procreari: nonnunquam Lactantio teste, cùm fortè in leuam partem vteri viri semen inciderit, mas quidē gignitur: sed quia in parte, quæ fœminis procreandis destinata est, conceptus perficitur, aliquid in se muiirile habet, supra quam viri decus patiatur, vel formam venustam, vel nimium

Seminis efficaciam in similitudinis ratione.

Lib. de opifi.

Lactãtij sententia de similitudinis ratione.

candorem, vel corporis læuorem, ac mollitiẽ, vel vocem gracilem, atque exilem, vel mentum glabrum, nullaque barba decoratum, animum denique minus viridem: rurſus ſi in partem dextram feminei ſexus ſemen difluxerit, feminam quidem procreari contingit: ſed quoniam in aliena parte concepta ſit, habet in ſe aliquid virilitatis vltrà quam ſexus ratio permittat, vt valida membra, nimiam proceritatem, colorem fuſcum, faciẽ hiſpidam, vultum indecentem, vocem robuſtam, animumque virilem, atq; audacem.

Virago vnde nomen ſortita.

Quò fit, vt iſtiuſmodi conſtitutionis mulieris excuſſo iugo imperium in viros exerceant, tantumque ſibi in adminiſtrãdis rebus aſſumãt auctoritatis, vt viris ne hiſcere quidẽ aut mutire liceat.

Mulier quæ magis imperioſa.

Hæc autẽ & pleraq; alia, quę de ſimilitudinis ratiõe adferri poſſunt licet ſint vero conſentanea, magnaque ex parte ſic res euenire ſoleat: præcipua tamen effectus huius cauſſa in tacita mulieris imaginatione conſiſtere mihi videtur. Siquid enim illa animo concipit, aut in obuia quæque inconuenienter defigat oculos, mentique imprimat, ea plerunque infans in extima parte repræſentat. Sic inter amplexus, & ſuauia, ſi mulier oculos, ac cogitationem in viri vultum dirigat, aut quem alium præſentem imaginetur, huius effigies in fœtu ſolet elucere.

Imaginatio mulieris quid moliatur.

Ea ſiquidem eſt imaginariæ facultatis vis, & potentia, vbi mulier fixius quid intuetur, vt ſimile quiddam cõſpectis emoliatur, adeò vt infanti varias rerũ formas induci contingat, ac næuos, lentigines, lituras, verrucaſque imprimi, quæ non facilè elui poſſunt, aut emaculari. Sic noſtrates matronæ ex leporis obtutu infantes edunt, labello ſupremo bifido ac bifurcatim diſſecto. Simili ratione nonnulli ſimis exiſtunt repandiſq; naribus, ore diſtortò, labris indecorè prominentibus, totoq; corporis ha-

Lepotina fiſſaque labra vnde.

B bitu

miris laudibus exornat, solidisque encomijs prosequitur, adeo vt attentè, fixaque contemplatione obstupefactus exclamare compulsus sit: Quàm magnifica sunt opera tua Domine, omnia sapienter perfecisti, impleta est terra possessiõe rerum tuarũ. Visa est etiam Ethnicis, quibus perexigua contigit rerum diuinarum cognitio, hæc naturæ consideratio fructuosa, mentique vtilis ac iucunda. Sic Cicero in Academicis: Nunquam ego Physicorum quæstiones exterminãdas censeo. Est enim animorum ac mentium naturale quasi pabulum, consideratio contemplatioque naturæ: erectiores enim efficimur, ac res fluxas caducasque despicimus, mẽte, & cogitatione in cælestia defixi. Indagatio ipsa rerum summam parit delectationẽ, ac mẽs amœnissima completur, afficiturque voluptate. Quidquid autem ipsa natura genuit, nõ modò animal, sed etiam quod ortum è terra stirpibus nititur, in suo quodque genere perfectum est. Quorum alia humilia sunt, nec altius se à terra tollunt, quædam in maximam altitudinem assurgunt, alia perpetua fronde virent, alia hyeme spoliata nitore, ac pompa frondium, verno tempore tepefacta frondescũt ac repullulant, denuoque in stirpem emergũt. Nec est vlla res quæ non ita vigeat insita vi, quin protuberãte turgẽteq; semine, aut flores, aut fruges, aut baccas proferat, easq; solis calore ad perfectã maturitatẽ perducat, effectusq; salubri imbuat. In animantibus quoque, quibus quum ratio desit, sensus attributus est, ipsius naturæ vis, atque inclinatio perspici potest, alias enim natandi peritas aquarum incolas esse voluit, alias volucres libero cœlo frui, alias reptiles, quasdam gradientes, nonnullas soliuagas, plerasque gregatim volantes, vt sturni factitant, miliariæ, frigilli, passeres, columbæ: immanes alias, ac feras, quasdã cicures,

Psal. 103.

Lib. 4.

Tuscul. 5.

Herbarũ diuersitas.

Animãtes naturæ instinctu ducũtur.

&

& mansuetas, vt omnia gallinacei generis, & quæ domestica, atque altilia dicuntur. Homo vero, cuius imperio omnia subdita sunt, & subiecta, multo quiddam præstantius est cõsequutus, nempe præter loquendi munus, rationem, & mentem, animumque cœlestis naturæ, ac diuinitatis participem. Humanus siquidem animus decerptus ex mẽte diuina, cum nullo alio, quàm cum Deo comparari potest, nec ad vllius naturam referri. Quocirca homini enitendum, vt quàm proximè ad suũ opificem assurgat, illiq; assimilem se præstare affectet. Quum enim Deus cæteras animantes abiecit ad pastum, ac pabulum: solum hominem humo excitatum, celsum ac sublimem cõstituit, quò ad cœlum, ad domicilij sui conspectum, mentem, oculosque erigeret, qua de re sequenti capite fusius. *Psalm 8.* *Heb. 1.*

HOMINIS *dignitas, ac præstantia.*

CAP. II.

QVVM autem Deus opt. max. summopere suspiciendus sit in rebus creatis, quæ passim obuiæ existunt, atque oculis, mentique se ingerunt, tum potissimè in homine mirificè eius elucet sapiẽtia. Quidquid enim in mũdo se profert, quamlibet cõcinnè, atque affabrè factum, nulla ratione comparari, componique hominis præstantiæ potest, adeò vt hinc præcipuè sumi voluerit sui æstimationem Deus suæque diuinitatis specimen exhibere mortalibus, hoc est, ex sua cuiusque mente, suique notitia perduci nos voluit in cognitionem, tantique opificis reuerentiam: nihil enim expressius repræsentat Deum, quàm mens hominis, qua ad imaginem, ac similitudinem eius est conditus. Est siquidem homo expressissimũ Dei simulachrum. *Homo præcipuum Dei opificium.* *Mens hominis Dei simulachrum.*

Quamobrem ob externum, internumque ornatum, atque amplissimas, dotes μικροκοσμὸς dici meruit, quòd in hunc cumulatissimè omnia profuderit munificus ille rerum parens, atque opifex Deus. Huius enim caussa omnia producta in lucem, illiusque vsui cuncta patent, ac sunt exposita. Quod ipsum agnoscit Psaltes regius, gratique

Psalm. 8. animi argumenta proferens: fecisti illum, inquit, paululò angelis inferiorem, imò propemodum vt Deum quēdam gloria, & honore decorasti, illumque præfecisti operibus à te creatis. Hanc autem prærogatiuam etiam à mundi exordio obtinuit,

Homo mundi præfectus. adeò vt omnia, dum vigent, ac consistunt, homini sint obsequiosa ac famulentur. Sic enim Geneseos primo omnium rerum principatum ac præfecturam Deus homini asseruit: Fructificate, multiplicamini, replete terram, eam subigite, & in pisces aquatiles, volucresque aëreas, & omnes quæ in terris mouentur bestias, imperium exercete. De mente autem, quæ illi diuina est, & qua proximè ad DEVM accedit, deque internis animi dotibus, ratione & intellectu, quibus beluis præstat, quum abundè scriptores alij, nec sit huius instituti, in præsentia supersedeo. De corpore verò,

Decor corporis humani. quæque illi cognata sunt, ab eoque dependent, pauca dísseram. Illius enim excellens & spectabilis forma moribus animæ congruens, atque accommoda, status corporis celsus, atque erectus in cœlum, os sublime ac resupinatum, omnium partium ac totius symmetria, seu exacta commensuratio, etiam ab Ethnicis, atque à nostra religione alienis sunt deprædicata, adeò vt mirari subeat nostrorum hominum incuriā, qui aut nihil prorsus scrutantur, aut frigidè atque oscitanter seipsos,

Dauid naturæ admirator vnicus. naturæq; opera excutiunt, quum Dauid rex magnificus, pressius fixiusq; naturam hominis con-

tem-

templatus exuscitari cœperit atque exardescere in tanti opificis amorem atque admirationem. Sic enim tum alijs, tum huiusmodi elogijs illum prosequitur: Celebrabo te domine, quòd mirificè sim formatus, opera tua miranda sunt, eaque scrutatur & agnoscit anima mea, non fuit tibi occultũ vllum os meũ, quum formarer in abdito, & quum miro artificio fingerer in materni vteri latebris. Informem atq; inelaboratum fœtum viderunt oculi tui, & omnia membra mea velut in libro penes te descripta erant, quę deinceps non nisi multis diebus formata sunt, admirationi mihi est scientia tua, in qua me formando vsus es, excedit illa prorsus captum meum. Quum enim, inquit, me totum excutio, quum corporis structuram, animæ præstantiam, vim mentis sedulò expendo, eaque ratiõe, ac iudicio assequi nequeam, & maiestatem tuam veneror & amplector munificentiam. Iam verò sinamus paululum interquiescere formam illam spectatissimam, tum reliquas partes corporis visenda specie: internorum viscerum situm, naturalium facultatum potentias, neruorum à cerebro ortum, ductum arteriarum à corde, venarum ab hepate propaginem consideremus, tum animæ facultates & potentias, quibus ipsa suas functiones profert ac perficit, his accedit spiritus ille æthereus caloris naturalis sedes, ac vehiculum, qui trifariã discriminatur, ac totidẽ locis discretus est sic vt animalis cerebro, vitalis cordi, hepati naturalis sit asscriptus, hic quũ natiuo calore, humoreq; nutricio, vtriusq; fomite corpus alit, ac vegetat, atque in exercẽdis actionibꝰ vires suppeditat, quamobrẽ non indiligẽter tria hæc fouenda, instaurandaq; sunt somno, vino, alimẽtis, exercitatiõe: quę tamẽ moderatè adhiberi postulãt, ne si vel immodica sint, vel intempestiua, hominem à sede mẽtis

Psalm.138.

Dauidis exclamatio in Dei admirationem.

Tres in homine spiritus.

Quæ res spiritum fulciãt.

contingat dimoueri, multiſque ac varijs affectibus duci.

Aeneid. 6.

Igneus eſt equidem vigor, & cœleſtis origo
Omni homini, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq́ue habitant artus, moribundaq́ue membra.
Hinc metuunt, cupiuntq́ue, dolent, gaudentq́ue, nec auras
Reſpiciunt, clauſi tenebris, & carcere cæco.

Affectuum tyrannis.

Quibus poëta quatuor animi perturbationes complectitur, quæ ex intemperantia ortæ mentem hominis turbulẽtam efficiunt atque iniquietam, mirisq́ue modis exagitant. Poſtremò ad illa dirigamus oculos, quæ iſtis omnibus ſpeciem præbẽt, formæq́ue pręſtantiam inducunt, hoc eſt, formandi figurandique fœtus artificium excutiamus, quod tale tantumq́ue eſt, vt quiuis etiam à re medica alienus in eo excutiendo vires ingenij acriter debeat intendere: huiuſmodi enim res ſcire, & perſcrutari cuiuſuis intereſt, cùm in ſe ipſe verſetur, atque in ſui contemplatione quieſcat. Siquidem quum homo ex corpore & anima conſtet, & conflatus ſit, ipſumq́ue corpus animæ ſit inſtrumentum, per quod actiones ſuas perficit, cui non ſumma eſſe debet vtriuſque partis cura, & obſeruatio? quis non vtriuſque incolumitati optimè conſultum cupiat? præſertim quum alterum ſine altero conſiſtere nequeat, ſuasque functiones, & munia inoffensè obire, namque alterius ſic altera poſcit opem res, & coniurat amicè. Eſt quidem corpus pro tempore caducum, & mortale: ſed quum ſit animi vas, & receptaculum, illiusq; miniſterio vtatur, Deus id quoque deſtinauit æternitati, ac per reſurrectionis myſterium eiuſdem muneris voluit eſſe particeps, nempe immortalitatis.

Conſenſus animi & corporis.

Horat. in Arte poëtica.

NA-

NATVRALISSIMVM *procreare sibi simile, eoq́ reuerenter vti debent homines tanquam diuino munere, Deiq́ instituto.*

CAP. III.

POSTQVAM Deus cœlum, ac sublunarem hunc mundum condidisset, omniaque tam mirabili sapientia atque artificio construxisset, vt nihil ad necessarios vsus, ad commoditatem, atque ornatum deesset, visus est illi desiderari aliquis, cui ista essent vsui, quique se his oblectaret, ac frueretur. Itaque completo, perfectoque omni naturæ ornatu, hominem in mundum tanquam in suam possessionem produxit, illique ne vitam inamœnam degeret, in adiumentum, ac societatem mulierem adiunxit, inseuitque vtrique vim amoris, ac procreandæ sobolis auiditatem, humore spirituq; turgido, atque organis idoneis ad eum vsum præparatis: & ne alter alterius contactum exhorresceret, addidit illecebras, ac mutui cõplexui appetitionem, vt cùm se inirent, suauiter illos affici, mirisq; modis deliniri contingeret, siquidem nisi omnis generis animantibus hoc esset natura insitum, vt posteritati consulerent, ac propagationi insisterent, concideret, & collaberetur genus humanum, nec diu possent subsistere res mortalium, *Coniugij institutio à Deo.*

Omne adeò genus in terris hominumque, ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres *Georg. 3.*
In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Quid iuuenis magnum cui versat in ossibus ignem
Sæuus amor? nempe abreptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta, quem super ingens
Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
Aequora, nec miseri poßunt reuocare parentes,

Quum

Stimuli Veneris varij. Quum itaq; tã validus sit is affectus, tamq; indomitus, vt ægrè possit coerceri (nec enim oẽs suis cupiditatibus æquè norũt moderari) indulsit homini Deus Genialem, legitimumque thorum, vt saltem intra illius limites consisterent, nec vago se concubitu contaminarent, qui dono continentiæ sunt destituti. *Deus cur coniugium instituit.* Postquam igitur peracto concubitu mulierem cõceptu impleri contingit, magna subsequitur naturæ solertia in fouendo, ac coagulando fingendoq; vtriusq; sexus semine, quo stato tempore exactoq; nouem mẽsium decursu emergat dominator ille, ac totius vniuersitatis decor homo, hanc spem dubiam, ac rudimentum naturæ hominem effigiare condiscentis, appositissima similitudine expressit Iob: *Iob.10.* Nónne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti, pelle & carne circundedisti me, ossibus & neruis me compegisti, tuoque beneficio vita mea subsistit, ac tua virtus fulcit spiritum meum? Huic affinis est sapientis Hebræi sententia, qua vitæ suæ primordia in hunc modum describit: *Sapien 8.* Sum quidem & ego mortalis homo similis reliquis terrigingæ protoplasti soboles, atque in vtero matris figuratus sum caro, *Hominis primordia quæ.* decem mensium spatio coalescens in sanguine, ex semine hominis, ac delectamenro, subsequenteq; somno. Idem quoque & ego genitus hausi communem aërem, ac simili modo prodij in lucem, omniumque hominum more ploratum edidi, atq; à lachrymis vitam sum auspicatus. Ex quibus intelligimus cum in omnibus, tum in excitandis propagandisque liberis omnia naturæ ordine ac moderatè instituenda, *Moderatè omnia instituenda.* vt ex Hippocratis & Galeni sententia, motus seu exercitatio cibum præcedat, cibum sequatur Venus, somnus Venerem, qua expleta facultates naturales in elaborando fœtu partes suas obeunt, ac lassitudo ex cõcubitu contracta

tracta obdormienti statim remittitur, adiuuante simul somno concoctionē: somnus enim ad concoctionis celeritatem est adiumēto. Cæterū quod ad generatiōis nostræ principia attinet, magna solet agitari quæstio, Conferat ne semen ad fœtus generationem mulier? An conferat ad formæ similitudinem, sexusque discrimen virile robur? De effigie, formæque similitudine primum mihi instituetur disputatio, postmodum de muliebri semine, & quantum ad fœtus procreationem conferat adiumenti. Id eò sum facturus accuratius, quod apud nostrates non desint lenæ quædam, quę persuadere conātur fœminis, quàm minimum conferre ad generationem fœtus matres, sed tantum gestationis tędia obire, nouemque mensium fastidia tolerare, quasi conductitium vterum offerrent viris, cui tanquam naui onerariæ suas merces inferant, suamque sentinam deponant. Qua persuasione efficitur, vt matribus erga sua pignora amor tepescat, omnisque humanitatis affectus, qui huic sexui peculiaris inesse solet, penitùs exuatur. Quas ego quauis infamia dignas potiùs deputo, quam patiar in vllo honestarum numero censeri. Quod si exempla in has edenda sunt, catamidiari, hoc est, publicitus spectaculo esse merentur, ac contumelia probrisque affici. His enim imputandum, quòd nonnullæ in suos inhumanæ sint, ac crudeles, suosque fœtus, vel exponant, vel desertos patiantur. Quæ sæueriores sunt, ac magis feroces, quàm tigrides, leopardi, vrsi, pantheræ, aliæq; brutę pecudes, quę multum operę impendunt alendis, fouendisq; fœtibus, quod etiam in alite domestica gallina commonstrauit Seruator, adeò vt animantia quæque pro catulis suis dimicent, ac se periculo exponant, vitæque discrimina illorum causa animosè adeant. Vidimus autem hisce vernis men-

Fœminis mulum tribuendum in procreatione liberorum.

Catamidiari quid.

Matt. 19.

Ex animantibus naturæ vis perspicitur. mensibus trecentarum ouium gregem, quum balantes fœtus scapha è littore auectos, matrumque vberibus auulsos, non deterritæ maris sæuitia, incredibili affectu prosequerentur, accedente Oceani æstu, ad vnam omnes fluctibus oppressas. Quo exemplo cōmonitos velim, & documēta sumere improbos, atq; inhumanos progenitores, qui aut nihil prorsus, aut languidè, & oscitāter erga liberos, erga chara sua pignora afficiuntur, quum inertia, mutaque pecora mactationi, ac lanienæ destinata non vulgarem affectum, ac propensi animi testificationes erga suos proferant.

Exhortatio ad humanitatē ex animātium affectu.

De *similitudine natorum cum progenitoribus. Et qua ratione, quæ foris incidunt, infanti communicentur, multarumque rerum formas ex matris imaginatione concipiat.*

CAP. IIII.

CONSTANS est apud medicos, multisque rationibus cōfirmata opinio, si mulier semen cōferat affluētius, matri infantem assimilari: sin viro ꝓfluat exuberantius, patri: quod si ex æquo pari- que mensura, ac collatis viribus cōtribuant, vtriq; assimilē esse, vel parte vna patrē, altera matrē referre, deniq; in dextrum vteri sinum deriuetur, atq; è dextro teste promanet, caloris ratione marē perferri: si verò è sinistro, atque in leuam partem inclinet, ob loci frigiditatem, atque humiditatem, fœmellam procreari: nonnunquam Lactantio teste, cùm fortè in leuam partem vteri viri semen inciderit, mas quidē gignitur: sed quia in parte, quæ fœminis procreandis destinata est, conceptus perficitur, aliquid in se muliebre habet, supra quam viri decus patiatur, vel formam venustam, vel nimium

Seminis efficaciam in similitudinis ratione.

Lib. de opifi.

Lactātij sententia de similitudinis ratione.

candorem, vel corporis læuorem, ac mollitiē, vel vocem gracilem, atque exilem, vel mentum glabrum, nullaque barba decoratum, animum denique minus viridem: rursus si in partem dextram feminei sexus semen difluxerit, feminam quidem procreari contingit: sed quoniam in aliena parte concepta sit, habet in se aliquid virilitatis vltrà quam sexus ratio permittat, vt valida membra, nimiam proceritatem, colorem fuscum, faciē hispidam, vultum indecentem, vocem robustam, animumque virilem, atq; audacem. Quò fit, vt istiusmodi constitutionis mulieris excusso iugo imperium in viros exerceant, tantumque sibi in administrādis rebus assumāt auctoritatis, vt viris ne hiscere quidē aut mutire liceat. Hæc autē & pleraq; alia, quę de similitudinis ratiōe adferri possunt licet sint vero consentanea, magnaque ex parte sic res euenire soleat: præcipua tamen effectus huius caussa in tacita mulieris imaginatione consistere mihi videtur. Siquid enim illa animo concipit, aut in obuia quæque inconuenienter defigat oculos, mentique imprimat, ea plerunque infans in extima parte repræsentat. Sic inter amplexus, & suauia, si mulier oculos, ac cogitationem in viri vultum dirigat, aut quem alium præsentem imaginetur, huius effigies in fœtu solet elucere. Ea siquidem est imaginariæ facultatis vis, & potentia, vbi mulier fixius quid intuetur, vt simile quiddam cōspectis emoliatur, adeò vt infanti varias rerū formas induci contingat, ac næuos, lentigines, lituras, verrucasque imprimi, quæ non facilè elui possunt, aut emaculari. Sic nostrates matronæ ex leporis obtutu infantes edunt, labello supremo bifido ac bifurcatim dissecto. Simili ratione nonnulli simis existunt repandisq; naribus, ore distortò, labris indecorè prominentibus, totoq; corporis ha-

Virago vnde nomen sortita.

Mulier quæ magis imperiosa.

Imaginatio mulieris quid moliatur.

Lepotina fissaque labra vnde.

bitu deformi, quòd mulier conceptus, ac gestationis tempore, oculis, totaque mente, ac cogitatiõe in monstrosas quasdam species fuerit defixa: Tale quiddam in reliquis animantibus elaborare solent naturæ artifices obiectis sub ipso conceptus momento variarum rerum coloribus. Quo stratagemate, astuque vsus Iacobus, cui postmodum Israel nomen inditum, passim stratis obiectisque virgultis, quibus cortices ademerat, maximã gregis partem cũ se inirent, maculoso tegmine, varioque, ac versicolore vellere præstitit. Sic picturatas alites, sic canes, equosque scutulatos, ac guttatos perficimus. Quod naturæ artificium, omnesque similitudinis rationes ac caussas exactissimè expressit his propemodum verbis Plinius: similitudo in animo, menteque est reputatio, in qua multa creduntur fortuita pollere, visus, auditus, memoria, comprehensæ haustæque sub ipso conceptu imagines, tum subitò oborta cuiusque rei cogitatio effingere similitudinem, formasque miscere creditur. hinc alios auorum, alios patrum, plerosque autem cognatorum effigiem ostentare: Ideoque plures in homine, quàm in reliquis animantibus differentiæ ac discrimina, quoniam cogitationum velocitas, animique celeritas, atque ingenij varietas multiformes notas imprimit, quũ cæteris animantibus animi ferè sint immobiles, stabilesq; atque in suo cuique genere similes. Quò fit vt mulieris imaginatio alienam formam, atque ascititiam effigiem infanti inducat, nullaque in parte gignenti similem. Sic mulier quædam quum extra legitimum thorum se alteri prostituisset, metuens ne inopinato, subitoque mariti interuentu opprimeretur, exactis nouem mensibus infantem enixa est non adulteri, cuius furtiuo vsa erat concubitu, sed absẽtis mariti prorsus similem. Qua de re extat

Arte mutatur species et color animãtium.

Genes. 30.

Lib. 7. cap. 12 Plinij sentẽtiâ de similitudinis ratione.

extat per quàm lepidum Epigrãma disertissimi viri Thomę Mori, quod quum huic argumento mirè congruat, non grauabor adscribere.

Quos ante coniunx quattuor
Natos sabine protulit.
Multum ecce dißimiles tui,
Tuos nec ipse deputas.
Sed quem tibi puellulum
Enixa iam nuperrime est,
Solum tibi simillimum
Pro quattuor complecteris,
Adulterinos quattuor
Vocas, repellis, abdicas.
Atqui graues tradunt Sophi
Quodcunque matres interim
Imaginantur fortiter,
Dum liberis datur opera,
Eius latenter & notas
Certas, & indelebiles
Modoque inexplicabili
In semen ipsum congeri.
Quibus receptis intimè
Simulq́ue concrescentibus
A mente matris insitam
Natus refert imaginem.
Quum tot abesses milibus.
Dum gignit vxor quattuor,
Quòd esset admodum tui
Secura, dißimiles parit.
Sed vnus omnium hic puer
Tui refert imaginem,
Quod mater hunc dum concipit.
Sollicita de te plurimum,
Te tota cogitauerat,
Dum pertimescit anxia,
Ne tu Sabine incommodus,
Velutq́ue lupus in fabulam
Superuenires interim.

Quò fit vt inefficax sit argumentum, ac prorsus inualida, parumq; firma asseueratio, quæ in designādo parente ex similitudinis ratione sumitur. Neq; enim naturæ lex, aut publicus orbis consensus, ob similem formam, atque effigiem cuiquam prolem addici patitur. Cæterùm quod ad ingenia, ad mores, ad studia, animique propensiones attinet, quotidiana exempla demonstrant, liberos, vt quibus omnis vis animi, ac vitalis spiritus ex facultate seminis est infusus, pari propemodum esse conditione cum progenitoribus, eandemque cum ijs naturam sortiri: Verùm hac in re plurimi refert intensius, aut remissius re Venerea affici, illique incumbere. Sūt enim pleriq; minus salaces, minusq; feruidi, & qui non magnopere hāc monomachiā, hoc est, singulare certamen expetant, imò hoc luctamen detractent potius, hi quò vxoribus gratificentur, easque pacatiores, magisque commodas experiantur, pensum concubitus, seu debitum, vt Paulus vocat, persoluūt quidem, sed lāguidè & oscitanter. Quò fit, vt fœtus à parentum natura, ac moribus, insitaque generositate desciscat, atque hinc sapientes aliquando stupidos, atque inertes, parumq; sanæ mētis liberos procreāt, quòd huiusmodi voluptatibus non magnopere afficiantur. Quum verò progenitores in Venerem incalescant ardentius, ac cumulatè affatimque conferunt, plerūque euenit, vt liberi eosdē mores, ac studia motusq; animi ac gesticulationes exprimant, parentumq; indolem repræsentēt. Vt enim alites eandē cum parente naturam sortiuntur, eundem in pennis colorem referunt: ita liberi progenitorum mores exactè exprimunt, eademque cum ijs sunt naturæ essentia. Sic quæ parenti signa genitiua impressa sunt, eadem filijs inesse consueuerunt. Siquidem ex Horatij sententia, Carminum libro quarto, Ode quarta,

Similitudo nemini prolem asserit.

1. Cor. 7.

Sapientes quur aliquādo stultos procreant.

Simile ab alitibus.

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis partum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et quoniam institutio naturæ dotes perficit, atq; errores corrigit, vitiaq; eximit, commodũ adiecit:

Doctrina sed vim promouet insitam,
Rectique mores pectora roborant.

Chremes quoque Terentianus ex maternis moribus filium æstimat. Sic enim cũ Sostrata Heautontimorumenos Actu quarto, Scena tertia, rixatur:

Is quod est consimilis moribus,
Conuinces facile ex te natum. tui similis est probè,
Nam illi nihil vitij est relictum, quin id itidem sit tibi.
Tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.

Et quidẽ ita natura comparatum est, idque magna ex parte vsuuenire videmus, vt filij sint paternorum morum æmuli, parentumque vestigijs insistant, sic vt plerique sectentur aleas, scorta, popinas nonnulli tamen parentum industria atque educationis beneficio ad summam virtutem emergunt, ac ad optimam frugẽ se conferunt. Quamobrem sedulò cuiq; elaborandũ est, vt ita affectibus moderetur, vitæque cursum, ac victus rationem instituat, ne vel sibi quicquam incommodi inferat, vel aliquo vitio suos contaminet. Siquidem ex patris semine, materníque sanguinis profluuio atque affluxu multa ad posteros solent deriuari. Eadem enim vis & natura, quæ parentum semini inest, in natos diffunditur, ac transuasatur. Sic ex Catulli sententia.

Mali corui malũ ouum.

Naturæ sequitur semina quisque suæ.

Quum autem semẽ ex præcipuis partibus defluat, omniumque membrorum in se naturam viresque complectitur, fit vt quæ vitia vlli parti inhæserint,

Parentum morbi ac vitia in proles redundant.

ea hæreditario iure proles sortiatur. Sic qui elephantiasi, quæ vulgò lepra dicitur, epilepsia, podagra, chiragra, morbisque alijs contagiosis sunt inquinati, iisdem vitijs suos imbuunt. Et quoniam maternus sanguis præcipuum sit fœtus alimentum, & secundaria procreationis origo, plerunque euenit, vt plus labis ex matre contrahant, siue corporis habitum, siue animi mores spectes. Sic improbæ apud nos, temulētæ, ac stolidę liberos ꝓducunt sibi prorsus assimiles; vitijsq; maternis affines. Materna autem macula plus officit liberis, quàm paterna, quòd ad expugnatam pudicitiam, aut commaculatum Genialem legitimumque thorum attinet, vel ob bibendi consuetudinem ac temulentiam, aliamq; improbitatem spectat. Nam si vir aut adultus iuuenis nulli addictus, nec coniugio alligatus ex puella quadā prolē suscitet, id laudem propemodū mereatur, non vituperium: quum vulgò dictitare soleant tuto huiusmodi homini posse elocare filias, nēpe non infœcundo aut effœto, nec deploratæ sterilitatis, vt qui iam specimen ediderit progenerandæ sobolis, quum fœmina aut puella nubilis, maturaque viro, si id factitet, aut tale quiddam admittat, vbi vri aut prurire occeperit, illam existimationis iacturam, hoc pudicitiæ detrimentum patiatur, vt vix cerdo in fimæque sortis homuncio se illi addicere sustineat: aut si tale quiddam aggrediatur, confestim prostituti corporis vitium exprobrat. Ita vbi semel pudicitia vlli virgunculæ excussa est, atque expugnatum virginale claustrum, abditaque embolia reserata sunt, nunquam ea labes ac macula elui potest, nunquam hic hiatus resarciri. Siquidem vt is ait.

Ex muliere maior mali pars in natos deuoluitur.

Embolia ingressus secretior ab immittendo.

Nulla reparabilis arte
Læsa pudicitia est: deperit illa semel.

Quò spectat illud Plauti in Amphitrione: Non ego illam

illam dotem duco esse, quæ dos ducitur, Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum Cupidinē, Deū metum, parentum amorem, & cognatum concordiā. Quapropter præter alios sapiens ille Hebræus stu- *Eccle. 7.* diose cōmonefacit progenitores, vt vigilāter prospiciant filiarum suarum pudicitiæ atque honestati, ne illas consuetudine improborum cōtaminari contingat, aut vllam maculam concipere. Est enim is sexus natura fragilis, atque ad ruinā propēsior. Quum itaque plurima sint, quæ moribus vitæque integritati officiunt, nec minus rara, quæ effigiem formamque corporis dehonestant, danda cū primis opera, ne quid incidat quod animum deprauatis moribus, corpus monstrosa aliqua specie posset deformare. Et quoniam corporis species formæq; elegantia omnibus grata acceptaque est, accuratè obseruāda sunt quæ ex naturalium causarum progressu, formæ gratiam, vel conciliant, vel adimūt. Ea quum in muliebri imaginatione, atque ijs, quæ foris obueniunt, potissime consistunt, enitendum ne quid illi sexui versetur ob oculos, ne qua obrepat absurda cogitatio, quæ in elaborando fingendoque fœtu aliquid adferat detrimenti. Si quid enim alicunde mali ingruat, si quis incidat terror *Mulier gestans vterū* aut ex re obuia trepidatio, confestim omnis affe- *affectibus* ctus & consternatio in fœtum decumbit, spiritibus *exposita.* naturalibus atque humoribus eò conuersis, totaque muliebri facultate in tale quiddam effigiādo occupata. Vehemens siquidem fixaque cogitatio, dnm rerum species vehementer mouet, atque idētidem versat, formam figuramque quā assidua imaginatione reuoluit, fœtui imprimit, atque illi rei cogitatæ figuram inducit. Spiritus enim interni atq; humorum affluētia rei excogitatæ pingit format- *Vnde corpo-* que imaginem. Nec verò temere aut ex nulla causa *ris deformi-* est, quod nōnulli enormi sunt corporea, spectu tor- *tas.*

uo, atque inamœno, protuberantibus inflatisque buccis, ore distorto, rictuque indecenti. quum hæc eò eueniant, quòd grauidę huiusmodi spectra ac simulachra cogitatione menteque conceperint, aut oculis intentius in illa fuerint defixæ: sic nihil mihi æquè improbari solet apud lasciuiores mulierculas, quàm quòd catellis simijsq; sese impensius oblectent, quodque illos sinu gestant, fouent, demulcent, basiant, blandeque contrectant. Horum enim consuetudine & aspectu naturæ fęminarum imperfecta nescio quid alienæ formæ animo mẽteque concipiat, ac fœtui inamabilem minusque speciosum vultum affingat. Sic apud Belgas catelli quidam Melitæi in delicijs habentur Heroinis, Camusij vulgo à naribus dicti, pusillo corpore, colore niueo, naribus medio simis ac depressis, pinna eorum resupinata, cauda non in aluum reflexa, vt ignauis canibus, quas hybridas vocant, sed erecta atquę in sublime falcata, oculis mirè patulis, ac protuberantibus, vtrinque lippitudine vitiatis, fractis eneruatisq; cruribus ac circa pedum suffragines repandis, postica verò corporis parte glabra, & quam nulli pili conuestiunt, sic vt podicem indecenter conspiciendum præbeant, eiusque rei causa spectãtibus subinde obuertant. Hoc animalculum, quoniam membris moribusque ridiculum est, multaque obtinet, quæ gignentis natura in se quoque posset transformare, ablegandum censeo, ne quas impraegnari contingit, aliquid deformitatis asciscant, Hanc autẽ monstruosam formam, membraque tam deformiter distorta non sunt natura nacti, sed hominum opera, qui caueolis includunt, subductoque alimento cogũt gracilescere, quemadmodũ virgũculis, vt est apud Terentium, cibum subtrahũt, quò reddant iunceas, ne si qua paulò sit habitior, athleta videatur. Sic circun-

Mulieres immodicè canibus afficiuntur.

Catelli Melitæi.

circunforanei circulatores iuuenculis membra intorquent, quò in obeundis saltationibus sint agiliores. Nuper nebulo quidam oppidatim spectandum obtulit infantem inusitatæ magnitudinis capite, reliquis membris non correspondentibus vlla proportione. Quod vitium vbi ex morbo contrahitur, non arte ascitum, vt hoc erat, hydrocephalon medici vocant, ob caput, scilicet aqueo humore turgidum. Huius cùm picturam modo spectasset grauida quędam, tam insolito spectaculo attonita exacto gestationis tempore, non sine vitæ discrimine infantem edidit fungoso, stupendęque magnitudinis capite, cui hoc etiam accessit mali, quòd inter nutricis amplexus magis, magisque extumesceret, atque ad molem insignem protuberaret. Quod mihi quæsta est mulier oblato puero, cuius cùm caput hinc inde prementibus digitis leuiter contrectarem, puluini more subsidebat modo cutis, modo assurgebat. Huiusmodi aũt spectacula non prægnantibus modò sunt euitanda, sed omnibus etiam, quibus horum cõspectus, & imaginatio nocturnã quietem possit vel intercipere, vel turbare. quod ferè vsuuenire solet pueris, ægrotis, seniculis, melancholicis, quibus tamen monstrificus rerum aspectus minus incommodat, quàm mulierculis, quæ oblatis huiusmodi simulachris simile quiddam in vtero effingunt, ac moliuntur. Quum enim omnes vires, ac naturales facultates totę sint in formando, fingendoque fœtu, fit vt muliere aliquo malo percussa omnes humores, ac spiritus ad ima ferantur, atq; in vteri secessum confluant, quibus quum accedit, inhærens, pœnitusque menti infixa, conspectæ rei imaginatio, vis ipsa, quæ formationi insistit, eam formam, ac speciem, quam animo concipit, effigiat, ipsique fœtui inducit. Neq; enim temere est, quod

Rei gestæ enarratio.

Hydrocephalon quale capitis vitium, vulgò, bolhooft.

Vnde pueris notæ imprimantur, & deformes species.

Pouerbium vulgare ex imaginatiōe desumptum.

dicitur, Imaginatio facit caſum ſimili ratione, ſi ſorex,[illegible]us,muſtela,aut tale quiddam inopinato corpori inſilijt,aut fragra,corna,ceraſa,baccæ,vuęque acinus vlli parti inciderit, confeſtim notam imprimi contingit,illique membro huiuſce rei imprimi veſtigia :niſi fortè mulier in ipſo momento, quo hæc corpori ingruunt, ſubito abſterſo membro, poſticæ, aut remotiori parti corporis manum admoueat. Quo facto confeſtim auertitur malum aut contactæ parti nota infingitur, tota imaginatione ac facultate naturali eò conuerſa.

Quando mulier ex facie in fœmora aut nates næuos transferat.

De abſurdo prægnantium appetitu, atque inſatiabili rerum deſiderio, quibus ſi contingat fruſtrari, periclitantur.

CAP. V.

Pica morbus vulgò vrem-de luſt.

SVPERIORIS narrationis ſeries exigere videtur, vt de prægnantium malacia, rerumque inſatiabili appetentia pauca diſſeram. Quandoquidem in ſimili ferè ratione hæc ipſa conſiſtunt. Circa tertium à conceptu menſem vitium grauidas infeſtat, Græcis κίττα, Latinis pica dictum, in quo ob vitioſos frigidosque humores, atque acidam, pituitam, qua ventriculus imbutus eſt, carbones, putamina, cretam, teſtacea, aliaque eſui inidonea auidè concupiſcunt. Quod malum potiſſimè inualeſcit, quum infanti crines erumpere incipiunt, ac fœmellam geſtant. Siquidem ob caloris penuriam, humores pituitoſi minùs concoquũtur. Quo fit, vt flatus crebriq; ructus ac fluctuationes fęminas moleſtent. Huic affinis mulierũ malacia ſeu mollicies, cui viri etiam ac febricitantes plerunque ſunt obnoxij. Prægnantes autem quæ hoc vitio tentantur, tam inexplebili tenētur rei alicuius deſiderio, vt ſi

dene-

denegetur, aut potiri nequeant, cum se, tum fœtum in præsentaneum vitæ discrimen adducant. Id malum Belgicæ nationis matronas magna ex parte corripit: quòd sint humentis frigidæque naturæ, ac prauo nutrimento alantur. Non defuerunt nostra memoria, quę conspecto viro quondam thoroso, ac corpore succulento, morsu huius appeterent armos. Quod ipsum cuidam grauidæ, quò illius desiderium expleret, & ne quid incommodi accideret, haud grauatè admisit: itaque illa dentibus partem auulsit, crudamque paululùm modò mandibulis confectam deuorauit. Illa verò necdum satiata, iterato tentauit, atque vir illam repulit, nec denuò in corpore suo pati lanienam sustinuit. Quæ confestim mœrore tædioque affecta, parturire occipit, ac quum geminos gestaret, alterum viuum, alterum quòd eodem pulpamento frustrari contigerat, mortuū edidit. Huius non alia mihi ratio excogitari posse videtur, quā quod contracto mœrore mulieris animo spiritus vitales imminui, atque humores fœtui alendo destinatos aliò auerti, nec ad vterum deferri contingat. sic vt infans alimento, quo illum mater expleri voluit, destitutus vel elanguescat, vel emoriatur. Quum enim meatus & conceptacula, per quæ deriuari dirigique commeatus in vterum solent, occludantur, frustrari alimento infantem est necesse, ac vita priuari. Quod si prægnans validæ sit naturæ, suisque affectibus obsistere norit ac mederi, non omninò extingui, sed valetudinarium infantem esse contingit. Ex his abundè perspici potest, quid efficiat mulieris imaginatio, quid rei obiectæ ac mente conceptæ desiderium in formando fingendoque fœtus corpore. Quamobrem non præter rationem artis mihi facere videntur, qui minus rigidi, nonnullis licet aliena appetant, non-

Humidæ mulieres exotica appetunt.

Rei gestæ narratio.

Mulier prægnans incōmodum sentit ex denegatis edulijs.

Aegrotis quando in edulijs gratificandum.

nonnunquam admittunt, modo ne magnum detrimentum corpori ſint allatura, tali enim victus ratione aliquando diuturnos chronicosq́ue morbos diſcutimus Sic vbi ægroti longis morbis conflictantur, non admodum difficilem aut refractariũ præbere me ſoleo in ijs admittendis, quæ ſumma auiditate ac quodammodo blandimẽtis, tum velut precario expoſcũt, quum impẽsè ea cupiunt, magnaq́; alacritate, atque auidè aſſumunt, vt excitato calore naturali inſitisq́ue facultatibus irritatis atque excitis, concoqui infixos corpori humores contingat ac meatibus recluſis diſſipari. Itaque ex Hippocratis auctoritate nonnunquam ægrotis gratificari ſtudeo, ad eaq́; muſſare ac conniuere, quæ non magnam noxam corpori inferũt.

Liber.2. Aphor.38.

Siquidem (vt is ait) paulò deterior cibus, & potus, modo ſuauior mulieribus quidem, ſed minus ſuauibus præferendus Quæcunque enim ſapidiora ſunt, palatoq́ue gratiora, & facilius concoquuntur, & plus alimenti adferunt, quòd auidè ſummaq́ue voluptate ea vẽtriculus amplectatur. Sic noui, qui ex haleculis, quas arengas noſtri vocant, crudis etiam, recensq́ue mari exemptis, quartanas, erraticasq́ue febres diſcuſſerunt. Sic in deploratis morbis, quiq́ue ad ſummum prauitatis adaucti ſunt, auidam illam appetentiam non magnopere formido, neque enim in illis admittẽdis, quorum flagrant deſiderio, me aut contentioſum aut obſtinatum præbeo, ſed adhibito delectu, prȩſcriptaq́ue vtendi ratione ac modo, eatenus hæc illis admitto, quatenus non offectura valetudini confidam, morbumq́ue expugnatum iri conijciam, huiuſmodi enim acrimonia, edendiq́ue cupiditate acuitur atque extimulatur naturæ vis & potentia paulò antè ſopita, collectisq́ue viribus morbum impetit alacrius. Sic morbum morbo, vt clauum clauo

Auiditas omnia ſuauia efficit.

Morbos expugnari ciborum nonnullorum deſiderio.

clauo retundimus, maloque nodo malum adhibemus cuneum: quod ipsum nemini absurdum videri debet, quum in quibusdam morbis febrem sponte excitemus, qui alias futuri erant deplorati. Sic noui qui ex subito hostium incursu, incussoq; inopinato temore quartanam depulerunt. Sic apud nos morbus popularis, qui aliquot milia absorpserat, exorta repentina Oceani inundatione, confestim consilescere, prorsusque sæuire destitit, ingruente enim externo aliquo tumultu humorum collectiones dissipari, ac morbos oborta critica euacuatione mitescere, ac sedari cõtingit. Atque hinc est, quòd ὑδροφόβυς, hoc est, qui ex canis rabidi morsu & aquã appetunt, & reformidant inopinato subitoque impulsu aquis immergimus, ac metũ metu discutimus: nonnullos frigidis morbis oppressis irritamus, atque vt incandescant, efficimus: quò excitato calore natiuo crudi frigidique humores concoquantur, ac natura ad expugnandum morbum incitetur. *Morbum aliquãdo morbo expugnari.*

Semen conferre mulierem, totius operis esse conforme.

CAP. VI.

QVANQVAM virile semen cum primis efficax, agentis motusque ac generationis principium existat: semen tamen conferre mulierem, atque efficaciter procreationi fœtus adminiculari solidis rationibus commonstrari, validisq; argumentis conuinci posse video. Primum, frustra illis indita forent vasa seminaria, testesque annexi genitales, si excremẽto seminali destituta mulier, q minimum conferret, prorsusq; esset asymbola. Quum autem nihil temerè natura sit molita, necesse est ad seminis vsum, ac propagandi facultatem fabricata esse, suisque sedibus ac locis colloca- *Fœminis non deesse semen ratione conuincitur.*

ta,

tà, cùm testes, tùm seminis conceptacula, quorum vis ac natura est spermati vim fœcundam, ac prolificam suppeditare. Nec ad id conuincendum quicquam adferri potest validius, quàm quòd obseruemus magnos suboriri morbos, sæuaque excitari mulierculis symptomata, nisi semen concubitu irritatum profluat. Multas siquidem videre est, tum viduas dissuetas Veneri, tum virgines nubiles, maturasque viro, vbi serius ad connubium expetuntur, erumpentibus etiamnum stato tempore mensibus, animi deliquio, atq; vteri strangulatione acerbissimè infestari. Equidem omnibus hoc persuasum esse conuenit, plus detrimenti naturæ inferri ex vitiati seminis, quã menstrui fluoris suppressione. Nam semen corruptum virus cõtrahit, ac veneni qualitatem adsciscit. hinc giluus ille, ac mustelinus virguncularũ color, vbi viri, ac prurire incipiũt. hinc crebra suspiria, cordisq; tremor & palpitatio, expultrice scilicet facultate ad excretionem turgẽtis humoris incitata. Quod si tales seu viduas pruriginosas, seu prouectioris ętatis virgines cõnubio destinari contingat, ac semen subitò virili pessulo elici, in vsumque procreandæ sobolis depromi, protinus illas efflorescere videas, ac faciem roseo nitidoque colore perfundi, blandas denique atque amabiles, minusque tetricas ac morosas, præsertim vbi viros nactæ sunt, qui valenter munus suum obeunt, atque officio connubiali strenuè perfunguntur. Et quanquam in his non consistat legitimi thori societas, nulla tamen re magis deuinciri perspicimus hunc sexum, quàm si vir hac in re sæpiùs vxori obsequatur. Sic enim omnia pacatiora sunt in ædibus, nullæque ingruunt intemperiæ, nulli tumultus, nullæ tẽpestates. Alioqui si rarior sit concubitus, aut vir in præstanda opera, pensoque absoluendo langue-

Seminis cohibiti noxia.

Virgines tempestiuè elocandæ.

Puellæ maritatæ reuiuiscunt.

Mulier cõcubitus auida.

ſcat, omnem rerum domeſticarum ordinem inuerti videas, omniaque ſurſum ac deorſum miſceri: adeò ſunt auidæ huiuſce voluptatis nonnullæ, vt laſſari citius, quàm ſatiari queant. Quæ mihi potiſſima cauſa viſa eſt, quod mulier in congreſſu, mutuoque amplexu ſemen conferat, & viro plus voluptatis concipiat. Quum enim natura comparatum ſit, vt genitalis ſeminis excretionem propter turgidi ſpiritus eruptionem, neruorumque tentiginem, ingens comitetur voluptas, ipſaque mulier geminum munus obeat, atque vtroque modo patiatur (elicit enim virile ſemen, ſuumque cum eo commiſcet) veriſimile eſt illam plus geſtire, ac voluptatis concipere, perfundique affluentius. Quò fit vt proles matri fit plerunque, quàm patri conformior, quòd vires maternæ exuberantius illi ſint impreſſæ: argumento quòd mulieres infantes diligant impenſius, ſummoque ſtudio erga illos afficiantur. Siquidem præter ſeminis excretionem, etiam ſynceriſſimi ſanguinis ſcatebra atq; irrigatione toto geſtationis tempore, fœtus alitur atque augeſcit. Itaq; Galenum in ea eſſe ſententia comperio, vt fœtum plus paulò à matre ſuſcipere, quàm à patre cenſeat: ipſamq; ſpeciem, ſexusque diſcrimen ad menſtrui ſanguinis affluentiam refert: ſimilitudinis verò rationem ad ſeminis vim ac facultatem. Vt enim ſtirpes plus cōſequuntur ex vbertate ſoli, quàm à coloni labore atque induſtria: ſic infans omnia vberius à matre accipit. Primum enim vtriuſque ſemina vteri calore fouere contingit ac cōglobari, deinde ſanguine materno adoleſcere, taciteque ac ſenſim incremēta ſuſcipere. Hinc maxima amoris vis infantib. erga matres propter ſympathiam, hoc eſt, conſenſum, ac naturæ cognationem quodq; cumulatius maternę vires illis ſint inditę. Similiter matres to-

Fœmina virum, vt materia formā appetit.

Quur ferè proles matri aſsimiles.

Libr. 2. de ſem.

Similis à ſatis & coloni induſtria.

Quur proles matri addictior.

tæ

tæ sunt philostorgæ, hoc est, indulgentiori affe-ctu erga teneram ætatem, quàm patres, qui ple-runque seueriores sunt, magisque rigidi: Quod designari puto ab Euangelista, quum matres in-ducit Rachaêlis nomine deplorantes infantium suorum calamitatem, tantumq; in animo conce-pisse vulnus ob filiorum orbitatem ob desiderata, extinctaque tam chara pignora, vt nulla blandi-menta, nullaque lenocinia, aut verborum solatia admiserint. Nihil enim ex Esaiæ sententia naturæ legibus repugnantius, quàm quòd mulier infan-tis sui obliuionem concipiat, exutoque materno affectu ac pietate, erga vteri sui filium sit inhuma-na, vel leuiter afficiatur. Cæterùm videmus & pa-tribus suam non deesse propensionem, affectum-que naturalem illorum quoq; mentibus insidere. verùm serius se is in natos exerit. Siquidem adultis illi magis afficiuntur, ac tum demum illorum re-bus prospiciunt, commodisque consulunt, dum spem aliquam de ijs concipere incipiunt. matres verò infantiæ potius miserescunt, & quia ab a-lieno, externoque subsidio ea ætas dependet, eò studiosius, pauloque maiori cura illam fulciunt, eiusque tutelam suscipiunt, minus rigidæ ma-gisque exorabiles, quàm patres. Huius rei caussa toties ad remunerationem, ac mutui officij vicem sacri codices inuitant, quam ciconiarum exemplo progenitoribus debent liberi, multisque locis gra-titudinem, atque hostimētum exigunt. Parem af-fectum videre est in gallina, quæ pullos, quos fo-uit, impensius amat: & quāquam gallus ouis eam vim, qua animantur, indidit, nulla tamē cura tan-gitur, nullo erga pullos affectu ducitur. Quòd au-tem vterque conferat, ex gallinarum ouis experi-menta capimus: nam & gallinæ citra galli operam oua pariunt: at illa si fouere cōtingat gallinæ sub-dita,

Matt. 2. Hiere. 32.

Cap. 49.

Qur mulier, quàm vir, erga natos, propensior.

Matth. 23.

Ciconiæ parentibus afficiuntur.

Gallinæ Incubatio.

dita, putrescere citius, quàm animari: quum oua à gallina edita, quam gallus subegit, post vndeuige-simum ab incubitu diem alites proferant, adeo vt pipiant etiam, antequam testam, aut putamen rumpi contingat. Hæc igitur tædiosa matrum gestatio, qua anni dodrantem purissimo sanguine fœtum alunt ac nutriunt, amor denique erga recens editũ infantem, tum similitudo matri plerunque conformis, ac concolor, euidẽter euincũt semen conferre mulieris, minusque otiosas esse in elaborando formandoque fœtus, quàm viros, qui ingesto semine, expletoque concubitu subducunt sese, ac nullam mulieri pręstant operam, nullum adferunt in perficiendo fœtu adiumentum: quum interim in tanto mensium decursu, multa effingere, atque elaborare debeat vteri muliebris facultas, penitusque necesse est

Gallina oua edit absque galli opera.

Mulieres non segnes in elaborãdo fœtu.

Multa diu concreta modis inolescere miris. *Aeneid. 6.*

Vnde species, sexusquè animalis, hoc est, vtri acceptam ferre conueniat, virône, an mulieri masculi, vel fœmellæ procreationem.

CAP. VII.

QVANQVAM totius vniuersitatis opifici omnia meritò ferantur accepta, multa tamẽ fiunt ex naturæ decursu, suoque ordine incedunt, atque insito motu feruntur. Horum omnium cùm Deus sit auctor, ipse pleraque immutare solet atque rerum ordinem, & seriem inuertere, contraque naturæ legem alia forma, ac specie nonnulla producere. Verbi caussa, Mulier masculæ prolis auida, in Deum sua vota dirigit, fatigatque precibus, atque efflagitat, vt virilem sexum concipiat, cuius supplicationibus Deus annuit, illiusque volunta-

Deus præcipua fœcunditatis causa.

ti acquiescit, atq; obsequitur. Exēplo res erit testa-
Gen.17. tior: Sara prorsus effœta, & cui iam pridem men-
ses substiterant, ex Abrahamo grandæuo, prouе-
ctæq; ætatis, Isaacum concepit, in quem Deus to-
tam posteritati spem sitam esse voluit, omnesque
nationes auspicatum hinc habere salutis, assertæ-
1. Regum. 1. que libertatis initium. Anna itidem mœrore, tæ-
dioque sterilitatis confecta, cùm precatur assiduè,
ac fæcunditatem exposcit ardentius, Samuelem
4. Regum 4. à Deo extorsit. Elisæi quoque officiosæ sedulitatis
hospita ad Prophetæ preces, filium consecuta est,
quem etiam mortuum ad vitam postliminio reuo-
Lucæ.12 cari contigit. Quin & Zacharias senilis, deuexæq;
ætatis, sic omnia moderante diuina dispensatio-
ne, ex Elisabetha annosa, ac deploratæ sterilitatis,
Ioannem Christi præconem sustulit. Multique alij
singularem sexum à Deo eblandiuntur, quò non
desit, qui in maiorum hæreditatem succedat, in
quem opes, atque heriles facultates deuoluantur.
Hæc diuini esse muneris nemo potest ambigere, ea-
que peculiarem effectum ex Dei voluntate obtine-
re. Cæterum de ijs nobis instituetur sermo, quæ ex
naturalium caussarum progressu emergunt, quæ-
que natura vi sua insititia moliri soleat. Ipsa siqui-
dem præparat corpus animæ moribus aptum, su-
umque temperamentum cuique accommodat.

Quum autem duo sint principia, ex quibus cor-
pus humanum coalescit, ac generatur, quæque
infanti progenitorum similitudinem, quæ sexum
inducunt, semen quod vtrique commune, Men-
Seminis vis. struus humor fœminæ solum peculiaris, similitu-
do consistit in virilis, vel fœminei seminis faculta-
te & viribus, sic vt vel vni, vel alteri assimuletur
pro affluentia, copiaque collati seminis: Sexus ve-
rò discrimen non ad semen, sed ad sanguinem mē-
struum refertur, quod mulieri tantum familiare &
cogna-

toonatũ eſt. nam ſi ſemini ea vis ineſſet, cùm virile valentius ſit, ac calidius, ſemper patrem ſexus referret. Species itaque ſeu genus animantis tribuitur, temperamẽto actiuarum qualitatum, quæ cõſiſtunt in caliditate, & frigiditate. atque ad ſubſtãtiam ſiue naturam materiæ ſubiectæ refertur, hoc eſt, ad menſtrui ſanguinis confluuium. Semen autem & vim generandi, figurandique fœtus ſuppeditat, & materiam ſuggerit: menſtruo itidem & ſimul materia ineſt & facultas. Vt enim ſemen ad materiale principium maximè confert: ſic menſtruum ad potentiale conducit. Eſt autem ſemen, vt Galenus ait, ſanguis accuratè percoctus à vaſis ipſum continentibus: vnde ſanguis non ſolum materia eſt generandi fœtus, ſed & ſemen eſt potentia. Quod verò tum ſanguis menſtruus habeat vtraque principia, hoc eſt, materiam & facultatem aliquid efficiendi, omnibus in confeſſo eſt: ſed ſemen quidem effectiuum fortiſſimum eſt, materiale verò exiguæ molis. Menſtruum autem materiale quidem plurimum, potentiale ſiue effectiuum maximè debile. Iam verò ſi materiale gignẽdi principium, iuxta quod ſpecies animalis abſoluitur, in ſolo menſtruo eſſet ſitum, fœtus vtique exactè eiuſdem cum matre ſpeciei exiſteret: quemadmodum ſi effectiua vis in ſemine ſolum eſſet, ſemper patri foret aſſimilis. Quando verò vtramque ambo principia habet, ac prædominatur in menſtruo quidem materię copia, in ſemine autem facultatis & roboris, meritò, vt Galenus teſtatur, ſpeciem à matre potius ſuſcipit fœtus, quàm à patre: etiamſi ipſius ſemen ad materiale principium ſe conferat, ſed debilius. Similitudo verò, ſi imaginatio in ea re maximum momentum obtineat, non tam ad matrem, quàm patrem refertur, licet maior vis ſit in virili ſemine, muliebris

Menſtrui liquoris facultas.

Lib. 2. de ſemine.

Menſtruũ materiã ſuppeditat alendi fœtus.

enim genitura, cùm facultatem ex menſtruo per nouẽ menſes prodeuntem aſſumpſerit, tantò exuperat, quanto circa primum congreſſum ſuperabatur. Propriũ enim mulieris ſemini eſt, ſuã ipſius ſubſtantiam magis, quàm virilem augere, ac roborare. Sic fœmina non ſolum materiam ſuppeditat elaborandi fœtus, ſed vim, robur, ac facultatẽ conceptus perficiendi, licet muliebre ſemen virili familiare alimentum exſtiat, humiditatis ſcilicet, ac tenuitatis ratione, eoque ad effingendum, concinnandumque accõmodatius. Vt enim ex cera molli ac fluxa, vdaque ac tenaci argilla artificis manus quiduis poteſt effingere: ſic ſemen virile commiſtũ confuſumque muliebri ſemini & menſtruo, formationi efficaciter inſiſtit, atque hominis opificium omnibus ſuis partibus abſoluit. Vel ſi ex natura rerum ſumi velis harum rerũ comparatiõem, quod in plantis terra, hoc in conceptu vterus. Vt enim plantarum ſemẽ terra indiget, vt ex ipſa nutriatur atque augeſcat: ita hominis ſemen matrem, quæ prolis deſiderio afficitur, exigit: cuius humore, sãguinisq; ex venis irrigatione fœtus alimẽtum capeſſit. Ex his conijcito, quanta ſolertia natura vtatur in concipiendo, formandoque homine, qui inſita vi ſenſim adoleſcit, tacitisq; actibus ad perfectum robur prouehitur. In quo & illud inueſtigatione dignum iudico, qua vi maſculum, aut fœmellam muliebris natura effingat, atque emoliatur, quæ facultas mulieri potius, quàm viro aſſcribenda videtur abundantioris materię ratione, quę conſiſtit in mulieris ſemine & ſanguine, qua toto geſtationis tempore fętus alitur, atq; irrigatur, in eamque molem augeſcit, vt enim virile ſemen cũ primis efficax mouendi principium eſt, deniq; inſtrumentum, & velut artifex, quo opificium humanum perficitur. Muliebre tamen ſemen, confe-

Simile à cera ac vda argilla.

Terræ atque vteri comparatio.

rente

rente etiam ſuas copias ſanguine, vberiorem materiam ſuppeditat, quàm vir, eiuſque adminiculo fœtus abſoluitur, ſuaque ſpecie diſtinguitur ita, vt vel marem, vel fœmellam effingat, atq; emoliatur.

De prodigioſis monſtroſiſque partubus, obiter quid deſignet prouerbium QVARTA LVNA NATI, *alia ratione quàm in libello nuper à me edito, tractatum.*

CAP. VIII.

NATVRA humana, eiusq; partes generando homini deſtinatæ, ſi optimè conſtitutę ſint, nec in his quidquam deſideretur, ſpecioſa quęq; profert, ſuique generis animal producit omnibus numeris abſolutū. Quod ſi quid vitij ſubſit, aut perplexa cōfuſaque ſint ſemina, aut aliter, quàm res exigit, conuoluta ac conglomerata generandi principia, multiformes, ac prodigioſos partus, monſtroſosque fetus efformari contingit. Non deſunt qui ex aſtrorum contuitu, influxuque ſiderum, atque in ſcelerum vindictā multa portenta prouenire contendant. Quod vt vero conſentaneum, ſic ex vitioſa vteri conſtitutione, ex ſordido corruptoque ſemine, atque enormi concubitu, magna ex parte hæc euenire contenderim. Vt enim in opere fuſili ſi materia impura ſit, minusque defæcata, ſi vaſculum, aut receptaculum obliquum, anfractuoſum, hiulcum, anguloſum diſtortum, rimoſum, voluminibus implicatum, diſſolutum, maleque cohærens, ridiculas imagines, abſurdaq; ſimulachra, atq; aſpectu horrēda produci videmus: ita ſi loci malè cōſtituti ſint, ſi vterus in alterum latus inclinet, ineptaque ſit, ac malè temperata materia, nunquam natura decentem, exactamque formam expreſſerit. Sic mulieres Belgicę potiſſimum

Vnde monſtroſa corpora.

Simile ab arte fuſoria.

quæ oras maritimas accolunt, cùm tumultuosæ sint, atque inquietæ in peragendo concubitu, alienas, insuetasque formas subinde embrioni inducunt nec solum molem, hoc est rudem, informem, atque inelaboratam massam, quæ ferri aciem respuit, proferũt, sed quiddam deformi specie, quod palpitet, ac vitale existat, formamq; inchoati operis obtineat, qualem artifices rudiori penicillo adumbrare solent. Nautæ siquidem, quibus ferè sunt addictæ, vbi ex longa diutinaque peregrinatione, ouantes in portum sunt delati, plenisq; velis ostia subeunt: confestim vxores suas ineunt, nulla habita menstrui decursus ratione, nec obseruato interlunio, Lunæque coitu, quo tempore ob mensium defluxum congressus noxius esse solet ac perniciosus. nequit enim semen coalescere, nec debitè cum muliebri sangnine vniri. Quò fit vt genitura vel effluat, vel si omninò cohærere contingat, nõ possit natura confusam, maleque cohærentem materiam elaborare. Nec solum virorum incontinentia culpãda est, verum vt mulierum, quibus cùm iam pridem nõ sit rei Venereę facta copia, vltro se nonnunquam viris subijciunt, atque auidè semen rapiunt, vt famelici cibum, ac Cerberus offam. Eoq; fit, vt vteri facultas aut prorsus à spe generãdi excidat, prolisque successu frustretur, aut siquid efficere tentet, operiq; manum admoliatur, monstrosam quandam formam ab hominis specie prorsus alienam embrioni inducat. Nonnũquam post trimestre spacium fœda illa colluuies effluit, ac frustulatim confertimque erumpit indigesta congeries, quasi nauem sentina exhauriri cõtingat. Huic affinis est effluxus quidã multis torminibus, pressurisque mulieribus infestus: nostrates, quod quarta silentique luna, cuius vi menses defluunt, conceptus inchoari cœperit, Lunarem partum, aut popu-

Mola matricis.

Imperantia Veneris infanti noxia.

populari voce *Manekindt*, indigetant. Perficitur autem spurius hic conceptus nonnunquam citra virilem operam ex imaginaria venere in ijs, quę admodum pruriunt, impenseque sunt salaces ac lasciuæ, sic vt ex crebro virorum contuitu contactuque muliebre semen cum sanguine menstruo conglobari contingat ac coalescere ipsamque facultatem vteri, atque insitum calorem rudimentum aliquod animantis meditari, verùm cùm desit caussa formalis, nempe viri semen opificis rationem obtinens, materia, quam mulier suppeditat, alienam, absurdamque formam ascisscit. Nonnunquam tale quiddam mutua viri opera conficitur, cùm vir quarta Luna, silētique sidere, ac quarto à Lunæ coitu die, quo menses defluunt, mulierem subigit, non obseruato naturæ cursu, vt qui fluctui obnititur, æstuque aduerso nauigationem instituit. Id nostrates contra lunam micturire prouerbiali figura. Latini Quarta Luna natos, vocāt. Quod inauspicata vitæ principia habeant, præterque naturæ ordinem ac modum generationis primordia sint consequuti. Quo fit, vt infelicem plerunque in aggrediendis rebus successum obtineant, qui tali ratione concipiuntur. Siquidem cum erumpentibus mensibus mulieri vir commiscetur, sisti fluxum contingit obducto viri pessulo, labentemque sanguinem resilire, ac regurgitari. Cuius experimētū capere licet ex dolijs cadisque vinarijs, atq; in sanguinis è naribus fluxiōe, in quibus ꝓfluentē liquorē immisso embolo, licioq; contorto cohibemus, ac restringimus. Hoc aūt nec cōsultū nec necesse est promanantē sanguinē sistere, cū virile semen tali vligini commixtū nō possit purum putumq; hominem efformare. Materia siquidem est improba atque inhabilis, minusque apta, vt concinnam formam decentemque figurā

Conceptus nō naturalis vij citur.

Virile semen opifex fœtus.

Vulgare prouerbiū Tegēs de mane gepist.

Simile à dolijs vinarijs.

assequatur. Quo mihi iusta ratione, idque ex Dei præscripto inhibuisse visus est Moses, ne quis congrediatur fœminæ huiusmodi inquinamentis cōspurcatę. Dici enim vix queat, quid labis ac contagij his inferatur, quid detrimenti, quæ valetudinis incommoda concipiant qui ad eum modū constituta fœmina cupiditatibus suis impotentius indulgent, illāque auidius amplexātur. Sensim enim serpit contagio, totūque corporis habitū inuadit, atq; elephātiasi, lueq; Venerea tacitè inficit. Quod equidem peragit celerius, vbi mulier contagioso aliquo morbo, quod ferè prostitutis nunc vulgare est, sit imbuta. Sic enim præsentaneo veneno obuia quæque polluit, contactuque omnia fœdat. Quamobrem non est, quod quisquam magnopere miretur, vnde tot monstrosi partus, tam deformes hominum species, tot passim ficosi, mutili, distorti, vari, repandisque cruribus, tot circa podicem, atque in inguine condilomata, bubones, tumidæque marisca: quod ad animum verò attinet, tot passim stupidi, obliuiosi, bardi, bliteі, deliri, stolidi, rationis inopes, amentes: cum non aliunde, quàm ex enormi decubitu, atque intempestiua Venere, hæc proueniant, vel potius ex vitioso, corruptoque progenitorum semine in posteros deriuentur. Hinc secum quisque expendat, quàm sint crudeles in sua pignora, qui illa tantis malis inuoluunt, quales præ cæteris existunt, qui quarta Luna, hoc est, profluente mensium illuuie, concubitum non exhorrescunt, liberisque propagandis operā impendunt, Hoc enim efficiunt, vt quos excitant liberos, omnibus dotibus, naturæq; muneribus, quibus benè nati abundè fruuntur, destitutos esse contingat. Ad nullas siquidē functiones obeundas, ad nulla munia, nullasq; res præclaras sunt appositi. Quod si attentare quippiā pergant, nullum

Menstruo inquinata intacta esto.

Bubones inguinis Clapooten.

Vnde in corpore & animo mōstrosę species.

Quarta luna nati, vulgo Teghens de mane gepist.

nullum habent in rebus aggrediendis ſucceſſum, nullumq; optatum,aut proſperum euentum. Sunt enim inabſolutæ naturæ,vt qui naturales facultates, quæque ad actionem hominibus ſunt adiumento, imminuta, mutilaque habent,atque imperfecta,idque non ſuo, ſed parentum errore, qui præter decorum, contraque naturæ ordinem, negotium procreandæ ſobolis ſunt aggreſſi. Quò effectum eſt, vt multa illis ſubducta ereptaq; ſint, aut ſaltem parcè & malignè diſtributa, quæ alijs effusè atque affluenter obtigerunt. In anima verò non minus grauem iacturam patiūtur. Sunt enim à communi humanitatis ſenſu prorſus alieni, ſtupidi,obtuſi, inertes, nec præſtantia doctrinæ, nec acumine ingenij, nec inuentionis ſubtilitate, nec conſilio aut prudentia, cæteris vlla parte conferendi. Superioribus annis me vſa eſt medico mulier quædam inſularis, quæ cùm ex nautici generis homine concepiſſet, in tantam, tamque inuſitatam molē illi cœpit intumeſcere vterus, vt non videretur ſuffectura geſtando oneri. decurſo exactoque nouem mēſium ſpatio,quod anni dodrantem conficit,accita obſtetrice,primùm magno conatu ac molimine maſſam quandam informem enixa eſt,quam ſuperfœtatam poſt legitimum cōceptum conijcio, cui vtrinque anſæ duæ annexæ erāt in brachiorum longitudinem ac modum exporrectæ; palpitabat autem, illique vitale quiddam ineſſe viſum eſt, vt ſpongiæ & verticæ marinæ, quas noſtri *elſchouwe* vocant, quarum innumeræ æſtate in Oceano fluitant, exemptæque mari diffluunt, ac diutius manibus contrectatæ liqueſcunt inducto pruritu ac mordaci vredine, vnde nomen id obtinuerunt. Poſtmodum mōſtrum delapſum eſt ex vtero, adunco roſtro, longo, teretiq; collo, oculis vibrātibus, cauda acuminata, eximia

Rei geſtæ narratio.

Vrticæ marinæ.

pedum agilitate. Id post primum lucis intuitum conclaue stridoribus implet, atque vltrò citroque discurrens, latebras persequitur: tandem mulieres puluinis impetunt, ac suffocando perimunt. Hoc monstri genus, quoniam hirudinis more, sugillando sugendoque fœtui infestum est, ac sanguinem adimit, Sanguisugam nominant, vulgò *Suigers*. Postremò mulier hæc plus satis delassata, non sine summo vitæ discrimine prolem masculā edidit à monstro ita excarnificatam, vt à sacra lotione quā minimum vitæ superesset: mulier verò ęgrè refocillata, quas molestias, ac torturas perpessa sit, optima fide mihi enarrauit: illique præscripsi saluberrimam vitæ rationem, tum quæ restaurandis firmandisque viribus sunt accommoda: Erat enim prorsus elumbis, atque eneruata. Hæc & pleraque alia documento cuique esse debent, vt in congressu mutuo oīa decenter, debitoq; ordine peragantur, ne quid incōmodi aut detrimenti naturæ contingat inferri. Qua in parte acriter increpandi videntur iactabundi quidam, qui nihil non sibi permittunt in præstanda Venere, nec vllas leges sibi præscribi patiuntur moderādæ voluptatis. Siquidem nulla habita concoctionis, aut cruditatis ratione, nullo noctis aut diei discrimine, neglectaq; eius rei opportunitate, cùm lubet, suis cupiditatibus indulgēt, ac libidini identidem obsequuntur, tantumque inesse sibi virilis roboris iactitant, vt nulla concūbendi assuetudine satientur, nulla cōtinuatione lassescant. qui λάσταυροι ignorare mihi videntur, in quem vsum genitales partes homini sint attributæ, vt quas non in fœtificandi vsum, ac propagandi successionem, sed ad obscœna opera accommodant, atq; ad sterilem infœcundamque voluptatem conuertunt: sed hi tandem profusæ effrenisque libidinis pœnas persoluēt, membris,

Sanguisugæ in corpore muliebri.

Salaces notantur.

bris, articulisque podagra, ac chiragra contortis.

Qua ratione masculum, qua fœminam procreare possit, qui eius rei sit auidus: obiter ex qua causa Hermaphroditi, hoc est, vtriusque sexus homines generentur.

CAP. IX.

SI quis procreandi sexus virilis sit auidus, aut de- *Deus prima*
nique fœmellę desiderio teneatur, hoc illi in primis *conceptus*
persuasum esse conuenit, istarū rerum successum, *causa.*
atq; auspicata principia à Deo Opt. Max. impetranda, penes quem effectus huius causæ præcipuè consistit. Fit enim nonnunquam constantibus etiam beneque constitutis facultatibus naturalibus, vt vel sterilescant homines, vel orbari prolibus cōtingat: quod Deus per Oseam his comminatur, qui præter *Cap. 9.*
eius institutum illegitimo concubitu se contami- *Sterilitas à*
nant, aut aliundè, quàm à Deo, fœcunditatis subsi- *Deo.*
dia petunt. Quia, inquit, Baelphegor, hoc est, Priapi statuam ac simulachrum adierunt, atque addicti fuerunt turpitudini, auolabit gloria eorū ab vtero, à conceptu, à partu: Dabo eis vuluam sterilem, & vbera arentia: radix eorum marcescet, nec fructum vllum proferet. Quòd si genuerint, interimam amantissima vteri eorum. Quæ documento cuique esse debent, irato Deo omnia inauspicato tentari, atque improsperum successum cōsequi. Tale quiddam minatur etiam apud Ezechielē Deus supersti- *Cap. 8.*
tiosis mulierculis, quò Adonidē, hoc est, Veneris a- *Idololatria*
masium deflerent, qui ab apro dilaceratus circa in- *& superstitio*
guina, erecta statua quotannis coli cœptus esset. Cæ- *tio infœcun-*
terùm si is hominibus non sit infensus, omniaq; si- *ditatis causa*
nat decurrere naturæ ordine, suisque legibus ferri,

nihil

Quæ generandi facultatē perficiant. nihil vetat externa præſidia accerſere, ac naturæ imbecillitati adminiculari, ſiquando ex occulta quadam, ac latenti cauſa fruſtrari quenquam liberis, atque inanem ſubire laborem contingat. Duo itaque ſunt, quibus potiſsimè concubitus perficitur, quæq; ad liberorum propagationē ſunt adiumento: primum humor genitalis, qui partim à cerebro, totoque corpore, partim ab hepate ſanguinis officina diffunditur. Deinde ſpiritus per arterias à corde promanans, cuius vi pudendum erigitur ac rigeſcit, cuiuſque impulſu materia ſeminis foras erumpit, atque eiaculatur. His accedit appetitus ac concubandi deſiderium, quod vel imaginatione excitatur, ex conſpectu contuituq; ac cōtactu venuſtarum mulierum accēditur. Quibus preſidijs quiſquis eſt deſtitutus, eaque vel languida habet, vel inualida, cū primis ineunda ratio eſt, qua naturæ lapſus atque error corrigi poſſit, viresque naturales tanquam luxata quædam aut collapſa reſtaurari. *Simile appoſitum ab agricultura.* Vt enim ſteriles agros cultura atq; induſtria hominum fœcundos effici videmus, ſtirpesque atque arbores infructuoſas adhibita cura vberrimos fructus producere; ita in excolendo hoc fundo ars medica ſtrenuè ſuam præſtat operam ſummoq; ſtudio naturæ vitijs medetur, ac velut agrum ſterilem adhibito lætamine reſtibuli fœcunditate inſtaurat: Sic calorem languidum, raros exilesque ſpiritus ſiccitatem frigiditati coniunctam, partium, genitalium, neruorumque imbecillitatem ad temperamentum reducit: obiter omnia amoliri tentat, quæ homini progenerandæ ſobolis ſpem adimunt. Cæterùm cùm alimenta qualitates etiam elementares immutare ſint apta, atque in felicem corporis habitum ad commodiorem transferre: neceſſe eſt, vt eiuſmodi conditionis homines cibis vtantur, qui-

bus

bus natura fœcunda effici poſſit, ac propagationi ſobolis idonea. Inter ea autem, quæ Venerem excitant, ac ſeminis generationi ſunt accommoda, cibi numerantur laudabilis ſucci, quiq; probè nutriunt, ac corpus vegetum reddunt, ac ſucculentũ: cuius facultatis ſunt calida & humida. Cõficitur enim, Galeno teſte, ſeminis ſubſtantia ex ſyncera excoctaque ſanguinis ſuperfluitate, ſimul & flatuoſa. Pleriſq; autem vis ineſt augendi cumulandique ſeminis. nonnullis efficacia incitandæ mouendæque tentiginis, atque humoris propellendi.

Quæ ſemen virile accumulent, ac Venerem excitent.

Edulia, quæ materiam ſuppeditant, oua ſunt gallinacea, Phaſiani, turdi, merulæ, ficedulæ, Gallinagines, pipiones, paſſerculi, perdices, capi, pullaſtri, amygdala, nuclei pini, vuæ paſſæ & Corynthiacæ, vina omnia generoſa, dulcia ac meraca potiſſimũ quæ ex vua Apiana (quam muſcatulam vocant) exprimuntur: Partes vero genitales erigunt, ac pruriginе afficiunt Satyrion, Iringium, Naſturcium, Eryſimum, Paſtinaca, Cinara, Cepæ, Napi, Rapæ, Aſparagi, Zinziber conditum, Galanga, Acorus, Bulbi, Cochleæ marinæ.

Materia accumulandi ſeminis.

Et quæ frugifero ſeritur vicina Priapo,
Excitet vt Veneri tardos Eruca maritos.

Colum. libr. 10.

Quæ (vt alia pleraque) lumbos incitant, atque homines impendiò ſalaces efficiunt. Vt enim Sclopetas ac Bombardas primum puluere tormentario inferciri videmus, ac globis oppleri, deinde adiecto efficaci puluiſculo, fumanti ſtupa vel ignito funali incendi, globumque violento ſtrepitu exturbari: ſic in hoc opere duo concurrere eſt neceſſe, ne irritus ſit conatus, conglobati ſcilicet ſeminis copiam, & vim quandam ſpiritus flatuoſi, qua explodi ſemen poſſit, atque in vteri receſſum recondi. Quòd ſi huiuſmodi machinæ caſſæ ſint, atque euanidæ, aut denique nitroſus hic puluis inſyn-

Accommoda ſimilitudo à bombardis.

Puluis nitroſus, Bußpoer.

syncerus, atque adulterinus, nullam in prosternendis mœnibus, diruendisque vallis vim obtinẽt, nec horribilem vllum sonum proferũt, sed exilem quendam stridorem inanemque strepitum edunt, vt lusitantium puerorum inflatæ vesicæ. Hinc nostrates Salinariæ ignauos quosdam, qui incassum, nulloque operæ fructu mulieres fatigant, detonare quidem dictitãt, sed nullam subsequi pluuiam, nec internas partes, atque vteri recessum rosido liquore madescere, atque irrigari. Habent siquidem illi inflatas venas, ventoque turgidas, sed semine destitutas. Quamobrem si vxoribus gratificari volunt, illasque peculiari officio demereri, qui matrimonio sunt addicti, non tenui apparatu se instruant, nec in hanc palæstram inermes descendant, alioqui tetricas illas experientur, ac morosas, nec vlla in parte dicto audientes. Cùm autem commeatu affatim fuerint instructi, captanda opportunitas, qua possint nõ sine fructu se operi accingere. Quod tum demum est tempestiuum, cùm menstrua illuuies sit expurgata. Ea siquidem sentina prohibet coalescere ac fermentari semina, efficitque vt vterus sit conceptui inidoneus: Defluxis itaque mensibus, vteroq; exactè defæcato, nullo enormi concubitu, nullisque validis concussionibus, procreandis liberis insistant, completoque opere, mulier clementer ac placidè in dextrum latus deuoluatur, capiteque decliui, ac subsidente corpore in somnum resoluatur. Hac enim ratione in dextrum vteri sinum deriuari semina, masculum elaborari cõtinget. Cæterùm anni tempus, regio, cuiusq; ætas, alimenta calorifica, maximum in hac re momentum obtinent. Aestas siquidem modò ne nimis feruida sit, ad masculi conceptum accomodatior, quòd semen ac sanguis menstruus ex ambientis aëris qualitate plus caloris concipiat. Regio quoque

Muliebre prouerbium in eunuchos.

Qua re vxoribus gratificandum.

Masculus quando concipi cõtingat.

que calida, ætas adulta, plenæque pubertatis, tum hispida hirsutaque corpora ad producendos mares magis apta. Interim multa sunt, quę vi specifica ac latenti, abditoque effectu his perficiendis sunt accommoda. Sic Mercuriales, quam in marem ac fœminam discriminant, efficacissima prædicatur in sui generis sexu proferendo, adeo vt masculi decoctum aut succus diebus quatuor à primo purgationis die bibitus, procreandi maris vim vtero cōferat: fœminæ verò succus totidem diebus, parique modo assumptus, fœmellæ proferendæ vires suppeditet, præsertim si iam sistentibus mensibus vir mulieri congreditur, amplexuq; mutuo concalescant: hac, vt opinor, ratione, quòd ille dextrum vteri sinum, ac cauitatē expurget, caloreq; foueat: ista sinistrum. Quò fit vt sublato humore frigido, mulier conceptui efficiatur idonea. Vt enim in palustri atq; vliginosi loco plantarum semina suffocantur, nec facilè in stirpem emergūt: ita ex frigidi humoris redundantia semina strangulantur adeò, vt vis ac facultas muliebris vteri nequeat vllam speciem sexumque emoliri. Non dissimili sunt effectu Seseli massiliense, saluia, nux myristica (quā muscatam vocant) cinamomum, xilocasia, zeduarium, agolochum siue lignum aloës, parthenium, calaminthæ species, orminium, dictannum, helenium, irridis radix, laserpitij succus, eiusque generis innumera, quæ & flatus discutiunt, & locos situ, densaque fuligine obductos abstergunt, atque illos, vt exculta noualia sementi præparant, sic alia alijs viribus efficiūt, vt vulua minus lubrica sit ac muccosa, vtque semen tenacius inhęrescat: Cuius generis sunt succini seu electri species, quæ ambari nomine omnibus innotescunt, ramēta eboris, styrax calamita, cornu ceruinū, rhos vulgò sumach, blattæ bizantinæ, semen myrti, galbulæ, nucesque cu-

Mercurialis quo effectu in excitanda prole.

Simile à fundi natura.

Quæ humiditatem vteri expugnēt.

Succinum, Ammer.

cupressi, thus, eiusque cortex, mastiche, britannica, garyophylata, pentaphyllon, rosæ rubræ: quorum nõnulla foris admota, quædam intra corpus assumpta, vtero robur conciliant, consumptoque superuacaneo humore, rimosam, hiantemq; vuluam constringunt, ac retinendi seminis vim conferunt. Et quoniam Cisalpinæ mulieres vt plurimum histerica affectione, seu uuluæ strangulatu, atque vteri vitijs infestari solent: necesse est, vt prę cæteris his vti consuescant. Quod si plus iusto arescant loci, ac sint retorridi medicamẽta ac cibi adhibendi, quæ moderatè humectent. Cæterùm qui initi coniugij aliquam laudem consequi volunt, neq; speratæ prolis desiderio frustrari, hanc sibi legem præscribi patiantur, vt concubitum per interualla, statisq; vicibus peragant, ne sit frequentior, quàm res exigat, nec quàm expediat, rarior. Vtrũque enim fœcunditati æquè noxium. Siquidem semen profundere immoderatius, vires exhaurit, ac spiritus depopulatur. Diutius verò, quàm par est, cohibere, atque à congressu desuescere, semen inefficax, atque euanidum, minusque virile efficit. Opportunitas quoque eius rei spectanda, obseruandumque tempus, quando potissimè congredi expedit, quando commodum erit, quem animo conceperis, quem meditatus sis sexum procreare.

Aridus vterus quæ exigat.

Auicennæ consilium in conceptione molienda.

Auicenna non proletarius, nec infimæ sortis auctor, tempus, modumque procreandi sexus descri-bit. Vbi, inquit, menses defluxerint, sitque absterſus vterus, quod quinto ferè die vsuuenit, aut septimo, si vir mulieri congrediatur, à primo quàm est purgata die ad quintum, marẽ produci: à quinto verò ad octauum, fœmellam: rursus ab octauo ad duodecimum, denuo masculum: post illum verò dierum numerum, Hermophroditum. Horum effectuum licet nullam caussam adferat, probabi-

lem

Auicēnæ sententia expcicata.

lem tamen comminisci posse videor. Primis enim diebus elota vulua, humoreq; sordido accurate ex purgato, plus caloris cõcipit vterus, quo virile semē potentius coalescit muliebri, atque in dextrū vteri sinū dirigitur, hepatis, dextriq; renis vi attractoria, è quibus etiā sanguis calidus in alimentum futuri fetus iis diebus deriuatur: neq; enim sinistræ partes vtpote alciose, ac frigide, sanguinisque inopes, statim a purgatis mensibus aliquid conferre possunt: sed serius, ac parcius sanguis depromitur à sinistra partis venis, quas emulgentes vocant, quæ splenē,

Venæ emulgentes quæ.

renemq; sinistrum perreptant, sic vt post quintum demum diem, vsque ad octauum ex illis aliquid sanguinis confluat, quo fœtus alendus est, ita cùm istæ partes vires suas obeant cessentque dextræ, ex situ loci atque alimenti frigidi ratione fœmella effingitur. Post octauum diem dextræ partes rursum conferendi sanguinis munus sibi assumūt, atq; ex illis denuo scaturire sanguis incipit masculo saginando. Post hoc dierū curriculū, quoniam ex omni parte impromiscuè sanguis mēstruus erūpit, ac vulua ex frigidi humoris affluxu plus satis vda efficitur, semenque neutri parti associatur, sed in media vteri capacitate fluctuat, Hermaphroditum confusa inter se semina moliuntur, qui conceptus modo ex dextro, modo sinistro sinu vires formamque accepit, atque vtriusque opera vtitur. Hinc androgyni nobis emergunt, seu Hermaphroditi. Quæ vox à Mercurio, ac Venere appellationē sortita est. Nō-

Quid Hermaphroditos signat.

nunquā vitiosus hic, infamisq; cōceptus ex indeco ro cōcubitu cōflatur, cùm prȩter vsum ac commoditatem exercendæ Veneris vir supinus mulier prona decumbit magno plerunque valetudinis dispēdio, vt qui ex inuerso illo decubitu hernios efficiantur, præsertim cū distento, oppletoq́ue cibis corpore inusitata hac concessaque Venere vtuntur.

Enormis concubitus detestandus.

An excremento menſtruo fœtus alatur, & an adoleſcentulæ concipere poſſunt, priuſquã menſes profluxerint.

CAP. X.

CONCVBITVM admittere nonnullas duodecimo ætatis anno, multis non ſine maximo naturæ incommodo ac valetudinis diſpendio, vndeuigeſimo non profluere menſes, quotidiana experimenta comprobant. Itaque ſciſcitantur plerique, an cùm matura ſit aptaque viro mulier, mẽſibus nondum profluentibus, conceptui ſit idonea: Multi in ea hærent ſententia, vt id fieri poſſe negent, nec concipere, niſi à menſium profluuio, qui mihi veritati cõſentanea dicere videntur. Cũ enim adminicula deſint, quæ cõceptum adiuuãt, atque humore, quo fetus alendus eſt, vterus ſit deſtitutus: quí fieri poſſet, vt conceptus perficiatur? Matronę autem noſtrates præſertim quę obſtetricandi munus obeunt, ab arboribus ſumpta ſimilitudine ſic ratiocinantur: Quemadmodũ nulli ſtirpi fructus denegatur, quę floſculum producit, nullaque arbor ſterilis, quæ floreſcit, omnis verò arbor infœcunda, quæ floribus ſpoliata eſt: Sic adoleſcentulæ, quibus non efflorecunt menſes, non implentur, nec vterus cõcepto ſemine in fructum extumeſcit, aut protuberat: prouectioribus aũt tãtiſper ineſſe propagandæ ſobolis facultatem, vireſque fœtificandi inſitas, dum menſes profluunt. Quum enim huius excrementi confluuiũ homini generando materiam ſuppeditet, maris ſemine, coaguli, fermentique more, hoc in ſeſe conglomerante, fit vt nec ante humoris illius effluxum, nec cum fluere deſijt, mulier poſſit concipere: nimirũ nutrimento, quo fœtus alitur, atque augeſcit, deſtituta.

Fluxus menſiũ oſtẽdit cõceptionis argumenta.

Simile à florentibus arbuſtis.

Mẽſibus deſinẽtibus deſinit fœcunditas.

ſtituta. Cæterum hic alia ſuboritur quæſtio: Sitné menſtruum vtile excrementum, alendoque fœtui accommodum: an fœda tantum illuuies, quæ ſtato tempore, certiſque periodis, ceu ſentina exhauriatur. Scio equidem ita videri Plinio, ac pleriſque alijs, qui menſtruo vim monſtrificam, ac pernicioſam attribuunt, idque exaggerant in immenſum, ac miris modis hoc virus exagitant. Sic Iuuenalis arrepto hinc inſectandi argumento, viros in mulieris odium concitat, illudque tota Satyra agit ex profeſſo, vt concepta illarum deſpicientia, nũquam ſe alligari coniugio patiantur. Noui equidẽ, quam ſordida res ſit menſium proluuies, & quas noxas inferat ſupra legitimum tempus cohibita huiuſmodi ſentina, magnaque ratione ex Dei pręſcripto inhibuiſſe Moſen, ne vir mulieri cõgrediatur tali vligine inquinatæ. Sic & gonorrheos, hoc eſt, ſanguinis profluuio obnoxios polluto ſque ex hominũ cõſortio ablegat luſtrariq; pręcipit. Similiter Eſaias, quò extremas, ſummeque abominandas ſordes indicaret: Omnes, inquit, iuſtitię noſtrę tanquam pannus mẽſtrui illuuie, inguiniſq; tabe, ac ſanie contaminatus. Quę tametſi vera eſſe conſtet, idque legiſlator ex ſupremi numinis conſulto rectiſſimè præſcripſerit, ne quem fœdo congreſſu inquinari, aut quidquam labis, & contagij contrahere contingat, non conuincunt tamen ſuper uacaneam eſſe huius humoris ſcaturiginem, nec quidquam ad fœtus nutritionem adferre momenti: cum Hippocrates profeſſionis medicę conditor, eiuſque aſſectator Galenus, multis locis teſtificentur ſanguine menſtruo fœtum ali, eiuſque ex venis defluxu infantem incrementa ſuſcipere. Sic Galenus: ſanguis, inquit, ſemenque genitale, generatiõis noſtræ primordia exiſtũt, quæ ex ipſis principijs tanquã radice oriuntur. Sanguis ceu ma

Mẽſtrui fluxus in quẽ vſum.

Sat. 6.

Leuit. 18. & 20.

Deut. 23.

Menſtruatis abſtinẽdum.

De tuẽda valetudine.

teries quædam apta, concinnaque, & artifici ad quiduis sequax: Semen opificis ratione obtinens. Rursus in commentarijs Aphorismorum: Sanguis menstruus alterum generationis nostræ principium natura humidum est. huc spectat Aphorismus Hippocratis: Mulieri vterum gestanti si purgationes eant, impossibile est fœtum esse sanum. Subducitur enim illi sanguis, qui alimenti ratione à toto corpore in vterum dirigitur. Si igitur profluentes menses vires infanti eripiunt, illumque alimento frustrantur, necesse est, vt quando cohibentur, ac subsistunt, prosint, totoque gestationis tempore nutrimenta suppeditent. Quod si nihil conferant, nec ex his quidquam assumatur in fœtus nutritionem: quid cedo causæ est, quòd grauidis ac lactantibus inoffensè, citraq; vllum incommodũ menses subsistunt? Cuius non alia adferri ratio potest, quàm quod in lactis vbertatẽ absumatur, vel alendo fœtui sit vsui. Quò autem hæc quæstio plenius explicari possit, Dilemma hoc subijciam. Si menstrua nihil conferunt ad fœtus alimentum, concipere mulieres possunt, etiamsi illa non profluant, cùm natura ex venis sanguinem possit elicere in fœtus alimoniam. Si verò conferunt, atque alendo, fouendoque infanti sunt adiumento, cõcipere non possunt, nisi profluant. Aristoteles autẽ disertè hunc nodum dissoluit, Conceptus, inquit, mulierum à profluuio menstruorum sua natura contingit, & quę his carent, steriles magna ex parte existũt. Verùm fieri potest, vt aliquæ etiam sine eorum profluuio concipiant, videlicet quibus tantum humoris in vtero colligitur, quantum restare solet ijs, quæ purgantur. Siquidem nonnullis in vtero humor inhæret, sed non tantus, vt erumpat ac foras profluat, qui tamen sufficere possit ad nutriendum fœtum. Pleræque etiam dum menses pro-

Lib.1. Apho. 14.

Lacte made scunt vbera, vbi menses subsistunt.

Dilemma auctoris de menstruorũ profluuio.

Histo. animalium.

profluunt, imprægnātur, postea concipere nequeunt, quibus vulua statim a purgatione comprimitur, nec amplius dehiscunt loci. Id ipsum Galenus dilucidè his verbis explanat. Vasa vuluę quę in partem interiorem penetrant, ex quibus menses profluunt, cū mulier conceptura est, ora aperiunt. Cōceptionis vero tempus est inceptis iam mensibus, vel præcipue cessantibus. Quanquam enim reliquo etiam purgationis tempora aperta hæc ora sint, non tamen concipere vllo modo mulier potest, cum semen nequeat in vtero contineri, sed ab influētis sanguinis copia eluatur. At desinētibus, vel incipientibus menstruis, & ora aperta sunt, & menstruum non confertim, sed paucum ac sensim effluit, quasi humore quodam rosido insudante, quo vterus madescit, vnde efficitur, vt ad asperitatem vuluæ semen adhæreat, satisque alimenti ex sanguinis confluentis stillicidio cōsequatur. Antè enim, quam menses se proferunt, conceptus ob id fieri nequit, quia alimento caret, nec semen adhæresc it: nam eo tempore occlusis vasis vulua læuis relinquitur, semen propter læuorem, ac vitream politiem defluit, nec vnire potest, ac coalescere: aspera siquidem, ac scabræ magis, quàm exersa ad coalescendum, ac ferruminandum sunt idonea. Hinc scorta, quæ crebrius se viris subijciunt, atque identidem subagitari patiuntur, non concipiunt. Quo spectat illa Hippocratis sententia: Quæ humidos habent vteros, non concipiunt, extinguitur enim in his genitura, vt plantarum semina in palustri, atq; vliginoso loco. Similiter quę siccos, aridosque habent vteros, progignendis quoq; prolibus sunt inhabiles, necesse est enim locos sanguine modico madescere, ac mēstrui stillicidio subinde irrigari. Quàm firmis autem rationibus nitātur, quamq; validis argumētis opinionem suā fulciant,

De vul. sec.

Quur scorta nō cōcipiant.

Lib. 1. Apho. 62.

ciant, qui mẽſtruis ad fœtus nutritionẽ vllam vim ineſſe negant, non diſcutio. Conſtiterit ſanè illis opinionis ſuæ ratio: ego nunquam in animum induxero, inutilem eſſe hunc humorem, nec quicquã prodeſſe ad fœtus generationem. Cùm enim omnibus ex æquo, quæ inculpata valetudine vtuntur, ſtato tempore menſes decurrunt, quid aliud ſtatui poteſt, quàm in vſum aliquem depromi hunc humorem, nec veneni naturam obtinere, niſi vltra legitimum tempus in corpore reſideat, aut ex morbo, alióue vitio cohibeatur. Sic in plethoricis, hoc eſt, qui plenitudini humorumque redundãtiæ obnoxij ſunt, ſyncerus etiam ſanguis, niſi perſpiretur, putreſcit, ac ſynochon inducit, febresq; alias contagio affines, in quibus exanthemata, multaq; papularum, ac variolarum genera in extima corporis parte erumpunt. Sic videmus ędes diu occluſas flatibus ventisq; minus expoſitas graucolentiam, ſitumque contrahere. Cùm igitur menſtruum ſit excretio redundantis ſanguinis, qui ob ſexus imbecillitatem nec calore cõcoqui, nec exercitio diſcuti queat, ac diſſipari: neceſſe eſt illud ex Lunari concitatione, atque impulſu, ſuo tempore erumpere eiusque defluxu corpus expurgari, vel ſi ſiſti contingat, ac cohiberi, corruptelã induere, virusque naturam aſciſcere. Quod ipſum nõ fit, vel nutrientibus, vel prægnantibus magno argumento humorem illum oportuno tempore vſui eſſe, alendoque fœtui non inutilem, nõ eum, qui vtero diutius inhærens computreſcit, ſed qui à conceptu ex venis diſtillat in vterum, totoque geſtationis tempore alimenta ſubminiſtrat. Quò fit, vt ſi loci dehiſcant, ac menſes profundi contingat infans, aut non ſit vitalis, aut valetudinarius exiſtat.

Continuæ febres.

Simili ab ædibus occluſis.

Quæ mẽſtrua venenata.

Animam non à parentibus proſeminari, ſed infundi

fundi diuinitus, omnisq́; interitus, ac corruptelæ esse expertem, tū quoto gestatiōis die inducatur.

CAP. XI.

NVLLA re magis accēditur atque inflāmatur in amorem, ac venerationem opificis humanus animus, nulla re propius sibi innotescit, quàm cùm se intimè explorat, mentisq́; præstantiā fixius contemplatur. hac enim ratione efficitur, vt homo in Deum mentem erigat, atq; in illius notitiam perducatur, calcatisq́; sordibus ac vitiorum cœno meminisse incipiat se diuinitatis esse consortem. Nec sanè exigui momenti res est, aut oscitanter, leniq́; ac suspensa, vt aiunt, manu transigenda, quòd homo ab opifice spiraculum vitæ acceperit, atque ad imaginem, Deiq́; similitudinem sit conformatus, cuius muneris dignitatem ac prærogatiuā nemo in figura formaq; corporis sitam existimet, sed in parte hominis interna, hoc est, in anima rationali constitutam, quæ cùm sit spiritus ęthereus, ac substantia incorporea ex diuinæ mentis archetypo deprompta, hoc homini pręstat, vt Deo sit similis, diuinæque essentię particeps. Corpus autem quoniam ex concretione materię massaque terrea cōflauit opifex, mortale & caducum pro tempore esse sustinuit: animā verò cùm ex se suoque inspiratu nobis indidit, interitus, omnisq; corruptelę immunem esse voluit, atque expertem. siquidem cū imago Deiq; essentia sit æterna, atq; anima ex illa dimanauerit, necesse est perenniter illā subsistere, eandemq́; cum sua origine naturā sortiri, hoc est, esse immortalē, atq; æternitati destinatā. Et quanquā nonnihil labefactata sit animę vis, minusque expresse referat architecti imaginem, non tamen prorsus extincta est, cū vulnus manu hostili illi inflictū seruatoris munificētia sit obductum, eiusq;

Mens in Deū nos erigit.

Homo Dei imago.

Deus collapsæ naturæ instaurator. virtute restaurata omnia, quæ primi hominis vitio collapsa erant, ac fœdè deformata. Quod si quis huius diuini muneris vires experiri, eiusque excellentiam spectandam sibi exhiberi velit, in se ipse descendat, suamq; mentem in consilium adhibeat, ac sedulò excutiat, profectò inueniet eximias, amplissimasque dotes, atque egregia ornamēta, quibus cuiusque mens affatim est instructa: *Animæ dotes et ornamēta.* rationem, intelligentiam, iudicium, delectumq; rerum, ingenij agilitatē, memoriam, tum pleraq; alia, quæ euidenter euincunt præstantiorem esse animam, quàm vt corporea censeri debeat, aut corruptiōi obnoxia. *Mentis vis et præstantia.* Hęc vna est, quę corpus viuificat, regit ac moderatur, illudque varijs actionibus instruit, multisque munijs exercet. Quò fit, vt ex multiplici effectu, diuersisque operationibus varias appellationes sortiatur. *De spiritu et anima, c.34.* Siquidem, vt Augustinus ait, cùm corpus animat, vitaque imbuit, Anima dicitur: dum vult, Animus: dum scientia ornata est, ac iudicandi peritiam exercet, Mens: dum recolit ac reminiscitur, Memoria. dum ratiocinatur, ac singula discernit, Ratio: dum contemplationi insistit, Spiritus: dum sentiendi vim obtinet, Sensus: quæ omnia animæ officia sunt, quibus potentiam suam declarat, suasque actiones exequitur. *Mentis sedes.* Hęc in celsissima parte corporis collocata, cœloq; proxima vim suā in reliquas partes efficaciter diffundit. Non est illa demersa in sanguine, non à progenitoribus, aut facultate seminali deriuata: sed ab omni materiæ cōcretione, omnique labe corporea aliena, recens à Deo creata, opificio suo iā confirmato infunditur, *Mens atque anima incorporea.* non mutuatitia, aut aliundè ascita, vt statuunt Pythagoræi Druidę, qui absurdam quandam μετεμψύχωσιν, hoc est, transanimationē induxerūt, qua persuadere conati sunt animas à morte alterius in aliena corpora demigrare, non hominum modò, *Inepta animarū transmutatio.*

sed

sed pecudū etiam ac belluarum: Quod sic expressit Ouidius Metamorphosis decimoquinto.

Morte carent animæ, seu semper priore relicta
Sede, nouis habitant domibus, viuuntque receptæ.
Omnia mutantur, nihil interit, errat & illinc,
Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
Spiritus, eque feris humano in corpore transit,
Inque feras noster, nec tempore deperit vllo.

Hinc superstitiōis huius affectatores esum carniū sibi interdixerunt, nefas arbitrati ex vllo animantis genere quidquam degustare, ne, vt festiuiter ac falsè Tertullianus, bubulam de aliquo proauo quispiā obsonet. Quæ persuasio Christianæ professionis hominibus prorsus rejcienda, cùm Orthodoxi certo statuant suam cuique animam attribui, eamque tum demum infundi, cùm fœtus omnibus suis membris articulisq; fuerit delineatus, quod ferè quinto ac quadragesimo à conceptu die fieri assolet, præsertim maribus, vbi nono mense lucis huius auspicia sunt accepturi. Fœminis siquidem, quarum natura magis flaccida, ad quinquagesimum diem formationis tempus porrigitur. Et quanquam non omninò certo fixoque dierum numero hæc terminari possint: Hippocrates tamen exactissimè ad calculum reuocauit, quo tempore infantis effigies, formaq; absoluitur, quo motum accipit, quo natiuitatem consequitur. In libro siquidem de natura fœtus: si marem inquit, trigesimo die perfici contingat, motum accipit sexagesimo, mensèque septimo in lucem prodit. Quod si quinto & trigesimo die formam acceperit, motu potitur septuagesimo, mensèq; octauo nascendi primordia accipit. Si vero die quadragesimo quinto legitimam formam adeptus fuerit, nonagesimo die mouetur, ac nono mense natiuitatem

Tertulliani falsum dictū.

Animam rationalē quando homo concipit.

Quoto dierū numero fœtus absoluitur.

consequitur. Ex quo dierum mensiumque decursu ac serie, liquido apparet formationis diem duplicatũ motus diem constituere, motionis vero triplicatum nascendi tempus commonstrare. Vt ibi causa, vbi trigesimus quintus formam perficit, is duplicatus diem motus septuagesimum cõstituit, qui rursus triplicatus bis centum senosque dies seu septem menses conficit, si cuique mensi triginta dierum numerum assignes. Pari modo de reliquis ratiocinandum. Cæterùm cùm fœmina tardius perficiatur, sitq; eius gestatio productior, paulò diuersius subducitur ratio. Illa siquidem trigesimo tertio die formata, motum accipit septuagesimo, mensèque septimo nascitur. Cùm verò quadragesimo à conceptu die illam formari contingit, octuagesimo motu potitur, atque octauo mense in lucem producitur. Quòd si quinto supra quadragesimum die conformetur, motum accipit nonagesimo, mensèq; nono eruptionem molitur: porrò cui quinquagesimo die forma absoluitur, centesimo moueri incipit, ac decimo mense eluctatur, lucisque beneficio perfruitur. Hæc prolixius à me enarrata sunt, quò quisque intelligat animum rationalẽ tum demum infundi, cùm fœtus absolutam formam sit adeptus, suisq; lineamentis exactè distinctus. Neque enim anima primo mense formationi fœtus insistit, sed facultas vteri, ac vitalis vis seminis magna solertia operi elaborando incumbunt, ac sensim ad distincta membra, exactamque formam prouehunt. Primis siquidem sex diebus in oui speciem semina conglobantur, lactisque cremorem referunt ac fibræ quædam tenuissimo cõtextu, telis aranearum non absimiles producuntur, deinde subsequentibus nouem diebus sanguinem & spiritum subministrant acetabula ac venæ vmbiculares, ex quo primum

Fœmella tardius, masculo perficitur.

Rudimenta humanæ formationis.

primum effigiantur membra organica, quæque nutritioni sunt accommoda, vtpote hepar, cor, splen, pulmones, cerebrum, quæ à primo conceptus momento ad decimum octauum perficiuntur: postmodum ad quartum & quadragesimum diem cæteræ partes conformantur, fœtusque vitalis esse, ac sentire incipit, licet ob imbecillitatem aut non moueatur, aut tanta debilitate, vt gestans id sentiscere nequeat. Hoc itaque tempore anima rationalis vterum subire creditur, ac naturales facultates seu potentias sua vi imbuere, totumque opificium perficere. Quod ipsum Augustinus Moisis testimonio comprobat. Siquis, inquit, percusserit mulierem vterum gerentem, & abortierit, si fœtus formatus fuerit, det animam pro anima: Si verò informatus fuerit, multetur pecunia. Quo conuincit animam non inesse fœtui, nec hominis nomẽ promereri, nisi omnibus lineamẽtis sit consummatus, exactamque formam consequutus. Cùm itaque iam formato corpore inferatur, non est quòd quisquam existimet in conceptu illam cum semine deriuari. Siquidem si semini rationalis anima, quæ perenniter subsistit, inesset, aut cum illo proflueret, multæ, vt ille ait, quotidiano effluxu seminis, animæ euanescerent. Quamobrem non ex Adamo, aut progenitoribus illam propagatam credi par est: sed singulis momentis creari infundique diuinitus. Quod hoc dicto stabiliri posse video: Pater meus adhuc usque temporis operatur, & ego operor. Quo subindicat Deum Optimum Maximum & illi æqualem eiusdemque essentiæ filium creandis conseruandisque hominum animis occupatum, illisque producendis intentum, quibus quodque animal subsistit, vitamque propagat ac tuetur.

Quæsti.32. Exod.209. *Ioann. 5.*

Quò

Psalm.35. Quò spectat illud Psalmographi: Homines & iumẽta saluat Dominus, hoc est, animalia quæque sustentat Deus, suaq; vbertate pascit ac saturat. Qui cùm vnicè erga genus humanum afficiatur, peculiari munere ac dotibus hoc opificium instruxit.

Dauidis locus explicatur. Alia enim ratio hominum, quàm belluarum, longeque illorum conditione præstantior. Siquidem hominibus rationem, mentemq; indidit, & quod reliquis animantibus negatum, in cõditoris agnitionem perduxit, suaq; diuinitate afflauit. Quam munificentiam cùm agnosceret Iob: Ipse, inquit, *Iob.31.* docet nos supra iumenta terræ, & supra volucres aëreas erudit nos, quo indicat homines præstare cæteris animantibus, ac Deum suas dotes ac munera illis cumulatius impressisse. Hoc quoque singulari donatiuo, summique principis munere honorario, sunt destituti, inelaborati, imperfectique partus, effluxus denique præmaturi, abortusque præproperi, ac præter humanam speciem enormiter monstrosi. Quorum nonnulla licet palpitent, illisque vitale quiddam inesse videatur: non tamẽ ab anima rationali id sunt consecuti, sed à facultate formatrice, ac spiritu gignitiuo, quæ semini ac sanguini mẽstruo insunt. Hęc enim primis quadraginta diebus conceptum alunt ac vegetant, formamque hominis emoliuntur.

Embrio primis mẽsibus hominis nomen promeretur. Habent quoque reliquæ animantes spiritum vitalem, reliquasque animæ potentias, vegetantem & sentientem, quas ex seminis facultate sanguinisque effluxu consequuntur, atque illi in vtero augescunt, illorumque beneficio vita potiuntur. Quò spectat illud Leuitici: Anima omnis carnis in sanguine eius est. *Leuit.17.* Vita siquidem atque animantis cuiusq; spiritus in sanguine subsistit, eoque alitur ac fouetur, vt elychni flamma effuso oleo. Quam animæ vim, vt optimè nouit Galenus, ita ingenuè ignorare se fatetur, Animæ

nimæ rationalis ſubſtantia quænam ſit, vndeque profecta. Qui ſi meliori philoſophia fuiſſet imbutus, nihil addubitaſſet pronunciare, Animam diuinæ mentis eſſe ſcintillam, ac ſpiraculum, quæ hominem à belluis diſcernit, atque immortalitati aſſerit. Propriam autem ſingulis animam inſitam, ac ſuo cuique corpori peculiarem, cùm multa demonſtrent, tum maximè tanta in hominum moribus, ingenijs, iudicijs, opinionibus, affectibusque diſſimilitudo & diſparitas iudicare mihi videntur. Siquidem quot homines, tot ſententiæ, & quod Horatius ait:

Anima quid.

Anima ſingulis diuerſa

Lib. 2. ſerm. Saty. 1.

Perſ. Sat. 5.

Millia quot capitum veniunt, totidem ſtudiorum.
Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus:
Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno.

Quæ non aliundè mihi prouenire videntur, quàm ex diuerſæ conditionis animis, ac multiplici cordis varietate & diſcrimine. Finxit enim Deus ſigillatim, vt ait Dauid, corda menteſq; hominum, ac ſuam cuique indolem attribuit, ſuæque naturę ac conditionis animam conſignauit. Hinc Solomon ſibi plaudit & gratulatur, quòd animum felicem ſortitus ſit, corpuſque incontaminatum, animæ moribus congruens, & accommodum. Qua autem in parte collocetur anima, quamue ſedem occupet, multi veterum in quæſtionem vocant. Philoſophi cordis meditulliũ illi aſſignant. Quod deſignare videtur Sapiens, cùm inquit: Omni cura cuſtodi cor tuum, quoniam ex ipſo vita procedit. At Medici, qui exactius naturę opera ſunt perſcrutati, in cerebro illam conſtituunt, ex quo omnes ſenſus ac facultates animæ, omneſque actiones procedunt. Huius tamen vis per ſingulas corporis partes diffuſa, omnia membra calore fouet, ac viuificat, ſuiſque viribus inſtruit. Cor verò tanquam vitæ fontem peculiari vi imbuit per arterias

Pſalm. 2.

Sap. 8.

Prouerb. 4.

Animæ domicilium.

Venæ apopletica.

χαρωτίδεας seu soporarias iugulum perreptantes, quibus præcisis sterilescunt homines, vel oppletis apoplexi feriuntur, necesse est enim vias esse quasdam, atque arteriarum venarumque decursus, per quos humores spiritusque cùm animales, tum vitales, vltrò citroq; possint commeare, ac calorem natiuum ab anima concipere. Vt enim triclinium quamlibet spatiosum luculento igni incalescit, ac cœnaculum hypocausti halitu ac tepore quaquauersum impletur: ita corpus animæ vires vndique diffusas efficaciter percipit, suasque operationes illius munere exercet. Anima siquidem licet vni loco affixa prædicatur, vim tamen suam longè lateque diffundit, atq; in qualibet parte corporis se profert, suaque officia cuique membro distribuit. Sic oculi, aures, nares, lingua, pedum, manumque articuli animæ sunt instrumenta, quorum ministerio vtitur. Quod si instrumenta, & quę illi inseruiunt organa vel vitiata sunt, vel inepta, vel impedita, minus exactè animæ munia perficiuntur. Quod in fatuis, feniculis, infantibus, quiq; emotæ mētis existunt euenire perspicimus, in quorū nonnullis vel serius se facultates animæ proferunt, vel prorsus extinguuntur. Vt enim ignis cineribus obductus non emicat, ac sol densa atraque nube obiecta minus lucis exhibet: ita anima humidæ aut vitiosæ materiæ immersa caliginē quandam concipit, quæ menti offusa rationis lumen offuscat. Et quanquam in ætate puerili minus illa eluceat, quā in adulta: non est tamen quòd quisquam existimet illi suam inesse infantiam, ac sensim incrementa sumere accessuque ætatis augescere, tum morbo senioque imminui. Cùm sua vi, suisque dotibus ab ipso vitæ primordio maneat instructa, nec enim sua ipsius substantia aliquid detrimenti accipit, sed instrumenti, atque organi ineptitudo efficit, quò

Simile à calenti foco.

Mēbra animi instrumenta.

Simile à sopito igne.

In pueris anima imperfecta instrumēti ratione.

quo minus functiones suas obeat, suaque munia exequatur. Qua de re sequenti capite fusius tractare institui, quo corporis animæque facultates plenius innotescāt, & quàm inter se consentiant, mutuisque morbis afficiantur, cuique pateat.

Anima, tametsi sit incorporea, nec ex concretione materiæ, aut elementis constet: affectibus tamen exposita est, suasque sentit perturbationes, & parthemata, quæ in corpus redundat.

CAP. XII.

QVVM anima suas functiones, & munia per corpus obeat, atque exequatur, idque domicilium circumferat, vt affixam testam cochlea: fieri magna ex parte solet, vt affecto corpore anima quoque afficiatur, non quidem affectu primario, vt plerisque visum est, sed per consensum, ac lege consortij. Tanta est enim in ijs sympathia, eaque affinitas, & cognatio, vt vitia quædam, virtutesque animi in corpus, & corporis in animum dimanēt, ac transfundantur. Siquidem cùm anima corporeis organis vtatur, quæ multifariam noxijs humoribus vel affici contingit, vel vitiari: fit vt corruptis vitiatisque instrumentis, vel etiam impeditis, nequeat illa pro dignitate vim suam explicare. *Simile à testudine & cochlea.*

————— Sic corpus onustum
Extremis vitijs, animam quoque prægrauat vnà,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ. *Hora. Serm. libr. 1.*

Quod cùm Sapienti quoque Hebræo ante Horatium esset perspectum: Corpus, inquit, corruptioni obnoxium aggrauat animam, ac terrenum domicilium mentem deprimit, obruitque sensum multa meditantem. Et quanquam animæ sub-

Simile à splẽdore solis. ſtãtia nihil vitij, nihilq; labis aut contagij ex concretione corporis contrahere creditur: vt tamen ſolis radijs officit, tenebraſq; offundit, dẽſa nubes: vtq; oculus obiecto varij coloris vitio aliter, quã re vera exiſtunt, omnia apparent, nimirum cærulea, flaua, viridantia, cianea, rubentia: ita lumen rationis offuſcat, mentemq; obnubulat corporis *Simile à varij coloris conſpicilis.* intemperies, efficitque vt animę actiones deterius perficiantur. Sic ebrij ac deliri gemina conſpectare ſe credunt, cùm vnica res ſit obuia. Sic melancholici abſurda imaginantur, ſibique ſomnia fingunt. Cholerici irritantur ac temerè excandeſcũt, cerebro ſcilicet humoris noxij fuligine oppreſſo. Quas autem iacturas, quæue incommoda menti *Humores mẽti infeſti.* inferant humores corporis præter leniuſculos, aliquot formidãdi morbi declarant. Lethargus, apoplexis, paralyſis, ſpaſmus, mania, phrenitis, epilepſia, qui tam validè omnes cùm corporis, tum animæ vires conuellũt, vt homo totus ſibi excidat, omnisq; vis mẽtis prorſus obruatur. Animus itidẽ ſi qũa labe detinetur, atq; vel odij, vel iræ, zelotypiæ æmulationis inuidiæ, obtrectatiõis veneno ſit imbutus, corpus quoque in mutuum diſcrimẽ pertrahit, parique malo inuoluit. Ne commemorem interim reliquas animæ cupiditates: quarum impotentiſſimæ cogitationes, ſomnos, aliaq; per *Lib. 1. cap. 1.* quietem viſa perturbant. Nihil enim, teſte Fabio, *Mala mens inquieta.* tam occupatũ, tam multiforme, tam inquietum, tot denique ac tam varijs affectibus conciſum ac laceratum, quàm mala mens, adeò vt nec valetudini, nec honeſtis vllis artibus vacare, aut liceat, aut libeat. Quippe quibus non ſomnus res delaſſatis placidiſſima, non quæ ægroto, mœrentique animo medicus, oratio, nõ cibus denique aut potus, qui corpus alit ac vegetat, ſuauis eſt. Quę enim ijs poſſit animi tranquillitas, quę mentis ſecuritas & conſtantia?

Quos diri conscia facti *Iuuen. Sat. 14.*
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pœna etenim vehemens, ac multo sæuior illis,
Quas vel Cæditius grauis inuenit, aut Rhadamanthus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.

Quo spectat illud Esaiæ: Impij cor tanquam mare æstuat, cuius fluctus redundat in lutum, & conculcationem, nulla siquidem pax, nec vnquam pacata mens impijs, dicit Dominus. Cū mala mēs sępè læta existat, secura nunquam. Hæ autem affectiones animorum tam sunt violentæ ac feroces, tantæque in inferendis malis sæuitiæ, vt quæ menti latenter inhærent, etiam foris se proferant, suisq; se indicijs prodāt. Et quemadmodum animi puritas, mentisque integritas in oculis, in vultu, colore, lineamentis relucet, totoque se habitu ostentat: ita animus funestus vitijsque obsitus se palam exerit ac foras erumpit. Quod Esaias indicat, cùm inquit: Agnitio vultus eorum respondet eis, hoc est, species, externusque corporis habitus improbos illos esse arguit ac sceleratos, nec nisi fraudes, imposturas, insidias, seditiones, omniaque hostilia meditari. Cui consonat illa Solomonis sententia: Stultorum oculi passim oberrant: In facie prudentis lucet sapiētia, vultus siquidem hominis est certissimus mētis index, quæq; in abdito intimoq; animi recessu delitescunt, in apertū profert. Sic Catilinæ, vt Sallustius ait, color exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie vultuq; vecordia inerat: animus impurus, dijs, hominibusque infestus, nec quietibus sedari, nec vigilijs potuit: ita conscientia mentem anxietate & formidine exagitabat. Nec enim vllum quamlibet leue aut exile animi vitium est, quin in externo habitu certa argumenta exhibeat. Siquidem odium,

Cap. 7.
Vultus animi index.
Cap. 3. Esaiæ locus explicatur.
Eccle. 8.
Prouer. 17.

ira, metus, excandescentia, tristitia, amor, inuidia, proditio, furandiq; ac prædandi studium in vultu relucent, ac foris primaq; fronte se proferunt. Sic Diogenes aliquando conspicatus exangui giluoq; colore iuuenem: aut amare illum, aut inuidere pronunciauit. Inuidi enim cùm aliena virtute discruciantur, contabescunt, ac medullarum, ossiumque putredinem concipiunt. Alium quendam cùm ex amore pallescere videret: in proprio quidem corpore mortuum illũ dictitabat, viuere autẽ, in alieno. Quæ commonstrant vitia vtriusq; partis vltro citroque commeare, atque alteram alterius incõmodo affici, mutuisq; malis infestari. Cyprianus autẽ corpus extra culpã vindicat, nec sustinet illi quicquam impingi. quotquot enim in homine pullulant vitia, animæ imputat, quæ sola sentit, viuit, & mouetur. Corpore verò sic animam vti asserit, vt fabrum malleo vel incude, in quo format omnium turpitudinum idola, fingitq; quęlibet cupiditatum simulacra, neque enim, vt is statuit, caro est peccati dictatrix, aut malitiæ inuentrix; nec ipsa cogitatus format, agendaq; disponit: sed spiritus est officina, qui per eam quæcunq; affectauerit, peragit.

Diogenis sententia de iuuene pallido.

Prouer. 14.

Amantes pallescunt.

In prologo de virtute Christ.

Corpus animi instrumẽtum.

Corpus animi vt ad actiones impellitur.

Quòd verò caro aduersus spiritũ, & aduersus carnem spiritus contendere dicitur, impropriè dictũ arbitratur. Quia solius animæ lis ista est, quæ secũ ipsa rixatur, & cum proprio arbitrio litigat. Siquidum desiderij sui veneno mens ebria, corpus contumelijs applicat, ac iunctis amplexibus ambo in mortiferas suauitates delapsi obdormiunt. Quæ tametsi acutè illi viro differuntur; Paulo tamen assentiri par est, qui corporis molem officere censet animæ actionibus, illiusque conatibus esse impedimento. Caro siquidem, vt is ait, cõcupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: hęc autem inter se mutuo aduersantur, vt non quæcunque

Gal. 5.

cunque vult homo, eadem faciat. Oneri est enim terrestre domicilium animæ, illamque remoratur, quo minus concepta mentis perficiat. Et quemadmodum equus calcitrosus sessori minus obsequitur, illumque excussisse laborat: ita corpus animæ ad præclara instiganti obluctatur ac moram inijcit, semperq; ob insitã naturæ prauitatem mãcipium hoc refractariũ existit ductori suo, minusq; obsequiosum. Quod Christus apostolis dormitantib⁹ ac somniculosis inculcat, cũ inquit, Spiritus quidẽ prõptus est, caro aũt infirma. Caro siquidẽ ad spirit⁹ monita ac vellicationes obsurdescit, minusq; expeditè iussa eius exequitur. Vt enim qui aliquò iter instituit, alacriter quò illi destinatũ est, ꝑperat: sed plus satis suffarcinat⁹, atq; oneribus, clitellisq; depressus cunctãtius ꝓgreditur, ac contra animi votũ seri⁹ iter absoluit, metãq; assequitur: sic anima sarcina corporis degrauata, summa molestia ad metam contendit, atq; ægrè iter inceptum peragit. Quamobrem nõ est quòd quisquam existimet corpus omnino otiosum, sed naturales corporis facultates, & potentias, quiq; illi inhærent humores, vel vsui esse, vel detrimento animæ actionibus, mutuamque præstare operam. Frustra enim, ac ꝑter meritũ corp⁹ cum anima vel gaudij, vel cruciatus æterni foret particeps, nisi in multis se præberet sociũ ac ministrũ. Sit sanè corpus animę vas ac domicilium, sit receptaculũ, sit officina, sitq; organũ aut instrumentũ, vel deniq; hospitiũ: ex eo tamen aliqd labis cõtrahit: Vt vinũ generosum ex lagena obducta situ, olidóq; ac mucido dolio saporẽ vitiosum. Quòd si quicqd est hominis, omnésq; eius functiones animę attribuẽdæ: necesse est in illã affectus cadere, ac passionib. obnoxiã, nullaq; in parte, aut saltem mitius culpandũ corpus. Augustinus certè nõ esse omnino animã ab affe-

Simile ab equo calcitroso.

Matth. 26.

Simile ab onusto baiulo.

Simile à vapido dolio.

Anima affectibus obnoxia.

ctibus immunem, huiusmodi argumentis conuincere tentat. Omne quod mœrore, metu, tristitia, indignatione, vindictæ cupiditate afficitur, passibile est: Anima, cùm voluntatis, votique compos non fit, suoque desiderio frustratur, dolore afficitur: Ergo passiua esse conuincitur, qui mihi argutè ratiocinari videtur. Si enim anima alligata corpori, doloris, omnisque affectionis foret expers, nullos apud inferos sẽtiret cruciat⁹, nulla tormẽta. Quod aliter se habere commonstrat Euangelicæ concionis series de diuite epulone, qui cùm flãmis cruciaretur, æstuantem linguam refrigerari cupit, sibiq; aliquod doloris lenimẽ adhiberi. Quæ figuratè ac parabolicôs intelligenda, ne quis substantias incorporeas membrorum vti ministerio existimet. Scriptura siquidem ad captum humanæ mentis se accommodat, ascitisque appositis verbis, ac petita ex natura rerum similitudine, Dei erga probos fauorem ac munificentiam declarat: aduersus improbos verò vltionem ac scelerũ vindictam. Simili loquendi tropo sacri codices Deo indignationẽ, irã, Zelum, gemitus, suspiria, faciem denique, vultum, oculos, manus, brachia attribuunt, quod non alia ratione assequi possit humana imbecillitas immẽsam supremi numinis vim, ac potentiam, nisi populari more ea nobis inculcaret: Cũ itaque constet scripturæ testimonio animas solutas corporibus, ac damnatiõi destinatas, tormentis affici: qui fieri possit, vt corpori alligatæ, atque humanis nexibus impeditæ nõ eadem perpetiantur? Equidem mihi persuadeo animas, vtpote cœlitùs delapsas, non extingui, nec sentire interitum: sed tamen diuexari, ac carnificinam perpeti, mentisq; stimulos ac conscientię morsus persentiscere. Quod ipsum post Esaiam indicat Christus, cùm inquit: Vermis eorum non moritur, & ignis nõ extinguitur. Vt enim caries,

Luc. 16.

Tropi scripturæ de Dei mẽbris.

Deo qua ratione mẽbra attribuũtur.

Cap. 66.

Marc. 9.

ries, vtque teredines ac vermiculi lignum quamli- *Simile à cariosoligno.* bet durum erodunt, vt denique ignis in obuia quęque vim suam exerit: sic animam consciæ mentis stimuli confodiunt, interneq́ue furiæ illam vrunt, pungunt, ac dilaniant. Cùm animus auaritia feruet, vindictæ cupiditate accenditur, ira inflammatur, inuidia tabescit, amore vritur, mœrore contrahitur: nemo est, opinor, qui non quiduis parat⁹ sit & facere & pati, quàm talē in intimis præcordijs subire carnificinam, tantamq́ue in abditissimo animi recessu perferre lanienam. Multò enim sæuior, *Animi cruciatus, quàm corporis sæuior.* longeq; atrocior est animę, quā corporis cruciatus ac tortura. Quod interrogatiōis scemate, quò animo acriores infigeret aculeos, sic expressit Persi⁹.

Annē magis Siculi gemuerunt æra iuuenci,
Aut magis auratis pendens laquearibus ensis,
Purpureos subter ceruices terruit?imus.
Imus præcipites, quam si sibi dicat, & intus
Palleat, infelix quod proxima nesciat vxor.

Alia itaq; ratione affligitur, aliter sensu, tactuq́ue afficitur anima, quàm corpus, dum vapulat, dū flagris scuticisq; subigitur, dum vulnus accipit, dum mēbra luxantur, dum illi faces ac tormenta admouentur. Siquidem anima rationalis vtpote spiritus incorporeus latentes experitur vexationes ac torturas, anxietatem, formidinem, Zelotypiam, inuidentiam, odium, indignationem, mentisq; inquietudinem, ac conscientiæ remorsum. Quos affectus, vel, vt verius dicam, perturbationes si diutius animo inhærere contingat, illasq; nec ratione discuti, nec diuino præsidio superari, non solū mētem, sed corpus quoq; sæuissimè discruciant. Itaq; alterū alterius legibus tenetur, sibiq; mutuo sunt obstricti. Hoc tamen prærogatiuæ, idq; honoris ac dignitatis anima obtinet, vt multa per se, corpus verò nihil absque eius vi & agitatione efficere possit. Du-

Anima multa agit absq; corporis adminiculo. pliciter itaq; anima suas facultates perficit: quasdam per organa, nonnullas absque his, nulloq; corporis adminiculo. Sic quæ intellectu ac ratione, mentisque iudicio peraguntur, solius animæ munera sunt. Operatiões autem manuales absq; corporis ministerio exequi nequit. Siquidem architecturam, cæmentariam, pictoriam, plasticen, pigmentariam, artesque alias in vsum hominum excogitatas, animo quidem menteq; homo cõcipit, sed manibus ea perficit, atque instrumenta corpori attributa ijs accommodat. *Anima quãdo corporis ministerio indiget.* Ceterùm cùm anima contemplationi rerum insistit, cùm præterita memoria repetit, cùm futura meditatur, ijsq; præsentia cõnectit, dum ratiocinatur, dum occulta inuestigat, atq; abdita quæq; perquirit ac rimatur, cùm in extasi constituta, subductaq; in sublime, vt Paulus, arcanorum fit particeps, genuina insitaq; à Deo vi vtitur, nulloque corporis eget adiumento, nisi eą in actum proferre velit. *1. Cor. 12.* Tunc enim corpus animę assistit, vt indiuiduus comes & collega, cuius opera ac subsidio suas functiones exequitur. Quòd si diuturnior sit, vel acrior, vel intentior in rem quãpiam agitatio, fit vt corpus, vtpote animæ viribus destitutum clanguescat atque emoriatur. *Mentis intentio corpus attenuat.* Quod obseruare licet in ijs, qui intempestiuis lucubrationib⁹ sunt dediti, aut libris continẽter affixi, quibus corpus sensim gracilescit atque extenuatur, spiritusque vitales imminuuntur. Quicunque ergo animum nullum sentire affectum, nullisque rebus permoueri censent, sed illæsa mente, nullasque concipiente plagas anima, obiecti tantum, organique vitiati ratione affici, non admodum veritati consentanea mihi dicere videntur. *Christi pauor hominis argumentum.* Quid enim sibi vult angor ille Seruatoris, atque æstuatio? qui concepta supplicij, quod subeundum erat, atrocitate, impensique beneficij ingratitudine atque obliuione,

luione, humana quadam imbecillitate in hanc vocem moribundus erupit, Tristis est anima mea vsque ad mortem, tamque veluti patri blandiens deprecatur. Et quamquam nondum illi insultaret, aut manus inferret insolétia militaris, tota tamen mente & cogitatione in imminens periculũ defixus, tanto horrore ac trepidatione concussus est, vt affectus sanguineũ sudorem expresserit, toto corpore confertim, atque effusè promanantem, sic vt vtrique parti acerbitas illa doloris sit communicata, atque ex animo in corpus redundare cœperit. Nec est quòd quis opinetur, in huiusmodi tædio ac pauore animam vitalem ac vegetantẽ, tum spiritus naturales tantum affici, imo pars hominis potior discrimini obijcitur, in eamque tota vis mali decumbit, quę tamen originis suæ memor, vires colligit, ac cælesti fulta præsidio intrepidè infractoque animo aduersus pericula subsistens, diuinitus solamen accipit. Huiusmodi affectibus etiam diuę virginis mẽs multipliciter agitata est. Illius siquidem cùm spiritus, tum anima, aliâs lætitia, aliâs dolore perfusa est: illud denunciato per angelum conceptu, partuque mirifico pastorum concursu, ac magorum adoratione: istud vt à Simione fatatum erat erecto in crucem filio, experta est. Possem equidem magnam connectere seriem eorum, qui in maximis calamitatibus constituti, acerbissimum animi vulnus conceperint: exempla suppeditant tot vatum examina, inter quos Helias, Helisæus, Dauid, Hieremias, Moses, Esaias, Ionas, Zacharias, & præter matyrũ aliquot myriades, indefessus ille fidei nostræ assertor & ꝓpugnator Paul⁹ suo agonothetę seu remuneratori strenuã operam pstiterunt, q præter corporis incõmoda, summasq; angustias, ac detrimẽta, animam circum ferebant acerrimis doloribus exulceratã. Quisq; autem se-

Matth. ca. 16.

Christus in corpore & animo cruciatus sensit.

Maria doloribus concussa.

Vates calamitatibus expositi.

cùm ipse expendat, quanta obsederit illorum animos angustia, quis menti inhæserit mœror, quæ trepidatio, cùm pulsi patria, destituti affinium ac cognatorũ solatio, ludibrijs, contumelijs, flagris expositi, afflicti, pressi, conculcati, proscripti, per loca auia, atque hominibus inaccessa hostium sæuitiam euitare sunt coacti, suæque saluti atque incolumitati consulere. Quòd si anima, quæ homines à belluis secernit, omnis affectionis sit expers, nullisque vel solatijs capitur, vel doloribus afficitur: quid sibi volunt plorabundæ hæ voces? Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Defecit in salutari tuo anima mea. Renuit consolari anima mea. Rursus dum refocillatur, ac Dei fauorem percipit: Introito anima mea in requiem tuam: etenim Dominus benefecit tibi. Benedic anima mea Domino, & oĩa quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. Quibus etiã si innumera congeras, non designari tantùm puto naturales animæ facultates, & potentias breui interituras, sed illam, quæ rationis, quæque diuinitatis est particeps, à cuius vi omnes actiones corporis procedunt, omnesque functiones perficiuntur. Cui parti insita est ab opifice συντήρησις, hoc est, conseruandæ, exequendæque legis naturæ amor, & notitia, virtutũ vitiorũque discrimẽ: quæ vis, teste Paulo, hoc efficit etiam in animis eorum, qui à Deo sunt alieni, vt naturæ ductu a malis resiliant, ac virtutem amplectãtur. Siquidem illa animi pars, in qua elucet imago Dei, ac se profert naturæ integritas, detestatur, damnatque nequiter facta, ac se cupit præstare inculpatam, ab improbis moribus, omniq; scelere immunem. quanquam hæc naturæ vis nonnihil labefactata est, & concussa: sic vt quæ mens concepit, voluntas non syncerè, non promptè, non alacriter exe-

Anima licet incorporea, doloribus agitatur.

Synteresis quid.

Naturæ instinctus. Rom. 1.

qua-

quatur. Huic affinis conſcientia, quæ mentē homi- *Conſcientia quid in mēte efficiat.*
nis latenter à Deo inſtigatam arguit atque accu-
ſat, incuſſoque terrore, ac ſcelerum recordatione
anteactam vitam deteſtatur, conceptoq; emendatioris vitæ propoſito, malorū pœnitentia ducitur. Ita vltrix illa conſcientia homini aurem vellicat, ac maleficia iam pridem patrata oculis obijcit, quibus facilè conuinci poſſe video animam affectibus eſſe expoſitā, ac perturbationibus ſubinde inquietari. Siquidē dulcia percipit & amara, ipſaq; dilatat ſeſe, ac geſtit rebus proſperis, contrahitur aduerſis. nec tantum homines, ſed mentes quoque angelicę ſuos quodammodo affectus obtinent. Indoleſcunt enim malis hominum, ſeſeque cruciant, *Eſaie.33.* cùm hi à probitate, ac virtute deſciſcunt: lætantur verò atque exhilareſcunt, cùm improbi ſe ad frugē conferūt. Econtra mali Genij hominibus infeſti *Mali genij hominibus infeſti.* ſunt illosque mendacijs onerant, contumelijs impetunt, inſectantur, odioq; parricidali proſequuntur: Quæ cùm in aëreas, incorporeasque ſubſtantias cadūt, quí fieri poſſit, vt non eadem hominum animæ percipiant?

Animas hominum non omni ex parte eſſe æquales, nec pari cōditione ac dignitate, ſed aliam alia præſtantiorem.

CAP. XIII.

QVANQVAM paulò antè nonnulla à me ſunt commemorata, quæ huic argumento congruunt, quæque hoc paradoxon ſtabilire poſſint, operæpretium tamen facturus videor, ſi ſingulari capite hoc thema illuſtrare pergam. Plerique in ea hærent ſententia, vt animas hominū eiuſdem eſſe conditionis, eademque dignitate ac præſtantia exiſtiment, nec inter ſapientis, ſtolidique aut im-

Inter animas discrimen. probi animam quidquam intereſſe, vllumque ſtatuendum diſcrimẽ: ſed organi tantùm ratione impediri actiones, ac facultates animæ vitioſè perfici. Ego verò nullo contentionis, aut contradicendi ſtudio aliter ſe rem habere mihi perſuadeo. Quanquam enim non ignorem ob morbi ſæuitiam, ob capiti inflictum vulnus, ob caſum denique, & cõcuſſionem affecto cerebro mentem obſtupeſcere, omniumq́ue rerum induci obliuionem: non conſequitur tamen omnibus animam eſſe parem, aut omnes, quòd ad iudicandi vim, ad ratiocinãdique peritiam attinet, ęqualem eſſe ſortitos. Neq; enim cuiusq́ue anima quamlibet accuratè fuerit exculta, quantumuis ſtrennam operam adhiberi contingat, artium, diſciplinarum, omnisque doctrinæ, atque eruditionis æquè eſt capax, parique docilitate, ac ſolertia. Cùm plerique inepti ſint, minusq́ue appoſiti ad perdiſcendas artes, atque inuita Mineruã, repugnanteq́ue natura pleraque aggrediãtur. *Simile ab ignitis facib.* Vt autem faces & funalia alia alijs magis ſplendeſcunt, lucisq́ue plus exhibent: Vtq́ue ignita quæq́ue alia alijs ſunt magis vrentia: ſic animæ cuiusq́ue ſplendor diſſimili ratione eluceſcit, variaq; ſe proferunt menſium diſcrimina. Et quẽadmodum mentes Angelicæ ordine, dignitate, officijs, miniſterijs inter ſe differũt, *Inter angelos diſcrimen.* quod Seraphin, Cherubin, Throni, Poteſtates, Virtutes, Archangeli, totaq; Geniorum hierarchia demonſtrat: ita in animis hominum diſcrimen ſtatui poſſe video. In eo autem omnes coueniũt, quòd corpus mortale, & caducum ſunt conſequuti: quòd formam humanam nacti licet nonnulli ferino ſint aſpectu, belluisq; affines: quod omnibus inditus procreationis ardor, quòd ijſdẽ naturæ legibus tenentur: quòd ſimilis illos rationis vis incitat: quòd animę eſſentia, formaq́ue ſubſtantiæ à Deo ſit creata: quòd

quòd immortalitati destinantur, omnesque vno spiritu imbuuntur. Sed quoniam non æquè valenter se in omnes exerit vis diuinitatis, nec omnes eius muneris sunt æquè capaces, tantique beneficij plerique se præbent indignos, fit vt alia vi atque effectu suas actiones proferãt animæ, nec sint in præsenti rerum statu, conditione, dignitate, ordine pares, nec in altera etiam vita futuri æquales, parique gloria illustrandi. Sic enim propheta Daniel eius rei nobis fidem facit. Quotquot in puluere dormiunt, euigilabunt, alij in vitam sempiternam, alij in opprobrium, in dedecus, in pœnam, alij in condemnationem. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudierint multos, quasi stellæ in ꝑpetuas eternitates. Quod discrimẽ inter substantias incorporeas Paulum etiam obseruasse comperio, desumpta ex siderib⁹ similitudine. Vt enim sidera alia alijs sunt illustriora, variaque se exhibent corporum discrimina: sic magna in animis hominum differentia, atque in resurrectione altera alterius anima futura est magis gloriosa. Cõnstituit autẽ Deus (vt Gregorius Nissenus testatur) secũdum animalium species, diuersas animarum differentias, ac cuique corpori conuenientem assignauit. Sic brutis animãtibus non rationalem intelligentiam, sed naturalẽ industriam insæuit, qua insidias, damna, pericula, omniaque vitæ incommoda declinent. Itaque tota species animantium vna inclinatione mouetur. Lepus enim omnis pauidus & meticulosus, canis quisque sagax atque insectandis feris industrius: vulpes omnes subdolæ sunt, astutæ, insidiosæ: lupus quiuis ferus, ac prædæ auidus: simia quælibet humanas gesticulationes exprimit. Quod ipsũ in homine non consequitur. Siquidem infinitę sunt humanarum actionum

Animarum disparitas.

Cap. 12.

2. de anima.

Bruta nõ ratione, sed ductu naturæ feruntur.

num,

nium rationes,ac modi,nec omni homini vna operatio, vnaque intentio,vt animantibus, quorum actiones à sola natura cientur,quæ in omnibus pari ratione decurrit. At rationalis actus,qui propriè humanæ mentis est, singulis diuersus, ac pro animæ conditione alius alij. Vnde emergit tanta in hominum animis opinionum varietas. Vt itaque
1. Cor. 12. ex Pauli sententia: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad id,quod expedit, ac variæ hominibus
Ephes. 4. sunt delegatæ functiones,ac munia,quæ Deus pro suo arbitrio cuique distribuit, diuidens suum spiritum cuique, vt vult; ita sua cuique propria ac peculiaris anima, quæ ab vno opifice profecta est, sed non pari dignitate prædita, non eadem intelligentia,ac rerum cognitione imbuta, sic tamen vt virtutum, vitiorumque sit capax, atque insita vi optima quæque amplecti posset, ac vitare noxia, licet inualidè ea perficiat, vbi diuino præsidio sit destituta. Quapropter non absurda mihi videtur
Mens tabula rasa. illa Aristotelis comparatio, qua mentem hominis assimilem facit tabulæ rasæ, nullisque expolitæ picturis, sed quæ accommoda est,aptaque vt quiduis in ea adumbrari possit,ac delineari,aut vitiorũ scilicet monstra, aut virtutum simulachra. Quò
2. Timot. 1. spectat illud Diui Pauli, vt in opulenta magnificaque domũ non solum vasa aurea & argentea sunt,
Simile ab amplis ædibus. verùm & lignea, & testacea, quorum illa honesto vsui destinantur, ista sordido, parumque honesto: Sic Deus in hoc mundi theatrum varias corporũ, ac animorum differētias produxit, varijsque personis illas induit ac diuersis instruxit ornamentis, non tamen sine spe excellentioris muneris assequendi, Neque enim cuiquam ademptus est conatus, aut industria, qua eniti posset ad præstãtissima & consectari optima: imò ad illa huic adminiculatur remunerator, ac cunctãtem impellit. Sic qui

sua

ſua culpa ſordeſcit, ac vitiorum cœno obductus eſt, expolire ſe poteſt, abſterſisq; ſordibus effici vas honorificum, atque vſibus præclaris accommodum. Aſſignauit ſiquidem Deus Opt. Maxi. cuique peculiarem corporis habitum, ſuæq; naturæ congruentem animam, tamen multis modis immutari ſint apta. Deſciſcit enim nonnunquam homo, ac degenerat ab integritate, ſuique præſtantia: ſeu corpus, ſeu animam ſpectes: atq; originis ſuæ oblitus, ſordibus, lutoque vitiorum inuoluitur: nonnunquam verò latenter à Deo inſtigatus ex malis, quibus erat deuinctus, eluctatur, atque ad virtutē, ad probitatem, ad honeſta quæque nititur. Cuius rei documenta ſumere licet in filio prodigo ac decoctore, & Saule. Omnibus itaque ſua mens, ſuaq; anima obtigit, ſed quæ diuino munere, eiusque afflatu multiplices dotes, variaq; chariſmata, concipit: licet non æquè valenter omnium mentes ſpiritus diuinus impleat. Accipiunt quidem omnes de vberrimo eius fonte, ſed alius alio affluentius. Quod talētorum diſtributio nobis inculcat, qua in obeunda negotiatione ſalutis noſtræ diligentiam, induſtriam noſtrā licet inualidam acuit atque extimulat, & Dei dotes amplificandas, augendasq; præcipit. Vni enim quinque, alteri duo, tertio vnum partitus eſt, cuique pro ingenij ſui captu, viq́ue operis huius Chorago expedire, atque è re, vſuq́ue eſſe viſum eſt, expenſi, acceptiq́ue rationem ſuo tempore exacturo. Sic Paulus Timotheum commonefacit, omnibusque eius nomine aurem vellicat, vt functionem ſuam curæ habeāt, vt donum ſpiritus tanquam ignem ſopitum, iamq́ue euaneſcentem exuſcitent, vt excuſſo veterno delegatum munus ſedulò exequi ſtudeant. Hoc enim à ſuis exigit Deus, vt quiſque ſuam ſpartam exornet, vt minam concreditam adaugeat, & cum

Nemo culpā in Deū trāſferat.

Luca. 15.

Quid talenti & minæ diſtributio deſignet.

Matth. 25.

2. Cap. 1.

Simile à ſopito igne.

cum fœnore refundat. Et quoniam non patitur otiosos esse nos, nec intermittere industriam, sed continēter excubias agere, atque indefesso labore insistere nundinationi. Negotiamini (inquit) donec veniant. Quod cùm organum electionis Paulus sedulò inculcaret alijs, id ipse omnibus modis præstare studuit, sic vt in legatione sibi commissa cæteris magis seruidus fuerit, atque in Apostolici muneris functione obeunda alacrior, viuidiorq;.

Luc. 1.
Negotiatio Euangelica.

Vt itaque in gemmis, animantibus, herbis, sideribus discrimen est, ac flos alius alio odoratior, ac gemma alia rutilantior: ita in animis hominum euenit, quæ peculiari quadam vi, ac facultate instructæ, varias operationes, diuersosque effectus proferunt. Quemadmodum enim (vt Paulus ait) suo cuique semini vis insita, atque alia caro pecudum, alia hominum, aliaq; species, ac decor corporibus cœlestibus, alia terrenis: alius Solis fulgor, alius Lunæ, alius alterius sideris splendor: ita corpus hominum aliud alio præstantius, habituque magis generoso, ipsaque anima cùm in hac statione, vitæque huius decursu, tum in resurrectione pro sua sorte, ac meritis (quę quisque ad Deum referre debet, nulla philautia suique fiducia) dignitate, & conditione potior, gloriaque superior. Magna siquidē cùm in pręsenti sæculo, tum in futuro inter ꝓbos improbosq; disparitas, ac dissimilitudo, multumq; diuersa conditio. Impij enim in medio iustorū non subsistent: sed vt quisquiliæ, aliaq; venti ludibria dissipabuntur. Itaque Paulus ex natura rerum multa oculis nostris obijcit, quorum intuitu atq; obseruatione, arcana diuinitatis nobis innotescunt. Sic in negotio Christi ab odore, ac fragrantia rerum corporalium similitudinem desumit. Vt enim effluxus atque expiratio stirpium effectu se prodit, ipsumque cor, vel reficit, vel

Simile à natura rerum.
Simile ab astris et semine.
1. Cor. 15.
Psalm. 2.
Simile à rebus odoratis.
2. Cor. 2.

vel offendit: sic anima, ex qua emanat salubris halitus, aut insalubris, Christū vel suauiter afficit, vel penitùs offendit.

Igneus est equidem vigor, & cœlestis origo
Omni animæ. *Aeneid. 6.*

Sed vt ignis alius alio calidior, ac pro nutrimento, subiectoque fomite vrentior: ex oleo siquidem, pice, sulphure, bitumine, naphta (quam Petroleum vocāt) inflammescit ardentius; ita anima pro sua facultate ac viribus, proque acceptis dotibus vim suam in corpus exerit, estq; in proferendis actionibus vel agilior, vel remissior. sic tamen, vt corporis habitus, ac constitutio, quam κρᾶσιν Græci vocant, eiusque organa animæ subseruiant. Par est ratio in malis Genijs, quorum alius alio nocentior, hominique magis infestus. Sic in Euangelio Beelzebub princeps Dęmoniorum denominatur, tanquam in malis inferendis præpotens, ac magnarum virium. Sic Euangelicæ narrationis series malos genios nocendi studio ac malignitate discernit. Is enim, qui minus virium obtinebat ad perturbandam conuellendamque hominis mentem, adsciscit sibi septem deteriores se, ac collatis viribus ita illam occupant, vt sublata sit omnis emendatioris vitæ spes, omnisque ademptus ad saniorem mentem reditus. Quòd si fas sit corporea conferre incorporeis, vt stannum, plumbum, argentum, aurum, æs, cuprum, orichalcum, omnisque generis metalla suas sordes concipiūt, suamq; scoriam atque æruginem contrahunt: Vtque agri inculti, squalore ac situ obducuntur, sisque zizania, ac infelix lolium innascuntur: ita animæ substantia sua vitia contrahit, ipsaque exculta splendore virtutum nitescit: neglecta verò vitiorum fuligine densescit atque obscuratur. Nec est quòd

Simile ab vrentibus rebus.

Geniorum malorum discrimen.

Matth. 12.

Simile à metallis.

Esaie. 1.

Simile ab incultis agris.

quòd quisquam opifici suo obloquatur, aut cum illo expostulet, vt ignauus ille, qui acceptum talentum defoderat, cùm ad omnes odor Seruatoris dimanet, impressaque sint cuique Diuinitatis vestigia, sic vt gentibus etiam à Deo alienis indita sit, inscriptaq; naturæ lex, cuius instinctu mens illorum Dei notitiam concipit, ipsaque conscientia attestatur, ac ratio dictat, quæ sectari, quæ vitare conueniat, quantumque inhonesti honestique sit discrimen. Quisque itaque efficere curet, ne inuanum incassumque hoc munus accepisse videatur, nec Deo, cuius arbitrio omnia decurrunt, obmurmuret, quòd minus præstantem animam sit consequutus: sed quam obtinuit, foueat, illique, vt agro sterili, ac ieiuno culturam adhibeat, sparsoque verbi Dei lætamine sementi præparet. Ipse infirmis conatibus, promptæque voluntati non est defuturus. Nihil autem animæ salubrius, magisque frugiferum, quàm continēter sacrarum literarum meditationi insistere. Hæc siquidem vitijs medetur, hæc morbos expugnat, hæc animi mœrorem diluit, mentiq; offusam caliginem discutit. Nullum est remedium sanandis, restaurandisque exhulceratis mentibus efficacius, magisque præsentaneum, nullus morsus tam virulentus, nullum vulnus tam lætale, quod hoc medicamine non sanescat, atque obducatur.

Deo se quisq; submittat.

Rom. 2.

Naturæ lex cuique impressa.

Simile à cultura agrorū.

Hortatio ad amplectendā doctrinam cœlestem.

Feruet auaritia, miseraque cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Poßis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Inuidus, iracundus, iners, vinosus amator?
Nemo adeò ferus est: qui non mitescere poßit,
Si modò culturæ patientem accommodet aurem.

Hora. libr. 1. Epist.

Hæc

Hæc commoda præſtat Philoſophia, non humana quidem, vt Horatius exiſtimabat, ſed cœleſtis & diuina, quæ naturam luxatam ac collapſam integritati priſtinæ reſtituït, quæ fiduciã erga Deum in nobis excitat, illique nos conciliat, quæ animi tranquillitatem adfert, mentemque firmam ac ſtabilem: qua nihil homini in hoc turbulento vitæ ſalo optabilius. Quò ſpectat illud Pauli, quo nullus in hac palæſtra exercitatior: Omnis ſcriptura diuinitùs inſpirata, vtilis eſt ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem, quæ hominem iuſtum efficit, vt integer ſit homo diuinus, ad omnia officia pietatis accommodus. *Verbi Dei fructus & vtilitas.* *2. Tim. 3.*

De animæ immortalitate, atque indubitata, certaq; corporis humani reſurrectione: tum qua ratione ac modo id perfici continget: Denique quanta ex tanto munere mentis erectio in Deum, quantaqúe morituro fiducia conſequendæ ſalutis.

CAP. XIIII

NIHIL homini calamitoſo, morbisq; ac malis innumeris expoſito, in huius æui decurſu plus adfert commodi, depulſoque mortis metu plus præbet ſolatij ac fiduciæ, quàm vt ſubinde contẽpletur alterius vitæ beatitudinem, ac felicitatem: eiusque rei potiundæ ſpem certam atque indubitatam concipiat. Quæ conſiſtit in animæ immortalitate, ac corporis reſurrectione, totius fidei noſtræ baſi ſolida atque inconcuſſa. Inanis ſiquidem foret labor omnis noſter, atque irritus conatus: omnisque vitæ noſtræ ratio, cultus, inſtitutum, religio euanida, atq; impoſturę affinis: ſi tanto, tamque ſalutari bono fruſtrari nos, atque ab alterius vitæ expectatione decidere contingat. Quò mirari *Meditatio alterius vitæ quid efficiat.* *In quo conſiſtat hominis ſecuritas.*

Alia homi-nis, alia ani-mantiū condi-tio.

ſubit quorundam ſtupiditatem, qui non aliter ſpi-rare homines, quàm bruta exiſtimant, quiq; ani-mas penitus extingui, nec à morte quidquam ho-minis ſupereſſe contendunt. Qui cùm in naturæ operibus prorſus cæcutiant, atque hallucinentur, Deiq; potentiam vel non agnoſcant, vel ex rebus conditis non obſeruent, fit vt mens illorū aſſequi, aut rationem inire nequeat, qui effici poſſit, vt ani-ma ſit æterna, ac nunquam interitura, ipſumque corpus rediuiuum ſit futurum, ſuęq; integritati ali-quando reſtituendum. Cùm autem Deus hominē immortalem eſſe, ac perpetuò illum ſubſiſtere vo-luit, ad imaginem & ſimilitudinem ſui illum cōdi-dit. Quod ſi homo Dei imaginem refert, eiusq; ſimi-litudinem exprimit: neceſſe eſt eandem cum origi-ne ſua naturam conſequi, atque æternitatis fore conſortem. Huius muneris dignitatem ac præſtan-tiam non ſunt ſortitæ reliquæ animantes: cum nul-la in his ſe proferant Diuinitatis veſtigia, nulla mens vigeat, deſit ratio, memoria, intellectus, iudi-cium, artes, diſciplinæ, rerumque peritia deſidere-tur, quæ hominibus Dei munere affatim ſunt attri-buta. Quapropter piaculum eſt id ſtatuere mortale eſſe ac caducum, quod à Dei ſubſtantia prodijt, quodque à diuina mente homini eſt inſpiratum. Vt igitur Deus æternus, omniſq; interitus expers: ita anima quoque humana tanquam diuinæ eſſentiæ particeps, æterna, atque ab omni corruptione im-munis. Cæterùm cùm Deus hominis gratia omnia condidit, ſolus homo Dei cauſa, atque illi confor-mis eſt creatus, eoque effectum eſt, vt Deus à mun-di exordijs mirificè erga illum affici cœperit, illo-que ſe oblectare, atque eius familiaritate & cōſue-tudine perfrui exoptauerit, adeò vt huius cauſa hu-manitati vniri ſuſtinuerit, atq; immortalis mortali agglutinari: quo diuina natura humanæ coaleſcat,

Gen. 1.

Homo Dei imaginem re-fert.

Animantes mente deſti-tutæ.

Anima homi-nis diuinita-tis particeps.

atque vniatur humana Diuinæ. Cuius rei fidem suo hoc testimonio astruit Dei patris sapientia Christus, qui hanc nobis salutem peperit: Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequàm quidquam faceret: ab initio atque ab æterno extiti, quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege, & gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, & terram deorsum, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & deliciæ meæ esse cum filijs hominum. *Deus homine vnicè afficitur.* *Prouerb. 8.* *Dei amor & propensio erga hominem.*

Quæ φιλανθρωπία, hoc est, vt Paulus ait, amor ac propensio erga homines, hoc effecit, vt omnia nobis per Christum sint cõmunicata, vt par sit cum illo nostra conditio, similis sors, æqualis hæreditas: eoque, fit vt quidquid in Christo expressum est, in homine quoque sit exprimendum. Ipse ęternus est, ac perenniter subsistit: id illius beneficio consequitur homo. Ipse primus resurrexit deuicta morte, auctor, princeps, ac primitiæ tanti triumphi: illius virtute cæteri omnes sunt resuscitandi. Quamobrẽ nemo sibi tam sit iniquus, aut in tanti muneris auctorem ingratus, vt nominis huius honorem sibi vel inuideat, vel ab se repellat. Quis enim tam stupidus, qui se ab interitu vindicare non cupiat, ac perenniter subsistere exoptet potius, quàm perpetua morte sopori, sublataque omni emergendi spe, in sempiternã mortem deuolui? Scio equidẽ nonnullis plausibilem videri hanc de animæ immortalitate persuasionẽ: ac corpus in eandem sortem recipi, pariq́ue futurum conditione, aut aliquando reuicturum prorsus abnuunt. Verùm hi naturam hominis, totiusque conficiendi opificij rationem nõ penitus excutiunt, nec in illũ defigunt oculos, q hominis lucis huius auctor extitit, & cuius virtute vitæ auspicia est cõsequutus. Siquidẽ cùm anima, *Tim. 3.* *Hebr. 3.* *Nemo nõ imm mortalitatẽ vel affectat, vel meditatur.* *Multi animæ immortalitatem statuũt, pauci resurrectionem.*

 & corpus

& corpus indiuulsè inter se connexa hominē constituant, necesse est, vt totus homo, hoc est, & anima immortalitate potiatur, & corpus per resurrectionis mysterium eiusdem muneris sit futurum particeps. Neque enim admittet ratio formationis hominis, vt alterum sine altero suo fine, cui destinatum est, potiatur, vtque dimidiatus homo, aut altera modo pars beatitudinem consequatur: necesse est igitur, conditiq; operis ratio exposcit, vt corpus aliquando reuiuiscat, ac postliminio coniunctum animæ pari sit futurum cum illa conditione, eiusdémque muneris consors. Cùm enim Deus formando homini esset intentus: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostrā. Quibus verbis non alteram modò partem designauit, sed totum hominem, qui ex corpore & anima conflatus est. Hæc enim duo vnita ac conglutinata hominem cōficiunt: quæ cùm sint discreta, ac diuulsa, hominem dissolui contingit, ac nominis huius honore destitui. Quapropter mihi ratio exigere videtur, vt vtraque pars eundem finem consequatur, scilicet vel beatitudinem, si vita innocenter sit transacta: vel damnationem, si nequiter. Nec profectò foret rationi consentaneum, vt ab illa felicitatis spe corpus excideret, cùm huius æui molestias æquè perferat. Siquidem animæ caussa nonnunquā flagris scuticisq; subigitur, accipit plagas ac cruciat⁹, dolores cōcipit, periclitatur, vitæq; discrimen subit: sic vt illas animę potentias sentientem ac vegetantem, quæ brutis etiam communis, pertundi contingat ac dilaniari. In sentētijs enim, dictis persuasionibus, opinionibus, indicijs nonnunquam suo incommodo animæ acquiescit, atq; obsequitur, seq; in omnibus socium præbet & ministrum. Itaq; non immeritò iniuria affici corpus videretur, nisi eodem beneficio vtatur. Est quidem corpus

Validum argumentum resurrectionis.

Corpus animi causa periclitari.

Corpus quo-

corpus animæ instrumentũ, quo actiones suas perficit, ac functiones suas exequitur: sed alia ratione corpore animato ac sensibili vtitur anima, quàm opifex, aut architectus serra, malleo, securi: cùm singula membra aptissimè officijs suis sint distincta, multisq; vsibus possint accommodari. Hoc autem discrimen inter corpus & animam statui posse video, quod inter Solem & Lunam. Ista enim licet lumen à Sole mutuetur, non tamen omnino propria vi destituta est, fertur enim peculiari motu, suumque circulum absoluit: lumen autem à Sole concipit, vt speculum, vtque lebetes, ac pelues perpolitæ ex opposita face splẽdorem, nullum verò lumen exhibet, nisi à sole illustrata, sed tamen otiosa censeri nequit, cùm menstruum cursum perficiat, suaque cœli spatia nullo solis adminiculo metiatur. Sic anima corpori quidem vires suppeditat, at illi nõ desunt insitę facultates, & potentię naturales, quatuor humorum qualitates, quibus efficitur omnium functionum capax, atq; ad quiduis exequendum appositum. Et quemadmodum sol sua patitur deliquia, lunæque interuentu occultatur, similiter & Luna terræ obiectu ἔκλειψιν, defectumque percipit: ille cùm per lineam eclipticam decurrit in eodem gradu: ista in oppositis: Ita corpus & anima sua percipiunt detrimenta ac deliquia, & pars altera alteri nonnunquam vel prodest, vel officit. Cùm itaque tantus sit in his consensus, tam fida societas, illaque tantisper, dum in hac vitæ statione excubias agunt, mutuas operas tradũt, par est vt corpus per resurrectionẽ innouatũ eiusdẽ muneris sit particeps, atque in eundem municipatum admittatur. Qua autem ratione id perfici cõtingat, si quis, vt Thomas ac Nicodemus ob ingenij tarditatem assequi nequit, ne Deo vel suã potentiam detrahat, vel illi diffidat: sed oculos

modo animi instrumentũ.

Elegans comparatio à sole & luna depta.

Simile à perpolito speculo.

Eclipsis solis & lunæ, animæ & corpori comparata.

Consensus corporis & animæ.

mentemq; in tanti opificis opera dirigat, abundè multa est perspecturus, quę illi non deesse vires declarabunt non solùm instaurãdi hominis, verùm & quiduis eorum, quæ animo destinauit, perficiendi. Collustremus cœlũ hoc sideribus vndiq; exornatum, illiq; subiacẽtem terræ globum, ex qua pullulant tot speciosi, fragrantesq; flosculi, tot stirpes salubres, cùm esui, tum medendis corporibus accommodæ, tot in maris gurgite pisciũ genera, tot in aëre ac terra alites, tot pecora partim ad vescendum, partim ad cultus agrorũ, ipsumq; hominem tanti operis, ac muneris dominatorem, ac præfectum, Quę initio Dei verbo ex nihilo, nullaq; subiecta materia creata, stabiliter perseuerant, ac subsistunt, suasq; vicissitudines, ortus, progressus, incrementa obtinent. Cùm itaq; tã sit immensa conditoris vis & potentia: quis illi vires deesse dictabit erigendi, restaurãdiq; collapsa, qui admirãda quæque ex nihilo construxit? Quod si corpus hominis nullo negotio ex nihilo creauit opifex: quanto illi facilius erit mortuum restituere, atq; in vitam reuocare? nõ quidẽ ex nihilo, sed ex materia cognata ac familiari, quæ vel in cineres reuoluta est, vel alio quouis modo in auras euanuit: Vt autẽ artifex opus fusile cõfractum atq; imminutum ex eadem materia restaurat, formamq; inducit prçstantiorẽ: ita Deus corpus in terram resolutum suo tempore reuocabit in vitã, eadem quidem, qua fuit, specie: sed omni labe, omniq; terrena cõcretione sublata. Hoc itaq; honoris deferamus immẽso opifici Deo, eamq; potentiam illi asseramus, vt quiduis eorum quælibet, efficere illum posse cõfiteamur, nec quisquam ex sua imbecillitate, aut ignorãtia illud æstimet aut metiatur. cùm minutissima à nobis comprehendi nequeant, prorsusq; ingenij nostri captũ excedant, Quod si hæc mundi spectacula, totiusq; naturę

Natura rerũ resurrectionẽ astruit.

Conditoris maiestas & amplitudo.

Simile ab opere fusili.

Deus omnipotens in eo, quod vult.

4. Esdr. 4.

naturę ordo ac series nō sit satis efficax ad excitandas hominū mentes, nec vllæ rationes satis firmæ ac solidæ ad declarandā Dei vim ac potentiā: saltē in se quisque descendat, ac mentis sui dignitatē ac præstantiā sedulò excutiat: pfectò intelliget atque experietur, quanta sit humani animi, mentisq; excellentia, quāta deniq; illius vis & potentia, qui homini hoc munus indulsit. Mihi verò humana mēs nō omnino gemmis videtur absimilis, quæ preter id, quod adspectu gratę sint, atq; oculis blādiantur, tum internas vires, effectusq; efficaces obtinent, ac latētes, quas attritu, & cōfricatione proferunt: vt Succinū, Gagates, Magnes agitata ac cōcalefacta se stucas, floccos, quisquilias, ferrū violenter ad se rapiunt: Sic animę vis exuscitata ac cōcussa vim suam exerit, vtq; ignis sopitus, ac cineribus obductus emicat, sensimq; scintillare incipit. Et quanquā diuina virtus passim se profert, atq; in tanto naturę artificio omniū se oculis exhibet, adeò vt humanus animus expleri ac satiari nequeat: in nulla tamen re Dei vis atq; amplitudo magis elucet, aut expressius se declarat, quàm in animo menteq; hominis, quæ ab archetypo diuinitatis est deprompta. Quapropter non est quod quisquam eam opinionē cōcipiat, vt id existimet aliquādo interiturum, quod ab essentia Diuinitatis dimanauit, tātisq; dotibus est excultū. Quò mihi non absurdè ratiocinari videtur Plato: Quidquid non constat ex elementis, est immortale, atque interitus expers. Anima non constat ex elementis, nec ex materiæ concretione conflatur, sed diuinitus originem est sortita. Igitur non est obnoxia corruptioni. Nec sanè tanta inesset hominum animis vis, & acumen ingenij, præstantia doctrinæ, inuentionis subtilitas, cognitio rerum, Dei vel amor vel notitia: nisi anima à terreno concretu aliena, Diuinitatis esset

Mentis cum gemmis comparatio.

Simile à gemmarum efficacia.

Mens humana Diuinitatis exemplar.

In Phædo.

particeps, atq; æternitati destinatia. Quæ persuasio priscórum etiam animos occupauit. Quibus insitũ erat, teste Cicerone, esse à morte sensum neque excessu vitæ sic deleri hominem, vt funditus interiret. Idq; tum multis alijs, tum cærimonijs sepulchrorum intelligi licet. Quas nec tanta cura coluissent, nec tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorũ animis, Mortem nõ delere oĩa, sed quandam esse migrationẽ cõmutationẽq; vitę melioris. Nec sanè quisquam potest esse tam rudis, tam ferinis moribus, qui in cœlũ attollens oculos, tametsi nesciat cuius Dei prouidentia regitur hoc omne, quod spectamus, aliquod tamẽ esse numen intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, ordine, vtilitate, constantia, quod fulcit ac moderatur omnia. Cùm itaq; Deus opt. max. qui nihil temerè aut fortuitè est molitus, tantarum rerum vni homini principatum attribuit, absurdum videri posset, vt is ad nihilum sit redigẽdus, totusque spectat ad interitum. Longè profectò melius consuluit generi humano naturæ parens, quàm vt id gigneret atq; educaret, quod cùm perpessurus esset extremos labores, tũ incideret in mortis sempiternum malum, portum potius commonstrauit, ac fidam tutamque stationem, in qua post exactos huius æui labores liceat conquiescere. Hinc Paulus omnia studia, curasque nostras sursum spectare vult, erectáque mente in supernam ciuitatem, cælestia meditari. Quòd si huius tantùm seculi finibus vita nostra terminatur, nec vltra producitur, nihil homine calamitosius, nihil abiectius, prorsusque iniqua opulentorum atque inopum conditio. Cùm illi delicijs adfluant, rerumque omnium copia perfruantur; isti malis omnibus expositi, nullam habituri sint post hanc vitam, nullam spem, nullum solatium. Quamobrem optimè ratio-

Tusc. 1. *Ethnici immortalitatẽ admittunt.*

Cic. de Diuin.

Homini rerũ principatus attribuitur.

Coloss. 3. *Hebr. 2.*

vaticcinatur Paulus: Si in hac tantum vita spem Dixamin Christum habemus: nihil Christianæ professionis hominibus miserius, multoque potior illorũ conditio, qui à Christo alieni suauiter viuunt, sese que molliter curant, quàm Christianorum, qui vana spe ludificati malis se diuexari patiuntur, omniumq; ludibrium esse sustinent ac reiectamentũ. Quòd si quidquid est hominis, perit, totaq; spes morte finitur: quid sibi vult anxius ille mentis cruciatus, atq; animi carnificina? quid scelerum vltrix consciẽtia? quid ingruentę tempestate aliqua pauor & trepidatio? rursus quid securitas, animique tranquillitas, & constantia? Nónne illa pœnam sunt metuentis post hanc vitam: ista præmia spectantis, ac malorum lenimen, vitæque ex Dei præscripto exactæ non sine certa spe, remunerationem? Quæ res effecit, vt Paulus exhortatus Timotheum suæ disciplinæ affectatorem ad peragendam muneris Apostolici functionem, ad quam erat asciscendus, desumpto ab athletis ac pugilibus exemplo, confidenter pronunciarit: Certamen bonum certaui, cursum cõsummaui, fidem seruaui: quod superest, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet Dominus iustus iudex, non solùm autem mihi, sed quotquot illi fidunt, illiusque promissionibus nituntur. Quamobrem non est, quod quisquam ab hac spe decidat, mentemq; sinat à tantę felicitatis expectatione dimoueri. Huius enim rei veritatem sua cuique mens dictat, intellectus percipit, ratio confirmat, natura rerum loquitur: adde quòd omnibus insita sit immortalitatis honesta ambitio, & quòd quisque memoriam sui quàm maximè longam efficere cupiat, eamque apud posteros durare perẽniter, ac nulla vetustate aboleri. Quæ vna ratio validissima Augustino ac Ciceroni creditur, qua conuinci possit Animam esse immortalem, nec vn-

1 Cor. 15.

Solidæ Pauli rationes in asserenda immortalitate.

Animi carnificina mentẽ vellicat.

2. Timot. 4.

De cognit. verã vitæ.

Tuscu.libr.1. vnquam interituram. Hæc ſiquidem perſuaſio, magnos addit ſtimulos, magnaque incitamenta ad virtutem, ac propoſitis præmijs ad præclariſſima quæq; mentem extimulat. Et quanquam hæc & pleraque alia non exigant rationum ſuffragia, *1.Cor.2.* nec diuina (vt Paulus ait) conſiſtant in perſuaſorijs humanæ ſapientiæ verbis: non tamen improbandus illorum conatus, atque induſtria, qui ſobrias rationes adferunt: quò illorum animis error eximi poſſet, qui contemptis ſcripturę teſtimonijs ægrè ferunt animæ immortalitatem, ac reſurrectionis fidem hominibus inculcari. *Quatenus eruenda deitatis arcana.* In cæteris verò non conſultum arbitror diuina curioſius perſcrutari: ac ſacri codices frenum inijciunt humanæ temeritati, quæ eruere tentat acceſſu, aditúque difficilia, atque vnde non facilè reſilire, ac referre pedem licet. Cuius rei documentum Iob, Eſdras, ac pcipuè Paulus exhibuit, qui eò erat pgreſſus, vt *Roma.11.* exclamare ſit coactus: O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & cognitionis Dei, q̃ inſcrutabilia ſunt iudicia eius & impueſtigabiles vię eius. Quis enim cognouit mentẽ domini? aut quis illi fuit à cõſilijs? Quoniã ex illo, & per illũ, & in illo omnia. Cæterùm ne quis ſe diuelli patiatur ab hoc ſolido fundamento, in quo tota ſpes hominis decũbit, totiusq; ſalutis *1.Cor.15.* cardo vertitur, Paulus acriter vrget ac inculcat reſurrectionẽ, quæ & animæ immortalitatem complectitur, eiusque rei fidem, certitudinem, rationẽ, modumque exprimit, ex natura rerum deſumpta *Quomodo homines reſuſcitandi.* ſimilitudine. Natura enim omnium rerum artifex inimitabilis, & cuius vim nemo exactè exprimere, aut ementiri poteſt, multa parit atque effingit, quæ Dei potentiã in omnib. efficacẽ demõſtrant, atque in elaborandis, fingendisque rerum ſimulachris, virtutem declarant. Quòd ſi admiramur artificem ob inſignem aliquam, concinneque depi-

ctam

ctam tabulam, aut rem quandam affabrè elaboratam, vt Gaditanus fecit perfecta Liuij historia: quantò magis illum suspicere ac venerari par est, qui tam stupenda rerum miracula oculis mentique hominum obijcit, quorum nec numerus iniri potest, nec ratio? Nam vt ex minutissimis naturæ rebus corporis humani innouatio comprobetur: Quis non obseruauit ex cicada iam vetula atque exolescente proiecto exuuio prosilire recens atque agile, argutumque insecti genus? ex segni ac moribunda eruca papilionem picturatum ac volitantem? ex formicis alatam muscam? Quid bombix vermiculus, qui serica texit, nomine signa renascentis vitæ commonstrat, dum mortua reuiuiscit? Phœnix Lactantij carmine celebrata, annè rediuiua resurrectionis specimen nobis exhibet? Quid ipsa veris amœnitas, grataque recurrentis anni vicissitudo? nónne resurrectionem repræsentant, mentesque nostras in spem immortalitatis erigunt? Quem verò terræ vis ac natura non oblectet? quæ cum gremio mollito ac subacto semen sparsum acceperit, primum id occatum cohibet, deinde tepefactū vapore, & complexu suo elicit, herbescentem viriditatem, quæ fibris nixa stirpium sensim adolescit, culmoque erecto geniculato, vaginis iam quasi pubescens includitur, è quibus cùm emerserit, frugem fundit spicæ ordine instructam, & contra auium minorum morsum munitur vallo aristarum. Omitto vim ipsam omnium, quæ ex terra pullulant. Siquidem ex fici tātulo grano, ex acino vinaceo, aut cæterarum stirpium minutissimis seminibus tantos truncos, ramosq;, ac frondium pompam procreari perspicimus: malleoli plantæ, sarmenta, radices, propagines, insitiones, nónne ea efficiunt, vt non absurda videri possit corporis humani innouatio?

Simile à pictura.

Simile à natura rerum.

Phœnix resurrectionis typus.

Cice. de Sen.

Stirpes renascentes resurrectionē commonstrant.

Hanc

1.Theſſ.4. Homil.7. Hanc tam admirandam naturæ vim poſt Ciceronem Chryſoſtomus exaggerat in immēſum, ac terram omnium parentem ſummis præconijs effert.

Terra poſt Deum rerum parens. Omnium enim rerum vita ex terræ vligine exiſtit: herbæ, arbores, floſculi multiformes, & varij, ſummaque arte elaborati, non ſine eximia odoris ſuauitate ex ſoli vbertate ortus, atque incrementa ſuſcipiunt. Aër craſſus in aquam denſeſcit, quæ cœlitùs delapſa terram irrigat, eadem rurſus ſolis calore extenuata rareſcit, atque in aërem commutatur: multaque eius generis varias mutationes ſuſtinent,

Naturæ artificium. quę non minus admirationis adferunt, quā reſurrectio. Verbi cauſſa, vitis ex terræ humiditate non ſolū pampinos, & capreolos guſtu peracerbos, ſed ſalubrem etiam ſuccum, vuasque ſapidas producit. Palma ſcabra arbor & corticoſa dactylos profert dulces, vinoſos, ſucculentos.

Ex hominis ſtructura exemplum. Iam verò ſemen, vnde homo concipitur, quomodo in aures, in manus, in brachia, in cor, pulmonem, neruos, arterias, carnem, oſſa, cartilagines, membranas figuretur, quis poſſit ratione cōſequi? tam multa ſunt in corpore humano qualitatum, humorū, potentiarum, virtutum, functionum diſcrimina, ex vnico ſemine cōſtituta. Anné tibi inexplicabile videtur, quomodo humidum & molle in os durū ac frigidum ſolideſcit? quomodo in ſanguinem rubicūdum ac florulentum cibi alterentur, in venas, arterias, neruos, muſculos, ligamēta, tendines, alimenta commutentur, ac ſolideſcant? Cùm itaque tam multa quotidie natura moliatur, quorum mens humana rationem aſſequi nequeat: quis negabit id præſtare

Natura Dei miniſtra. poſſe totius vniuerſitatis opificem in reſuſcitandis, erigendisq; corporibus, quod natura Dei miniſtra quotidie facit in fouendo, eliciendoque putrefacto ſemine? Vident id madefactum repullulaſcere, atque in ſpecioſam ſtirpem, denſamque fron-

frondem emergere: & non credunt hominem humo conditum reuicturum, suoq; nitori aliquando restituendum. Itaque Cyprianus, cui Symbolum ascriptum est, Pauli exemplo ex natura seminum resurrectionis fidem illustrat. Si quis, inquit, diuersa semina in vnum cōmisceat, atque hæc indiscreta seminet, vel passim in terram spargat: nónne cuiusque seminis satio competenti tempore, secundum naturæ suæ speciem germen producit, & culmum suæ formæ, suique corporis reparat? Ita quoque carnis substātia quamuis variè ac diuersè sparsa sit, cùm Deo visum erit, reducetur in vitam, illa specie, quam mors abstulerat: atque ita fit, vt vnicuique animæ non confusum, non ascititium, aut extraneum corpus; sed suum quod habuerat, sit restituendum, vt consequenter possit pro præsentis vitæ certamine cum anima sua caro pudica coronari, vel impudica puniri. Quapropter nō videtur mihi Paulus, magis apposita, propinquaque imagine resurrectionis typum potuisse figurare, quàm sparsi seminis subactiq; scrobis similitudine. Quod est enim in natura semen humo condere, hoc est in resurrectione cadauer sepelire: quod illic enasci atque in viuam stirpem emergere: id homini reuiuiscere. Committitur terræ corpus putredini obnoxium: at idem reuiuiscet sublata omni naturæ imbecillitate: defoditur in terram varijs affectibus, calamitatibus, morbisque expositum: resurget alacre, viuidum, erectum, purumque ac putum, atque ab omni labe defecatū. Exemplo res erit lucidior: Aegroto qui graui morbo conflictatur, color deflorescit, efficiturque luridus, mustelinus, squallidus, giluus, cadauerosus: totumque corpus adeò gracilescit, atque extenuatur, vt exhausto vitali succo agnosci nequeat. At is adhibitis medicamentis, ac salubri victus ratione reuiuiscit, fitque pinguis ac niti-

Exempla resurrectionis ex Cypriano.

Simile à sparso semine.

Exemplum exhausto corpore.

nitidus, cuteq́ue tã suauiter curata, vt Maugonio excultus atque expolitus videri possit. Sic in resurrectione idem corpus emerget, sed illustrius, & in quo nulla apparebunt concretæ labis, aut corruptelę magis veteris vestigia. Hoc exemplar in Christo primum inchoatũ est, qui nulla re efficacius diuinitatem suam declarauit, quàm resurrectionis triumpho. Id ipsum in omnibus eius virtute est exprimendum. Qui, vt Paulus ait, transformabit corpus nostrum humile, ac conforme reddet corpori suo glorioso, secundum efficaciam, qua potest etiã sibi subijcere omnia. Quamobrem nõ vult nos discruciare metu mortis Apostolus, nec impotentius luctu ac lamentis confici. Quandoquidem qui in Christo obdormiscunt, Dei verbo sunt resuscitandi, sempiterno ęuo cum illo fruituri: quod ita futurum prædixit Seruator: Veniet hora, qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius, ac prodibunt: qui bona fecerunt, in resurrectiõem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem condemnationis. Quibus verbis solatium adfert deiectis, afflictisq́ue mentibus, ne malis succumbant: impijs verò, ac deploratis hominibus terrorem incutit, ac trepidationem, vt qui nullum prorsus sibi scelerum finem statuerent, nisi post hanc vitam persoluerentur pietatis atque impietatis præmia. Vnde Iob in extrema calamitate constitutus, & cui ad summam miseriam nihil esset reliqui, hac certa spe se ipse solatur: Scio quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & in carne mea videbo Deum seruatorem meum, quem conspecturus sum ego ipse, & non alius: reposita est hæc spes in sinu meo; hoc est, nemo excutiet mihi hanc fiduciam & certitudinem. Cùm itaq; tota spes ac fiducia consequendæ salutis, omneq́ue in extremis solatium in resur-

Philip. 2.

1. Thess. 4.

Ioann. 5.

Diffidentia & fiducia quid efficiãt.

Cap. 14. 19.

Resurrectio labantes fulcit.

resurrectionis fide consistat, hanc præcipuè oppo namus insultibus, ac terriculamentis, quibus mentes nostras subruere tentant, ac labefactare Dæmones, in eoque spem fixam habeamus, qui tantæ libertatis nobis auctor atq; assertor extitit. In maximam autem spem ac salutis fiduciam erexit hominum mentes diu expectata Seruatoris natiuitas, multum contulit eius inter homines conuersatio, morum integritas, doctrina, mors denique ipsius, quam nostra causa subijt, atque ab interitu nos vindicauit, verùm hoc effecit resurrectionis veritas, vt parto de morte triumpho ac victoria, nemo de promissa salute possit ambigere, sed firmam spem concipere audeat in se quoque omnia perficienda, quæ in capite sunt expressa, exhibitaque. Itaque tota fides nostra illius resurrectione nititur, per quam Christus mortem expugnauit, eiusque aculeum, hoc est, peccatum, quod à Deo nos auersos reddidit, atque alienos, confecit. Proinde cùm tantam felicitatem per mortem Seruatoris ac resurrectionem simus consequuti, non sinamus nos à recta sentẽtia dimoueri, sed demus operam, vt tantorum bonorum fructum percipiamus, atq; in illum continenter defigamus oculos, qui singulari suo fauore ac misericordia, per Christum excitatum à morte, regenuit nos in spem viuam, vitæq; nunquam interituræ restituit, atque hæreditatem immortalem consignauit, condonans nobis omnia delicta, obliterato expũctoque, quod aduersus nos erat, Chirographo. Huius beneficij memoria animo nostro assiduè obuersari debet, potissimè quando postremus cõflictus nobis adeundus est, in quo detestatis omnib. anteactę vitæ flagitijs, oppo namus satanę, morti, peccato, inferno immensam Dei patris misericordiam per fiduciam in Christũ, per quem nobis certò obuia, parataque est salus, om-

Natiuitas Christi quid effecit.

Resurrectio quid homini contulit.

Pet. 1.

Coloss. 2.

Resurrectio semper in animũ reuocanda.

omniumque peccatorum remissio ac reconciliatio in sanguine illius: Per hunc accessum aditumque habemus ad patrem. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Sic enim dilexit Deus mundum, *Ioan.3.* vt filium suum vnigenitum impenderit nobis redimendis, vt omnis qui in eum, quique illi fidit, ac *Fiducia in Christũ mẽtes erigit.* promissioni illius innititur, non pereat, sed vitam æternam assequatur. Quæ fiducia exuscitat, erigitque mentes nostras, vt proferant veros fructus per opera charitatis, qua summo amore prosequimur Deum, & propter hunc proximum. Quod autem dictat fides, exequitur charitas. Fides enim non o- *Matth.25.* tiosa gignit charitatẽ, charitas vicissim alit fidẽ. Sic in fatuarũ lampadibus extinguitur lumẽ fidei, *Fides charitate stipata.* oleo charitatis deficiente. Hæc itaq; fides, fiduciaque promissæ misericordiæ: quæ cordi nostro infusa est per spiritum sanctum, excitanda fouendaque in nobis, vt per Christi mediatoris meritum clamemus, Abba, pater. Spiritus enim adoptiõis, *Galat. 4.* atq; arrabo hæreditatis nostræ in redemptionẽ acquisitæ possessionis erigit nos ac consolatur, mentiq; trepidationem, ac conscientiæ terrorẽ eximit, efficitq; vt fauorẽ, vt præsentiã, vt misericordiam Dei agnoscamus, & consequamur redemptionẽ ac recõciliationẽ beneficio Iesu Christi, quẽ ꝓposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine illius. Itaq; iustificati fide, pacem cõsequimur, ac pacatã conscientiam, mentemque tranquillam ac securã, sic vt discussa omni diffidentia ac desperatione, *In Deum per Christum defigendi oculi.* conceptaque certa resurrectionis atque immortalitatis spe, nec quidquam hæsitantes de parta salute, alacriter hinc emigremus in nostram sedem, ac supernam patriam, perenni gaudio, cum libertatis nostræ assertore fruituri. Quæ ne mẽtibus nostris aliquando excidant, tantique beneficij ac pignoris exolescat recordatio, aut obrepat obliuio, cœnã

Do-

Dominicam, ac sacram Synaxim instituit: qua *Synaxis.*
subinde recolimus, ac refricamus omnium actorũ memoriam, vt crebra meditatione noui fœderis erigatur, atque inardescat mens nostra in illius reuerentiam, sumptoq; corpore, & sanguine ipsius, illo vniamur, ac certam spem, atque fiduciam concipiamus charitatis, ac misericordiæ immẽsæ, qua non dubitauit vitam suam nobis redimendis impendere. Quod ipsum monumẽtum cùm assiduè, tum maximè, sub finem vitæ, morteq; iam imminente adhibere, menteque, ac animo concipere conuenit, vt tranquillitas in animis nostris, summaque in illum fiducia mentibus nostris inhærescat, ac continenter illi gratias agamus pro inæstimabili effusi sanguinis munere, quo omnẽ peccati *Eucharistia.*
labem nobis exemit, excussoque mortis terrore, ac sublata sæuissimi hostis tyrannide in libertatem captiuos asseruit. Hoc itaq; mystico pane, ac sacrosancto symbolo certi reddimur Christo nos esse insitos, illiq; vnitos, atq; arctissimo dilectionis vinculo cõnexos. Quo efficitur vt certissima spe tanquã *Hebr. 6.*
scipione fulti, ea nobis assequuturos confidamus, quæ concepit, ac persuasit afflatu spiritus fides, ex qua tanquam radice, charitatis rami pullulant, qui vberrimus operum fructus proferunt. Illi enim viuacem esse fidem testantur, nec vlla sui parte mu- *Iacob. 2.*
tilam aut claudicantem. Bonis siquidem Deoque acceptis operibus fides solida nunquam destituta *Habendus delectus operum.*
est, sed ornata, vt speciosa arbor fronde, ac fructibus. Cùm itaque virtutes istæ Heroicæ, ac diuinitus inspiratæ, quæ ita inter se cohærent, ac consentiunt, vt se diuelli non patiantur, ad salutẽ sint necessariæ, in ijs sedulò exercenda mens est, quò post exactas huius æui molestias, post approbatam, atq; exertam fidei nostræ professionem, quam Deus à nobis exigit, in eaque nos exercet, eas opes, illam *Iustificatio*

Impij ex Dei fiducia. hæreditatem, illa præmia cõsequamur, quæ Deus ijs consignauit, qui in vitæ huius certamine delegato munere probè sunt defuncti: in quo si erratum est, nihil saluti magis proximum, quàm erecta in Deum mente, immensæ illius misericordiæ se totum committere. *Ezech. 18.* Freti itaque illius clementia ac spe misericordiæ, quam nulli resipiscenti denegat, fulti, accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ ipsius, vt consequamur misericordiam in tempore opportuno. *Hebr. 4.* Atque illud Prophetæ continenter, atque ex intimo cordis affectu exorabilis placabilisque iudicis auribus insonemus: *Psalm. 142.* Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit? Verùm apud te propitiatio est, & copiosa apud te redemptio. *Psalm. 119. Diffidentia excutienda animis.*

An prodigiosis, monstrosisque partubus, atque abortiuis anima rationalis indita, sintque resurrectionis futuri participes, obiter qua ex causa excitentur monstra.

CAP. XV.

QVICVNQVE formam humanam obtinent, sumptoq; à primo parente nascendi ordine, ratione ac modo ab vtroque sexu sunt prosemina ti, licet monstrosa sint specie, deformique habitu, animæ rationalis munere potiuntur, decursoque eius huius curriculo, futuri sunt resurrectionis participes. Qui verò nihil hominis præ se ferunt, atq; ex alterius animantis commistione sunt conflati, suasque actiones aliter, quàm homines exercent, nec immortales sunt futuri, nec innouati corporis honore illustrandi. Sic Fauni, Satyri, Lemures, Centauri, Striges, Tritones, Sirenes, Harpyiæ, *Deformitas non priuat quenquam hominis nomine.*

&

& si qua alia fabulosa vetustas commenta est, nec animam rationalem obtinent, nec resurrectionis beneficio potientur. Sunt quidem inter tot hominum myriades plerique enormi corpore, aspectu tetro atque horrido, rostro suillo, rictu indecenti, sed hi omnes tametsi à naturali hominis forma deflexerint, in hominum tamen numerum referuntur. Loquuntur enim, ratiocinantur, iudicant, reminiscuntur, aliaque animæ munia obeunt, ac suas actiones humano more peragunt, licet ab hominis dignitate ac præstantia, insitaque naturæ vi nonnihil degenerent. Contrahitur aũt multifariam monstrosus corporis habitus. Siquidem pauor, metus, consternatio, influxus siderum excrementi, seminalis vel defectus, vel redundantia, imaginationes gestantium, variaq; simulachra, quæ animo menteque concipiuntur, corpus deformant, atque alienas species, figurasque absurdas sexui imprimunt. Nonnunquam totius naturæ ordo inuertitur, cùm vel semina vitiata sunt, vel instrumẽta inepta, sic vt naturales facultates propagandæ fingendæque sobolis suum opificium exactè elaborare nequeant. Vt enim artifex quamlibet industrius opus feliciter inchoatum pficere nequit, vbi vel materia improba est, vel instrumenta retusa: Sic natura destituta facultatum suarum viribus, vel materiam nacta inidoneam, omnia vitiosè agit, suoque fine frustratur. Non desunt, qui data opera nonnullas corporis partes aliter, quàm natura instituit, informant. Sic in Asia, Hipocrate teste, Μακροκέφαλοὶ erant, quorum capita in oblongam formam figurabant nutrices: id enim visum est illis insigne, ac generosæ indolis argumentum, vt Persis nasus Aquilinus. Quò tandem effectum est, vt etiamsi cessaret atque intermitteretur premendi capitis

Vnde mõstrosa species.

Simile ab artificis industria.

De aëre & locis.

consuetudo, natura tamen, dum formationi fœtus insisteret cum inueterata inolitaq; consuetudine conspiraret,& quæ quisque artificiosè adhibitaq; industria moliretur,ipsa natura sponte exprimeret.Alimēta quoq;, ipsaq; ambientis aeris qualitas nonnullarum partium deformitatem pariunt.Sic qui frigida humidaq; loca occupant,sunt Capitones,ventricosi,obeso corpore,labris tumidis,buccis protuberantibus. Pleræq; regiones pigmæos producūt,Arimaspos,nanos, pumiliones, coactæque breuitatis homunculos.Aliæ gutturosos, strumisq; deformatos, simis naribus,varis repandisque cruribus.Verùm licet in his multa desiderentur,membraque vel distorta sint,vel enormiter cōstituta:quia tamē ex hominibus sunt progenati,ac vis aliqua rationis in his viget,iisdemque naturæ legibus ducuntur,animam rationalem ijs inesse Orthodoxi statuunt, ac resurrectionis fore consortes. Cuius vis hoc effectura est,vt deformia quæque,aspectuque horrida,dignā homine venustatem consequantur, membraq; hiulca, distorta, luxata, incurua, mutila in suam integritatem sint restauranda.Et quanquā innōnullis rationis vigor minus elucet propter organi ineptitudinem, vt in pueris,seniculis,ebrijs,delirantibus qbus vel impedita est animę vis, vel oppressa:singulis tamē anima rationalis infusa est:quęq; imminuta sunt,resurrectionis munere cōtinget impleri. Imperfecti verò partus, atque abortiui,omnesque effluxus, quibus aut nulla est,aut perexigua membrorum delineatio,quòd animæ rationalis munere sunt destituti, hominis nomen non promerentur: eoq; nec resuscitandi. Medici autem inter abortū effluxumque discrimen statuūt.Effluxus siquidem fit, cùm semina primum aliquot dies conglobata ob vteri læuorem ac lubricitatem præmaturè effluunt, ac dela-

Regiones corporis & animi conditiones immutāt.

Resurrectio corpora indecora restituet.

Abortus & effluxus discrimen.

delabuntur, sic vt informe quiddam profluat, ac rudimentum futuri fœtus, operisq; inchoati adumbratio, quod ipsum deperit atq; excutitur: vt femina fœtusq; arbutei in frugiperda arbore. Abortus verò membra exactè plerumq; conformata demõstrat, qui vbi duos & quadraginta dies impleuerit, animæ rationalis, vitæq; munere potitur. Quo fit, vt si erumpat, obortáq; subita aliqua consternatione excutiatur, in vitam aliquando sit reuocandus. Licet enim multa in illo desiderentur, iustaq; magnitudo denegetur, omnia tamen in resurrectione sunt implenda, quæ tempore erant accessura. Et quemadmodum pueri multa habent potestate, quæ progressu temporis accessuque ætatis se proferunt: vt sunt dentes, vngues, capilli, iustaque moles ac statura corporis, quæ facultate seminis sensim augescunt, ac perficiuntur: sic in Resurrectione omnia corporis detrimẽta, omnesq; partes inabsolutè perficientur. Quisquis igitur ex humano semine, non ex fœda aliqua putrique vligine, aut vitiosi humoris concursu & confluuio prognatus est, tametsi monstroso sit corpore, ac deformi specie, à morte postliminio in vitã reuocandus est, sublato omni vitio, membrisque omnibus vigore Resurrectionis in suam integritatem decenter redactis. Siquidem immensus ille rerum opifex,

Simile à puerorum incremento.

Qui reparat corpus, non reddet debile quidquam,
Nam si debilitas redit, instauratio non est,
Quod casus rapuit, quod morbus, quod dolor hausit,
Quod truncauit edax senium populante veterno,
Omne reuertenti reparata in membra redibit.

Prudentius.

Id enim illi admodum procliue erit, minimeq; operosum, qui ex nihilo oĩa constituit. Plus est enim Augustino teste, homines creare, quàm collapsos

Deo nihil impossibile.

erigere, ac denuò in vitam reuocare. Plus est efficere, vt existat, quod nunquam fuit, quàm reparare quod aliquando extitit. Nec Deo perit terrena materies, cui facilè est reuocare in pristinam naturam, quod in halitus, in auram atque aera euanuit, quodq́ue vel absumpsit macies, vel fames exhausit, vel morbi depopulati sunt, vel exustione in cineres sit reuolutum, vel in elementa, ac corporis alieni substantiam transierit. Redditur enim caro illi homini, à quo decisa est, tanquam mutuum atque æs alienum. Hanc tam efficacem vim experientur, qui hominis nomen promerentur: eaque mõstra, quæ ex hominibus proseminata sunt, atque eandem cum hominibus naturam obtinent, huius diuini muneris futuri sunt consortes.

Simile ab ære alieno.

Humores atque alimenta corporis habitum, mentisq́; statum manifestò immutare: atque hinc affectuum origo ac conscientiæ stimuli emergunt: obiter quid melancholia efficiat, & qua quisque ratione illi mederi queat.

CAP. XVI.

NEMO est mortalium, qui affectibus non ducatur, suaq́; percipiat παθήματα seu perturbationes, at alius alio est concitatior, atque ad conciplendos animi motus propensior. Siquidem qui inculpato sunt corporis habitu ac temperanter victus vitæque rationem instituunt, perturbationibus minus solent inquietari. Sic Socrates ea animi tranquillitate ac constantia fuisse memoratur, vt domi forisque semper eodem vultu, eadem mentis alacritate extiterit, licet morosam vxorem perpeti sit coactus: quod ipsum nõ alia ratione obtinuit, quàm frugalitate, summaque temperantia.

Nemo non affectibus vrgetur.

Socrates quur affectibus minus obnoxius.

Hinc Cicero omnium perturbationum fontem, intēperantiam constituit, quæ est à tota mente atque à recta ratione defectio, adeò vt nullo modo appetitiones animi regi, aut in officio contineri queant. Quemdmodum igitur temperantia sedat omnes enormes appetitiones, atq; efficit, vt hę rectæ rationi pareant, conseruatque moderata iudicia mentis: Sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. Quò fit vt omnes corporis morbi, mentisque errores ex ea pullulent. Vt enim, dum sanguis & pituita redundant, aut vbi vtraque bilis adaucta est, ægrotationes, morbique in corpore nascuntur: sic prauarum opinionum conturbatio earumque inter se repugnantia animum sanitate spoliat, ac corpus in mutuam perniciem pertrahit. Ira siquidē, excandescētia, obtrectatio, metus, pauor, mœstitia, æmulatio, siquando venis medullisque insederint, atque intimos mentis recessus occuparint, corpori quoque infesta sunt, illique teterrimos morbos inferunt. Corporis itidem morbi animum per consensum, ac lege consortij afficiunt. Et quanquam obiecta, multæque externæ causæ motus turbulentos in homine concitent, præcipua tamen causa atque origo in corde, necnon in humoribus spiritibusque consistit: qui si moderati sint, nec aliena qualitate imbuti: minus feruescit animus pauloque mens est sedatior. Ita si sanguis syncerus sit ac defecatus, si æquabile temperamentum, corpusque valetudine inoffensa: segnius irritari hominem contingit, minusque vel ira, vel metu, vel vindictæ cupiditate diuexari: aut si aliquo affectu concutiatur, vt nemo prorsus ἀπαθὴς, atque ab affectibus, alienus, confestim adhibita in consilium ratione, mentisque iudicio, omnis animi feruor mitescit, æstusque sedatur.

Tuscu. 4.

Temperātia.

Affectuum in animo tyrānis.

Affectuum origo.

Dauidis & Periclis moderatio. Cuius rei documentum sumere licet ex Dauide ac Pericle, quibus cùm improbus quidam insultaret, ac conuicia ingereret, non odio illum, aut vindicta, sed humanitatis officio sunt prosequuti. Cōcipit quidem cor ex his, quæ foris obijciūtur, varios animi motus, sed plerumque nullis obiectis simulachris in violentos affectus erumpit, ac subeunte animum latenti, tacitaque cogitatione, vel illatæ contumeliæ, vel accepti incōmodi indignatione, mens ipsa feruescit, atq; intra se tumultuatur. Magni itaq; refert in affectuū differētijs, quale cuiusq; temperamentum existat, quibus humorib⁹ corpus sit oppletum, quæ spirituum, qui ex humoribus generantur, qualitas. Siquidem qui calido sunt, siccoque corporis habitu, celerius incandescunt, præsertim qui improcero pusilloque corpore existunt, *Statura pusilla quur iracundi.* quibus oblata etiam futili quauis, nulliusque momenti occasione, citissimè bilis accenditur, quæ propter loci angustiam, minimumq; organorum interuallum, mentem confestim corripit, atque vt humiles casas, ac tuguriola inflammat, acceditq;. Eadem ratione huiusmodi constitutionis homines præ cæteris ingenio, mentisque iudicio pollent, quod spiritus coacti, minusque diffusi aut dissipati acrius vires suas exerant. *Simile à fomitibus ignitis.* Vt autem nutrimenta ac fomites alij alijs promptius flammā cōcipiunt, atque inardescunt, tum quædam serius, quædam citius sopiuntur: Ita in spiritibus atque humoribus fieri assolet, quorū nonnulli diuturnos, tenacesque affectus pariunt: nonnulli euanidos, subitoque perituros. *Biliosi hominis natura.* Quò fit, vt Cholerici sint feruidi, animoque concitato. Atque vt stipulæ ac stramenta citissimè ignescunt: sic isti ob calidi humoris tenuitatem, ac subitam inflammationem impotentius incandescunt, sed ijs confestim deferuescit ira, atque efficiuntur placabiles.

Melan-

Melancholici verò tardius irritantur, verùm accensis serius senescit ira, prorsusque sunt implacabiles, atque iniuriarum tenaces. Phlegmatici autē, vtpote frigidæ humentisque naturæ, nullum propemodum sentiunt animi motum, nec magnopere vllis rebus permouentur. Quò fit, vt ignaui existāt atque inertes, nec ad vllas res pręclaras appositi; sic vt aptè illis prouerbium possit accommodari, Mentem non habere, qui non habet iram. Sanguinei calidæ humidæque naturæ nulla re graui ac seria, nullis curis destinentur, sed toti in iocos, cantilenas, fabulas, vrbanitates ac dicteria effusi nihil aliud, quā voluptates ac delicias consectantur. Quæ hominum conditiones ac discrimina pro humorū qualitate ac mixtura, pro ambientis aëris ac loci natura subinde mutantur, mentesque hominum multifariam afficiunt, eoque persuasum habeo, affectionum caussam humoribus etiam assignandā. Siquidem affecto corde excitari spiritus contingit, atque humores ebullire mentemque hominis illorum agitatione, tanquam funali faceque subdita acrius inflammari. Vt enim principe ductoreque exercitus irritato, milites præsidiarij eiusque stipatores confestim se in pedes erigunt, hostem inuasuri: Sic perturbatione aliqua, affectuque animi ingruente, vnà cum corde commoueri humores, ac spiritus exilire contingit, atque in ira, pudore, verecundia, immoderata lętitia foras erūpere: In metu verò, pauore, mœstitia, non sine graui valetudinis dispendio sese recondere, atq; intro reuocari: adeò vt sanguis modò deserat destituatq; cor, modò sui affluentia illud strangulet opprimatque. Sic multi immodica lætitia derepente extincti sunt: nonnulli ex inopinata consternatione, subitoque pauore interierunt. Quod his potissimum euenit, qui affectibus suis moderari nequeunt, nec ijs ratione

Melancholici natura.

Pituitosi cōditio.

Prouerbium in ignauos.

Sanguinei hominis natura.

Simile à militia duce.

Qui pusillanimes ac meticulosi.

tione obſiſtere aut mederi: vt ſunt ferè infirmioris ſexus homines mulierculæ, infantes, ſeniculi, ἀναχωρῆται, quique à primis annis ab hominum cōſortio ſemoti, vitam ſolitariam ſunt amplexi, quos calor languidus, ſpiritus animalis tenuis atq; exilis puſillanimos efficit, trepidos, meticuloſos, animiq; deiectioris, quàm vt ſe fortes præbere poſſint in obluctandis & propulſandis aduerſis. Cæterùm ætas cuiuſque cœli temperies, influxus ſiderum, educatio, vitęq; inſtitutum, ac mos gentilitius maximum momentum in affectuum morumq; differētijs obtinent. Si enim ſingulas regiones colluſtres, ſi omnium gentium naturam, ſtudia ac propenſiones excutias: comperies diuerſa viuendi inſtituta, varia ingeniorum, affectionum, morumq; diſcrimina: Magni itaque refert, qua quis ſit ætate, qua educatione, quo ſidere, cæloque natus, quali temperamento, ac corporis conſtitutione exiſtat, quorum deniq; conuictu, & conſuetudine vtatur, quæ humorum tum copia, tum qualitas. Hęc enim magna ex parte animi mores conſtituunt. Sic quibus ſanguis craſſus eſt, feroces plerunque ſunt, improbis moribus, inhoſpitales, inhumani, & qui nullos ſentiunt vel admittunt conſcientiæ ſtimulos, nullo tangūtur metu, nulla ducuntur religionis reuerentia, nullo pietatis, nulloque mouentur humanitatis affectu: cuius generis ſunt nautæ, aulœdi, aurigæ, baiuli, vectores, & quotquot militiæ ſunt aſſueti, qui ob ſanguinis craſſitiem, denſoſque ac turbulentos ſpiritus, conſcientiam incraſſatam habent, mentemque denſiſſimis vitijs obſcuratam. Quod ſi qua ſuboriatur ſanioris mentis ſcintilla, aut ſi quas habent virtutes, qui huic vitæ inſtituto ſe dediderunt, illas vel obruunt, vel grauibus vitijs commaculant. Cùm enim omnem ætatem

Multa corporis habitum immutare.

Ex humorib. emergunt mores.

Quod genus hominum inhumanum.

tem in pessima quæque consumpserunt, improbitas vitæ iam ex consuetudine in naturam illis abijt. Sic Hānibali, auctore Liuio, inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica nihil veri, nihil sancti, nullus Diuūm metus, nullum iusiurādum, nulla religio. Siquidem ex Lucani sententia: Libr.1. belli.

Nulla fides pietasque viris, qui castra sequuntur,
Venalesque manus: ibi fas, vbi maxima merces. Libr.4.

Quæ ingeniorum, morumq; atque affectuum varietas commonstrare mihi videtur, motus atque animi cuiusque propensiones in multas esse causas referendas. Quanquam enim obiecta, ipsumque cor, ac mēbra nutritioni, gignendisque spiritibus destinata, organa sunt, atque affectuum conceptacula: humores tamen corpori infixi, calor immodicus, influxus siderum, alimentorum facultates, ambientis aëris qualitas, vini immodicus vsus faces accendunt, atque in perturbanda mente, concitandisque omnis generis affectibus præbent seminaria. Hinc elice, quid noxæ rationi, mentique inferatur, vbi organa, vbi spiritus, vbi humores aliquid vitij, aut labis cōtraxerint. Eo enim fit, vt homo à sui dignitate ac præstantia desciscat, atque in belluam dēgeneret. Quod vates Regius deplorat, Homo cùm in honore esset constitutus, non id curæ habuit, reputatus est cum iumentis insipientibus, illisque factus est assimilis. Extinguitur enim ratio, mentisq; lumen obruitur vitiosis affectibus impeditum. Vt enim lychni, ac faculæ minus lucis exhibent, loculo insertæ lucernario imposito, parumque nitido: ita mens hominis tenebris corporis offusa, minus splendescit, pauloque segnius vires suas exerit. Est quidem humanæ naturæ insitum, vt sanguinei exhilarescant, Melancholici mœrore contrahantur, desides sint, ac veternosi Phlegmatici: Iracūdi, Cholerici. Sed oēs hi affectus

Quæ effectus exasperant.

Psalm.48.

Simile à facibus.

Affectus

quando mitiores. affectus moderati sunt, minusq; vitiosi, vbi humores intra mediocritatē consistunt, nullaque aliena qualitate sunt vitiati. Quod si qualitas, copiaq; ijs augeatur, aut à tēperie deflexerint, miris modis hominem affici cōtingit, atq; à recta ratione deflecti, & quanquam qualitates elemētares, humores denique, ac spiritus nemini ad actionē necessitatem imponūt, vt nec siderum aspectus: eam tamen vim in permouendis affectibus obtinent, vt homines obluctante etiam inuitaq; ratione, tanquam tempestate quadam ad perturbationum scopulos illidātur. Qualis est enim aëris, marisq; intemperies, qualis vini immoderatè sumpti violentia: talis est humoris Cholerici, ac Melancholici vis plus satis adaucta. Quis autem si sese intimè excutiat, suamque naturam accuratè exploret, turbulentos animi motus, atque enormes impetus non subinde percipit, adeò, vt sit modò, vel irritatior, morosior, inuidentior, lasciuior, vel in alium atq; affectum pro humorum intemperie inclinatior? Quod si eam sustinet mutationem humanus animus, vbi paulùm modò degenerarint à genuina natura humores, vt momento temporis mens varijs affectibus rapiatur. Quid futurum speramus, vbi ad extremū prauitatis ac malitię sunt progressi, atque in principes partes impetum fecerunt? Cuius nobis experimenta proferunt, funestaque spectacula exhibēt Maniaci, furiosi, lymphati, phrenetici, melancholici, quique alienatione mentis, vel desipientia, delirioque tentantur, quibus cùm morbi corporis in mentem redundent, formidandis, horrendisq; malis homines excruciant. Quamobrem qui sibi, suæque valetudini optimè consultum cupiunt, temperanter vitæ rationem instituant, ne ex humorum fuligine mentem alienis, absurdisque imaginationibus diuexari contingat, atque à sedibus suis

Sidera & humores vim, nō necessitatē inferunt.

Omnes affectib. obnoxij.

Corpus et animā mutuis morbis affici.

suis dimoueri. Hæc autem his potissimum incul-canda, qui munia publica obeunt, ac literis intempestiuius sunt addicti: quòd hi magna ex parte melancholia soleant infestari. Qui humor tametsi mentem acuat, vt vinum moderatè haustum, ipse tamen plus satis auctus, vitioque aliquo imbutus maximo incommodo mentem afficit, adeò vt Cicero sustinuerit tardioris esse ingenij potius, quàm ingeniosus, ac melancholicus. Huiusmodi autem corporis habitū nonnulli natura nacti sunt; plurimi ex varijs, diuersisque causis contraxerunt, ab eo primū alieni. Non desunt qui ex iugi studio, atque intempestiua lucubratione huc deuenerūt: alij ex metu, solicitudine, mœrore, tristitia huc sunt delapsi. Plerique ex hæmorrhoidum, mensiumq; suppresso profluuio, aut subsistente consueta aliqua vacuatione huc sunt delati: quibus cùm atra densaque fuligine cerebrum impleatur, mentem absurdis imaginatiōibus diuexari contingit, eamque mutationem sustinere, ac violentiam perpeti, vt aliquando spectatæ probitatis, summæque existimationis viri ad funestum vitæ exitum adigantur, adeò vt mirari subeat tantam inesse vim, ac ferociam humori melancholico, vt oppressa ratione mentem cuiquam possit eripere. Porrò vt atra densaq; nubes soli effusa, radios eius intercipit, ac lumē offuscat: sic humor Melancholicus mentem obnubilat, atque ad noxia quæque impellit. Ingerunt quidem se prauis humoribus mali Genij, atque atræ bili præcipuè se immiscent, quòd is humor, vbi naturæ limites excedit, ad pessima quæq; perpetranda sit accommodus. Concipiunt enim huiusmodi constitutionis homines graues, acresque motus, ac diuturnos affectus propter humoris tenacitatē, qui ægrè liquescit ac dissoluitur. Quò fit vt prauæ cogitationes & conceptus diu animo

Vt studiosi quique melancholiam excutiant.

Tuscu. 1.

Melancholia vnde contrahitur.

Simile à nube caliginosa.

Mali Genij melancholiæ incumbunt.

Melancholici vnde absurda imaginatur.

inhæ-

inhæreant, quæ nonnunquam in effectum erumpunt adeò, vt notos ignotosque indiscriminatim adoriantur, & cùm alijs, tum sibi ipsis sint infesti. Sic etiam cholericis faces ministrant, sed hi irritati non se, sed alios impetunt. Quod autem horum causa in humoribꝰ consistit, nec omnino in malis Genijs, licet frigidam illi suffundant, vel hinc colligi potest, quòd Maniaci, Melancholici, quiq; alienatæ mentis existunt, hæmorrhoidum mensiumq; quæ substiterant affluuio soleant liberari, atque ad saniorem mentem reduci, auersa scilicet humorū fuligine, quæ imaginationes ac spiritus animales vitiabat. Cui his Aphoris. Hippocrates fidē astruit, Insanientibus, si varices aut hemorrhoides superueniunt, morbo liberantur, deriuante natura humores à parte principe ad abiectas atque ignobiles. Rursus, Maniacis ac renū passionibus obnoxijs, hæmorrhoides innatæ salubre. Cùm enim is humor siue in hypocondrijs & splene consistat, siue in toto corpore, parteq; aliqua aceruetur, tetro atque insuaui halitu cerebrum impleat, metū, tristitiam, mœrorem, luctuosa suspiria, cordis astrictionem, aurium sibilum adfert, atque oppressa ratione, luceq; mentis extincta quasi rebus propemodum deploratis modò inexoptatæ mortis spē, modò in eius metum atq; horrorem conijcit. Quamobrem ex Galeni sententia, ineunte Vere atq; Autumno is humor placidè, ac sensim expurgandus est vomitu, ructu, deiectione, flatibus, venæ sectione, mensiūm denique, atq; hæmorrhoidum iritata excretione. Quisquis autem huic malo obnoxius est, acriter illi, summáque cura obsistat, atq; obluctetur, nec vllo modo foueat imaginationes tacitè obrepentes animo, blandas quidem initio atque amabiles, sed quæ adeò inualescant, vt ægrè excuti queant aut sopiri,

Lib. 6. apho. 21.

11. Apho. Tetri vapores cerebro infesti.

Melancholia vt expugnatur.

Alitur

——— Alitur enim vitium, viuitque tegendo, *Virg. 3. Georg.*
Dum medicas adhibere manus nec tollere curas.

Quod si incōmoda, aduersitates, infortunia, parūque prosperi rerum successus hoc malum inuexerint, huic infractum inuictumque animi robur opponas, ac verbo Dei eiusq; fiducia te fulcias, quib9 terribiles visu formas, variaque imaginationum mōstra minimo negotio conficies. His enim præsidijs substiterunt spectatissimi quique Heroes, qui tametsi rebus propemodum desperatis, calamitatum finem morte accelerari cuperent, non tamen dolorum impatientia sunt oppressi. Sic Helias malorum tædio mortem exoptabat: Sic Dauid inimicorum insidijs toties impetitus saluti subinde diffidebat: Iob desperabundus mori potius sustinuit, ac quocunq; fato abrumpere vitam, quàm tam atrocia perpeti: Christus denique diffidentis hominis more, nostraq; caussa in se translata, desertū se à patre queritur. Sed omnes hi meliorum spe, ac fiducia, omnem animi trepidationem, ac diffidentiā erecta in Deum mente discusserunt. Hoc autem ex Ciceronis sententia omnibus persuasum esse conuenit: Animum retinendum in excubatione, ac custodia corporis, nec iniussu, contraque imperium eius, à quo nobis ille datus est, emigrandum, stationemque deserendam, ne munus humanum assignatum a Deo defugisse videamur. Quò mihi prçclarè concionari visus est Iosephus: Vt quidquid mali nobis obtigerit, alacri atque infracto animo perferamus. Nec committendum quis ducat, vt indecorè, ac præter hominis dignitatem, contraque naturæ ordinem vitæ finem imponat. Quod si quis ex morbo, aut mentis alienatione ad funestum vitæ exitum deuenerit, nemo istiusmodi conditionis hominibus insultet, quin in illos sit seuerior: verùm illorum miseriæ

Mens verbo Dei fulciēda

3. Reg. 19. Cap. 7.

Non inferendā vim vitæ.

In Som. Scip.

Bell. Iuda. libr. 3.

Melancholici cōmiseratione digni.

miseriæ indolescat potius, vicemq; deploret, cùm non sint sui compotes, atque à ratione mentisque iudicio exciderint, quò fit vt ratio illis inuertatur, atq; in delectu rerum prorsus hallucinentur, ac cæcutiant. Cùm enim imaginationis virtute corrupta, absurda quædam animo obuersentur, confusè de rebus statuunt, vitiosè ratiocinãtur ac iudicãt. Simile enim quiddam menti euenit, quod oculis, vbi varij diuersiq; coloris conspicilia obijciuntur, quibus omnia vel cærulea, vel rubra, flaua, viridantia, vel denique eius coloris, quo vitrum suffusum est, apparent, sic vt aliter se proferant species, obiectaq; rerum, quàm reuera existunt. Hinc ebrij atque irati gemina cõspectare se credũt, cùm vnum tantum sit obuium. Sic ex febri delirantibus varia spectra animo obuersari videntur, ac corrupta imaginatione, vitiatisq; organis multa spectacula se menti offerunt, ob prauorum humorum ac spirituum agitationem, qui vltrò citroque commeãt, sinusque cerebri oberrant. Spiritus itaque atque humores maximum momentum obtinent in perturbanda mente, ciendisque affectibus, atque inferendis conscientiæ stimulis. Qui si synceri existant, nec vlla contagione inquinati, placidis moribus hominem esse contingit, minimeq; querulum aut morosum: Sin turbulẽti ac labe aliqua imbuti, varij cientur animi motus, affectusque tumultuosi exoriuntur ac turbulenti. Proinde cùm corpus atque anima iuxta afficiantur, danda inprimis opera, vt animi inquietudo, mentisq; æstuatio verborum lenocinijs, ac blandimentis sopiatur. Siquidẽ ex prouerbiali sententia, Animo ægroto medicus oratio: tractandusque istiusmodi hominum animus, vt exigit natura rei, vt corporis habitus, vt humorum qualitas exposcit. Quemadmodum enim feræ, atque immanes belluæ cura atque officio hominum

Febricitãtes et ebrij quur delirent.

Spiritus corporei mẽtem concitant.

Simile ab efferatis belluis.

minum manſueſcunt ac cicurātur: Ita placidè tra-
ctari poſtulat iſtorum animus, vt qui ſeuerioribus
ac minacibus verbis exaſperetur. Nonnunquam
tamen, vt in corporum morbis ſectiones, cauteria,
atque vſtiones adhibemus: Sic aliquando acrius
inſtandum, ac ſalubri increpatione coercendi im-
probi illorum conatus, ad quos per interualla re-
ſtagnante humore noxio, ſolent incitari. Corpori
vero non minor cura adhibenda eſt. Sed memine-
rit, qui curationem inſtituit, ne humorem illum
validis medicamentis irritare pergat, ſed ſenſim
ac placidè ſummaque dexteritate id perficiat. Ne-
que enim cōfertim ſentinam exhaurire conſultū
eſt. Siquidem agitatus is humor mephitim quan-
dam exhalat, ac nidoris graueolentiam, qua cere-
brum incredibiliter offenditur, ac mens abſurda
phantaſmata concipit. In primis autem excitandi
ſpiritus olfactoriolis ac faſciculis manualibus, a-
lendumque corpus optimi cibi ſuccis, atq; in mol-
liter ſubacta culcitra, placido ſomno fouēdum eſt.
Porrò omnium citiſſimè alit vinum, minimumq;
negotij naturę faceſſit. Ceterùm in eo exhibendo, *Delectus vini.*
quanquam vnicum ſit diſcutiendi mœroris præſi-
dium, delectus habendus eſt, curandumq; vt tem-
peſtiuè, atque vt cuiuſque ætas, naturæ conditio,
conſuetudo vitę, regio exigit, præſcribatur. Neque
enim ſemper vinum triſtitiam Melancholicis exi-
mit, aut mœrorem diſcutit, ſed nonnunquam ad-
auget, malumque exaſperat, ac incrudeſcere facit,
præſertim vbi vitioſis humoribus corpus eſt op-
pletum. Quocirca antè inaniri debet, atque appo-
ſitis remedijs expurgari, antequam vlla victus ra-
tio inſtituatur. Impura enim corpora quantò ma-
gis nutrias, tantò magis lędes. Cùm autem vini na- *Aphor.*
tura varia ſit, ac differētia multiplex, nec quod uis
æquè generoſum, obſeruandum vt optimum bi-

H bere

Vina vitiosa mentem perturbant. bere consuescant, & quod nulla re vitiosa sit conditum, quale plerunque œnopolæ ac caupones magno valetudinis detrimento offerunt calce, gipso, bitumine, orminio vulgò scarlea, eruca, syluestri myrto adulteratum. Sic vini aliquot genera animi impetus non modò non consopiunt, sed recrudescere faciunt, atque denuò exhulcerari. Hinc plebeij nostrates ex vini Pictauiensis potu, quod mordaces fumos cerebro inferat, morosi efficiuntur, calcitrosi, iracundi, implacabiles, sic vt rixentur assiduè, suasque vxores crebro pulsent, ac pugnis subigant. Quod ipsum illis facere religio est, vbi Rhenanum, aut aliud generosæ naturæ vinum hauserint. Tunc enim blandiores sunt, atq; osculo potiùs, quàm fustibus impetunt. Quamobrem Melancholici, lassi, siticulosi, quiq; arido sunt corporis habitu, ex Horatij præscripto.

——— Generosum & lene requirant,
Lib. 1 epi. 15. *Quod curas abigat, quod cum spe diuite manet*
In venas, animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucane iuuenem commendet amicæ.

Quò spectat illud Plinij, Omnis animi asperitas *Lib. 11 c. 25.* dulciori succo mitigatur, lenit transitum spiritus, ac molliores efficit meatus. Experimenta in se quisque capere potest. Nullus enim non ira, luctu, mœrore, mœstitia, aliquando conficitur. Sic in lassitudine, siti, inedia, intẽpestiua vigilia pronior quisque ad iram. Sic fames & mora, ex Plauti sententia, *In Cur.* bilem in nares conciunt. Sed ea oblato cibo confestim mitescit ac sedatur. Quò fit vt saturi ieiunis minus efferuescãt. Quod corpus cibo potuque irrigatum, minus siccescat, ac calore natiuo *Inedia bilem accendit.* tepefacto corpus ad concipiendam iracundiam minus est propensum. Incumbunt enim naturales facultates concoctionis, ac flaua bilis, quæ impransis ebullire solet, infusis humoribus diluitur.

Sic lebetes, sartagines, ac frixoria magis ignoscũt, nidoremque grauiorem naribus offundũt, vbi liquor, aut innatans pinguedo immodico calore absumitur ac torrescit. Omnia siquidẽ, quæ vel humore vel pinguedine destituta sunt, ollis adhærescunt, atque nidorosos halitus effundunt, sic vt populari ioco dici soleat. Ex eadem olla elixa atque assa depromi. Quocirca consultè mihi facere videntur macilenti, quique sicco temperamento existunt, quòd minus diu ieiuni persistant, ac calori natiuo fomenta ministrent. Siccessit enim corpus intempestiua, diutinaque inedia, quæ humidum nutricium, quod radicale vocant, depopulatur, qua de re nobis aliàs habitus est sermo.

Prouerbium populare ex malè cocta cibo.

Inedia macilentis noxia.

Herbas mutationibus obnoxias, tum viribus, formaq́ue destitui, nisi nouos subinde cultus adhibeas.

CAP. XVII.

QVERVNTVR medicorum plerique herbarum descriptiões esse fallaces, earumq́; virtutes inefficaces atq; euanidas, multaque passim obuia apud veteres, quæ parum aptè, si nostris conferantur, suo nomini ac descriptioni respondent, eoq́; diuersas esse herbas contendunt, licet nostro æuo idem nomen obtineant. Sic hysopum nostratem, fabas, pentaphyllon, phu, typham, Cerealem, farraginem, secale, olyram, alia existimant: quia veterum descriptionibus nõ per omnia congruunt. Equidem vt nemini patrocinari volo, aut illorum errorem tueri, qui in herbarum censu & cognitione prorsus sunt hallucinati: Sic nonnullos existimo non satis ad rationis amussim omnia exigere. Tametsi enim in tãta herbarũ varietate, & mutatione singula in certam classem referri nequeant,

Herbas mutationi obnoxias, ac degeneres.

nec illis certam assignare nomenclaturam, procliue est veterum descriptioni congruentem, non putandum tamē prorsus esse alias, quàm veteres descripserunt, aut ab affectibus, quos illi attribuerunt, penitùs alienas. Huic enim varietati, si qua subest, caussam præbuit ipsa natura, quæ subinde mutat faciem, ac lasciuit in progignēdis stirpibus, propagandisque plantarijs, sic vt nonnunquam à parente aliud produxisse videatur. Accedit his artificum solertia, ne dicā calliditas, quæ mixtis medicatisq; seminibus edocuit speciosius nitidiusq; quædam adolescere, atq; adspectu amœniore magisq; adblandiēte. Hinc illa variegata, ac versicolor flosculorum politura, quæ cùm in multis, tum maximè in Vethonica seu viola altili, quam gariophylæam nostri vocant, perspicitur, quæ tam varia ac versicolore specie prouenit cultorum industria ac mangonio, vt nulla parte veterum descriptioni respondeat, eoque illis incognitam plerique censent. Sic Calatiana autumni munus, ærānthemos, cyanos frumenticeæ messi peculiaris, non tam cęruleo, cœlestique colore proueniunt, quàm candido, rubro, purpureo, vermiculato. Sic Caltha illa lutheola Virgilio depicta singulis mensium Calendis duplicato florum ambitu ac denso foliorum stipatu oculos oblectat, concinniter in orbem circinata. Sic Διὸς ἄνθος, & lychnis coronaria rutilanti cocco, ac tenero modò murice tincta rubescit, modò niueo colore aspectum recreat, multiplice foliorum congerie orbiculata: In quem modum Leucoia bellius flos, Hesperis, omnes violæ matronales efflorescunt. Ista superioribus seculis elaborasse hortorum cultores indicat Virgilius.

Naturæ artificium in stirpibus.

Gariophylæa Belgis flos spectatissimus.

Oculus Christi.

Semina vidi equidem multos medicare ferentes,

Et

Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior, vt fœtus siliquis fallacibus esset, Georg. lib. 1.
Vt quamuis igni exiguo properata maderent.

Et quanquam cessat cultoris industria, ac conserendi artificium, herbæ ipsæ sponte aliam induunt faciem, si colorem, si formam, si proceritatem, si vires spectes. Id partim fit occulta vi siderum, partim ætate & temporum decursu, vt ea, quæ stabilia apparebant & perenniter duratura, vertantur in aliam speciem, quasi (vt Erasmus ait) naturæ curiositas cauerit, ne qua sit certa herbarum notitia, quæ posteris indubitata fide transmitti possit, sed exigat subinde inquisitionem eorum, quę vel mutari, vel renasci quotidie videmus, sic natura hominum acuit industriam ac veternum excutit. *Da ratione concionan.*

——Siquidem pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit, primusque per artem Virg. libro 1. Geor.
Mouit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere graui passus sua membra veterno,
Quo varias vsus meditando extunderet artes
Paulatim, & sulcis frumenti exquireret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.

Accedit his cœli status, soliq; natura, ac regionum varietas, quæ etiam hominibus crines & calorem, totiusque corporis habitum immutant. Stirpes enim pro loci natura & qualitate, pro aëris ambientis conditione nunc procerius adolescunt, nunc humilius: quædam multis stolonibus, pleræque nullo agnato frutice, ac propagine humo prosiliunt, alia pro terræ habitu, diluto lacteoque virore, alia saturata vergentique ad atrum viriditate. Vt enim pueri, quibus nutrices alimenta subducunt, aut ea parcius administrant, gracilescunt, atque extenuantur, coloreque exangui efficiuntur, ac minus florido: Sic herbæ solo macro, ieiuno, ac *Loci situs mutationem herbis inducit.* *Simile ab impuberum sagina.*

ſiticuloſo enatæ, ſquaroſæ fiunt, aſpectuque triſti atque inamœno. Hinc videre eſt herbas in parietinis, præruptisque ſaxis enatas vix dodrantem altas, eaſdem ſolo fœcundo ac reſtibili commiſſas ſeſquicubitum excedere, ac longè lateq; ramos propagare. Sic bugloſſus & ſymphitum vulgò. Conſolida maior candidis floſculis ſæpiùs conſpiciuntur. Sic gariophyllæa, vel cultus ſtudio, vel vbertate ſoli, candidum, rubicundum, variegatum florem oſtentat vnius culmi, ſtaminisque productu, ſic violarum color purpureus aliquando in cyaneum ac cæruleum elangueſcit. Simili ratione nõnullarum ſtirpium folia minus crenata ſerrataque exiſtunt: atque acanacea, hoc eſt, quæ ſpinis horrent pro æditioris decliuiorisq; loci natura miteſcunt, ſpinisq; minus infeſta ſunt. Huc refer quod experientia quotidiana commonſtrat, herbas fœtusque arbuteos non ſolum ſpeciem demutare, ſi locum auramque nacta ſint accommodam, ſed etiam melioreſcere, fructusque proferre ſalubres, cùm paulò antè læthales ædidiſſent. Quod de Perſica planta in Aegyptum tranſlata præter Plinium Galenus commemorat. Cuius rei experimentum hiſce verſibus expreſſit Columella.

Herbis flores in diuerſum colorem mutantur.

2. de alimen. & 3. de ſympt. cauſis.

Armenijsque & cereolis, pruniſque Damaſci,
Stipantur calathi, & pomis quæ barbara Perſis
Miſerat, vt fama eſt, patrijs armata venenis.
At nunc expoſiti paruo diſcrimine læti
Ambroſios præbent ſuccos oblita nocendi.
Quin etiam eiuſdem gentis de nomine dicta
Exiguo properant miteſcere Perſica malo.

Hoc enim pomi genus, niſi ex aduerſo ſolis radijs ſit expoſitum, non matureſcit, ſuccique, frigidi ac humidi ratione citò computreſcit, noxamque ventriculo infert, niſi primis menſis inferatur. Multa itaque molitur natura rerum, induſtria hominum

Gal. de aliment. facul.

cx.

exculta ac condocefacta. Siquidē vuæ acini absq; vinaceis proueniunt fisso malleolo, exemptaque medulla, sic tamen vt inter colligandum gemma non lædatur. Citissimè enim latera accurate commissa coalescunt: Mispila quoque, Persica, palmulæ, cerasia, pruna, lapidosaque corna absque ossiculis, industria, curaque hominum proueniunt, si tenelam scilicet arborem ad binos pedes resciссam, vsq; ad radicē findas, abrasaq; atque excauata, scalpro vtriusque partis medulla, confestim seiunctas partes vinculo constringas, superioremq; partem ac diuisuras laterum fimo, vel argilla, ceráue obducas, ac charta madida munias, elapso anno obducta cicatrice omnia coaluisse perspicies: hanc arborem surculis, qui fructum non tulerunt, inseres, & sine officulis poma proferet. Quod ipsum ex Theophrasti consilio, in vite sum emolitus, nec spem frustratus est euentus. Inoculatio quoque, insitio, emplastratio naturæ solertiam, cultorumque industriam commonstrant. Illa siquidem efficiūt, vt stirpes, exuta natiua indolea, liam faciem formamque adsciscant, atque aliæ in alias promptè demutentur. Vt enim videmus homines pro ingeniorum varietate atq; educationis cura, non solum diuersa sortiri ingenia, alios mores ac studia, animæque propensiones obtinere, sed corpus aliud alio vel exilius, vel procerius, colore vel florido vel exangui, cuteque vel glabra, vel hispida hirsutaque, forma tamen humana non penitùs destitui, licet nonnulli feritatem quandam præ se ferant: Sic in herbis vsu venire solet, quæ ob similes caussas non vnam seruant faciem ac vigorem, licet non ita immutentur, vt tota species formaque ijs intereat. Semper enim aliqua parte nomini suo respondent, effectusque obtinent terræ, in quam radices agunt peculiares

Vt nonnulla absque nucleis proueniant.

Insitionis tres species.

Simile ab hominū natura et educatiōe.

atque incolarum naturis aptas accommodasque. Multa siquidem aduehuntur ex insulis fortunatis, quas Canarias vocant, quæ cœlo nostro assueta non easdem per omnia vires reseruant, nec eadem specie ac figura, eaque magnitudine prosiliunt, sed tamen non penitùs genuinam, auitamque naturam exuunt, licet nõnihil à veteri insitaque vi ac generositate desciscant. Quod in spondilio, quæ plebeis Angelica dicitur, in laserpitio vel silphio Cisalpino, quæ triuiali voce Osteritium ac Magistrantia dicitur, animaduerti potest. Quæ licet ob soli malignitatem, tractumque cœli frigidum à Theophrasti ac Dioscoridis descriptione variant, easdem tamen esse herbas, paresque obtinere effectus compertum est, licet ob aeris intemperiem vires illis nonnihil languescant, ac deficiscant. Cùm enim cuique regioni certæ herbarum species sint peculiares ac propriæ, suisque natalibus singulæ stirpes delectentur, fieri nequit, vt aliò translatæ in suo vigore persistant. Aliæ siquidem opacis vmbrósisque vallibus gaudent, nonnullæ apricis solique peruijs: sunt quæ palustri atque vliginoso, soloque irriguo delectentur; quædam glorioso, aridoque, ac sabuloso: quas si aliò transferas, ac diuersam cœli partem spectare cogas, magnam virium ac specierum partem ademeris. Sic Iris in Illirico, Helleborus in Anticyra, Absynthium in Ponto, & apud Santones præstantius proueniunt. Sic Portulaca marina, Empetron, Brassica maritima, quam Soldanellam vocant, Oceani crepidines, ac maris mergines persequitur, salsoque tractu delectatur. sic alia alijs locis laudatiora existunt, ac proprijs natalibus felicius proueniunt: cuius rei fidem nobis faciet ex natura rerum his versibus Virgilius:

Angelica illique affines herbæ.

Herbæ suis quæq; locis delectantur.

Quæ herbæ maritimo tractu delectantur.

Nec

Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt. Lib.2. Geor.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur steriles, saxosis montibus orni.
Littora mirtetis lætissima, denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Diuisæ arboribus patriæ, sola India nigrum
Fert Hebenum, solis est thurea virga Sabæis.

Ex quibus verbis perspicere datur rei herbariæ studiosis non æquè feliciter omnibus locis eadem prouenire. Quod ipsum Hemistichium Virgilij indicat.

Nec omnis fert omnia Tellus.

Quorum pleraque si tentes in aliud solum transferre, vel elanguescent, vel emorientur, aut ægrè refocillata crescent quidem, sed vt nomen suum tueri, suamque generositatem seruare nequeant. Quamobrem qui aliquid terræ sit commissurus, illi ex Virgilij præscripto,

Ventos & varium cœli perdiscere morem
Cura sit, & patrios cultus habitusque locorum.
Et quid quæque ferat regio, quid ferre recuset, Lib.1. Georg.
Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ,
Arborei fœtus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina: nónne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittat ebur, molles sua thura Sabæi,
Et chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castorea.

Quò fit, vt Alpes Belgicę, quæ Oceani obices longo, incuruoque tractu ab Armoricis versus Aquilonem se porrigunt, omnigenas stirpes proferant, quæ in locis arenosis illis (siquidem ex arenæ non nimis candore montis illi albescunt) sponte emergunt nulla cura, nullaque hominum industria. Efficit hoc partim soli natura, partim effectus siderum, quę in illam terræ plagam inclinant, suamque vim exerunt. Atque hinc fit, vt quæque

Duynen, Belgis mõtes arenosi.

regio miniarias, suique generis fodinas contineat, ex quibus pro soli cuiusque natura, influxuque planetarum eruũtur æris, argenti, auriq; glebæ, & segmenta, Tophus, marmor, creta, ocra, synopis, minium. Similem naturam habent lacus paludesq; Zelandicæ, quas *Moer* indigenæ nominant, ex quibus eruuntur glebæ bituminosæ, quæ accensę, vt naphtha, ardent, non sine odore tetro ac viroso. Hinc agri, paludesq; Morinẽses nomẽ consequutæ sunt, & quondam extremi hominum Morini, vrbs deni que eiusque confinia Terrauana appellatur, quòd exhausta sit exemptis nigris glebis, sic vt magnas fossas exhibeat inanes, nullisq; sementibus accommodas. Apud Brabantos quoque eruitur ista congeries, sed quòd regio minus salsuginosa sit, atque à mari remotior, mitius olet: illi *thurf* has glebas indigetant, maritimi vero Darri. Quarum tanta vis est, vbi freqnẽtius his ædes incalescunt, vt ferrum, cuprum, stannum, argentum, atq; ænea quæq; deurat, omniaque in ædibus, præter aurum deteriora efficiat. Illud siquidem non obfuscatur, nec fuligine obducitur, sed splendescit potius, ac turgidũ efficitur, maximè obrizum, syncerum, nullaq; admixtione adulteratum. Id efficit auri raritas ac mollicies, qua fit vt concepto imbibitoq; vapore fuliginoso turgescat, tũ fulgore afficiatur. Tãetsi enim graue sit aurum & ponderosum, molle tamen est tractabile & porosum, argumento quod cyathus aqua oppletus citra effusionem aureos aliquot admittat. Siquidem præter emanantes spiritus nonnullam aquæ partem absorbet, imbibitque, qua imbutum aurum turgescit. Fumus autem ignisque glebis subinde excitatus, huic metallo colorem gratissimum conciliat. Cùm enim is fumus obuia quæque fuligine afficiat, coloremq; lutheũ atque auriginosum indicat, vt flaua bilis ictericis: fit vt

Vnde mineralia.

Terrauana.

Turf, et Darry ignis fomenta apud Zelandos, velut glebæ bituminosæ.

Aurum fumo splendescit.

Aurum liquorem cõbibit.

Simile à flaua bile.

fit vt aurum flauescat, quòd is color illi sit cognatus, ac familiaris. Non enim potest alius color auro induci, quàm vel flauus, vel lutheus, vel denique, qualis nostra Caltha est, crocatus. Nō desunt apud Belgas professores aliquot eruditi, qui subterraneorum hanc congeriem, quæ ex terræ visceribus, tanquam fœtus ex vtero, eruitur, ex arborū truncis congestam ac concretam existiment, prostratis conuulsisque syluis, inundāte Oceano ac paulatim alluuione superinductam terram, hoc inualido inducti argumento, quòd sudes & sarmenta, tū vluę, cannæque palustres atq; arundines ijs glebis inesse conspiciantur. Verùm nō satis exactè obseruasse illos comperio fodinas ac terræ cuiusque viscera: cùm etiam in ęre, auro, argento, cęterisq; metallis ramosam venosamque propaginem & productum spectamus, quem in imis terræ visceribus cōsequūtur vegetabili quadam vi in fluxuque siderum. Neque enim iners aut otiosa est natura, sed multa magnaque molitur, atque effingit, exornatque nō solum terræ superficiem, sed occultos etiam abditosque sinus atque intimos recessus. Hinc Iaspis, porphyrites & marmora sponte segmentata sunt, & vermiculato emblemate tessellatim variegata. Sic nux myristica seu muscata intercursantibus interuenijs striata est, quod ipsum in citrijs mensis, nostroque robore, tum alterius generis lignis affulatim dissectis perspicimus, quæ multiplice venarum discursu, multisque lituris ac mæandris vndulata splendescunt. Quemadmodum vestes, quæ ex hircinis caprinisque pellibus confici solent, tum prætextæ togæ ac scutulatæ. Cuiusmodi plurima eruuntur ex imis terræ penetralibus tam concinnè & affabrè elaborata, quasi à cælatore sculptoreque inducta foret effigies. Sic Corallium in maris Ligustici pro-

Moer quid Belgis.

Naturæ artificium.

Camelot Damast.

Corallus frutex.

fundo

fundo frondescit ac fructificat, quod retibus extractum confestim lapidescit, coloremque asciscit vel nigrum vel rubrũ: aut si minus excocta est humiditas, candidum. Sic in ea parte Galliæ Belgicę, quam Eburones, Menapij, ac Sicambri occupant, λιθάνθρακες, hoc est, carbones lapidei effodiuntur, bituminis indurati natura, quibus indigenæ non solum ferrum molliunt, sed luculentos etiam ignes in ædibus extruunt, qui semel atque iterum extincti postliminio ignescunt admoti foco. Et cùm cætera omnia oleo inflammescãt, isti affusa aqua inardescunt, oleo restinguuntur. Non desunt & cæteris regionibus suæ fodinæ atque interranea, quarum nonnullæ sulphur, calcem, gibsum, ocram, alumen, auri argentique glebas & ramenta effundunt, ex quibus per occultos terræ meatus thermæ scaturiunt, atque aquas suis qualitatibus imbuũt, illasque morbis expugnandis reddunt accommodas. Sic maritimæ fodinæ bituminis naturam obtinent. Siquidem glebæ ex illis erutæ mephitim exhalant, ac graueolentiam, adeò vt assidentes syncopi atque animi deliquio subinde periclitentur: nec minori incommodo afficiunt carbones cùm fossiles, tum factitij, nisi illos dum ignescunt, sale conspargas. Tali siquidem remedio discutitur virus infestum cerebro, omneque

Steincolen.

Carbones fossiles oleo extinguuntur, aqua ardescunt.

Sal inspersum carbonibus ignitis odorem sopit.

Lib. 1. Georg. *Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor.*

Non desunt, qui hanc genitiuam terræ vim astris assignant, quę haud dubiè in hęc inferiora vires suas efficaciter exerunt, hoc inducti argumẽto, quòd multa videant apud nos sponte deficere, tum alia quædam non antè visa apparere, ac præstantiora substitui: quibus vt nõ repugno, sic ego præsertim quod ad herbas attinet, multa propter incuriã atq; ignauiam cultorum, vel deficere vel degenerare crediderim. Sic triticum, vt Theophrastus testatur, in

Astrorum in terrena efficacia.

De causis plã.

in lolium transit, ocimum in serpillum, sysimbriũ in mentham odore, figura verò in calamentum, multaq; florum genera, nisi adhibita cura, subinde transferantur non solum à sua specie, verum etiam ab insita vi ac generositate desciscunt. Quod cùm in multis, tum in viola altili spectatissimo flore obseruare soleo, quæ nisi quotannis situm loci mutare condiscat, in humilem ac degenerem flosculum minusque odoratum deficit, Quibus astipulatur Virgilius. *Cultura omnia meliorescunt.*

Vidi lecta, diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri.

Lib.1.Georg.

Ediuerso si syluestribus incultisq; curam adhibeas, primo quoque tempore mitescunt exuta genuina insitaq; feritate: Quod luculenter expressit Virgil.

Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, sed læta & fortia surgunt.
Quippe sola natura subest, tamen hæc quoque si quis
Inserat aut scrobibus mandat mutata subactis:
Exuerint syluestrem animum, cultuq; frequenti
In quascunque voces artes, haud tarda sequentur.

Lib.2.Georg.

Multas itaq; stirpes, eásque nouas atque inauditas natura parit ac profert, multas effectus siderum, innumeras cultorum solertia. Et quemadmodum sorices, gliris, anguillæ, murenæ, cochleæ, limaces, lumbrici non semper ex semine: sed plerumque ex lentore terrę atq; ex sordibus ac putrilagine germinant: Sic in locis arenosis, quales apud Zelandos sunt montes Ammonij, quos *Dunen* populares vocant, multi frutices sponte emicant ex alimenti cō fluuio, & quod is locus Soli expositus est, herbisq; progignendis accommodus, qui semel ex terræ vligine *Simile à sordidis animalibus, eorũq; progressu.* *Theod de caus. plant. lib... cap.1.*

ligine abſque parente enatæ poſtmodum ſeminio ſe propagant,ac numeroſa prole ſe tuentur. Quam obrem non eſt quod quiſquam miretur herbas mutatiõ:bus obnoxias, ac ſubinde viribus formaque deſtitui, cùm id, niſi affinitate ac ſimilitudine confundi illas contingat,loci ſitus, aëris ambientis qualitas,cultoris artificium efficiat. Sic piper, cardomonium, ſeſeli, radix Pontica cœlo noſtro aſſueta nonnihil immutantur, nec tam calida atque vrenti facultate exiſtunt: ſed tamen nemo aliud de his ſtatuet,quã reuera ſunt. Quod enim ijs vires flacceſcunt, iuſtaque magnitudo ac maturitas denegatur, id calor Solis languidus, cœlique intemperies & inclementia efficit. Herbas itaque geminã ſubire mutationem conſtat. nonnũquam enim inſitas illas vires, natiuasque qualitates immutari contingit, perſiſtente forma atque effigie: nonnunq̃ formę ſpecies intercidit, ipſis qualitatib. ac viriũ facultatibus ſubſiſtentib. Efficit id partim influxus ſiderũ,partim ſoli natura,cœliq; ambientis qualitas. Dum enim varia ſit terræ conditio, ac differentia multiplex, contingit cùm aeris, tum alimenti ratione manifeſtò immutari herbas,atque alterius qualitatis fieri participes. Sic Corylus,Ceraſus,Cornus:ſi ripis vicinæ conſiſtant, quas vitioſæ aquæ lambunt:vel ſalſæ alluunt, irrigantq;, fructui manifeſto ſalſilago ineſſe deprehenditur. Sic homines pro alimentorũ facultate, pro ambientis aeris conditione alium corporis habitũ & temperamentum, alios mores & ſtudia conſequuntur. Sic Cimber in Hiſpanũ, Germanus in Gallum, vel Italum tranſit diutino commercio, vitæque vſu & conſuetudine, ſic vt ſæpè videas arborem lætam, ac nitentem in locum ſalſum vitioſumq; tranſlatam, deterioris terræ ſucco deperiſſe.

Herbæ & vires & ſpecies immutent.

Salſa

Salsa etenim Tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat,
Multaque degenerant succos oblita priores. *Vir. 2. Georg.*

Quod si adijcias fatalem quādam mutationem, & vices rerum varias: obseruabis plantas, quamlibet illas foueas vel ætate fessas deficere, vel effœtas elanguescere, ac tantum non emori, nisi inserendo, inoculandoque nouos cultus substituas, vel auulsis surculis aut malleolis resuscites. Quæ stirpium varietas, mutationisque vicissitudo hoc efficit apud plerosque, vt hanc Medicinæ partem infrugiferam esse contendant, ac propemodum operam lusisse Dioscoridē, compluresq; alios, qui in depingēdis herbis studium collocarunt. Equidem sic statuo neminē satis pro sua dignitate, ac nominis sui amplitudine hanc Spartam exornare, qui non viuas spirantesque herbas, in quarum notitiam nos deducunt oculatæ per manus inspectiones, & graphicæ auctorum delineationes, exactè nouerit. Sunt enim ex nostræ farinæ hominibus, qui vix dum inspectis herbis, mira de his incunctanter pronunciant, vt Pamphilus ille, cuius meminit Galenus. qui ne per somnium quidem herbas nouerat, quas tentabat describere, & vires deprædicare. Quod genus hominum Heraclides Tarentinus præconibus assimulabat, qui conducti mercede omnia publicitus decantant & præconia adornant etiam ignota queque & inconspecta, vt nōnunquam vappam, aut vile mancipium. Simile quiddam refert Cicero de Phormione quodam philosopho, qui coram Hannibale copiosè aliquot horas disseruit de Imperatoris officio, & de omni re militari: quem cùm omnes vehementer essent admirati, querebant ex Hannibale, quid ipse de illo philosopho sentiret: hic Penus non optimè Græcè

Vetustas omnia deteriora efficit.

De simp. medica. libr 5.

Elegans comparatio à præconibus sumpta.

De Orator.

Hannibalis scomma in Phormionem. sed tamen liberè respondisse dicitur, multos se deliros vidisse senes: sed qui magis, quàm Phormio deliraret, vidisse neminem. Nec me hercle iniuria. Quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quàm Hannibali, qui tot annos de imperio cũ populo Romano gentium victore certasset, Grçculum hominem, qui nunquã castra, nunquam hostem vidisset, nunquam deniq; vel minimam partem publici muneris attigisset, prçcepta rei militaris præscribere? Quis non illos in horum numerũ referat, qui symphili, qui glycyrrhisæ, marrhubij, satureiæ, pullegij vires se nosse iactitant, idque ex libris tantum, & commõstrare nõ posint, etiamsi stirpi astiterint, quid sit, quod ea potestate polleat, & cuius vires tantoperè prædicant: cùm enim morbos medicamentis, herbisque efficacibus expugnemus: quis erit tam stupidus, qui harum ignorationem in medico ferat? quis non periculosam ægroto, hanc medici ignorantiam, ac neglectum culpabit? nemo mea quidem sententia omnis artis numeros implesse videtur, qui harum cognitione est destitutus. *Simile à re nautica.* Vt enim nautæ non solùm necessarius, vsus, & ars remi, quo scapham subigit, sed illius etiam armamenti cognitio, cùm fieri posset, vt contum pro remo arripiat: ita medico in primis necessaria exacta herbarũ cognitio, & peritia. illæ enim explorata morbi natura, ad rem scitè auspicateque inchoandam instrumenti vice existunt. Quis autẽ se non deridendum propinauerit, qui aliquid aggressurus instrumentum, quo res perficienda est, ignorat? Mirari profectò subit illorum partim ignauiam, partim incuriam, quibus hæc medicinæ pars habita est neglectui, adeò vt Seplasiarijs insigniter indoctis hãc prouinciam delegauerint. *Reges olim rei herbariæ studiosi,* Cùm satis constet non veteres modò medicos, sed potentisimos quosque reges, atq; heroas in hac medici-

næ parte se exercuisse, quibus nihil magis fuit in votis, nihil visum est magnificentius, magisque regium, quàm

Scire potestates herbarum, vsumque medendi. *Virg. 12. Aen.*

Quàm parum serijs oblectamentis se recreare. Et profectò vetustissimorum regum famam, ac nominis amplitudinem iam pridem deleuisset obliuio, nullaque prorsus regiæ maiestatis memoria superesset, nisi renascentis quotannis salubres herbę illorum nomini inscriptæ atque insignitæ perituram alioqui memoriam refricarent, illosque ab iniuria obliuionis assererent. Quorum vestigijs insistere decet philiatros, hoc est, rei medicæ studiosos, & non solum anxia cura herbarum formas explorare, verùm etiam vires excutere & experiri, easque morbis expugnandis, ac conseruandæ hominum naturæ accommodare. Quod ipsum sedulò præstiterunt medicorum præstantissimi Hippocrates & Galenus, qui vsu & exercitatione rei medicæ peritiam cõsequuti, certam exactamque methodum exercendæ artis tradiderunt ratione atque experimento comprobatam. *Ga. 2. alimẽt.* Hæc siquidem per diffusam enarrationem & solidas traditiones exculta sola nõ artifices effingere possunt, tantisque præsidijs instruere, vt minimi sit negotij læuissimos quosque morbos conficere. Sic enim & nos studiorum nostrorum vberrimam frugem percipimus, & reliqui fructum non pœnitẽdum consequuntur. Qui verò alia ratione studiorum cursum instituunt, omniaque ad oblectamentum potiùs, quàm ad vsum atque vtilitatem hominum referunt, malè de studijs merentur, nec suis, ciuiumque commodis benè consulunt. Omnes autem artes, Cicerone teste, aliter tractãtur ab his, qui eas ad vsum transferũt, atque hominum vtilitati de- *Ad vsum omnia referẽda.*

seruire cogunt: aliter ab his, qui ipsarum artiũ studio ac thæoria, hoc est, speculandi amore delecta ti nihil aliud in vita sunt acturi, quàm vt oblectamentum ac voluptatem ex illis concipiant. Vt enim virtutis, ita artis cuiusq; laus omnis in actione consistit. Cùm itaque tantam exigat diligentiam res medica, laboremque indefessum requirat & irrequietum, nunquam intermittenda industria, sed acriter exploranda natura morborum, atq; ineunda ratio, qua illorum sæuitiem expugnemus. Atq; vt in bello noua stratagemata, astusque militares comminisci videmus, tum inauditas machinas, ac sclopetas tormentaque bellica excogitari: ita nouis subinde emergentibus morbis noua sunt remedia comminiscenda. Quod in lue Venerea, in ephimera contagiosa, seu sudore Britannico, in ictero nigro, cuius symptomata sunt Stomacacce, & Scælotyrbæ, nuper factitatum videmus. Questi sunt olim nonnulli vbertate nimia prioris æui exhaustum sôlum negare solita benignitate alimenta mortalibus. Quod ipsum ita diluit Columella, vt hominum vitio atq; ignauiæ id assignet, quòd culturæ minus insistant, minusque strenuos colonos se pręstent. Idipsum & de nostrorum hominum ingenijs interpretor, quibus naturæ parens nihil denegauit, nec omnia veteribus indulsit, verùm & reliquæ pôsteritati suas dotes est elargitus, quam sterilem esse, & effœtam passus non est. Itaque non deest posteris ingenium, modò ne desit mens, ac propensa promptaque ad artes consectandas voluntas, modò similis ardor & inquirendi cupiditas illos rapiat. Siquidem, vt habet prouerbialis sententia, Exercitatio potest omnia. Videre est autem plerosque in ipso exercendæ artis tirocinio industrios, sedulos, ac discendi auidos: verùm vbi eò sunt progressi, vt plebi innotescere cœperint.

Simile à rebus bellicis.

Schoerbuyc à vitioso stomacho gingiuas & pedes inficit.

Rei rust. li. 1.

Vbi intenderis ingenium, ibi valet.

rint, ſenſim illorum flacceſcit induſtria, ac remiſsè parumque attentè ſuas perficiunt operas, duri, prefracti, intractabiles, inhumani, ac minus, quàm antè, officioſi, quique philautia quadam, ac inani perſuaſione reliquos faſtidiunt, ac grauatè collegam, laboriſque ſocium adſciſci ſibi patiuntur. Non deſunt inter hos, qui præmaturè ac præcipitanter ad factitandam medicinam irrumpunt, ijs adminiculis deſtituti, quibus medicum inſtructum eſſe par eſt, quæque iam pridem didiciſſe, non diſcere oportuit, ſic vt priùs medici titulum, aut elogium obtinuerint, quàm ſunt promeriti. Nam tum legere incipiunt præcepta medica homines præpoſteri, cùm acciri cōtigerit, medelamque ægrotis adferre conueniat. Vt enim in conficiendis hoſtibus: ſic in expugnandis morbis, gerere quam fieri tempore poſterius: re verò atque vſu prius eſt, vt Marius apud Saluſtium differit. *In Iugur.*

Huiuſmodi conditionis Athenienſis fuiſſe Demoſthenes commemorat, quos ait non vt reliquos *Olynth. 1.* mortales vbi conſuluiſſent, agere: verùm vbi res actas accepiſſent, tum demum conſulere. Sic noſtrum plerique tum demum conſultant, ac diſquirunt, quid facto opus ſit, cùm inſtant vrgentque morbi, qui nullas moras, aut inducias, nullàque deliberandi ſpatia admittunt. Quod itaque Cicero *Lib. 1. offic.* exigit in rebus bellicis, id medico accuratè præſtandū, vt ſcilicet omnia ſua conſilia præmeditata habeat, vt maturè rem ipſam perficiat, nec vnquā à ratione diſcedat. percipere quoq; debet cogitatione futura, & ante conſtituere, quid poſſit accidere in vtramq; partem, nec committendum aliquid, vt aliquando dicendum ſit: Non putâram. *In re medica* Nonnūquam autem medicus in ancipiti dubioq; *turpe dicere,* morbo, & qui celerrime ad ſtatum properat, vt *Nō putâram.* gladiator in arena, conſilium captat, ac medendi

occasionem è re nata arripit. Quod mihi aliquando vsuuenisse memini. Siquidem cùm morbum, eiusque symptomata probè haberem explorata, ac verborum serie, & componendorum medicamentorum ordine exactè essem instructus, tamē rebus, vt paulò antè reliqui, mutatis, coactus sum totam scenam inuertere, atque aliam viam ingredi, aliaque methodo insistere. Sic doctè ac prudenter Terentius:

Adelp. act. 5. scena 4.

Nunquam quisquā tam benè subducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, vsus semper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat, vt illa, quæ te scire credas, nescias,
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Nihil à Comico dici potuit verius cùm in omni vitæ actione, tum maximè in profligandis hostibus, morbisque expugnandis. Quamlibet enim multum ac diu quis rationes conficiendi negotij, aut cuiusque rei perficiendæ secum ipse sit meditatus, omniaque ad amussim, curaque exactissima excusserit, quo modo res aggredienda sit, quid primùm exequi, quid postremùm conueniat, in ipso momento punctoque temporis, quo se operi accingit, & rem perficere statuit, priores iam rationes & præmeditata consilia respuit, aliaque pro tempore excogitat. Itaque vsu & exercitatione, multarumque rerum experientia parari constat prudentiam, & benè gerendarum rerum dexteritatem, ex eoque felicem successum, atque euentum exoptatum: nempe eorum, qui ex morbo decumbunt, facilem & expeditam sanitatem, quā confestim nullaque mora consequuntur, vbi fido expertoque medico se committunt, atque illi sunt obsequentes. Nam errones circumforaneos, atque impostores publicos exterminandos censeo, qui qui non verentur in hominum vitas ac corpora grassari, atque, vt habet prouerbiū, in vasis iactura artem

In re medica omnia seriò agenda.

artem figulinam experiri, hoc est, vt Plinij verbis vtar, hominum periculis discere, & per experimēta fallacia, ac coniecturas mortem hominibus inferre, quorū culpa, ac temeritate efficitur, vt medendi ars (quā inter dona spiritus Paulus refert, & qua post sacra dogmata nihil mortalibus excogitatū est salubre magis, ac necessariū) vnà cum professoribus despecta sit, & negligatur: ne ijs addā anicularum impudentiam, quę non verentur huius artis peritiam sibi vendicare: quas non tantum à medendi magisterio, aut vt minus ambitiosè dicā, ministerio semouit publicus orbis consensus, ac maiorum auctoritas: sed ab omni etiam iuris administratione, à functionibus ecclesiasticis, à concionandi munere exclusit etiam Paulus. Siquidem vt apposite Persius: *1. Cor. 12.* *1. Tim. 2.*

Publica lex hominum, naturaque continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inscitia debilis actus.
Stat contrà ratio, ac secretam gannit in aurem,
Ne liceat facere id, quòd quis vitiaret agendo.
Diluit helleborum certo compescere puncto
Nescius examen, vetat hoc natura medendi.

Satyr. 5.

Cui sententiæ consentanea est illa Horatij:

Nauem agere ignarus nauis, timet, helleborum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorum est,
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

Lib. 1. Epist.

Quod compendiosis verbis indicat Prouerbium (Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.) Quocirca felices fore artes Plinius pronunciauit, si de ijs solum iudicent, easque tractent artifices, atque harum periti. Cum autem in extruendis ædibus architectum deligamus solertem atque industrium: in dirigenda naue nauclerum expertissimum: in bello gerendo duces exercitatos, ac strenuos: in expolienda lingua præceptorum eloquentem: in mente instituenda formandisque moribus *Simile ab architectura, alijsq; officijs.*

moderatorem optimum:cur in morbis expugnandis, in farcienda tuendaque sanitate, triobolares circumforaneos,ac deliras anus admittimus? quibus corpus nostrum trucidandum exponimus, animique domicilium diruẽdum offerimus: adeò nemo non artis medicę peritiam sibi arrogat,eiusque professionẽ exequitur. Sic Ferrariæ, Pontano teste, aliquando inter proceres aulicos, certamen fuit, ac contentio, quorum nam artificum, & eorum, qui opificio aliquo se exercẽt,maior esset vel numerus vel copia:cùm autẽ alij aliud proferrent, vt sunt in Repub.ac confusa multitudine pistores, lanij,coci, textores, carpentarij, aurigæ, fullones, trapezetæ, ac mensarij, vsurarij, sartores, nautæ, lenones, quibus quæstus inter omnes vberrimus: Tum vnus, Nulla, inquit, artificum maior copia, quàm eorum, qui se medicos profitentur, aut eius artis nomine sese venditant, cuius se primo quoque tempore specimen exhibiturum pollicetur, itaque postridie quendam in publicum producit ad hanc fabulam peragendam mirè dextrum, qui fascia obuolutis ceruicibus vultuque ad morbum composito dentium dolorem simulat, ac subinde ingemiscens ab obuijs stipem eblanditur, atque aliquid remedij mitigando dolori implorat:vbi nemo nõ ex numerosissima multitudine fomenta ꝑscribit, ac quid dolorem confestim discutiat, confidenter profitetur: itaque omnium suffragijs euicit is,qui contẽderat nullam præ medicorum turba in ciuitate, numerosiorem. Nec sanè illum fefellit opinio. Idiota siquidẽ atque imperita plebs passim huius artis cognitionem ac notitiam sibi vendicat, eamque palam profitetur atque impudenter exercet, nullo experimento, nullaque ratione instructa.

Rei gestæ enarratio.

Quàm

Quàm varia sit ac multiplex soli terræq; natura & conditio.

CAP. XVIII.

IAM verò vt aliquid superiori argumento affine adijciam, medicis cum primis obseruandam censeo terræ cuiusq; naturã, solique habitum. Hic siquidem efficit, vt variæ herbarum species emergant, diuersasq; virtutes ac facultates hæ sortiantur. Hinc Hippocrates Cratenæ montanas herbas, *In Epistol.* altisque tumulis enatas colligendas præcipit, cùm firmiores existant, ac robustiores, magisque efficaces, quàm aquaticæ, propter terræ densitatem, aërisque tenuitatem: flores verò earum legendos, qui *Quibus locis herbæ præstantiores.* secundum fonticulos, fluuios, riuosque nascuntur, quos imbecilles, nec multi roboris, succique dulcioris esse ducit. Cùm itaque ex soli natura exactè considerata, herbarum vis ac temperamentum cognoscatur, ipsæque herbæ aliæ alijs locis delectentur, & terram maximè sibi familiarem deposcant, illarũ discrimina, quas aliqua ex parte prosequitur Virgilius, obiter & veluti in tabula depicta referam, quo stirpes suis quæque locis possint *2. Georg.* accommodari, minusq; ob alimẽti succique malignitatem viribus destitui. Eò enim fit, vt votis nostris non respondeant, effectuque expectato nos frustrentur, atque euanida spe illudant.

Solum aliud,

Gracile	*Lentum*
Macilentum	*Glutinosum*
Macrum	*Sabulosum*
Pingue	*Arenosum*
Oleosum	*Glareosum*
Bituminosum	*Lapidosum, vel*
Gipsosum, vel	*Lapideum*
Gipsatum	*Testaceum*

Argillaceum	*Calculosum*
Saxosum	*Rarum*
Ruderatum	*Densum*
Cretaceum, cretatum	*Robustum*
Cineratum, quum	*Tophaceū, vel à poro porosum.*
Cinericeū ad colorem refertur.	*Friabile*
Amarum	*Tenue*
Dulce	*Ieiunum*
Acidum	*Sterile*
Pratense	*Aridum*
Frumentaceum	*Stercoratum*
Restibile	*Subactum*
Repastinatum	*Strigosum*
Defossum	*Squallidum*
Nouale, &	*Fertile*
Veruactum, vulgò	*Fœcundum*
Braecklandt	*Salsum*
Putre	*Salsuginosum*
Solutum	*Frumenticeum.*

Locorum alia.

Aspera	*Cliuosa*
Prærupta	*Aquosa*
Inuia	*Humida*
Auia	*Palustria*
Inculta	*Vliginosa*
Culta	*Irrigua*
Arida	*Humecta*
Sicca	*Conclusa*
Arentia	*Patentia*
Ieiuna	*Aprica*
Siticulosa	*Opaca*
Syluestria	*Densa*
Nemorosa	*Vmbrosa*
Syluosa	*Ventis exposita*
Plana	*A vento silentia*
Campestria	*Auræ exposita*
Hortensia	*Soli peruia*

Fruti-

Fruticosa	*Subterranea*
Maritima	*Retorrida*
Mediterranea	*Exucca*
Edita	*Succulenta*
Calida	*Accliuia*
Frigida	*Decliuia*
Algentia	*Rorulenta*
Alsiosa	*Salubria*
Aestuosa	*Insalubria*
Tepida	*Paludosa*
Egelida	*Stagnantia*
Gelida	*Squallida*
Montuosa	*Rigosa*
Nebulosa	*Orientalia*
Caliginosa	*Austrina*
Feruida	*Occidentalia*
Rosida	*Aquilonia.*

Lunæ radijs augescit, at non maturescit botrus.

CAP. XIX.

LVNA satis incrementum dat, maturitatem Sol. Illa siquidem humiditatem mouet, & turgescere quæque facit, sed ob imbecillitatem concoquere nequit. Sic videmus stirpes interdiu allicere alimentum calore Solis incitatum, noctu diffundere, ac per attractum humorem succumque imbibitum adolescere, actusq; atque incrementa suscipere. Vt enim vigilia & exercitatio motusque moderatus cibum digerit, atque in habitum corporis diffundit, noctu verò & per somnum concoctio perficitur: Quod in ebrijs vinoque distentis perspicimus, quibus somno crapula ac temulentia discutitur: ita Sole diem illustrante omnia maturitatem consequuntur: noctu verò Luna suas vices obeunte adolescunt, succoque protuberant. Quò

Lunæ effectus in producendis stirpibus.

Simile à facultatibus naturalibus.

fit, vt videamus rosas, lilia, omnisq; generis flosculos interdiu non dehiscere, ac patulos fieri, verùm noctu atque antelucano,

Vir. l. 2. Geo.

Solis ad occasumcùm frigidus aëra Vesper
Temperat, ac saltus reficit iam roscida Luna.

Stercoratio quare Hesiodo improbata.

CAP. XX.

Sercoratio insalubris.

HESIODVS non indiligens rei rusticæ scriptor à plerisque inuaditur, quod sterquilinium in agricultura neglexerit: cùm is facti non ignarus salubritati potiùs, quàm fertilitati consuluit. Ille siquidem alio lætamine sterilitatem expugnandam censuit, quàm stercorandi vsu & consuetudine. Satis enim ex lupinorum, cicerum, pisorum, fabarumque culmis vomere tempestiuè subuersis, alioue pabulo prostrato, agrum vberem, fœcundumq; effici existimauit. Quæcunque enim ex stercoratis, fimoque cultis agris proueniunt, vitiosos, minusque salubres succos præbent. Sic triticum & Cerealia quæque à Curculionibus promptius infestantur, ac fruges, omnisque generis legumina in eiusmodi agris enata nec perennare possunt, nec diutius asseruari, quin vel situm contrahant, vel à teredine & vermiculis infestentur. Zithus quoque, eaque potio, quæ Belgis Cereuisia dicitur, ex huiusmodi frugibus decocta, citissimè vitiatur, atque acorem contrahit. Quamobrem rectè, mea quidem sententia, Hesiodus illos agros aptos, accommodosque sementi existimauit, quos venti temperati serenant, suaues Solis radij fouent, vbi nullæ aquæ stagnant, nec culta stercoratione pinguescunt, aut saltem mundo, natiuoque humore ac calore maturitatem consequuntur. Sic enim illa, quę nascuntur, diu perseuerant incorrupta, atque alimentum præbent salubrius. Fieri autem nequit, vt in

Vnde fruges corruptioni obnoxiæ.

vt in his regionibus viuaces existant homines, aut valetudine inculpata, vbi aer ipse, vel alimenta vitiosa sunt ac putredini obnoxia. Quorum alterum euenit, vbi stagna, paludesque grauecolentiam exhalant, alterum vbi non genuino humore, sed ascititio pinguescit humus, ac stercorãdo excolitur. *Aer & alimenta valetudini vel prosunt vel officiunt.*

Qua ratione curculio, aliaque bestiolæ infestæ frugibus abigi necarique possint.

CAP. XXI.

NIHIL est in vita hac caduca & mortali, quod suas nõ experiatur aduersitates, atque incõmoda, multisq; vexationibus atq; insultibus nõ sit expositum. Vt enim homines innumeris malis sunt obnoxij, multaque illos circumuallant, quæ valetudini, vitæque insidiantur: ita & frugibus sui non desunt hostes, qui illas infestant ac demoliuntur, robigo, culices, formicę, limaces, cochleæ, locustæ, blattæ, erucæ, teredines, vermiculi, & qui funditus granaria depopulatur Curculio. Hoc enim genus vermiculi proboscide quadam acuminata, rostroque aculeato, altera sui parte triticum perterrebat, omnemq; similaginem depascitur, surfuracea tenuique ac cassa relicta membrana. Huius teredinis multa examina ineunte vere progerminant, vbi frumenta Luna plena recens demissa, eaque madida ac rorulenta, antequam occalluerint, recõduntur, vel vbi granarij fenestræ Austrinis flatibus, nõ Aquilonijs sunt oppositæ. Siccitas enim efficit, vt omnia putredini minus obnoxia existant. Persuasum est autem nonnullis, quorum mea quidem sententia nec vana fides, nec inanis auguratio, DEVM optimum maximum nonnunquam hanc calamitatem immittere in vindictam eorum, qui plus satis lucro inhiantes, vel fruges abscondunt, vel supra legitimum tempus asseruant, *Nihil ex omni parte beatum.* *Calenders. Curculiones.* *Vnde frumenta corrumpantur.*

uant magno inopum detrimẽto, qui hoc cõmeatu destituti vitam tueri nequeunt. Hoc enim alimentum in edendi, pascendiq; corporis vsum affluenter elargita est prouida Dei benignitas ac munificentia, adeò vt si cætera edulia desint, atque obsonia quæq; desiderentur, satiari homines pane possint, eoq; inediam famemq; solari. Quamobrẽ grauiter culpandi sunt negotiatores frumentarij, qui magno tenuium dãno, annonæ, frugumq́; pretia intendunt, nec in summa egestate granaria laxant, quo illis quæstus sit vberior. Eo siquidem fit, vt in Remp. sint iniurij, atq; in plebẽ, cuius maledicta in se concitãt, fraudulenti. Qui enim (vt Solomon testatur) frumenta abscondit, illum execratur populus: qui verò diuendit, huius capiti fausta exoptat, beneq; præcatur. Patitur tamẽ plerumq; Deus huiusmodi malis affligi nos, cum erga illum sumus ingrati, cuius liberalitate ac munificentia cumulatè fruimur. Siquidem per Ezechielem immissurum se minatur religionis ac pietatis desertoribus calamitates quatuor, famem, pestem, bellum, & nocentes bestias: vt his diuexati ad saniorem mentem, agnitamq́ue veritatem perducantur. Quòd si naturales causæ, non irati numinis vindicta malũ hoc inuexerit: ineũda ratio, qua animalcula noxia vel abigi possint, vel interimi. Nihil autem ad perimendos Curculiones efficacius, quàm salsugo, in qua alium decoctum sit, si ea irrigentur pauimenta ac parietes, confestim enim aliò repunt, ac granaria deserunt, odorisq́ue tetri halitu exanimantur. Id ipsum præstant etiam Sagapenum, amurca, Castoreum, sauina, sulphur, cornu ceruinum, hedera, galbanum, ac graueolentia quæque, quorum suffitum nec serpentes, nec colubri, nec vespertiliones ferunt. Quod indicat omnis eruditionis parens Virgilius.

Negotiatores frumentarij odiosi.

Corenbijters

Prou. 11.

Cap. 37.

Quatuor calamitates à Deo homini immittũtur.

Curculiones quibus abigantur.

Lib. 3. Georg.

Disce

Disce & odoratam stabulis incendere cedrum,
Galbaneosq; agitare graui nidore Chelydros.

Eadem ratione lupi salictarij nidorosos flosculos refugiunt, qui etiam hominũ cerebro infesti sunt, capitiq; grauedinem ac temulẽtiam inducunt. Similiter & sambuci flores, quorum odor etiam erucas arcet, blattasq; ac tineas perimit, quemadmodum absinthium, ruta, mentastrum, abrotanum, saturcia, iuglandis folia, filix, pseudonardus, quæ nobis lauendula dicitur, nigella, coriandrum viride, psyllium, anagyris pulices cimicesq; interimunt, vel culcitris supposita, aut toris, in aceti Scyllitici decoctione consperſa. Obseruatũ est autem nostra & auorum memoria naporum semen, quod negotiatoribus Belgicis quæstum præbet vberrimum, miram obtinere vim in prosternendis conficiendisque Curculionibus, non ratione deleteria, sed suauitatis illecebra. Cùm enim id dulce sit, atq; oleosum, illud deserto tritico, auidissimè appetunt, eoque distenti pereunt. Quod ipsum ijs etiã vsuuenire solet, vbi fiscellis vuarũ passarum insederint. Sic experimento comprobatum habeo, puerorum lumbricos vuarum passarum esu expugnari, si ieiunis, nullo admixto alio edulio illas exhibeas. Vt enim amarulẽta quæq;, ita dulcia affluẽter hausta vermibus inimica. Distendi enim illos cõtingit ac disrumpi suauioris edulij copia. Sic etiam hominum ventriculus turgescit, ac tormina cõcipit, dulcibus affatim ingestis.

Lupulus vulgo hoppe.

Naueel. Napus.

Dulcia aliquando vermes perimũt.

Lumbricorum vermiumq́;, qui humanis corporibus innascuntur sagacitas, & quid portendat per os naresq́ue erepere.

CAP. XXII.

VISVM est nonnullis prodigij quiddã simile lum-

lumbricos præsertim longos & terretes sursum eniti, ac per os naresque erepere: cùm id insito quodam naturæ motu facere soleant, siquando homo diutius ieiunus perstiterit. Tunc enim stomacho morsus inferunt, ciboque expleri cupiunt: quibus cùm nihil obijciatur, quo ali, vitamque tueri possint, in sublime feruntur, cibumque ad gulæ vsque meatum venantur. Sentiunt enim sagacitate quadam naturæ per illas partes in ventriculum delabi alimenta, & cùm nares peruiæ sint atque ad gulæ tramitem spectent, eò quoq; se conferunt, factaq; titillatione, vel sternutamento eijciuntur, vel primoribus digitis præhensi eximuntur, hæc in sanis multoties à me sunt obseruata, quibus cùm facti caussam explicassem, hac in re illos securos præstiti. In ægrotantibus verò hoc ipsum aliquādo euenisse conspexi, sed non absque imminentis mali præsagio. Tāta est enim in huiusmodi corporibus contagio, eaque putredo, atque humorum inflammatio, vt exitialem vim morbi perferre nequeant: itaque rumpūt quidam foras, sed morbi sæuitia, non critice nec naturę vi incitati. Cùm autem desinente morbi violentia, infernè cum reliquis excrementis illos prolui contingat, salutare id esse Hippocrates statuit: sponte verò, nulloq; naturalis facultatis impulsu egredi, quod in moribundis perspicimus, decumbenti noxium. Subodorātur enim naturę quadam sagacitate corpus defecturum, seseque destitutum iri alimento, eoque stationem suam deserunt. Sic obseruatum est, forices ac glires ædes ruinosas deserere, trimestri etiā spatio, antequam sunt collapsuræ. persentiscunt enim, naturæ instinctu, sensim dissolui contignationem & ædium compagē, illasq; breui ruituras. Pediculi quoq; ac pulices, vbi corpus hominum tabescere sentiūt, omniaque membra sensim sanguine destitui, vel

Vermes è naribus prolapsi.

Lib. 2. aphoris. 18.

Glires ædes ruinosas deserunt.

ipſum deſerunt, vel illas patres occupant, quibus ſanguis, calorque natiuus diutius inhæret. Expertum eſt enim à Libitinarijs, ac Veſpellonibꝰ in ea ſe lacuna recōdere circa ſtomachi orificiū, in quā deſinit cartilago enſiformis, vel in ea, quæ mēto ſubeſt, ac vocali arteriæ incumbit. Siquidem illæ partes, vtpote cordi vicinæ ad extremum vſque halitum caleſcunt: quod cùm à nonnullis, qui ægrotis aſſiſterent, mihi eſſet relatum, incunctanter pronunciaui certiſsimum id eſſe imminentis mortis argumentum, iamiamq́ue emigrantis animæ indubitatum indicium. Cæterum cùm lumbricorū paulò antè mentionem fecimus, hoc adieciſſe viſum eſt operæpretium, multa eſſe, quæ lumbricos, ventrisq; interranea exigant, perimantq́; ſed nihil efficacius exiccatis in tegula ignita vermibus, exhibitoq; illo puluiſculo verminantibus, confeſtim reliquos inhærentes corpori deijci cōtinget, eadem ratione, qua Pliniꝰ, compluresq; alij rerum abditarum indagatores aſſerūt: Homini à Scorpionibus icto, remedio eſſe ipſorum cinerem potum, in oleo vinóve demersū. Sic rabidi canis morſum curari teſtantur noſtrates pilis eiuſdem animantis exuſtis, illisq; ex vino propinatis. Propellit enim malum, virusq́; facit innoxiū, ac corpori, cui morſus illatus eſt, minus infeſtum, quod virus eliciat, conficiatq́ue. Sic aliquando geminata, commixtaq́ue contrariæ facultatis venena, remedio ſunt, nō exitio. Quod feſtiuo epigrammate indicat Auſonius de vxore, quæ virum aconito extinctum voluit.

Experientia de pediculorum ſagacitate.

Lib. 10. cap. 25.

Toxica Zelotypo dedit vxor mœcha marito,
Nec ſatis ad mortem credidit eſſe datum.
Miſcuit argenti lethalia pondera viui,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.
Diuidat hæc ſi quis, faciunt diſcreta venenum,
Antidotum ſumet qui ſociata bibet.

LEVI.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI OCCVLTARVM RERVM, AC NATVRALIVM QVAESTIONVM, LIBER SECVNDVS.

Humores, non malos genios morbos inducere: ſpiritus tamen aëreos ſe ijs, vt tempeſtatibus, immiſcere ac faces ſubdere.

CAP. I.

ON DESVNT apud nos plerique, qui ſint in naturę operibus ſobriè exercitati, ac morborũ cauſas, originem, progreſſus, quęque comitantur ſymptomata, ſeu accidentia ignorent, atque illorum rationē aſſequi nequeant, in malos, infeſtosque Genios, qui noſtris incommodis continenter inuigilant, hæc ipſa referant. Sic eos, qui ex tertiana febri decumbunt, tertio quoq; die ſubeunte venas, malo genio diuexari: in quartana itidem, Synochis, hoc eſt, continuis febribus, quotidiana ephemora ſeu diaria, omnibusq́ue febribus æſtuoſis, atque vrentibus tale quiddã euenire imaginantur. Quod ipſum

Humorum prauitas & copia, morborum origo.

ipſum quàm ſit abſurdũ, ac rationi diſſentaneum, quiuis in naturę arcanis vel tenuiter verſat⁹ facilè iudicauerit. Cũ enim ex quatuor elementorũ concretione, ac mixtura corpus humanum conſtet, ac cõflatum ſit, totidemque humores complectatur, qui ex facultate ſeminis quatuor qualitatum, calidi & humidi, frigidi & ſicci ſunt participes, quid aliud ſtatim poſſit, quàm ex horum intemperie, exceſſuque ac defectu morbos excitari, ſuamq; originem ſortiri? Argumento quòd illos miteſcere videmus ac ſopiri, vomitu, ſudoribus, ſectione venæ, cucurbitulis, parti læſæ affixis, hemorrhoidum, menſiumque profluuio, tum iniectis clyſteribus, ſubditisque podici balanis ſeu glandibus. Conſtituit autem Deus pro inæſtimabili ſua ſapientia in natura rerum motus ordinatos, nec quicquam temerè aut fortuitò, ſed omnia decenti ordine ac continuata ſerie ferri voluique voluit. Sic ſidera, elementa, Oceanus, anni tempora, cœlorum orbes ſuos habent motus ac vices, certaque lege decurrunt. Pari tenentur lege ac conditione humores, qui corpori humano inhærẽt, ac ſuos effectus propriosq; motus ac certas periodos obtinent. Sic vt per quadripartitas anni varietates ſuas quiſq; humor vices obeat, ac facultates viresque in corpus exerceat. Sic ſanguis eam conditionem ac vim ſortitus eſt, vt verè vigeat, ſuæque naturæ morbos ac febres pariat, nempe continentes, quæ nullas præbent inducias, nec ad infebricitationem deſinunt. Sic Cholera æſtate alternis diebus reciprocante recurrenteque æſtu bilioſo, tertianam inducit. Pituita hibernis menſibus, vbi cõputruit, quotidianam intermittentem. Melancholia ineunte autumno quartanã: Sic diaria vno die, aut paulò poſt finitur, quòd ipſa non in humorum putredine, ſed in halituoſo, eoque accenſo ſpiritu conſiſtat.

Naturæ ordo ac ſeries.

Humores ſua tempora ſortiuntur.

sistat. Hæc autem omnia eadem ratione, pariq́ue ordine ac modo perficiuntur, quo ortus & occasus siderum, Oceani æstus & reciprocatio, herbarum, fruticumque germinantium amœna grataque vicissitudo. Cæterùm id admiratione non caret, quòd quatuor humores certa horarum spatia, certasq́ue diei partes sibi vendicant, ac diem noctemq́ue æquinoctialem seu artificialem, per horas duodecim temporales sibi partiuntur. Quod à vero nõ esse alienum experimento comperi, cùm horum obseruatione, febrium accessiones indubitanter prænunciare soleam. Viget enim sanguis, Sorano Ephesio teste, qui Euangelistarum more spatia decursusq́ue diei ac noctis per horas æquales metitur, ab hora noctis nona ad horam diei tertiam, quibus horis concoquitur sanguis, atque ab hepate elaboratur. Quò fit, vt mens antelucano, exortoq́ue Sole sit alacrior, omnesque cùm ęgroti, tum sani erectiores, ob suauem effluxum, gratumq́; sanguinis halitum. Bilis verò flaua suas vices obit ab hora diei tertia ad horam diei nonam, quo tempore naturalis vis ac facultas secernit à sanguine choleram, eamq́ue ad fellis folliculum dirigit. Eoq́ue fit, vt sub id tempus homo ad iram sit pronior, ac leuissimè excandescat. Bilis autem atra, seu succus melancholicus ab hora diei nona vsq; ad horam noctis tertiam sua munia exequitur, clauoq́ue assidet. Quo temporis curriculo hepar defecatur, eluiturque à sordido excremento, idque natura spleni destinat. Quò fit, vt illo horarum decursu mens hominis obnubiletur, atque ex atra densaque fuligine animus mœrore contrahatur.

Quatuor humorum decursus in corpore.

Matth. 20.

Mẽs hominis diluculo erectior, ex sanguinis halitu.

PITVITA ab hora noctis tertia ad horam noctis nonam huic succedit, tunc enim peracta cœna concoctio in ventriculo perfici incipit, cibusq́ue liquescere atque elixari. Quò fit, vt phlegma sto-

Humores quique certis horis vigent.

stomacho innatans, atque ad cerebrum delatum, hominem somnolentum efficiat, ac dormitantem. Quod si horum omnium exactè rationem subduxeris, obseruabis iisdem ferè horis, quibus humores suis vicibus funguntur, accessiones, insultusque febrium inuadere, expletoque singularum horarum, quæ humoribus subseruiunt, spatio, modò synceri sint atque impermixti, consistere ac terminari. Sic continentes febres & quotquot ex sanguine ortum habent, manè ingruunt, tertianæ sub meridiem, hoc est, hora sexta, quæ nobis est duodecima tam diei, quàm noctis. Quartanæ sub horam nonam, quæ nobis tertia est pomeridiana. Quotidiana ex phlegmate circa primas noctis excubias. Quòd si humores redundēt, atque inter se, vt assolet, implicati connexique sint, non seruant legitimum tempus, suosque insultus, cùm acriores, tum productiores faciunt, magisq; diuturnos. Vt enim venti conglomerati sæuiores tempestates excitant, cùm scilicet: *Simile à ventorum concursu*

Vnà Eurusque, Notusque ruunt, creberque procellis
Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus. *Aeneid. 1.*

Ita vehementior fit morbus ex humorum concursu, & confluuio, corpus humanum sæuissimè excruciant congeminati morbi.

——— *Nam corpore in vno* *Ouidius, Meta. libr. 1.*
Frigida depugnant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Horum effectuum causam superuacaneum, imò friuolum est, in malos Genios referre. Cùm hæc omnia in humorum putredine atque inflammatione, vel qualitate ac copia consistant. Ita siquidem efficiunt, vt sint vel breues, vel contractiores morborum circuitus. Cùm autem sanguis plurimū corpori inest, vnicum eumq; continuū accessum *Sāguis quur febres continuas excitet.*

 sum

ſum facit. Quod in venarum cõceptaculis, per quæ tanquam riuos atque aquæ ductus, vndique ſanguis diffuſus eſt, putredo atque inflammatio conſiſtat. Quo fit, vt naturam, tanquam ſolertem, fidumque conſulem in ſeditione ciuili, belloque inteſtino, continenter operi inſiſtere, nullaque intermiſſione obluctari morbo oporteat. Pituita verò flauaque bilis atq; atra, quòd minus copioſę ſint, extraque venarum anguſtias conſtitutæ, non perpetuo, ſed intermiſsè affligunt: minusque ſunt læthales ex huiuſmodi humoribus exorti morbi, quòd illis non pateat aditus acceſſusq; ad cor, parteſque principes, eoque non facilè illis cladem noxamque inferre poſſunt. Sunt tamen harum febrium nonnullæ diuturnæ, partim quòd materia redundans ſit, partim quòd lento tenacique viſco aſſimilis, adeò vt ægrè concoqui poſſit, atq; eliquari. Quò fit, vt melancholicos rarius exhilareſcere cõtingat, niſi affatim & meracius bibant. Eſt enim is humor impensè frigidus ac ſiccus. Huiuſmodi autem conſtitutiones homines dictitare ſoleo ferro ſimiles, quod multo vrentique igni opus habet, vt igneſcat, quò ſubigi malleis, fingiq; poſſit. Iſti ſiquidem plurimo meraciſſimoque vino indigent, idque inoffensè perferunt: quo vbi incaleſcere cœperint, mimos ridiculosq; moriones ſe præbent. Camelum ſaltitare dicas. Nam cùm ſint natura ſeueri ac tetrici: vino perfuſi, feſtiui affectant videri atque elegantes. Et quemadmodum non facilè vino cedunt, illoque obruuntur: ita ægrè illis temulentia diſcutitur. Cùm enim bibãt affatim, ac cibũ ingerant affluentiꝰ: fit vt denſi fumi, craſſique vapores tenacius fixiusque cerebro inhæreant, adeò vt poſtridie illis imaginationes melancholicæ ingraueſcant. Siquidem ex heſterno mero nondum ſopito ac deſpumato totum renidet corpus ac ſubole-

Simile à conſulis ſolertia.

Melancholici non facilè inebriantur.

Simile à candenti ferro melancholicis aptum.

Melancholicorum natura, vbi vino incaluerint.

olescit. Simile enim quiddam ijs euenit, quod ædibus accensis, quas tametsi incendium non funditùs absumpsit, nec omnia cōflagrara sunt: retorridus tamen ex ambustis odor naribus se ingerit ac cerebro officit: sic istis ex pridiana crapula fuliginosi olidique halitus ac ructus nidorosi, infensi sunt, mentique ac cerebro acres mordacesque fumos inferunt, quos cùm excutere nequeant, atque identidem recrudescere phantasmata percipiant: denuò accumbere gestiunt, quò vini vapores, atq; ex illis ortas absurdas imaginationes, vt clauum clauo, retundant. Cùm itaque sic se habeant morborum causæ, atque origines, eaque sit humorum natura & conditio, vt nulla ratio potior excogitari, vel iniri possit accessionis, insultusque febrium, quàm vel humorum copia, vel qualitas: non est quòd quisquam existimet, aut opinetur peruersos Genios hanc concitare tempestatem, hanc inducere intemperiem. Scio equidem, nec id grauatè sum admissurus, Dęmones, hoc est, spiritus aëreos scientia ac cognitione rerum imbutos, quique omnia subodorari solent, non solùm humoribus se immiscere, sed mentes quoque humanas ad pessima quæque instigare atque impellere: bonos quoque Genios, seu Angelos salutares ad optima quæque adiumento esse, ad eaque se præbere socios, ac ministros. Sic Raphaël se itineris comitem addixit Tobiæ filio. Sic in Samsonem irruit Spiritus Domini & dilacerauit leonem, tanquam hœdum. In Saulem quoque insilijt spiritus Diuinus, & cum reliquis prophetis vaticinatus est. Postmodum verò spiritus nequam exagitauit, commouitq; mentem illius, atque in Dauidis necem illum armauit. Sic tempestatibus se ingerūt ac fulmina, tonitruaque exacuunt, adeò vt illis adnitentibus conuelli culmina spectemus, prosterni sata, pecudes, armentaque

Simile nō inelegās ab accēsis ædibus.

Cruditas melancholicis noxia.

Mali Genij corpus & mentem oppugnant.

Mali Genij ventos exasperant.

Tobiæ. 14.

1. Reg. 10.

taqueac greges confici, quanquam tamen ventorum violentia atque impetus tale quiddam absq; his efficiat. Sic Ecnephias & ventus Typhonicus, *Act.17.* cuius meminit D. Lucas, validè atque impetuosè terris marique incumbunt, atque ardentes faces, ignitosque globos eiaculantur attritu ac collisione nubium, adeò vt antemnas, velaque aduri contingat. Similem vim ac violentiam vallis quamlibet munitis bombardæ inferunt, quæ non solùm proximos quosque, & quos glans attingit, feriunt, sed longius etiam consistentes, pauloque remotiores prosternunt violento strepitu, aureque sibilo. Hæc & pleraque alia licet naturali ratione fieri constet, Dæmones tamen vel conniuente Deo, vel concessa illis potestate se his immiscere solent, omniaque sæuiora efficere. Sic Saulis melancholiam exasperauit Sathanas, atque ad cædes & insidias, multaque funesta impulit. Quod tamen hic animi affectus, mentisque error ac perturbatio in naturales causas referri possit ex eo patet, quòd citharæ dulcedine subsederit furor ille, atque impetus animi, factaque mens sit sedatior. Vt enim vbi turbines ac sæuiores venti Oceano incumbũt, fluctus crebrescunt, mareque exæstuat: vt denique melancholicis natura tetricis iactura facultatum, aliaque incommoda mœrorem conduplicant, biliosis immodicis vini potus, vel aspera dicteria, salesque dentati iram exacuunt: ita mali Genij, aut fraudulenti consultores hominum animos ad deteriora procliues in præceps agunt, adeò vt voluntas alioqui alacris & prompta, impetus consiliorũ ipsasque actiones moderari nequeat. Quod ipsum indicasse videtur seruator, cùm Petrum increpitans, facesse à me, inquit, Sathana: quo nomine illum perstrinxit Christus, quòd illi aduersaretur, atque ab instituto, conceptoque consilio, quo nos redimere statuit, auertere illius mentem tentaret.

A bombardæ violentia simile.

Iob.12.

Simile ab æstu maris.

Marc.8.

Et profectò nisi Deus Opti. Maxi. singulari in nos fauore aduersarij furorem coerceret ac retunderet, nunquam subsistere posset homo, aut se tueri aduersus immanissimam huius belluæ ferociam. Omnem siquidem captat occasionem, omnesque tentat exploratque aditus, quò imbecilles adoriatur, vt ventilet, cribretque veluti triticum. Quocirca Dominus, vt palam testatur Iob, applicat illi gladium, hoc est, sæuiendi modum ac mensuram illi præscribit, nocendique metas Sathanæ constituit, neque enim vltra constitutum præscriptumque terminum progredi fas est, nec patitur Deus quenquam supra vires, & quàm imbecillitas humanæ naturæ fert, affligi. Quo antidoto Diuus Paulus Christi nomine omnes in periculo, vitæque discrimine, in calamitate, morbis, inedia constitutos solatur ac fulcit, cùm non sinat Deus vllos tentari supra vires, sed commonstrat cum tẽtatione euentũ, vt vel afflictio viribus nostris respondeat, vel celeri effugio ab illa liberemur. Hæc eò verbosius à me enarrata sunt, quò intelligat æquus lector id esse argumenti caput, nostrique instituti rationem: Humores pręcipuam esse causam morborum: Genios verò, astra, ambientis aëris qualitatem, aliaque externa concomitari, vt accidentia. Cùm enim omnes animi impetus ratione, mentisque iudicio sedari contingat, corporis verò morbos appositis remedijs atque optimo medendi vsu mitescere ac consopiri: quis aliò referri velit origines causasque morborum, quàm in humorum copiam ac qualitatem? Quod si cui insitos corpori humores excutere collubeat, atque in se ipse explorare, qua vi ac facultate polleant, experietur illos non modò corporis habitum, sed animi etiam mores constituere, sic tamen, vt morum institutio, tum pietatis ac religionis cultus & obseruatio primas

1. Pet. 5. *Lucæ. 22.* *Cap 40.* *Iob locus explicatus.* *1. Cor. 10.* *Humores corporis quos mores pariãt.*

potioresque partes obtineat. Sanguis siquidem, vel si qualitates spectes, calor & humor florido quidem corpore homines producit, at quod ad animum attinet, lasciuos, moribus Comicis, simplices, minimeque fucatos, ac tantum non stolidos. Bilis flaua arido quidem corpore, ac subfusco profert, sed calidos, subdolos, ingeniosos, feruidi, ardentisq;, ac concitati animi, prudentes, industrios, solertes, inconstantes, instabiles, fraudulentos.

——— Qui fronte politi
Pers. sat. 5. *Astutam vapido seruant sub pectore vulpem.*

Melancholicus succus stabiles & constantes efficit, quique non facilè à concepta persuasione resiliant, suamque opinionem deserant: Adeò vt si alicui sectæ addictos esse contingat, mordicùs illam tueantur, nec facilè ab illa resiliant, qui affectus in cholericis mitior est, siquidem isti ob humores fluctuantes atque instabiles, spiritusque tenues, leui momento aliò transferuntur, & licet feruidi existant & clamosi, placabiles tamen sunt, minusque pertinaces aut obstinati.

Pituita ad formandos fingendosque mores inutilis est. Quò fit, vt hebetioris sint ingenij, nec ad vllas functiones ac munia appositi.

Melancholicos, Maniacos, Phreneticos, quique ex alia caussa furore perciti sunt, nonnunquam linguam alienam personare, quam non didicerint, nec tamen esse Dæmoniacos.

CAP. II.

Humorũ mira vis in cõcitãda mẽte. MIRA vis concitat humores, ardorque vehemens mentem exagitat, cùm ægroti in æstuosis febribus linguam, quam non sunt edocti, modò disertè, modò obscurè & confusè loquũtur: Quod in

in ἐνεργουμένοις, hoc est, à Dæmone obsessis fieri, non magnopere miror: cum illi omnia calleant, rerumque omnium scientiam obtineant. Sunt autem humores tam violenti, atque atroces, vbi vel inflammati sint vel corrupti, vt eorum fuligo in cerebrum delata, quod in meracissimo quoque vino affluenter hausto obseruamus, peregrinam linguam extorqueat. Quod si à malis Genijs perficeretur, non consilescerent morbi purgantibus medicamentis, nec ijs, quæ somnum conciliant, discuterentur. His enim & plerisque alijs, quibus abundè instructa est res medica, ritè adhibitis, restitui illos videmus, atque ad consuetum loquendi vsum, mentemque saniorem reduci. Cùm itaque feruentissima sit humorum ebullitio, vehemens quoq; sit spirituum agitatio, mentisque humanæ concitatissimus motus, & concussio, quæ voces quasdam inauditas, linguamq; priùs incognitam extundit, non secus, quam ex contritu ac collisione silicis emicantes ignitasque scintillas elici videmus. Est autem hoc menti humanæ insitum, vt apposita aptaque sit ad percipiendam rerum cognitionem, ipsaque imbuta est artibus ante illarum vsum. Sic vt non sit absimile vero illud Platonis, Nostrum scire nihil aliud esse, quàm reminisci. Mens siquidem hominis omnium rerum scientiam ac notionem in se ipsa cōplectitur, sed mole corporis, densisque humoribus oppressa nō facilè elucescit, eoque vt ignis cineribus obductus, exuscitari fouerique postulat, quò se proferant ingeniti nobis igniculi, naturæque lumen resplendeat. Si quando igitur diuina hæc potiorque hominis pars Anima concutitur, morbisque exagitatur: ea profert, quæ in intimo recessu latitabant, insitasque vires palam exerit. Vt enim stirpes quædam nullum ex se odorem diffundunt, nec aliquid suauiolentiæ expirāt,

Vt vini: ita humorum vis mentem concitat.

Simile à silicis attritu.

Mens artibus imbuta ante doctrinam.

In Phed.

Simile à sopito igne.

Simile non inconcinnum ab herbarum fragrantia.

nisi subinde commoueas manuque demulceas: Sic quoque non proferunt se ingenitæ facultates ac vires, nisi, vt aurum in cote lapideque Lydio explorentur. Pari ratione Gagates, succinum quod Amber vulgò dicitur, nō continuò paleas, ac festucas, aliaque venti ludibria ad se rapiunt, sed agitata, atque attritu concalefacta. Sic cùm pugiones acutis crebro, celerique motu, scintillas emicantes exprimis. Ex herbis quoque & gemmis naturæ vis percipi cognoscique potest. Peonia siquidem, viscum, fruticulus, verbena, Corallium, æmathites, vniones, smaragdi, aliaque amuleta, hoc est, quæ noxia quæque amoliuntur, ac depellunt, corpori applicata colloque appensa, præsentanea vi vel morbos discutiunt, vel sanguinem sistunt, aliaque pro insita facultate præstant: sed hæc omnia efficacius ac præsentius intus exhibita, atque in corpus assumpta. Experimentum à generoso vino capere licet, quod naribus admotum odore quidem corroborat, mentemque excitat: verùm, vbi in corpus reconditū delatumq; est (siquidem in dolio nihil efficit, sed in venas dimanans) tum demum vires suas explicat, atque homines quamlibet stupidos disertos facit, ac mirè loquaces. Acuit enim mentem vini calor, quæque in cerebri latebris delitescunt, prodit, atque in apertum profert. Pari ratione ac modo humores homines afficiunt, vbi tota vis atque impetus morbi cerebri sinus impleuit, mentemque ac spiritus cùm vitales, tum animales concitare cœperint. Videmus enim nonnullos in æstuosis febribus, quæ ferè æstate vigent, copiosos promptosq; fuisse in differendo, vsosque oratione culta atq; elaborara, eoq; idiomate, quod morbo defuncti nullo modo exprimere potuerunt, quos ego pronunciaui non à malo infestoque Genio diuexari, nec Dæmonij instinctu impulsuque illos

Simile à lapidum ac stirpiū effectu.

Vnde vis in concitandis spiritibus.

Simile à vini efficacia sumptum.

ista peragere, sed vi morbi, humorumque ferocia qua tanquam face subdita mens hominis exardescit atque inflammatur. Illos siquidem, admotis capiti fomentis, exhibitaque somnifica potione à morbo mentisque errore vindicaui: quo discusso, omnium eorum, quæ ab his dicta factaque erant, profunda cepit obliuio. quorum nonnulla cùm in memoriam illis reuocarē, suppudescere cœperunt, miratique sunt in tantum sibi excidisse mentem. Simili etiam ratione moribundi, quòd in his excitetur ardens animi vigor, illosque antequam emigrent, rapiat diuinus quidam afflatus, vaticinari solent, quæque euentura sunt, certò prædicere, idque diserte atque oratione tam meditata, vt astantes admiratione afficiantur. Quod autem Anima vt pote cælestis originis, ac diuinitatis particeps, præscia sit futuri, ac vaticinandi perita imminente potissimum morte, suo loco dicetur. *Quur anima migratura vaticinetur.*

De epilepsiæ, quam cùm veteres, tum recentes plebeij in certos Diuos referunt, violentia ac sæuitia: qua denique ratione expugnari possit. Obiter comitiali morbo, lethargo, apoplexia oppressos non confestim sepulchro inferendos.

CAP. III.

QVOD effectus obtineant in corporibus humanis humores, quidve efficiant, alias demonstratum est. Verùm cùm hi pro locorum ratione ac discrimine varijs, diuersisq; modis illa afficiant, de his quoque dicendum putaui, quæ cerebro inhærent. Illi siquidem, qui in celsissima parte corporis consistunt morbi, nō solum dolores infligunt, sed sensum motumque eripiūt, ac menti iacturam inferunt,

ferunt, quod in apoplexia & lethargo, queq; in teneriorem ætatem, & sexum muliebrem impotentius sæuit, Epilepsia spectare licet. Veteres, reclamante Hippocrate, in peculiares Diuos morbum Comitialem referebant. Cùm enim proximè adstantes tam subito miseros conuelli prosternique viderent, existimabant vel diuos aliquos illis infestos, vel malos Genios hanc calamitatem cladem; inferre: quocirca vota illis nuncupabāt, tabulasq; votiuas erexerūt. Hinc nostra ętas Epilepsiam in multas species discriminat, atque aliam Diuo Ioanni Christi pręconi, aliam Cornelio, Huberto que asignat, quorum simplicitati vt neminem decet insultare: ita sensim illam persuasionem illorum animis eximendam censeo, quò in naturales causas ista referenda intelligant. Pro habitu siquidem & constitutione corporis, pro organorum ac meatuum amplitudine vel angustia, proque humoris viscosi redundantia, varias diuersasque differētias percipiunt, ac mutationes subeunt: hinc alij vlulant, canumq; more latrant, alij sibilant ac dentibus strident, nonnulli clamores edunt horrēdos, atque intentius vociferantur: non desunt, qui prorsus obmutescant, cerebro præsertim oppleto densis humoribus, oppressoque diaphragmate, atque occlusis respirādi fistulis. Quò fit, vt spirit⁹ inoffensè cōmeare nequeat, atque vltro citroque reciprocare, qui omnium acerbissimè mihi torqueri videntur. Horum autem symptomata grauius inualescunt, ac sæuiora efficiuntur, cùm vel luna impleri vel inchoari incipit, aut vbi ea cor vel cerebrum obsidet. Tunc enim humores maximè redundant, præsertim vbi post Aquilonem Austri spirare cœperint, venti vt turbulenti atque insalubres: ita frigidi & humidi. Siquidē humida corpora, ciboque & cælo vtentes humido, huic malo sunt magis

Morbus Comitialis in quem referēdus.

Diuis non aßignandi morborum cruciatus.

Comitialis morbi differentiæ.

Luna morbos humidos exasperat.
Aphoris. 5. comment. 1.

gis opportuni, morboque comitiali expositi: argumento quod impuberes ac fœminæ potissimū coinfestantur, quibus nisi circa annum quintum & vigesimum, augescente calore natiuo, qui siccius temperamentum inducit, desinat, vltraq; eam ætatem producatur; ad mortē comitari solet, hoc est, non nisi mors finem morbo imponit, eoque vita terminatur. Cùm igitur tam euidens sit causa morbi Comitialis, persuadendum censeo imperitę plebi, nō aliò referendum, quàm in naturales humorum motus, quò minus exhorrescāt homines, vbi spectare cogantur os rabidum ac distortum, genas inflatas, buccas humore spumaq; turgidas: sed illos adire ne metuant, atque aliquod lenimen doloris, medelamque adferre curēt. Hoc siquidem efficiunt spectatores meticulosi ac trepidantes, vt multi se crudeliter dilacerent, caputque postibus ac solo illidant, vtque multi deplorati iudicentur, eosque efferri cōtingat, ac sepulchro destinari, antequam anima in auras prorsus euanuit. Compertum enim habeo nostra & auorū memoria, nonnullos effracto capulo reuixisse. Quamobrem lege cautum esse conuenit, ne Libitinarij ac Vespillones præproperè, quos mortuos existimant, extinctæque animæ speciem præbere vident, loculo includant, eos præsertim, qui apoplexia, aut morbo comitiali, vterique strāgulatione suffocantur: cùm in illis nonnunquam delitescat anima, quæ rursus corpus spiritu vitaque imbuit. In contagiosis autem febribus, vel cùm peste feriuntur homines, nō necesse est, nec consultum arbitror tam anxiè ista obseruare, cùm statim à morte serpat contagio, atque astantibus labem inferat. Minus autem periculi imminet ijs, qui viuis peste correptis adstant, infectisque obsequium præstant, quàm vbi morientibus assistunt: tunc enim se diffundit contagio, atque

Epilepticorū habitus formidabilis.

Apoplectici serius humādi.

Peste extincti ocyus humandi.

Simile appositum ab extinctis funalibus. atque ad obuia quæq; dimanat. Simile enim quiddam corporibus recens extinctis euenit, quod cereis, lichnisq; ac funalibus, quæ accensā nullā graueolentiam naribus offundunt: at extincta, flammaque sopita tetro vndiq; fumantique odore cœnaculū complent. Ita plus periculi imminet, vbi animam exhalātibus presto sunt, quàm vbi aliquid adhuc vitæ superest, aut vbi horas aliquot extincti frigent ac rigescunt. quòd si paulò diutius, supraque legitimum tempus huiusmodi corpora reserues insepulta, olida efficiuntur cadauera, sensimque mephitim exhalant, ac sanie taboq; diffluunt, quod in apoplexia, frigidisque cerebri morbis rarò contingere solet, nisi vel status cœli sit calidus, vel corpora obesa existant. Quæ si non impediant, vel tale quiddā obsistat, nō nisi elapso triduo huiusmodi corpora inhumanda. Siquidem expleto duarum & septuaginta horarum curriculo, humores sisti contingit, mouerique desinunt, quòd luna eo temporis spatio, vnum Zodiaci signum peregerit, cuius vi humorum decursus in corporibus perficitur. Quæ ratio effecisse dicitur, vt Christus captata occasione Lazarum quatriduanum in vitam postliminio reuocarit, ne quis calumniari posit illum non fuisse mortuum, sed animi deliquio correptum ex ementita morte reuixisse. Ipse quoq; cùm negotium salutis humanę sua morte ac resurrectione peregit, eandem occasionem arripuit. Siquidem præter id, quod lateri vulnus læthale esset inflictum, totum triduum peregit in monumento, quò omnem ansam præcideret ijs, qui sinistrè parumque reuerenter, nec satis pro dignitate de illius morte & resurrectione sentire possent, omniaque illius dicta factaque rapere in calumniam. In quo errore ac vesania Iudæi etiamnum persistunt. Cæterùm cùm morbi, qui mentem homini eripiunt, tam

Humorum motus et reuolutio in mortuis.

Ioan. 11.

Christ9 quur serius Lazarum suscitauit.

tam sint formidandi, vt nemo non astantium horrore concutiatur ac contremiscat: facturus sum operæ precium, si remedia, eaque præsentanea nec ex triuio petita adiecero, quo quisque etiam à re medica alienus, se suosque munire possit, atque ab ijs immunem præstare. Et quoniam omnes cerebri morbi præsertim, qui ex frigido humore consistunt, inter se sunt affines, singulis indiscriminatim possunt accommodari, nempe memoriæ detrimento, vertigini, palpitationi, tremori, epilepsiæ, lethargo, apoplexi, nocturnisque ludibrijs, atque incuborum suppressionibus, qui morbus ἐφιάλτης Græcè dicitur. Inter innumera quæ his malis obsistunt ac medentur, quatuor potissimè efficacissima comperi, non tam experimento, quam ratione comprobata, Semen Peoniæ orbiculare ac nigricans, nam angulosum & coccineum ruboreque perfusum, ad hæc inefficax est. *Incubus. De macre. Remedia incubi.*

Scyllæ radix turbinata ac bulbacea.

Cranei humani ramenta.

Fruticulus aut virgultum, quod Viscum vocant.

Quorum effectus, & qua ratione illos perficiant, singulatim demonstrare pergam.

Peonia Galeno non minus decantata, quàm Brassica Catoni, non solum à qualitate elementari, sed totius substantiæ vi, ac proprietate specifica hunc morbum expugnat. Pueros autem, in quibus vis morbi minus valida, etiã à collo gestata hoc morbo collapsos erigit. Discutit enim consumitque humorem pituitosum, qui huius morbi est seminarium. Intus verò exhibitæ huius baccæ, etiã in adultis efficacius id præstant. Siquidem flatuosum, imbutumque veneno humorem absorbet, ac corpus ad temperamentum calidius, sicciusque perducit. Hoc autem semen præstantissimum nonnulli asserunt, quod a Peoniæ, quam masculi nomi- *Peonia qua vi polleat.*

nomine designāt, prima fœtura emergit. Diu enim stolones, hoc est, inutiles frutices culmosque effœtos, ac semine destitutos profert. Vbi verò perfectè adoleuit, siliquis dehiscentibus, hinc baccas atro colore politas, hinc acinos coccineo flagrantiq; rubore nitidos, ostendat, nigricās semen in vsum reseruandū, non tamen ea vanitate, ac superstitione, vt sequentis anni semen credatur inefficax, cùm à decimo partu etiam qui emersit fœtus, præsentaneam vim habeat, modò ne cariosus sit & euanidus.

Scylla qua vi polleat in epilepsia. Scylla facultate & virib⁹ Peonia superior mirificā vim habet, non solùm in epilepsia, sed omnibus morbis, qui ex lenta pituita, viscosisque humoribus contrahuntur, in quacunque corporis parte consistant. Est enim vi abstersoria, qua tenacia quæque dissoluit. In quem vsum ex eo confecta oximelitis à me exhiberi solet cochleari mensura, quę quoniam insigni est amarore, cum Serapio de stegade illam diluo, nucisq; myristicæ seu muscatæ pauxillū admisceo, aceto quoque Scyllitico subinde os collui præcipio, sic vt pauxillum deglutiant.

Cranium caluaque humana. Porro Cranij humani scobes, aut ramenta præsentanea quoque experior in exiccandis humoribus, qui huiusmodi morbos inferunt, si pars aliqua ex masculi calua, lima accuratè contrita, mari: mulieris verò, muliebri sexui exhibeātur, idque ex vino, vel oximelite Scyllitica, non sanè occulta omnino proprietate, sed quod valēter exiccet: qua ratione coagulum, sanguisque leporinus dissenterias, aliaque profluuia compescit. Sic vsu atque experientia compertum habeo: Ossa humana dissentericis ex vino rubro ex hibita, fluxum sanguinolētum cohibere astrictiora ratione, ac vi exiccante, quod efficaciter etiam præstat πισάσφαλτον factitium, hoc est, mumia Arabica. Præsertim si momentum succini marini, quod vulgo Sparma cœti dicitur,

Ossa humana Comitiali morbo idonea.

admisceas

admiſceas. Supradictis effectu proxima, ne dicam ſuperior Viſcũ, eo opinor nomine inſignitũ, quod acinis ſeu baccis glutinoſus humor ſubeſt, qui digiti attritu lenteſcit, neque enim ea voce deſignatur viſcilago venenata, muccusq; glutinoſus, quæ Ixia dicitur, qua linguam inflammari, omniaque intranea conglutinari contingit, ſed planta fruticoſa, qua nihil apud ſacerdotes Galliæ, quos Druidas Cæſar vocat, ſacratius, nunquam in terra, ſed perenni virore in Ilice & Quercu naſcens, non ex ſemine, ſed ex palumbi, turdique excremento. Frutex ſæpiùs mihi conſpectus eſt cubitali altitudine, colore intus porraceo, ac viridanti, foris ſubfuſco, folio buxi vergente ad croceum. Quod omnis eruditionis parens, & quo nemo in cognitione rerum verſatior, eleganti carmine commõſtrat Virgilius: *Viſcum plus quo effectu contra epilepſiam.* *Comment. li. 6.*

Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabant bractea vento:
Quale ſolet ſyluis brumali tempore Viſcum *Aeneid. 6.*
Fronde virere noua, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos.
——— Latet arbore opaca
Aureus, & folijs & lento vimine ramus
Auricomos generans acinos, atque arbore fœtus.

Quo indicat Poeta, nulla re magis cedere mortiferos inſultus, morboſq; cerebri læthales expugnari, quàm aurei huius fruticis vſu & medela. Humores ſiquidem tenaces diſcutit, extenuat, exiccat, morboque comitiali mirifica vi medetur, puluiſculo huius vino meraciſſimo aſſumpto.

Reſtat iam, vt Alcis vires excutiamus, quod animal Caprarum eſſe generis, ſed maiori corporis mole, Caius Cæſar in Commentarijs teſtatur. In Biblijs Tragelophus, ſeu hircoceruus dicitur, aſſimilis Rupicapreis, quibus Iudæis veſci fas erat. Huius vngula prꝗſentanea vi pollet aduerſus mor- *Alce, Eelandt.* *Belli Gal. 6.* *Deut. 14.*

bum Comitialem, quod multis experimētis comprobatū habeo, licet ratio mihi visa sit obscurior. Sunt apud Belgas, quòd regio plus satis humida frigidaque sit, atque Auster continēter spiret ventorum insaluberrimus, complures huic morbo obnoxij adeò, vt in compitis ac triuijs miserāda spectacula hominum oculis exhibeātur, sic vt passim ad hoc remedium tanquam ἀλεξίκακον, hoc est, quod malum depellat, cōfugiant. Mihi sanè semel atque iterum contigit, vt muliercula quædam in ædium nostrarū vestibulo, tanquam fulmine icta, concideret: quod vbi essem conspicatus, accedo propius, atque annuli gestamen, cui Alcis particula inserta erat, digito, qui infimo proximus est, insero: illa e vestigio erexit se in pedes, potuque refocillata iter inceptum alacriter peragit. Altera quędam cùm domo abessem, pro foribus edito clamore insolito, de repente in terram concidit, soloque caput illisit. Ibi vnus ex familiaribus Alcis partem palmæ imposuit, manuque in pugnum complicata, quòd annulo inclusa non esset, morbum confestim depulit. Hæc fieri crediderim specifica vi, abditaque proprietate substantiæ, vel quòd eximia exiccandi discutiendique potestate polleat. Porrò nisi esset res solida, statui posset effluxum quendam emanare, qualem flores, olentesq; herbæ effundunt. Quod tamen fieri posse persuasum habeo, licet emanantes spiritus tenues sint, atque aridi minimeque vaporosi, adeò vt sensui minus existant expositi, ab eoque non nisi latenti vi percipiantur. Sic lapides, gemmæ, aurum, ferrum, atque ænea quæque occultam quandam vim expirant, sed agitatione concalefacta aut eorum nonnulla ignita, manifestius odorandi sensum excitant, seseque corpori potentius insinuant. Quod ipsum percipimus, cùm celeri, rapidoq; motu ro

Auster epilepsiā excitat.

Rei gestæ narratio.

Qua ratione foris admota morbos mitigant.

tæ

tæ ferueſcunt, vel cùm equi ferrata vngula ſic ſtra- ta feriunt, vt igneſcant. Continuò enim fuligino- ſus ac retorridus odor in aera ſe, auraſque diffun- dit. Quod ſi effectus huius cauſa non ſit ſatis eui- dens, nullaque probabilis ratio excogitari poſſit: ſaltem ea vi iſta perfici ſtatuamus, qua monocero- tis cornu aqua vinoq; immerſum venenata quęq; diſcutit, atq; araneas contactu conficit. De lapillis qui hirundinum ventri eximuntur, tum qua vi e- pilepſiæ medentur, alio loco dicetur.

Simile à retis feruidis & ſilicibus ſcintillantib.

Vnicornis venenis obſiſtit.

Quî fiat, vt morbi longi ſint ac diuturni, nec facilè medicamentis cedant: Vnde febres reciduæ, vndeq́ue induciæ, atque intermiſſio. Quæ ſcire omniũ intereſt, ne quis facilè morbo tentetur, aut vt illum citò excutiat.

CAP. III.

MORBI diuturni, quiq́ue in longum tempus producuntur, non inſcitè componi poſſunt, diffi- cili, longoq; itineri ac ſpinoſo, quod homo inuali- dus, parumq; firmo corpore, denique ſuffarcina- tus ac mole degrauatus cogitur pedibus emetiri. Ipſe propter itineris difficultatem, atq; oneris mo- leſtiam cunctantius progreditur, premiturq́ue gra uius, quàm ſi vehiculo illum prouehi contingat, vel ab obſequioſo facundoq́ue comite aliqua o- neris parte leuari. Cùm autem ob multas variaſq; cauſas morbos protendi, atque in longũ tempus protrahi contingat, inter cæteras illa mihi viſa eſt præcipua: Quòd inter initia, primoſq́ue morbo- rum inſultus, ſyncerum fidumq; medicum accire negligant, qui præſcripta ſalubri diæta, ac medica- mentis opportunè ſummaq; dexteritate adhibitis naturę imbecillitati poſſit adminiculari, illamq́ue artis præſidio fulcire. Eſt ſiquidē Medicus naturæ ad-

A ſimilitudine exordium ex itineris difficultate.

Principijs obſtandum.

administer, eiusque saluti ardenter inuigilat, ac conseruationi totus incumbit. Quò fit, vt cùm ignorent, quid ipsis vel prosit, vel efficiat, nullo discrimine, nulloque delectu vitiosos, prauosque cibos etiam in ipsis morborum accessionibus insultuque ingruente ingerant, quibus oppilatio ac putredo augescit, morbusque vires colligit, atque omnis corporis vigor labascit. Quod si in Autumnum morbi incidant:

Morborum siquidem cursus redit actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia voluitur annus:

Iam gemina cooritur diuturnitatis causa, partim ob copiam frigidi viscosique humoris, partim ob lentorem, ac tenacitatem. Autumnales enim hibernæque anni partes refrigerant, densantque humores, ac tarditatem inijciunt, causasque diutius immorandi innectunt. Quò fit, vt non facilè morbi desinant, aut discutiantur, quòd humores crassescant, ac concreti sint, cutisque minus spirabilis

Simile à re fluxili.

existat. Vt enim pix, cera, sæuum, resina, omnisque fluxilis materia hibernis mensibus indurescit, minusque cedit tractantis fingentisque articulis: sic frigido statu cœli humores ægrè liquescunt, ac dissoluuntur. Argumento quòd hyemali tempore minus sudoris erumpat, quapropter qua vehe-

Simile à defricandis dolijs.

menter abstergent, ac meatus expediunt, exhibere conuenit. Non secus enim humorum sordes ac strigmenta huiusmodi corporibus inhærescunt, quàm fex aut amurca dolijs, quæ aqua salsa, vel muria macerari postulant, ac scopis defricari, quò nitescant, omnisque odor, quò sunt imbuta, aboleatur. Alioqui quidquid in illis reconditur, vitiatur, atque acescit. Quò mihi rectissimè dixisse visus est Hippocrates, impura corpora quantò magis nutrias, tantò magis lędes. Putrescit enim alimentum, ac corrũpitur vitiosis humoribus admixtũ,

coque

eoq; fit, vt diutius cũ malo luctetur, aut siquando medici industria aut naturę viribus morbus mitescere cœperit, oborta leuissima occasione, recrudescit, ac redintegratur. Noua siquidem recensque corruptio ac putredo corpori inducitur, quã comitatur fœdus odor, & graucolentia, quam etiam ex halitu percipimus, quæ per corpus latè diffusa spiritus vitiat, caloremque natiuum, quòd perspiratio inhibeatur extinguit. Quò spectat illa Hippocratis sententia: Si qua vestigia, vllęque reliquiæ in corpore resideant, morbos recidiuos excitari, febresque reaccendi: neque enim alimentum in corpus assumptum vires auget, sed praui succi admixtione corrumpitur, morboque dat incremẽtum, quod in quartana, nothisque ac spurijs tertianis perspicimus, cùm Medico non acquiescunt, nec commoda victus ratione vtuntur. Intermittuntur tamen hæ febres præbentq; inducias, quia extra venas humor consistit, atque à corde est remotior. In continuis autem febribus indesinenter affligi homines contingit, ob acres mordacesq; fumos inflammati sanguinis, bilisque accensæ intra capacitates ductusque venarum, qui cùm non habeant liberum exitum ac perspiratũ, è directo cor atque hepar feriunt, suaque putredine ex oppilatione coorta inclementius infestant, quàm si foras extraque venas effundi contingat. Siquidem cùm magna sit humorum copia, ac putredo vehemẽs, magnaque huius ad putrefactionem proportio, (sanguis enim ex calidi & humidi qualitate promptius putredinem concipit) fit vt continẽter hæ febres sæuiant, ac celerrimè ad statum properent. Vnde Hippocrates morbos vltrà decimum quartum diem non produci asserit, nonnũquam verò, vbi materia furiosa est, ac turgescit, quinto die, septimo, nono, vel vndecimo terminari. Contrario

Li. 2. Aph. 13.

Vnde febris induciæ.

Sanguis putredini obnoxius.

Li. 2. apho. 23.

modo se habent causæ febrium, quæ per circuitus, statisque vicibus inuadunt ex vi quadam & qualitate humori ingenita, lociq; ac temporis ratione, qua fit vt intermisse accessum faciant, vt anticipēt, vt segnius seriusq; moueantur, vt instabiles sint, atque inconstãtes, vt paroxismus longius protrahatur. Anticipant autem accessiones, atque inualescunt, vbi humorem augeri cõtingit, atque ardentius inflammari, aut vbi aliquis error commissus est, aut in cibo potuque aliqua subest intemperantia. Cunctantius verò, tardiusque inuadit, atque insultus mitescit, cùm materia minuitur, discussaque oppilatione, ac putredine, sensim oppilatio sopitur, ac consilescit. Cùm autem humor alter alterius naturam ascíscit, aut locum demutat, vel alterius commistione confunditur, nullo ordine, motuque instabili circuitus procedunt, nec vllum certum obseruant accedendi modum. Longam accessionem facit humor vaporque copiosus, ac latè per corpus effusus, crassus denique ac viscosus. Siquidem vt ligna humida ac virentia non nisi longo tempore inflammari consumique possunt: vtque caro bubula præsertim vetus & annosa diu elixari postulat: ita humor viscosus diutius macerari debet, ac concoctione mollescere, fierique fluxilis, quò excretioni reddatur idoneus. Cæterùm cùm paulò antè demonstratum sit, humores vbi extra venas putrescunt, atque in quauis corporis parte inflammantur, intermittentes, quæque respirandi spatia concedunt, febres excitare. Eosdem plerumque obseruamus continuos motus ciêre, tametsi extra venas constituti sint, cùm copiæ, tum ferocitatis ratione. Quod ipsum in partibus φλεγμονῇ, hoc est, inflammatione obsessis, in Carbunculo, in bubonibus, omniq; apostemate contagioso ac pestilenti perspicere licet, in quibus febris

Anticipãtes febres.

Retardantes febres.

Instabiles & errabundæ febres.

Lõgæ febres.

Simile à virentibus lignis & annosa carne.

Intermittentes febres.

Carbunculi extra corpus febres excitãt continuas.

bris accenditur non intermittens, sed continua, tametsi virus extra venas eruptionem fecerit, atque à corde sit remotius. Vis enim pestifera, ac venenata ad cor penetrat, partesque principes infestat, ac spiritus cùm naturales, tum vitales inficit. Quò fit, vt huiusmodi morbi etiam inter acutos referantur, quòd celeriter ad statū properāt, subitaq; fiat vel ad mortem, vel ad sanitatem mutatio. Simile enim quiddam illis corporibus euenit, quod vrbi obsessæ, quæ tam acriter ab hostibus oppugnatur, ac machinis, tormentisque bellicis nulla intermissione concutitur, vt non videatur diutius posse subsistere, hostiumque violentas impressiones perferre, adeò vt singulis momētis opprimenda videatur, nisi bōbardis ac catapultis viriliter se hosti opponat, vel eruptione facta illum propulsare ac conficere pergat: nam deditione salutem vitamque pacisci, quod hi faciunt, qui vel hosti, vel morbo segniter obsistunt, ingenerosum est, ac plerumque damno coniunctum, cùm plerumque victores pactis stare non solēāt, fidemque fallere: Sic in morbis acutis vsuuenire solet, vt ægroti violentiam morbi non sustineant, vltraque dies quatuordecim vel citra eos vitam prorogare nequeāt, nisi natura validam fortem se præbeat, atque artis medicæ præsidio acriter morbo obsistat, depulsoque ac confecto hoste victoria potiatur, qua adepta, ægrè quidē vires colligit, atque ob vim illatam non confestim conualescit, sed instaurare vires pergit, atque vt conquassata conuulsaq; mœnia ac propugnacula erigere.

Simile ab vrbe obsessa desumptum.

Vt hostium ita morborū insultus propulsandus.

A morbo vires instaurandæ.

De ijs, qui subducto lecto somnoque oppressi ambulant: ac perreptant culmina, ædiumque tabulata. multaq; perficiunt dormitantes, quæ vigilantibus accessu, adituque sunt difficillima,

ma, quaqúe summa cura perficere, præstareqúe nequeant.

CAP. V.

CONTINGIT nonnullos in florenti equidem, viuidaque ætate (nam seniculi vtpote spiritu vitali vel extincto, vel flaccido tale quiddam moliri nequeunt, vt qui etiam in Genialis thori ascensu segnes sunt, ac tardiusculi) intempesta nocte, vel antelucano, exilire, ac lecto se subducere, quæque accessu, adituq; vigilantibus sunt difficillima, perficere, eaque tam inoffensè peragere, vt nemini nō spectantium admirationem stuporemq; incutiant: Quod si illos nō interpelles, nec ab incepto reuoces, sensim se denuò in lectum referunt. Cæterùm cùm ista obeunt, si illos, nota agnitaque voce, aut eo nomine, quo Christianismo sunt insigniti, ac baptismo initiati, compellare pergas, ex consternatione, incussoque terrore, ac perturbatione decidunt, dissipatis scilicet spiritibus, discussaque vi ac facultate naturali, qua illa perfecerunt. itaque permittendi sunt suo motu ferri, atque in priores sedes se spōtè recipere. Qui verò Incubo opprimūtur, nocturnisque suppressionibus fatigātur, quod fit, vbi cordi ac cerebro fuliginosi densiq; spiritus incūbunt, vellicari debēt proprioque nomine excitari, confestim enim, etsi non magnopere vocem intendas, sibi restituuntur, atque ad se redeunt, discussis scilicet fumis, ac subsidēte sanguine, qui per riuos, ductusque venarum diffunditur. Magna aūt ex parte hic affectus ineunte vere illos corripit, qui assiduè ventriculi cruditate laborant, quique frequentius in dorsum, ac resupini decumbunt. Quò fit. vt patulis oculis atque inconniuentibus, apertoque ore atq; hiante, magno valetudinis incommodo somnum capiant. Subitò enim velut graui in-

Ambulare ac vociferari in somno vnde eueniat.

Incubus, de maere.

Ambulones nocturni non appellandi proprio nomine.

Decubitus in dorsū noxius

ingruente mole eam angustiam percipiunt, vt suppressa voce suspiria gemitusque plorabundos edant, qui tamen, vbi quis inditum illis nomen inclamat, ocyus se in latus deuoluunt, illasque striges ac Lemures, quibus se opprimi imaginantur, excutiunt. Contrario modo afficiũtur nostri Ambulones: Illi siquidem clausis oculis in tenebris dimicant, ac strepitu tumultuque omnia complent, nonnunquam silentes sursum deorsumq; rapiuntur, ac nullo fulti adminiculo summa tectorũ fastigia ascensu superant. Quę ab ijs fieri persuasum habeo ex sanguine turgido, ac spumanti, tum æstuoso feruidoque spiritu, quæ in mentis sedem delata animæ vim ac facultatem, qua functiones suas perficit, partesq; instrumentarias ad actiones impellit, agitãt, atque ad huiusmodi motus effectusque concitant. Quò fit, vt corpus spiritus animalis impulsu, qui neruorum ac musculorum robur, hoc est, sentiendi mouendique munus in cerebro continet, ac tuetur, in sublime feratur, eiusque vi etiam per somnum ad tales actiones incitetur. Sunt autem istiusmodi conditionis homines raro laxoque corporis contextu, ac molis exiguæ, sed magna spiritus agilitate, animoque feruido. Vnde euenit, vt si vel extremis manuum pedumque articulis prehendant aliquid, se librẽt, ac fulciant, contactisque tabulatis adhærescant. Simile enim quiddam ijs corporibus accidit, quod turbinatis illis dolijs, quæ apud Belgas Oce[…]i ostijs inijciũtur, quo nautæ fidam stationem, tutumq; portum consequantur, ac loca vadosa, scopulosque latentes declinent. Illa siquidem licet ferreis laminis obducta sint, cathenisque reuincta, ac ponderoso ingentique saxo alligata: fluitant tamen, ac mari innatant, nec nisi dehiscant, in imum deuoluuntur: quoniam spiritu ac flatibus, aëreque copioso, ad-

Feruidus spiritus causa motus in somno.

Simile à marinis dolijs.

hibitis in eum vſum folibus, oppleta ſunt. Sic iſti quoniam flatibus turgeſcunt, ac ſpiritu aëreo implentur, in ſublimè rapiuntur, ac ſuſpenſo, lenique gradu vt limaces, ac cochleæ, quæ cùm oculis carent, protenſis cornibus prætentant iter, æditiſſima quæque perreptant, nocturnasque ambulationes perficiunt. Quòd verò inoffensè nulloque corporis incommodo iſta peragant, nec labi contingat, aut in præceps agi, eò fit, quòd ſenſim ac nullo metu, nullaq; trepidatione, aut diſcriminis reſpectu iſta aggrediantur, quæ plerunque vigiles à rebus anxijs ac periculoſis vel auocare ſolent, vel deterrere. Siquidem non alia ratione hæc attentare ſolent, quàm ebrij ac mente capti, qui inconſultè, magnaque temeritate atque audacia, pericula quæque aggredi non metuunt, quibus ſi poſtridie, aut vbi mente conſtare cœperint, in memoriam reuoces, quid egerint, quantaque diſcrimina ſubierint: omnia prorſus excidiſſe ſibi ingenuè fatentur, totoque corpore horreſcunt cùm ab alijs, quibus ſe periculis obiecerint, quáſue Tragœdias atque intemperies excitarint, referri audiũt. Quod ſi huiuſmodi corporibus humores minus exæſtuãt, minorque ſit ſpirituum ardor atque agitatio, vociferari tantum illos ac ſubſilire contingit, ſed lecto, ſpondęque inhærere: neque enim tam validi ſunt, tamque violenti ſpiritus, vt ſubtollere corpus poſſint. Quicunque enim, Hippocrate teſte, cerebrum incaleſcit, quod biliosis fit, non pituitoſis, hi noctu clamitant, ac tumultuantur, præſertim ſi tumultuosè ac feruidè ſua negotia, actionesque diuturnas perficiunt, rerumque ſuarum ſatagũt: Vt ſunt Ardeliões quidam, hoc eſt, homines inquieti ac iactabũdi, qui omnibus ſe negotijs ingerunt, aq; vltrò citroque diſcurſant, mirisq; vtuntur geſtibus, quos etiã ex oculis deprehẽdere licet, ex vultu, inceſſu,

Simile à limacibus corniculatis.

Libr. de Comit morb.

Ardelio. Tauta faire.

cessu, vestitu, totoq; corporis habitu, quorũ singula varijs modis componunt, atque immutant, aliãque person m subinde sibi adsciscunt, nempe vel histrionis, vel palestritæ, aut denique agyrthæ, hoc est, circumforanei circulatoris, qui ad nugas plebẽ conuocat. Quo fit, vt in somno exiliant, ac plausum strepitumque excitent ob simulachra, quæ sensui occurrunt, quæque voluntati atque actionibus diurnis correspondent. Sic singuli nostrum, cùm interdiu intentè aliquid agimus, serioque tractamus, earum rerum species ac spectra noctu animo obuersantur, vocesque clamosas ac turbulentas extorquent. Quod Lucretius hoc carmine expressit. *Homines interdiu inquieti, noctu clamosi sunt.*

In somnis eadem plerosque videmus obire: *Lib.4.*
Causidicos causas agere, & componere leges,
Induperatores pugnare, ac prælia obire,
Nautas contractum cum ventis degere bellum.
Et quo quisque fere, studio defunctus adhæret.
Aut quibus in rebus multum sumus antè morati,
Aut in qua ratione fuit contenta, magis mens.

Quæ enim toto die nos fatigare, vrgereque solent, inclinato iam die in cerebrum assiliunt, nocturnasque intemperies excitant, aut saltem mentem ijs occupatam detinent, vt somnus non sit placidus, sed obiectis imaginibus identidem interrumpatur.

Ex his, qui submersi sunt, virorum cadauera supina: fœminarum verò prona fluitare, exemptoque pulmone non emergere.

CAP. VI.

COMPERTVM est apud Belgas, quod Plinius etiam testatur, corpora virorum, vbi submersa sunt, supina, atque erecta in cœlum facie: mulierum *Li.7.cap.17.*

rum

rum verò prona, vultuq; in fundum inclinato, fluitare. Quò natura creditur pudori sexus consuluisse, ne ea in conspectum venirent, oculisq; hominum exhiberentur, quæ decentiùs obteguntur. Mihi verò ea excogitata est ratio, quòd mulier ventricosa sit, protensoque vtero, ac conceptacula laxiora obtineat, magisq; patentia, aluum, intestina, meatus vrinarios, vbera fungosa ac prætumida, quæ quoniam vbertim atque affluenter humore implētur, degrauari ventrem pondere atque aquarum distentione contingit, deorsumq; ferri. Quod ipsum in vtriculis ac vasculis perspicimus obturatis, quorum pars, quę aerem continet, sublimis existit; quæ humorem, subsidit, ac deorsum voluitur. Idipsum & in ouo animaduertere licet, quod salsugini iniectum fluitat quidem, sed pars cui pondus inest, premitur ac subsidit: pars aere oppleta illa scilicet, quę rupto putamine lacunam exhibet, vbi peruetusta sunt ac subolida, eminet, sursumque nititur. Quòd nisi capaciores meatus ac conceptacula ampliora huic sexui natura indidisset, qua cedo ratione ac modo cōcubitus perfici posset? Quid cōceptui ac gestationi, qua tacitis auctibus intumescit vterus, atque incrementum capessit fœtus, esset adiumento? Quid laborioso anxioque partui, quo membra distendi debent ac dilatari, vt eniti possit clementius, adminicularetur? Quid denique conferret infantis nutritioni? nisi vterus, eiusque fauces ac vestibulum ad eum modum essent constituta, nisi nitidæ, tamque decorè protuberantes mām̄illæ, quę tanta lactis vbertate scatent, ad eum vsum essent accommodæ? Cùm itaque mulier omnes sinus ac cauitates ampliores habeat, multùmque humoris imbibat, necesse est, vt ea corporis pars subsidat, ac diuexa constituatur, quæ plus aquę concipit. Vir autem astricta habet ilia, meatus vrinarios angustos

Simile ab vtriculis fluitantibus.

Ouum & ambra salsugini immissa fluitant.

Mulier viro patentiores habet meatus

gustos, argumento quòd mulier magis calculo pe riclitetur, aqualiculum minus protensum, coxendicis ossa valida ac ponderosa, armos robustos, scapulas amplas, dorsi spinam cum vertebrarum connexu firmam, pulmonem fistulosum ac prælargum, ex quo viris vox grauis & sonora, fœminæ ob pectoris angustiam exilis & gracilis. Quæ omnia indubiè efficiunt, vt cadauera virorum in dorsum, mulierum in ventrem innatent. Siquidem natura comparatum est, vt graue quodque deorsum, sursum autem leue feratur. In quam causam etiam referendum censeo, quòd aqua suffocati non confestim emergunt. Siquidem cùm corpus vndique humore oppleri contingat, atque aquarum pondere degrauari, sursum eniti nequit, quandoquidem nihil aeris in se continet, omnisque spiritus per aquæ gurgitem excussus est, atque euanuit. Intra septimi verò diei, aut noni spatiũ corpus diffluit, soluitur, ac tabescit, multúmque aeris pulmo concipit. Atque hinc est, quod nostrates plebeij dictitare soleãt, Nono die rupto felle emersurum, non quòd folliculus fellis disrumpatur, sed quòd ex eo reliquisque conceptaculis vuidis, atque aquæ madore flaccidis, humores effluant. Quò fit, vt corpus attenuata carne fluidum efficiatur, ac pulmo spongiæ instar fistulosus, concepto copioso aere, cadauer subducit, au ræque restituit. hoc siquidem viscus aquæ innatãtes fulcit ac librat, & quo quisque illud habet amplissimum, multisque foraminibus peruium atq; implicitum, quo diutius anhelitum cohibere potest, fundoque longiori spatio inhærere. Sic enarrantem audiui D. Vesalium excellentis ingenij, summęq; eruditionis virum, Maurum quendam vrinatorem, Ferrariam ex triremi adductũ, qui vnus longi⁹ producebat vocẽ, ac cõtinuo clamore,

Quur vox viris robusta in fœminis exilis

Qui statim non emergãt submersi.

Quoto die submersi emergant.

Memorabile de Mauro.

absq;

absque respiratione, insistebat diutius, quàm quatuor robustissimi pugiles: Idem rursus cohibito suppressoq; spiritu ac naribus, oreque occluso, absque vlla halitus animæque reductione, cum illis certabat. Quo naturæ munere hoc erat consequutus, vt semel atq; iterũ captus elapsus sit, mergoq; aui similis, intima maris per semihoræ spatiũ penetrans, captiuitatis iugum morte acerbius excussit. Hoc itaq; commodi cuiq; præstant ampli capacesq; pulmones, vt celeriter iter conficiat, vt natandi peritus, diutius aquis incumbat, vt in fluenta delapsus, minus citò demergatur, vtq; aquis suffocatus post paucos dies emergat. Quod si mortuo hi spirandi folles eximantur, quod piratas quosdam factitasse audio, fundo inhæret, nec vnquam sursum nititur, quòd spiritus, aerisque adminiculo destituatur.

Pulmo præ-largus quid commodi afferat.

Submersorum corpora, vbi emergunt, atque in conspectum producuntur. Tum eorũ qui interempti, confossique sunt, præsentibus amicis, aut eo, qui interitus causa illis extitit, è naribus, aliáue corporis parte sanguinem profundere.

CAP. VII.

CVM multa sint in rerũ natura quæ nobis admirationem, stuperémque incutiant, tum illud inter præcipua referendum censeo: quòd sanguis ex vulnere interempti profluat præsente illo, qui id inflixit, eiusque facinoris est conscius, & quod demersorum cadauera aquis exempta, ex aliqua corporis parte sanguinem profundant, si præsto sit amicorum aliquis, plerumque tam rubrum ac floridum, quasi facultates, spiritusque vitales, qui humores agitant, nondum essent sopiti. Nam id obser-

Sanguinem mortuis profluere.

ſeruatum eſt à Magiſtratu, præfectoque totius Belgicæ, qui corporibus, quocunque fati genere exanimantur, adeſſe ſolent, eaque conſpectare propius, priuſquam ſepulchro inferantur. Qua autem ratione hæc fiant, non promptum eſt cuiuis expedire. Scio equidem mortuis ad tempus vim vegetantem ineſſe, qua, crines, vnguesque ſuccreſcunt, humore inſito calori externo ſuppeditante alimentum. Sic ſtirpes fruticesque amputatæ, aliquot dierum ſpatio frondeſcunt, ac floſculos proferunt, ſi irrigari, fouerique aqua contingat. Subeſt enim, inſitaque eſt vis quædam naturalis cauliculis, quā à radice ſunt conſequutæ, quæ vbi euanuit, areſcūt folia, floresq; decidunt. Sic fieri poteſt, vt ſanguis qui in venis delituit, agitato motoque corpore erumpat. Videmus enim tales à baiulis ac vectoribus in terram ſubduci, ac modò pronos, modò ſupinos cōſtitui, ſurſumq; ac deorſum deuolui. Quò fit vt venarū ora reſerētur ac dehiſcant, tū ſanguis qui nondum genuinā naturā, aut colorem exuit, è corpore profluat. In his autem, qui iampridem exanimati ſunt, ac ſerius reperti, non ſanguis rubicundus: ſed cruenta quędam ſanies ex vulnere confoſſi diſtillat. Si verò caſu vel ruina, vel denique oppreſsi ſunt parte, qua meatus corporis pateſcunt, ſanguinolentus liquor emanat, nempe aut per os, nares, oculos, aures infernasq; ſedes. Sic plerūq; videmus ex fluido laxoq; cadauere, vbi duobus tribusqúe diebus ſeruatur inſepultum, ſanguine commixtum liquorem profluere, cùm veſpillones crebro motu, atque agitatione, feretrum ex humeris geſtant. Boues quoque ac tauri poſt lanienam laquearibus affixi ſolum ac pauimentum ſanguinis ſtillicidio cruentant. Quamobrem conijcio ex ſimili cauſa iam memorata proficiſci. Cæterùm illud mihi vero magis cōſentaneum videtur,

Succiſæ ſtirpes ad tempus germinãtes.

Sanguis homini ex consternatione subitò erumpit.

Amicis, aut illi, qui facinus admisit, conspecto cadauere, ex subita consternatione sanguinem ex naribus erumpere, quod facultates naturales, ac mētem vehementer concuti ac percelli contingat, humoresque non consistere, sed vltrò citroque commeare. Illos siquidem variè affici videmus, nec lingua, menteque constare, ac modò rubore suffundi, modò expallescere, metuque contremiscere. qua perturbatione efficitur, vt ex continenti intuitu sanguis vel inuitis scaturire incipiat. Quod ipsum plerisque etiam vsuuenire perspicimus, vbi inopinatò oculis mentique acerba quædam obijciuntur, aut funesta quædam imaginatione concipiunt. Quod si quis statuat propinquos, ac sanguine coniunctos sympathia quadam, hoc est, mutuo naturæ consensu sanguinem elicere: facinorosum ac patrati sceleris reum antipathia, ac dissensione, tacitaque discordia idipsum efficere: non futurus sum in ea re contentiosus. Hoc tamen minus grauatè sum admissurus, sanguinem ex plaga exprimi, tametsi obligata, obductaque sit, ac fascijs deuincta, si ille, qui facinus admisit, ex aduerso constituatur. Tanta est enim, ac tam valida latentis naturæ vis atque imaginatio, modò aliquid vitæ supersit, aut corpus mortuum incalescat, vt sanguis ebullire, accensaque bile efferuescere incipiat.

Referuescit sanguis mortui.

De infantium recens natorum galeis, seu tenui molliq́ue membrana, qua facies tanquam larua, aut personato tegmine obducta, ad primum lucis intuitum se spectandam exhibet, Helm vulgò vocant.

CAP. XIX.

INO-

INOLEVIT absurda quædam persuasio, eaque non solùm imperitæ rudique plebi, sed magnæ æstimationis, primique nominis aliquot medicis imponit, plerosque infantes, non absque boni alicuius, malique omnis præsagio in lucem prodire, capite galea obducto: cùm ignorent hoc omnibus commune esse, fœtumq; his membranis in vtero muniri. Tria siquidem sunt inuolucra seu membranæ, quibus in materni vteri latebris fœtus obtegitur, Exterior, Græcè χορίον, Latinè Secunda dicitur, quòd statim à partu prodeat. Subsunt huic duæ aliæ membranæ, quarum prior à figura farciminis Allãtoides appellatur, ex fœmineo semine generata, quæ capiti, clunibus ac pedibus obtenditur, partibusq; eminentibus incũbit, cuius vsus est, vt infantuli efformati vrinam excipiat. Postrema, tenuissima est membrana ac pellicula, quæ sudorem vaporemque emanantem à maturescente fœtu absorbet, eumq; orbiculatim ambit ac cõplectitur, Amnios, hoc est, à mollitie ac teneritate agnina dicta: Quæ munimẽta ac gestationis præsidia prouida natura excogitauit ac molita est, ne attritu aliquid incommodi patiatur infans, eumque allidi contingat. Harum postremæ cũ infante nonnũquã prosiliunt, partibus, ad quas tuendas sunt destinatæ, affixæ, præsertim cùm pandun tur portæ, ac mulieris pudenda, partesque genitales laxæ sunt, atque in enitendo affatim dehiscũt. Quòd si ægrè, magnoque conatu ac molimine infans ex huiusmodi angustijs eluctetur, ipsaque mulier stricti oris sit atque angustè constituta, hærent illæ membranæ in medijs spacijs, illasque exuuias abstergi contingit, non secus, quàm pelliculam in fronte, aliaq; corporis parte, extimam cutem attegimus, vbi per angustam rimam, arctumque foramen sumus elapsuri. Illud itaque velamen, quo facies

Anilis opinio de infantiũ galea.

Tres membranæ infantem muniũt.

Quando infans galeam proferre videtur.

cies obducitur, Galeam esse aniculæ statuunt, quæ de re multa nugantur, ac puerperis spem metumque incutiunt. Si enim nigricanti sit colore ea mē-brana, tanquam ex tripode pronunciant deliræ, ignaræque mentes vatum, multa infantibus futura infesta, multaque sinistra ijs impendere, ac spectris strigibusque fore obnoxios, denique in somnijs nocturnaque inquietudine diuexandos, nisi hæc comminuta potui exhibeatur, quod me repugnante, magno tenellæ ætatis incommodo quosdam factitasse memini. Quod si rubicundum sit gestamen aut pellicula, quæ vertici inhæret, capitique affixa est, egregium illum fore vaticinantur, magnaque dexteritate, ac successu omnia effecturum. Quæ superstitiosa, anilisq; opinio etiam veteribus insita erat. Refert enim Aelius Lampridus in vita Antonini Diadumeni, cui caput diademate, sertoque tenui redimitum erat, Solere pueros in ipsis vitæ auspicijs, pileo naturali insigniri, quod obstetrices rapiunt ac credulis aduocatis vendūt. Siquidem Causidici se illo adiuuari persuasum habebant. Cæterùm cùm membranæ istę, aliæ alijs coloribus cōspici soleant, nō aliò id referendū censeo, quàm ad circumfusos, qui vtero innatant, humores. Ex illis enim coloris varietatem sibi adsciscunt. Cùm itaque sordida quadam illuuie, ac vitiosa vligine vulua imbuta est, quæ cum vtriusque semine coalescit, fusco colore membrana existit, cutisque infantis fuliginoso vndique colore suffusa est. Si verò sanguis semenque syncerum sit, ac defecatum, nullique vitio obnoxium, rubescit tegmen, atque infantulo suauis color subest, ac floridus. Nec solū huiusmodi mēbranæ coloris, sed etiam formæ figuræque diuersitatem concipiūt, vel ex interno externoq; affectu, vel ab ijs, quę oculis mentiq; obijciūtur. Siquidē cùm virorum plerique

Nigrū tegmē infantis quid designet.

Rubicundum infantis velamen quid portendat.

Antoninus diademate insignitus.

Causidicorū superstitio in conseruandis infantium galeis.

rique tam sint salaces, auidique voluptatis, vt nullo delectu, nullaque habita menstrui decursus ratione, mulierem subigere satagant: fit nonnunquam, vt cùm triduo pauloque minus menses defluxerint, atque vnus aut alter dies purgationi restet, interpellari legitimum profluuij tempus contingat, ac nonnullam menstrui excremẽti portionem cohiberi, intempestiuo quidem congressu, sed qui conceptum nonnunquam perficiat. Cùm itaque mulier, dum generationi insistit, reique Venereæ incumbit, nondum constitisse menses sit conscia, nec admissario subijciendum corpus, humentibus adhuc, vdisque locis, tacitè rubore suffunditur, ac sanguinem oculis pro velamento obijcit. Qui affectus cùm in fœtum transeat, membranis illis varius color, formaque inducitur. Quæ res hocquoque efficit, vt infantes sint genis, buccisque rubentibus, ac colore roseo. Quod tum demum vsuuenire solet, cũ grauidæ vel pudore afficiuntur, vel subirasci solẽt, agitato à calore natiuo, raptoque in sublime sanguine. Nã quib⁹ metus incutitur aut inopinatò expauescunt, illæ pallidum colorem inducunt, vultumque tetricum ac subtristem affingunt fœtui. *Vnde forma elegãtia aut turpitudo.*

Quur apud Belgas in fabis versari dicantur, vacillantis parumque firmi cerebri, vulgò In deboonen.

CAP. IX.

SI quando inferiores Germani aliquem parum firmi cerebri designant, aut alienatæ, emotæque mentis, & qui in moribus, gestibus, dictis, factisque atque in omni vitæ actione deliranti apparet similis: in fabis illum versari dictitant, adeò vt prouerbij speciem obtineat, Fabæ florescunt, *Prouerbium, In fabis oberrare.*

In fabis oberrat: Quod vacillantis cerebri hominibus accommodari solet, quique rationis, mentisque iudicio carent. Videmus enim plerosque vernis mēsibus, vbi culmi fabacei florere incipiūt, mente alienari, multaque absurda ac ridicula proferre, quibus nonnunquam sic increduscit deliriū, vt vinculis coercendi sint. Siquidem ineunte vere humores restagnare incipiunt, densisque fumis ac vaporibus cerebrum afficere: quos cùm redolenter fabarum flosculi exacuunt, mentem corripi delirio, furusque agitari contingit. Tametsi enim ex fabarum floribus iucundus, suauisque odor emanat: cerebrum tamē afficit, vaporeque graui etiam à longe imbuit, præsertim quibus id imbecille est atque inualidum, humoreq; bilioso, ac melancholico oppletum. Quò fit, vt eorum nonnulli inquieti sint ac palabundi, denique clamosi, impenseque loquaces: alij taciturni ac cogitabundi.

Cùm fabarū flores cerebro officiunt.

Per. sat. 3.

Obstipo capite, & figentes lumine terram
Murmura qui secum ac rabiosa silentia rodunt,
Atque exporrecto trutinantur verba labello.

Et quemadmodum nonnulla fumos dissipāt, quęque cerebro infesta sunt, discutiunt, atque animam languidā, spiritusq; sopitos erigunt, vt acetū aqua rosacea, in qua gariophyli macerati sunt, panis recens vino odorifero imbutus, quæ tenuē gratamq; auram expirant: Ita quædā dolores excitant, capitique grauedinem inferunt, vt allium, cæpe, porrum, sambucus, absinthium, ruta, abrotanum, multaque aromata, quæ fumidum, grauemque odorem exhalant, ac caput tentant, naresq; feriunt. Quod Hippocrates Aphorismo hoc indicauit: suffitus aromatum muliebria ducit, qui ad alia multa etiam vtilis esset, nisi capiti grauedinem inferret. Omnia siquidem intensè odorata capiti officiunt, ac calorem humoremque ad supernas partes

Quæ capiti dolorem inferant.

Li. 5. aph. 28.

ſtes rapiunt, etiam qui ex frigidis ſtirpibus euaporãt odores, in ijs præſertim, qui extenuati ſunt, exhauſtoq́ue corpore. Illi enim nec eduliorum, carniumq́ue elixarum nidorem perferunt, atque in animi deliquio defectuq́ue, nihil naribus admoueri patiuntur, quòd acris vibrantisq́ue ſit naturæ, vt qui à craſſo, denſoq́ue aëre ſuffocari videantur, non ſecus, quàm qui in cœnaculo vndique fumo oppleto deſident, quibus anhelitus intercipitur ac cohibetur; niſi reſeratis oſtijs, apertisq́ue feneſtris ſerenum aërem admittãt, quo domus perſpiretur, ac ſpiritus inoffensè vltrò citroq́ue permeare poſſit. A tenellis huiuſmodi corpuſculis diuerſam cõditionem ſortiuntur paludum accolæ, quiq́ue ſentinis exhauriendis, ac purgandis cloacis ſunt deſtinati. Illi ſiquidem odoratiſſima quæq́ue reſpuunt, atque ijs offenduntur. Sic Strabo refert, apud Sabæos ab odoribus ſtupefactos, bituminis ſuffitu, hirciq́ue incenſa barba recreari. Cuius rei exemplum etiã edidit apud Antuerpianos ruſticus quidam, qui cùm in myropolion ſeu officinam aromaticã diuertiſſet, deliquio animi periclitari cœpit, confeſtim illi proximus admoto naribus fimo equino adhuc tepenti ac fumido (nam illi aſſuetus erat) animam reuocauit.

Exemplum à fumoſis ædibus.

Libr. 16.

Ridiculum de ruſtico quodam.

Non quiuis grauis, ac teter odor homini noxius: ſunt enim inter hos, qui contagia diſcutiant, morbisq́ue putridis obſiſtant. Obiter vnde manauit prouerbium, Cornua inibi, eoq́ue loco aduri, vulgò Mèn banter hoorhen.

CAP. X.

MVLTA ſunt teterrimi odoris, quæ tamen corpori nullam noxam inferunt, nec vllam putre-

 dinem

dinem inducunt, imò affectibus quibusdam obsistunt, atque aerem auramque vitiosam ac turbidam discutiunt, vt sunt Castoreum galbanum, sagapenum, laserpitij fex, quæ Asa fœtida dicitur, anagyris herba, sulphur, puluis bombardicus Corij, cornuque suffimen. Hæc siquidem horrido sunt, grauique odore, sed nihil contagij adferunt, imò pestilentes auras, quasque stagna paludesque, ac Camerinæ exhalant, mephites referiunt, reprimuntq;. Quin & virgũculis suffitu λειποθυμίαν, animique defectum excutiunt, qua ex vteri strangulatione corripi solent, vbi nubiles, maturæque viro serius connubio destinantur. Fœdi itaque odores, qui ex cadaueribns, locisque cœnosis ac stagnantibus emanant, corruptos, putridosque morbos pariunt, atque aerem inficiunt, humidi calidique ratione, non istorum effluxus atque euaporatio, quæ ad siccitatem deuergit. Hinc plebei nostrates Corij cornuq; præsegmina, atque ossa subuuida in ignem conijciunt, eoque nidore suas casas ac tuguria suffumigant, quò morborum contagia dispellant, ac se suasque ædiculas à pestilenti aura tutas præstent. Atque hinc manauit prouerbium, Cornua inibi aduri: Quo designant loca peste, morbisque contagiosis infecta euitanda: Non dissimile remedium discutiendæ pestis adhibitum est superioribus annis, cùm apud Neruios, quos Tornacenses modò vocant, morbus popularis crudeliter sæuiret, totaque vrbe grassaretur. Milites siquidem præsidiarij, qui in arce excubias agebant, machinas, tormentaq; bellica, puluere bombardico, non globis oppleta vrbi obũerterunt, eaque sub diei, noctisque crepusculum incenso funali explodi curabant: quò effectum est, vt sonitu violento fumãtique odore aeris contagium discuteretur, ipsaque Ciuitas à peste facta sit immunis, ac libera. Neque enim

Fœdi odores aliquando viles.

Graues odores aliquãdo pesti obsistere.

Cornua aduri prouerbiũ.

Res gesta apud Neruios.

enim minus præsentaneum est hoc remedium in dissipandis nebulis, infectisq; aeris contagijs, quàm quod Hippocratem factitasse legimus, extructis pyris, congestisque sarmentis ac fascibus, per compita ignes excitare.

Ignis aëris contagia dissipat.

Digiti sinistræ manus, qui infimo proximus est, præstantia, qui postremo omnium morbo articulari, aut Chiragra infestatur, & si quando affici contingat, non multò pòst mors imminet. Obiter quare præ cæteris auro deuinciri mereatur.

CAP. XI.

HOC in cõfesso est apud Medicos, quęcunque corporis partes aliquo vitio, morboque tentãtur, id effici vel effectu primario, vel per consensum, ac lege consortij, cùm non in ipso membro morbus consistat, sed ab alio illi mali nonnihil infertur. Sic iuxta prouerbium, aliquid mali propter vicinũ malum. Natura tamẽ prouida semper partes principes munit ac tuetur, malumque ad ignobiles deuoluit ac dirigit. Quod critice, naturæque impulsu fit, cùm humorum morborumque collectiones in remotissimas partes propelluntur. Quod si & morbus eiusque symptoma, hoc est, affectus, qui illi succedit, validus, violentusque existat ac natura sit imbecillior, quàm vt illi possit absistere, suumque impetum ac ferociam pro suo arbitratu cohibere, in præcipuas partes humore decumbũt, quod in pulmonis inflammatione, pleuritide, angina, lethargo, ac plerisque acutis morbis perspicimus. In articulari autem morbo ac coxendico, qui vere & autumno viget, vis ac facultas naturalis, humores in corpore coaceruatos à partibus robustis ad imbecilles propellit. Sic obseruam in

Natura præcipuas partes à morbo tuetur.

Gallia Belgica complures chiragræ, ac podagræ obnoxios, quibus omnes articuli acerbissimo dolore, tumoreque erant inflati, illo tanto sinistræ manus digito illæso, qui infimo proximus est. Is quidem ob cordis vicinitatem, ac consensum, nihil sen sit incommodi. Nec est quod ex hoc morbo quisquam mortem extimescat (à cęteris enim sunt immunes, modò ne ficosi sint, ac Venerea lue cõtaminati) nisi circa sinistrum pectoris sinum, cui cordis turbinatus mucro subest, humorum colluuies decumbat, digitusque annularis nodosus efficiatur, atque intumescat. Hæc siquidem vbi fieri incipiunt, luxato vitali robore, vigor labascit, omnisque animi, & corporis vis concidit. Hinc itaque mos inoleuit apud veteres, vt is digitus auro insigneretur taliq; gestamine decorus esset potius, quàm cæteri: quòd tenuis quidem arteriæ ductus, non nerui, vt Gellius existimauit, à corde ad hunc digitum porrigatur, cuius motum in parturientibus ac delassatis, omnibusq; cordis affectibus indicis attactu manifestè percipis. Nec sanè id cuiquam absurdum videri debet, cùm animi defectu collapsos erigere soleam, vellicato hoc articulo, aurique, cum momento croci, attritu: per hunc enim vis quædam refocillatrix, quæ illi insita est, ad cor dimanat, vitæq; fontem, cui is digitus connexus, implicitusque est, recreat. Quapropter præ cæteris illum honorem promeruit, auroque decorandum censuit antiquitas. Huius quoque dignitas, quam à corde consequitur, hoc effecit, vt veteres medici, à quibus etiam nomen obtinuit, medicamenta, ac potiones illo commiscerent. Nihil enim venenati vel extremis eius radicibus adhærere potest, quin homini infestum sit, vtriusque cordi communicetur. In indice quoque veteres olim gestasse annulos, pter alios, Hieremias testatur.

Annularis.

Li. 10. ca. 10.

Medicus digitus.

Sic

Sic enim apud illum expostulat cum Rege Dominus: Etiā si Iconias annulus fuerit in manu mea dextra, inde euellam. Quo indicat, etiam si paulò antè apud me fuerit gratiosus, & amabilis, magnęque æstimatiōis ac precij, adeò vt subinde illo oblectarer, vti spectabili annulo insigni aliqua gemma decorato, iam gratiam fauoremq; exuit, ac coram me detestabilis est, ac despectus, quoniā ab integritate vitæ ad improbos mores delapsus sit, quo argumento cuique testatum esse vult, nihil prodesse cuiquam antè actæ vitæ puritatem, vbi ab ea deflexerit atque ad deteriora sit deuolutus: ediuerso nulli officere veterem nequitiam, Ezechiele teste, vbi relicta vita sordida ac lutulenta, ad frugem se contulerit.

Hiere. 22. *Hieremiæ locus explicatus.* *Cap. 18.*

Quædam ignem non concipiunt, flammisq; inuicta sunt, & qua ratione id efficiant.

CAP. XIII.

CONFECTA vidimus, textaque mantilia ex lini quodam genere incombustibili, quæ igni non cedunt, flammisque indomita sunt: itaque si quando sordes contraxisse videntur, mundarique postulant, non smigmate aut sapone, vlloque lixiuio maculas eluunt, sed iniecta igni flammescunt, non secus, quàm ollæ argillaceæ multa pinguedine imbutæ, ac nitida, candorisque eximij eximuntur. Nascitur id genus in desertis Indiæ, locisque siticulosis ac sole torridis, in quibus stirpes quædā ex soli conditione, atque aeris ambientis qualitate illam naturam asciscunt, qua fingi texiq; in lintea possint. Si enim in mari ac fluentis ostracoderma, hoc est, cute testacea, solidescere possint Cancri, paguri, locustæ, gammari, buccinæ, pectines, multaque concharum genera, in quibus (vt Pli-

Lib. 9, cap. 33. nius ait) magna ludentis naturæ varietas, multæque figurarum, colorumque differentiæ: si deniq; coralli frutex in imo maris Ligustici frondescit, marique exemptus in lapidem induratur: non cuiquam videri debet absimile vero, frutices quosdã ex loci cœlique ardore eam naturam consequi, vt contusi, subactique fustibus, ac stipario malleo mitigati ductiles fiant, atque in filamenta elaborentur, quæ ignis vim respuunt. Quis autem non miretur ex Canabaceo frutice, ex vrticæ, linique ac genistæ flagellis funes, ac rudentes contexi, velaque ac lintea confici? Cùm enim lento sint tenacique vimine, in fila telasque attenuantur, vt etiam argenti aurique bracteæ ac segmenta. Sic ex huiusmodi virgultis, non equidem ex Salamandræ pilis (vt plerique nugantur) mantilia, mappæque conficiuntur, vt ex bombice, ac lanigeris arboribus serica, licet illis operosior cura adhibetur: rigescit enim materia, minusque est tractabilis. Appellatur item idg[illegible]s lini Asbestinum, à similitudine & natura calcis, quod igni mundatur, nec absumitur, aut detrimentum patitur. Cui affinis est ἀμίαντος lapis alumini scissili, quod vulgo plumosum vocatur, similis, ex quo, Dioscoride teste, lintea contexunt Indiani, quæ in ignem coniecta inflammantur quidem, sed exempta splẽdescunt, nihilque illis deperit, nec deteriora efficiuntur. Sic ligna & tabulata alumine illita non ardescunt, vt nec postes, fores, lacunaria colore viridi imbuta, modò durior crusta ijs obducatur, atque alumen, plumbique albi cineres copiosè pigmentis commisceãtur: nequit enim vis ignita penetrare, quod lignum coactum densumque fiat, atque ad ignem pluuiamque obdurescat. Cuius rei specimen edidit Archilaus Mithridatis præfectus in lignea turri, quam

Corallium ex mari Ligustico subducitur.

Ex herbis funes confici.

Amiantus.

Lib 5 cap. 99
Volater. lib. 22.

Alumen igni obsistit.

Viridi colore oblita serius ignescunt.

quam cum Sylla incendere tẽtaret, nihil profecit, coactusque est re infecta decedere, atque ab incepto desistere, cùm alumine, quod vehemẽter astringit, omnia essent oblita. Sic C. Cæsaris irritus erat conatus, cùm circa Padum Castello ignem admoueret ex Larigna materia constructo. Larix siquidem arbor Piceæ assimilis nec ignem aut flammam concipit, ac non solum à carie & teredine immunis est, sed ne in carbones quidem resoluitur, aut in cineres fatiscit, ac soliditatem ac duritiem plusquam corneam, quam ignis vis subire domareque nequit. Tanti denique est ponderis, vt non fluitet, sed confestim subsidat ac demergatur, more buxi, atque Ebeni, quod voce gentilitia Gatacum dicitur, lignum expugnandis ficis, morboque Gallico accommodissimum. Mirari autem non immeritò quisquam posset, cur non ardeat atque inflammescat, cùm resinam fundat mellei coloris. Quotquot enim resinam, picemque exudant, citissimè igni corripiuntur. Verùm id illi præstat solida compactaque durities, quæ nulla igni foraminum spatia exhibet, per que [illegible] [illegible]ique possit, quamqu[illegible] Mathiol[illegible] asserat Larica [illegible] que [illegible] ca Padu[illegible] copiose prouit, confestim flammam concipere.

Vitruuius lib. 2. cap. 9.
Lib. 15. cap. 1[illegible]
Larix.
Pockhout.

Calor natiuus hominis fouetur, augescitque animalculorum: præcipuè autem infantium calore si parti corporis inualidæ applicentur. Non enim hoc fomẽtum concoctionem solum adiuuat: sed dolores quosque articulares sedat. Inter catellos autẽ, qui id præstant, efficacius.

CAP. XIII.

DVO sunt, quæ corpus nostrum fulciunt, vitamque

Calore, humore, spiritu corpus subsistit. támque conseruant, ac tuentur, Calor natiuus, & Humor innati caloris substantia. Quorum alter alterius adminiculo opus habet, mutuásque operas exposcunt. Humidum, pabulum est, fomentumque caloris, Calor illius beneficio ac munere subsistit. quæ duo spiritu vndique perfusa ac connexa in omne corpus dimanant ac diffunduntur. His sedulò prospiciendum est, curandumque, vt quàm diutissimè conseruentur. Horum enim præsidio corpus destitutum, collabitur, omnisque vis ac facultas naturalis vergit ad interitum. Cæterum cùm multa sint circa hæc obseruanda, eáque passim obuia existant apud Medicos: omissis superuacuis, ea tantùm referam, quæ foris admota homini adiheęc sunt adiumento. Inter ea quæ calorem augent, excitantque, ac dolores placant, Catellos refero, non equidem omnes, sed hos præcipuè, quibus color cutis concolor, nec tegmen multis diuersisque maculis variegatum, qui nō solum natiuum insitumque calorem fouent, sed dolorificos affectus sedāt. Sic in Chiragra ac Podagra omnique artritide nihil præsentius ad consopiendos mitigandósq; cruciatus qua[illegible] hos, quàm huiusmodi Catel[illegible]oris affectis ad[illegible]. Suaui enim calentique effluxu natiuum hominis calorem languidum atque euanescentem exsuscitant, ac fotu continuo humorem, qui dolores infert, vel attractione ad se rapiunt, eliciuntque, vel diaphoresi, hoc est, digerēti vi ac discussoria incidunt, ac dissipant. videmus enim illos, vbi amoueri contingit, atque aliquid ijs laxamenti indulgere, fractis eneruatisque esse articulis, atque ægrè pedibus insistere, maxima doloris parte in se translata. Quòd autem color cutis per omnia æqualis & concolor id potissimum efficiat, nec varius parem effectum obtineat, facit temperamenti æqualitas, atq; vniformis calor. Discolor

Catelli vniformis coloris.

Catelli membris admoti [illegible] gant.

van eender bare.

siqui-

ſiquidem diuerſusq; color indicat caloris humoriſque intemperiem, ac cõmixtionem. Vt enim inſitio naturæ arborum correſpondere debet: ita homini in fouẽdis membris æqualem per omnia, ac temperatum calorem coaptare conuenit. Quamobrem ſi robur ac firmitatem ventriculo, vllique parti conciliari velis, neceſſe eſt naturale temperamentum tueri, nec calorem plus ſatis intendere, illique extraneum aut alienum inducere. Inter ea autem (vt Galenus ait) quæ foris applicantur, boni habitus puellus eſt vnà ſic accubans, vt ſemper abdomen contingat. Sunt qui Catellos, inquit, pingues in hunc vſum habeant, neq; id in aduerſa modò valetudine, verùm etiam in proſpera. Tales itaque ijs, qui ob ſiccitatem quoque imbecillem ventriculum habent, ſunt idonei: ſeruandúmque ante omnia eſt, ne puellus humecta ſit cute. Qui enim noctu ſudore perfundũtur, refrigerant potius, quã calefaciunt. Hanc quoque commoditatem ſibi adhiberi paſſus eſt Dauid effœtus ac frigeſcens, quẽ adoleſcentula mutuo complexu fouebat, non quidem concubitus, vt ſcriptura teſtatur, deſiderio, ſed quò membra illius deſtituta calore incaleſcerent.

Simile ab inſitione.

Thera. libr. 7.

3. Reg. 1. Dauid ample xu iuuenculæ incaluit.

Cur morbus gallicus nunc, quàm olim, mitior, minusq́; ſæuiat. & in quos morbos degeneret.

CAP. XIIII.

TRES ſunt morbi inter ſe affines & cognati, non tam lethales, quàm fœdi ac contagioſi, quorũ alter in alterum tranſit, ac permutatur, Lues Venerea, ſeu morbus Gallicus, Elephantiaſis, ſeu Vulgaris lepra, quæ in ſcrophis Grando dicitur, tum is qui Stomacacce & Scelotyrbe dicitur. Quorum genus eſt icteri nigra. [illegible] ſcelerandis modis homines excarnificabant: nunc

Pocken. Melaetsheit. Organſcheit. Schoirbuyck.

pror-

Morbi assuetudine mitescunt.

prorsus mitescere cœperunt, minusq; infesti sunt, sit id partim, quòd medicorum opera, domita sit vis mali, humorumque sæuitia mitigata, partim quòd natura assuetudine ad dolores occalluit. Sic obseruaui nonnullos in florente feruidaque ætate acerrimè cruciari, eosdem senescente atque inclinata, mitius affligi. Vel enim deferuescit ardor & ebullitio, minorque fit humorum concursus: vel natura spatio temporis assueta malo, velut domestico ac familiari, non amplius cum illo luctatur, aut enim alitur vitiosis illis humoribus, aut nō offenditur. Quemadmodū enim sues, vbi cœno inuoluuntur, aut cerdones, quique cloacas, ac foricas publicas proluunt, graueolentiam non sentiunt: sic morbillosi saginantur sordibus. Et quoniam ad vitia morbosque corporis, ne dicam animi, occalluerunt, detrimenta naturæ amplius non percipiunt. Ademit enim illis sensum mali inueteratus, imisque medullis infixus morbus. Inter mitia verò, vbi inducitur corpori aliena qualitas, quæ alterascit ac corrumpitur, quæcunque membra fluxiones acres ac mordaces suscipiunt, dolore cōcitantur. At vqi morbus inoleuit, ac cum natura coaluit, non magnoperè doloribus infestantur, quòd inter se cōsentiant, atq; humores corporis commercio, ac qua vtitur consuetudine, flaccescāt, atque aliorum humorum mixtione, vt vinum meracum affluenti aqua, diluantur. Semper tamen vestigia inhærescunt, veterisque morbi reliquiæ relinquuntur, quæ si in pulmonem decumbunt, raucos illos esse, atque anhelosos perspicis: Si in articulos, Podagræ ac Chiragræ, & quæ subinde recurrit, Ischiatico dolori obnoxios. Sic omnes ficosi articulari morbo laborāt: at nō omnes Podagrici aut coxendico cruciatu affec. morbi gallici labe imbuti sunt. Quod si in extimam cutem dis-

Simile à lutosis porcis & cerdonibus.

Ficosi omnes podagrici, nō contra.

diffunditur humorum colluuies, ſcabra cute efficiuntur, ac corticoſa, lychenibus, impetigine, mentagra, ac porrigine, in facie deformati, non ſine capillorũm defluuio. Simile enim quiddam illis euenit, quod arboribus ac virgultis, quibus lotium aut ſalſugo, aliaq́; inquinata eluuies affuſa eſt. Vitiata enim radice, folia decidũt, ac rami marceſcunt: non tamen arbos à ſtirpe interit, atque emoritur, ſed elangueſcit atque ægrè reſocillatur.

Simile à vitiatis arboribus.

Qua ratione moribundi etiam conſtante adhuc mente raucum murmur edant, ac ſonitum reciprocantem, quem Belgæ populari voce den Rotel *vocant.*

CAP. XV.

IN Belgica regione, totoq́ue Septentrionalis plagę tractu, morituri certa argumenta proferũt emigrãdi, edito ſonitu murmuloſo, nec eſt, qui abſque huiuſmodi indicio vitam non finiat. Siquidẽ imminẽte morte ſonum edunt tanquam aquæ labẽtis per ſalebras, locaq́; anfractuoſa atque incurua, murmur aut qualem ſiphunculi ac fiſtulæ in aquæ ductibus ſonitum excitant. Cùm enim vocalem arteriam occludi contingat, ſpiritus, qui confertim erumpere geſtit, nactus anguſtum meatum, collapſamq́ue fiſtulam, gargariſmo quodam prodit, ac raucum per læuia murmur efficit, ſcatebriſquè arentes deſerit artus. Conglomeratus itaque ſpiritus, ſpumaq́ue turgida commixtus, ſonitum excitat, reciprocanti maris æſtui aſſimilem. Quod ipſum in nonnullis etiam fit ob panniculos ac membranas in rugas contractas, ſic vt ſpiritus obliquè ac ſinuoſo volumine decurrat. Hi autem, qui valido ſunt, vaſtoq́ue corpore, & qui violenta morte periũt, grauius reſonãt

Moribundi qua ratione murmuloſũ ſonum edant

diutiusque cum morte luctantur, ob humoris copi-am, ac densos crassosque spiritus. Iis verò qui extenuato sunt corpore, ac lenta morte contabescũt, minus impetuosè leniqúe sonitu fertur spiritus, ac sensim placideque extinguuntur, ac quodãmodo obdormiscunt.

Qui placidè, qui tumultuosè extinguantur.

Mortem hominis, rerumque existentium interitum esse contra naturam, parumq; appositè naturalem dici. Sic tamen obfirmandus animus, vt mors non sit formidanda, licet nõ sine ratione omnes illam exhorrescant.

CAP. XVI.

QVANQVAM ita natura comparatum sit, atque hominis præuaricatio hoc sit consequuta ac promerita, vt ad interitum spectet, mortique sit destinata: hoc tamen ratione euinci posse video: Mortem non esse secundum naturam, illique prorsus aduersam. Principio generi animãtium omni hoc est à natura tributum, vt se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quæ illi nocitura videantur, atque omni cura incolumitati suæ prospiciat, suæq; conuersationi insistat. Quis est enim, qui non obseruat, quanta cura, quantoque studio homines ductu rationis, brutæque pecudes instinctu naturæ, se ab interitu vindicare, tuerique studeant atque eni-[illegible] Omnes siquidem illum exhorrescunt, nemo non ab illo se subducere tentat. Quandoquidẽ inuadente morte natura extinguitur, esseque desinit. Sic Christus, qui commonstrare voluit insitã naturæ hominis imbecillitatem, vt à quo præter morbos & peccatum humani nihil alienum erat, mortem exhorruit, illamq; deprecatus est. In Petro quoque naturæ affectus, carnisque infirmitas exprimitur, cùm Christus ter stipulatus ab eo erga se amorem, erga verò gregem summam pascendi curã

Cic libr. 1. Offic.

Nemo non mortis metu contremiscit.

Ioan. 21.

curam ac studium commonstrat, quid illi impendeat, & quem expectet vitæ exitum. Cùm esses, inquit, iunior, ambulabas quocunque libitum erat, & cingebas ipse te: verùm vbi senueris, alius cinget te, & ducturus est, quò nolis. Quo indicat naturæ humanæ affectum atque imbecillitatē, quæ mortis metu ac terrore concutitur, illamque admodum grauatè adire velit, tametsi mens alacris est & prompta. Cùm itaque mors naturæ sit abolitio ac priuatio, qui statui possit id esse naturæ consentaneum ac familiare, quod vim, quod interitum, totiusque naturæ adfert extinctionem? Scio equidem hoc promeruisse hominis prauitatem ac delictū, per quę degenerauit à sui dignitate & pręstantia, suoq; opifici fuit inobsequiosus, dictoque minus audiens, vt doloribus, vt cruciatibus, vt morbis, fame, siti conflictaretur, ac mentis inquietudine, postremò morte pœnas lueret. Verùm has clades ac calamitates non naturæ vitium, sed peccati labes illi inuexit. A lapsu siquidem primi hominis omnia immutata sunt, versaque in contrarium: sic sidera, morbi, elementa, dæmones, belluæ, homini minantur illique infesta sunt. Quin & vniuersa creatura hominis causa, vt Paulus ait, vanitati ac corruptioni subiecta est, Omnisque rerū ordo ac series, mentesque Angelicæ finem laborum statui exoptant. Cæterùm in tanta calamitate ac miseria constitutis, solatio est, mentesque nostras erigit, alterius vitæ certissima spes, summaq; in Christum fiducia, qui collapsam hominis naturam restaurat, pristinęq; integritati restituit, ac trepidationem metumque mortis animis nostris eximit. Stabiliter enim nos fulcit mortis eius ac resurrectionis recordatio, quę hoc effecit, vt hominē non aboleri, sed mutari in melius credamus, mortēque non esse interitum, sed alterius vitæ vestibulum ac

Ioan. 21.

Peccatū mortē & morbos inuexit.

Rom. 8.

Christi fiducia mortis metū homini adimit.

2.Cor.5. ianuam: Scimus enim, vt Paulus ait, tametsi terre num nostrum domicilium huius tabernaculi destruendum sit, vt dissolui solet compages atque ædium contignatio, quod ædificiū habemus à Deo, domicilium non manufactum, sed ęternum in cœlis, quod in hoc ipsum parauit, vt immortalitatis gloria per resurrectionem fruamur. Deus autem spiritum suum pignoris loco, atque arrabonis vice nobis impertitus est, ac spem summamque fiduciam rerum futurarum præsenti suo afflatu confirmat: Quo vno certi reddimur, quod qui suscitauit atque à morte erexit Dominum Iesum, nos quoq; suscitabit virtute ipsius, atque efficiet communi resurrectionis gloria consortes.

Simile ab ædium contextu.

Galat. 4.

Coloss. 2.

Ebrietatis ac temulentiæ incommoda. Et quæ illi obsistant ac medeantur.

CAP. XVII.

INOLEVIT consuetudo apud Germanos atque Aquiloni expositos Belgas, vt neminem propemodum sibi deuinctum cupiant, fidumque amicum ac familiarē exoptent, quàm qui strenuum se potorem prębeat, atque impigrè (vt Plautus ait) cloacam vino proluat. Quamobrem operæ preciū me facturum sum arbitratus, si nonnulla, quæ ebrietati obsistunt, referam: Quo quisque sibi prospicere possit, in eo certamine, vt aut vino non succumbat, aut quàm minimum offendatur. Principio nemo se inter initia plus satis facilem præbeat, promptumque in exhauriendis exiccandisq; poculis, sed tergiuersetur, ac ciuiliter recuset morbumque prætexat, ac valetudinem causetur. nonnunquam excogitandi sunt astus ac strategemata, quò illos deludas, qui te sibi scopum præfixerunt, quem feriant, tibique plus satis infesti sunt. Captāda interim occasio, qua aut te vt micturientē tacitè

In Curgul.

Ebrietas vitanda.

tacitè subducas, aut pateram abduci cures, in eaque re te callidum esse decet ac cautum magnaq; dexteritate id perficere. Nam si deprehendi technam contingat, multò cumulatius ac cum fœnore in te hoc munus refundetur. Cęterùm quisque pro insita naturæ calliditate atque astutia, varias comminisci potest rationes ac modos, quibus poterit eluctari, ac combibones fallere. Interim cōstituat sibi quisque ante oculos huius illaudatæ consuetudinis, errorisque inueterati præmia, perspiciet luce clarius, quid noxæ, quidue detrimenti, cùm corpori, tum animæ mentique inferat vini intemperantia. Primùm enim memoriam rem omnium pretiosissimam nō solum labilem, fluxamq; facit: sed prorsus obruit ac labefactat, oculos caliginosos efficit, ac cæcutientes. Genas pendulas, artus tremulos ac titubantes. Multaque alia incommoda immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodq; frigidum est vitium. Nec enim vinum (vt Galenus testatur) semper hominem excalefacit: sed vbi plus bibitur, quàm vinci posset, frigidos morbos parit. Extinguitur enim calor natiuus, ac suffocatur, non secus, quàm si exiguæ imbecillæq; flammæ confertim multum olei infundatur. Hæc præfari visum est, ne quis existimaret ansam ministrare me, aut fenestram cuiquam aperire ad nequitiam. Cùm hoc potissimum sit in votis, vt homines aut moderatè bibere consuescant, aut si occasio inciderit, vt largius sit bibendum (nam vt habet Prouerbium, sacra hæc aliter non constant) ne desint adminicula, quibus ebrietatem propulsare possint: inter quæ amara refero, & quotquot humores aquosos per vrinam expurgant. Hac enim ratione effici solet, vt aliò, quàm ad caput, fumi deferantur, ac vinum venas subire prohibeatur; exiccante etiam amarore humiditatem.

Intemperantia vini memoriæ officit.

De temp. lib. 3.

Prouerbium conuiuale.

Amara ebrietati obsistūt.

Sic amygdala amara id efficaciter præstant quina senáue ante cœnam assumpta. Persicorum quoq; nuclei parem cum ijs effectum obtinent & foliorũ Persici arboris expressus succus, ieiuno assumptus cyathi mẽsura, qua facultate pollent & Absinthij Pontici delutum, ac nux muscata. Hæc enim omnia meatus recludunt, ac peruios, laxosque efficiunt, quemadmodum olei ex oliuis expressi, aut sesami semine sextans, hoc est, vnciæ duæ antelucano haustæ. lubricam siquidem reddit aluum, meatusque vrinarios dilatat, sic vt liquor corpori non inhæreat, sed continenter defluat, modo ne quis esculentis ventriculum plus satis oneret. Qui enim potationi insistere cogitur, parcius illum cibo vti conuenit: quòd si panis buccellam copioso melle imbutam deuoret, non inconsultè fecerit. Mel siquidem vini vim diluit fumosque acres, ac mordaces retundit, atque hebetat. His omnibus præfertur Brassica Catoni ad fastidium vsque nobilitata, quam vulgus Caulis nomine designat, quòd nulla stirpium cole sit amplior. Huius cùm plures sint differentiæ, illa ad discutiendam crapulam accommodatior, quæ plus cæteris rubescit, si ex cauliculis dentibus expressus succus deglutiatur, aut eadem cocta inter primæ edulia manducetur, qua tamen maritima, quæ Alpibus Zelandicis copiosè innascitur, multò efficacior, tum Portulaca marina, qua in ijs acetarijs ac condimentis vtimur ad appetentiam acuendam. Potus enim, cibique auiditatem incitat, irritatque, atque insita facultate ac viribus conficit. Quò fit, vt nulli vinosi halitus, vaporesq; caput tentare possint, vt qui per aluum, ductusque vrinarios expurgentur. Sunt huius generis pleraque alia, quæ temulentiæ aduersantur, ac ne quis ebrietati succumbat, muniunt: sed omnia referre longum esset. Cæterùm si quem vino obru-

Cibus immodicus potoribus noxius.

Brassica ebrietati obsistit.

Soldanella.

obrutum esse contingat, qui ijs præsidijs non est instructus (nam vinum, vt Abacuc ait, sapientem decipit) illi succurrendum vomitu. Quod sapiens etiam consulit: Si fueris ad ingluuiem coactus, subduc te, ac vomito. Postmodum testes, partesque genitales aqua gelida macerari debent, madidoq; mantili, aut sudario inuolui: fœminis verò vbera, mammæque in eundem modum fouenda. Confestim enim auersis vaporibus, omnis vinolētia discutitur. Interim exhibenda acida, ac subacerba, succulenta ac vinosa. Cuius generis sunt Arancia, malaque Citria, Cerasia, Persica, oxia canthæ baccæ, omphaceum, corna, quæque infrigidantis reprimentisque sunt naturæ, ac nonnullam inciden di astergendique vim obtinent. Tametsi enim cesset, sopitaque sit ebrietas vel vomitione, vel somno: caput tamen etiam postridie indolescit, ac fumis pertūditur. Quem affectum Festus Pompeius Helucum vocat. Quæ vox languidum sonat, semisonum, atque Hesterno vino oscitantem. Tertullianus hanc vocē pro affectione vsurpat, quò procliues in somnum reddimur ex pridiana crapula, cùm inquit: Hederæ vis ac natura est, caput ab heluco defensare, vi discussoria atque exiccante, qua etiam à crapula tutos præstare creditur, foris capiti admota, vel præsumptis acinis aliquot, qui coloris crocei sunt.

Cap. 2. Ecclesi. 31.

Vomitus cōmoda.

Dolor capitis ex hesterno mero.

Helucus capitis grauedo ex crapula.

Hederæ vis in discutienda ebrietate.

Intemperantia potus, quàm cibi nocentior.

CAP. XVIII.

SVNT, qui statuant, potu minus offendi homines, quàm cibo, si horum alter immoderatius, supraque naturæ vires ingestus sit. Quod ea Hippocratis sententia stabilire nituntur: Facilius est impleri potu, quā cibo. Qui toto cœlo errare mihi videntur. Hoc siquidem ille indicat, Humidum

Li. 2. aph. 11.

Humida & liquida citius alunt. colligendis restaurandisque viribus potissimum remedium. Extenuatos enim citissimè reficiunt liquida, quæ licet non similiter nutriant solidis alimentis: distributionis tamē celeritate illis longius præstant. Quamobrem verissima est, nec Hippocrat. contraria Cornel. Celsi sententia, *Libro.1.* Vbi ad cibum ventum est, nunquam vtilis est nimia satietas, sæpè inutilis nimia abstinentia. *Celsi locus explicatus.* Quod siqua intemperantia subest. Durior est in potione, quàm esca. Quo indicat immodica vini potione plus detrimenti, damnique inferri corporibus, quàm cibi ingluuie. Potus siquidem omnes meatus cōfestim penetrat, atque incoctus venas subit, neruosque ac cerebrum tentat: Cibus verò in ventriculo hæret, dum concoctus est, qui si oneri est, minimo negotio vomitu excutitur, quod non æquè naturę procliue ac facile est in potu. Argumento quòd canes, feles, glires, sorices, si veneno medicatas offas aut buccellas deuorasse contingat, irritata ad excretionem naturæ facultate, nulla molestia euomunt, *Venena liquida nocentissima.* quod in liquidis factu difficilimum, quò fit, vt venena in potu exhibita magis, quàm in esculentis, sint noxia, rapitur enim citissimè in omnes corporis partes virus, ac vitalia corrumpit, destruitque maximè si ex vino ꝓpinetur. Interim cibus immodicus suffocationis periculum adfert, eoque ventriculus adeò intumescit ac distenditur, vt̄ difrumpi videatur, præsertim ijs, qui difficile ad vomitum incitantur. Quocirca moderatio vtrobique laudem meretur. *Pinguia venenis obsistunt.* Cæterùm potione venenata nihil nocentius, modò ne quid pinguedinis subsit: Sic enim virus segnius in venas dimanat aut diffunditur, nec confestim vitalia corripit, citiusque vomitu excutitur. Ita si quando venenatis potionibus obsistendum, butyrum, oleum ac pinguia quæque exhibenda, minus enim adhærescit venenum aut

affi-

affigitur corpori, nec venarum cōceptacula subit vel penetrat, deniq; incitata vomitione euestigiò excutitur, qua ratione ebrietati obsistunt. alioqui vbi diutius inhæserit, partes internas exulcerat ac corrosione vitiat, sibique ad cor vitæ fontem patefacit aditum. Quocirca ab assumpto veneno aut cibo aliquo exitiali ac noxio, euitanda reprimentia, acida, acerba, styptica, quæque meatus occludunt ac constipant, præ cæteris autem somnus. Quemadmodum enim qui peste corripiuntur, cùm somnolenti sint, si se somno & quieti dedant, citius inficiuntur, ac natura segnius contagioni obsistit: ita quoq; in morsibus virulentis, ac venenatis potionibus, si somno opprimuntur homines, grauius affliguntur, ac tum virus promptius vitalia corripit. Quocirca vellicandi, quò vigiles persistant, ne malum intus grassetur, atque ad partes principes deferatur. Quemadmodum enim hostes minimo negotio, nullaque propemodum molestia vrbes, ac propugnacula diripiunt ac diruunt, nullo obsistēte, ac ciuibus seu excubitoribus vino somnoque sepultis: ita corpus humanum in morborum insultu, vel assumptis ebibitisque venenatis potionibus, ægrè subsistere potest atque eluctari, quin opprimatur: cùm facultates ac potentiæ naturales oppresso, sopitoque somno corpore, segnes sint atque otiosæ, nec se ad expugnandum morbum alacriter accingant. Quò efficitur, vt dent manus, ac cedant succumbantque valentiori, non valetudinis modò, sed vitæ etiam iactura ac detrimento.

Somnus noxius à veneno assumpto, & in peste.

Simile ab hostili insultu elegans.

Alia vi ac si ratione vinum inebriat, aliterque homines afficit, quàm Sicera, vel Zythus: nobisq; vocata Cereuisia.

CAP. XIX.

Quomodo nerui à cerebro producantur.

CEREBRVM tametsi natura molle sit atq; vdum, ex eo tamen nerui producuntur, velut ex colo, cui lanugo linumque annexum est, telæ, filamentáque, quorum coniugationes in omnes corporis partes distribuuntur. Ex hoc siquidem principio, ac fonte nerui in omnia membra deriuantur, velut ex arboris caudice ac trunco ramorum propago ac soboles in multa germina diffunduntur. Corpus autem vniuersum per eos sensum motumque percipit, quibus affectis, parteque principe læsa illis muneribus priuatur, aut suas facultates, ac munia languidè perficit, eoque fit, vt ebrij delirent, vacillentque ac titubent, quòd cerebrum crassis densisque vaporibus obnubiletur. Cùm autem omnes madidi, vinoq; perfusi ridiculos, comicosque mores exprimant, tum nulli magis moriones agunt, risumque obuijs excitant, cùm vultum atque oculos gestusque spectamus, quàm qui ex Zytho, quę nobis biria dicitur, temulenti sunt. Illi siquidem non in omnem partem corruunt, sed retrorsum duntaxat, ac supini. Qui verò ex vino ebrietatem contraxerunt, antrorsum proruunt, ac proni decumbũt. Sic vt isti genas, frontem, faciem, naresque mutilent: illi scapulas & occipitium, vbi in terram deuoluuntur. Quod ipsum etiam spectare licet, vbi inter pocula somno corripi solent. Ex Cereuisia enim vuidi, capite in ceruices deuoluto, hiantiq; ore dormiunt. Ex vino autem facie mentoque in pectus inclinato. Ratio est, quòd fumi vaporesque ex vino sinciput, partesque corporis anteriores occupant. Ex Cereuisia occiput partesque posticas obsident. Quò fit, vt isti obliuiosi sint, ac somnolenti, minimeque loquaces, ac clamosi.

Simile à ramosa arbore.

Ebrij ridiculo vultu.

Procero crassóque corpore homines aliquando minus vitales, quàm graciles, minusq; animosè

mosè morbis obluctari. Exiguæ autem staturæ homunciones plerumque vini capaciores quàm obesi, ac serius temulentia tentari.

CAP. XX.

FLACCIDOS esse plerumque vasto obesoque corpore homines, ac morbis minus fortiter obsistere, quotidiana exempla commonstrant. Oneri enim est illis corporis moles, ac spiritus minus viuidi, minusque alacres, & erecti. Quò fit, vt ingruente, vel leuissimo morbo, vel quouis incommodo, pusillanimes efficiantur, ac suspiriosi, crebroque ingemiscant. Ad primum siquidem insultum animo deijciūtur, illisq; mens labascit. Quòd si terra marique pericula adeunda sint, aut sinistri aliquid inciderit, ilicò trepidant, ac contremiscūt, metuque exalbescunt. Id euenit quòd calorem natiuum languidum habeant, spiritusque exiles, ac sanguinem minus feruidum, deinde quòd virtus naturalis longè lateque diffusa sit, quæ in exiguo corpore vnita coactaque, dispersa est præstantior. Quò spectat illa Hippocratis sententia. Qui natura sunt valdè crassi, breuiore vita fruuntur, quàm qui graciles: tum altera: statura corporis longa, neque indecora, nec illiberalis in iuuentute: In senecta inutilis moles est, & paruitate deterior. Incurvescit enim senescentibus corpus, fitque graue ac gestatu permolestum: quanquam itaque hi membris, moleque valent: pusilli tamen insitam vim, naturæque facultates validas obtinent, multæque in ijs se proferunt cùm animi, tum corporis dotes, atque ornamenta, magnaque mentis agilitas, atque acumen ingenij: nec solum mentis alacritate ceteris prestant, vel equāt: sed viribus, ac velocitate, tum edendi, bibendique robore. Vidi aliquando nanos propemodum, ac pumiliones, coactęque

Moles corporis ingenia officit.

Li.2.aph.44.

Apho.14.

Proceri corporis incommoda.

breuitatis homunculos (sed prolixa tamen barba, totoque corpore hirsuto, quod intensi caloris est argumentum) cum robustissimis potandi certamẽ iniisse, quibus tametsi nemo in huiusmodi factis promeretur memorabile nomen, nec habet victoriȩ laudem, ne tantillum quidem obfuit vini vis: cũ alij ita vino essent oppressi, vt obstupefacta mente neque pes, neque manus, aut lingua satis suo fungeretur officio. Horum caussa non solùm consistit in conceptaculorum, vt narumque amplitudine ac capacitate, sed in calore natiuo, eoque intenso, qui omnia celerrimè conficit, absumitque, tum infirmo validoque cerebro, quod non facile fumos cõcipit. Simile enim quiddam ijs euenit, quod lateri ignito, aut candenti ferro, quod liquore subinde irrigatur, vel denique solo arido ac siticuloso. Confestim enim omnem humorem imbibit, aut in tenuem, minimeque densum vaporem euanescit, sic vt nihil necesse sit illis lotium subinde reddere, aut vesicam exonerare, cùm calor innatus oĩa consumat. Quod aũt in viris efficit interna insitaq; caliditas, hoc in mulierib. præstat corporis raritas, laxitasq; ac mollities. Hæ siquidem, vbi vino assuetæ sunt, ad prodigium vsque bibaces fiunt, diuque subsistunt, antequam temulentia succũbant: sed propter laxos patentesq; meatus identidem micturire coguntur. Quo nomine non immerito infamia notantur à viris, quibus subolescere soleat illarum sordes atque ingluuies. Seniculi autem omnium minimè vini copiam perferunt. cùm enim arido sunt corpore atque exucco, caloreque debili largiore vini potu offunduntur, moderato autem refocillantur atque exhilarescunt. Quamobrem cùm omnibus, tum maximè senibus curæ esse debet, calorem natiuum, quo & comprehenditur humidum primogenium, caloris vitalis, & spiritus sub.

Simile ex cadenti ferro desumptum.

Mulier cur vini copiam perferat.

Senes cũ ebrietate tentantur.

subiectum ac substanta à semine orta, appositis alimẽtis, victuque moderato ac salubri fouere. Illa siquidem sunt secundæ, aduersęq; valetudinis pręsidia, ac longioris vitæ seminaria.

Qui manè ientaculum sumunt, si id moderatè fiat. in prandio liberalius edunt, minusque vino, etiamsi largius bibant, offenduntur. Obiter an multus panis esus sit salubris.

CAP. XXI.

MVLTI sunt, qui indicta sibi inedia, ad meridiem vsque ieiuni persistunt. Quod vt non improbo, ita non semper expedire censeo, aut consultum arbitror, vt quis absque cibo in prandium vsque perduret, is præsertim, qui calido est æstuantique ventriculo: vt Cholericus omnis, & qui vel laboris aliquid subire, operique intentus esse cogitur, vel lucrubrationi studijsque insistere. Extenuantur siquidem illis spiritus vitales, corporisque vires flaccescunt, ac collabuntur. In hac autem re consuetudini inhærendum, spectandumque quid ætas cuiusque, tempus, regio, habitus corporis ac consuetudo exposcant. Iuuentus enim annique tempus frigidum, ac regio Aquiloni exposita copioso alimento, eoque frequentius exhibito indigent, alioqui corpus diffluit ac consumitur. Senes verò, quique in ætatem decrepitam deuenerunt, persistunt quidem diutius ieiuni, nihilque appetunt, nec ad cibi auiditatẽ incitantur, sed tamen alimentis subinde refici, fouerique postulant, at paucis. Vt enim flamma in lychnis copioso affluentique oleo extinguitur: ita senilis calor affatim confertimque ingestis cibis. Quoniam autem hæc ætas dentibus se fulcit, ac tuetur, prouerbio locum fecit,

Studiosi non perferunt inediam.

Gal. libr. in Apo. 14.

Seni-

Qui placidè, qui tumultuosè extinguantur.

diutiuſque cum morte luctantur, ob humoris copiam, ac denſos craſſoſque ſpiritus. Iis verò qui extenuato ſunt corpore, ac lenta morte contabeſcũt, minus impetuosè lenique ſonitu fertur ſpiritus, ac ſenſim placideque extinguuntur, ac quodãmodo obdormiſcunt.

Mortem hominis, rerumque exiſtentium interitum eſſe contra naturam, parumq; appoſitè naturalem dici. Sic tamen obfirmandus animus, vt mors non ſit formidanda, licet nõ ſine ratione omnes illam exhorreſcant.

CAP. XVI.

Cic libr. 1. Offic.

QVANQVAM ita natura comparatum ſit, atque hominis prçuaricatio hoc ſit conſequuta ac promerita, vt ad interitum ſpectet, mortique ſit deſtinata: hoc tamen ratione euinci poſſe video: Mortem non eſſe ſecundum naturam, illique prorſus aduerſam. Principio generi animãtium omni hoc eſt à natura tributum, vt ſe, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quæ illi nocitura videantur, atque omni cura incolumitati ſuæ proſpiciat, ſuæq; conuerſationi inſiſtat. Quis eſt enim, qui non obſeruat, quanta cura, quantoque ſtudio homines ductu rationis, brutæque pecudes inſtinctu naturæ, ſe ab interitu vindicare, tuerique ſtudeant atque eni[illegible] Omnes [illegible]quidem illum exhorreſcunt, nemo non ab illo ſe ſubducere tentat. Quandoquidẽ inuadente morte natura extinguitur, eſſeque deſinit. Sic Chriſtus, qui commonſtrare voluit inſitã naturæ hominis imbecillitatem, vt à quo præter morbos & peccatum humani nihil alienum erat, mortem exhorruit, illamq; deprecatus eſt. In Petro quoque naturæ affectus, carniſque infirmitas exprimitur, cùm Chriſtus ter ſtipulatus ab eo erga ſe amorem, erga verò gregem ſummam paſcendi curã

Nemo non mortis metu contremiſcit.

Ioan. 21.

curam ac studium commonstrat, quid illi impendeat, & quem expectet vitæ exitum. Cùm esses, inquit, iunior, ambulabas quocunque libitum erat, & cingebas ipse te: verùm vbi senueris, alius cinget te, & ducturus est, quò nolis. Quo indicat naturæ humanæ affectum atque imbecillitatē, quæ mortis metu ac terrore concutitur, illamque admodum grauatè adire velit, tametsi mens alacris est & prompta. Cùm itaque mors naturæ sit abolitio ac priuatio, qui statui possit id esse naturæ consentaneum ac familiare, quod vim, quod interitum, totiusque naturæ adfert extinctionem? Scio equidem hoc promeruisse hominis prauitatem ac delictū, per quę degenerauit à sui dignitate & pręstantia, suoq; opifici fuit inobsequiosus, dictoque minus audiens, vt doloribus, vt cruciatibus, vt morbis, fame, siti conflictaretur, ac mentis inquietudine, postremò morte pœnas lueret. Verùm has clades ac calamitates non naturæ vitium, sed peccati labes illi inuexit. A lapsu siquidem primi hominis omnia immutata sunt, versaque in contrarium: sic sidera, morbi, elementa, dæmones, belluæ, homini minantur illique infesta sunt. Quin & vniuersa creatura hominis causa, vt Paulus ait, vanitati ac corruptioni subiecta est, Omnisque rerū ordo ac series, mentesque Angelicæ finem laborum statui exoptant. Cæterùm in tanta calamitate ac miseria constitutis, solatio est, mentesque nostras erigit, alterius vitæ certissima spes, summaq; in Christum fiducia, qui collapsam hominis naturam restaurat, pristineq; integritati restituit, ac trepidationem metumque mortis animis nostris eximit. Stabiliter enim nos fulcit mortis eius ac resurrectionis recordatio, quę hoc effecit, vt hominē non aboleri, sed mutari in melius credamus, mortēque non esse interitum, sed alterius vitæ vestibulum ac

Ioan. 21.

Peccatū mortē & morbos inuexit.

Rom. 8.

Christi fiducia mortis metū homini adimit.

2.Cor.5. ianuam: Scimus enim, vt Paulus ait, tametsi terrenum nostrum domicilium huius tabernaculi destruendum sit, vt dissolui solet compages atque ædium contignatio, quod ædificiũ habemus à Deo, domicilium non manufactum, sed æternum in cœlis, quod in hoc ipsum parauit, vt immortalitatis gloria per resurrectionem fruamur. Deus autem spiritum suum pignoris loco, atque arrabonis vice nobis impertitus est, ac spem summamque fiduciam rerum futurarum præsenti suo afflatu confirmat: Quo vno certi reddimur, quod qui suscitauit atque à morte erexit Dominum Iesum, nos quoq; suscitabit virtute ipsius, atque efficiet communi resurrectionis gloria consortes.

Simile ab ædium contextu. *Galat. 4.* *Coloss. 2.*

Ebrietatis ac temulentiæ incommoda. Et quæ illi obsistant ac medeantur.

CAP. XVII.

INOLEVIT consuetudo apud Germanos atque Aquiloni expositos Belgas, vt neminem propemodum sibi deuinctum cupiant, fidumque amicum ac familiarẽ exoptent, quàm qui strenuum se potorem præbeat, atque impigrè (vt Plautus ait) cloacam vino proluat. Quamobrem operæ preciũ me facturum sum arbitratus, si nonnulla, quæ ebrietati obsistunt, referam: Quo quisque sibi prospicere possit, in eo certamine, vt aut vino non succumbat, aut quàm minimum offendatur. Principio nemo se inter initia plus satis facilem præbeat, promptumque in exhauriendis exiccandisq; poculis, sed tergiuersetur, ac ciuiliter recuset morbumque prætexat, ac valetudinem causetur. nonnunquam excogitandi sunt astus ac stratagemata, quò illos deludas, qui te sibi scopum præfixerunt, quem feriant, tibique plus satis infesti sunt. Captãda interim occasio, qua aut te vt micturientẽ tacitè

In Curgul. *Ebrietas vitanda.*

tacitè subducas, aut pateram abduci cures, in ea-que re te callidum esse decet ac cautum magnaq; dexteritate id perficere. Nam si deprehendi technam contingat, multò cumulatius ac cum fœnore in te hoc munus refundetur. Cęterùm quisque pro insita naturæ calliditate atque astutia, varias comminisci potest rationes ac modos, quibus poterit eluctari, ac combibones fallere. Interim cōstituat sibi quisque ante oculos huius illaudatæ consuetudinis, erroris que inueterati præmia, perspiciet luce clarius, quid noxæ, quid ue detrimenti, cùm corpori, tum animæ mentique inferat vini intemperantia. Primùm enim memoriam rem omnium *Intemperantia vini memoriæ officit.* pretiosissimam nō solum labilem, fluxamq; facit: sed prorsus obruit ac labefactat, oculos caliginosos efficit, ac cæcutientes. Genas pendulas, artus tremulos ac titubantes. Multaque alia incommoda immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodq; frigidum est vitium. Nec enim vinum (vt Galenus testatur) semper hominem excalefacit: *De temp. lib. 3.* sed vbi plus bibitur, quàm vinci posset, frigidos morbos parit. Extinguitur enim calor natiuus, ac suffocatur, non secus, quàm si exiguæ imbecillæq; flammæ confertim multum olei infundatur. Hæc præfari visum est, ne quis existimaret ansam ministrare me, aut fenestram cuiquam aperire ad nequitiam. Cùm hoc potissimum sit in votis, vt homines aut moderatè bibere consuescant, aut si occasio inciderit, vt largius sit bibendum (nam vt habet *Prouerbium conuiuale.* Prouerbium, sacra hæc aliter non constant) ne desint adminicula, quibus ebrietatem propulsare possint: inter quæ amara refero, & quotquot humores aquosos per vrinam expurgant. Hac enim *Amara ebrietati obsistūt.* ratione effici solet, vt aliò, quàm ad caput, fumi deferantur, ac vinum venas subire prohibeatur, exiccante etiam amarore humiditatem,

obrutum esse contingat, qui ijs præsidijs non est instructus (nam vinum, vt Abacuc ait, sapientem decipit) illi succurrendum vomitu. Quod sapiens etiam consulit: Si fueris ad ingluuiem coactus, subduc te, ac vomito. Postmodum testes, partesque genitales aqua gelida macerari debent, madidoq; mantili, aut sudario inuolui: fœminis verò vbera, mammæque in eundem modum fouenda. Confestim enim auersis vaporibus, omnis vinolētia discutitur. Interim exhibenda acida, ac subacerba, succulenta ac vinosa. Cuius generis sunt Arancia, malaque Citria, Cerasia, Persica, oxia canthæ baccæ, omphaceum, corna, quæque infrigidantis reprimentisque sunt naturæ, ac nonnullam incidendi astergendique vim obtinent. Tametsi enim cesser, sopitaque sit ebrietas vel vomitione, vel somno: caput tamen etiam postridie indolescit, ac fumis pertūditur. Quem affectum Festus Pompeius Helucum vocat. Quæ vox languidum sonat, semisonum, atque Hesterno vino oscitantem. Tertullianus hanc vocē pro affectione vsurpat, quò procliues in somnum reddimur ex pridiana crapula, cùm inquit: Hederæ vis ac natura est, caput ab heluco defensare, vi discussoria atque exiccante, qua etiam à crapula tutos præstare creditur, foris capiti admota, vel præsumptis acinis aliquot, qui coloris crocei sunt.

Cap. 2. Eccles. 31.

Vomitus cōmoda.

Dolor capitis ex hesterno mero.

Helucus capitis grauedo ex crapula.

Hederæ vis in discutienda ebrietate.

Intemperantia potus, quàm cibi nocentior.

CAP. XVIII.

SVNT, qui statuant, potu minus offendi homines, quàm cibo, si horum alter immoderatius, supraque naturæ vires ingestus sit. Quod ea Hippocratis sententia stabilire nituntur: Facilius est impleri potu, quā cibo. Qui toto cœlo errare mihi videntur. Hoc siquidem ille indicat, Humidum

Li. 2. aph. 11.

Humida & liquida citius alunt. colligendis restaurandisque viribus potissimum remedium. Extenuatos enim citissimè reficiunt liquida, quæ licet non similiter nutriant solidis alimentis: distributionis tamē celeritate illis longius præstant. Quamobrem verissima est, nec Hippocrat. contraria Cornel. Celsi sententia, *Libro.1.* Vbi ad cibum ventum est, nunquam vtilis est nimia satietas, *Celsi locus explicatus.* sæpè inutilis nimia abstinentia. Quod siqua intemperantia subest. Durior est in potione, quàm esca. Quo indicat immodica vini potione plus detrimenti, damnique inferri corporibus, quàm cibi ingluuie. Potus siquidem omnes meatus cōfestim penetrat, atque incoctus venas subit, neruosque ac cerebrum tentat: Cibus verò in ventriculò hæret, dum concoctus est, qui si oneri est, minimo negotio vomitu excutitur, quòd non æquè naturę procliue ac facile est in potu. Argumento quòd canes, feles, glires, sorices, si veneno medicatas offas aut buccellas deuorasse contingat, irritata ad excretionem naturæ facultate, nulla molestia euomunt, *Venena liquida nocentissima.* quod in liquidis factu difficilimum, quò fit, vt venena in potu exhibita magis, quàm in esculentis, sint noxia, rapitur enim citissimè in omnes corporis partes virus, ac vitalia corrumpit, destruitque maximè si ex vino ꝓpinetur. Interim cibus immodicus suffocationis periculum adfert, eoque ventriculus adeò intumescit ac distenditur, vt disrumpi videatur, præsertim ijs, qui difficile ad vomitum incitantur. Quocirca moderatio vtrobique laudem meretur. *Pinguia venenis obsistunt.* Cæterùm potione venenata nihil nocentius, modò ne quid pinguedinis subsit: Sic enim virus segnius in venas dimanat aut diffunditur, nec confestim vitalia corripit, citiusque vomitu excutitur. Ita si quando venenatis potionibus obsistendum, butyrum, oleum ac pinguia quæque exhibenda, minus enim adhærescit venenum aut affi-

affigitur corpori, nec venarum cōceptacula subit vel penetrat, deniq; incitata vomitione cuestigiò excutitur, qua ratione ebrietati obsistunt. alioqui vbi diutius inhæserit, partes internas exulcerat ac corrosione vitiat, sibique ad cor vitæ fontem patefacit aditum. Quocirca ab assumpto veneno aut cibo aliquo exitiali ac noxio, euitanda reprimentia, acida, acerba, stiptica, quæque meatus occludunt ac constipant, præ cæteris autem somnus. Quemadmodum enim qui peste corripiuntur, cùm somnolenti sint, si se somno & quieti dedant, citius inficiuntur, ac natura segnius contagioni obsistit: ita quoq; in morsibus virulentis, ac venenatis potionibus, si somno opprimuntur homines, grauius affliguntur, ac tum virus promptius vitalia corripit. Quocirca vellicandi, quo vigiles persistanr, ne malum intus grassetur, atque ad partes principes deferatur. Quemadmodum enim hostes minimo negotio, nullaque propemodum molestia vrbes, ac propugnacula diripiunt ac diruunt, nullo obsistēte, ac ciuibus seu excubitoribus vino somnoque sepultis: ita corpus humanum in morborum insultu, vel assumptis ebibitisque venenatis potionibus, ægrè subsistere potest atque eluctari, quin opprimatur: cùm facultates ac potentiæ naturales oppresso, sopitoque somno corpore, segnes sint atque otiosæ, nec se ad expugnandum morbum alacriter accingant. Quò efficitur, vt dent manus, ac cedant succumbantque valentiori, non valetudinis modò, sed vitæ etiam iactura ac detrimento.

Somnus noxius à veneno assumpto, & in peste.

Simile ab hostili insultu elegans.

Alia vi ac si ratione vinum inebriat, aliterque homines afficit, quàm Sicera, vel Zythus: nobisq; vocata Cereuisia.

CAP. XIX.

mosè morbis obluctari. Exiguæ autem staturæ homunciones plerumque vini capaciores quàm obesi, ac serius temulentia tentari.

CAP. XX.

FLACCIDOS esse plerumque vasto obeso-que corpore homines, ac morbis minus fortiter obsistere, quotidiana exempla commonstrant. Oneri enim est illis corporis moles, ac spiritus minus viuidi, minusque alacres, & erecti. Quò fit, vt ingruente, vel leuissimo morbo, vel quouis incommodo, pusillanimes efficiantur, ac suspiriosi, crebroque ingemiscant. Ad primum siquidem insultum animo deijciūtur, illisq; mens labascit. Quòd si terra marique pericula adeunda sint, aut sinistri aliquid inciderit, ilicò trepidant, ac contremiscūt, metuque exalbescunt. Id euenit quòd calorem natiuum languidum habeant, spiritusque exiles, ac sanguinem minus feruidum, deinde quòd virtus naturalis longè lateque diffusa sit, quæ in exiguo corpore vnita coactaque, dispersa est præstantior. Quò spectat illa Hippocratis sententia. Qui natura sunt valdè crassi, breuiore vita fruuntur, quàm qui graciles: tum altera: statura corporis longa, neque indecora, nec illiberalis in iuuentute: In senecta inutilis moles est, & paruitate deterior. Incuruescit enim senescentibus corpus, fitque graue ac gestatu permolestum: quanquam itaque hi membris, moleque valent: pusilli tamen insitam vim, naturæque facultates validas obtinent, multæque in ijs se proferunt cùm animi, tum corporis dotes, atque ornamenta, magnaque mentis agilitas, atque acumen ingenij: nec solum mentis alacritate cæteris præstant, vel æquāt: sed viribus, ac velocitate, tum edendi, bibendique robore. Vidi aliquando nanos propemodum, ac pumiliones, coactéque

Moles corporis ingenio officit.

Li.2.aph.44.

Apho.14.

Proceri corporis incommoda.

breuitatis homunculos (sed prolixa tamen barba, totoque corpore hirsuto, quod intensi caloris est argumentum) cum robustissimis potandi certamē iniisse, quibus tametsi nemo in huiusmodi factis promeretur memorabile nomen, nec habet victoriȩ laudem, ne tantillum quidem obfuit vini vis: cū alij ita vino essent oppressi, vt obstupefacta mente neque pes, neque manus, aut lingua satis suo fungeretur officio. Horum caussa non solùm consistit in conceptaculorum, vt narumque amplitudine ac capacitate, sed in calore natiuo, eoquȩ intenso, qui omnia celerrimè conficit, absumitque, tum infirmo validoque cerebro, quod non facile fumos cōcipit. Simile enim quiddam ijs euenit, quod lateri ignito, aut candenti ferro, quod liquore subinde irrigatur, vel denique solo arido ac siticuloso. Confestim enim omnem humorem imbibit, aut in tenuem, minimeque densum vaporem euanescit, sic vt nihil necesse sit illis lotium subinde reddere, aut vesicam exonerare, cùm calor innatus oīa consumat. Quod aūt in viris efficit interna insitaq; caliditas, hoc in mulierib. præstat corporis raritas, laxitasq; ac mollities. Hæ siquidem, vbi vino assuetæ sunt, ad prodigium vsque bibaces fiunt, diuque subsistunt, antequam temulentia succumbant: sed propter laxos patentesq; meatus identidem micturire coguntur. Quo nominȩ non immerito infamia notantur à viris, quibus subolescere soleat illarum sordes atque ingluuies. Seniculi autem omnium minimè vini copiam perferunt. cùm enim arido sunt corpore atque exucco, caloreque debili largiore vini potu offunduntur, moderato autem refocillantur atque exhilarescunt. Quamobrem cùm omnibus, tum maximè senibus curæ esse debet, calorem natiuum, quo & comprehenditur humidum primogenium, caloris vitalis, & spiritus sub-

Simile ex candenti ferro desumptum.

Mulier cur vini copiam perferat.

Senes cùm ebrietate tentantur.

ſubiectum ac ſubſtanta à ſemine orta, appoſitis alimẽtis, victuque moderato ac ſalubri fouere. Illa ſiquidem ſunt ſecundæ, aduerſæq; valetudinis præſidia, ac longioris vitæ ſeminaria.

Qui manè ientaculum ſumunt, ſi id moderatè fiat. in prandio liberalius edunt, minuſq́ue vino, etiamſi largius bibant, offenduntur. Obiter an multus panis eſus ſit ſalubris.

CAP. XXI.

MVLTI ſunt, qui indicta ſibi inedia, ad meridiem vſque ieiuni perſiſtunt. Quod vt non improbo, ita non ſemper expedire cenſeo, aut conſultum arbitror, vt quis abſque cibo in prandium vſque perduret, is præſertim, qui càlido eſt æſtuantique ventriculo: vt Cholericus omnis, & qui vel laboris aliquid ſubire, operiq́ue intentus eſſe cogitur, vel lucrubrationi ſtudijſque inſiſtere. Extenuantur ſiquidem illis ſpiritus vitales, corporiſq́ue vires flacceſcunt, ac collabuntur. In hac autem re conſuetudini inhærendum, ſpectandumq́ue quid ætas cuiuſq́ue, tempus, regio, habitus corporis ac conſuetudo expoſcant. Iuuentus enim anniq́ue tempus frigidum, ac regio Aquiloni expoſita copioſo alimento, eoq́ue frequentius exhibito indigent, alioqui corpus diffluit ac conſumitur. Senes verò, quique in ætatem decrepitam deuenerunt, perſiſtunt quidem diutius ieiuni, nihilq́ue appetunt, nec ad cibi auiditatẽ incitantur, ſed tamen alimentis ſubinde refici, fouerique poſtulant, at paucis. Vt enim flamma in lychnis copioſo affluentique oleo extinguitur: ita ſenilis calor affatim confertimq́ue ingeſtis cibis. Quoniam autem hæc ætas dentibus ſe fulcit, ac tuetur, prouerbio locum fecit,

Studioſi non perferunt inediam.

Gal. libr. 6 Apo. 14.

Seni-

Senes cibo se fulcint. Senibus mandibula scipionis loco. Quod enim deterit senium, deciditque natiuo corporis succo, hoc cibi potusque adminiculo sarciunt. Illis itaq;, vt omnibus sedentarijs, quique literis addicti sunt, ac munia publica obeunt, vuæ passæ, palmulæ, ficus, passulæ Corinthiacæ, nuclei pini, pistacia, aranciorum, citrique putamina, Zaccara incrustata, myrobolani melligine conditi, antemeridianis horis assumi possunt, vel alia quæque subliquida, quæ ventriculum minus fatigant, nec in perficienda concoctione negotium facessunt. Interim quisque metiri vires debet, propriæque naturæ conditionem excutere, atque explorare, quid appetat, quidúe respuat, ac auersetur. Hoc autem in primis obseruandum, ne quis diluculo vinum bibere consuescat. Est enim naturæ aduersissimum: Animi siquidem vigorem hebetat, mentemque obnubilat, ac neruos afficit. Quocirca sibi quisque matutinis horis vini vsum prorsus interdicat, sed sumpto nonnihil edulij, parcius diluciusque bibat. Paucissima enim natura mane exigit, tantumque foueri pauxillo alimento postulat, ne calor naturalis flaccescat. Illorum itaque exemplum imitari par est, qui cùm post aliquot horas luculẽtum ignem excitare meditantur elixandis assandisque carnibus, prius nonnullo fomite, aridisque nutrimentis focum instruunt, ne ignis penitus sopiatur quò cùm sit opportunum, iustum ignem in coctura vsum excitent: Sic cum exiguo fomento, ac velut succendiculo ventriculus paulò ante incaluit, in prãdio auidius cibũ appetit, ac dilatatis venis validius concoquit digeritq́;. Cùm plerisque qui in prandium vsque ieiuni persistunt, appetentia euanescat, calore vel flaccido, vel tantũ non extincto. Adde quòd collapsis occlusisq; meatib. per quos deferri alimentũ debet, in medijs spacijs hæreat, seriuſ-

Vinum diluculo haustum perniciosum.

Simile à re culinaria desumptum.

Non consultũ diu ieiunium persistere.

ſeriuſque in venas rapiatur Deinde quòd propter diutinam inediam ſtomachus noxijs humoribus, quos ex vicinis partibus allicit, oppletus, cibū reſpuat, citoq́; ſatietur. Quò fit vt in ſympoſijs meridianis celerius temulentia homines corripi contingat, quàm ſi eadem in cœnam differātur. Nam vt alia præteream, Dimidia, vt inquit Plinius, periculi pars eſt, noctu, hoc eſt, ſpe ſomni bibentib. ſomnus ſiquidem ad deſpumandam diſcutiendāque vinolentiam adiumento eſt. Cæterùm cùm panis maxima hominibus alimēti pars ſit, omniaq́; edulia abſque illo ſint inſipida, parumq́; ſalubria, de illius quoque vſu pauca diſſerere inſtitui. Sunt enim, qui huius repletionē ac ſatietatem noxiam eſſe contendant vent[illegible]ulo, nec minus, quàm vinum immoderatius hauſtū officere, hoc inducti, vt puto, argumento quòd diu ventriculo inhæreat, aluumque aſtringat. Ego verò diſcrimen delectumque ſtatuendum cenſeo. Siquidem triticeus fermento accuratè ſubactus, beneque elaboratus ac coctus, ſanis, robuſtiſque corporibus laudatiſſimus eſt cibus, ac maximè ſalubris. Quapropter cuique perſuaſum eſſe cupio, edulia ac pulpamenta quæque non mediocriter panis admixtu condienda. Qui enim parcius pane vtuntur, copioſè autem carnibus aut piſcibus, corpore efficiuntur laxo, carneque fluida, denique halitu graueolenti ac vitioſo: Quocirca eſus piſcium, quòd ij citiſſimè putreſcant, plus panis exigit. Videmus autem omnia eſculenta promptiſſimè putere ac putredinem concipere, exactoque triduo aut plus paulò, ni ſale condias, ſubolida fieri, oua, piſces, carnes, & pulpamenta quæque: At panis nunquam putredini fit obnoxius, aut aliquid vitioſi odoris contrahit. Diutius enim aſſeruatus muceſcit quidem, areſcitq́;: verùm nō putreſcit. Quò fit, vt qui eduliorum

In prādio citius, quàm in cœna inebriamur.

Lib. 13. cap. 1.

Panis vſus.

Olidis faucibus qui parcius pane veſcuntur.

rum

rum ingluuie se onerant, nulloque aut perpauco panis esu vtuntur, mephitim ex imis præcordijs exhalent, grauique ac tetro anhelitu obuios quosque feriant. Qui itaque valido vegetoque corpore esse studenr, atque habitu firmo, moderatum panis esum admittant, præsertim vbi exercitia laboresq; subeundi sunt, nisi enim fossores, baiuli, nautę, vectores, athlethæ, ac pugiles copiosius se pane alerent, non possent subsistere, tantisq; laboribus sufficere. Tenellis autem corporibus ac valetudinarijs, quique inualido flaccidoq; ventriculo existũt, ac meatus habent exiles, parcius contractiusq; panis vsum præscribo, sed liquidos illos reficere, viresque restaurare pergo, quæ citò venarum conceptacula subeunt. Illorum quidem corpuscula, vtpotè tenera ac delicata solida alimenta respuunt. Quæ omnia exactissimè mihi perspexisse atq; obseruasse visus est Dauid rex & propheta, cùm inquit: Effecit munificus rerum parens, vt iumentis pabulum, hominibus cùm infirmis, tùm sanis alimenta suppetant. Sic vt oleo perfusum corpus nitescat, vnguentoque delibutum recreetur. Vt vino cor hominis exhilarescat, ac discusso mœrore alacre, erectumq; efficiatur. Et panis vitale robur fulciat ac confirmet.

Aegroti cur panis esum respuunt.

Psalm. 103.

Nux myristica seu moschata, & Corallus lapis à viro gestata meliorescunt, deteriora verò efficiuntur à fœmina.

CAP. XXII.

Vir muliere præstantior.

QVOD mulieri vir præstet, huiusque conditio multò, quàm illius sit excellentior ac generosior, præter animi & corporis eximias dotes, quibus abundè pollens potensque & clarus est, inanima etiam, & quæ vegetante iam vi destituta sunt, accrescere augerique desinunt, testantur atque experimen-

perimentis commonſtrant. Siquidem nux myriſtica ſeu moſchata ſi à viro geſtetur, non ſolùm vigorem ſuum conſeruat, ſed etiam turgeſcit, magiſq; efficitur ſucculenta. Cùm enim inter has illa ſit præſtantior, quæ ponderoſior eſt, ſuccoque pingui madeſcit, atque vel compreſſu, vel aciculæ punctura oliaginem reſudat non ſine eximia odoris ſuauitate: has dotes viri calor conſeruat ac tuetur, & quod mirari ſubeat, illam magis ſpecioſam facit, aſpectuque amabilem, ac ſucco oleoſo magis turgidam, præſertim ſi iuuenilis adultæque ætatis homines circumferant. Tam ſuauis enim, gratuſque halitus emanat ex huiuſmodi corporibus, effluxuſque ac euaporatio, ob caloris natiui temperiem, tam mitis ac blanda, vt nux illam alliciat, eaque imbuta vegetior fiat atque odoratior. Alitur ſiquidem, afficiturque aereo vapore, auraque tepenti ac ſubcalida, quã iuuenile corpus expirat, vt re maximè ſibi familiari ac cognata. Sic memoriæ proditum eſt, Alexandri Macedonum regis veſtes gratiſsimo odore fuiſſe perfuſas, non quidem aſcititio aliquo externoque ſuffitu, ſed à genuino ac naturali caloris natiui effluuio. Mulier verò cùm excrementis abundet, atque inſuaues triſteſque halitus ob menſtri profluuij decurſum diffundat; omnia deteriora efficit, natiuaſque vires atque inſitas facultates depopulatur. Quò fit vt nux myriſtica, exucca, illius cõtactu efficiatur leuis, carioſa, coloreque ſquallido ac nigricante, qua vi etiam herbis perniciem, tabemque adfert, ac ſata ſtrangulat, ſpeculique nitorem obfuſcat. De Corallo par eſt ratio: hoc ſiquidem in orbiculos elaboratum ac læuore perpolitum, ſi à viro geſtetur, rubeſcit exuberantius, quàm ſi hoc geſtamine fœmina decoretur. In pallorem enim muliebri conſuetudine elangueſcit ac colore natiuo deſtituitur,

Nuces muſcatæ vt explorentur.

Cõment. li. 2. Apho. 14.

Alexandri magni veſtes cur odoratæ.

Corallus rubicundior fit viri contactu.

Mulier Corallum deterius efficit. tur, partim ob emanantes ex illa fuliginosos densosque spiritus, partim quòd languidum calorem habeat, ac frigidæ humentisque sit naturæ, quæ qualitates aliquid conseruare tuerique nequeunt: cùm vir caloris innati substātiam vaporosam, mitem ac suauem sit consequutus, ac velut aromatis odore imbutam. Qua ratione & sinapi semen Corallum rubicundum efficit, si illo obruatur, caloris scilicet ratione, quo tanquam ignita re incalescit.

Quæ Corallo ruborem concilient.

Sinapi Corallum rubicundum efficit.

Magna ex parte steriles esse, & infœcundos, quibus spontè semen profluit, seseq; polluunt, & qua ratione id fiat.

CAP. XXIII.

Leuit. 15. VITIVM est, idque tam fœdum, vt à templi aditu omnique hominum consortio apud Hebræos arcerētur illo cōtaminati, Græcis γονοῤῥοια, Latinis Seminis profluuium appellatum, quo mulieres æquè ac viri infestantur. Siquidem illis præter voluntatem semen effluit nullo propemodum delectamento, nec vlla voluptatis illecebra, aut pudendo rigido erectóue, idq; aqueum dilutumque ac tenue. Quò fit vt infœcundū sit atque ad excitādas proles inefficax. Vt enim salix frugiperda semen ob caloris penuriam ante maturitatem excutit: Sic istis humor genitalis plus satis frigidus & humidus defluit. Nequeunt enim naturales facultates semen perficere, ac vi prolifica fœcundaq; illud imbuere. Quò fit, vt excrementius prorsus sit humor, inchoati imperfectique seminis rudimentum, generandi munere destitutum. Cæterùm, cùm hic affectus ex imbecillitate vasorum spermaticorum oriatur, tum aliud quoddam vitium contrahitur ex amplexu Venereo, ac concubitu con-

Simile ab infœcundis arboribus.

contagioso, siquādo cum infectis scortis congressum ineunt. Siquidem purulenta quædam fœdaq; illuuies ab inguine distillat, colore modò liuido, modò æruginoso ac porraceo non sine teterrimo odore. Quò fit, vt vasa nonnunquam erodi contingat, partesque pudendas mutilari. Ista autem vligo, humorisque sordidi stillicidium in fœminis virulentior est, alboque oui, vbi computruit, assimilis, qua interanea pruritu intolerabili infestantur, quasi alumine aut salsugine esset imbuta. Quò fit, vt omnes morbillosi, quique Venerea lue infecti sunt, impensè sint salaces, ob putridi humoris acrimoniam, quàm retundi ac mitigari concubitu sentiunt magnaque mali parte se leuari. Quocirca cùm omnibus suam scabiē affricare gestiant, tum maximè illas expetunt ac venantur ganeones isti puriginosi, quas sciūt salubri esse, beneque constituto corpori. In has enim suas sordes ac saniem profundunt, suoque purulento semine contaminant, cùm ipsi nihil ab his contagij cōtrahere possent. Cū enim illi seminis profluuio obnoxij sunt, quod ex lue Venerea contrahitur, ac contactu concubituq; fœdo cōcipitur, nō seminale ac prolificū excrementum ab ijs profluit, sed virulenta quædam ac contagiosa eluuies ab inguine distillat odoris tetri, colore non albicante, sed lurido ac virescente, quæ vlcera in pudenda ac primori virgæ parte excitat, sic vt vrina ijs ægrè prodeat, atque ob purulentam concretionem subinde supprimatur. Quòd siquando prurire occipiant ac tentigine affici, ac penis seu pudenda pars erigi incipiat, acerrimè cruciātur. Videtur enim hoc membrum, quasi fune distendi propter neruos, qui humore acri ac mordaci imbuti sunt, quò fit, vt vrinæ stillicido subinde infestentur, cùm non confertim & profusè, sed lentè ac sensim lotium prodeat intoleran-

Een druyper, vocatur Belgis hoc fœdū stillicidium.

Morbo Gallico infesti sem per pruriunt.

Acrimonia vrinæ infectis peculiaris.

Vrina quibus supprimitur.

do micturientium cruciatu. Contrahitur hoc vitium ex ficosis morbidisque hominibus, atque attritu contactuque scortorum, quibus inguina ac pudendæ partes bubonibus alijsque inquinamentis sunt contaminatæ. Qui morbus cùm circa obscœnas abditasque partes consistat, atque ex putridorum humorum affluentia fœdos tumores excitet, pudendagra nominatur, vulgò *Clapooren*. Si verò contagio se diffundat, vt assolet, vbi primùm contracta labe corpus nō expurgatur, aut vbi foris nō maturantia cataplasmata, sed discussoria, quæque fluxionem reprimūt ac referiant, nō eliceant, adhibētur, tota corporis moles vnà cū sanguine ac spiritibus inficitur, totaq; humorū collectio in neruos, panniculos, membranas, musculos defertur, atque intensissimos dolores excitat, qui morbus vernaculo Belgis idiomate *Pocken met de lempten* vocatur: quod omnia mēbra doloribus pertusa sunt ac dilaniata, ipsaque symptomata, hoc est, quæ ex morbi sæuitia accedunt, ac concomitantur, non minores ipso morbo dolorum faces admoueant. Neque enim vnius generis cruciatu excarnificantur, sed multiplices illos diuexant dolorum differentiæ, qui tanquam admotis vncinis ac ferramentis, neruosas partes exquisitissima mouendi sentiendique vi præditas lacerant, ac velut aculeis fodicant, vrgent, stimulant. Et cùm nullas non partes interreptēt, atq; erratica, vagaq; incursione inuadant à doloris inquietudine, nullaque interposita intermissione, *De mieren* nostrates hunc affectum vocant, à formica deducto nomine animalculo agili atque inquieto, quod nouas subinde sedes persequitur, à qua medici etiam pulsum designant formicantem ob nobilitatem exilem, exhaustis scilicet, deiectisque viribus, adeò vt homini quàm minimum vitæ superesse possit, eò se pulsu

Inguinum tumores non reprimendi.

Dolores neruorum vnde.

Morbillosi omnes dolorum differentias percipiūt.

Pulsus formicans.

pulsu proferente: cui affinis vermiculans à vermiculi motu atque ingressu, qui non magnam etiam recuperandæ sanitatis spem decumbenti pollicentur. Et quemadmodum morbus est Verminatio, quâ homines infestari torquerique solent, ac velut à vermibus dilaniari: ita quoque morbus est Formicatio, Græcis μυρμηκία, quæ foris corpus fœdis tuberculis, ac pustulis deformat: intus verò mordentis formicæ sensum adfert, ac cruciatum, ita vt subinde scalpturire cogantur, atque attritu aliquod leuamen conquirere: vt assolet morbo Venereo infectis, qui nusquam quietè consistunt, sed continenter frictionibus insistere coguntur. Quocirca appositè nostrates Formicationem huic morbido cadaueri accommodant, non quòd eo nomine hic morbus censeri debeat, sed quòd pari modo corpora afficiat. Hinc Plautus, quoniam multi illo seculo fœdissimis morbis erant contaminati, nempe mentagra, impetigine, lepra, tum plerisq; alijs, qui se inhonestissima ferè parte corporis proferūt, illis vitijs deformatos Formicinos, mucidos, vietos, putridos, vlcerosos vocat, quos vt nostrates dictitant, si vel leuissimè concutias, ab ossibus dissiliunt ac dissoluuntur, populari ioco *Van den grate schadden*: à piscibus rancidis, ac putri salsamento desumpta similitudine, quòd vel minima conquassatione à spinarum contextu decidant. Quocirca qui ficosos tumores circa inguina partesque abditas ac latētes contraxerunt, vel ex concubitu, vel si vlli contaminato sodali conuixerint, lectoque communi sint vsi (nam facilimè hæc labes olim, quæ nunc sensim exolescit, alijs affricari solet vel esculento, vel halitu orique ac labris admoto poculo) in primis cōsulo, vt acri vel vino vel aceto, pudenda, contactasq; partes abluāt, admixto salis momēto, deinde abscesſū seu apostema, si res

Pulsus vermiculans.

Verminatio qui morbus.

Formicatio qui morbus.

Formicatio accedēs morbo Gallico.

Formicinus homo.

Simile à rancidis piscib9, est populare prouerbium.

Morborum incredibilis contagio.

Tumorum in inguine curatio.

Humida & liquida citius alunt. colligendis restaurandisque viribus potissimum remedium. Extenuatos enim citissimè reficiunt liquida, quæ licet non similiter nutriant solidis alimentis: distributionis tamē celeritate illis longius præstant. Quamobrem verissima est, nec Hippocrat. contraria Cornel. Celsi sententia, Vbi ad cibum ventum est, nunquam vtilis est nimia satietas, sæpè inutilis nimia abstinentia. Quod si qua intemperantia subest. Durior est in potione, quàm esca. Quo indicat immodica vini potione plus detrimenti, damnique inferri corporibus, quàm cibi ingluuie. Potus siquidem omnes meatus cōfestim penetrat, atque in coctus venas subit, neruosque ac cerebrum tentat: Cibus verò in ventriculo hæret, dum concoctus est, qui si oneri est, minimo negotio vomitu excutitur, quod non æquè naturę procliue ac facile est in potu. Argumento quòd canes, feles, glires, sorices, si veneno medicatas offas aut buccellas deuorasse contingat, irritata ad excretionem naturæ facultate, nulla molestia euomunt, quod in liquidis factu difficilimum, quò fit, vt venena in potu exhibita magis, quàm in esculentis, sint noxia, rapitur enim citissimè in omnes corporis partes virus, ac vitalia corrumpit, destruitque maximè si ex vino ꝑpinetur. Interim cibus immodicus suffocationis periculum adfert, eoque ventriculus adeò intumescit ac distenditur, vt disrumpi videatur, præsertim ijs, qui difficile ad vomitum incitantur. Quocirca moderatio vtrobique laudem meretur. Cæterùm potione venenata nihil nocentius, modò ne quid pinguedinis subsit: Sic enim virus segnius in venas dimanat aut diffunditur, nec confestim vitalia corripit, citiusque vomitu excutitur. Ita si quando venenatis potionibus obsistendum, butyrum, oleum ac pinguia quæque exhibenda, minus enim adhærescit venenum aut

Libro.1.

Celsi locus explicatus.

Venena liquida nocentissima.

Pinguia venenis obsistunt.

affigitur corpori, nec venarum cõceptacula subit vel penetrat, deniq; incitata vomitione euestigiò excutitur, qua ratione ebrietati obsistunt. alioqui vbi diutius inhæserit, partes internas exulcerat ac corrosione vitiat, sibique ad cor vitæ fontem patefacit aditum. Quocirca ab assumpto veneno aut cibo aliquo exitiali ac noxio, euitanda reprimentia, acida, acerba, styptica, quæque meatus occludunt ac constipant, præ cæteris autem somnus. Quemadmodum enim qui peste corripiuntur, cùm somnolenti sint, si se somno & quieti dedant, citius inficiuntur, ac natura segnius contagioni obsistit: ita quoq; in morsibus virulentis, ac venenatis potionibus, si somno opprimuntur homines, grauius affliguntur, ac tum virus promptius vitalia corripit. Quocirca vellicandi, quo vigiles persistant, ne malum intus grassetur, atque ad partes principes deferatur. Quemadmodum enim hostes minimo negotio, nullaque propemodum molestia vrbes, ac propugnacula diripiunt ac diruunt, nullo obsistẽte, ac ciuibus seu excubitoribus vino somnoque sepultis: ita corpus humanum in morborum insultu, vel assumptis ebibitisque venenatis potionibus, ægrè subsistere potest atque eluctari, quin opprimatur: cùm facultates ac potentiæ naturales oppresso, sopitoque somno corpore, segnes sint atque otiosæ, nec se ad expugnandum morbum alacriter accingant. Quò efficitur, vt dent manus, ac cedant succumbantque valentiori, non valetudinis modò, sed vitæ etiam iactura ac detrimento.

Somnus noxius à veneno assumpto, & in peste.

Simile ab hostili insultu elegans.

Alia vi ac si ratione vinum inebriat, aliterquè homines afficit, quam Sicera, vel Zythus: nobisq; vocata Cereuisia.

CAP. XIX.

mosè morbis obluctari. Exiguæ autem staturæ homunciones plerumque vini capaciores quàm obesi, ac serius temulentia tentari.

CAP. XX.

FLACCIDOS esse plerumque vasto obesoque corpore homines, ac morbis minus fortiter obsistere, quotidiana exempla commonstrant. Oneri enim est illis corporis moles, ac spiritus minus viuidi, minusque alacres, & erecti. Quò fit, vt ingruente, vel leuissimo morbo, vel quouis incommodo, pusillanimes efficiantur, ac suspiriosi, crebroque ingemiscant. Ad primum siquidem insultum animo deijciũtur, illisq; mens labascit. Quòd si terra marique pericula adeunda sint, aut sinistri aliquid inciderit, ilicò trepidant, ac contremiscũt, metuque exalbescunt. Id euenit quòd calorem natiuum languidum habeant, spiritusque exiles, ac sanguinem minus feruidum, deinde quòd virtus naturalis longè lateque diffusa sit, quæ in exiguo corpore vnita coactaque, dispersa est præstantior. Quò spectat illa Hippocratis sententia. Qui natura sunt valdè crassi, breuiore vita fruuntur, quàm qui graciles: tum altera: statura corporis longa, neque indecora, nec illiberalis in iuuentute: In senecta inutilis moles est, & paruitate deterior. Incuruescit enim senescentibus corpus, fitque graue ac gestatu permolestum: quanquam itaque hi membris, moleque valent: pusilli tamen insitam vim, naturæque facultates validas obtinent, multæque in ijs se proferunt cùm animi, tum corporis dotes, atque ornamenta, magnaque mentis agilitas, atque acumen ingenij: nec solum mentis alacritate ceteris prestant, vel equãt: sed viribus, ac velocitate, tum edendi, bibendique robore. Vidi aliquando nanos propemodum, ac pumiliones, coacteque

Moles corporis ingenio officit.

Li.2.aph.44.

Apho.14.

Proceri corporis incommoda.

breuitatis homunculos (sed prolixa tamen barba, totoque corpore hirsuto, quod intensi caloris est argumentum) cum robustissimis potandi certamẽ inijsse, quibus tametsi nemo in huiusmodi factis promeretur memorabile nomen, nec habet victoriȩ laudem, ne tantillum quidem obfuit vini vis: cũ alij ita vino essent oppressi, vt obstupefacta mente neque pes, neque manus, aut lingua satis suo fungeretur officio. Horum caussa non solùm consistit in conceptaculorum, vt narumq́ue amplitudine ac capacitate, sed in calore natiuo, eoq́uȩ intenso, qui omnia celerrimè conficit, absumitq́ue, tum infirmo validoque cerebro, quod non facile fumos cõcipit. Simile enim quiddam ijs euenit, quod lateri ignito, aut candenti ferro, quod liquore subinde irrigatur, vel denique solo arido ac siticuloso. Confestim enim omnem humorem imbibit, aut in tenuem, minimeq́ue densum vaporem euanescit, sic vt nihil necesse sit illis lotium subinde reddere, aut vesicam exonerare, cùm calor innatus oĩa consumat. Quod aũt in viris efficit interna insitaq; caliditas, hoc in mulierib. præstat corporis raritas, laxitasq; ac mollities. Hæ siquidem, vbi vino assuetæ sunt, ad prodigium vsque bibaces fiunt, diuq́ue subsistunt, antequam temulentiæ succumbant: sed propter laxos patentesq; meatus identidem mícturire coguntur. Quo nominȩ non immerito infamia notantur à viris, quibus subolescere soleat illarum sordes atque ingluuies. Seniculi autem omnium minimè vini copiam perferunt. cùm enim arido sunt corpore atque exucco, caloreq́ue debili largiore vini potu offunduntur, moderato autem refocillantur atque exhilarescunt. Quamobrem cùm omnibus, tum maximè senibus curæ esse debet, calorem natiuum, quo & comprehenditur humidum primogenium, caloris vitalis, & spiritus

Simile ex candenti ferro desumptum.

Mulier cur vini copiam perferat.

Senes citò ebrietate tentantur.

sub.

subiectum ac substanta à semine orta, appositis alimētis, victuque moderato ac salubri fouere. Illa siquidem sunt secundæ, aduersęq; valetudinis pręsidia, ac longioris vitæ seminaria.

Qui manè ientaculum sumunt, si id moderatè fiat. in prandio liberalius edunt, minusque vino, etiamsi largius bibant, offenduntur. Obiter an multus panis esus sit salubris.

CAP. XXI.

MVLTI sunt, qui indicta sibi inedia, ad meridiem vsque ieiuni persistunt. Quod vt non improbo, ita non semper expedire censeo, aut consultum arbitror, vt quis absque cibo in prandium vsque perduret, is præsertim, qui calido est æstuantique ventriculo: vt Cholericus omnis, & qui vel laboris aliquid subire, operique intentus esse cogitur, vel lucrubrationi studijsque insistere. Extenuantur siquidem illis spiritus vitales, corporisque vires flaccescunt, ac collabuntur. In hac autem re consuetudini inhærendum, spectandumque quid ætas cuiusque, tempus, regio, habitus corporis ac consuetudo exposcant. Iuuentus enim annique tempus frigidum, ac regio Aquiloni exposita copioso alimento, eoque frequentius exhibito indigent, alioqui corpus diffluit ac consumitur. Senes verò, quique in ætatem decrepitam deuenerunt, persistunt quidem diutius ieiuni, nihilque appetunt, nec ad cibi auiditatē incitantur, sed tamen alimentis subinde refici, fouerique postulant, at paucis. Vt enim flamma in lychnis copioso affluentique oleo extinguitur: ita senilis calor affatim confertimque ingestis cibis. Quoniam autem hæc ætas dentibus se fulcit, ac tuetur, prouerbio locum fecit, Seni-

Studiosi non perferunt inediam.

Gal. libr. 2. Apo. 14.

feriusque in venas rapiatur Deinde quòd propter diuinam inediam stomachus noxijs humoribus, quos ex vicinis partibus allicit, oppletus, cibū reſpuat, citoq; ſatietur. Quò fit vt in ſympoſijs meridianis celerius temulentia homines corripi contingat, quàm ſi eadem in cœnam differātur. Nam vt alia præteream, Dimidia, vt inquit Plinius, periculi pars eſt, noctu, hoc eſt, ſpe ſomni bibentib. ſomnus ſiquidem ad deſpumandam diſcutiendāque vinolentiam adiumento eſt. Cæterùm cùm panis maxima hominibus alimēti pars ſit, omniaq; edulia abſque illo ſint inſipida, parumq; ſalubria, de illius quoque vſu pauca diſſerere inſtitui. Sunt enim, qui huius repletionē ac ſatietatem noxiam eſſe contendant ventriculo, nec minus, quàm vinum immoderatius hauſtū officere, hoc inducti, vt puto, argumento quòd diu ventriculo inhæreat, aluumque aſtringat. Ego verò diſcrimen delectumque ſtatuendum cenſeo. Siquidem triticeus fermento accuratè ſubactus, beneque elaboratus ac coctus, ſanis, robuſtiſque corporibus laudatiſſimus eſt cibus, ac maximè ſalubris. Quapropter cuique perſuaſum eſſe cupio, edulia ac pulpamenta quæque non mediocriter panis admixtu condienda. Qui enim parcius pane vtuntur, copiosè autem carnibus aut piſcibus, corpore efficiuntur laxo, carneque fluida, denique halitu graueolenti ac vitioſo: Quocirca eſus piſcium, quòd ij citiſſimè putreſcant, plus panis exigit. Videmus autem omnia eſculenta promptiſſimè putere ac putredinem concipere, exactoque triduo aut plus paulò, ni ſale condias, ſubolida fieri, oua, piſces, carnes, & pulpamenta quæque: At panis nunquam putredini fit obnoxius, aut aliquid vitioſi odoris contrahit. Diutius enim aſſeruatus muceſcit quidem, areſcitq;: verùm nō putreſcit. Quò fit, vt qui eduliorum

In prādio citius, quàm in cœna inebriamur.

Lib. 13. cap. 1.

Panis vſus.

Olidis faucibus qui parcius pane veſcuntur.

rum

rum ingluuie se onerant, nulloque aut perpauco panis esu vtuntur, mephitim ex imis præcordijs exhalent, grauique ac tetro anhelitu obuios quosque feriant. Qui itaque valido vegetoque corpore esse student, atque habitu firmo, moderatum panis esum admittant, præsertim vbi exercitia laboresq; subeundi sunt, nisi enim fossores, baiuli, nautę, vectores, athlethæ, ac pugiles copiosius se pane alerent, non possent subsistere, tantisq; laboribus sufficere. Tenellis autem corporibus ac valetudinarijs, quique inualido flaccidoq; ventriculo existūt, ac meatus habent exiles, parcius contractiusq; panis vsum præscribo, sed liquidos illos reficere, viresque restaurare pergo, quæ citò venarum conceptacula subeunt. Illorum quidem corpuscula, vtpotè tenera ac delicata solida alimenta respuunt. Quæ omnia exactissimè mihi perspexisse atq; obseruasse visus est Dauid rex & propheta, cùm inquit: Effecit munificus rerum parens, vt iumentis pabulum, hominibus cùm infirmis, tùm sanis alimenta suppetant. Sic vt oleo perfusum corpus nitescat, vnguentoque delibutum recreetur. Vt vino cor hominis exhilarescat, ac discusso mœrore alacre, erectumq; efficiatur. Et panis vitale robur fulciat ac confirmet.

Aegroti cur panis esum respuunt.

Plam. 103.

Nux myristica seu moschata, & Corallus lapis à viro gestata melorescunt, deteriora verò efficiuntur à fœmina.

CAP. XXII.

Vir muliere præstantior.

QVOD mulieri vir præstet, huiusque conditio multò, quàm illius sit excellentior ac generosior, præter animi & corporis eximias dotes, quibus abundè pollens potensque & clarus est, inanima etiam, & quæ vegetante iam vi destituta sunt, accrescere augerique desinunt, testantur atque experimen-

perimentis commonstrant. Siquidem nux myristica seu moschata si à viro gestetur, non solùm vigorem suum conseruat, sed etiam turgescit, magisq; efficitur succulenta. Cùm enim inter has illa sit præstantior, quæ ponderosior est, succoque pingui madescit, atque vel compressu, vel aciculæ punctura oliaginem refudat non sine eximia odoris suauitate: has dotes viri calor conseruat ac tuetur, & quod mirari subeat, illam magis speciosam facit, aspectuque amabilem, ac succo oleoso magis turgidam, præsertim si iuuenilis adultæque ætatis homines circumferant. Tam suauis enim, gratusque halitus emanat ex huiusmodi corporibus, effluxusque ac euaporatio, ob caloris natiui temperiem, tam mitis ac blanda, vt nux illam alliciat, eaque imbuta vegetior fiat atque odoratior. Alitur siquidem, afficiturque aereo vapore, auraque tepenti ac subcalida, quã iuuenile corpus expirat, vt re maximè sibi familiari ac cognata. Sic memoriæ proditum est, Alexandri Macedonum regis vestes gratissimo odore fuisse persusas, non quidem ascititio aliquo externoque suffitu, sed à genuino ac naturali caloris natiui effluuio. Mulier verò cùm excrementis abundet, atque insuaues tristesque halitus ob menstri profluuij decursum diffundat; omnia deteriora efficit, natiuasque vires atque insitas facultates depopulatur. Quò fit vt nux myristica, exucca, illius cõtactu efficiatur leuis, cariosa, coloreque squallido ac nigricante, qua vi etiam herbis perniciem, tabemque adfert, ac sata strangulat, speculique nitorem obfuscat. De Corallo par est ratio: hoc siquidem in orbiculos elaboratum ac læuore perpolitum, si à viro gestetur, rubescit exuberantius, quàm si hoc gestamine fœmina decoretur. In pallorem enim muliebri consuetudine elanguescit ac colore natiuo destituitur,

Nuces moscatæ vt explorentur.

Cõment. li. 2. Apho. 14.

Alexandri magni vestes cur odoratæ.

Corallus rubicundior fit viri contactu.

Mulier Corallum deterius efficit. tur, partim ob emanantes ex illa fuliginosos densosque spiritus, partim quòd languidum calorem habeat, ac frigidæ humentisque sit naturæ, quæ *Quæ Corallo ruborem concilient.* qualitates aliquid conseruare tueríque nequeunt: cùm vir caloris innati substãtiam vaporosam, mitem ac suauem sit consequutus, ac velut aromatis odore imbutam. Qua ratione & sinapi semen Co- *Sinapi Corallum rubicundum efficit.* rallum rubicundum efficit, si illo obruatur, caloris scilicet ratione, quo tanquam ignita re incalescit.

Magna ex parte steriles esse, & infœcundos, quibus sponte semen profluit, seséq; polluunt, & qua ratione id fiat.

CAP. XXIII.

Leuit. 15. VITIVM est, idque tam fœdum, vt à templi aditu omnique hominum consortio apud Hebræos arcerẽtur illo cõtaminati, Græcis γονοῤῥοια Latinis Seminis profluuium appellatum, quo mulieres æquè ac viri infestantur. Siquidem illis præter voluntatem semen effluit nullo propemodum delectamento, nec vlla voluptatis illecebra, aut pudendo rigido erectóue, idq; aqueum dilutumque ac tenue. Quò fit vt infœcundũ sit atque ad excitã- *Simile ab infœcundis arboribus.* das proles inefficax. Vt enim salix frugiperda semen ob caloris penuriam ante maturitatem excutit: Sic istis humor genitalis plus satis frigidus & humidus defluit. Nequeunt enim naturales facultates semen perficere, ac vi prolifica fœcundaq; illud imbuere. Quò fit, vt excrementius prorsus sit humor, inchoati imperfectique seminis rudimentum, generandi munere destitutum. Cæterùm, cùm hic affectus ex imbecillitate vasorum spermaticorum oriatur, tum aliud quoddam vitium contrahitur ex amplexu Venereo, ac concubitu con-

contagioso, siquãdo cum infectis scortis congressum ineunt. Siquidem purulenta quædam fœdaq; illuuies ab inguine distillat, colore modò liuido, modò æruginoso ac porraceo non sine teterrimo odore. Quò fit, vt vasa nonnunquam erodi contingat, partesque pudendas mutilari. Ista autem vligo, humorisque sordidi stillicidium in fœminis virulentior est, alboque oui, vbi computruit, assimilis, qua interanea pruritu intolerabili infestantur, quasi alumine aut salsugine esset imbuta. Quò fit, vt omnes morbillosi, quique Venerea lue infecti sunt, impensè sint salaces, ob putridi humoris acrimoniam, quàm retundi ac mitigari concubitu sentiunt magnaque mali parte se leuari. Quocirca cùm omnibus suam scabiẽ affricare gestiant, tum maximè illas expetunt ac venantur ganeones isti puriginosi, quas sciũt salubri esse, beneque constituto corpori. In has enim suas sordes ac saniem profundunt, suoque purulento semine contaminant, cùm ipsi nihil ab his contagij cõtrahere possent. Cũ enim illi seminis profluuio obnoxij sunt, quod ex lue Venerea contrahitur, ac contactu concubituq; fœdo cõcipitur, nõ seminale ac prolificũ excrementum ab ijs profluit, sed virulenta quædam ac contagiosa eluuies ab inguine distillat odoris tetri, colore non albicante, sed lurido ac virescente, quæ vlcera in pudenda ac primori virgæ parte excitat, sic vt vrina ijs ægrè prodeat, atque ob purulentam concretionem subinde supprimatur. Quòd siquando prurire occipiant ac tentigine affici, ac penis seu pudenda pars erigi incipiat, acerrimè cruciãtur. Videtur enim hoc membrum, quasi fune distendi propter neruos, qui humore acri ac mordaci imbuti sunt, quò fit, vt vrinæ stillicido subinde infestentur, cùm non confertim & profusè, sed lentè ac sensim lotium prodeat intoleran-

Een druyper, vocatur Belgis hoc fœdũ stillicidium.

Morbo Gallico infesti semper pruriunt.

Acrimonia vrinæ infectis peculiaris.

Vrina quibus supprimitur.

do micturientium cruciatu. Contrahitur hoc vitium ex ficosis morbidisque hominibus, atque attritu contactuque scortorum, quibus inguina ac pudendæ partes bubonibus alijsque inquinamentis sunt contaminatæ. Qui morbus cùm circa obscœnas abditasque partes consistat, atque ex putridorum humorum affluentia fœdos tumores excitet, pudendagra nominatur, vulgò *Clapooren*. Si verò contagio se diffundat, vt assolet, vbi primùm contracta labe corpus nõ expurgatur, aut vbi foris nõ maturantia cataplasmata, sed discussoria, quæque fluxionem reprimũt ac referiant, nõ eliceant, adhibẽtur, tota corporis moles vnà cũ sanguine ac spiritibus inficitur, totaq; humorũ collectio in neruos, panniculos, membranas, musculos defertùr, atque intensissimos dolores excitat, qui morbus vernaculo Belgis idiomate *Pocken met de lempten* vocatur: quod omnia mẽbra doloribus pertusa sunt ac dilaniata, ipsaque symptomata, hoc est, quæ ex morbi sæuitia accedunt, ac concomitantur, non minores ipso morbo dolorum faces admoueant.

Inguinum tumores non reprimendi.

Dolores neruorum vnde.

Morbillosi omnes dolorum differentias percipiũt.

Neque enim vnius generis cruciatu excarnificantur, sed multiplices illos diuexant dolorum differentiæ, qui tanquam admotis vncinis ac ferramentis, neruosas partes exquisitissima mouendi sentiendique vi præditas lacerant, ac velut aculeis fodicant, vrgent, stimulant. Et cùm nullas non partes interreptẽt, atq; erratica, vagaq; incursione inuadant à doloris inquietudine, nullaque interposita intermissione, *Demieren* nostrates hunc affectum vocant, à formica deducto nomine animalculo agili atque inquieto, quod nouas subinde sedes persequitur, à qua medici etiam pulsum designant formicantem ob nobilitatem exilem, exhaustis scilicet, deiectisque viribus, adeò vt homini quàm minimum vitæ superesse possit, eò se pulsu

Pulsus formicans.

pulsu proferente: cui affinis vermiculans à vermiculi motu atque ingressu, qui nón magnam etiam recuperandæ sanitatis spem decumbenti pollicentur. Et quemadmodum morbus est Verminatio, qua homines infestari torquerique solent, ac velut à vermibus dilaniari: ita quoque morbus est Formicatio, Græcis μυϱμηκία, quæ foris corpus fœdis tuberculis, ac postulis deformat: intus verò mordentis formicæ sensum adfert, ac cruciatum, ita vt subinde scalpturite cogantur, atque attritu aliquod leuamen conquirere: vt assolet morbo Venereo infectis, qui nusquam quietè consistunt, sed continenter frictionibus insistere coguntur. Quocirca appositè nostrates Formicationem huic morbido cadaueri accommodant, non quòd eo nomine hic morbus censeri debeat, sed quòd pari modo corpora afficiat. Hinc Plautus, quoniam multi illo seculo fœdissimis morbis erant contaminati, nempe mentagra, impetigine, lépra, tum plerisq; alijs, qui se inhonestissima ferè parte corporis proferūt, illis vitijs deformatos Formicinos, mucidos, vietos, putridos, vlcerosos vocat, quos vt nostrates dictitant, si vel leuissimè concutias, ab ossibus dissiliunt ac dissoluuntur, populari ioco *Van den grate schudden*: à piscibus rancidis, ac putri sal samento desumpta similitudine, quòd vel minima conquassatione à spinarum contextu decidant. Quocirca qui ficosos tumores circa inguina partesque abditas ac latētes contraxerunt, vel ex concubitu, vel si vlli contaminato sodali conuixerint, lectoque communi sint vsi (nam facilimè hæc labes olim, quæ nunc sensim exolescit, alijs affricari solet vel esculento, vel halitu oríque ac labris admoto poculo) in primis cōsulo, vt acri vel vino vel aceto, pudenda, contactasq; partes abluāt, admixto salis momēto, deinde abscessū seu apostema, si

Pulsus vermiculans.

Verminatio qui morbus.

Formicatio qui morbus.

Formicatio accedēs morbo Gallico.

Formicinus homo.

Simile à rancidis piscib., est populare prouerbium.

Morborum incredibilis contagio.

Tumorum in inguine curatio.

Exemplum à rabidi canis morsu. res poscat, ad maturitatem perducant, eruptoque pure ac sanie abstersorijs vlceris cauitatem eluant priusquam cicatrice obducant, atque vt in rabidi canis morsu, qui aliquando, quàm scorti, mitior, diutius hiatum apertum sinant, ne virulento humore intus cohibito, postmodum morbus recrudescat, atque exasperetur: interim antequam manum vomicæ admoueri contingat, corpus purgantibus medicamentis accuratè inaniri debet: in quem vsum commodè adhibentur, epithimus, *Compendiosa morbi Gallici curatio.* fumaria, polypodium, sena, eaque confectio, quæ ad hamech refertur: aut quoniam ijs lotium molliri debet, benedicta laxatiua ex decocto ligni Indici, quod inter Ebeni species refero: alioqui nisi huiusmodi subsidijs corpori prospiciatur, diffusis vndique humoribus corpus omni ex parte morbidum fit, ac lue Venerea vndiquaq; inficitur. Sunt enim duo isti morbi inter se affines & cognati; quemadmodum Cancer & Lepra. Quod enim *Cancer et lepra affines morbi.* Cancer est in parte aliqua corpori, id Lepra, seu elephantiasis est in toto corpore: sic morbilloso ista affectio vbi in toto consistit, atque vndique diffusa est, fœdissimum illum morbum excitat, quem alij Gallicum, alij Neapolitanum vocant, vel quò in tam inclytæ nationis gratiam ac fauorem aboleri possint, atque obolescere contumeliosa illa nomina, quibus aliquid conuitij subest, lues aut contagio Venerea vnde contrahitur, denominetur. Quæ verò in inguine consistit, ac pudendas partes commaculat, Pudendragra. Cùm verò natura mortalium procax sit in alienis miserijs, atque insolẽter huiusmodi calamitate oppressis insultet, popularis passim morbum hũc cùm totum corpus occupat. Matris alterum qui parti peculiaris est: Filiæ nomine designãt, & quoniam alter ab *Prouerbium in morbidos.* altero pullulat, venustum illum maritum, si Dijs placet,

placet, aut potius sordidum sponsum, matrem ac *locus popu-*
geminas filias sibi in matrimonium asciuisse, io- *laris in hos,*
culari licentia dictitant, cùm præter inguinum tu- *qui ex ingui-*
mores corpus vndique exulceratum sit, ac tuberi- *ne laborant.*
bus scateat.

In morbis excrescere corpora, atque in longitudinem produci, licet minus edant, in latitudinem verò diminui.

CAP. XXIIII.

IMPVBERES, qui plurimo vtuntur alimẽto, minus speciosè adolescere, nec in iustam decentemque longitudinem produci, quotidiana expe- *Quid officiat*
rimenta comprobant. suffocatur enim calor nati- *proceritati.*
uus, atque immodica humiditate obruitur, quò minus corpora in decoram proceritatem possent effingi. Qui verò moderatè saginantur, ac cibo vtuntur parcius, sibique discriminata certaq; edendi tempora constituunt, non magnopere efficiuntur obesi, nec adeps illis, aut caro augescit: sed ossa longitudinem atque incrementa suscipiunt. Sic videmus adolescentes ac pueros in longis diutinisque morbis gracilescere ac macilentos effici, in longitudinem tamen eorum corpora proferri ac *Cur alij in*
proceritatem capessere. Quod ipsum fieri siccitatis *lõgum, alij in*
ratione crediderim. Nam ossa cùm sicca sint, ali- *latum excre-*
mẽto sibi familiari ac cognato aluntur. Siquidem *scunt.*
cùm humores ægrotis atque alimenta assumpta, ex calore, & corporis ariditate siccescant: ossa in longitudinem porriguntur, atque alimenti sub sic- *Simile ab ar-*
ci ratione aliquid illis staturæ accedit, præsertim *gilla ductili.*
cùm homo in ea ætate constitutus est, in qua corpus, vt argilla vda ac sequax, produci, fingique in longum possit. Constituta sunt autem vnicuique certa crescẽdi spatia, ac determinatè legitimæ sta-

turæ rationes ac modi, quibus ſenſim tacitiſque auctibus conſequimur vel liberalem proceritatem, vel indecoram: eaque creſcendi vis, qua in longitudinem augeri corpora contingit, rarò vltra quintum, & vigeſimum annum producitur: magna autem ex parte intra vndeuigeſimum conſiſtit. Quò fit, vt dentes etiam excuſſi, ab eo annorum curriculo non renaſcantur, vt nec oſſa fracta, ac cartilagines conſolideſcant, quòd ex progenitorum ſemine illa conſiſtant. Pingueſcere verò atque adipoſum obeſumque fieri, non certis temporum ſpatijs fieri contingit, ſed nutrimenti ratione, vbi ea affatim ingeruntur, quòd ipſum etiam in conſiſtente ætate, vel eadem inclinata fieri poteſt. Tametſi enim quis vbertim ſaginetur, non in longum ſurrigitur corpus, ſed in latum ac molem dilatatur. Alia eſt enim facultas, qua alitur corpus: alia, qua augeſcit. illa ſiquidē circa alimenti copiā verſatur: Iſta circa partes corporis ſolidas, nempe oſſa, neruos, cartilagines, &c. quæ ſi creſcunt, atque in longum porriguntur, animal quoque incrementum aſſequitur, tametſi illud macie conficiatur, atq; extabeſcat. Natura itaque in producendis oſſibus, vnde longitudo emergit, vi caloris vtitur, qua exiccat nonnihil humores, atque alimēta alendis oſſibus accommodat. Neque enim auctio ſine nutrimento affluente perfici poteſt. Vbi enim generatio animalis conſtituta eſt, vſque ad ætatis vigorem augeri poſtulat, atque in longum, latumque ac profundum ampliari. Deinde quo ſubſiſtat, ac perduret in reliquum vitæ tempus, æuique huius decurſum nutritio ſubit, ſuaſque partes obit, qua reſtaurari poſſent, quæ effluunt, quæq; ambientis aeris qualitas depopulatur, nulla corpori tamen inducta amplitudine, aut in longitudinem progreſſu. Auctrix itaque vis, ac facultas eſt, quæ oſſa febricitantium,

Quàm diu in longum corpora porrigantur.

Alia vis longitudinem, alia latitudinem parit.

citantium, vt ceram in longitudinem effingit, calore ac virtute seminalis excrementi, quæ in ætatis vigore ad ea perficienda valida est atque efficax. Quod si adolescētes, ac pueri ab ipsis incunabulis lacti assuescāt, atque exercitationi sint dediti, productiori efficiuntur corpore, staturaque decenti ac speciosa. Siquidem lactis potu atque vsu ossa aluntur, quod semine affine est, ac sanguis elaboratus atque exactè concoctus: Frugem nerui, Aquæ carnes, quod obseruare licet in bubus, qui aquis copiosis pinguescunt, ac pabulo humido saginantur. Deinde in Belgis, præsertim Batauis, qui liquore illo gentilitio, quam Cereuisiam vocant, adeò pinguescunt, vt mentum pectori incumbat, ac:

Quibus rebus corpus incrementa suscipit.

Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet. Pers. sat. 2.

An ieiunis, an pransis venam incidere expediat. Et an consultum sit statim ab incisa vena somno se dedere.

CAP. XXI.

QVID commodi adferat corpori humano venæ sectio, quid'ue in secunda, aduersaque valetudine præsidij ex ea homines consequantur, tū quibus, quóue tempore illum adhibere conueniat, superuacaneum est hîc referre, cùm ea quisq; ex syncero fidoque Medico discere poterit, non ex vulgata, ac triuiali consuetudine, quam nugones quidam inuexerunt, qui nimis rigidè astra potiùs, quàm humores obseruant. Cùm autem innúmeræ quæstiones hac de re agitari solent: illam paucis expediam, Ieiunisne an pransis venam feriri expediat. Equidem cùm plerosque meticulosos trepidare videam, ac contremiscere in adeunda venæ sectione, ne syncopi, atque animi deliquio, vt as-

ſolet, periclitentur, nonnihil cibi, ac meraciſſimi vini pauxillum exhibendum cenſeo. Obſeruaui ſiquidem frequentius animi defectu collapſos diu decubuiſſe immobiles, atq; ægrè odoramentis crebraque vellicatione refocillatos, adde quòd ſanguis non confertim, nec affluenter, ſed languidè ac ſenſim ieiunis profluat, nonnunquam prorſus non erumpat, quòd natura auidè vitæ theſaurum amplectatur, nec ſinat illum temerè elabi, vt cui maximam vitalis ſpiritus vim ineſſe ſentiat, qua exhauſta tota corporis moles langueſcit, operaq; naturæ perficiuntur deterius. Vbi verò aliquid alimēti exhiberi contingit, ac moderata corporis agitatione ſanguis ad fluxionem excitatur, promptius emanare ac ſcaturire incipit. Alacres enim atque erecti efficiuntur ſpiritus cibo, potuque atq; exercitio moderatè adhibito, corpusque ſanguine vndique perfuſum effloreſcit, ac fit coloratius.

Cibus & potus ſpiritus alimenta.

Cibus offerendus ante venæ ſectionem.

Cæterùm, An inciſa vena ſomno ſe dedere expediat, diſcutiendum eſt. Ego ſanè, niſi quis aſſueuerit, aut ex æſtu[illegible]que itineris moleſtia laſſitudinem contraxerit, non ſemper valetudini commodum cenſeo vernis æſtiuiſque menſibus meridiari, nec conſultum arbitror, ſtatim ab inciſa vena ſomno indulgere, præſertim ſi quis vel oppleto ventriculo, vel obeſo corpore exiſtat. Sunt enim inter hos qui pertuſa vena, ademptoque ſanguine vires inſtaurandas ſibi perſuadeāt, eoque affatim Genio indulgent. Qui cùm ſomnolenti efficiantur, atque oſcitantes, non ſine graui noxa iacturaque valetudinis ſe quieti dedunt. impletur ſiquidem denſis craſſiſque vaporibus cerebrum, ac venæ ita plerumque turgeſcunt, vt cæſura dehiſcat, ac ſanguis denuo magno valetudinis detrimento profluat. Quod apud nos eueniſſe memini viro cuidā primario, qui cùm Idibus Maij, quibus feriæ ac ſupplica-

An dormiendum, inciſa vena.

Ab inciſa vena temperātia exigitur.

Exemplum eius, qui à ſomno morte ſepitus eſt.

plicationes triduanæ indicuntur, incisa eo die vena, in prandio allio virenti, vt mos est, vinoq́ue se affatim impleuit: à meridie oppleto fumis capite, primum somno, postea morte sopitus oppressusq; est. Quamobrem qui optimè valetudini cōsultum velit, quo die incisa est vena, frugaliter victus rationem instituat, & quoad eius fieri potest, à somno se cohibeat. Qui si vel inuitis obrepat, oculique nictare incipiāt, ac sopor omnino excuti nequeat; tantisper tamen differatur, dum sanguinis impetus atque agitatio resederit: quod post sesquihoræ spatium fieri solet, tūc placidè obdormiscere licet, explicitaq; corporis parte, cui incisio illata est, semisupino decubitu, si id sedendo perficere permolestum est, caput in puluinum reclinare. Quod si duabus horis somnus sit productior, vellicari debent, quo se erigant, atque expergiscantur, ne spiritus ingrauescant, ac corpus caliginoso vndique fumo opprimatur. Quo fit, vt nauseabundi existant atque oscitantiam ægrè excutiant.

Physiognomia, hoc est, naturæ, morumq́ue inspiciendorum ratio, qua ex notis signisq́ue corporis, animorum motum ac propensionem elicimus ac dijudicamus, non improbanda. Caterùm quid ex hac potissimè obseruare conueniat, scripturæ testimonijs comprobatur.

CAP. XXVI.

PLERAEQVE artes illiberales censeri solent, minusq́ue ingenuæ, quòd vanitati atque imposturæ affines sint, quodq; obseruationes anxias habeant ac curiosas. At Physiognomia, quæ ex facie, oculis, vultu, lineamentis, totoque habitu, *Vultus & oculi animi indices.*

corporis animiq; propensionē perspicit, nulla sui parte inter has referenda, vt quàm à laudatissimis viris studiosè obseruatam excultamque perspicio. Cùm autem nulla sit corporis pars, quamlibet minuta atque exilis, quantumuis abiecta atque ignobilis, quæ non aliquod argumentum insitæ naturæ, & quò animus inclinet, exhibeat, tum omnium signorum notarumque sunt præcipua, quæ in facie vultuque elucent, & qui certissimus est mentis index, in oculorum aspectu ac volubilitate se profert. In ijs enim odium, ira, indignatio, pauor, metus, formido, spes, lætitia, modestia, arrogantia, zelotypia, auaritia, æmulatio, omnesque affectus animi interni, in externo corporis habitu relucēt. Sic Deus conspicatus Esau subtristem, animoque deiecto ac demisso: Quare, inquit, mœstus es, & concidit vultus tuus? Iosephus quoque cùm videret captiuitatis collegas tristes, sciscitatus est: Cur solito tristior est facies vestra? Obseruabat enim aliquid sinistri ominis residere in mētibus illorum, cuius se certa indicia in externa specie proferebāt. Quò spectat illud Esaie: Agnitio vultus illorum respondet illis. Quo designat homines sceleratos ex habitu corporis posse deprehēdi. Vultus siquidem indicat, qua sint malitia imbuti, quid meditentur, quid moliri gestiāt, quò spectet improbus illorum conatus. Plurima eius generis obuia sunt apud Dauidem & Solomonem, quibus nonnullorum nequitiam atque improbitatem coarguit, exprimitque ex fronte, supercilijs, oculis vltrò citroque contortis, demorsis labris, naribus corrugatis, inflatis buccis, incessu superbo, gestu indecoro, vultu nutuque minaci. Vnde Sapiens: Vir improbus & nequam graditur ore peruerso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, peruersitate mentis machinatur malum, atq; omni tempore dissidia serit.

Genes. 4. *Gene. 40.* *Capite 3. Esaiæ locus explicatus.* *Psalm. 34.* *Prouerb. 6.*

[In

In ijs verò, qui placido sunt mitique ingenio, omnia formæ dignitatem exprimunt. Status, incessus, accubatio, vultus, oculi, manuum motus, omnia honestati decoroq; inseruiũt: sic vt in facie ac vultu sapientia, decus, ac probitas, cæteræque virtutes reluceant.

CAETERVM licet nòn omnia exactè huius artis præsagijs respondeãt, multaque aliter, quàm membrorum notæ præ se ferunt, eueniant, idque vel educationis munere, vel parentũ industria, aut denique diuino quodam afflatu: Magna tamen ex parte vero sunt consentanea, euentumque certum consequuntur. Siquidem in his, qui visenda aliqua nota insigniti sunt, ars veritatem assequitur. Vbi enim error circa principem aliquam partem consistit, mens quoq; aliquid incommodi percipit, suaque munia inculpatè obire nequit. Sic qui gibbo deformati sunt, modò naturale sit id vitium, non ascititium, nec ex accidente casuque illatum, improbi ferè sunt, ac malitiosi: quod cordi totius vitæ fonti ac principio, deprauatio communicetur. His proximi sunt strabi, cæci, lusciosi, pæti, quique in obliquum detorquent oculorum aciem: quod circa cerebrum natura deliquerit. Surdi verò, muti, balbi, blæsique, & qui ob musculorum, neruorumque, imbecillitatem, linguæ hæsitantiæ obnoxij sunt, non penitus à vitijs immunes existunt, sed ea non magnopere culpari merentur. Quo enim quodq; membrum, cui error subest, minus nobile ac generosum, hoc partes primariæ minus afficiuntur. Quod si aliquod corporis vitium, vel cerebro, vel cordi affine sit, horumque alteri proxime assistat: menti quoque ac rationi aliquid erroris infertur, sic vt illa omnibus suis numeris non satis constent, ac plerumque iudicij amussis deliret, atque in obliquum rapiatur. Quo fit vt facul-

Notæ corporis animi conditionem indicant.

Cerebrum et Cor à remotis partibus afficiuntur.

culta-

cultates animales suas functiones ac munia inoffensè perficere nequeant. Atqui non semper est necesse, nec consequitur, vt naturæ hominis conditio, mores, studia, instituta, animorum propensiones, mentisq; agitatio ad notas externas sit accommodanda, atque ad lineamēta signaque corporis metienda. Cùm multa plerumque agant ac meditētur homines, multaque mente concipiant, atque opere perficiant, cuius ne vllum quidem vestigium, aut minima indicij nota foris se offert, aut diuinandi argumentum exhibet. Potest enim esse aliquis enormi corpore, membrisq; distortis, sed tamen frugi, atque ad præclaras artes appositus. Rursus fieri potest, vt quis sit habitu corporis decenti ac liberali, at improbis moribus, vitaq; vndique cōtaminata. Quapropter nemini ob vlla vitia insultandum, nec gibbosi, lusci, claudi, varis repandisq; cruribus homines, conuitijs onerandi: cùm hæc naturæ vitia erroresque immutatos cupiant, ac corpus decentius constitutum exoptent. Sunt tamen inter hos, qui hominum dicacitatem in se concitent: quòd horum nonnullos impostores sint experti, versipelles, subdolos, dolosos, ac non solum obscœnis facetijs, sed etiam dicterijs salibusq; dentatis abundè instructos: vt omnes propemodum sunt, quibus vitiatæ sunt musculosæ neruosæq; partes: sic vt cerebrum mouendi sentiendique principium. Cor denique vitalis animæ ac spiritus fons, ex cōsensu variè afficiātur, adeò vt externa vitia internas facultates immutēt atque ad diuersas actiones instruant incitentque. Ex his itaq; qui nota aliqua insigniti sunt, manauit prouerbium, CAVETO A SIGNATIS. Quò designant rerum humanarum periti declinandam consuetudinem, cōmerciumque improborum. Quod quotidiano vsu, atque experiētia compertum habeant, fallaces esse huius-

Errori naturæ non insultandum.

Signati Sycophantæ.

A signatis cauendum.

huiusmodi homines, ac technis dolisque esse imbutos. Quod autem Claudi impensè salaces sint, abditasque atque obscœnas partes inusitatæ magnitudinis habeant, Prouerbium inde natum indicat, Claudus optimè virum agit. Omne siquidem alimẽtum, quod inualido pedi destinandum erat, circa partes genitales consistit, atque in semẽ elaboratur, cuius vis & copia tentiginem mouet, atque obscœnis partibus pruritum excitat. *In claudos Prouerbium.*

An aperto hiantique ore dormire, an clauso cohibitisque labris salubrius.

C A P. X X V I I.

NON desunt plerique, qui salubre existimant patulo apertoque ore somnum capere: sic enim melius expirare fumos, ac discuti fuligines, animamque hominis liberius cõmeare ac minus graueolentiæ concipere, subolido enim esse ore, putidoque anhelitu, qui compressis labris noctem somno transigunt. Egó verò aliud persuasum habeo. Vt enim decubitus in dorsum pulmoni septoque transuerso noxius, vt quæ affusus humoribus turgescant: Sic hianti ore dormire valetudini incommodum. Pulmo siquidem, cùm fistulosus sit, per vocalem arteriam, aerem obuium, qui sub noctem ferè impurus ac turbidus est, copiosè allicit, quo spirandi meatus imbuti vel raucam efficiunt vocẽ, vel obtusam. Occluso autem ore, spiritus externusque aer non confertim, sed sensim per nares anfractuosas, sinuoso volumine vltrò citroque commeat, atque in pulmonem delabitur cordisque calorem temperat. Quò fit vt minus siticulosi efficiantur qui commissis labijs dormiunt. Qui enim faucibus dilatatis somnum capiunt, ijs ob aerem halitumque hinc inde æstuantem, lingua ac palatum arescunt, potuque noctu irrigari cupiunt. *Occluso ore somnus salubrior.* *Vnde sitis nocturna.*

unt. Cæterùm, cùm multis solidisque rationibus fulciri hęc persuasio possit, tū nulla stabilius, quàm quòd longe melius concoctio in ventriculo perficiatur, si quis occluso ore dormiat: souetur siquidem calor naturalis, ac validius cibo incumbit. Vt enim ollæ ac lebetes elixandis carnibus destinati, maturius concoctionem perficiunt, operculis obducti, quòd nihil caloris, nullusque habitus emanet. Sic etiam calor in corpore humano coactus coibitusque, celerius cibum concoquit. Itaque his, qui flaccido sunt fluctuantique stomacho, subindè halitum cohibere consulo, tum ijs, qui tussi singultuque identidem infestantur. Hac enim ratione calorem excitari contingit, ac noxam discuti. Porrò, vbi occluso ore noctem transegerunt, cibiq; concoctio peracta est, tum demum consulo, vt popismate, sonituque bomboso fumi ac fuligines expurgentur, quæ medijs spatijs inhærescunt.

Simile à reculinaria desumptum.

Anhelitus cohibitus concoctionē adiuuat.

Imprecationes parentum, quibus ex se genitos execrantur, ac maledictis incessunt, aliquando in euentum effectumq; rapi. Bonas quoq; ominationes, quibus illis fœlicia ac salutaria queque exoptant, ad lætum exitum esse adiumento, atque ex progenitorum voto omnia consequi.

CAP. XXVIII.

IN tantam delapsa est natura mortalium, exuta humanitate, feritatē, vt nō solùm in extraneos, sed in sua etiam pignora, quibus optimè consultū oportuit, sint crudeles. Quis enim per compita passim ac vicos execrandas voces non audit? quibus suos immaniter diris deuouent, atque horrenda quæque ijs imprecantur: quorum pleraque effectū

sortita

ſortita memini, atque in calamitoſum funeſtumque exitum deueniſſe. Quamobrem Plato nihil parentis imprecatione filijs cenſet periculoſius. Pueri ſiquidem cùm ita incandeſcere progenitores vident, tamque atroces execrationes in ſe congeri, obſtupeſcunt, trepidant, perturbãtur, ac terrore metuque concuſsi, vel in ſpaſmum aut epilepſiam incidunt, vel furore ac rabie corripiuntur, mẽteque atque animo alienantur. Tanta enim fit in huiuſmodi corporibus ſpirituum, humorumque cõcurſus atque agitatio, ea intemperies, vt ſenſuum inſtrumenta conuelli contingat, omneſque animæ facultates inuerti. Quo fit, vt non ſolùm ætas tenera, ſed etiam adultior, quæ reuerentia ac pudore erga parentes ducitur, repentino terrore, ſubitaque animi conſternatione, tanquam fulmine concuſſa, magnam rationis mentiſq; iacturam patiatur, nec minorem in corpore cladem percipiat. Quo mihi optimè inſtitutam habuiſſe adoleſcẽtiam viſi ſunt veteres Hebræi, qui liberis ſalutaria quæq; precari ſolent, beneque ominari, ac domi foriſque non fortunæ, ſed Dei munere proſperum ſucceſſum exoptare. Quin & filij officioſè magnaq; religione ac pietate parentes colere atque obſeruare conſueuerunt, ſummiſque votis, blandimentis, obſequijs, boni ominis voces ac benedicẽdi formulas extorquere. Hac enim ratione immunes ſe fore à malis ingruentibus confidebant, ac ſupremi numinis beneficio, cui cùm hi, tum progenitores ſua vota nuncupabant, aduerſus rerum humanarum caſus atq; incommoda ſumma ſecuritate ac fiducia poſſe ſubſiſtere.

Li. 7. de leg.

Infantes non exaſperandi ſæuis verbis.

Geneſis Cap. 49

Liberi à parentibus instituendi.

Qui fiat, vt iuxta vulgare prouerbium: Nemo propemodum ex morbo, aut longa peregrinatione melior euadat, vitamq; emendatiorem aſſumat.

CAP.

CAP. XXIX.

A morbo nemo emendatior. INOLEVIT opinio quædam ac persuasio in Belgica, quæ obijci solet ex morbo conualescentib: Neminem ab ancipiti morbo diutinoq́; , aut periculosa peregrinatione meliorem effici: quod plerumque ita vsuueuire palam est. Ea siquidem est natura mortalium, vt quamlibet sęuis morbis diuexata fuerit, quamtumuis anxia terra marique peregrinatione, atque erroribus fuerit agitata, vbi eluctari contingit, profunda subeat obliuio, atque insistant homines viuere laxius licentiusque, adeò vt posteriora illis sint prioribus deteriora, atque insequens tempus, antecedēte deploratius. Id eò mihi euenire videtur, quòd magnus sit mentis neglectus, nullusque culus interno homini adhibeatur, qui insitos errores affectusque vitiosos eximat, nēpe Dei amor ac fiducia, eiusque doctrinæ cognitio, cui ratio ac voluntas se subijcit, omnesque actiones ad illius amussim exigit. Hæc enim efficiunt ac præstant, vt subducamus nos ab ijs vitijs, quæ in morbis & periculis sum⁹ detestati: alioqui speciosę illæ pollicitationes, atq; emendatioris vitæ propositum, multaque alia, quibus nos astringimus, irrita sunt, nulliusque momenti. Nam vbi pristino vigori sumus redditi, ad mores natura recurrit, dānatos fixa ac mutari nescia. Proba ergo vitę ratio, rectumque viuendi institutum, quod animo concipimus, nulla re nisi doctrina cœlesti, ac diuino spiritu perfici potest, qui nisi discusso morbo menti nostræ insederit, non facilè resiliemus à concepto emendatioris vitæ proposito, quod non sine latenti afflatu dolor extorsit: sed constanter illi adhęrebimus, quamlibet multa ad defectionem solicitēt. Extat præclara Plinij Iunioris epistola, qua ex amici cuiusdam ęgrotatione admonitū se testatur: Optimos esse nos, dum lecto sumus affixi: quem enim infir-

Matth. 12.

Doctrina diuinitus inspirata optimos mores effingit

Doctrina cœlestis mentis pabulum.

Libr. 7.

infirmum aut libido incitat, aut auaritia solicitat, non est amori deditus, non appetit humores, opes negligit, animosque demittit, ac ferocire desinit, postremò vitam prorsus innoxiam, beatamq; destinat, si contingat euadere. Itaque arrepta hinc mouendi occasione, cùm sibi, tum amico pręcipit, Vt tales esse perseuerent sani, quales se futuros profitentur infirmi. Quæ quidem exhortatio salubris est ac frugifera: At ignorabat is, nec commonstrare potuit, quo duce, cuiusque afflatu, atque adminiculo hæc essent perficienda. Nisi enim virtute Dei, eiusque doctrina fulciri nos contingat, oblata leuissima quaque occasione in pristinos errores labimur, atque æstus rerum humanarum, aliò nos deuehit, quàm ad integritatem, ac vitæ innocentiam, moresque probos atque inculpatos. Siquidē affectus humanus vitæ correctioris ꝓmissa extorsit, non fides, non solida vlla doctrina verbo Dei fulta ac stabilita. Cæterùm si quis rationem naturalem exigat, nulla mihi videtur magis probabilis, quàm quòd ad morbo defunctos certatim confluāt congerrones lepidi ac festiui, illosque ad iocos, luxū, lasciuiam, delicias, omnesq; voluptatis illecebras inuitēt, incitentque, hinc comessationes ac soteria in orbem reducta, quibus adeptam sanitatem illis gratulantur. Quæ plerumque obscœnis canticis perstrepunt, dictuq; pudenda spectantur. Hæc & pleraque alia facilè ægrotum ac nutantem animum, suique oblitum in deteriorem partem applicant. His adde cibos delicatos, ac delectabiles, qui adauctis humoribus lumbos stimulant, obscœnasque partes scalpturiunt, ac tentigine afficiunt. Hinc ad luxum atque ingluuiem, ad profusas libidines, ad fœdos concubitus, ad enormes atque effrenes cupiditates reditus: Sic

Vt animi propositum felicem successum obtineat.

Quare quisque fiat emendatior.

Cibi delicati libidinis fomenta.

——— *Ad mores natura recurrit*

Iuue. ſat.14. *Damnatos fixa; ac mutari neſcia.*

Tanta eſt enim naturæ humanæ ad deteriora propenſio ac procliuitas, vt niſi Deus ſalutis noſtræ auidus continēter aures vellicet, ac calamitate ſubinde nos exerceat, omnia in profundam obliuionem deuergant. Sic iuxta Eſaiam, Tantum ſola vexatio intellectum dat auditui, hoc eſt, Nemo niſi ingruentibus periculis, obortaque calamitate expergiſcitur, atque aures arrigit, nec vnquam frugalis ac moderati victus ratio in mentem venit, aut vlla ſubit, aut concipitur emendatioris vitę cogitatio, niſi illata clade, aut cùm febribus morbiſque oppreſſos, ſæuiſſimis doloribus excruciari nos contingat. Nihil eſt autem quod hominem à Deo magis auertit, atque alienum efficit, quàm rerum omnium affluentia ac proſperi ſucceſſus: Afflictio vna eſt, quæ ad gemitus ac ſuſpiria, ad ſanioris vitæ propoſitum nos reuocat. Nec cuiquam perſuaderi poteſt diſplicere Deo vitam ſuam, mores, ſtudia, inſtituta, niſi animus mœrore aliquo atque ægritudine, corpus morbis identidem affligatur. Ita enim ad ſalutaria quæque monita ac vellicationes obſurdeſcit animus, ſic mens peccandi aſſuetudine occalluit, vt mitiores caſtigationes vel reſpuat, vel non magnopere ijs commoueatur, nec vlla reſipiſcendi ſpes ſe proferat, niſi acerbiora remedia admoueantur. Hinc illa Dei per Eſaiam comminatio: Quoniam populus non eſt reuerſus ad percutientem ſe, ideò non eſt auerſus furor eius, ſed manus illius adhuc extenta, ac denuò ad feriendum exporrecta. Similis eſt apud Hieremiam querimonia: Fruſtra percuſſi filios veſtros, diſciplinam non receperunt. Rurſus, Percuſſi eos, & non doluerunt, attriui eos, & renuerunt accipere diſciplinam, indurauerunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reuerti, magnificati ſunt, di-

[Margin notes: Cap.29. — Prouerbium. — *Affluentia ſocordes & acedioſos facit.* — Cap.5. & 9. — Cap.2. — Hierem.3.]

tati,

tati, incrassati, impinguati, & prætererunt sermones meos pessimè. Quocirca Deus aliquando nos premit acerbius, quo ad frugem, mentemque saniorem reuocet. Sic Alexander Macedonum rex, qui sibi diuinos honores decerni passus est, sagitta percussus, conspectoque effusè promanante sanguine, hominem esse se meminit, ac confestim ferociam fastumque remisit. Quò spectat illud Psalmographi: Humiliasti tanquam vulneratum, superbum: omne illius robur contriuisti. Quamobrem cùm res maximè secundæ existunt, omniaque ex voto atque animi sententia succedunt: ne quis prosperitate successuque nimio elatus se iactet insolentius, aut immoderatè exultet, sed quisque secum ipse expendat, ac meditetur res aduersas, damna, clades, pericula, calamitates, morbos, infortunia singulis momentis cuique impendere, eaq; Deum homini nonnunquam inferre ad emendationem ac medelam, ad erratorum castigationem, & quò resipiscat, certamque salutis fiduciam erecta in Deum mente concipiat. Quod cuique testatum esse vult, ac nullos non attentè obseruare, cùm inquit: Si dereliquerint filij eius legem meam, ac mandatis meis nón fuerint obsequuti, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata illorum: misericordiam autem meam non auferam ab eis, neque nocebo in veritate mea: quibus palam facit castigari nos ad emendationem, non ad interitum: quo domitis cupiditatibus, cohibitaq; peccandi licentia, ad probitatem ac vitæ innocentiam, ad integros atque incorruptos mores quisque se conferat. Est siquidē Dei in nos animaduersio, quoniam à paterno affectu proficiscitur, summi amoris argumentum, ac beneuolentiæ testificatio. Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem hominem, quem recipit.

Alexander sauciatus fragilitatē suam agnouit.

Psalm. 88.

Psalm. 88.

Deus castigat vt emendet.

Heb.11. recipit. Quos verò deus patitur vagari licentius, ac viuere laxius, omnibuſque corruptelis inuolui, nec tacito afflatu ab errore reuocat, quoniã pro deſertis habet ac deſtitutis: *Oſeæ.14.* Non viſitabo, inquit, nec animaduertam in filios ac filias veſtras cùm fornicati fuerint, nec in ſponſas, cùm adulterio ſe contaminant: *Adulteria notantur.* vt ſunt nonnullæ, quarum etiam noſtra ætate ſunt edita exempla, quæ ſe alijs ſubiecerunt, antequam cum ſponſo, cui paulò antè ſolenniter ſe addixerant, congrederentur, ita vt illarum pudicitia à riuali, ac cõpetitore expugnata ſit, aut alius quiſpiam illam delibarit, vulgò aiunt, *gheproeſt*, antequam peracta nuptiali pompa ac celebritate, in thorum Genialem ſe collocarent, ſponſum amplexuræ. Ita Deus irritatus ſcelerum continuatione, ac peccandi aſſuetudine, manum à percutiendo ſuſpendit, ac ſuſtinet illos labi ac corruere in omne dedecus, probrum, ignominiam, ſuiſque deſiderijs obſequi, quo viuendi errore primùm conſequuntur turbulentam atque inquietam mentem, qua nihil homini obtingere poteſt aut calamitoſius, aut afflictius: deinde præter infelicem exitum ac mortem acerbam, in qua nihil habent, quo ſe fulciant, ſempiternam pœnam atque intolerandos cruciatus.

Siquando itaque homini affluant res domeſticæ, opes, facultates, diuitiæ, auri, argentique immenſa pondera, ædes ſplendidæ, ſumptuoſa ſuppellex, *Gratitudo erga Deum exigitur.* veſtes exquiſitæ, quibus omnibus cumulatè fruitur, nunquam illi excidat illius memoria ac recordatio, cuius munificentia hæc tam affluenter obtigerunt, atque oblata ſunt, *Diuitiæ non malæ, ſed earum abuſus.* nihil enim vitij habet ædium ac villarum magnificentia, pecuniarum, prædiorum, latifundorum, iugerum poſſeſſio: modò vſus ſpectetur & commoditas: deniq; quod præcipuum eſt, & potiſſimum exigitur, ſi erga Deum adſit

adsit gratitudo, atque in tenuiores beneficentia. Commonuit tale quiddam, ac sedulò inculcauit Moses Iudæorum ex Dei præcepto ac traditione legislator, ne quis vnquam admittat, vt in obliuionem is deueniat: cui nos nostraq; debemus. Cùm comederis, inquit, & satiatus fueris, ciboque expletus, denique ędificia splendida extruxeris, atq; accumularis tibi auri argentique vim, pecudes atque arměta, omnibusque rebus auctus fueris: obseruato ne eleuetur aut extumescat cor tuum, & excidat menti tuæ Dominus Deus tuus, omnium istarum rerum largitor. Ne quoque id exprobretur atque obijciatur ingratis atq; obliuiosis, butyrum de armento, lac de ouibus cum adipe agnorum & arietum, medullam titrici, & sanguinem vuæ meracissimum affatim illis Dominus attribuit: verùm vbi incrassatus est dilectus, recalcitrauit, impinguatus, satiatus, obesus factus, obliuioni dedit Deum conditorem suum, & ingratus fuit erga auctorem salutis suæ. Quapropter huiusmodi desertoribus atroces minas ac terrores Moses proponit, multasq; clades atq; horrendas calamitates illis obuenturas denunciat: quò ex his posteri documenta capiant, ac perspiciant, vt apud Hieremiam Deus pronunciat, qui in eodem argumento versatur, quàm malum sit, quamq; acerbum atque amarum reliquisse dominum Deum suum, nec vllum esse timorem, aut reuerentiam erga ipsum, dicit Dominus Deus exercituum.

Deut. 8. Deut. 32. Capit. 2.

Lapides seu gemmæ terra mariq́ue erutæ, vel animantium corporibus exemptæ, qua vi ac facultate polleant, quáue ratione aliquid efficiant.

CAP. XXX.

GEMMIS ac lapidibus non deesse suos affectus, modo ne adulterini sint, ac factitij, cùm ratio, tum experientia comprobat. Itaque annuli gestamen, aut monile non minus decenti, quàm efficaci gemma decoratum, & oculos oblectat, aspectuque gratum est, & vim salubrem in corpus exerit, idque non abdita solum occultaque proprietate, quam ab astris, vt Marsilius censet, consequitur, sed ab emanante virtute, effluxuque latenti, qua spiritus vitales afficit ac recreat. Vt enim gemmæ ex ambiente aëre obnubilãtur, densamque auram concipiunt, atque halitus copiosos imbibunt: sic etiam ex se inuisibilem, tenuemque vim eiaculantur, ac vibrant. Quanquam enim res solida sit, calor tamen natiuus, deniq; contactus attritus, confricatio vim, qua imbutæ sunt, elicit, cordique ac cerebro illam communicat. Era non siquidem gemmam, quæ vulgò Turcosa dicitur, sæpiùs mutari conspexi, atque expallescere, natiuoque colore destitui, vbi qui hanc gestat, languescit, aut valetudinarius existit, eandem rursus cum corpore reuiuiscere, ac colorem amabilem, nempe qualis est serenissimi cœli, cæruleum exhibere, ex natiui caloris temperamento: nec est vlla propemodum gemma, quæ non mutationem sustineat, si homo vel intemperans est, vel non satis pro dignitate continentiam seruet ac tuetur. Deperit enim illi vis insita, omnisque nitor sordescit, atque obscuratur. Quo fit, vt qui se adulterio contaminant, thorumque legitimum ac Genialem commaculant, tum qui vago sordidoque concubitu se polluunt, nunquam speciosas nitidasque gemmas circumferant, sed fuliginosas & nubilas, tum quæ inquinamenta contrahant ex fœdo halitu, quæ cùm ab illis, tum scortis emanant. Contrahunt enim aliquid vitij ex putidis corporibus, quæ virus exhalant, illasque

Simile à gemmis.

Turcosa.

Impuri gemmas contaminant.

lasq; venenato halitu inficiunt: Vt mulieres menstruo inquinatæ speculi nitorem obfuscant. Cæterùm si inefficaces essent gemmæ, nulliusque effectus, non tam accurate, tantoque studio Moyses indumentum Pontificis, quod Rationale vocant, duodecim gemmis decorari præcepisset, quarum Ezechiel quoque, ac Ioannes in Apocalypsi meminerunt: in quibus non solùm spectari voluit ornatùm, ac colorum blandimenta, sed etiam vim mirificam, effectusque varios atque admirandos, de quibus cùm abundè multa alij, de lapillis nobis instituetur sermo, qui animantium, alitumque ac piscium corporibus eximuntur, quorum plerique ventriculo, nonnulli capiti inhærent. Eruitur autem ineunte autumno, increscenteque Luna ex hirundinis ventre lapillus ab ea auicula Chelidonius dictus, qui præsentanea vi pollet aduersus morbum comitialem: valdè enim exiccat, absumitque humorem tenacem ac glutinosum, qui huic morbo præbet seminarium. Est siquidem hirundo, cuius excrementa Tobiæ ademerant oculos, calidæ siccæque naturæ, quò fit, vt in fornicibus, ac concamerata testudine ex vdo molliq; limo tā artificiosè nidos suspendant & affigant. Cōtactu enim suo humorem absumunt, coguntque lutum indurescere. Hinc Medici cataplasmata ex ijs conficiunt, atque hirundinum combustarum puluerem in discutiendis gutturis anginæque tumoribus efficacissimum experiuntur. Limaces quoque ac grandiores cochleæ lapillos nobis exhibent candidos, sublongos, scabros, ima sui parte concauos, quos è capite expressos, in multos vsus reseruare soleo. Vrinā siquidē stranguriosis moliūtur, meatusq; vrinarios lubricos efficiūt, ac leniūt cōminuti, atq; ex vino exhibiti. Cōcrescit id genus lapidis ex liquore muccoso, atq; humore lubrico,

Exod. 28.

Chelidonius, vel hirundinarius.

Tobiæ. 2.

Limacius lapis, quo effectu polleat.

qui humoribus facilem transitum perficit. Qua ratione & partui auxiliantur hi lapilli, dilatant enim, laxantque locos atque vterum cogunt dehiscere. Linguæ autem subditus vnus aut alter, miram vim obtinet in cienda saliua: quapropter aridis, ac siticulosis in ore volutandum præcipio. Vdam enim efficit linguam, atque humore fluitantem, sitimque ac calorem comprimit. Qua vi & Christallus pollet, si subinde aqua gelida maceratus ori immittatur. Ex herbis eadē præstant Portulaca, cucumis, semperuiuum, quę vulgo barba Iouis dicitur. Proferunt & Rubetæ, seu Bufones lapidem, quę nonnunquam eius animantis imaginem repræsentat, verùm annosæ sunt, diuq; in arundinetis vel inter rubos sentesque ac vepres delituerunt, antequam lapis in capite concrescat, aut aliquam magnitudinem assequatur. Hæret atque asseruatur in familia Lemniana Bufonius lapis, qui magnitudine nucem auellanam superat, quem multoties expertus sum, tumores, atque inflationes à venenatis bestijs illatas discutere crebro attritu contactuque. Habet siquidem eam naturam, qua etiam bestia imbuta est, vt omne virus eliciat, consumatque. Si enim sorex, aranea, vespæ, scarabi, glires vlli parti insederint, damnumque inuleerint, confestim à nostratibus hoc remedium concurritur, admotoque parti affectę lapillo, dolor mitescit, tumorque subsidet. Multa sunt præterea piscium genera, quorum capiti lapides durissimi inhærent, vt lupo marino, coracino, vmbræ lucio fluuiatili, mugili, & quorum magna hibernis mensibus copia, Callarijs, quos Belgæ *Schelvisch* nomine indigetant, à scabra cute ac squamata. Nam quià colore cinericio, & corporis figura Aselli dicuntur, vulgò *cabbeliau*, lapillis magna ex parte carere compertū est, præsertim qui in fœmineum sexū

Lapis Busonius.

Zeewolf. Snoeck. Schelvisch.

Cabbeliau.

referuntur, nam ex masculorũ capite exemi lapidem candidum ima parte carinatum. Omnium genera contrita, vinoque exhibita, dolorem colicum compescũt, ac calculum, qui renibus infixus est, terunt ac cõminuunt non solum grauitate & pondere, vt quidam existimant, sed insita quadam vi, qua humorum collectionem dissipant, ac discutiunt. Carpionis triangularis lapis tritus, sanguinis è naribus profluuium sistit ac cohibet, astringendi ratione, quod etiam gustu percipis. *Carpioni è capite lapis eximitur.*

De somniorum euentibus, & quatenus obseruanda, ijsq; adhibenda fides.

CAP. XXI.

CVM olim incredibili superstitione ac vanitate, somnia obseruare, ijsque fidere atque assensum adhibere soleant homines: Deus opt. max. qui neminem torqueri voluit anxijs dubijsque rebus ac fallacibus, quæ animæ tranquillitatem perturbãt, vetuit ne quis in his obseruandis esset curiosus ac temerarias interpretationes confingeret, euentusque ambiguos comminisceretur. Huiusmodi enim imposturis nonnullos desciscere à Deo, atque ad impios cultus deuolui. Quod si Deus in somno mentes nostras in exquirenda illius voluntate oscitantes vellicat, animisq; nostris salutaria, quęq; illius verbis ac doctrinæ consentiunt, inserit: magni ea momenti esse conuenit, summaque veneratione amplectenda: ijs enim indicat, quid exigat, quidúe à nobis præstari velit eorum, quæ vel illius splendorem illustrant, vel quæ ad nostrum commodum, proximique emolumentum spectãt. Cæterùm illa etiam excutere atque obseruare fas est, nullaque lex vetat, quæ in naturalium rerum ratione consistunt, sic tamen vt non fixè, ac stabiliter illis insistamus: cùm plerumque coniecturæ o- *Leuit. 19. Deut. 13.* *Somnia à Deo aliquando immitti.* *Naturalia somnia obseruanda.*

ptatum euentum non consequantur. Imaginationes siquidē, & quæ p quietē simulachra menti obijciuntur, ex spirituum vaporumque concursu atque agitatione excitantur, qui si crassi sint densiq; ac copiosi, aut nulla insomnia animo obuersantur, aut confusè & obscurè ea mēs discernit ac diiudicat. Quod in temulentis fit, aut quos arctus somnus ex lassitudine opprimit. Quo fit, vt somnia plerumque turbulenta sint, atq; obscura. Cùm enim, vt Cicero ex Platonis sententia disserit, ea pars animi, quę rationis est particeps, somno sopita langueat, atque altera pars immoderato potu ac pastu sit obstupefacta: visa quędā obijciūtur tetra atq; immania, vt cum aliquo misceri videatur, feras hominesque trucidare, atque impiè cruentari, multaque facere impurè cum temeritate atque impudentia. At qui moderato victu quieti se tradidêre, ea parte animi, in qua ratio & consiliū consistit, alacri atq; erecta, corpore verò nec inopia defecto, nec satietate affluēti oppresso, tunc eueniet, vt mens eluceat, & se vegetā acremq; ad somniandum præbeat, ac visa tranquilla & veracia occurrant. Cuicunque enim operi interdiu homo intentus est, & occupatur, resoluto in somnū corpore, retractat, secumque versat atque agitat. Quod cuique pro suo vitæ instituto euenire, hoc venusto carmine commonstrat Claudianus.

De Diuinat.

Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defessa thoro dum membra reponit,
Mens tamen ad syluas, & sua lustra redit.
Iudicibus lites, aurigæ somnia currus,
Vanaque nocturnis meta cauetur equis.
Gaudet amans furto, permutat nauita merces:
Et vigil elapsas quærit auarus opes.
Blandaque largitur frustra sitientibus ægris,

Lib. 3. præfationis.

Irriguus gelido pocula fonte sopor.
Me quoque Musarum studium sub nocte silenti
Artibus innumeris sollicitare solet.

Nec sanè aliæ obuersantur animo cogitationes, aut simulachra, vbi corpus optimè cõstitutum est, quam diurnæ actiones ac quotidiana munia. Quòd si quãdo somnꝰ nec perpetuus fuerit, nec placidus, sed inæqualis & interruptus, quem & insomnia à memoratis diuersa comitantur, ac minus consuetæ visiones occurrant: Vel crassis, vt Plutarchus ait, humoribus abundare corpus, vel spiritus intus turbatos esse declarat. Sic temulenti ac febricitantes absurdis insomnijs inquietari solẽt adeò, vt plerique horrenda spectra se videre imaginentur, lemures, striges, harpyias, & quod melancholicis peculiare, cadauerosas facies vultusque tetricos, ac subtristes. Quibus verò bilis flaua redundat, faces, cædes, incẽdia, pugnas, rixas, iurgia mente cõcipiunt. Vt sanguinei tripudia, cantilenas, iocos, risus, ac lasciua quæque. Pituitosi largam aquæ copiam. Quapropter Medici non prorsus operam luserint, si subinde ab ægrotis ac valetudinarijs sciscitentur, qua ratione ijs nox trãsacta sit, quibus insomnijs mens fuerit exagitata. Illa siquidem morbos, affectusque corporis indicãt, atque humorum redundãtiam cõmonstrant. Si quis enim sordibus cœnoq; volutari se somniat, fœtidos, putridosque humores in corpore coaceruatos, indiciũ est. Si verò inter odoratos fragrãtesq; flosculos versari: synceros, purosq; succos dominari argumento est.

De tuẽda valet.

Sõnia ægrorũ et ebriorum.

Sõnia varia pro humorum redundantia.

De anno κλιμακληρικῶ, *hoc est, scalari & gradario, septimo & nono, quibus annis corpora hominum manifestam mutationẽ sustinent: Senum potissimè tertio & sexagesimo. Similiter*

liter de dierũ criticorum ratione, hoc est, iudicijs morborum, quibus Medici indubitanter salutem vel mortem ægrotis denunciant.

CAP. XXXII.

Lib. 15. ca. 7. AVGVSTVS Cæsar, teste Gellio, sibi gratulatus dicitur, suæque incolumitati abundè prospectum existimabat, quòd ætatis annum tertium & sexagesimum euasisset. Is siquidẽ annus rarò absque vitæ periculo transigi senibus solet, cuius in Belgica innumera exempla obseruaui. Sunt autem duo annorum numeri, septimus & nonus, qui plerumque rerum, vitæque immutationem ac grauia pericula inuehunt. Quo fit, vt sexagesimus tertius, qui vtriusque numeri multiplicatam atque inuicem sibi cõnexam summam continet, non sine periculorum aceruo ingruat, nouies enim septem, & sexties nouem, sexaginta tres constituunt. atque ob id Climactericus is annus appellatur, quia à septimo orsus, vitam hominis, velut per gradus quosdam paragat. Itaque omnes, qui per septem aut nouem annos consurgunt, decretorij dicũtur, in quibus magnam mutationem subeunt homines, nam vel calumnijs impeti solent, vel grauissimis morbis diuexari, vel periculis obijci, vel denique aliquod perpeti detrimentum, ac iacturam vel facultatum, vel valetudinis. Hos ergo annorum decursus ac volumina in omnibus etiam ætatibus obseruare soleo, sic vt impuberes atque infantes periclitari expertus sim circa annum quartum, septimum, nonum, ac quartum decimum. Omnis enim pueritia, C. Celso teste, circa quadragesimum diem periclitatur, deinde septimo anno, postmodũ circa pubertatem. Plurimos autem noui, qui ętatis anno primo & vigesimo sint periclitati, deinde vigesimo octauo, nec vnquam post reuolutum annũ vel

Annis sexagesimus tertius senibus suspectus.

Lib. 2. cap. 1.

vel septimum vel nonum ab ancipite morbo fuisse immunes, qui annorum decursus tametsi nõ nimis anxiè ac superstitiosè obseruãdus metuẽdusq; sit viris Christianis: nihil tamen vetat circa ea tẽpora moderatè, ac circũspectè vitam victusque rationem instituere, ne qua humorum copia coaceruetur, quæ his annis fomitem ministret, morborumque seminaria præbeat. Qua autem ratione per illos annorum circuitus morbi plerumq; incrudescant, à nemine hactenus explicatum est. Ego eò id euenire conijcio, quòd certis annorum periodis corpus humanum magnam humorum collectionem ac redundantiam congesserit, quorum motu atque agitatione morbi excitantur. Cùm enim natura ad immodicam repletionem deuenerit, ac cõceptacula humorum plenitudinem perferre nequeant, in morbum erumpere necesse est. Quamobrem omne studium operamq; conferre expedit ad materiæ exuperantis euacuationem, quod semper vere & autumno, vel incisione venę, vel purgãtibus medicamentis moliendum est, hac enim ratione effeceris, vt post septennale curriculum, aut in quem alium annus Climactericus inciderit, morbum non metuas, aut aliquam corporis immutationem pertimescas. Ex hac autem annorum obseruatione mos inoleuit apud plerasque gentes, vt herus fundique dominus nouos contractus ineat cum colonis septimo quoque anno. Eadem ratione siluę ex salice, betula, alno, populo alba & nigra, omnibusque arbustis, quæ vdo mollique ligno cõstant, quarto quoque anno cædi solent: quæ verò ex dura materia consistunt, vt sunt quercus, ilex, robur, vlmus, fraxinus, septimo aut nono mutilari truncarique postulant.

Anni non superstitiosè obseruandi.

Cur anni Climacterici periculosi.

Quomodo euitanda pericula anni Climacterici.

Simile ab arborum putatione.

NON dissimili ratione dies criticos obseruant medici, quos si quis ex Hippocratis prescripto exactè ad

Decretorij dies.

ctè ad calculũ reuocet, rarò illũ frustrari cõtinget, aut in prædicẽdis euẽtibus à scopo aberrare. Est autẽ Crisis subita in morbo, ad salutẽ aut mortẽ mutatio, q̃ vel quarto, vel septimo, nono deniq; atque vndecimo, decimoq; quarto solet terminari. Non desunt q ad Lunæ effectũ dies decretorios referãt. Sic Astrologi morborum iudicia decernunt, cũ Luna consistit in gradibus, qui vel quadrante, vel diametro mũdi à signiferi parte distãt, in qua hærebat in morbi initio. Cęterũ ad hos radios, nũc segnius, nũc maturius ꝑuenit ob velociorẽ tardiorẽq; cursum. Crisis autẽ non omnib. eadẽ ob diuersas naturas hominũ, atq; ętatũ, corporũq; discrimẽ, ac radiorũ, q à planetis alijs ad lunã deferũtur. Si decretorio die luna sit in domo sua, seu exaltatione cum Ioue aut Venere, q benigni sunt planetę ac salutares, bonã fore Crisim portẽdit. Si morb⁹ in humorũ plenitudine cõsistit: bonũ est ipsã in radijs tetragonis seu oppositis decrescere. Quod si tẽporibus ijsdẽ Luna Soli iungitur, vel Saturno: inominosũ est, morbiq; vel periculũ, vel longitudinẽ denunciat. Quod si Luna decrescẽs Saturnũ comitetur incipiente iã morbo, aut illũ diuturnũ indicat, aut lethalem. Sin decrescẽte sidere idipsũ eueniat: citò discussum iri ęgritudinẽ indicat, minimeq; periculosam. Cæterũ cùm salutaria noxiaq; astrorũ signa negligi nolim, tũ nõ nimis superstitiosè ijs inhęrẽdũ censeo, sed Hippoc. potius obseruationibus insistendũ, vt q̃ mihi semꝑ visę sint magis fidę, minusq; dubiosæ ac fallaces, modò qs exactè oĩa expẽdat. Itaq; ego hãc dierũ criticorũ rationẽ non tã in astra, q̃ in naturã morborũ corporũq; atq; humorũ qualitatem ac copiã refero. Natura sigdẽ cũ morbo luctatur, eumq; excussisse laborat, quæ si in retundẽda morbi sęuitia torpescat, aut sit inualida, primo quoque tẽpore, nẽpe vel septimo, vel nono, ad summũ

Crisis seu iudicium de morbis.

Astra ad moborum indicia conferunt.

decimo

decimo quarto die cõflict⁹ terminatur. Simile enim quiddã ijs corporibus euenit, quod vrbi arctiſsima obſidiõe oppreſſæ, q̃ cũ nõ ſatis inſtructa ſit cõmeatu, alijsq; ad ꝓpulſandos hoſtes pſidijs, ne minimũ quidẽ inſultũ perferre poteſt, ſed poſt vnã aut alteram oppugnationẽ labaſcit, atq; in hoſtium poteſtatẽ deuenit. Et queadmodũ nonnũq̃ intermittitur aſſultus, impetrato aliquo reſpirãdi ſpatio, ac rurſus redintegratis viribus acrius pugna incrudeſcit atq; intẽditur: Ita in acutis morbis vſuuenit, in qbus obſeruamus morbi impetũ, vt tẽpeſtates ac ſæuiores ventos cõſileſcere, ſed denuo tãta violentia renouari, vt natura ęgrè ſubſiſtat, nec vita in ſeptimum diem producenda videatur. *Simile ab vrbe obſeſſa.* *Simile à tempeſtatibus.*

Cæterùm cùm ſeptenarij numeri vis & facultas in multis naturæ rebus ſit animaduerſa, ac viri etiam Eccleſiaſtici magnã virtutẽ illi ſubeſſe perſuadeant, Medicorũ præcipuè intereſt accuratè illũ obſeruare. In ſecũda ſiqdem, aduerſaq; valetudine, in dierũ, mẽſium, annorũq; decurſu, ac morborũ indicijs magnũ obtinere momẽtũ quotidiana experimenta cõmonſtant, ſic vt etiã qui inedia mori ſolẽãt, ſeptimo demũ die mortẽ oppetant, aut ægrè, ſi aliquid lãbãt ac deglutiant, in nonũ vitã ꝓrogare poſſint, ſopitis extinctisq; ſpiritibus ac calore humoreque vitali conſumptis. *Septenarius numerus ſacratus.*

Qua ratione ſpeculum obiecta referat: Et quid ſtudioſis, quiq; continenti intuitu oculos fatigant, nitidus ſpeculi lauor commodi præſtet, tum qua ratione hebeſcentẽ viſum reſtauret.

CAP. XXXIII.

SPECVLA, quibus in luxum noſtra abutitur ætas, formæque venuſtatem venantur mulierculę, cùm ex aduerſo ſe ijs comũt ac poliũt, genasq; atque oculos ſtibio, fucisq; depingũt, in meliorẽ vſũ *Mulieres comendi ſtudioſæ.*

excogitauit solertis naturę industria, nempe vt contemplemur assiduè formæ humanæ dignitatem, diuinique opificij præstantiam. Quamobrem Plato salubri consilio temulentos adhortatus est, atq; iratos, vt sese in speculo identidem spectarent, confestim à tanta fœditate recessuros. Quod ipsum Socrates adolescentibus consulere solitus est, quo si essent egregia corporis forma, ac facie liberali, ne vitijs illam contaminarent: si verò deformi essent specie, ac statura minus decora, illã ingenij cultu, morumque honestate pensarent. Inuenta itaque sunt specula, teste Seneca, vt homo se ipse nosceret. Multi enim ex his consequuti sunt sui notitiam, atque optimam vitæ instituendæ rationem: Formosus, vt vitet infamiam: Deformis, vt cognoscat vitia corporis redimenda virtutibus: Iuuenis, vt admoneatur defluxuram ætate formam, eoque paranda viatica, quæ auget, non depopulatur senectus: Senex ac rugosa anus, vt neglectis carnis illecebris, mortem imminentem meminerit. Ex speculo itaque natura facultatem nacta est, vt seipsam videat ac contempletur, inspectoque vultu, fronteque ac facie, quæ multarum rerum sunt indices, in sui consideratione versetur, naturæque propensionem exploret. Ita enim futuri sumus proprij corporis physiognomoni atque inspectores, nostraque vitia, si quę externus habitus commõstrat, poterimus obseruare, atq; ijs mederi. Sic scitè Plautus in Epidico:

Ebrijs & iratis specula obijcienda.

Natur. quæst libr. 2.

Speculi præcipuus vsus.

Ex speculo nostram conditionem exploramus.

Non oris causa modò homines æquum fuit
Sibi habere speculum, vbi os contemplarent suum;
Sed qui perspicere possint cor sapientiæ.
Igitur perspicere vt possint cordis copiam.
Vbi id inspexissent, cogitarent postea,
Vitam vt vixissent olim in adolescentia.

HOC itaque commodi præstat speculi vsus, vt ocu-

vt oculorum aciem ex continenti intuitu retusam exacuat, oculosque lapsos restauret. Colliguntur siquidem spiritus visorij, nouisque à cerebro resilientibus, recreantur. Qua autem ratione speculum ex aduerso imaginem referat, à plerisque dubitatum est. Alij enim in hoc simulachra esse opinantur, hoc est, corporum nostrorum figuras à nostris corporibus emissas: alij imagines non esse in speculo, sed in ipsa aspici corpora retorta oculorum acie; & in se rursus deflexa. Itaque specula res ostendunt per reflexos radios. Reflexio enim à denso est, ideoque specula postica parte plumbo obducta sunt, ne lumen per vitrum directè transmittatur. Res vero opposita apparet, quod pars radij mouens oculum, dirigitur in oppositum, ideò totus radius velut in partem illam quasi exporrectus accipitur, quo consequitur, vt res oculis exhibeatur. Aduersa autem parte corporis, non auersa imagines referunt, quòd species, quæ à corpore solido per aërem manat ad speculi superficiem, simplex puraque est. Imagines itaque in speculo collucent, cùm ex eo radij luminosi regenerantur, repercussi enim ad oculum resultant, in quo se conspicit, & figuram graphicè expressam quisque intuetur. Non enim per speculum videmus, nec imago formatur in speculo, sed in oculo: speculum tamen adiuuat, cùm visum referiat. Atque hæc est causa, cur experrecti noctè lumen primo intuitu videamus, radijs retrocedentibus, seseque intuentibus, atque in se retortis. Hinc collige, cur partes corporis dextræ efficiantur in speculo læuæ, & e diuerso. Simile enim quiddam accidit, quod tabulæ, massæque cereæ aut argillaceæ, in quam si sigillum imprimas, illidasque in reflexu, contrario modo se partes exhibent. Quod ipsum etiam in Typographicis formulis perspicimus, tum lami-

Speculum quid oculis conferat.

Speculũ cur ex aduerso imaginem referat.

Simile à sigillis.

Simile ex typis librarijs.

GEMMIS ac lapidibus non deesse suos affectus, modo ne adulterini sint, ac factitij, cùm ratio, tum experientia comprobat. Itaque annuli gestamen, aut monile non minus decenti, quàm efficaci gemma decoratum, & oculos oblectat, aspectuque gratum est, & vim salubrem in corpus exerit, idque non abdita solum occultaque proprietate, quam ab astris, vt Marsilius censet, consequitur, sed ab emanante virtute, effluxuque latenti, qua spiritus vitales afficit ac recreat. Vt enim gemmæ ex ambiente aëre obnubilãtur, densamque auram concipiunt, atque halitus copiosos imbibunt: Sic etiam ex se inuisibilem, tenuemque vim eiaculantur, ac vibrant. Quanquam enim res solida sit, calor tamen natiuus, deniq; contactus attritus, confricatio vim, qua imbutæ sunt, elicit, cordique ac cerebro illam communicat. Eranon siquidem gemmam, quæ vulgò Turcosa dicitur, sæpiùs mutari conspexi, atque expallescere, natiuoque colore destitui, vbi qui hanc gestat, languescit, aut valetudinarius existit, eandem rursus cum corpore reuiuiscere, ac colorem amabilem, nempe qualis est serenissimi cœli, cæruleum exhibere, ex natiui caloris temperamento: nec est vlla propemodum gemma, quæ non mutationem sustineat, si homo vel intemperans est, vel non satis pro dignitate continentiam seruet ac tuetur. Deperit enim illi vis insita, omnisque nitor sordescit, atque obscuratur. Quò fit, vt qui se adulterio contaminant, thorumque legitimum ac Genialem commaculant, tum qui vago sordidoque concubitu se polluunt, nunquam speciosas nitidasque gemmas circumferant, sed fuliginosas & nubilas, tum quæ inquinamenta contrahant ex fœdo halitu, quæ cùm ab illis, tum scortis emanant. Contrahunt enim aliquid vitij ex putidis corporibus, quæ virus exhalant, illasque

Simile à gemmis.

Turcosa.

Impuri gemmas contaminant.

lasq; venenato halitu inficiunt: Vt mulieres menstruo inquinatæ speculi nitorem obfuscant. Cæterùm si inefficaces essent gemmæ, nulliusque effectus, non tam accuratè, tantoque studio Moyses indumentum Pontificis, quod Rationale vocant, duodecim gemmis decorari præcepisset, quarum Ezechiel quoque, ac Ioannes in Apocalypsi meminerunt: in quibus non solùm spectari voluit ornatùm, ac colorum blandimenta, sed etiam vim mirificam, effectusque varios atque admirandos, de quibus cùm abundè multa alij, de lapillis nobis instituetur sermo, qui animantium, alitumque ac piscium corporibus eximuntur, quorum plerique ventriculo, nonnulli capiti inhærent. Eruitur autem ineunte autumno, increscenteque Luna ex hirundinis ventre lapillus ab ea auicula Chelidonius dictus, qui præsentanea vi pollet aduersus morbum comitialem: valdè enim exiccat, absumitque humorem tenacem ac glutinosum, qui huic morbo præbet seminarium. Est siquidem hirundo, cuius excrementa Tobiæ ademerant oculos, calidæ siccæque naturæ, quò fit, vt in fornicibus, ac concamerata testudine ex vdo mollique limo tã artificiosè nidos suspendant & affigant. Cõtactu enim suo humorem absumunt, coguntque lutum indurescere. Hinc Medici cataplasmata ex ijs conficiunt, atque hirundinum combustarum puluerem in discutiendis gutturis anginæque tumoribus efficacissimum experiuntur. Limaces quoque ac grandiores cochleæ lapillos nobis exhibent candidos, sublongos, scabros, ima sui parte concauos, quos è capite expressos, in multos vsus reseruare soleo. Vrinã siquidẽ stranguriosis moliũtur, meatusq; vrinarios lubricos efficiũt, ac leniũt cõminuti, atq; ex vino exhibiti. Cõcrescit id genus lapidis ex liquore muccoso, atq; humore lubrico,

Exod. 28.

Chelidonius, vel hirundinarius.

Tobiæ. 2.

Limacius lapis, quo effectu polleat.

qui humoribus facilem transitum perficit. Qua ratione & partui auxiliantur hi lapilli, dilatant enim, laxantque locos atque vterum cogunt dehiscere. Linguæ autem subditus vnus aut alter, miram vim obtinet in cienda saliua: quapropter aridis, ac siticulosis in ore volutandum præcipio. Vdam enim efficit linguam, atque humore fluitantem, sitimque ac calorem comprimit. Qua vi & Christallus pollet, si subinde aqua gelida maceratus ori immittatur. Ex herbis eadē præstant Portulaca, cucumis, semperuiuum, quę vulgo barba Iouis dicitur. Proferunt & Rubetæ, seu Bufones lapidem, quę nonnunquam eius animantis imaginem repræsentat, verùm annosæ sunt, diuq; in arundinetis vel inter rubos sentesque ac vepres delituerunt, antequam lapis in capite concrescat, aut aliquam magnitudinem assequatur. Hæret atque asseruatur in familia Lemniana Bufonius lapis, qui magnitudine nucem auellanam superat, quem multoties expertus sum, tumores, atque inflationes à venenatis bestijs illatas discutere crebro attritu contactuque. Habet siquidem eam naturam, qua etiam bestia imbuta est, vt omne virus eliciat, consumatque. Si enim sorex, aranea, vespæ, scarabi, glires vlli parti insederint, damnumque intulerint, confestim à nostratibus hoc remedium concurritur, admotoque parti affectę lapillo, dolor mitescit, tumorque subsidet. Multa sunt præterea piscium genera, quorum capiti lapides durissimi inhærent, vt lupo marino, coracino, vmbræ lucio fluuiatili, mugili, & quorum magna hibernis mensibus copia, Callarijs, quos Belgæ *Schelvisch* nomine indigetant, à scabra cute ac squamata. Nam qui à colore cinericio, & corporis figura Aselli dicuntur, vulgò *cabbeliau*, lapillis magna ex parte carere compertū est, præsertim qui in fœmineum sexū

Lapis Bufonius.

Zeewolf.
Snoeck.
Schelvisch.

Cabbeliau.

rese.

referuntur, nam ex masculorũ capite exemi lapidem candidum ima parte carinatum. Omnium genera contrita, vinoque exhibita, dolorem colicum compescũt, ac calculum, qui renibus infixus est, terunt ac cõminuunt non solum grauitate & pondere, vt quidam existimant, sed insita quadam vi, qua humorum collectionem dissipant, ac discutiunt. Carpionis triangularis lapis tritus, sanguinis è naribus profluuium sistit ac cohibet, astringendi ratione, quod etiam gustu percipis. *Carpioni è capite lapis eximitur.*

De somniorum euentibus, & quatenus obseruanda, ijsq́ adhibenda fides.

CAP. XXI.

CVM olim incredibili superstitione ac vanitate, somnia obseruare, ijsque fidere atque assensum adhibere soleant homines: Deus opt. max. qui neminem torqueri voluit anxijs dubijsque rebus ac fallacibus, quæ animæ tranquillitatem perturbãt, vetuit ne quis in his obseruandis esset curiosus ac temerarias interpretationes confingeret, euentusque ambiguos comminisceretur. Huiusmodi enim imposturis nonnullos desciscere à Deo, atque ad impios cultus deuolui. Quod si Deus in somno mentes nostras in exquirenda illius voluntate oscitantes vellicat, animisq; nostris salutaria, quęq; illius verbis ac doctrinæ consentiunt, inserit: magni ea momenti esse conuenit, summaque veneratione amplectenda: ijs enim indicat, quid exigat, quidúe à nobis præstari velit eorum, quæ vel illius splendorem illustrant, vel quæ ad nostrum commodum, proximique emolumentum spectãt. Cæterùm illa etiam excutere atque obseruare fas est, nullaque lex vetat, quæ in naturalium rerum ratione consistunt, sic tamen vt non fixè, ac stabiliter illis insistamus: cùm plerumque coniecturæ o- *Leuit. 19. Deut. 13.* *Somnia à Deo aliquando immitti.* *Naturalia somnia obseruanda.*

Irriguus gelido pocula fonte sopor.
Me quoque Musarum studium sub nocte silenti
Artibus innumeris sollicitare solet.

Nec sanè aliæ obuersantur animo cogitationes, aut simulachra, vbi corpus optimè cõstitutum est, quam diurnæ actiones ac quotidiana munia. Quòd si quãdo somn⁹ nec perpetuus fuerit, nec placidus, sed inæqualis & interruptus, quem & insomnia à memoratis diuersa comitantur, ac minus consuetæ visiones occurrant: Vel crassis, vt Plutarchus ait, humoribus abundare corpus, vel spiritus intus turbatos esse declarat. Sic temulenti ac febricitantes absurdis insomnijs inquietati solẽt adeò, vt plerique horrenda spectra se videre imaginentur, lemures, striges, harpyias, & quod melancholicis peculiare, cadauerosas facies vultusque tetricos, ac subtristes. Quibus verò bilis flaua redundat, faces, cædes, incẽdia, pugnas, rixas, iurgia mente cõcipiunt. Vt sanguinei tripudia, cantilenas, iocos, risus, ac lasciua quæque. Pituitosi largam aquæ copiam. Quapropter Medici non prorsus operam luserint, si subinde ab ægrotis ac valetudinarijs sciscitentur, qua ratione ijs nox trãsacta sit, quibus in somnijs mens fuerit exagitata. Illa siquidem morbos, affectusque corporis indicãt, atque humorum redundãtiam cõmonstrant. Si quis enim sordibus cœnoq; volutari se somniat, fœtidos, putridosque humores in corpore coaceruatos, indiciũ est. Si verò inter odoratos fragrãtesq; flosculos versari: synceros, purosq; succos dominari argumento est.

De tuẽda va let.

Sõnia ægrorũ et ebriorum.

Sõnia varia pro humorum redundantia.

De anno κλιμακληρικῷ, hoc est, scalari & gradario, septimo & nono, quibus annis corpora hominum manifestam mutationẽ sustinent: Senum potissimè tertio & sexagesimo. Similiter

liter de dierũ criticorum ratione, hoc est, iudicijs morborum, quibus Medici indubitanter salutem vel mortem ægrotis denunciant.

CAP. XXXII.

Lib. 15. ca. 7. AVGVSTVS Cæsar, teste Gellio, sibi gratulatus dicitur, suæque incolumitati abundè prospectum existimabat, quòd ætatis annum tertium & sexagesimum euasisset. Is siquidē annus rarò absque vitæ periculo transigi senibus solet, cuius in Belgica innumera exempla obseruaui. Sunt autem duo annorum numeri, septimus & nonus, qui plerumque rerum, vitæque immutationem ac grauia pericula inuehunt. Quo fit, vt sexagesimus tertius, qui vtriusque numeri multiplicatam atque inuicem sibi cōnexam summam continet, non sine periculorum aceruo ingruat, nouies enim septem, & sexties nouem, sexaginta tres constituunt. atque ob id Climactericus is annus appellatur, quia à septimo orsus, vitam hominis, velut per gradus quosdam paragat. Itaque omnes, qui per septem aut nouem annos consurgunt, decretorij dicũtur, in quibus magnam mutationem subeunt homines, nam vel calumnijs impeti solent, vel grauissimis morbis diuexari, vel periculis obijci, vel denique aliquod perpeti detrimentum, ac iacturam vel facultatum, vel valetudinis. Hos ergo annorum decursus ac volumina in omnibus etiam ætatibus obseruare soleo, sic vt impuberes atque infantes periclitari expertus sim circa annum quartum, septimum, nonum, ac quartum decimum. Omnis enim pueritia, C. Celso teste, circa quadragesimum diem periclitatur, deinde septimo anno, postmodũ circa pubertatem. Plurimos autem noui, qui ætatis anno primo & vigesimo sint periclitati, deinde vigesimo octauo, nec vnquam post reuolutum annũ vel

Annis sexagesimus tertius senibus suspectus.

Libr. 2. cap. 1.

vel ſeptimum vel nonum ab ancipite morbo fuiſſe immunes, qui annorum decurſus tametſi nõ nimis anxiè ac ſuperſtitiosè obſeruãdus metuẽdusq; ſit viris Chriſtianis: nihil tamen vetat circa ea tẽpora moderarè, ac circũſpectè vitam victusque rationem inſtituere, ne qua humorum copia coaceruetur, quæ his annis fomitem miniſtret, morborumque ſeminaria præbeat. Qua autem ratione per illos annorum circuitus morbi plerumq; incrudeſcant, à nemine hactenus explicatum eſt. Ego eò id euenire conijcio, quòd certis annorum periodis corpus humanum magnam humorum collectionem ac redundantiam congeſſerit, quorum motu atque agitatione morbi excitantur. Cùm enim natura ad immodicam repletionem deuenerit, ac eõceptacula humorum plenitudinem perferre nequeant, in morbum erumpere neceſſe eſt. Quamobrem omne ſtudium operamq; conferre expedit ad materiæ exuperantis euacuationem, quod ſemper vere & autumno, vel inciſione venę, vel purgãtibus medicamentis moliendum eſt, hac enim ratione effeceris, vt poſt ſeptennale curriculum, aut in quem alium annus Climactericus inciderit, morbum non metuas, aut aliquam corporis immutationem pertimeſcas. Ex hac autem annorum obſeruatione mos inoleuit apud pleraſque gentes, vt herus fundique dominus nouos contractus ineat cum colonis ſeptimo quoque anno. Eadem ratione ſiluę ex ſalice, betula, alno, populo alba & nigra, omnibusque arbuſtis, quæ vdo mollique ligno cõſtant, quarto quoque anno cædi ſolent: quæ verò ex dura materia conſiſtunt, vt ſunt quercus, ilex, robur, vlmus, fraxinus, ſeptimo aut nono mutilari truncarique poſtulant.

Anni non ſuperſtitiosè obſeruandi.

Cur anni Climacterici periculoſi.

Quomodo euitanda pericula anni Climacterici.

Simile ab arborum putatione.

NON diſsimili ratione dies criticos obſeruant medici, quos ſi quis ex Hippocratis pręſcripto exa-

Decretorij dies.

ctè ad

ctè ad calculũ reuocet, rarò illũ frustrari cõtinget, aut in prædicẽdis euẽtibus à scopo aberrare. Est autẽ Crisis subita in morbo, ad salutẽ aut mortẽ mutatio, q̃ vel quarto, vel septimo, nono deniq; atque vndecimo, decimoq; quarto solet terminari. Non desunt q ad Lunæ effectũ dies decretorios referãt. Sic Astrologi morborum iudicia decernunt, cũ Luna consistit in gradibus, qui vel quadrante, vel diametro mũdi à signiferi parte distãt, in qua hærebat in morbi initio. Cęterũ ad hos radios, nũc segnius, nũc maturius ꝑuenit ob velociorẽ tardiorẽq; cursum. Crisis autẽ non omnib. eadẽ ob diuersas naturas hominũ, atq; ętatũ, corporũq; discrimẽ, ac radiorũ, q à planetis alijs ad lunã deferũtur. Si decretorio die luna sit in domo sua, seu exaltatione cum Ioue aut Venere, q benigni sunt planetę ac salutares, bonã fore Crisim portẽdit. Si morbꝰ in humorũ plenitudine cõsistit: bonũ est ipsã in radijs tetragonis seu oppositis decrescere, Quod si tẽporibus ijsdẽ Luna Soli iungitur, vel Saturno: inominosũ est, morbiq; vel periculũ, vel longitudinẽ denunciat. Quod si Luna decrescẽs Saturnũ comitetur incipiente iã morbo, aut illũ diuturnũ indicat, aut lethalem. Sin decrescẽte sidere idipsũ eueniat: citò discussum iri ęgritudinẽ indicat, minimeq; periculosam. Cæterũ cùm salutaria noxiaq; astrorũ signa negligi nolim, tũ nõ nimis superstitiosè ijs inhęrẽdũ censeo, sed Hippoc. potius obseruationibus insistendũ, vt q̃ mihi semꝑ visę sint magis fidę, minusq; dubiosæ ac fallaces, modò qs exactè oĩa expẽdat. Itaq; ego hãc dierũ criticorũ rationẽ non tã in astra, q̃ in naturã morborũ corporũq; atq; humorũ qualitatem ac copiã refero. Natura siqdẽ cũ morbo luctatur, cumq; excussisse laborat, quæ si in retundẽda morbi sęuitia torpescat, aut sit inualida, primo quoque tẽpore, nẽpe vel septimo, vel nono, ad summũ

Crisis seu iudicium de morbis.

Astra ad moborum indicia conferunt.

decimo

decimo quarto die cõflict⁹ terminatur. Simile enim quiddã ijs corporibus euenit, quod vrbi arctissima obsidiõe oppressæ, q̃ cũ nõ satis instructa sit cõmeatu, alijsq; ad ꝓpulsandos hostes p̃sidijs, ne minimũ quidẽ insultũ perferre potest, sed post vnã aut alteram oppugnationẽ labascit, atq; in hostium potestatẽ deuenit. Et quẽadmodũ nonnũq̃ intermittitur assultus, impetrato aliquo respirãdi spatio, ac rursus redintegratis viribus acrius pugna incrudescit atq; intẽditur: Ita in acutis morbis vsuuenit, in q̃bus obseruamus morbi impetũ, vt tẽpestates ac sæuiores ventos cõsilescere, sed denuo tãta violentia renouari, vt natura ęgrè subsistat, nec vita in septimum diem producenda videatur.

Simile ab vrbe obsessa.

Simile à tempestatibus.

Cæterùm cùm septenarij numeri vis & facultas in multis naturæ rebus sit animaduersa, ac viri etiam Ecclesiastici magnã virtutẽ illi subesse persuadeant, Medicorũ præcipuè interest accuratè illũ obseruare. In secũda siq̃dem, aduersaq; valetudine, in dierũ, mẽsium, annorũq; decursu, ac morborũ indicijs magnũ obtinere momẽtũ quotidiana experimenta cõmonstant, sic vt etiã qui inedia mori soleãt, septimo demũ die mortẽ oppetant, aut ægrè, si aliquid lãbãt ac deglutiant, in nonũ vitã ꝓrogare possint, sopitis extinctisq; spiritibus ac calore humoreq́ue vitali consumptis.

Septenarius numerus sacratus.

Qua ratione speculum obiecta referat: Et quid studiosis, quiq́; continenti intuitu oculos fatigant, nitidus speculi leuor commodi præstet, tum qua ratione hebescentẽ visum restauret.

CAP. XXXIII.

SPECVLA, quibus in luxum nostra abutitur ætas, formæque venustatem venantur mulierculę, cùm ex aduerso se ijs comũt ac poliũt, genasq; atque oculos stibio, fucisq; depingũt, in meliorẽ vsũ

Mulieres comendi studiosæ.

excogitauit solertis naturę industria, nempe vt contemplemur assiduè formæ humanæ dignitatem, diuiniq́ue opificij præstantiam. Quamobrem Plato salubri consilio temulentos adhortatus est, atq; iratos, vt sese in speculo identidem spectarent, confestim à tanta fœditate recessuros. Quod ipsum Socrates adolescentibus consulere solitus est, quo si essent egregia corporis forma, ac facie liberali, ne vitijs illam contaminarent: si verò deformi essent specie, ac statura minus decora, illā ingenij cultu, morumq́ue honestate pensarent. Inuenta itaque sunt specula, teste Seneca, vt homo se ipse nosceret. Multi enim ex his consequuti sunt sui notitiam, atque optimam vitæ instituendæ rationem: Formosus, vt vitet infamiam: Deformis, vt cognoscat vitia corporis redimenda virtutibus: Iuuenis, vt admoneatur defluxuram ætate formam, eoq́ue paranda viatica, quæ auget, non depopulatur senectus: Senex ac rugosa anus, vt neglectis carnis illecebris, mortem imminentem meminerit. Ex speculo itaque natura facultatem nacta est, vt seipsam videat ac contempletur, inspectoq́ue vultu, fronteq́ue ac facie, quæ multarum rerum sunt indices, in sui consideratione versetur, naturæq́ue propensionem exploret. Ita enim futuri sumus proprij corporis physiognomoni atque inspectores, nostraque vitia, si quę externus habitus commōstrat, poterimus obseruare, atq; ijs mederi. Sic scitè Plautus in Epidico:

Ebrijs & iratis specula obijcienda.

Natur. quæst libr. 2.

Speculi præcipuus vsus.

Ex speculo nostram conditionem exploramus.

Non oris causa modò homines æquum fuit
Sibi habere speculum, vbi os contemplarent suum;
Sed qui perspicere possint cor sapientiæ.
Igitur perspicere vt possint cordis copiam.
Vbi id inspexissent, cogitarent postea,
Vitam vt vixissent olim in adolescentia.

HOC itaque commodi præstat speculi vsus, vt ocu-

vt oculorum aciem ex continenti intuitu retusam exacuat, oculosque lapsos restauret. Colliguntur siquidem spiritus visorij, nouisque à cerebro resilientibus, recreantur. Qua autem ratione speculum ex aduerso imaginem referat, à plerisque dubitatum est. Alij enim in hoc simulachra esse opinantur, hoc est, corporum nostrorum figuras à nostris corporibus emissas: alij imagines non esse in speculo, sed in ipsa aspici corpora retorta oculorum acie, & in se rursus deflexa. Itaque specula res ostendunt per reflexos radios. Reflexio enim à denso est, ideoque specula postica parte plumbo obducta sunt, ne lumen per vitrum directè transmittatur. Res verò opposita apparet, quod pars radij mouens oculum, dirigitur in oppositum, ideò totus radius velut in partem illam quasi exporrectus accipitur, quo consequitur, vt res oculis exhibeatur. Aduersa autem parte corporis, non auersa imagines referunt, quòd species, quæ à corpore solido per aërem manat ad speculi superficiem, simplex puraque est. Imagines itaque in speculo collucent, cùm ex eo radij luminosi regenerantur, repercussi enim ad oculum resultant, in quo se conspicit, & figuram graphicè expressam quisque intuetur. Non enim per speculum videmus, nec imago formatur in speculo, sed in oculo: speculum tamen adiuuat, cùm visum referiat. Atque hæc est causa, cur experrecti nocte lumen primo intuitu videamus, radijs retrocedentibus, seseque intuentibus, atque in se retortis. Hinc collige, cur partes corporis dextræ efficiantur in speculo læuæ; & e diuerso. Simile enim quiddam accidit, quod tabulæ, massæque cereæ aut argillaceæ, in quam si sigillum imprimas, illidasque in reflexu, contrario modo se partes exhibent. Quod ipsum etiam in Typographicis formulis perspicimus, tum lami-

Speculum quid oculis conferat.

Speculū cur ex aduerso imaginem referat.

Simile à sigillis.

Simile ex typis librarijs.

Q nis

nis affabrè cælatis, quibus artificiosa monocromata, hoc est, effigies nullo pigmento, aut colorũ fuco delineatas exprimi videmus, quorum semper partes dextræ sinistris correspondent. Cæterùm qua ratione contingat Solem in speculo aquis subdito geminatum conspici, quod etiam in nubibus fieri solet, portentoso omine, vt imperiti quidam existimant, à plerisque non animaduersum est. Sunt enim qui existimãt caniculam, aut sidus aliud in confinio constitutum spectari, cùm Solis splendor omnia astra stellasq; ita obscuret, vt interdiu cõspici nequeant. Verùm duplex exhibetur Solis imago, primò aquæ, deinde speculi ratione. Aquã siquidem speculi naturam exprimere, omniaque auctiora efficere, præter experientiam Virgilianus ille Corydon testatur,

Sol geminus in speculo aquæ subdito.

Eclog. 2.

Nec sum adeò informis, nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis staret mare.

Primò itaque speculi fulgor Solis formam reflexu ostentat, deinde aqua, à cuius superficie retorqueri Solis radios contingit. Par est ratio de face, candela, aut Luna speculo, aquæ immerso, opposita, quæ duplicẽ rei obiectæ imaginem per reflexionẽ exhibet. Sunt & in alium vsum excogitata specula cõcaua, quæ Soli opposita per reflexionem ignem flammasque eliciunt, ac stipulas, festucas, aliosque fomites ac nutrimenta arida succendant: Sic Archimedes hostium triremes vrentibus speculis incendisse legitur. In illis siquidem reflectuntur omnes radij Solares extra locum incidentem, atque ad vnum punctum concurrentes obuia quæque inflammant.

Vrentia specula.

Archimedis memorabile factum.

Qua vi ac facultate polleat Aqua vitæ, seu vinum ardens, & causticum, vulgò Brande Vuein, *& quibus id tutò exhiberi possit: obster*

ter admirandi aliquot factuÿ huius liquoris affectus.

CAP. XXXIIII.

EXCOGITATA est superioris ætatis memoria, in vsum ac commoditatem tuendæ valetudinis secundæ, propulsandæque aduersæ, ars stillatitia, qua ex herbis liquores ac medicatos succos elicimus, quos tametsi non omnino pares cum his effectus obtinere certum est, nec tam efficaces, vt herbarum dilutum, aut decoctum, vel denique expressus succus, non tamen prorsus reijciendi, vt nonnulli factitant, nec censendi omnino inefficaces atque euanidi, cùm illorum vis & qualitas non penitùs intercidat, atque aboleatur, quod ipsum cùm plurima, tum Aqua vitæ, seu vt vocant, ardẽs ac sublimata, quod ex generoso nonnunquam vino, plerumq; ex fece cuiusque villi vapescentis per turbinem seu metam furnariam prunis moderatè excalefactam exprimitur, explorari potest. Illius si quidem vim mirificam in multis rebus sum expertus. Quamlibet enim asperum intensumque gelu existat, liquor is nunquam congelascit, nec in glaciem concrescit aut cogitur, adeò vt atramentum scriptorium, tum pleraque alia, quibus guttas aliquot admisceri contingit, nunquã frigore constringantur, idq; ob extremam caliditatem ac tenuitatẽ qua est imbuta. Quod si experiri velis syncerane sit, an adulterina hæc quinta essẽtia: mãtile aut linteũ liquore illo madefacito, ac flãmæ admoueto, si cõfestim inardescat illeso intactoq; linteo, efficacissima est. Inflammescunt siquidem sudariola aqua hac macerata, at non consumuntur. Flamma enim leniter modò peplo incumbit, nec penetrat: sed lambẽdo absorbet cognatum sibi, ac familiarẽ, igneæque naturæ liquorem. Quod si volæ manus

Alembicum vulgò.

Aquæ vitæ vis.

Aqua vitæ vt exploretur.

nonnihil imponas, admota ex ardenti papyro flā-ma: ardescit quidem palma, at manus non vritur. Si verò succo maluæ aut mercurialis manus oblinas, inoffensè citraque læsionem plumbum liquefactum tractare poteris, modò celeri motu id perficias. Non est autem in rerum natura plumbo liquido, aut oleo feruido quid vrentius, adeò vt si cochlear stanneum aut plumbeum oleo feruenti, aut plumbo liquefacto immergas, confestim liquescat ac dissoluatur, quod in feruentissima aqua nunquam effeceris. Oleum enim, & pinguia quæque feruidissima fiunt, caloremque maximum concipiunt, sic vt plumbum citissimè fluxile fiat, ac liquescat pinguedinis admixtu, cū aqua prohibeat, quò minus calor in plumbum penetret, eoque fit, vt anguillæ in craticula tostæ, vehementer digitos adurant, si incircumspectè versare pergas: adhæret enim pingue digitis, ac cutem exhulcerat, ardoréque vesicas ac bullas excitat. Cùm autem quatuor sint, quæ leuitatis ac grauitatis ratione inter se certent, Vinum, Aqua, Mel, & Oleū: horum omnium leuissimum, minimique ponderis est Vinum ardens, quod oleo admixtum fluitat, summasq; partes subit, oleo in imas subsidēte. Est enim illi prorsus excocta terrea omnis concretio, totaque illius substantia ignea, aereaque effecta est. Proximum huic leuitate est oleum præsertim ex lini & sesami semine expressum, quod nunquam præter cæterorum oleorum naturam, frigore indurescit propter mollitiē atq; insitam caliditatē. Huic liquor succedit ex virētibus herbis ignis vi extractus, & vinū defecatum, quod minimum dulcedinis admixtum habet. Nam vinum exoticum illud, quod Bastardum, & quem nos Seropon, aut Zerapium vocamus, omnem liquorem grauitate superat, ita vt dolia illo liquore oppleta demergantur. Aqua cœlestis,

Plumbū liquefactū vt non vrat.

Plumbum liquefactum, & oleum feruidum vrentißima.

Quatuor leuiß. inter liquores.

Oleum lini, & sesami nō congelascit.

ſtis, modo ne ſit turbida, eiuſdem ferè cum vino ponderis eſt, nempe ea, quæ menſe Maio cœlitus delapſa in multos annos reſeruatur. Mel verò ijs tertia parte ponderoſius eſt. Nullus itaque liquor qui in aliquem vſum corpori humano adhibetur, aqua vitæ, quæ ſic appellatur, quòd vitam fulciat, ſeniumque remoretur, aut leuior, aut penetrātior, aut quæ omnia à putredine, aut corruptione magis præſeruet, ac tueatur. Cuius vſus ſic inoleuit apud Belgas, vt liberalius, quàm valetudini commodum eſt, aſſumant. Neque enim omnibus, aut quouis tempore eius potus æquè ſalubris eſt, macilentis ſiquidē, ſiccæq; naturæ hominibus: deniq; æſtate vſus eius admodum perniciosus eſt, adurit enim corpora, atq; humorē natiuum depopulatur. Obeſis autem corporibus atque humidis, quique pituitoſis humoribus redundāt, nihil incommodat, nam & humores excrementoſos concoquit, & corpora à lethargo, atque apoplexia, morbisque frigidis vindicat ac tuetur, quapropter hibernis mēſibus moderatum illius vſum concedo, nempe ſeſquidrachmam, quæ cochlearis menſuram implet, exquiſitè zaccaro edulcatam, adiectoque exiguo panis primarij bolo, quò minus vi adurenti cerebrum naresque feriat, aut hepati noxæ aliquid, penetrabili, feruentique calore inferat. Foris verò admotum neruis ac muſculis, membriſque algore oppreſſis auxiliatur, omnesq; affectus dolorificos, qui in frigidis humoribus conſiſtunt, compeſcit ac diſcutit vi calorifica, ac celeritate penetrandi. Quin & apoplecticis loquelam reſtituit ſi ſeminis erucæ, & aceti ſcillitici momentum illi commiſceantur. Quod ſi id genus factitij vini bis, aut ter in alueum ſtillatitium immiſſum ignis vi extrahatur, incrediblem vim penetrandi conſequitur.

Vinum ardē quibus vſui.

Argenti viui prodigiosa vis & natura, quod Belgis à mobilitate Quickſiluer *dicitur.*

CAP. XXXV.

DVO conſtituta ſunt in natura rerum principia, ex quibus conflantur ex imis terræ viſceribus omnia metallorum genera, quorum ſulphur, vt pater omnia efficit, ac molitur, argentum viuum vt matris vice fungens, ea ex ſe elaborari patitur ac produci: primùm aurum, mox argentum, deinde ignobile quodq; metalli genus, vt ſtannum, plumbum, æs, cuprum, ferrum, omnia cum ſuis primordijs affinitatem, ac naturæ cognationem habent. Singula enim igni liqueſcunt, atque ad opus quodque ductile accommodari poſſunt. Hydrargyros autem, hoc eſt, aqueum iſtud argentum ac fuſile, qua vi & facultate polleat, cuiusue qualitatis eſt particeps, frigidæne, an calidæ: variè inter ſe diſceptant Medici. Sunt qui frigidum, & humidum eſſe contendunt, argumento quòd tactu miram frigiditatem membris inferat, eaque in ſtuporem, ac paralyſim adducat: Alij calido ſiccoq; effectu eſſe ſtatuunt, quod penetrabili vi conſpiciatur, adeò vt inciſa vena eorum, qui ſemel atque iterum ex morbo Venereo inuncti fuerunt, argentum viuum emanaſſe conſpectum ſit. Quod ego fieri crediderim, non ex inſita aut genuina caliditate, ſed quòd rebus quibuſdam vrentibus vel extinguatur, vel admiſceatur, quibus retundi ſolet, atque hebetari frigida humidaque qualitas, atque ignea quædam induci. Eſt ſiquidē puluis quidam in vſum Chirurgis circũforaneis, præcipitatus dictus, quòd opus ſuum celeriter, ac præcipitanter peragat, non ſine grauiſſimo corporis incommodo, ardentem enim vim ac deleteriam huiuſmodi præparandi ratione aſciſcit

Sulphur & argentum viuum metallorum principia.

Puluis præcipitatus.

ſcit ex Calchanti alumnis, ex ſalis nitri mixtura. Cæterùm quum argenteus hic liquor diſſipatus, ac diuulſus, ita rurſus coeat, ſibiq; cohæreat, atque in ſe conglobetur, vt non ſit tractabilis, fingiq; poſſit, nec vllis medicamentis miſceri, niſi illius mobilitas cohibeatur, excogitauit induſtria humana aliquot rationes, ac modos, quibus id effici poſſit, eiusque agilitas domari. Inter quos ille ſecurior eſt magisque innoxius, qui ſaliua hominis perficitur, cui momentum cineris, aut puſillum trituræ oſſis Sepiæ admixtum eſt. Eſt autem Sepia feles marina, cuius oſſe candido, & friabili vtuntur aurifices, carne lubrica, ſanguine qui atramenti vſum præbeat. *Feles marina*

Cæterùm hoc admiratione dignum eſt, quod quũ omnia, quæ ex terra eruuntur, quamlibet ponderoſa ſint, huic metallo innatent, Chalybs, ferrum, plumbum, atque ænea quæque, ſolum aurum ſubſidit, ab eoque abſorbetur, atque argenteo colore imbuitur, qui niſi igne elui poteſt, ſic enim in fumum reſoluitur, atque in auras euaneſcit, teterrima odoris fœditate, non ſine graui aſtantium noxa, vt quibus membra obſtupeſcant, neruique emolliantur: quod ferè in his ſpectamus, qui deaurandis vaſis argenteis occupati ſunt, neque enim argentum auro obduci, incruſtarique poteſt, niſi argenti viui miniſterio, quo, vno obſequioſum fit ac tractabile, nam quum omnia metalla reſpuat, ſolo auro afficitur, eoque ſe commiſcet, fingique patitur. Sic ſæpè experimentum feci, in argenti viui ſeſquilibra, duas plumbi libras innatare, auri verò denarium, vel etiam ſcrupulum, quæ tertia drachmæ pars eſt, demergi. Ex omnibus autem metallis ægerrime adhæreſcit argento, ægrè admodum plumbo, difficillimè ferro, æri mediocriter. Huius argenti, viuaciſſimique liquoris conditionem aliqua ex *Nihil abſque argento viuo inauratur.*

partes æmulatur plumbum liquefactū. Omnia siquidem illi innatant, ferrum, silices, testæ, ac pleraque alia, quæ igni non liquefiunt, naturaque sunt fluxili, ac fluida, nam cùm plumbo liquido nihil sit magis feruidum, aurum, argentum, stannum illi innatant quidem, sed confestim, vt cera, diffluūt ac dissoluuntur. In eo quoque argento viuo affine est, quod in planam tabulam effusum, guttis hinc inde dispersis, illā lubrica humiditate non imbuit, nec tabellis inhæret, sed incredibili agilitate motuque instabili rursus coit, ac globuli in sese confluunt ac conglomerantur, eo quòd materia illis densa sit, coacta, solida, ac continuata, eaq; densitate, vt nihil aeris in se contineat. Quo fit, vt non solùm ponderis ratione, sed quòd nihil aereæ substantiæ in se contineat, in imum deuoluitur. Sic Agallochum, seu lignum aloes licet leue sit, nec vllius ponderis, subsidit atque aquæ immersum in profundum labitur, quòd compactum sit, nec illi quiddam inane insit.

Lignū aloes licet leue, demergitur.

Qua ratione in salis inopia carnes, aliaq́ue edulia à putredine conseruari possint. Obiter salis, acetiq́ue vis mirifica.

CAP. XXXVI.

SALIS conditura quantopere nobis vsui sit, & necessaria, nemo est qui nesciat. Nam præter id, quod Sal esculenta quæque sapida efficiat, gustuique ac palato gratissima, cibique auiditatem incitat, tum omnia à putrilagine vindicat, ac tuetur, præsertim cui omnes limosæ sordes excoctæ ademptæque sunt. Sic enim micante colore splendescit, illoq; tuto condiri quæque possunt, atque in multam æstatem asseruari, absorbet enim consumitque excrementitium omnem humorem, ac cogit

Quod salis genus optimum.

git denſatq; carnes ac ſalſamenta quæque, ne quid ex ambiête aere putredinis ſubire poſſit. Cæterùm mirum cuique non immeritò videri poteſt, fœcunditatis atque expugnādæ ſterilitatis quandam vim ineſſe ſali, deniq; agros quoſdam feraces illius conſperſu effici, quod à vero nō eſſe alienū experimento compertum habeo. Obeſæ ſiquidem mulieres, quæ magna ex parte effetæ ſunt, moderato illius in condimentis vſu fœcundæ fiunt, ac conceptui idoneæ, abſtergit enim omnem vliginem, vuluamque plus ſatis vdam ac madidam exiccat, efficitque vt genitale ſemen facilius vtero minus lubrico adhæreſcat, aridis autem mulierculis & quibus vterus torridus eſt, vt fundus & terra ſiticuloſa, humectentia exhibenda, nam ſalſa ac acria reſpuunt. Viris quoque lumbos incitare, mouereque tentiginem Belgæ commonſtrant, qui cum ſalitis affatim vtantur, impensè ſalaces exiſtunt. Sic frequens marinorum piſcium eſus, omniaque teſtacea, oſtrea, gammari, locuſtæ, cancri, cochleæ, conchæq; marinæ libidinem concitant caliditatis, mordaciſque naturæ ratione. Qua de cauſa Aegyptij, Plutarcho teſte, à ſale, omnibusque ſalitis abſtinuerunt, quòd ſalem Venerem irritare perſuaſum haberent. Itaque inſipida potius ſumenda exiſtimabant, quàm condimento omnium ſuauiſſimo vti, qui mihi nimis ſuperſtitiosè id obſeruaſſe viſi ſunt, nec ſatis valetudini conſuluiſſe, cum à corporibus hominum putrefactionem Sal arceat, humoremq; alienum atque aſcititium cōſumat, adde quòd fœcunditatis progignendæque ſobolis genuinam quandam vim inſitam habeat, qua coniugalis fœderis ſocietas ſtabilitur. expergefacit enim animi vigorem moderatus eius vſus, ac non ſolum in amplexu, figendisque oſculis, ſed in omnibus negotijs obeundis reddit alacriores & erectiores. Fœcū-

Sal fœcunditatem cōfert.

In ſympoſ.

ditati autẽ auxiliari vel illud argumento eſt, quòd immenſa vis murium ſoricumque in marinis nauibus enaſci ſoleat, & quòd mulieres ſalinariæ continenter pruriant, multarumque prolium ſint feraces: vt quibus nautæ ac piſcatores in portum delati, ſunt adiumento, qui ſtrenuè rerum ſuarum ſatagunt. Hac inducti ratione in nonnullis regionibus coloni, iumentorum pabulo nonnihil ſalis inſpergunt, quò ſint ad cibum auidiores, atque ad ſubeundos labores, gignendumque magis alacres & erecti. Agris quoque ſterilitatem eo expugnant, vbi plus ſatis paluſtres ſunt atque vliginoſi. Cæterùm ſi oppida, arceſque obſidione oppreſſa's huius penuria laborare contingat, ſalſugo ex aqua marina conficienda, quam tum demum efficacem experieris, quum ouum aut ſuccinum, quod vulgò ambra dicitur in illa fluitet. Huic in conſeruandis edulijs viribus proximum eſt Acetum, at vi non tam diuturna; niſi enim poſt aliquot menſes priori effuſo, recens conditiijs rebus infundatur, mucore, limoque obducuntur. Qua autem vi & facultate polleat, quum ex multis, tum maximè ex eo experiri licet, quòd ouúm in acerrimo aceto triduo maceratum, aut plus paulò, in eam teneritatem teſta molleſcat, vt velut tenuis membrana per annuli anguſtiam adigatur. Coticula quoque, aut ſilex aceto ſeptem dierum ſpatio domitus, digiti attritu in puluerem reſoluitur. Hinc Hannibal quum Alpes ſibi peruias faceret, atque Italiæ inhiaret, ſeruenti aceto ſaxa diſſoluere ac diſſilire coegit alterius oculi iactura. tanta eſt enim ac tam penetrabilis aceti vis, vt ſaxa corrodat, ac cõminuat, cuius aliquando experimentum feci in gemma atque vnione ſeu margarita, ſed non admodum ſumptuoſa, vt erat Cleopatræ Aegyptij reginæ, quam illa aceto immerſam ac liquefactam (nam eius vis aſpera

Sal agros & iumenta fecũda præſtat.

Salſugo.

Aceti vis.

Acetum ouũ conſumit, ac cotem diſſoluit.

Margaritæ aceto macerata liqueſcũt.

ſpera in tabem margaritas reſoluit) abſorbuit. Simili ratione venenis reſiſtit, ac peſtilentis morbi contagia repellit, ſic vt conſulte mihi facere videantur, qui graſſante morbo populari moderatum aceti vſum ſibi familiarem reddunt. Diſſipat enim ac diſcutit vitioſum aerem, & ſi quid in corpus hauſtum eſt, prohibet humores infici ac putreſcere. Sic qui venena ore emungunt, ac ſordida vulnera exugunt, aceto acri os colluunt. Verùm illud ſtudioſe obſeruandum eſt, ne nimius eius ſit vſus, atque immodicus. Nam cerebro ſiccitatem infert, ac ſomnum excutit, quapropter aquæ roſaceæ nonnihil admiſceri iubeo, ac pauxillum vini Rhenenſis, crocique momentum, ſic enim minus incommodi caput accipit. Eiuſdem ferè naturæ ſunt, parique effectu, quæ impense acida ſunt atque acerba, vt mala citrea, ſeu Medica, tum quæ vulgò Aurengia, & id genus pomi, quod ouali forma Limonis nomine paſſim innoteſcit, cui tam acidus ineſt, atque exedentis naturæ ſuccus, vt ſi huic malo per horas aliquot aureum numiſma inferas, imminuto, acciſoque pondere illud eximi deprehendes. Vt autem iſta perfici contingit vi algifica, ac frigôre penetrabili, quod æquè, ac calor, adurit: Sic Aqua ardens in præſeruandis rebus eſt efficaciſſima. Siquidem carnes ac piſculenta quæque illa imbuta, à putredine tuta ſunt, ac vermiculis intacta. Cyminum verò, modò ne deſit illius copia, & Caros, vulgo Carui, poſt ſalem præſentanea ſunt in præſeruandis edulijs, ſi illis confricata recondantur, exiccandi ratione, adeò, vt illi, qui crebrò ijs vtuntur, palleſcant, atque exangues efficiantur, quòd humorem omnem natiuum depopulentur. Mel quoque, & quæ Syrupus dicitur, ſapore melleo, licet nonnihil ad atrũ deuergat, vt Paſſum, quæ Aroba Hiſpanis

Limonis ſuccus corroſiuus.

Aqua ardẽs.

Cyminum.

Caros.

Mel.

Syrupus.

Paſſum.

Aroba.

Hiſpanis dicitur, nonnullam etiam vim obtinent præſeruãdi, præſertim Ceraſa, pruna, perſica, vuas, omnesque fructus arbuteos: quod ipſum etiam in Omphacio, quæ Agreſta vulgò dicitur, expertus ſum. Omnium autem efficaciſſimè, ſi cuiuſque generis fructus in olla ſeriatim collocatos, eaque accuratè operculo obducta, ac pice ita oblita, vt nihil vel aeris, vel aquæ ſubingredi poſſit, in putei profundũ demergas: elapſo anno omnia recentiſſima inuenies, ſaporisque eximij. Cùm enim ab ambiente aere, omnique vitioſo halitu ſint remotiſſima, non eſt qui corrumpi poſſint. Humiditas ſiquidem omnia putredini obnoxia efficit, qua ſublata, inductaque ſiccitate, non facilè quid tabeſcit. Sic Merlucæ, quæ nobis *Stockfiſch* vocatur (nam Salpa alius eſt ab illo piſcis) tum alij plerique vento indurati in aliquot annos aſſeruari poſſunt, quemadmodum & panis biſcoctus, qui nunquam muteſcit, quòd omnis humiditas excocta ſit. Intenſus itaque calor, atque frigus, quoniam ex æquo qualitatem ſiccam inducant, corpora ſeruant imputria. Hinc elice, qui fiat, vt hibernis menſibus, geluque rigido atque aſpero, minimo offenſaculo crus frãgi ſoleat. Siquidem ex ambientis aeris ſiccitate os fragile efficitur ac rigeſcit, quum id ſtatu cœli humido, lenteſcat, ac flexile fiat. Quod ipſum etiam obſeruamus in candelis ex cera ſeuoque confectis.

Omphaciũ. Veriuys.

Fructus puteis immerſi atque in olla reconditi diu conſeruãtur.

Merlucæ Stockfiſch.

Gelu opportunum ad crurum fractionem.

Pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ obeſis magis ſalaces, magisq; viri deſiderio pruriunt.

CAP. XXXVII.

MVLIERES illæ magis feruidæ ſunt, acresq; in Venerem, magisque auidę explendæ voluptatis, quibus

quibus plus caloris insitum est, quod ferè vsuuenire solet pallidis ac macilentis, quæque subfusco colore existunt, habent enim illæ partes genitales acri mordacique salsugine imbutas, quocirca irrigari, humectarique postulant, atque hinc est, quod æstate fœminæ magis pruriant, ac concubitum appetant auidius, cùm eo tempore ijs calor augescat, flaccidus autem fiat viris ac languescat. Qua ratione ruta, thimus, & pleraque impensè calida libidinem in viris extinguunt, acuunt autem in fœminis. In illis siquidem humorem seminalem depopulantur ac desiccant: in istis consumpta superuacua humiditate atque vligine, incalescit vterus, atque ad libidinem incitatur. Quæ res efficit, vt vino, quod calorificũ est, affatim impleri is sexus cupiat. Obesæ autem & rubicundæ mulieres, quia affluenti humore perfusæ sunt, semenque genitiuum dilutum habent, cupidine languida, magisq; sedata existũt. Itaque delectum viros habere conuenit, nec cuiuis temerè ac præcipitanter dexteram inijcere. Quisquis enim gracili atque extenuato corpore, vergẽtique ætate ac deuexa, eam nactus est, quæ assidua prurigine vritur, quæque lassata non satietur, carnificinam sibi paratam meminerit, quę identidem incrudescit, ac magis magisq; exasperatur: Quum verò tanquam hirudo & sanguisuga continenter adhæreat atque affixa sit, nec patiatur defesso atq; exhausto vllas inducias constitui, aut tantisper intermitti congressum maritalem, dum vires collegerit, ac robur virile instauratum sit.

Fœminæ æstate salaciores.

An affluẽter atque auidè, an sensim ac parcius, nonnullisq; interuallis vrgente siti, vel in mẽsa accubitu bibendum sit.

CAP. XXXVIII.

PRAE-

PRAECIPVA tuendæ conseruandæq; valetudinis ratio in cibi potusq; temperantia, ac moderatione consistit. Quũ aũt alias de sicco alimento ac panis esu abundè à nobis tractatum est, de potione, & quo quisque modo ac mensura eam adhibere conueniat, dicendum putaui. Principiò sanis non potest certò aliquid ac determinatè præscribi. Quandoquidem plerique diuersæ potandi consuetudini assueti sunt, quam citra valetudinis iacturam ac detrimentum mutare nemini procliue est. Optimus ac securissimus bibendi modus pro sua cuique ætate, pro temporum ratione, pro inueterata inolitaque consuetudine, pro vini vehemẽtia ac viribus decernitur. Sic potus vel vini, vel alterius liquoris sitienti præscribatur ad desiderium redimẽdum, & vt cibus in sicco nec sit, nec fluitet, sed moderatè potu madescat. Subinde itaque, modicisque interuallis corpus potione refocillari debet, ac cibus superinfuso liquore identidem macerari, quò commodius peracta concoctione venas subeat, atque in corpus digeratur. Omnis ebrietas præsertim iugis ac continuata, Dioscor. teste, perniciosa, quoniam nerui copioso vino diebus singulis obsessi dant manus, totiusque corporis compago soluitur. Quapropter moderatam esse decet omnis liquoris, qui temulentiam infert, potationem, in eaque salsamentarios ac lanios nos imitari par est, qui vbi recondunt in frusta concisas carnium pisciumque partes ac segmenta, salsuginem per singulos ordines ac series infundunt, digestaque sale condiunt. Sic nos quoque, modò valetudini consultum cupimus, cibum decenti ordine, ac quantitate ingestum, potu, vbi res poscat, irrigabimus. Inchoata autem cœptaque cõcoctione ventriculum potu fatigare noxium est, interpellat enim ac remoratur naturæ facultates ac functiões, quibus

Ebrietas Dioscoridi detestata. lib. 5. cap. 7.

Simile à lanijs.

Incepta cõcoctione potu abstinendũ.

quibus operi insistit, cibumque concoqui atq; elixari prohibet. Vt enim ollæ ac lebetes deferuescũt, atque ebullire desinunt offusa aqua gelida: Sic ventriculus affluenti potione turbatus, ab incepta cõcoctione desistit, seriusque munia sua exequitur, ac minus exactè cibum concoquit, vt qui ante legitimũ tempus incõcoctus, vel in venarum angustias, vel in intestinorũ laxitatem propellatur, quò fit, vt cibi vsus fructusque homini pereat, atque ex viscerum obstructione, quæ humorum putredinem inducit, morborumque ac febrium seminaria acciri contingat. Quod ipsum ijs quoque euenit, qui inter initia, primoque mensæ accubitu auidè se potu ingurgitant. Prolui enim confestim alimenta contingit, nec diu stomacho inhærere. Quamobrem consultum arbitror inter edendum non confertim, nec auidè, sed sensim ac paulatim bibendum, quò commodè vtraque misceri queant, pariq́ue concoctione perfici, illis præsertim, qui meatus amplos habent, venarumque conceptacula laxa. Qui verò ea vtuntur edendi consuetudine, vt ad prandij medium à potu sibi temperent, affatim bibere debent, quò potus penetret, ac per cibum vndique diffundatur: His quoque, qui ex febri æstuant, potuque refocillari gestiunt, affluenter bibendum, verùm non impigrè, nec raptim: sed sensim longoque ac productiore haustu. Sic enim ventriculum vbertim humectat, nec potus confestim in vesicam delabitur. Modicus siquidem potus nec sitim restringit, nec calorem reprimit, sed magis adauget. Vt enim carbones fossiles in fabrorum vaporario humentibus scopis subinde irrigatæ inflammescunt ardentius: Sic parciori potu accenditur, non sopitur febrilis calor, maiorque excitatur bibendi auiditas. Qui verò ex lassitudine æstuque siticulosi sunt, ijs sensim ac pla-

Simile à re culinaria.

Sensim nõ auidè bibendum.

Quibus affatim bibendũ.

Ab officina fabrili simile.

Cibũ aliquando commodius, quàm potum deglutiri.

ac placidè ſedanda ſitis. Sic enim liquor magis adhæreſcit, omnesque partes aridas humore imbuit. Cæterùm huic argumento annectere viſum eſt, Illos, qui vel ex febri hectica, vel phtiſi tabeſcunt, atque ex morbis extremè macilenti ſunt, cibum ſolidum magis commodè deglutire, quam vllum liquorem. Pondus ſiquidem, cibique grauitas vias iugulares dilatat, meatusque gulæ peruios facit, ſic vt minori negotio delabatur, quod potus efficere nequit. Cùm enim partes, ductusq; gutturis, qui huiuſmodi officijs ſunt deſtinati, collapſi ſint, ac ſubſederint, ſic vt latera vtrinque ſe premant. Potus propter tenuitatem, & quod nihil adferat ponderis, illos ægrè dilatare poteſt, atque inoffenſè permeare niſi bibant affluentius, hac ſiquidem ratione dehiſcunt fauces, ac potus defluit. Simile quiddam euenit paralyticis, & qui apoplexia feriuntur.

Spiritus non æquè ac cibus, ad neruos penetrat.

Spiritus enim cùm tenues ſint ac ſubtiles, non facile à cerebro ad neruos penetrant. Quo fit, vt motus ſenſusque illis eripiantur, humores verò, qui membra nutriunt, pondere ac grauitate viam ſibi ſternunt, aditumq; ſibi ad partes corporis patefaciũt.

Simile à ſole & grandine.

Sic radij Solares caliginoſam denſamque nubẽ diſſecare nequeunt, cùm grando facillimè id efficiat. Quocirca nõ eſt quòd quiſquam miretur, qui fiat, vt paralytica membra nutriantur, cùm ſentiendi mouendique facultate ſint deſtituta, per latas ſiquidem vias membra alimenta ſuſcipiunt, ſuaque craſſitie ſibi viam faciunt, quod ipſum ſpiritus, tenuitatis ratione, facere non poſſunt, nerui itaq; orbati ſpiritu animali, membris motum ſenſumque

Nerui motu & ſenſu prædití.

adimunt, ſed ij per alias vias, quàm per neruos nutriuntur, nempe per venarum riuos ac ſanguinis conceptacula.

Quæ-

Quæcunque properè ac festinanter maturescunt, vel iustam longitudinem assequuntur, celerius intercidunt, nec diutinam ætatem perferunt, quod infantes ac stirpium aliquot genera commonstrant.

CAP XXXIX.

VT in arboribus omnisque generis stirpibus, quæ spectatissimè adolescunt, atque ante legitimũ tempus, consuetumque morem maturitatem assequuntur, citò intercidunt ac confestim elanguescunt: ita quoque in humanis ingenijs & corporibus, si quę naturæ dotes ac munera speciosius maturiusque se proferunt, minus diuturna esse solent, ac festinantius dilabi. Non subest enim solida vis, nec penitùs firmis radicibus nituntur, eoque non temerè ad frugem deueniunt. Sic infantes qui citius dentire incipiunt, vt sunt, qui ex vteri latebris dentati prodeunt, celerrimè dentes excutiunt. Prima enim illa dentium series ob neruorum, quibus deuinciuntur, molliciem minus stabilis est, minusque firmiter infixa. Similiter qui citius ingrediuntur ac pedibus insistunt, inualidis minusque firmis cruribus esse solent. Contrà verò qui tardius seriusque incedunt, ingressu vtuntur firmiori, minusque lapsanti. Quod ipsum etiam obseruatum est in his, qui præmaturè loqui, vocemque formare incipiunt, postmodum hæsitantius loqui, minusque articulatè ac significanter proferre verba. Itaq; melius est omnia cunctantius procedere, tardaque incrementa suscipere. Siquidem cum natura suas vires ac facultates cumulatius, quàm par est, in membra profundat, efficitur vt ætatis accessu desit quod illis impertiat. Quò fit, vt illæ partes deterius sua munia ac functiones exequantur, vt

Ab arboribus simile.

Dentatos nasci, inominosum.

Præcocia citò euanescunt.

Serotini fructus diuturni. quas nullis viribus aut alimẽti cõfluuio fulciri contingat. In omni quoq; stirpiũ genere ac fructibus obseruamus serotina quæq; diutius asseruari: quę verò festinantius maturescunt, flaccida vietaq; fieri, ac putredini obnoxia. Celerius siquidem occidit festinata maturitas. *Properata minus solida.* Quocirca min⁹ nobis probari solet in adolescentibus pręcox ac præmaturum ingenium, tum pleraque naturæ munia, aut corporis animique dotes, quæ præter vulgatam consuetudinem, aut quàm ea fert ætas, præstantius se proferũt. *Prouerbium triuiale in pueros prematurè agiles.* Tales enim minus vitales conspici solent, morteque properata confici. Qua de re exorta est Prouerbialis sentẽtia apud Belgas. Omnia festinantius procedunt, *Het ghater al voor zyn laer alleene.* Quo designat præter solitum contraque communem temporis cursum, rerumq; ordinem ac rationem pleraque euenire aut perfici, desumpta translatione ab infantibus, qui necdum exacto anni curriculo pedibus insistunt, nulliusque fulti adminiculo hinc inde discursitant, quod postmodum languidè perficiunt: atque ab incepta incedendi consuetudine desistunt.

Alimenta aliquando vitiari ac venenati aliquid contrahere ex bestiolarum insessu incubituq;. Denique humanis corporibus ex diffusis in illa sordibus simile quiddam innasci, nempe mures, sorices, glires, ranas, rubetas, eiusq; rei exemplum.

CAP. XL.

NON solum vitiosi virulentique humores ex corruptis alimentis corporibus innascuntur: sed præter aliquot lumbricorum differentias varij quoque generis animalcula in viscerum latibulis pullulant. Obseruatum est enim nostra memoria disse-

diſſecto mulieris cuiuſdam corpore, beſtiolas exemptas ſoricibus muribuſque non abſimiles, quas natura ex ſordido aliquo excremento, quo alimenta erant imbuta, produxiſſe videtur. Calor ſiquidem natiuus in materiam illam elaborandã occupatus, non aliam ſpeciem, quàm pro ſubiectæ materiæ ratione effingere poteſt, itaque inſita vis naturæ ſui generis animalculum efformat, ac molitur: humida illa ſubſtantia opifici obſequente ac ſequaci. Compertum eſt enim animalcula domeſtica, catellos, feles, mures, ſorices, qui nobis glires dicuntur, atque id ranarum genus, quod Bufones vocant, & rubetas, quum paſſim oberrant, cellaſque promptuarias depopulantur, aliquando excremento ſeminali commaculaſſe eſculenta, quæ quũ homines à ſordibus nõ abluant, vel fructibus arbuteis putamina, membranaſque ambientes non adimant, ex illa vligine, quæ cibarijs incumbit, dapeſque polluit, ac fœdauit, tale quiddam progeneratur. Quod ſi ex putredine limaces, cochleæ, mures: ex fimo bubulo ſcarabei, fuci, veſpæ: ex aereo madore, humoreque roſſido erucæ, papiliones, formicæ, locuſtæ, cicadæ progerminant: cui abſurdum videri poterit, in corporibus hominum ex ſimili cauſa tale quiddam generari? præſertim quum efficacior hic ratio ſubſit, quæ huic rei cauſam præbet ac ſeminarium. Illa ſiquidem iam memorata ex putrilagine, non ſemine licet illi facultate & viribus reſpondeat, cognataque ſit atque affinis, pullulaſcunt. Iſta verò, quæ in humani corporis latebris animantur, ex vitali humore, viuoque animante profluxerunt. Non itaque alienum à ratione, aut anile videri debet hoc, quod tractamus, paradoxum, quum tam multa conſpiciamus αὐτόματα, hoc eſt, ſponte, nulloque animantis congreſſu ac

Animalculorum in corporibus ortigo.

Beſtiolæ ex ſordibus generatæ.

Animalia ſponte nulloque ſemine nata.

concubitu enata, idque ex humore, quẽ circũfusus aeris calor spiritu vitaq; imbuit. Quam numerosa enim preter immẽsos terrarũ tractus spatiosissimi altissimique Oceani gurgites piscium genera profundunt, atque in hominum commoditatem vsumque proferunt? Nihil enim mari fœcundius, quod crassioris sit substantiæ, ac spiritu calorifico vndique suffusum. In quo cùm multa ex semine, tum pleraque nullius paris complexu atque adminiculo propagantur. Sic testacea omnia primùm ex limosa vdaque vligine nascuntur, tum omnes lubrici pisces, præsertim anguillæ, quæ postmodum mutuo complexu multa sui generis examina procreãt. Aphiæ minutissimi pisces ex spuma maris apud Batauos copiosè generantur, vbi post diuturnas siccitates copiosi imbres ingruunt. Siquidem cùm ostia Mosæ ac Rheni assiduo Oceani influxu salcescunt æstiuis præsertim mensibus, flumina illa affluenti pluuia diluta atque irrigata pisciculis huiusmodi vndique scatent, qui vbi grandescere incipiunt inito complexu posteritati insistũt. Cùm itaque multa atque admiranda natura rerum, cuius vis Dei munere vndiq; diffusa est, moliatur: nemo anile deliramentum existimet, prodigiosa quædã in corporibus effigiari, cũ ligno vermilãti ac carioso, multisq; rebus inanimis teredines agilesq; vermiculi innascantur, quod æstate in caseis, multisque edulijs perspicimus, quæ vermibus vndique scaturiunt. Adde quòd ex sordidis hulceribus ac vomicis, vnguium, pilorũ, testarum, ossiculorum, lapidum fragmenta eximantur, ex humorum putridorum concretu coalita, quin & vermiculos caudatos, atque insolita forma bestiolas vomitu eiectas nouimus, præsertim in his, qui morbis contagiosis oppressi erant, in quorum lotijs multoties innatare cõspexi minuta animalcula formicis affinia,

Quare mare piscibus fœcundum.

Aphiæ vulgò Spierinck.

Apostemata rudera, ac pilos profundunt.

Gortwormen aquæ cœlesti æstate innascuntur.

nia,

nia, aut ijs præsertim, qui æstiuis mensibus in aqua cœlesti volutari conspiciuntur, quorum nemo nō morbo Neapolitano, lueque Venerea fœdè erat contaminatus. Huc itaque spectat narrationis nostræ series, ne quis incircumspectè, nulloque delectu cibos ingerat sordidos, nec ab ijs, quæ foris accidunt expurgatos, ablutosque. Quod cum plebeij negligant, scabie & pruriginosis pustulis infici solent, multisq; vitijs ac cutis affectibus deformari. Neq; enim eo conspiciūtur corporis habitu & cōstitutione, ea formæ dignitate, ijs naturæ dotibus, ea ingenij dexteritate, nec deniq; valetudine tam inculpata, quæ Patricij ac generosi pleriq;, quæ nihil mensæ inferri patiuntur, ne panem quidem primariū, nisi extima crusta accuratè deputata, ac derasa, reliquoq; eduliorum apparatu exquisitè decentiq; mundicie instructo. Quod ipsum non improbo, modo excluso luxu omnia ad frugalitatem, victusque temperantiam referantur. Ita enim in stitutam habere decet vitæ victusque rationem Proceres aulicos, vt omnia ad salubritatem, ad decus, ad honestatem moresque inculpatos spectent sic, vt fortunæ splendor, rerumque successus, atque affluentia, quæ Dei Opt. Max. munere obtigit, non luxui ac profusioni, sed moderationi ac temperantiæ subseruiat. Quale exemplar ijs exprimit inuictissimus Hispaniarum atque Angliæ Rex, totiusque Belgicæ illustrissimus Princeps Philippus, qui propter amplissimas naturæ dotes, diuinum quoddam virtutis simulachrum mortalibus exhibet. Cuius maiestati, ac magnificentiæ adiumēto sunt tot præstantissimi heroes, quorum auctoritate & consilio florentissima regna, vltroque oblatæ à parente optimo Carolo Cæsare latissimæ ditiones stabiliuntur.

In victu mūdicies salubritati deuincta.

Philippi Regis laus.

Solis Lunæquè vis & natura in constituendis excitandisquè tempestatibus. Quid denique auræ, aerisquè mutatio in corporibus, animisq; hominum ac spiritibus efficiat. Obiter vnde Oceani fluxus, refluxusq; ac reciprocatio, quæ diei naturalis spatio bis conficitur.

CAP. XLI.

Solis et lunæ effectus in inferiora.

CERTA minimeque ambigua serenitatis, vel pluuiæ, ventorumque signa exhibent Solis Lunæque radij, qui varios subinde colores sibi asciscũt, vel ex situ loci, cœlique ambitu, quem permeare solent, vel ex obiecti natura, vel re quapiam illis offusa: quos si accuratè obseruarent, qui imperitæ rudique plebi atque aniculis prognostica obtrudunt, non ita hallucinari illos ac cæcutire contingeret, nec credulam turbam vana spe ludificari. Ex his enim indubitanter prænunciari possunt imminentes tempestates, ac turbines, & quis futurus sit cœli status, ex quo vel vberem rerum copiam, & prouentum, vel penuriam consequimur, multaque alia, quæ eleganti carmine complexus est Virgilius: qui quum fuerit in rerum cognitione versatissimus, omniaque naturæ opera exactè sit persequutus: animos quoque hominum aliqua ex parte illorum viribus effectibusque subijcit. Siquidem pro temporis ratione, pro occasu siderum, pro aeris ambientis qualitate, ac quadripartita anni vicissitudine homines aliter afficiuntur, alioque modo constituti sunt. Sic cœlo nubilo, auraque densa ac caliginosa tetrici homines existunt, ac subtristes, somnoque dediti: sereno verò cœli statu, vernisque mensibus, quum omnia frondescunt, alacres sunt atque erecti, rebusque iocosis intenti. Discutit enim

Virgilij laus ob rerum cognitionem.

Status cœli animos immutat.

enim humorum fuliginem crassosque spiritus, qui mentes nostras obnubilant, aeris amœnitas, spiritusq; exhilarat, atq; animo lætitiam inserit. Quod venusto hoc carmine expressit Virgilius.

Verum vbi tempestas, & cœli mobilis humor
Mutauêre vias, & Iupiter humidus Austris — *Lib. 1. Georg.*
Densat, erant quæ rara modo & quæ tarda relaxat.
Vertuntur species animorum, & pectore motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.

Exiliũt enim paulò antè cohibiti spiritus aura placida ac suaui spiranteque Fauonio recreantur. Vt enim fumi ac vapores reseratis ædibus, ostijsque patefactis, immisso vndique aere, atque externis flatibus dissipari solent, omnesque porticus ac vestibula situ pedoreque obducta perspirari: Ita in corporib⁹ humanis omnes graues halitus, & si qua corpori mephitis inhæret, aut mœror animi, discuti contingit atque euentilari. Itaque non internæ modo causæ, insitique humores ad sanitatem vel morbum sunt adiumento, sed externi quoque siderum concursus, atque aëris aureque constitutio, ac ventorum qualitas, varias subitasque mutationes hominum corporibus inserunt, quod singulis momentis in se quisque experiri potest. Quis est enim vt animorum affectus prætercam, qui imminente tempestate aliqua, aerisque intemperie, triduo etiam antequam ingruat, puncturas in membris nõ percipiat, ac dolores pulsatiles, neruorum contractiones, palpitationes, affectusque alios dolorificos non persentiscat? Claui siquidem, calli, verrucæ, cicatrices, glãdulæ, nodi, deniq; si quid luxatum, ruptum, fractũ, cõuulsum, solutumq; fuerit in aliqua corporis parte, omnia futurã tempestatẽ

Simile ab ædibus situosis.

Corpus aëris constitutioni obnoxium.

præſagiunt, quod non ſine acerbiſſimo cruciatu ijs potiſſimè vſuuenire ſolet, qui aliquid latentis occultiorisque morbi ex ſcortorum contagio contraxerunt. Hi enim vbi venti rigidi ſpirare incipiunt, doloribus promptius infeſtantur. Intendũtur enim nerui, ac rigeſcunt muſculi, agitatisque vitioſis humoribus, qui membris infixi ſunt, acerrimè cruciantur. Subeſt enim illis partibus intemperies quædam tempeſtati externæ cognata ac familiaris, quæ carnificinam quãdam intimo membrorum receſſu exercet. Qui verò inculpato ſunt corporis habitu, firmaq; valetudine ac ſtabili, nihil incommodi, nulloſque affectus ſentiunt. Vt enim futiles quaſſæque naues ac rimoſæ, cuius tempeſtati ſuccumbunt, ita morboſa corpora, quique vacillanti ſunt ac dubia valetudine, omnibus expoſiti ſunt iniurijs, omnibusque obnoxij incommodis. Siquidem oborta vel leuiſſima aeris intemperie, dolores illis intenſos inferri contingit, aut vbi Sol ac Luna inferioribus aliquã mutationem inducunt. Hæc enim ſidera præ cæteris vires ſuas non in humana modò corpora, ſed in terrena quęque exerunt, quorum vis tanta eſt, adeoque ſe in immenſum porrigit, vt quæcunque cœli ambitu continentur, ſuum ordinem, ornatumque ac decus ex ijs capeſſant ac conſequantur, omnisque rerum ſeries, atque anni tempora horum arbitrio decurrant. Et quãquam ſuperiorum aſtrorum potentia non ſit inefficax, Solis tamen beneficio maxima quæque perficiuntur. Is enim hunc orbem præcipuè exornat, omniaque concinnè diſponit ac moderatur. Huius opera propagantur ſata, ac fruges matureſcunt, cunctaque incremẽta ac progreſſus ſuſcipiunt.

Valetudinarij auræ mutationẽ percipiunt.

A nauibus quaſſatis ſimile.

Solis & Lunæ vis in res inferiores.

Georg. 1. *Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.*

Ma-

Magna sanè & Lunæ opera in rerum natura apparent: verum Solis effectibus posteriora. Solis enim beneficio illa fruitur, lucemque ab illo sortitur, sic vt tanta illius pars illustretur, quantā Sol suo splendore irradiat, deficit autem, lucisque expers redditur, vbi terræ interuentu lux illi intercipitur. Tunc autem potissimè in terrena vires suas explicat, cùm vel Soli ex aduerso opposita impletur, atque orbiculata efficitur, vel vbi primum illi coniungitur. His enim dierum spatijs augescunt segetes, conchilia turgescunt, venæ sanguine, ossaque medullis implentur. Quo fit, vt concubitus ijs temporibus minus officiat. Et quoniam omnia humore imbuit, fit vt carnes radijs illius expositæ tabescant, atq; homines somno vinoque sopiti, pallorem capitisq; grauedinē contrahant, ac morbo comitiali afficiantur, relaxat enim neruos, ac cerebrum plus satis humectat, mentique vi algifica stuporem infert. Oceani quoque æstus excitare, causamque reciprocandi illi præbere, non est quod quis ambigat. Siquidem cùm perspicimus silenti atque obscura Luna, eaque vel medio orbe dissecta, vel in cornua falcata, siue augescat, aut minuatur, nullos propemodum fieri aquarum concursus, nec in vllam altitudinem attolli Oceanum, quæcunque etiam littora alluit. Rursum vbi cū Sole congreditur, atq; innouari incipit, aut in orbē circunducta plena conspicitur, maximos excitari æstus, fluctusque attolli in immensum: quis aliò, quàm in Lunę motum fluxum refluxumque Oceani referat? Vt enim magnes ferrum allicit: Sic sidus hoc terræ proximum, mare attrahit, concitatque. Nam cùm Luna oritur, Oceanus circa illas plagas deuoluitur, nempe Orientales, partesque Occidentales deserit: quando verò ad occasum vergit, in illis partibus crebrescunt fluctus: in ijs verò, quæ ad or-

Oppositio plenilunium, coniunctio nouilunium facit.

Aestus Oceani causa.

Luna mare concitat.

Simile à Magnetis vi.

tum ſpectant, demuteſcunt, idque affluentius vel parcius pro incremento defectuque lucis, quam lunares radij exhibent. Quod ſi cui libeat in Oceano Gallico noſtroque mari, quod ſe ad Septentrionem porrigit, locorum tractus ac ſpatia oraſq; regionum metiri, & quos æſtus littora perferant obſeruare, luce clarius perſpicit omnia Lunæ motu aſpectuque perfici. Vt enim hoc ſidus exoriens diuerſas plagas ac climata colluſtrat, curſumque ſuum per cœli meatus proſequitur, eò æſtum fluxumque edirecto deferri contingit, quò radios dirigit, & quas terræ partes ac littora ex aduerſo ſibi oppoſitas reſpectat. Vt enim Sol ex humenti gramine humorem elicit, multamque aquæ vim ex mari, ſtagnis, paludibuſque abſorbet, vnde pluuiarum origo exiſtit: Vt denique multæ herbæ, quæ hinc Heliotropia dicuntur, Solis vi ac calore, qui humorem allicit, circumaguntur, eiuſq; iter ab ortu in occaſum expanſis patuliſq; floſculis comitatur: Ita Lunæ vi Oceanus modo in hoc, modò in illud littus impellitur, eoq; ſe inclinat, atque in illam oram decũbit, quò ſidus feratur. Cuius rei aliquod dabo ſpecimen, ac quorundam locorum, vrbiumque ac littorum, quæ mare alluit, exempla proferam. Principio quò omnia exactè percipi queant, hoc axioma ſeu pronunciatum ſubijciendum putaui: Lunam ſemper auerſis à Sole cornibus, ſi creſcat, ortum ſpectare: ſi decreſcat, occaſum, quæ triduo plerumque in coitu morata demum luceſcit, ac falcata emicat. Singulis vero diebus ab incremento à Sole remotior ad ſeptimum vſque augeſcens, medio orbe diuiſa ſpectatur, eaque pars illuſtratur, quæ Soli in Occidentem delato opponitur, illa opaca, quæ Orienti obuerſa eſt. Semper enim Luna creſcens Solem in Occidentem ſequitur, ſupraque noſtrum horizonta

Simile à ſolis vi attractoria.

Lunæ decurſus.

zonta conſpicitur. Vbi verò decreſcit, Solem præcedit, illiuque præuia eſt, ac ſupra horizonta antelucano conſpicitur, ea ſemper parte illuminata, quæ Solem reſpicit: eoque efficitur, vt pars incurua atque in cornua falcata ſemper à Sole auerſa ſit, globoſa verò atque in gibbum ſinuata, aduerſa, ſoliq́ue expoſita. Quarto autem & decimo die cùm ex diametro Soli oppoſita eſt, plena perficitur, ipſaque oritur, vbi Sol in Occidentem declinat. Quò fit, vt vndique illuſtretur, ſolisq́ue ſplendorem quaquauerſum recipiat. Decimoſeptimo die cùm Sol oritur, Luna in occidentem depreſſa conſpicitur. Altero & vigeſimo die Sole emerſo Luna medias ferè cœli regiones peruagatur, eaque pars, quæ ad Solem fertur, lucida eſt obſcuratis reliquis. Deinceps cùm ſingulis diebus curſum ſuum proſequitur, octauo & vigeſimo demum die & tertia eius parte, ſeu horis octo, totum ſigniferi circulum abſoluit: atque vt annum Sol, ita Luna menſem conficit immutatione per ſeptimanas illi accedente. Nam vtrumque tempus & poſt primam apparitionem in dimidium orbem accreſcit, & quo inde plenum efficit, atque in rotundum circinatur, ſeptem diebus abſoluitur, qui geminati quatuordecim conſtituunt. Simili modo ſi inde cùm æquali portione diuiſa eſt, ad ſecundam diuiſionem eiuſmodi rationem ſubduxeris, & hos dies reliquosque cùm planè ob oculos Luna declinata eſt, ſeptem inuenies. Quare menſem à Luna immutari perſpicuum eſt, quam vim illa à Solis aſpectu conſequitur, ex ſe nullis facultatibus ac viribus imbuta. Vbi verò cum Sole congreſſum init, aut vndique ex oppoſita face illuſtratur, vehementes mutationes terræ mariq́ue inferuntur, argumento, quòd vẽtos impetuoſos excitet, crebrisq; fluctibus

Menſis à Luna Belgis nomen accepit.

Luna quando tempestates concitat. bus littora pulset. Obseruatum est autem nostra memoria minimo annorum interuallo iam quartum excreuisse in immensam altitudinem Oceanum, totamque Belgicam dissipatis diuulsisq; aggerum molibus miseranda clade oppressam, idque hibernis mensibus, quibus vis Lunæ in concitādis fluctibus, ciendisque tempestatibus, quàm æstiuis acrior, sic vt semper aquarum concursus ac redundantia vel in nouilunium, vel plenilunium inciderit, illæque regiones ac climata omnium primo damno oppressa sunt, in quæ aspectus influxusque sideris proximè ferebatur. mox cùm alijs littoribus se obuerteret, illis quoque aquarum violentia atq; inundatio illata est. Hinc Flandri Oceani sæuientis incommoda primùm sentiunt, ac periclitari incipiunt, proximo Mattiaci, qui Zelandiæ insulas occupant, mox Brabanti, ac modo hi, modo illi portus fidæque alioqui ac tutæ nauium stationes vndarum vi premi solent, sideris motu in certos regionum tractus conuerso. Exasperant quóq; maris sæuitiam Cori ac Circij, qui ex solstitiali occasu impetuosissimè in terras decumbunt, marinasque aquas longè lateque in continentem prouehunt, sic tamen vt modo in hanc, modò in illam terræ partem volui fluctus contingat, ac subeunte quaque regione suas vices pro locorum distantia atque intersitirio, celerius tardiusque æstum concursumque maris perpeti. Quæ vt cuique exactè innotescant, rem paulò altius repetam. Quo die Luna noua conspicitur, quæ semper Occidenti incumbit, quòd eò Sol inclinet, cuius fulgore splendescere incipit: & quo plena efficitur, eodem æstus excitari diffundique obseruamus, portusque primùm vicinos ad certā altitudinem impleri, ac deinceps versus Orientem ad obuia quæque loca deferri, sic vt subsequentibus diebus hora vna tardius segniusque

Inundatiões ineunte hyeme incrudescunt.

Circius. Noordtwest.

Oriens Occidenti obuertitur.

gniusque Oceanus moueri incipiat, quòd sidus indies ab illo fiat remotius, ac versus meridiem, ortumque elatum à Sole longius recedat. Verbi gratia, Portum Iccium siue Caletum, tum Slusas, quæ vrbecula est in Flandriæ confinibus sita, Brugis contermina, noua plenaque Luna summo æstu implet hora plus minus vndecima, ea parte illustrata, quæ in Austrum reflexa est, Arnemudæ ac Metelliburgi tractus hora secunda seu noctis, seu diei, Zirizeæ hora tertia, Luna in occasum brumalem seu hybernum conuersa, à quo Africus flat, & Sol Capricornum subit, Bergis sesquihora aut duabus serius, Antuerpiæ ac Dordraci Luna inclinata in Aequinoctialem occidentem, à quo Fauonij seu Zephyri spirant hora propemodum sexta, Mechliniæ octaua, si tamen vt modò tardiùs, modò properantius mare influat, aere vel tranquillo, vel vẽtis incitato. Et cùm sex horarum spatio versus occasum fertur, totidem horis refluit & subsidit, vsq; dum sidus nostrum conspectum egressum ijs oriatur, qui aduersum nos vrgent vestigia: tunc siquidem denuo exæstuat. Cùm verò Luna mediæ noctis lineam attigerit, indeq; ad nostrum hemisphe rium deuenerit, rursus in se fluctus residunt. Itaq; obseruandi locorum situs, & ad quã cœli plagam spectent, metiendique regionum tractus, atque ijs, assurgentis labentisque sideris cursus accommodãdus, hac enim ratione procliue admodum erit, cuique regioni fluxum refluxumq; assignare. Cæterùm ne quis cornua spectanda sibi persuadeat, cum ab illa parte nullos affectus obtineat, sed gibbam deuexamque, quam Sol illustrat, ea siquidem pars, quæ Soli terræque obuersa est, aquam allicit, illosque portus ac stationes maris affluxu implere satagit, quos è directo splendore suo eradiat. Eò siquidem Oceanus confluit, quò Lunares radij impellunt,

Africus. Zuydwest.

Aspectus Lunæ portus æstu implet.

pellunt. Interim hęc meminerint, qui nauigio iter aliquò instituunt, cùm Luna oritur, ac se primùm in nostro hemisphærio conspiciendam exhibet, si pars, quæ à Sole illustratur, in ortum radios reflectat, in his terrarum partibus, quæ in ortum vergunt, fluctus in summum excreuisse: rursus si Austro, vel Occidenti se obuertat, illæ partes æstum perferunt, exhaustis exiccatisque Orientis. Itaque si quis ab ortu vel æquinoctiali, vel brumali, à quo Euronotus, & Subsolanus spirant, in occidentales regiones properat, alto mari, summoque æstu in tract⁹ inferiores deuehi tempestiuũ erit. Verbi causa, A Mechlinia, Antuerpia, Dordraco, Bergis, Breda, Buscoducis, Delphis, Gouda, & si quæ loca vlterius sita sint, pleno iã iamq; refluxũ minitanti mari, nauem conscendere expedit. E contrà, si quis ab Occidente versus Austrinos sinus, tractusque Orientales cursum instituit, portu vacuo, æstuque aduentante ac remeantibus fluctibus in altum deferri debet, sic vt pro locorum ratione obseruet Lunæ decursum, & in quas cœli plagas se reflectat, quasque oras ac portuum stationes respectat.

De Lactucæ natura, ac viribus, & quibus illa prosit vel officiat.

CAP XLII.

Quibus retũditur lactucæ frigiditas.

LACTVCA, in acetarijs frequentius assumpta, nisi erucam ac nasturtium, tum quæ Ptarmicę prorsus affinis, Dragon vulgo dicitur, admisceas, oculis officit, ac caliginem infert, incrassat enim densatque spiritus visorios, atque humorem crystallinum turbidum efficit, nisi vino eius vis retundatur. Veteres hanc non initio cœnæ, nec primis mensis inferebant, sed postremò: quod Martialis indicat:

Claude-

Claudere quæ cœnas Lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

Quod ipsos non citra rationem factitasse censeo: cùm enim frigidæ humentisque sit naturæ, à cœna assumpta efficacius somnum conciliat, viniq́ue feruorem reprimit, atque ebrietati obsistit inducta cerebro humiditate. Nostra vero ætas salubrius existimat ab eius esu cœnam auspicari. Siquidem cùm ex prolixiori prandio exigua ferè esse soleat ad cibum auiditas, mos inoleuit, vt in ipso statim accubitu fastidienti stomacho lactucis oleo, acetoq́ue conditis appetẽtia excitetur, quin & illũ vsum lactuca præbet, vt ante omnem cibum in venas delata sanguinis feruorem reprimat, atque hepatis, cordisque calidam intemperiem mitiget, adeò, vt immodicus eius vsus Venerem coerceat, ac concumbendi desiderium extinguat, vt cucumeres, pepones, portulaca, caphura. Quamobrẽ affluentius ijs præscribenda, qui cœlibatui addicti sunt, ac pudicitiam illæsam tueri cupiunt, quò prurire, vtriq́ue desinant: ijs verò, qui matrimonij capistris sunt alligati, non prorsus respuendus est eius vsus: cùm cerebrum illorum aliquando ex immoderata Venere cõtingat siccescere. Verùm calorificis herbis retundi debet eius frigiditas, ne semen genitale plus satis diluatur, atque ad progignendos liberos fiat inefficax, parumque idoneum.

Lactuca ante aut post cœnã sumenda.

Lactuca quibus vsui.

De Hippolapatho herba, vulgo Patientia.
CAP. XLIII.

CVM multa sint Rumicis, seu Lapathi genera, duo potissimùm in esum expeti solent, Oxalis, vulgo Acedula vel acetosa dicta, quæ in acetarijs appetentiam acuit, ac nauseam discutit, tum à magnitudine Hippolapathõ. Est aũt olus culmosum,

Oxalis. Zurckel.

Hippolapathi descriptio.

folijs

folijs amplis,ac prælongis,caule,vbi maturuit,rubicundo,radice flauéscenti.Eius esse facultatis hãc herbam experior, vt carnes, atque edulia quæque quamlibet annosa, ac peruetusta hac elixata tenerescant, atque esui reddantur apta. Cùm enim lubricæ sit humentisque naturæ durissimam etiam vel bubulam, vel gallinaceam mollit, ac macerat. Quocirca apud veteres frequens eius vsus erat, ꝙ cibos concoctu faciles præstet,aluumque molliat. Eiusdem cum hac facultatis est Atriplex, & quæ à spinoso semine Spinacia dicitur, Lampsanæ Dioscoridis affinis, quam designasse puto Martialem, cùm inquit:

Vtere lactucis,& mollibus vtere maluis.

Denique Horatium,

Epod. lib. od. 3.

--Lecta de pinguißimis,
Oliua ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis,& graui
Maluæ salubres corpori.

De saliuæ hominis effectu.

CAP. XLIIII.

SALIVA ieiuni præsertim hominis nulla cibi potusque qualitate diluta, qua vi polleat, quibusque viribus imbuta sit, varia experimenta cõmonstrant. Nam lichenas, mentagram, impetiginem,variolos, serpigenem, omnisque generis pustulas abstergit. Et si cui parti corporis virulentæ bestiolæ insederint, crabrones, scarabei, bufones, araneæ, tum aliæ pleræque, quæ suo contactu tumores dolorificos, atque inflammationes inferũt,illius confricatione omnes affectus subsidunt ac discutiũtur. Insuper & scorpios interimit, aliasque venenatas bestias conficit,aut saltem insigniter lædit. Insita est enim illi latens quoddam virus ac venenosa qualitas,quam partim à dentium sordibus

Saliuæ vis et effectus.

dibus atque vligine, partim ex humoribus vitiosis consequitur. Ad os siquidem ac fauces fumi ex his emanãt, ac sputum aliena qualitate imbuunt, quò fit, vt nonnunquam saporem amarum, vel acidum, vel subdulcem saliuæ inesse percipiamus, quemadmodum & sudori. Atq; hinc est, quòd ieiunis os impensè olidum existat, atque halitùs graueolentia obuios quosq; feriant inficiantque. Restagnant enim euaporantque è corpore, tanquam ex palude quadam limosa vapores tetri atque insuaues, qui cùm veneni naturam obtineant, saliuæ fontes vitiant. Est autẽ liquor hic, qui ori innatat, linguamque humectat, ac cibum irrigat, nihil aliud, quàm pituitosum quoddam excrementum, quod in ventriculo ex alimentorum succo conceptum, ad cerebrum defertur, atque hinc ad linguam faucesque corriuatur. Quò fit, vt quibus stomachus pituita redundat, os quoque saliuosum sit, atque humore immodico pertundatur: quibus verò præcordia æstuant, ac febrili calore torrescunt, lingua omni prorsus humore destituta est, atque vt terra nimijs solis ardoribus adusta, finditur. Cùm itaque saliuæ qualitas effectusque ex humoribus emergat (ex illis siquidem illam naturæ facultas elicit, vt ignis ex herbis stillatitium liquorem) facilè iniri ratio potest, quare tam prodigiosa efficiat, rebusque nonnullis perniciem adferat. Quod si sani hominis saliua ad multa percipitur efficax, adeò vt non modò animalcula quædam, sed argentum viuum extinguat, atque mobilitatem illi eripiat: quid de ijs statui debet, qui elephantiasi seu lepra, ac morbo Neapolitano, alijsque contagiosis morbis sunt contaminati? Equidẽ noui complures, qui pustulas, atque exanthemata contraxerunt, admotis ori cyathis, quibus infectorum saliua adhæserat propter lentorem & venenatum limum, qui dentibus adhærescit,

Sudor & saliua ex humoribus vim sortiuntur.

Saliua quid.

Quibus os siccum vel vdum.

Simile ab herbis distillatis.

Leprosorũ saliua noxia.

hæreſcit, ſic vt ea ratione omnis animalium morſus perniciosus ſit, licet nerui aut muſculi illæſi ſint, ob ſaliuæ contagionem.

De vſu lactis, de coloſtro ac cremore, illud Belgæ bieſt, *hunc* room *indigetant: Tum quæ hæc coagulari in ſtomacho prohibent.*

CAP. XLV.

VSVS lactis non omnibus æquè ſalubris, ſiquidem qui frigidiore ſunt ventriculo, ijs aceſcit, ac præcordia flatibus diſtendit: qui verò calidiore corporis temperamento exiſtunt, ijs aduritur, atque in nidoroſos halitus effumat, capitique grauedinem adfert. Et cùm lac eius ſit naturæ, vt calore denſeſcat ac ſpiſſetur, frigore liqueſcat: fit vt in æſtuanti ſtomacho promptius coaguletur, quod ipſum nulla re inhibetur efficacius, quàm melle vel zaccaro, ſaliſque momento. Cæterùm cùm pleroſque nouerim ex coagulato lacte, eoque in grumos concreto, ſtrangulatos, ſpirandi meatu, oborto vomitu, intercluſo, inconſultè mihi facere videntur laſciuæ aliquot adoleſcentulæ, procique petulci, qui in pomeridianis ſympoſijs coloſtris ac cremore, alijsque lactarijs ſe infarciunt, nec ea vino affatim perfundere verentur maximo valetudinis detrimento. Vinum ſiquidem coaleſcere facit lac, atque in caſei conſiſtentiam conglobari, quò cùm offendatur ſtomachus, ac repugnantia elaborare ac concoquere nequeat, omnia ad putredinẽ deuergunt, magnarumque ægritudinum ſeminaria miniſtrant. Sic piſces ac lac, omniaque acida lacti admixta, vinoque perfuſa, ſcabiem ac lepram conciliant. Omnia enim impromiſcuè ſic ingeſta, computreſcunt, ac corruptioni efficiuntur obnoxia. Coloſtris quæ fœtante enixaque boue in deli-

Lac quibus vtile.

Lac calore inſpiſſatur, liqueſcit frigore.

Vinum & lac cõmixta vitioſa.

Lac piſces corrumpit.

Coloſtrum Bieſt.

eijs habent gancones, nihil homini nocentius, adeò vt infantibus etiam triduo à partu lac maternum deguſtaſſe perniciofum ſit, ac tãtum non lethale. Coit enim ac craſſeſcit in corpore, venasque ac ſanguinis riuos obſtruit; quo minus commodè atque inoffenſe poſſent alimenta permeare. Lac autem tum ſanguinem concretum diſſoluit cyminum, oximel & acetum ſcilliticum, angelica, oſtrucium.

Podagrici cur ſalaces, atque in Venerem proni, & quotquot in dorſum decumbunt, duroq́ cubili innituntur.

CAP. XLVI.

QVI articulari morbo obnoxij ſunt; magna ex parte ſalaces eſſe ſolent, atque impenſius prurire, partim quòd ex diutina aſſuetudine illi rei aſſueuerint, cuius immoderato vſu is morbus contractus eſt: partim quòd identidem ijs nerui rigeſcant atque intendantur, crebroque in dorſum decubitu humores ad partes genitales confluant. Pari ratione qui frequentius equitant, tum qui nauium tabulatis incumbunt, atque in dorſum proiecti durius cubant, in rem Veneream proni ſunt ac procliues. incaleſcunt enim nerui, qui ad partes generando homini deſtinatas porriguntur, ſic vt ex agitatione, influxuque humorum lumbos incitari contingat, ac tentiginem ſuboriri. Eadem ratione euenit vt ſi quis offendat collidatque pedis pollicem, confeſtim ex huiuſmodi affectu inguen intumeſcat; ac ſcorteum, hoc eſt, rugoſum illud teſtium inuolucrum condoleſcat conſenſus ratione, atque ob neruorum venarumque implexam ſeriem. Vt enim ſi quis forcipem aut ferramentum aliud calenti, ignitoque foco immittat,

Plus nimium ſalaces podagrici.

A re fabrili ſimile.

non solùm pars igni inserta ignescit, sed etiam ab igne remotior ita plerumque incalescit, vt contrectari nequeat: ita membris edirecto constitutis dolor infertur, affectusque morbidus vicinis partibus communicatur. Sic à ventriculo, intestinis, vtero, splene, hepate caput afficitur, atque ediuerso cerebro læso, aut intemperie aliqua affecto, in subiectas subditasque partes malum deriuatur. Atque hinc est, quod obstetrices, licet huius causam ignorent, explorare soleant, in puerorũ morbis genitale, illique affixos testes, & quorum obseruatione etiam adulti concipere possunt, indubitata vel salutis, vel interitus, denique aduersæ secundæque valetudinis indicia. Si enim testium loculi flaccidi sint ac languescant, eorumque appendix deprimitur, facultates naturales concidisse, omnesque vitales spiritus, qui vitam fulciunt, collapsos esse argumento est: Sin corrugatæ erectæq; sint abditæ illæ partes, ac mentula rigescat, omnia fore salua denũciant. Cæterũ quò euentus exactè præsagio respondeat, obseruandum in qua corporis parte morbus consistat. Si enim in morbis cerebri, & qui supra diaphragma septumque transuersum constituti sunt, propendent, ac flaccescant genitalia, salutare est, vt econtra contracta esse ominosum, intermoritur enim facultas vitalis, ac nerui ad suã originem conuelluntur. Obseruaui autem in multis constante etiam mente, vigenteque ratione ita contractos testes, ac penem virilemque pessulum resilijsse, vt lotium reddituri illius adminiculo essent destituti. In omnibus autem effectibus, qui infernas partes occupant, auspicatum est testes esse corrugatos; pudendumque subrigidum, reualescere enim hæc indicant illas partes, quæ naturalibus facultatibus subseruiunt, atque ad obeundas functiones ac munia denuò accingi, nullæ siquidem corporis partes citius

Partes genitales vel secundæ vel aduersæ valetudinis sunt indices.

Testes flaccidi vel erecti quæ valetudinis argumẽta præbeant.

Cerebri & hepatis effecti præsagium ex testibus.

citius reuiuiscunt, discussoq; morbo vegetas se prębent ac erectas, quàm quæ naturæ parens in occulto constituit.

Genitalia ex morbo primũ reuiuiscunt.

An exanthemata ac pueriles varioli quæ vulgò Maselen dicuntur, vino rubro exigi expugnariquẽ possint, denique lacte bubulo, quæ à mulierculis exhiberi solent, cùm huiusmodi pustulæ efflorescant.

CAP. XLVII.

IN morbis, qui in sanguinis ebullitione atque inflammatione consistũt, diaphoretica seu discussoria, exhibenda, quæque humores attenuent, quò cõmodius per corporis meatus ac spiracula queãt expurgari, non est quod quisquam ambigat. Itaq; mirari subest, qua ratione matronæ nostræ, cùm hę pustulæ eruptionem moliuntur, vinum rubicundum exhibeant, quod plerumque astringentis est naturæ, atque humorem cogit ac densat. Quocirca ego decoctum confici iubeo ex Calthæ floribus crocatis, quæ vulgò Calẽdula dicitur, melissophillo, anetho, hysopo, satureia, ficibus, aniso, & fenicula, quod cutem relaxat, humorumq; collectionem dissipat. Iniri tamen rationem posse video, qua inoffensè citraq; incommodum præscribi possit, modò tempestiuè id fiat, cùm scilicet omnis humorum impetus ad cutem delatus est, tunc enim eadem ratione propellit, qua illa, quæ comprimendo aluum laxant, vt myrobolani, & radix Pontica, vulgò Rhabarbarũ dicta, quibus manifestè astringens vis aliqua inesse percipitur. Itaque astringendi ratione rubellum fuliginem propellit, atque humores fumidos, qui medijs spatijs inhęrescunt, ad extimam cutem deuehit. Sic experior in nonnullis

Calthæ Goudblomẽ.

Vinum rubrum an sudorẽ & vrinã moliatur.

vinum nigrum Hispanicum, quod à tingendo Tinctoer nostri vocant, aluum ducere, quod tamē dysfentericis exhiberi solet, quo aluum sistat. Id efficit partim quod ob crassitiem venas subire nequeat, partim astringendi primendique facultate, qua ea, quę intestinis inhærent, proluit. Pari ratione rubrum vinum, quod calorificum sit discutiendi vi pollet ac sudorem elicit. Lac autem nulla ratione exhibendū censeo, cùm febricitantibus sit noxium, prompteque corrumpatur, ac contagia concipiat. Experimento enim comprobatum habeo, moriente aliquo lac liuescere, ac corrumpi, omnesque halitus pestiferos in illud deferri.

Lac corrupte-le obnoxiū.

Tonitru, ac fulmine vitiari vinum, eumq́ue liquorem, quæ Belgis cereuisia dicitur: & quibus id prohibeatur, eorumq́ue vires restaurentur.

CAP. XLVIII.

TONITRV & fulmen noxam inferre rei penuarię, cellisque vinarijs, nemo non patrum familias luculento suo damno experitur. Siquidem fulmine vapescit vinum, coloremque rufum ascifcit, ac genuinus illi sapor aboletur calore igneo, ac vi penetrabili vrentique. Cereuisia horrendo illo sonitu, motuque violento ac concussione acore vitiatur, potuique efficitur inidonea. Et quanquam æstiuus calor pręcipua causa sit, vt liquores acescāt, fulmen ac tonitru subitam mutationem tamē huiusmodi rebus inferunt, etiam hibernis mensibus, cùm æstus pedetentim id efficiat. Quod si penora subterranea sint ac concamerata, fornicibusque ac testudine constructa, minus detrimenti poculenta accipiunt, quam si tabulatis constrata sint.

Tonitrua & fulmē liquores vitiant.

Cele-

Celerius enim in hæc penetrat aëris auræque in temperies, ac violentius in dolia, cadosque vinarios decumbit. Quocirca ego istos præmunire soleo antequam tempestas ingruat, superposita vasis ferri lamina cum sale, aut silicibus, fulmen enim cum durissimis conflictatur, in eaque potissimè vim suam exerit. Nam rana & tenera intacta relinquit, quòd per ea transitus pateat, nec illis inhærescat, eoque fieri videmus, vt quercus atque ilex durissimæ celsissimeque arbores fulminis iniuriæ maximæ sint expositæ, cùm Laurus, quæ illi cedit, nec renititur, intacta conspiciatur. Sic experimento potius, quàm ratione comprobatum est, Phocæ, seu vituli marini tegmen ob id opinor, quod contextu raro sit, minusque solido, fulmine inictum esse, similiter & Aquilam eiusque exuuias. Cæterùm hoc omniū scire interest, ac meminisse expedit, vt valetudini consulant: Alimenta fulmine vitiata, noxia esse, ac perniciosa adeo, vt ne canes quidem contacta degustent. Inest enim illi vis pestifera, ex qua spiritus venenatus in contacta diffunditur, eoque fit vt à fulmine adustis teterrimus odor emanet, quod in aristis confricatis percipimus, quæ tactu fulminis robigine vitiata sulphureum odorem naribus offendunt. Atqui cum indicauimus quid efficiant tempestates hæ naturales, & quid damni rebus inferant: restat vt quibus ea restaurari possint, ac pristino vigori restitui, commonstremus, quod ipsum non facilè effeceris, nisi liquorem in aliud dolium transfundas, quod tamen prius defricari debet, deinde decocto foliorum satureiæ, thimbræ, lauri, iuglandis, myrti cùm hortensis, tum syluestris, quæ Gagel Brabantis dicitur, feniculi, baccarum Iuniperi, Orminij, quæ triuiali voce Gallitricum dicitur, vulgo *Scherley*, macerari, exiccatoque dolio recondi, postmodum vbi in v-

Ferrum qua ratione fulmen à liquoribus arceat.

Phoca Zeehondt.

Robigo Brandt vulgò.

ſum depromi continget, colorem odoremq; ac ſaporem exhibebit gratiſſimum. Cereuiſiam quoque vbi à genuino ſapore degenerauit, aut vbi langueſcit, medicatis odoratisque rebus reſtituimus, ac ſaporis gratiam conciliamus, nempe Iricis radice, zinzibere, nuce myriſtica, ſeu moſcata, gariophyllis, lauri baccis, eiusque aridis folijs, Calamo odorato, origano, beta. Cùm enim Braſſica, vulgò Caulis, vini naturam corrumpat, tum beta reſtaurat, quòd nitroſa facultate prædita ſit, qua efficit ne vinum in mellis lentorẽ denſeſcat ac cogatur, quod ipſum & Erucæ ſemen præſtat, ſed non ſine graui valetudinis diſpẽdio, neruos ſiquidem vi cauſtica, atque adurenti afficit, morbosque articulares inducit, vt reſinata quædam vina, atque exoticis quibuſdam rebus condita. Noſtri enim caupones ſulphure cados ſuffiunt, atque aquam marinam melle coctam infundunt, non deſunt, qui lac bubulum illi immiſceant, alij calcem, arenam, tritosq́ue lapides cãdidos ex Bentimargo in has oras aduectos, dolijs inſternunt, adiectos aliquot ſalis manipulis, aut ſex ſeptemue ouis, quibus omnia vitia vini emendari ſolent, ac ſapor & color in priſtinum vigorem reſtitui, quorum nonnulla tametſi minus noxia ſunt, ſemper tamen factitia natiuis ac genuinis deteriora minusque ſalubria exiſtunt.

Vt vitiati liquores inſtaurentur.

Braßica vinum corrumpit, beta inſtaurat.

Quibus vrna condiri ſoleant.

Tempeſtatis ex marina àqua contactu præſagia, tum quid portendant hiberna tonitrua.

CAP. XLIX.

OBSERVAVI ſæpiùs ſcapha in vlteriora littora deuectus, manu ſalo immerſa, aquas marinas prorſus egelidas ac tepore imbutas, quod ipsũ tempeſtates ante triduũ imminere portendit, ventosque impetuoſos, ac fluctus validos. Cùm enim

in

in alto remotoque mari, vnde ad nos æstus deuehitur, tempestas incubuit, aqua marina concussa atque agitata feruescit, vtque manus complosæ, calore perfunditur, mox ad nos turbines, ac tempestates deuoluuntur, fluctusque in summam altitudinem intumescunt. Sic ineunte vere tempestates austrinæ herbas, & gramina eliciunt concussu & agitatione aeris concalefacta. Similiter siquando hibernis mensibus tonitru ingruat, ac cœlum fulmine corruscat, crebrisque ignibus æthera micat: subsequuturam tempestatem ventosque Typhonicos exorituros, ac sæuissimos in Oceano æstus indicat. Cùm enim præter temporis rationem, contraque naturæ ordinem excitatur aeris illa intemperies, necesse est validam subesse causam, quæ illos turbines commoueat: nunquam enim tale quiddã obseruaui, quin postridie horrendæ tempestates sint exortæ magnaq; aquarum eluuies. Fulmen enim & tonitru æstati familiaria sunt, quemadmodum & ardẽtes febres, quæ si hiberno tempore inuadant ac concitentur, ex vehementi id fieri causa oportet, quam prohibere ac reprimere tẽporis contrarietas non potuit. Quò spectat illud Hippocratis: Minus periculosè ægrotant ij, quorum vel naturæ, vel ætati, vel consuetudini, vel tempori familiaris morbus est, quàm quibus horum nulli affinis cognatusque existit.

Hiberna tonitrua tempestates præsagiunt.

Libr. 3.

Pueros rebus pulchris affici, ac rugosas deformesq́; anus exhorrescere, quocirca cum annosis fœminis in eodem lecto non collocandos, multò minus si pedibus ex aduerso illis sint constituti.

CAP. L.

Nemo non afficitur rerũ amœnitate.

NEMO non mortalium rebus pulchris blandisque ducitur, sed præ cæteris tenella ætas atque impuberes, qui cùm viuidi sint ac gesticulosi: ignẽ, faculas, funalia, scintillas, ac flammantia quæque auidè spectant, omniaque verborum lenocinia & quæ animum demulcent, spiritusque erectiores faciunt, captant. Quò fit, vt pueri nulla re melius cõticescant quamlibet implacabiles, quàm cantilenis, aut cùm lucentia quæque oculis admoueas, quod efficit igneus vigor, atque aërea lucidaque substantia, quo fit, vt tenebras exhorrescant, aspectuq; tetra ac torua auersentur. Sic vbi matrona aliqua verrucosa, vel rugosa anus infantes vlnis gestant, gremioq; fouent, ad primum statim intuitum plorabundi resiliunt: at si qua forte elegantiori forma, beneque culta astiterit, eo se inclinant, illamque exporrectis brachijs ambiunt. Quamobrem inconsultè faciunt, qui tetricas aut morosas nutrices conducunt, aut aniculis alendos committunt infantes, quæ mansum in os tenerum inserant. Cùm enim halitu graui ferè sint, ac viroso, hircumque oleant, fit vt quidquid ex huiusmodi corporibus emanat, ad se alliciant, eoque afficiatur, vt colore giluo existant, ac mustelino, multaque viria ex illarum accubitu contrahant præsertim si in decliuiori sponde parte reclinentur, illisq; ex aduerso sint constituti.

Pueri deformes anus fugiunt.

Anicularis halitus pueris noxius.

Quî fiat, vt tenella ætas, prægnãtes, sacrifici, quique solitariã vitam agunt, ac sedentarij sunt, primò omnium morbis popularibus ac peste corripiantur.

CAP. LI.

ILLOS comperio morbis contagiosis, quales autumno, æstiuisq; mensibus grassari solent, citius corripi

corripi ac succumbere, qui tenerioris sunt ætatis, atque inualidæ, humidoque corporis habitu existunt. Cuius generis sunt impuberes ac sexus muliebris, tū qui otio somnoq; dediti excrementorū copiam coaceruant. Hi siquidem promptius periculis sunt expositi, morborumq; contagia celerius concipiunt. Vt enim perpolitum tersumque speculū, aut nitida quæq; citissime denso halitu ac fuligine offuscantur: vt deniq; ignis leuissimas stipulas, atq; arida nutrimenta confestim corripit, cum solida serius inardescant: Sic tenera corpuscula ingruente primùm populari morbo, vt minus armati, munitique milites in bello, conficiuntur, proximè mulieres gestantes vterum non facile obsistere atque obluctari possunt, quandoquidem ægrè internum onus ferre sustinent, ac iamiam defecturæ videantur: quò fit, vt inuadente vel leuissimo aliquo morbo, nedum pestis sæuitia labascant. Sacrifici vero & moniales, quoniam otio, somnoque dediti sunt, nec vlla exercitia, laboresque subeāt, ægrè aduersus hos morbos subsistunt. Baiuli autem & vectores, cæterique plebei, ac vulgus promiscuum, quòd in omni vitæ victusq; ratione delinquant, ac sordidè viuant, ab huiusmodi quoq; morbis non sunt immunes, tametsi eorum nonnulli ob indurata laboribus corpora serius ijs malis tententur. Cæterùm cùm pueri in acutis morbis insultum non perferant, tum in mitioribus, aut vbi lēta ęgritudine cōtabescunt, nō minus diu, quàm adulti cum morbis luctantur, infantes siquidem ea habent potestate, quæ prouectiores actu. Insita est enim huic ætati vis quędam, vitaq; ac vigor, quæ in multos annos sunt propaganda. Hinc Augustinus: Pueri, inquit, habent perfectionis modum, ita vt cum illa & concipiantur ac nascantur, verùm in ratione ac potestate, non in mole,

Qui morbis contagiosis primùm succumbunt.

Simile à speculo sumptū.

Simile à militibus non munitis armis.

De Ciuitate Dei cap. 14.

Omnia

Omnia enim membra insunt semini, quæ sensim emergunt, ac decus iustamque longitudinem consequuntur. Ita ætatis decursu exerit se, atque elucet vis rationis, cęteraq; naturæ munia perfici incipiunt. Hinc nostrates dictitare solent, vbi impuberes laudant, ac spe lactant. Subest huic puero virile robur *Daer steckt een man in.*

Varia naturæ documenta, rerumq; diuersarũ nõ inconcinna congeries, quæ cùm grata breuitate tractare institui, vno velut fasce complecti visum est.

CAP. LII.

LIQVOR stillaticius, quem ex herbis virentibus elicimus, nunquam putrescit, quòd excocta sit omnis terrena concretio, illiq; insit aerea quędam substantia, quò fit, vt nullã decoctionem perferat. Si enim igni admota feruescat, omni sua vi & facultate destituitur. Siquidem cũ pura sit & defecata, non habet, quod adimi illi possit, eoq; fit, vt citius putrescat, ac mucore obducatur, quã putealis decocta. Sic Cereuisia cocta ex puteali, stagnãteq; aqua licet turbida sit & inquinata, sapior est, minusque acescit, quàm ex cœlesti & clara confecta. Turbulenta siquidem, si quid habet vitij, excoquitur ac melior escit. Memorabile est, quod Hermolaus Barbarus ait: Aquam septies putrefactã, purgatamque non putrescere amplius. Quoniam, vt opinor, exinanita est atque exempta terrestris omnis substantia, prorsusq; defecata ab omnibꝰ sordibus, quæ illi putredinis causa exstitit. Sic obseruaui Zythi hoc genus, quod plebes *topenbier* vocãt, certo anni tempore acescere, ac postliminio pristino vigori restitui, quod ipsum in vino exotico euenit

In Corrol. Dioscor.

Baſtardo & Nigro Hiſpanico, qđ mātilia, manuſ. q; inficit, ac lintea quæq; ſaturato rubore imbuit, vt Ceraſa Actiana, quæ vulgo *Morellen* appellantur.

D V O ſunt liquores humanis corporibus non minus grati, quàm ſalubres, intus Vini, foris Olei: quorum vſus ſi moderatus ſit, inculpata valetudine homines efficit, tum cruda viridique ſenecta. Vt autem ocreæ duriores ac coria, quæ rigeſcunt, ſituque ſunt obducta oleo macerata, molleſcunt: ita corpora hominum, ac potiſſimè ſenum vino perfuſa, mitiora fiunt, minusque rigida ac tetrica. Olea verò atque vnctiones quanquam apud pleraſque gentes propemodum in diſſuetudinem venerint, eorumque vſus exoleuit, cùm ſenum, tùm iuuenum corporibus ſalubriter adhibentur, his enim ea denſa præſtamus, ne externo ventorũ impulſu feriantur ac ſuccumbant, vel laxa efficimus, ne interna humorum fuligine ſtrāgulentur. Quin & cutis oleo imbuta venena reſpuit, adeò ſi quis cutem admotis cauterijs erodente medicamento exulcerare pergat, illamq́; oleo perungat, fruſtrabitur, operamque luſerit, non enim adhæreſcunt, quæ applicantur nec penetrāt. Intus quoq; aſſumptum virus acrimoniam retundit atque hebetat, venasque ſubire prohibet, ac confeſtim vomitu id exturbat. Oleum vino vel alterius generis liquore ſuperinfuſum præſeruat, ne vel vapeſcat, vel corrumpatur. Siquidem aerem arcet, omnesq́; halitus excludit, quæ putredinem inferre poſſint.

Vinum. Oleum.

Simile ab inuncto corio.

Oleum venena retundit.

Oleũ cuiuis liquori ſuperinfuſum putredinem arcet.

S V C C I N V M feſtucas atque arida quæque allicit: at oleo oblita intacta relinquit, qua ratione Ocimum quoque, vulgo baſſilicon, repellit. Sic magnes alio perunctus ferrum reſpuit, quòd pingue quiddam allio inſit, quo vis eius retunditur, ac minus adhæreſcit.

Ambra.

C V C V M E R E S & cucurbitæ cum humore turge-

Cucumeres aquam appetunt, oleum respuunt. turgescant, eoq; alantur, oleum ita auersantur ac diffugiunt, vt illi admotæ resiliant, ac sese contrahant. Omnes enim stirpes oleo affuso putrescunt.

Vitis vt fœcunda efficiatur. VITIS si sterilescat, ac præter pampinos, stolonesque ac sarmenta nihil proferat, lotio acri ac vetusto perfusa, fœcunda efficitur, cùm enim redundantiori humore strangulетur, excitato calore absumptaque excrementicia humiditate in speciosos vberesque fructus protuberat, quod ipsum etiam fit fece vini radici affusa. *Fuligo satis noxia.* Malè autem nostrates vitis fœcunditati consulunt, qui scrobe facta fuliginem ex fumario derasam circa radicem obruunt: tametsi enim aliquid pinguedinis illi inesse videatur, feruida tamen vrentique virtute perniciem vineæ affert, eamque arescere facit, vi corrodenti.

Gallitricum Scberley. ORMINVM Centrum galli officinis dicitur, cuius semen festucas, ac puluisculos, aliaq; oculis infesta, quæ foris incidunt, eximit vi attractoria. Siquidem illud oculo admotum per ambitum illius quaquauersum voluitur, assumptoque humore, ac discussa caligine, turgidum egreditur, ac velut tenui membrana obductum. Ipsa verò herba contrita aculeos spinasque extrahit, ac morantes difficilesque partes accelerat: Vino iniecta mẽtem exhilarat, animique nebulas discutit, ac Venerem stimulat, liberalius tamen assumpta odoris grauitate caput tentat: *Vt manus læuore perpoliantur.* Scabras rugosasque manus molliculas præstant ac leniunt Altheæ maluæque decoctum: illis autem efficacius feni Græci, liniq; semen, quod miti est oleagine imbutum. Conficiuntur autem apud nos contuso lini semine, expressoque oleo fraces, formaque quadrangulari liba quædam saginando pecori accommoda, quorum si fragmẽtum aqua cœlesti maceres, manusq; illa

illa abluas, pruriginosæ cutis vitia emendari percipies, membraque nitida ac perpolita effici. Frontem quoq; atque vbera flaccida, rugisq; deformata expolit lini fex aut amurca, addito gummi Arabici ac tragacanthæ, mastichesque momento, ac Caphuræ perpusillo, quod oculis quoque rubicundis, ac palpebris lippitudine arida vitiatis, atque hiantibus decorem, aspectusque venustatem conciliat.

Vt frons & vbera rugis deformata nitescant.

VISVM est nõnullis prodigijs quiddam simile ægrotos membris esse calidissimis totoque corpore vri, nec tamen vlla siti premi: cùm id eueniat eò, quòd calor se diffundat, nec cordi vllique parti principi inhæreſcat. Quò fit, vt erumpẽte sudore, cordeq; perspirato, ac discusso calore fumido, qui interna viscera occupabat, siticulosi esse desinant: contra, quibus calor in extimam cutem non erũpit, sed intus delitescit, intoleranda siti cruciãtur, etiamsi foris nulla se caloris indicia proferant, quę febres omnium perniciosissimæ.

Cur quidam fabricantes non sitiant.

ALBVMEN oui conquassatum, calcique viuæ admixtum, vitri fragmenta ferruminat, ac testacea quæque ita glutinat, vt dissolui nequeant propter lentorem ac tenacitatem glutinosam. Cũ enim calx cuiuis liquori admixta in lapidem induresc at, tum maximè albo oui confusa, quod mucosum est viscoque assimile.

Ferruminare. Souderen.

QVI hortorum cultui deditus est, atque vberẽ ex singulis stirpibus prouentũ consequi volet, obseruare eũ decet, quę inter se cõsentiant, quęq; discordent. Siquidẽ herba altera alterius incremento officit. Sic vitis si in brassicæ confinio consita sit, vel languescit, vel emoritur. Cùm enim vitis succulenta sit, ac brassica humoris præauida, omnem succum allicit, ac deprædatur. Laurus quoq; & hedera viti noxia est, eamque exarescere facit vi calori.

Herbæ alia alijs aduersantur.

Laurus viti inimica.

calorifica atq; exiccante, quod Pseudonardus, quę Lauandula dicitur, pluribus herbis infert intensi caloris ratione, vt Raphanus ob acrimoniam, qua vicina quæque deurit, quo fit, vt temulentiæ aduersetur, quòd vini vim redundat.

Raphanus temulētiæ obsistit.

ALLIA prope rosas consita illas odoratiores præstant, quia alliorum acrimonia ac caliditas insitas illis vires excitat atque elicit: quæ enim ex frigiditate languescunt, calore acuuntur.

Allio rosæ odoratiores euadunt.

Oleæ natura.

OLEA medicina est Ciceri, arcet enim abigitque erucas, quæ illud erodunt ac depopulantur, idque odoris grauitate, qua fit, vt bestiolæ illi non innascantur. Cùm autem olea amaritudine imbuta sit, brassicam herbasque alias pręhumidas marcescere facit: quod ipsum & Origanum efficit, Ruta & Ciclaminus facultate calida atque exiccante. Scio equidem multa huius generis perfici occulta insitaque vi ac totius substantiæ proprietate, sic vt non semper ratio iniri, aut effectus causa explicari possit, iuuat tamē, ac voluptati est Philiatro ac rerum naturalium industria, sagacique inuestigatori probabiles rationes cōminisci: quas si prorsus non assequitur, non tamen rebus manifestis fidē derogat, nec affectus calumniatur, sed naturam eiusq; opificem admiratione prosequitur. Innumera aūt sunt, quorum probabilis ratio reddi potest.

Ratio multarum rerū inexplicabilis.

Verbi causa, Portulaca dentium stupori medetur, qui ex acerbis acidisque contractus est, quoniam glutinosa est, ac lētore prædita, quo ab austeris affectos dentes, & quibus deuinciuntur, neruos lenit, suaq; viscosa humiditate incommodum sarcit. Caliditatis aūt atq; astringendi ratione idipsū facit salis confricatio, aut si paululum casei ouilli viribus dentibus conteratur. Exiccat enim, dentesque stupidos stabiles facit, atque ex frigido humidoque aut acido humore labantes fulcit.

Portulaca dentiū stupori medetur.

HIS

HIS, qui obesæ naris sunt, & quibus olfactus vel vitiatus, vel abolitus est, efficacissimè hunc restaurat Melanthij semen, quod Gith apud Esaiam vertit Hieronymus, Abrotanum, ruta, & quotquot acris vibrantisque sint odoris. Dilatant enim meatum, humoresque atque alienos vapores resoluunt ac discutiunt. Nihil autem, etiam in senibus expertus sum magis præsentaneum, quàm Mentham identidē naribus admouere, cuius fragrantiā manifestè percipiunt, quibus etiam is sensus ad teterrima quæque occalluit, omnisque odorandi facultas adempta est. Raphanus, quæ Antonomaticè Radicula dicitur, primis mensis inferri debet. Sic enim edendi auiditatem incitat, ac stomacho minus officit. Quocirca culpādi nostrates, qui peracta propemodum cœna aut prandio illam esitāt. Sic enim melius perfici concoctionem sibi persuadent, cùm ventriculo infesta sit, nisi aqua saleque conspersa cibo præmittatur, alioqui graues halitus, ructusq; nidorosos ac subolidos excitat: quod si ex ea dissectam particulā vino immergas, confestim fœtorem contrahit ac graueolentiam.

Olfactus vt restituatur.

Mentha olfactum restituit.

Radys.

FERRO rubiginem euestigiò adimit, illique splendorem conciliat oleum Tartari, quod ipsum etiam lentigines emaculat in facie, omnesque pustulas fœdas, quæ frontem mentumque deformāt, abolet vi abstersoria.

Tartarus, Vuynsteen.

CAPHVRA aquæ cœlesti commixta, illam à putredine tuetur ac præseruat odoris fragrantia: similiter & myrrha, atq; Agalochum, vulgò lignū aloes.

Caphuræ vis putredinem à liquoribus arcet.

SVCCVS quoque Cyrenaicus, qui vulgò Benzoi vocatur, Styrax calamites in arcenda à rebus putrilagine, efficacissima sunt. Omnes siquidem vitiatos halitus, auramque pestiferam abigunt, atque ambientem aërem, qui ferè putredinis caussa

 existit,

existit, puriorem reddũt, effluxu grato, ac suaui, qui ex calida siccaque qualitate emanat.

Thitimalli vires. THITIMALLI, cuius septem numerantur differentiæ, succus lacteus verrucas delet vi aduren-ti & caustica. Siquidem ob intensam caliditatem, ac vim penetrãtem, radicem arescere facit, quo fa-cto mox vt scabra quædam crusta decidunt. Pari ratione Hermodactylus, ac Sauina in puluerem re-dacta, atque oximeliti scylliticæ, vel succo Ca-lendulæ commista, clauos collosque abolent etiam in partibus pudendis, cùm à fœdo concubitu con-tracti sunt. *Verrucæ vt aboleantur & claui.*

Vinum quò minus vapescat. AESTIVIS mensibus ne vinum in congijs citò vapescat, aut calore perfundatur, sed inter pro-pinandum frigescat, in labro aqua gelida oppleto collocentur vrcei, aut capaciora pocula, deinde Sal nitrum, vulgò *Salpeeter* insternatur. tanta frigidita-te vinum imbui continget, vt eam vix dentes tole-rent. Huius autem qualitas illum in bombardis strepitum efficit, nullo autem sonitu, nec tam va-lidè explodi glandem continget, si is eximatur. *Nitrũ liquori frigiditatem inducit.* *Quomodo vi-nũ diluendũ.*

SIQVIS dilutius bibere instituit, sac consul-tum existimat vinum plus satis meracum infusa a-qua mitigandum, non id inter edendum moliri debet, sed sesquihora antequam sit accubiturus. Sic enim coalescunt inter se liquores, nec repu-gnanti qualitate concoctioni resistunt. Vulgari si-quidem more diluta, tentant caput, ac rugitus fla-tusque excitant. Acerba quoque vina ac subau-stera dulcibus non commiscenda, nec rubrum can-dido. Negotium enim facessunt ventriculo di-uersarum qualitatum alimenta, cùm aliud prope-rantius, aliud tardius in halitum corporis rapia-tur. Quapropter hunc delectum habendum sua-deo, vt in prandio album assumatur, in cœna verò rubrum. Album siquidem promptè dilabitur, ac

venas meatusque vrinarios peruios efficit, ac dilatat: rubrum verò modo generosum sit, plus alit, sed adstrictionis est particeps. Quod si in eadem mensa vtrumque propinetur, semper album rubro prǽmittatur. Cùm autem diluendi vini rationem non penitùs negligendam censeam, tum illud Plutarchi mihi semper arrisit: Vinum in tempore modicè bibendum potius, quàm aqua diluendum: deperit enim infusa aqua. *Plutarchi sententia de vino diluendo.*

CASTANEAS si quis volet conseruare intactas, nuces basilicas ex iuglande collectas inspergat. Omnem siquidem vliginem atque humorem excrementicium, qui cariosas eas efficit, atque euanidas absorbent, situque obduci prohibent. Est enim eius naturæ nux regia, vt exiccet, humoremque depascat, vnde salubriter tonsillis, vuluæ, omnibusque gutturis vitijs adhibetur, in quem vsum Diacaryon, hoc est, ex nucibus antidotum conficitur, quod omnes à capite fluxiones sistit ac reprimit. Et quoniam venenis resistunt, ac venenati aeris contagia discutiunt: compositio diatesseron, quod ex quatuor rebus conflata sit, a veteribus excogitata est, quæ recipit: Nuces binas ac totidem ficus, folia rutæ viginti, aliquot salis grana, quæ cōtrita si quis ieiunus sumpserit, eo die à venenis, morbisque contagiosis futurus est immunis. *Castaneæ quî seruentur.* *Diarucum.* *Antidoton contra pestē.*

CÆPE præter omnium stirpium naturam decrescente Luna augescit, atque incrementa sumit: crescente minuitur. Id eò fit, quòd Luna immodico illam humore strangulet. Cùm enim natura succulentum sit, vt omnia bulbacea, ac natiuo succo abundè perfusum, Luna crescens humorem quidem illi adauget, sed calorem imminuit, qui potissima causa est, vt incremēta stirpes capessant. Eadem ratione enormiter pingues & obesi steriles sunt, nec progenerant, quòd calore destituti sunt, *Cæpe natura ab alijs stirpib⁹ diuersa.* *Pingues steriles.*

qui excrementum seminale fœcundum efficit ac prolificum. Atque hinc est, quòd Cępe, aloen, acetabulum, croci radicem, scillam, porrum, compluraq; alia natiuo succo turgida in carnario laquearibus affixa progerminare perspicimus: cùm enim succo affatim imbuta sint, calore tātùm opus habent, vt prosileant, ac se proferant.

Famelici ingruente febris.

FEBRES quæ homines edaces efficiunt, diuturnę esse solent, itaque mihi semper visum est melius siticulosos esse febricantes, quàm famescere. Illis enim cùm ex flaua bili febris accendatur, affusa humoris copia, sudoreq; exiccato facilè mitescunt: Istis qui ad cibum auidi sunt, ex humore melancholico, atque acida salsaque pituita febris excitatur, quibus humoribus cùm ventriculus perfusus est, præter rationem edendi cupiditate ducuntur: quò fit, vt ita affecti morbum alant, fomitemque ministrent ac diutius cum febri confli&ctentur. Cùm autem tres sint pituitæ species, vt Galenus testatur, Dulcis, Acida, & Salsa. Prima somnolentos efficit, altera famelicos, tertia sitibūdos: horum omnium maximè diuturnos morbos párit, quæ edaces homines efficit. Quocirca si illos celerius terminari velis, in morbi insultu cibum subducito.

Deplenit.

Vinum quomodo ab acore vindicetur.

VINVM ex ambientis aeris qualitate acescere, æstiui menses nobis commonstrant. Quocirca in specus subterraneos, penitissimaque loca recondi debet, atque accuratè obturari. Quod si ea commoditas desit, lardi carnisque suillæ salitæ sesquilibram aut pro dolij amplitudine maiorem lino obuolutam dolio immittas, sic vt dum vinum depromis, semper id desilire patiaris ad fundū, vsque dum vas exhaustum sit: vinum nec degenerabit, nec vapescet. Omnia enim, quæ illi vitij aliquid essent allatura, in suillam incumbunt, interim arctissimè occludi dolij orificium debet, ne quid aeris subeat, ac

saccu-

sacculo vel sale oppleto, vel humenti sabulo muniri. Sic enim nec vapescet vinum, nec acorem contrahet.

VT autem vinum subacidum, aut acetum vini naturã adsciscat, porri semine effeceris, aut iniectis pampinis, ac capreolis vitis.

VINVM corruptum ac glutinosum lacte bubulo modicè salito restauratur: sunt qui calce, sulphure, & alumine id moliuntur, quæ ne homini infesta sint, ac noxam inferant, Iridis radicem & grana Iuniperi commiscenda suadeo. *Vinum glutinosum vt instauretur.*

QVO vinum palato arrideat, acceptumq́ue sit, atque odore coloreq́ue gratum: Malum medicum, seu pomum citrium gariophyllis vndique stipatũ cado inferas, ita vt vinum attingat, eoque innatet: nam ex madore computresceret, nullum nec vapidum, nec mucidum saporem contrahet, sed palato erit gratissimum.

RVTA herba cùm multis morbis accommodari possit, multæq; illam dotes commendent: tum illud admirandam eius vim declarat, quòd mustela basiliscum præsentissimi veneni serpentem rutæ demorsu præmunita conficiat. Ex quo conijci potest, quãta vi polleat contra venena, ac morborum contagia. *Ruta venenis obsistit.* *Mustela Basilisco hostis.*

MEDICI apud Italos homines facinorosos, qui morti addicti sunt, certo anni tẽpore à præfectis impetrant in dissectiõis vsum, & quò rei medicæ studiosi in re Anatomica exerceri possint. Itaq; ne vllos humores dissipari cõtingat, aut crassiores spiritus euanescere, omniaq; se apertè proferant, Opij, hoc est, succi nigri papaueris binas ternásue drachmas ex vino meracissimo mortem commeritis exhibent, qua potione hausta primum exhilarescere incipiunt, velut risu Sardonio perfusi, mox in somnum, soporemq́; resoluti, morte sopiuntur, *Itali quomodo Anatomiã perficiant.* *Opij vis.*

tanta siquidem pernicitate venas, ac vitalia corripit, vt dissecto eorum, qui opio potionati sunt, corpore, cordi adhæsisse compertum sit.

Vt vinũ aut alius liquor citò acescat.

VINVM aut Cereuisia Soli, ventoque exposita si serius acescant, Sal contusum cum pipere ac fermento subacido commixtum celerrimè id præstant. Quòd si properantius id perfici velis, Chalybis partem, aut laterem semel atque iterum ignitum in vas conijcito, aut Raphani radices immergas, confestim acorem contrahent. Mespila quoque, corna immatura, mora vel ex rubo, vel ex arbore lecta, prunella syluestria hinc inde incisa, cerasia Actiana, quæ foris nigro colore persusa sunt, intus sanguinolento, sapore acido liquores imbuunt, atq; exuberantissimi ruboris colorem conciliant. Quod ipsum etiam præstant anemone flos pratensis, sambuci ebulique acini, & violæ altilis, quæ gariophyllea nobis dicitur, flos spectatissimus. Nam papauer illud erraticum agris frumentarijs familiare, vermiculanti quidem & coccineo rubore liquores inficit: at vsus eius noxius est & perniciosus, sic vt explodendus sit illorum error, qui in angina ac dolore laterali huius vel decoctum, vel dilutum, vel denique stillaticium liquorem, exhibent, cùm astringentis sit naturæ ac narcoticum, hoc est, stuporem inferens, nec sputum promoueat.

Morellen.

Papauer erraticum noxiũ.

Leprosi vt explorentur.

ELEPHANTIASIS, quam lepræ nomine passim designant, abominandus fœdusque morbus est, eoque extra vrbis pomeria ablegantur, qui illo contaminati sunt. Et quoniam aliquando cognitu difficilis est, constituti sunt apud Belgas Critici ac Censores, qui hos explorãt. Ego ex lotio experimentum capio, cui plumbi vsti cineres inspergo: qui si subsidunt, atque in imum vrceoli deuoluuntur, nullum inest corpori huius morbi contagium,

gium. Sin fluitent, atque in vrinæ superficiem hæreāt, infectum esse statuo. Indicat enim humorum crassitiem, atque adustam corruptamque per corpus vndique diffusam melancholiam.

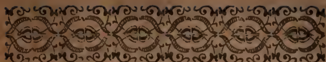
SI QVANDO aurifices incrustandis obducendisque auro poculis intenti sunt, argento viuo id perficiunt, quod calenti foco admotum in fumum, grauesque halitus euanescit. Quod si protenso velamento fumum excipias, is rursus in argentum viuum coit ac conglobatur, quemadmodum fumus ex carbonibus in densam crassamque fuliginem. Quantopere autem res ista metallica auro afficiatur, superius à nobis demonstratum est. Id autem admiratione dignum, quod ex morbo Gallico inunctus si aureum annulum ore gestet, ac dentibus linguaque hinc inde voluet, argentum viuum, quod corpori ex vnctione innatat, in annulum deuolui, sic vt totus argenteus eximatur, ac non nisi igni admotus pristino nitori restituatur. Quocirca consulo eiusmodi ceromate delibutis, vt id crebro factitent, inhæret enim ijs magna metalli huius copia, adeo vt obseruatum sit, incisa vena aliquot drachmas profluxisse, atq; hinc est, quòd tales tantisper pallescant, & tremuli existant, dum aliqua huius metalli portio corpori inhærescit. Quò mirari subit nonnullos scrupuli pondere exhibere puerperis, quò clementius pariant, ancipiti, dubioque experimento, tum pueris etiam ad vermes enecandos, quanquam non diffitear, purum viuumque argentum cæteris esse innocentius, deinde saliua alioque liquore extinctum. Siquidem argentum sublimatum ignis vi ex Calchanto, alumine, arsenico, sale, nitro, & ammoniaco extractum perniciosissimum, cui succedit puluis præcipitatus rubenti croceoque colore, quod nonnulli empirici dimidij scrupuli pondere

Argenti viui affectus.

Argentum viuum auro afficitur.

Aurū ficosis salubre.

De argento viuo prodigij quiddam simile.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI DE NATVRAE DIGNITATE ET PRAESTANTIA.

LIBER TERTIVS.

Qua ratione filij parentum probra atq; ignominiam perferre cogantur, illisque progenitorum scelera atque iniquitates imputentur, adeò, vt horum causa, vel fama, vel rerum fortuitarum iacturam patiantur, aut aliqua in corpore animoq; damna ac detrimenta concipiant.

CAP. I.

XTAT pręclara apud Ezechielem concio, vel potius seuera, atque obiurgatoria Dei expostulatio cum ijs, qui causam progenitorum in se deriuari queruntur, atque iniustè posteros plecti parentum nomine. Quid est, inquit Dominus, quòd parabolā vertitis in prouerbium passim decantantes: Panes comederūt vuam acerbam, & dentes posterorum obstupescunt. Viuo ego, inquit Dominus, ni non erit vobis amplius vsus istius prouerbij. Cùmque Cap.18.

peculiaria ac propria, quæ actualia dicuntur, asci- *Peccata actualia.* titia, ac consuetudine aut improborum commercio accersita, non congenita, insitiua, genuina, naturalia, quanquam magna ex parte ista ex superiore emergant ac pullulent: ita non semper ea vitia, vel etiam virtutes, quæ parentibus insunt, filijs *Alia aliquando parētum, alia filiorum conditio.* communicantur, aut è diuerso. Potest enim pater esse idololatra, decoctor, libidinosus, leno, aleator, cùm filius frugi sit, atque ab huiusmodi vitijs alienus. Vt autem ab Adamo hanc cladem consecuti sumus, ita eadem nascendi principia nacti sumus maximo enitentium parturientiumque dolore ac cruciatu, eundem non sine trepidatione finem, vitæque interitum. Itaque eodem nos luto inuoluit illius procreatio, eandemque aspersit maculam. Nemo autem ex tot milibus non eadē per- *Omni homini similis introitus et exitus.* petrasset, si talis fuisset oblata occasio, si Adami loco constitutus, ijs blandimentis ac pollicitationibus, ijs illecebris inescari contigisset, ita vt in eundem laqueum nemo nostrum non incidisset, non eodem hæsisset luto, si ratione eadem ac modo, ijsdem artibus ac technis mens nostra cœpta fuisset oppugnari. Quemadmodum autem præter Reges *Simile ab ære alieno oppressus.* & Principes, magistratus ac ciuium præfecti, quod apud Belgas iā vulgare est, Rēp. iuuandi studio ære alieno onerant, ac se suosque ciues ac populares arctissimè obligant, acceptique ratione in annuam debiti solutionem obstringunt etiam eos, qui primo quoque tempore nascituri sunt, adeò, vt si serius aut malignè perficiatur solutio, apud exteras nationes detineri possint ac sisti, ita, vt non sit liberum egredi, aut absque mulcta se subducere, nisi aut cōsignata pecunia, aut data fide ac promisso vadimonio factaq; sponsione: ita simili propemodum ratione diabolo sumus obstricti, ac tanquam obærati Adami culpa grauissimo dāno impli-

impliciti, in eum siquidem errorem ac scelus inexpiabile illius transgressione sumus deuoluti, vt nullus hominum ex eo eluctari potuisset, aut se extricare, nisi clementissimus pater deuicta per IESVM CHRISTVM diaboli tyrannide in libertatem nos asseruisset, deleto atque obliterato expunctoque, quod aduersus nos erat, vt Paulus ait, Chirographo, siquidem illud sustulit è medio, quo nos vrgebat hostis affixum cruci, expoliatosque principatus ac potestates ostentauit palã triũphans de illis, tanquam exutis, detectis, ac debellatis, condonans simul omnia nobis delicta, sic vt nihil sit periculi, ne in posterum vlli imputẽtur prioris vitæ commissa: modò fide stabiles conceptaq; illius fiducia toti tam munifico Domino innitãtur. Cæterùm, vt incepta persequar, contingit aliquo modo filios parentum nomine diuexari, ac detrimẽta cõcipere, suisque facultatibus exui, cùm in hæreditatem malè partam, atque opes fraudibus ac versutijs conflatas inciderunt, quæ occulto Dei iudicio plerunque dilabuntur, ac vel incẽdio, vel naufragio, vel populatione depereunt. Sic, vt non patiatur Dominus iniquis parentum rapinis ditescere innoxios, aut diutius huiusmodi bonis frui, quæ aliorum iniuria coaceruata, ac congesta sunt. Simili ratione nonnullos ante diem, ac properata morte confici sustinet, cùm progenitores illorum nomine plus satis sibi blandiantur, nec aliud, quàm opes, latifundia, honores, dignitates, ambitiosos fucososq; titulos meditentur, ad quæ illis per fas, per nefas aditum patefaciunt, nullaq; erecta in Deum cogitatione aut fiducia nihil non moliuntur, quò amplissimo loco possint collocari, cùm plerunq; Deus præmaturè illos ex hac vitæ statione subducat, nec patiatur diu subsistere, atque inanes parentum spes foueri. Quod ipsum Sapien-

Colloss. 2.

Peccatum originis quomodo obliteratũ.

Iudicium Domini in illatis cladibus.

Quando proles damna cõcipiunt ob parentum reatus.

Præmaturus interitus vnde.

Sapien. 4.

Sapientis hac sententia testificari possum: cũ Deo placeret dilectus, viuens inter nefarios, translatus est, raptꝰ est, ne malitia immutaret intellectũ eius, aut fallacia deciperet animũ illius: propterea properauit illum educere de medio iniquitatum. Quod cùm homines videant, nõ intelligunt, inquit, huius facti causam, nec rationem inire possunt mortis tam properatæ, ac celerati interitus. Ita nonnunquam euenit, Dei prouidentia, vt herili filio sublato tota posteritatis spes & expectatio, totiusque familiæ columen labascat ac corruat. Oseas quoque nonnullos orbari liberis in scelerum vindictam profitetur. Sic enim apud illum Dominus minitatur sceleratis: auolabit, vt volucris, gloria illorum à partu, à ventre, & à conceptu, hoc est, infœcundi erunt, ac steriles, nec vllos fœtus concipient, aut liberos propagabunt: quos si genuerint, eos interimam, atque ex hominibus subducã. Proferunt se innumera, nulla non ætate, huius rei documenta: cùm præcipuos heroes, atque aulæ proceres spectemus nõ solùm orbari liberis, sed multum æris alieni contrahere. Quòd autem Dauid orbatus fuerit filio, quem sustulit ex Bethsabea Vriæ vxore, magna subest diuini iudicij ratio. Sequitur enim confestim hanc patrati sceleris tragœdiã grauis vltio, ac vindicta, ira diuina non tam in Dauidem, quàm in puerum accensa. Siquidem Deus puerũ morbo deplorato afflixit, qui septimo die, vt acutis morbis assolet, extinctus est. Non enim passa est extare aut superesse illum prouida Dei iustitia, qui sic prognatus esset: tametsi Dauid referente scriptura, humi stratus atque effusis lachrymis, vt Deus pueri miseresceret, precaretur assiduè. Cuius rei historia salubre documentum cuiq; exhibet, vt quoadusque humana fragilitas patitur, ab omni impudicitia se contineat, tum maximè ab

Orbitas liberorum à Deo.

Cap. 9.

Sterilitas & orbitas à Deo.

2. Reg. 11.

Adulteria cauenda.
Non nimium dolendũ orbitate liberorũ.

mè ab earum complexu, quæ legitimè atque ex Dei inſtitutione matrimonio cõiunctæ ſunt. Deinde ſiquidem orbari cõtingat liberis, ne ſe vexet, excruciet, dilaceret, nec mœrore, luctu, ac lamẽtis conficiat. Quæ enim inſania, ſe affligere ob hæc, quæ reſtitui nequeunt, aut in vitam poſtliminio reuocari? Quocirca laudem meretur Dauidis robur, atque effectuum in tam acerbo luctu moderatio.

Dauid morte pueri nõ contriſtatur.

Sublato enim è viuis puero, cùm paulò antè ſquallore eſſet obſitus, puluere ac cineribus, gẽtis illius more, obductus, nec ad ſummum mœrorem quid eſſet reliqui: confeſtim omnem excuſſit mœſtitiam ac regali ſplendore accubuit. Quod verò ad reliquam tragœdiæ partem attinet, quæ non minus, quàm prior, funeſtum ac luctuoſum habuit exitum: Dominus Dauidis offenſus facinore, atroces minas ac terrores per Nathan prophetam illi denunciat, quòd expugnato legitimo toro pudicæ matronæ, extinctoque tam fido duce Vria, maledicendi occaſionem ijs dederit, qui alieni erant à Dei religione, at non ſolùm illius cultoribus inſultant, ſed in Deum etiam ſunt contumelioſi atque iniurij.

Adulteria nõ impunita.
2. Reg. 12.

Cæterùm, vt reliquam argumenti partem exequar: contingit nonnunquam liberis parentũ culpa aliquam notam infamiæ vel ignominiæ inferri, aliquod probrum aut dedecus impingi: verbi cauſſa, ſi mater adulterio contaminata eſt, ſi bibacula atque ebrioſa, vllaque infamia inſignita, in liberos parentum mali deuoluitur. Ita ſi quis ex inceſtu atque illicito concubitu ſit procreatus, aut naturali quidem congreſſu, ſed extra connubij ſocietatem proſeminatus (vnde conſuetudo inoleuit, vt tales proles naturales vocentur) huiuſmodi cõditionis hominibus paſſim inſultant populares, ac conuitijs onerant, vt eſt natura mortalium in laceſſando prõpta, procax & temeraria, quanquã iſta

Liberi quando ferre coguntur parentũ probra.
Qui filij naturales.
Procacitas hominum.

ista criminatio in hominum deprauatis affectibus magna ex parte consistat, cùm nulla penes liberos culpa resideat. Nec enim puduit Euangelij scriptores in enumeranda Christi generatione plerosque recensere, qui extra coniugij statum sunt procnati: quod ipsum studio ac data opera factum interpretatur Chrysostomus, ac plerique alij: ne quis intumescat progenitorum dignitate ac præstantia, nec animum deijciat, si humiles & abiectos sortitus est, aut qui nullis viribus enituerunt, modò ipsi ad res preclaras aspirēt atq; enitantur. Siquidē propria ac genuina virtus quemque nobilitat, nō aliena aut ascititia, quę ex progenitorum primordijs mutuatur. Vt enim ignauum nec parentum, nec patriæ splendor illustrat: ita nec virtute præditum maiorum illaudata vita commaculat,

Homil 3. in Matth.

Nemo insolescat progenitorum nobilitate.

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Haud ea nostra voco. *Metamor. lib. 13.*

Quò spectat illud Satyrici:

Malo pater tibi sit Thersites: dummodo tu sis *Iuuenalis*
Aeacidæ similis Vulcaniaque arma capessas: *Saty. 8.*
Quàm te Thersitæ similem producat Achilles.

Quæ commonstrant veram nobilitatem ac decus nō tam proauorū stēmmate & imaginibus, quàm virtute, quàm integritate vitę, quàm morum probitate metiendum: denique non despiciendos vilos, quamlibet humili abiectoque loco natos, quātumuis vilibus modicisque parentibus ortos, modò frugi sint, atque ad præclarissima quæque sibi aditum patefaciant. Quod ipsum tota ista apud Ezechielem concionis series, atq; enarratæ rei amplificatio commonstrat: qua prolixe sinistra, inconsulta, temeraria, improuida, inconsiderata hominum etiam in Deum iudicia vellicat ac reprehendit.

Nobilitas quæ solida.

tur, cuius motu atque agitatione abditę obscœnæque partes turgescunt ac despumant in libidinem, cùm remotissima membra pedes, brachia, armi, suræ, fœmora, ceruices, genę serius alimento ac vitali succo perfundantur. Cùm itaq; pudenda mẽbra hepatis munere exquisito ac salubri succo saginentur ac pinguescant: primò omnium conualescunt ac virile robur concipiunt, sic vt oborta etiam leui tacitaque cogitatione inguina indecorè intumescãt, & qua vi imbuta sint, patefaciant. Cuius rei indicia etiam impuberes proferunt, quibus illæ partes, tametsi imbelles sint, & denegata generandi facultas, spiritu tamen distentæ eriguntur, atque ex decubitu in dorsum rigescunt, salubri sanitatis, bonique habitus argumento. Ita licet conualescentibus sint infirmæ fractæque vires, ac morbo attritę membra languida, corpus macilentum ac strigosum: pars tamen illa secretiore loco collocata, quæ Ciceroni mentula dicitur, primùm recuperatæ valetudinis indicia profert. Eò siquidẽ præ cæteris alimenta deferũtur propter vicinitatẽ, & quòd precipuis mẽbris ea pars cõnexa est, atq; ex vna venarũ, atq; arteriarũ neruorumq; propagine producta. Quod si morbo defuncti ac conualescentes, maturius quã par est, & quàm vires patiantur, se Veneri dedant, exhausto puriore succo ac vitali spiritu, lethaliter affliguntur, omniaque illis vergunt in deterius. Siquidem syncerior puriorque alimenti pars ac roscidus humor, quibus membra arida atque extenuata, morboque exhausta madescunt atque irrigantur, absorbetur, ac velut lactis cremor, emungitur: quò fit, vt vires quibus nonnihil incrementi accesserat, concidant ac conterantur. De mulieribus verò alia est ratio, quæ concubitu minus, quàm viri, delassantur, imò vires ex eo concipiunt, ita vt nonnullæ impendio salaces, huius rei causa aliquando mor-

Sanitatis indicia in pueris.

Erectio genitalium sanitatis indiciũ.

Venus incõmoda in valetudinarijs.

Mulierum salacitas.

fusa. Est quidem cuique membro sua vis insita ac facultas attributa, nempe oculis visus, auditus auribus, naribus olfactus, & odoratio linguę, ac palato sapor, & gustatus, qui ex sensibus omnibus maxime voluptarius, vesica eiusque musculi reddendo lotio, intestina deijciēdis excremētis inseruiūt. Partes genitales progignendis liberis, perficiendoque concubitui sunt destinatæ: ita alia membra alijs officijs instructa sunt ac dedicata: quorum singulis temperantia moderatioq; adhibenda. Siquidem oculi obtutu continuo fatigantur ac caligine offunduntur: Aures intentiore sonitu obsurdescūt, vt omnibus fabris ferrarijs. Sapor immodico vel cibo vel potu aboletur, omniaque efficiuntur insuauia atque insipida, sic vt etiam stomachus alimenta respuat atque auersetur. Nares odorandi facultate præditæ, affusa pituita, ne fragrantissima quidem percipiunt. Partes quoque genitales, quibus singula membra inseruiunt, & si fortè illæ defecerint, aut exhaustæ sint, succentoriata adminiculantur (quam ex toto corpore humores ac spiritus eò deriuantur, ac confluunt) si immoderata ac profusa libidine defatigētur, non tam ipsæ, quā tota moles corporis flaccescit ac collabitur. Quocirca in conseruandis naturæ viribus, in roborando firmandoq; totius corporis habitu omnia moderatè ac temperanter instituantur, quo quisque maturè ac tempestiuè, nullaque molestia senescat, ne libidinosa adolescētia animum morosum ac querulum corpus effœtū ac flaccidum senectuti tradat.

Cuique parti sua vis insita.

Omne nimiū perniciosum.

Fabri cur surdastri.

Omnia membra suis officijs distincta.

De aura atq; aeris effectu, tum flatuum ventorumq; nominibus natura, ac viribus in excitandis morbis, ac permouendis humoribus, qui agitati mēti damna nonnunquā inferūt.

herbis, arboribus infesti sunt, ac damna inferunt.
Promanat autem atque effunditur ventus ex aere auraque concitata ac commota, quò fit, vt modò placidus sit, bladus, ac suauis, modò validus atque impetuosus pro ratione aeris tranquilli, vel agitati. Sic vt ventus non aliud statui possit, quàm effluxus atq; effusio commoti aeris, qui vires & alimẽta concipiat ex terræ exhalatione & vaporibus. Vel, vt Victruuius ait, Ventus est aeris fluens vnda incerta atque instabili vi incitata. Quod ipsum cùm designaret Seruator, Spiritus, inquit, vbi vult spirat & vocem eius audis, sed nescis vnde prodeat, & quò se proripiat. Sumpta siquidem similitudine ab externo flatu Nicodemum instruit, qua vi, & quàm arcano effectu Dei spiritus hominum mentes afficiat. Vt enim spiritus aereus non cohibetur, nec conquiescit vllius arbitrio, sed instabilis est & inquietus, suoque impetu fertur, atque hinc inde impellitur: ita vt per omnia diffusus sonitu effectuque se prodat, nō visu: rebus terrenis nunc salutaris, nunc exitiosus, ita spiritus Diuinus tacito atq; afflatu humanas mentes pulsat, atque agitat, impellit, rapit, inflammat, incitat, transformat, atq; homines ex carnalibus spirituales efficit. Vt autem mens atque humanus animus diuino spiritu subsistit ac fouetur: ita corpus hoc spirabile atque animale externo aere ac salubri aura nō minus, quàm cibo ac potu recreatur. Est enim aeris ac spiritus, quam haustu intra corporis nostri recessus concipimus, non minus, quàm alimentorum vsus necessarius: absque istis enim aliquousque subsistere potest humana natura: nam septenis nouenisque diebus, vt assolet, inedia tabescentibus, absque verò aura circumfusoq; aere ac flatibus, ne tantillo quidem momento perdurare poterit, quin suffocetur. Quò autem is purior sit, ac minus habet contagij,

Ventorum origo.

Ventus quid.

Ioann. 3.

Locus Euangelicus explicatur.

Spiritus Diuinus aereo spiritui comparatur.

Inedia quando perniciosa quousque.

eò corpori salubrior ac magis salutaris. Si enim aer contagiosus sit ac pestilēs, cibo vitioso ac venenato est nocentior. Siquidem cibus vomitu excuti potest, ac caloris naturalis beneficio concoqui, at spiritus auraque pestifera non facilè domari potest aut confici, vbi intimos corporis recessus occupauit, uam confestim cor ac spiritus vitales inficit opprimitque. Quocirca communis hic aer (qui respirationi subseruit & cuius adminiculo spiritū hinc inde reciprocantem producimus atque attrahimus) accuratè obseruandus est. Nec minor habenda ratio, in stabilienda sanitate, ventorum qui ab aere promanant ac diffunduntur non solum in libero apertoque aere, cui subinde nos exponimus, sed etiam in construendis erigendisque ædibus, in cōstituēdis porticibus, vestibulis, fenestris, ostijs, omnique prospectu, per quem in triclinia ac cœnacula externi flatus se ingerūt, quò salubri aura nos reficiant, non offendant graues atque insalubres halitus. Quod cùm Hippocrates in peste, quæ totā Asiam depopulabitur, ac Græciam exhausit, studiosè obseruaret: multa hominum milia ab illa vindicauit. Marcus quoque Varro cùm Corcyræ esset, in omnibusq; passim ædibus ægroti decumberent, inducto fenestris nouis Aquilone, atque obstructis quæ Austrum admitterent, ianuaq; permutata, comites ac familiam incolumes reduxit. Sic apud Belgas maritimos, quoniam multæ ciuitates Austro atque Africo sunt oppositæ, homines plurima anni parte ægrotant, ac pituitæ fluxionibus sunt obnoxij. Quò spectat illud Victruuij: In insula Lesbo oppidum est Mytilene magnificenter ædificatum atque eleganter, sed positum non prudenter, in qua ciuitate Auster cùm flat, homines ægrotant, nam is ventus putredinis causam præbet, cùm Corus Circio affinis ab occasu solstitiali

Spiritus vitiosus alimento nocentior.

Obseruatio in constituendis ianuis.

Hippocratis in peste consilium.

Varronis in peste consilium.

Lib. 1. cap 5.

tiali spirât, vulgò *Noordtwest*, homines tussiunt, cùm Septentrio atque Aquilo, restituuntur in salubritatem. Ex quibus liquidò apparet instabiles vētorum impetus humanis corporibus morbos inferre, ac valetudinem deteriorem efficere: quos si euitare atque excludere liceat, minus morbis quemque tentari contingat: aut si fortè ex causa aliqua contracti fuerint, vbi flatibus noxijs aditum præcluseris, expeditius sanescent ac consopientur. Veteres, quoniam quatuor sunt cœli regiones ac limites, totidem constituerūt ventorum discrimina, quos eleganti carmine complexus est Ouidius. *Venti cardinales quatuor.*

Eurus ad auroram Nabathæaque regna recessit,
Persidaque, & radijs iuga subdita matutinis.
Vesper & occiduo quæ littora Sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro. Scythiam septemque triones
Horrifer inuasit Boreas. Contraria Tellus
Nubibus assiduis, pluuioque madescit ab Austro.

Metam. lib. 1.

Alij quibus visum est exactius omnia demetiri, duodecim dinumerant. Nostra verò ætas nautarum nauigatione edocta ob vastum ac spatiosum Oceani ambitum marisque mediterranei longissimos tractus, duos & triginta statuunt, eosque in versoria ac pixidecula nautica, vulgò *Compas* exhibitos, continenter intuentur, atque intempesta nocte etiam, cœloque nubilo ac caliginoso, illius vsu & commoditate cursum dirigunt, portusque destinatos assequuntur. Nec est recens, aut nouitiū inuentū hæc pixidecula, cùm Plautus etiam huius meminerit: *Pixis nautica duo & triginta ventos statuit.*

Quin tu quod perijt, perijsse ducis?
Cape versoriam, recipe te ad herum.

Trinum act. 4. scena. 3.

Cæterùm viris politicis, qui à nauigandi consuetudine sunt alieni, non tam ventorū numerus, quàm

De aere & locis. natura effectusque excutiendi. Quisquis enim ex Hippocratis præscripto valetudini optimè consultum velit, quadripartitas anni distinctiones (quatuor tempora nostri vocant) obseruet: denique ventos calidos frigidosque, quibus omnes passim sunt expositi. Habent enim momenti plurimum ad tuendam valetudinē, ac morbos propulsandos ventorum concursus & aeris constitutio. *Aura & vẽti corpora immutant.* Siquidē non tam corpora, quàm animi hominum mutationem subeūt pro cœli ac ventorum ratione, ita vt etiam sani aliter affecti sint cœlo nubilo ac turbulento, aliter sereno, ac placido, aliter spirante Zephyro aut Fauonio, aliter sæuiente Austro, vel Africo, adeò vt non modò corpora sint agiliora, sed mentes etiam erectiores, expulsaq; omni morositate, magis tractabiles, vbi cœlum suaui vernantique aura, ac vento placido perfunditur. *Animus ab aeris intemperie vitiatur.* Cæterū quò singula ad amussim exigantur, Ventorum nomina doctis, ac plebeis vsitata, conditiones, vires, effectusque obiter percensebo: quo quisq; declinare possit, quæ nocitura videbuntur, atq; ijs se tutò obijcere, quæ salutaria fore sperat, atque innoxia. Ab ęquinoctiali seu vernali exortu, qui perficitur vbi Sol Arietem subit, Subsolanus progreditur, *Oost* Germanis Lauante Italis, ventus magna ex parte salubris, & qui animi mentisque nebulas discutit, antelucano autem subfrigidus est, meridie vergenteque in Austrum Sole, tepescit, ac languidum calorem concipit, nostrates *Lau ofi zoel* vocant, cùm corpora non æstu immodico infestantur, sed flaccido calore tepefacta languescunt ac nauseant, Belgæ *wanlustich* vocant, Cor. Celsus atque Ouidius Egelidum, cùm inquit, *Subsolani venti, qui ab ortu progreditur, effectus.*

Lib. 6. *Et gelidum Borean, egelidumque Notum.*

Aestate autem media vbi feruescit Sol, æstum Subsolanus excitat, ac flauam bilem accendit, ex cuius

inflam-

inflammatione febres ardentes pullulant: Hyeme vero paulo mitior est, ac minus quã Aquilo, asper ac rigidus. Eurus orientali vento affinis, effectuque proximus, ad læuam versus meridiem nonnihil declinat, sic dictus, quòd ab auris procreandis mouendisque diluculo, orto primùm Sole moueri incipiat, vulgò *Oost zuydt oost*, nam in illo cœli cardine Apeliotæ seu Subsolano assistit, nõ longo interuallo proximus. Aestiuis autem mẽsibus feruidus est, vrentesque febres excitat: & quod in Belgica à me sæpiùs obseruatum est, grassante morbo aliquo populari, vt illo spirante assolet, carbunculos ac tumores contagiosos in inguine & sub alis parturit, rubentesq́ue pustulas atque exanthemata, quæ in extima cute efflorescũt atque ebulliunt: cùm enim tepidi caloris sit particeps, admixta scilicet nõnulla humiditatis portione, aliquam putredinis atq; inflammationis causam sanguini præbet. Hibernis verò mensibus intensissimũ frigus adfert, quod plerumque nix subsequi solet, ac rigidissimæ pruinæ, adeo vt qui huic vento se exponunt, ægre nares, faciem, oculos, genas, à penetrabili vrentique frigore tueri possint: quæ vis & Vulturno asscribitur vento violento ac præ feroci, quem in eodem ordine nonnulli collocant, tametsi paulò ab Euro digrediatur. Proximũ locum versus meridiem sortitur Euronotus *Zuydtoost*, qui æstate magna ex parte serenus est, tametsi nonnũquam non modò aera, sed etiam mentem nebulis ac caligine offundat: cùm enim aliquando turbulentus existat, animo melancholiam adfert, sed quæ facilè discutitur. Siquidem non acer est aut acerbus in concitandis humoribus, vt plerique alij. Vt autem mari fluctus ventorum violentia intumescunt atque attolluntur: ita quoque in humanis corporibus eadem vi agitantur humores atque exęstuant, quorum vapo-

Euri locus et effectus.

Eurus aliquã do pestis causa est.

Eurus hyeme frigidißimus.

Vulturni natura.

Euronoti effectus & flatus.

Simile à marinis fluctibus vento agitatis.

Venti etiam animo intemperiem adferunt.

res ac fumi sursum delati, mentem inquietam reddunt, animumque morosum, difficilem, querulum, præfractum, durum, intractabilem, adeo vt subsistente illa affectuum intemperie, non facilè ab huiusmodi hominibus quidquam impetraueris, aut possis obtinere, præsertim mulierculis aut auaris seniculis: qui cùm sint suspitiosi, odórantur plerosque insidiosa quadam ciuilitate aliquid venari ac captare, quos indignatione quadam repulsos maledictis onerant, nisi forte tempestiuè atque in tempore, quod omnium primum est ac præcipuum, accesseris. Sunt enim qui dextrè sua negotia perficiunt, ac captata occasione, arreptaque opportunitate.

Opportunitas captanda.

Ex Virgilio desumptum, Æneid. li. 4.

Pertentant aditus & quæ mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus.

Quocirca cùm multa sint, quæ naturæ humanæ conditionem permutare sunt idonea, tum maximè ventorum concursus auræque instabiles motus, quorum impulsu non modò corpora, sed spiritus animalis incommoda percipit, ipsaq; mens intemperie quadam afficiatur, adeo vt pro aeris ac flatuũ varietate, modò nubila existat ac turbida, modò serena, placida, sedata: quanquam victus vitæque intemperantia multũ momẽti adferat in constituendo corporis habitu, fouendisque affectibus. Inter ventos autem, qui hominibus maximè infesti sunt, ac valetudini officiunt, Austrum refero *Zuydt*, natura effectuque calidum, ac humidum. Eo siquidem flante terra madescit imbribus, atque humore affatim perfunditur, quò fit, vt corpora prõptissimè putrescant, atque humorum corruptelas concipiat, catarrhos quoque excitat ac defluxus in fauces, vocalem, arteriam, ac pulmones, hinc coryzę, raucedines, tusses, morbi comitiales, vertigines, lethargus, apoplexia, lippitudines, surditates, aurium

Auster insalubris.

Auster quos morbos excitet.

rium ſonitus, multaque alia, quæ cūmulatè ſpirā-te Auſtro emergunt ac ſcaturiunt. Obſeruaui aūt ſæpius diuturno eius flatu grauidas abortire, ac partum excutere, obortoque immodico profluuio periclitari. Cùm enim partes corporis, ligamenta, herui, muſculi, membranæ, anſæ, omenta, quæ geſtando oneri inſeruiunt, flacceſcere incipiant, ipſumq; vterum concepto humore nimio, lubricum fieri ac ſenſim dilatari contingat: fieri nequit, vt natura onus perferat, ac legitimū geſtationis tēp⁹ aſſequatur, præſertim vbi poſt ſiccitatē ac ſqualores humida tempeſtas inciderit, quæ cùm ſiccis ac biliofis corporibus non incommoda, tū pituitoſis atq; humidis, nempe pueris ac mulieribus, quique paluſtria atque vliginoſa loca incolunt cū primis noxia, eoq; fit, vt infantes atq; impuberes implacabili tuſſi infeſtentur, *kindthoeſt* Belgæ vocant, quòd ſingultu quodam prodeat, nullis admiſſis indicijs, aut reſpirandi ſpacio. Cùm enim continenter, ac laborioſè, nullaq; interpoſita mora tuſſiunt, irritus tamen eſt conatus, nec quicquā proficiunt, adeò, vt intercepto occluſoq; anhelitu, ſuffocatio immineat, atq; obturatis ſpirandi fiſtulis anima ac ſpiritus, qui vltrò citroque commeat ac reciprocatur, poſtico prodeat erumpatq, nō ſine maximo vitæ diſcrimine, niſi natibus vtroq; genu arctè compreſſis illum cohibeas ac reprimas: quò ſpiritus, qui inuerſo, ac præpoſtero tramite ſibi viā molitur, atq; aliūde erumpere geſtit, reſiliat, aſſuetasque ſpirandi fiſtulas repetat. Contrahitur aūt hoc tuſſis genus ex humore tenui ac fluido, qui nō conglobatur aut concreſcit, ſed in pulmonis conceptacula effunditur ac diffluit, adeò, vt naturæ vis, ac facultas tam liquidum excrementū nec coarctū aut concretum expellere nequeat. Vt enim gutta aquæ aut alterius liquoris in tabulam, aut planitiem

Auſtri incommoda in excutiendo partu.

Auſter billoſis non incōmodat.

Auſter pituitoſis noxius.

Tuſſis à liquido humore moleſtus.

Tuſſis pueros ſtrangulans.

Simile à re liquida & fluēda.

planitiem effusa non coit, sed diffunditur ac dissipatur, ita vt primorib9 digitis prehendi nō queat: ita humor is è capite in fauces ac vocalem arteriā, pulmonumque fibras delapsi subduci nequit, quāquam natura continenti tussi hunc excussisse laborat, sed frustrà, quoniam ob tenuitatem contactū subterfugiat atque elabatur: crassa quoque pituita, quæ tanquam viscus pulmoni inhæret, non minus, quàm tenuis homines fatigat, sed nullo strangulandi periculo. Hos itaque morbos ac valetudinis incommoda Austrini flatus corporibus inferunt, multisque alijs causam præbent ac seminarium. Siquidem liquefactis diffusisque vndiq; humoribus tumores articulares, ac dolores podagrici excitantur, quibus afflictæ singulæ corporis partes ad omnes functiones, ac munia redduntur inidoneæ. Quòd verò ad internas vires atque animi munera attinet: mens flante Austro languida est, demissa, stupida, deiecta, somniculosa, & quę oscitanter omnia aggrediatur. Hæc quoque vis in rebus inanimatis se profert ac vires exerit. Siquidem obseruamus, spirante Noto, in ędibus omnia flaccescere ac madida esse, lintea, lodices, tegeticulas, stragula, papyrum, membranas, cartas geographicas, reliquamque suppellectilem: paludes quoque ac stagna, amnes, flumina, Oceanum, turbida spectari atque vmbrosa: Spirante autem Aquilone, omnia pellucida, clara, splendida, defecata, ita vt fundus sit conspicuus, omniaque in imo se spectanda proferant. Simile quiddam accidit in sanguine & humoribus, quorum sordes & feces emergunt Austrinis flatibus, ac menti caliginem inferunt, recondunt verò se ac subsidēt, flante vel Subsolano vel Zephyro, alijsque ventis placidis perspirantibus, hinc maxima in animis hominū alacritas, mentisque erectio, vbi cœlum Solis splēdore

Auster articulares dolores mouet.

Auster animo grauis.

Auster omnia obnubilat, Aquilo serenat.

dore nitescit:maxima contractio, animique mœror & deiectio, si quando aura caliginosa est ac nubila, ventique turbulenti sæuiunt. Simili ratione imminentibus pluuijs, spiranteque vel Noto, vel Africo, cloacæ, stagna, paludes, foricæ, latrinæ, aliaque loca proluendis sordibus destinata graues halitus effundunt, atque esculenta quæque vitiant, ita, vt minus diu asseruari possint.

Aer serenus mentem exhilarat.

Noto spirante paludes olidæ.

Venti collaterales atque intermedij, qui à meridie nonnihil declinant, ac versus Occasum hibernum paululum deflectunt, pares cum Austro & Africo vires obtinent, inter quos refertur Lybonatus atque Austroafricus *Zuydtwest*, ab illa enim cœli plaga proruit ventus turbidus ac nimbosus, non minus corpori, quàm animo mentique infestus: habent enim eam vim flatus impetuosi, vt humores in imis visceribus, velut sentinam in nauibus, commoueant: quorum fumis & vaporibus agitata mens, intemperies concipit, affectibus commouetur, incandescit, tumultuatur, inquieta est, ac non secus, quàm Oceanus, æstuat ac feruescit, ita, vt spiritus quoque aerei ac mali Genij aliquando se tempestatibus ingerãt, ac faces ministrent, mentique humanæ se tacitè ac latenter insinuent, eãq; vexent, lacerent, exagitẽt. Vulgare est autem apud Belgas plerosque emotæ mentis, & quibus sensus diminuti sunt, aut spiritus animalis vitiosa aliqua qualitate imbutus, triduo etiam antequam tempestates & venti ingruant, tumultuari, omnesque vicos, compita, plateas, angiportus circumire ac concursare modò silentes ac taciturnos, modò clamosos atque obstrepentes, ita, vt vulgus dictitare soleat, Suborituram aeris intemperiem, atque vt ferè assolet, imminere tempestates, imbres, procellas, turbines: Contrà, vbi sudum est cœlum, ac tranquillum, ventisque placidum existit: omnibus se co-

Lybonoti & Austroafrici natura.

Genij mali ad inferenda dãna presto.

Mens quibus vacillat, ab aere citò offenduntur.

se comes præbent, blandos, suaues, affabiles, festiuos, lepidos, sic tamen vt ridiculos subinde mores ac facetos exprimere non desinant, ex quibus facilè coniecturam feceris; quo sint corporis habitu, qua mentis constitutione.

Africi natura.

CAETERVM inter ventos, qui in Austri cõfinio constituti, ab Occasu hiberno perflant, nullus Africo, vulgò *Zuydtweest*, impetuosior, aut procellis fœcundior, nam tonitrua ac fulmina æstiuis mensibus profert, sæuasque tempestates parit, adeò, vt culmina conuellat, sata prosternat, naues in vada ac scopulas illisas ad naufragia impellat, æstate tamen, quàm hyeme, minus diuturnus: vt enim subitò exoritur, ac furibundus est: ita confestim desinit ac consopitur, acuit autem huius iras ventus ille, quem Horatius Iapigą vocat, *Vueest-zuydt weest*, omniaque exasperat, & sæuiora efficit: qui etiam magna anni parte stationem suam constanter tuetur, expulsisq; alijs ineunte hyeme cõtinenter spirat, maximo nauigantium incommodo: æstate autem media magis placidus est, ac minus turbulentus. Qui verò ab æquinoctiali Occasu se proferunt, nempe, Zephyri ac Fauonij, *Vueest*, Italis ponente ineunte vere atque hirundine prima, placidi sunt, amœni, blandi, suaues, quique omnia fouent ac recreant, siquidem moderato Solis calore tepefacti, stirpes ad flosculos eliciunt, omniaque rediuiua præstant, ac renouant, adeò, vt etiam sanguinem ac syncetos humores, qui hyeme delituerunt, proferant, discussaque mœstitiæ atque animi nebulis, mentem hilaritate ac lætitia reficiant. Desinente tamen autumno, anniq; circuitu in hyemem inclinato, venti Occidentales inclementer sæuiunt, terrasque ac maria turbulẽta tempestate concutiunt: in excitandis verò morbis frigidis ac pituitosis non minus, quàm Austrini flatus,

Iapix ventus.

Fauonij natura.

ni flatus, noxij sunt ac periculosi. Vēti autem Occidenti ac Septentrioni confines, ac finitimi tres enumerantur, Corus siue Argestes, *Weest, noordtweest*, Circius ab occasu solstitiali: *Noordtweest*, Thracius *Noordt, noordtweest*, venti omnes validi, qui marinos fluctus furenter quatiunt, diruptisq; ac cōuulsis aggeribus Oceanū in continentem longè lateque deuehunt, duabus autem anni partibus potissimum, vigent, declinante autumno, atque aduentante vere: præsertim mense Martio: quibus tēporibus grandines, nimbos, procellas, fulmina è sublimi deijciunt, ita vt vno temporis momento, aut perexiguo saltem internallo tres illi inter se cōglomerati, proruant, magnaq; detrimenta hominibus, satisque inferant. Emergūt autem ex ijs, ac plerisque alijs, repentini, subitique flatus, qui in concitatissima aeris intemperie, ignotos globos, ardentesque faces eiaculantur, vt Præster, Ecnephias, ventusq; Typhonicus, Paulo Apostolo infestus. Obsernata sunt hæc superioribus sæculis, cùm alijs, tum maximè Vergilio, qui ea hisce versibus complexus est, quæ singulis anni temporibus non sine insigni clade, atque annonæ iactura nobis obueniunt.

Cori & cori, qui ibi affines sunt, natura.

Acto.27.

Quid tempestates autumni, & sydera dicam?
Atque vbi iam breuiorque dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris, vel cùm ruit imbriferum ver.
Sæpè ego, cùm flauis messorem induceret aruis
Agricola, & fragili iam stringeret ordea culmo:
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ grauidam latè segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent, ita turbine nigro.
Et pluuia ingenti sata læta, hominumque labores
Diluunt.

Georg. lib. 1.

Corporibus quoq;, quæ non minus, q̄ culmina conuellunt, multos morbos inferunt. Siquidē vere &

re & autumno, tum præſertim menſe Martio, articulis, neruis, muſculis, membranis, tendinibus puncturas, rigores, contractiones, palpitationes, laſſitudines vlceroſas accumulant, ita, vt ſic affecti, futuræ tempeſtatis prognoſtica edant, & qualis ſit exoritura aeris intemperies, indubitâter denuncient ác præſagiant, noſtri *Vueerwys* vocāt, hoc eſt, euenturę tempeſtatis præſcios, quales ferè ſunt valetudinarij, quique morbida ac ficoſa cadauera circumferunt: & quemadmodum huiuſmodi vēti morbos, ac febres, multaque valetudinis detrimenta adferunt, ac ſanitatem vitiant: ita ſolo fœcundo ac fertili, excultisque agris ad ſementem atque vberem meſſem officiunt. Terra ſiquidem non minus vento rigido perflata, quàm pluuia triſti atque inſuaui madefacta, non ſalutares herbas, ſed lolium, Zizania, ſentes, carduos, lappas, tribulos, vepres profert, quæ ſata ſtrangulant, niſi ſedulò extirpentur. His proximè adſiſtit Septentrionalis *Noordt*, Italis Tramontano nonnullo ad ortum progreſſu, Aparctias *Noordt, noordt ooſt*, Aquilo ſeu Boreas ab æſtiuo, ac ſolſtitiali ortu medium locum tuetur: *Noordt ooſt*, Cæcias verò *Ooſt, noordtooſt*, ab Aquilone Subſolano ſeu Apeliota ſtipatur. Septentrionarius natura effectuque frigidus, & ſiccus exiſtit, magna ex parte ſerenus, licet aliquando pluuius, mitigat autem Cori ac Circij ferociam: vbi enim plus ſatis ſæuitum eſt, ac iam propemodum ſunt defeſſi, in ventum Septentrionalem ferè deſinunt, ſic, vt mox aura miteſcat, ac tempeſtas ſopiatur: quocirca vnicè eò transferri cupiunt hos ventos indigenæ: nam ſi verſus Auſtrum ferantur, recrudeſcit intemperies ferocius, ac rurſus nouas vires concipit, quò ſit, vt quotannis multæ roſtratæ naues, ac vaſtæ holcades periclitentur, atque in ipſo ferè portus

Valetudinarij auræ iniurijs obnoxij.

Aura rigida ſatis noxia.

Septētrionalis venti natura.

portus aditu in breuia & syrtes, vadaq; cæca, ad latentia illisæ dissoluātur, incredibili merciū iactura ac dispendio. Quocirca ventus Septentrionalis, nō solum Coro & Circio salubrior, sed etiā sedatior, atque in concitādis ciendisque tempestatibus mitior: tametsi hibernis aliquando mensibus rigidus sit, ac violenter spiret, quo fit, vt catarrhos excitet, pleuritides, atq; anginas, sed alia, quàm Auster, ratione. Siquidem spirante Noto humores liquefacti, sponte dissoluuntur, atque è capite in subiectas partes defluunt. Septentrionali verò atq; Aquilonio flatu, quoniam constringi contingat musculos ac membranas, pituita exprimitur, quemadmodū complicatis compressisque in pugnum digitis, ex spongia aquam extundimus. Quacunque autem anni parte hi venti spirant, frigore corpora afficiūnt, meatus constipant, aeris contagia dissipant, coactoque intus calore natiuo, concoctioni auxiliantur. Cùm autem Austrini flatus, dissoluta corporis compage, membrisque languore ac veterno affectis, homines somniculosos efficiant, oscitantes, flaccidos, veternosos, nauseantes, desides, atq; ad obeundas vllas functiones aut exercitationes imparatos. Tum Aquilonij. Hippocrate teste, agiles præstant viuidos, erectos, alacres, gesticulosos, atque ad quiduis aptos, præsertim quibus habitus est humidior, ijs enim naturæ munera ac functiōes melius perficiuntur, omniaq; salubrius procedunt, quemadmodnm siccis aridisque corporibus, humidus cœli status salutaris, eo enim nimus frigore rigent, aut vruntur calore. Cùm itaque duo isti venti Auster & Aquilo, illisque vtrinque affines in tota ferè Europa vicissitudines anniuersarias constituant, præ cæteris hos obsercandos censeo: nullus enim ventorum per totum anni circuitum spirat constantius: siquidem cessante sopitoque altero,

Auster & Aquilo diuersa ratione catarrhos mouent.

Simile à spongiæ compressione.

Lib 3. Apho.

Auster et Aquilo præcipui in mouēdo aere.

alter exoritur, suamque stationem tuetur: tametsi cæteri paulò ante memorati suas vices etiam sortiantur, sed qui celerius conquiescant ac desinant. Quocirca horum vtriusque habenda ratio, non solùm in tuenda valetudine, profligandisque incommodis, sed cùm iter ingredimur, aut cùm terra marique nos aeri committimus. Hoc enim longa obseruatione compertum habeo, Aquilonem noctu exortum non esse diuturnum, aut stabilem, nec triduo in ea statione atq; ijs excubijs consistere. quod Aristotele teste, etiam Homerus, dum Vlissis errores prosequitur, indicauit.

Tertia lux nunquam nocturno Aquilone laborat:

Aquilo quãdo minus diuturnus. Quod eò fit, quoniam exhalationes, ac materiam minus copiosam sit nactus, quibus subsistere possit, ac diuturniores flatus perficere. Siquidem motus atque agitatio aeris, qui ventum efficit, ab eoq; vires & incrementa concipit, debilis est, imbecillis, tenuis, exiguus, ita vt vires desint, quarum adminiculo progredi posset, ac se diutius proferre, efficique diuturnus. *Simile ab insultu febrilium.* Vt enim in morbis ac febribus humorum copia ac redundantia omnia grauiora, magisq; diuturna facit, atq; insultum producit: ita vehemens aeris concitatio, atque exhalationum vaporumque, qui è terra emanant, creber densusq; concursus ventos exasperant, atque illos cùm violentos, tum diuturnos efficiunt. *Simile ab ignis fomite ac nutrimẽto.* Et quemadmodum ignis confestim extinguitur, vbi arida nutrimenta desiderantur, ac fomites desinunt: ita Aquilo, intempesta nocte, vel ipso noctis crepusculo exortus, mox euanescit, ac stationem deserit: eoque fit, vt exercitati nautæ non temerè Aquiloni fidãt ad primum intuitum, nec quidquam aggrediantur, nisi triduanus sit. Cùm Auster primi diei exortu spem fulciat nautis diuturnum fore ac spiraturum

turum constãtius: quod ipsum apud Italos naucleri ac nauarchi, qui vulgari idiomate Pilotæ & admirabili dicuntur, Prouerbijs designant, *Pilotæ seu naucleri ventorum obseruantissimi.*

Νότος πρῶτος, Βορέας τρίτος.

Cui sententiæ cùm esset addictus Andreas ab Aurea architalassus, hoc est, Cæsarianæ classis apud Genuenses præfectus, Carolo imperatori eius nominis quinto id obseruandum consuluit. Siquidem cùm in Africam expeditionem meditaretur, ac Cæsar ad primum Aquilonis conspectum, Mauros adoriri tentaret, admonuit alter, non incitandas triremes, nec classem mari committendam, nisi Boreas seu ventus Aquilonius triduum substitisset; Austro verò inruente, e uestigiò, primaque luce in altum ducendas naues, ac confestim, nullaque mora, si omnia ornata sint suisq; armamentis abundè instructa classis nauigationem instituendam, velaque exponenda flatibus: non enim metuendum, ne mox desinat, aut minus futurus sit diuturnus: cùm fere nebulis densisq; nubibus fultus, ac caligine stipatus, diuturnitatis, ac constantiæ spem præbeat. *Andreas ab Aurea exercitatus nauarchus.* *Andreas ab Aurea quid Carolo Cæsari consuluit.*

Cæcias Orientali vento, minimo interuallo à dextra proximus, minus Aquilone violentus est, aut sonorus, frigore tam penetrabili, flatuque rigido, quod Soli sit vicinior, conuoluit autem ac conglomerat nubes, illasque conglobatas ad se allicit, quoniam retortæ aliarum nubium, vel montium obiectu resiliant: quod in fluminibus, atque amnibus, ipsoque Oceani fluxu sæpiùs obseruaui, in quibus non continuato cursu, obseruatoque alueo fertur ac voluitur fluctus, sed vtrinque circa littoris oras, ac ripæ extremitates reflectitur ac retorquetur, auerso scilicet ac deflexo, contortoque *Cæcias cuius naturæ.* *Cæcias qua ratione nubes trahat.*

dextrorſum ac ſiniſtrorſum curſu, nec aliam huius rei excogitari poſſe rationem video. Ex huius autem venti natura Prouerbium manauit in improbos, Mala ad ſe attrahens, vti Cæcias nubes, vt nunc paſſim factitant nocturni oppreſſores, qui conglobati intempeſta nocte ædes ſubruunt, atque excruciato hoſpite, adactiſque domeſticis ad commonſtrãdum theſaurum, omnia conuaſant, ac diripiunt. *Kneuelaert* nunc paſſim appellantur, à violentia, quam inferunt contorquendis hominum membris. Cæterùm vt ex rebus naturæ aliquod documentum eruatur, hoc cuique perſuaſum cupio omnes iſtos aeris ac naturæ effectus à nutu atque arbitrio ſummi opificis pendere, eiusq; vi perfici. Siquidem ignis, grando, nix, pruina, glacies, turbines, ac ſpiritus procellarum obſequuntur verbo illius. Ipſe enim mittit niuem ſicut lanam, & nebulam ſicut cinerem ſpargit: qui iacit grandinem fruſtulatim, atque efficit vt omnia glacie conſtrata ſint, tanquam planicies, adeò vt nemo à frigore eorum poſſit ſubſiſtere: Ipſe eadem, incitato flatu, liquefacit ac confeſtim in pluuiam reſoluit. Ipſe aufert Eurum, atque in virtute ſua inducit Africum. Ipſe dominatur poteſtati maris, motum autem fluctuum eius compeſcit ac mitigat. Ipſe producit vẽtum vrentem, & areſcere facit germina terræ. Patitur quidem Deus mundũ hunc, atq; vniuerſi naturam ferri, voluique ſuo ordine ac modo, vt initio conſtituit, elementa, ſidera, Oceanum, ventorum impetus, veris, æſtatis, autumni, hyemis diſcriminata tempora, ſic tamen vt penes eum horum ſit poteſtas & imperium. Siquidem vbi illi viſum eſt, & expedire videtur, quædam in ſcelerũ vindictam exaſperat, ac ſæuiora efficit, multaſque clades ac damna horum miniſterio hominibus infert, quò mentes ſopore oppreſſas ſopitaſque ac delicijs indor-

Prouerbiũ in improbos.

Pſal. 148.

Pſalm. 77.
Pſalm. 18.
Aggei. 1. et 2.

Deus elementis vtitur ad inferẽda dãna.

dormientes excitet, sic enim religionis desertoribus minitatur. Quòd si præceptis meis non fueritis obsequuti, persequar vos tabe, morbis, ac febribus, animique tædio, ac mœrore dabo vobis cœlum ferreum, & terram æneam, ita vt ne quidquam ac frustra vires consumentibus neque terræ fruges, neque arbores fructus proferant. Sic apud *Amos.4.* alios expostulat cum populo suo: Excitaui vobis ventum vrentem, quo rubigine, atque vredine vos afflixi, vestrosq; hortos, oliueta, vineas, ficeta consumpsit bruchus & eruca, nec tamen ad me estis reuersi, dicit Dominus: Quò euenit, teste vate alio, *Agg. 1. & 2.* Vt terra rorem, pluuias atque imbres deneget, omniaque sata ardore, rubigine, grandine infestentur. Quæ documento sunt, ac quemque erudiunt, tempestates, nimbos, grandines, tonitrua, fulmina, turbines, ex naturalium quidem causarum progressu exoriri, sed quæ recrudescant atque homines diuexent atrocius, vbi Deus illos castigatos ad frugem reuocat, qui vbi resipiscente homine factus est placatior, ac furor mitigatus deferbuit, calamitates transfert, immutat, cohibet, imminuit, omniaque feliciora pollicetur, nempe vberem annonę prouentum, agros fœcundos ac fertiles, tempestiuam pluuiam, messem copiosam, trituram, vindemiam, greges, armenta, pecora, quæ voto re- *Deut.28.* spondeant, corpus salubre, ac vegetum, vires firmas, facultates ac res familiares stabiles, animum verò impauidum, tranquillum, securum, quietum, infractum, & qui fiducia Diuinitatis, vnde mentem haustam ac libatam obtinemus, non facilè ex- *Psalm.90.* pallescat metu, aut timore concutiatur.

De pixide nautica, vulgò Compas, *quam Plautus versoriam vocat, cuius obtutu atque obseruatione naucleris velificatio perficitur, & qua vi, ac ratione continenter septentrioni obuertatur.*

CAP. IIII.

CVM ventorum paulò antè habita sit ratio, eamque fusius explicasse visus sim: restat vt de Versoria nonnihil proferam, quandoquidem nautæ huius vsu & commoditate nauigationē instituunt, ac longa maris spatia, tractusque Oceani immensos, denique locorū situm, ac distantiam dimetiuntur, & quantum viæ peractum sit, & quid restet peragrandum, exactissimè explorant, omniaque ad hanc pixidulam, tanquā amussim, exigunt: quam vim consequitur ex magnetis aut lapidis Lydij attritu, qui singulari vi pollet in attrahendo ferro, nisi oleo aut pingui aliqua re oblitus sit, tunc enim id respuit: hic nostratibus *Zeylsteen* vocatur, quòd eo cursum naturæ instituant, ac securæ velificentur. Subest huic pixideculæ rotula quædam versatilis papyracea: plana, circinatæ rotunditatis, tenui ac bipartito ferramento suffulta, in cuius centro seu medio turricula ænea acuminata (nam ferrum rei effectum eo loco impediret) affixa est, quæ stilo aut cuspidi acutissimæ insistit, eoque hinc inde in æquilibrio voluitur, atque vbi conquiescit pars illa, quæ lilij imagine inscripta est, & in quam ferramentum magnete confricatum desinit, stabiliter Septentrioni obuertiur, polumque Arcticum respectat, quocunque etiam contorto clauo nauis impellitur. Producuntur autem in huius rotulæ circulo à centro ad circumferentiam æquali distantia duæ & triginta lineæ, quæ & ventos ac cœli car-

Versoria Septentriones index ex vi magnetis.

Oleū magneti vim attrahendi eripit.

Versoria ex quibus constet, eiusque descriptio.

li cardines designant, terræq; ac maris spatia portubus distincta commonstrant, ac numeratis reuolutis clepsydris aut, vt nunc vsus est, defluente aranea clepsammis, quantum itineris emensum sit, & quid emetiendum, quantoque interuallo à loco, quò properant, absint, exactissimè dinumerant ac metiuntur. Qua autem vi magnes in Versoria hæc perficiat, qui ex aduerso Septentrioni se opponit, eamque cœli partem obtuetur, non facilè ratione expediri potest: quanquam multorum ingenia anxiè torserit huius rei inuestigatio. Sunt qui in mutuum consensum, ac concordiam referant, qua alter alteri similitudinis ratione qua perficitur attractio, mirificè afficiatur, sic vt magnes odoretur ferrum in montibus Septentrionalibus, ex quibus erutus est: non secus quàm vultures, naturæ sagacitate, cadauera maxima locorum distantia, biduo etiam, vt plerique opinantur, antequam cædes facta sit: multa autem perfici occulta, abditaque facultate, quorum non facilè ratio iniri potest palam est, ita vt effectum rei conspiciamus, causam verò ignoremus: Sic Rhabarbarum & Scammonium flauam bilem expurgant, epithimum, polypodion, sena humorem melancholicum, Agaricus pituitam, Succinum Gagates lapis, adamas festucas, ac paleas allicit. Argentum viuum auro afficitur, eique maritari gaudet: Quam vim etiam herbis inesse spectamus, ita vt nonnullæ mutuo complexu ac vicinitate delectentur: aliæ inter se diffideant ac contactum alterius respuant. simili quoq; affectu & inclinatione magnes ista perficit in hac pixide, solarijs minutis, quibus inter ingressu ad Solem horas exploramus, vbi extrema ferri pars expolita, non rubigine vitiata, hoc lapide confricata est, quæ semper Septentrioni obuersa polū cōmonstrat, q Epibatis, hoc est, viris nauticis *leyn* dicitur,

Nautæ clepsydris vtuntur.

Magnes qua ratione ferrū alliciat.

Simile à vulturum sagacitate.

Vnde herbis purgandi efficacia.

Solariū quod Solem commonstrat.

Epibata een bootsman.

quæ vox à ducendo nomen ſortita eſt, vt *Leydſman* ductor & comes itineris, cuius adminiculo curſum dirigimus: veteribus Cynoſura denominata, atq; Vrſa minor longo vſu & experientia obſeruata æquor ſulcantibus, quoniam fixa eſt, & immota. Vrſa autem maior Elice vocatur, cuius Cicero in Academicis meminit, huiuſmodi propemodū verbis: Meas cogitationes dirigo non ad illam paruulam Cynoſuram, ſed ad Elicen & clariſſimos Septētriones, id eſt, rationes has latiore ſpatio non ad tenue elimatas, eoque fit, vt errem & vager latius. Quò indicat fuſiſſima ſe conſectari ac laxatis velis diuagari latius, tametſi certior curſus ſit, ac minus deuius, qui inſpecta Cynoſura perficitur: quod ipſum Aratus admonuit.

Cynoſura vulgò Leye nautis.

Libro. 4.

In Phænomi.

Hic Iouis altrices Elice, Cynoſuraque fulgent.
Dat Graijs Elice curſus maioribus aſtris,
Phœnicas Cynoſura regit: ſed candida tota.
Certior eſt Cynoſura tamen ſulcantibus æquor,
Quippe breuis, totam fido ſe cardine vertit.

Deſumitur autem Ciceroni hic loquendi tropus à nautarum cōſuetudine, quorum alij, qui exactiſſimè omnia ſtudēt dimetiri, oculis in minorē vrſam ſunt defixi, alij qui minus rigidè omnia obſeruant, nec in vllis anguſtijs ſunt conſtituti, vrſam maiorem intuentur. Ita Cicero, qui non vult arcta atque aſtricta conſectari, ſed latos ac ſpatioſos Rhetorū campos obambulare, Elicen ſeu maiorem vrſam ſibi tanquam ſcopum defigit, ita enim diuagari licet, ac longius progredi, vt qui nullis certis limitibus concluduntur: ſecurior verò eſt velificatio & certior, minusque digreditur extra ſtationem nauigium, vbi vrſa minor, (quæ propriè noſtratibus Polus dicitur, populari voce *Leye*, hoc eſt, ductor in dirigendo curſu) inſpicitur. Noſtri verò naucleri

Simile Ciceroni à polo deſumptum.

Ciceronis locus in Academicis explicatus.

præter Polum quem non oſcitanter obſeruant, pixidem hanc verſatilem continenter intuentur, cuius vſu & commoditate etiam intempeſta nocte ac denſiſſimis tenebris, atraque caligine clauo affixi nauem dirigūt. An autem hoc inſtrumentum nauticum ſuperioribus ſæculis extitit, an noſtro id æuo excogitatum, non auſim certò pronunciare: hoc tamen mihi perſuadeo, Plautinam illam Verſoriam aut eandem eſſe cum hac noſtra, aut illi affinem: quanquam, vt opinor, hæc Pixidecula noſtro iam tempore magis exculta ſit, elimata, expolita, omniaque exactius demonſtret. Cùm autem Pœni ac Carthaginenſes nauigandi periti vltra bis mille annos non ſolum maris Mediterranei portus ac littora frequentarent, ſed in Oceanum longius progreſſi, inſtructiſſima claſſe totum Mauritaniæ ambitum perluſtrarent: veriſimile non eſt, huius rei vſum illis defuiſſe: ne commemorem Tyrios ac Sidonios, apud quos, Ezechiele teſte, maxima olim erat negotiatio ac nauigandi peritia: ac prȩter hos, Solomonis naucleros, qui claſſe per mare rubrum ac ſinum Perſicum deducta, quà aditus in Indiam patet (Ophyr Iudæis appellatam) immenſam auri vim, ac ſimias, pauones, elephantos, gemmas adferebant, vt nunc Luſitani factitant, qui hunc nauigationis curſum vix anni curriculo perficiūt. Quo circa non facilè cuiquā perſuaderi debet illis temporibꝰ ignorata fuiſſe hæc velificandi adminicula, præſertim ſȩculo tam felici, tantiſque artificibus induſtrijs, ac ſolertibus fœtundo. Fieri autem poteſt, vt ob Barbarorum incurſiones, vaſtitates, cædes, incendia, populationes tā ſalutare inſtrumentum interciderit, extinctis etiam oppreſſiſque artificibus; rurſus, pacatis rebus, ac ſopito tumultu bellico, curâ atque induſtria hominum (quorum ingenia inuentioni rerum accommoda) poſtlimi-

Verſoria an recēs inuēta.

Carthaginenſes nauigandi periti.

Cap. 27.

3. Reg. ca. 10.

Multa in rerum natura exoleſcunt.

nio in vſum ſit reuocatum. Ita non deſunt qui aſſerant multa ſuperioribus annis in vſu fuiſſe, quæ nobis nunc noua videntur, ac recens excogitata: quod ipſum Solomon conſtanter aſſeuerat. Quicquid, inquit, olim fuit, nunc eſt, & ſimile illi, quod paulo poſt futurum: quicquid factum eſt olim, nũc exiſtit, & illo intercidente poſtmodum renouabitur. Obiter nihil ſub Sole nouum, & ſi quid velut nouum ac recens oſtendatur, id Priſcis ſæculis aliquando extitit, nec futura eſt apud poſteros memoria eorum, quæ nunc vigent, quoniam interitura ſunt, ac vetuſtate exoleſcent. Sic nonnulla videtur olim fuiſſe imprimendi ars, vt quibuſdam placet, ex vetuſtis picturis, ſigillis, annulis nomiſmatis, in quibus litterarum characteres graphicè velut typis expreſſi conſpiciuntur: neque enim illi ætati cælatores atque artifices defuerunt: quanquam, ſi à veteribus tale quiddam excogitatum ſit, vt nemo debita laude fraudandus, fateri quiſque debeat omnia minus fuiſſe exculta, nitida, ſubtilia, elimata, nec tam ſpectabili litterarum varietate exornata atque expolita. Bombardas quoque tormentaque ænea ac ferrea, tum Sclopetas manuales cæteris habiliores, ac magis tractabiles., vulgò *Piſtolètten oft Sincroeren*, quod manu capulo illorum, tanquam clauo, admoto, excuſſisque è ſilice ſcintillis, in obuios detorqueāt, ſuperioribus ſæculis extitiſſe, nonnulli ex Virgilianis hiſce verſibus contendunt:

Eccleſi. 1.

Solomoni nihil nouum.

Ars impreſſoria an vetuſta.

Bombardæ an olim fuerint.

Æneid. li. 6.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & ſonitus imitatur Olympi:
Quatuor hic inuectus equis, ac lampada quaſſans,
Per Graiũm populos, mediæque per Elidis vrbem
Ibat ouans, Diuumque ſibi poſcebat honores
Demens, qui nymbos, & non imitabile fulmen
Aere & cornipedum curſu ſimilabat equorum.

Quan-

Quanquam omnia ista dubia sunt, nec certi quid de his statim possit, vt quæ fortè aliud quiddã designent. De Versoria verò alia est ratio: cùm enim Polus ac Cynosura, oppositis obiectisque nubib9, atque offusa caligine, oculis nauigantium se subducat, nec semper sit conspicua, ita vt periculũ vndique immineat, certo statui potest in tanta olim nauigationis frequentia, illi ętati non defuisse hęc velificationis adiumenta. Nec me fugit Philandrum editis in Vitruuium commentariis cumprimis eruditis in ea esse sententia, vt credat hanc pixideculam, quę chalybis ac magnetis vi polum velut indice demonstrat, non ita multò retro sæculis, in Campaniæ oppido Amalphis fabricatam. Verùm ego existimo id instrumentum non inibi, nec eo tempore repertum, aut nostra memoria excogitatum, sed interpolatum, hoc est, renouatione quadam instauratam, illosque artifices effecisse, vt exactè atque amussim, nulla que sui parte claudicante nutanteque perpendiculo seu virgula, verticem cœli, hoc est, polum, qui duplici cardine se prodit, indicaret, quò cursu magis secundo atque optato successu quaquauersum nauis dirigatur, omniaq; ex voto atque animi sententia perficiantur. Quocirca veteribus huius vsum non defuisse, atque illius obseruatione maris spatia consueuisse dimetiri. Plautus expresse his versibus indicasse visus est, arrepta etiam nauigandi occasione, si quando res poscat celerem profectionem: *Lib. 10. c. 14.* *Philandri opinio de versoria.*

Si huc item properes, vt istuc properas, facias rectius.
Huc secundus ventus nunc est, cape modo versoriam.
Hic Fauonius serenus est, istic Auster imbricus.
Hic facit tranquillitatem, ille omnes fluctus conciet. *In Mercat. Scæna 5.*

Ita non est, quod quis ambigat, veteribus eundem fuisse huiusce instrumenti vsum ac commoditatem.

Quid canes agat in rabiem, & quo potissimum anni tẽpore, & qua ratione ijs mederi possis.

CAP. V.

CANES fidi hominum custodes, ac familiares domesticique excubitores in rabiem aguntur vel Sole feruido, ac caniculæ ardoribus, vel hibernis mensibus gelu intensissimo, quoniam eo anni tempore acui atque acerbari atram bilem contingat, ac virus effundi, quod aspersione contactuq; exitiale est ac deleterium: æstate quidem perusto ab æstu solis sanguine, qui concepto contagioso spiritu inficitur: hyeme verò, quòd sanguis concretus ac conglobatus, quique propemodum coagulatur ac congelascit, computrescat, quoniam corpori inclusus non ventiletur. quò fit, vt ab eo grauis halitus & contagio emanet, qui spiritus vitales vitiant ac contaminant. Quocirca huic animãti ijs anni temporibus semper aqua offerenda, quã subinde lambant, præsertim cùm per loca æstuosa, vel nimis gelida, exerta lingua hianteque ore, se viatori itineris comites præbent, quò sanguis dilui possit atque irrigari, minusque ardore torreri. Columella, quod & Plinius eius nomine non subticuit, censet catellorum caudas post diem quadragesimum, quam sunt editi, castrãdas, sic enim tutos fieri à rabie, hoc modo: Neruus est, qui per articulos spinæ perrepit vsque ad vltimam caudæ partem, is mordicus vnà cum postremo articulo prehensus, (quod etiam nostrates factitare video) aliquatenus eductis ac protensis abrumpitur, quo facto nec in longitudinem indecoram porrigitur, nec fœdum & enorme incrementum capessit, denique vt plurimi pastores asserunt, rabies arcetur, ab eaque tuti sunt. Alia etiam est cautio ac prouisio, qua obtineri potest, ne canis vnquam efficiatur ra-

Sub æstu & gelu canes rabiunt.

Canes aquã exposcunt.

Lib. 7. ca. 13.
Lib. 8. ca. 41.

Cauda canũ truncata non rabiunt.

tur rabiosus. Subest linguæ catellorum neruus vermiculi figura, rotunda teretique forma, vt etiam capiti humano, cuius cerebellum desinit in speciem quandam, teredini qui ligno innascitur, quā simillima, hic vermis linguæ exemptus canes à rabie tutos præstat. Non dissimilis concretio ouillis pedibus anterioribus ac posterioribus inhærent parte, qua terram calcant, vermiculi subrotunda forma lanuginosa intus ac crinita congerie, qualis est in rosarum spōgiolis ac calicibus, quibus semen includitur, molli, tenuique lanugine implicitum, exemi autem tale quiddam sæpius ex decoctis eius pecudis pedibus, teredini, qui vermiculāti ac carioso ligno inesse solet, aut nucibus auellanis prorsus affine atque assimile. Quòd si quis aut incuria, aut huius rei ignorantia pedes ouillos ederit, quibus illa concretio non sit exempta, confestim nausea, ac stomachi dolore afficitur, omnique momēto ad ructus ac vomitionem incitatur. Persuasum autē habet promiscua multitudo, venenosum quiddam subesse huic concretioni: quod vt non ausim certo asseuerare, aut ijs assentiri: ita facilè crediderim, capillatam illam congeriem, pilosamque lanuginem, quæ bisulcis fissisque vngulis inhæret, concoctioni officere, ac vêntriculo negotium facessere. Opiliones autem, pastoresque ouium ea sunt opinione imbuti, nullum hoc animante in cursu fore velocius, omniaque quadrupedia pernicitate superaturum, nisi tale quiddam articulis, quibus se fulciunt, subesset: qua de re quid statui debeat, non ausim exertè pronunciare: hoc tantum testatus, obseruasse me has pecudes fugitantes, vbi canes ac lupi prædæ inhiantes, illas insectantur, celerrimo quidem cursu se subducere, sed non longius progredi, ac mox respectantes subsistere, ea, vt opinor, ratione, quòd præter pauidum ani-

Canis vt à rabie præseruetur.

Vermis linguæ canis eximitur.

Ouillis pedibus lanuginosa concretio subest.

Ouiū natura in cursu.

dum animum, & meticulosum, aliquid illas remoretur pedibus subditum, & quòd anhelosæ sint, ac pulmonis vitijs obnoxię: quod indicat arida tussicula, qua subindè infestanter: quò fit, vt longius producere cursum nequeant. Vt itaque huic pecori tale quiddam subest, quod illi in cursu moram inijcit: ita sub canina lingua subdelitescit neruosa, atque vt ita dicam, vermicularis quædam congeries, quæ à vermis specie atque effectu, quo rabiem infert, λύσσα dicitur, quæ vox & vermem & rabiē significat: Vnde Αλύσσον herba dicta, quod rabiem expugnet, ac canum more furiosos ac lymphatos cohibeat, etiam si ab ijs demorsos esse cōtingat. Quòd si catellis sectione id eximatur, nunquam efficiuntur rabidi, nec quenquā letali morsu impetunt, minimoque latratu sunt infesti, inflammatur autem huic animanti, atque incenditur sanguis melancholicus, alijsquē circumfusi humores, Caniculę potissimùm ardoribus, ac concepta ex putredine contagio rabiem furoremque concitat, adeò, vt extumescente lingua ac neruo, qui illi subditus est, os spuma exitiali ac contagiosa saliua redundet, quæ etiam contactu inficiat. Siquidem cùm hoc animal notos ignotosque indiscriminatim adoriatur, si fortè vlli parte spuma aut saliua adhæserit, etiam citra morsum noxam infert, ac perniciem: nisi confestim salsugine eluatur. Cùm enim venenati huius morsus multa sint excogitata remedia, tum nullum magis præsentaneum, quam euestigiò dilatare vulnus, ac scarrificata cute, concurbitulas copiosa flamma affectæ parti affigere, mox cataplasma adhibere ex porro, cepe, allio, eruca, centaurio, minori absynthio, ac butyro salito, melleque confectum. Vrina quoque impuberis fomenti loco applicata, virus elicit, necnon Opopanacum, ruta, sal, ficus, brassica

Lyssa vermiculus sub lingua canis.

Canes quādo rabie concitantur.

Saliua canis rabidi noxia.

Remedia ad rabiē canis.

brassica rubenti folio, vnà cum melle & butyro pistillo subacta, læso membro admota. Nulla autem ratione incidenda vena: rapitur enim intempestiuo illo remedio virus in habitum corporis, ac continuò vitalia corripit, humoresque ac spiritus inficit. Quocirca quæ venenatos halitus dissipant ac discutiunt, intra corpus exhibenda, nēpe Theriaca, mitridation, allium, scordium, Laser, quæ vulgò magistrantia, & Ostrucium dicitur, illique affinis Angelica, quæ laserpitio potestate, affinis est, radix Zeduariæ, ruta, caltha, melyssophillos, Iridis radix exiccata, innula, ficus, ligni Indici decoctum, ocymum vulgò basilicum, cunula, hysopus, tymbra, origanum, quorū quodque vi discussoria pollet, seu diaphoretica, quæ laxatis corporis spiramentis, atque excitato sudore, virus dispellit ac demolitur, nec patitur in venas demanare. Nostrates qui mari finitimi sunt, atque Oceani accolæ demorsos à cane rabioso certatim ad mare rapiunt, etiam brutas pecudes, ac septenis vicibus immergunt, non superstitione obseruato illo numero, sed vt efficacius virus eluatur: quo & illud consequuntur, omnis aquæ metus ὑδροφοβίαν vocant, qua maximè vrgeri solent, prorsus eximatur: nam sic affecti & aquam appetunt, & expauescunt ob mētis alienationem, & quod ratione destituti sint, quo fit, vt nullo rerum delectu ac discrimine salutaria respuant, atq; auersentur, appetant autem ac ferantur ac noxia, siquidem si bibant affatim, sanescunt: quocirca, tametsi aquam omniaque liquida exhorrescant, ad potum tamen cogendi sunt, quò virus minus ad internas partes properet, ac diluatur. Mirandum autem non solùm venena intus exhibita letale vulnus infligere, sed morsus ictusq; venenatos, quę foris inferūtur sensim, tacitoq; ac latenti

Morsus canis venæ incisionem non exigit.

Rabiem quæ expugnent.

Oceani vis in morsu canis.

Pauent aquā rabidi.

Rabidis potus non denegandus.

Progressu

progressu vitalia corripere, atque ad cor vitæ fontem, partesque principes aditum sibi patefacere. Sic saliua eorum, qui elephantiasi, hoc est, vulgari lepra infecti sunt, canis denique rabidi spuma cuti insperſa penetrabili vi perniciem adfert, nisi cõfestim abstergatur, ac locus sale defricetur, adeò, vt si partes neruosas, aut per quas arteriæ deriuãtur, laniatu morsuque vulnerari contingat, vel fœda spumantique vligine inquinari, cordi ac cerebro virus communicetur, ita vt cor vitiato spiritu vitali, deliquio defectuque animi periclitetur: Cerebrum propter affectos neruos, qui ab ipso producuntur furore atque amentia, mentisque alienatione ac rabie corripiatur. Si verò partes carnosas, quæ sanguine ex venis aluntur affici cõtingat, aut morsu infestari, mortiferum virus per venarum riuos ad hepar ac cor, reliquaque membra dimanat, ac quadragesimo die aut paulò serius rabie, metuque aquæ, ac pauore tentantur. Hoc autem meminisse expedit, vt dextrè, ac fœlici successu, affectus huius curatio instituatur, ne temerè patiaris vulnus coalescere, ac cicatrice obduci, quod etiam in carbunculis ac bubonibus, alijsque in peste tumoribus accuratè obseruandum, siquidem si vel scintilla contagij inhæserit, incrudescit malum, omniaque efficiuntur sæuiora. Quocirca sinapismo, aut puluere præcipitato virus eluendum, id enim vulnus, hiantemque plagam occludi prohibet, atque efficaciter venenum emungit. Interim per interualla, ac leniter humores melancholici expurgandi, quò furor vel prohibeatur, vel mitescat, in quem vsum commodè ex deluto, aut decocto exhibentur: Sena, polypodium, epithimum, helleborus, phillitis, asplenium, fumaria, buglossus, & præsertim ea confectio, quæ Hamech inscribitur, cum scrupo de epithimo, ac fumaria, quæ in cæterorum

Saliuæ noxa.

Virus vt ad interna rapiatur.

Dies quadragesimus rabiei expositus demorsis.

Vulnus non citò obducendũ in morsu.

Sinapismi & pulueris præcipitati vis in morsu.

rorum etiam animantium morſibus adhiberi poſ-ſunt, quorum alij alijs ſunt nocentiores.

De auri natura ac viribus, & quo effectu polleat, ſi quando in ſanitatis vſum ac tutelam corpori humano adhibetur.

CAP. VI.

INTER ea, quæ hominum cura atq; induſtria è terræ viſceribus eruuntur, nihil auidius expetit humanus animus, qui non ſolidis rebus inhiat, ſed fragiles, fluxas, incertas, fugaces, caducas perſequitur ac conſectatur, quàm aurum: quo tamen expleri, aut prorſus ſatiari nequit, etiam ſi id affatim, ac cumulatè ſit conſequutus. Præcipuus autem Auri, argentique vſus in eo conſiſtit (nam Reſpub. pecuniæ commoditate, vti corpus neruis, continetur, eaq; omnis contractus, ſtipulatio, nundinę, pacta, conuenta, mercatura, negotiatio perficitur) vt neceſſitati inſeruiat, atque illa nobis comparemus, quibus ſubſiſtit natura mortalium, nec vlla in parte carere poſſit, vt ſunt veſtes ac domicilia, quibus à vento nos auræque iniuria defendimus, res familiaris, ac domeſtica, victus frugalis ac moderatus, multaque alia, quibus non minus commodè, quàm ſalubriter vitam tranſigimus. Reuocat ad hanc animi tranquillitatem, ac frugales rerum vſus homines Horatius, optimus vitiorum caſtigator, ac commonefacit, quid potiſſimum ſpectare debeant, quibus ferè auaritiæ vitium neceſſitatis inuolucris tegitur:

Homo caducis afficitur.

Auri ſacra fames.

Pecuniæ vſus & neceſſitas.

Lib. 1. ſerm. Satyr. 1.

Quid iuuat immenſum te argenti pondus & auri
Furtim defoßa timidum ſeponere terra?
Neſcis quid valeat nummus? quem præbeat vſum?

Venere exhaustos ac delassatos huiusmodi decoctis reficio, viresque instauro: nec vlla sui parte hac ratione aurũ fit deterius, aut attenuatum imminutumque eximitur, nonnunquam in turbinatum alueum, quem alembicum vocant calenti foco admotum, conijci iubeo minutatim cõcisum capum, aut vitulinas carnes, atque aliquot oui lutea seu vitellos, tribus quatuorúe lactis bubuli sextarijs perfusa, admixtis vnà cum auri purissimi, obrisum vocant, segmentis, aut torque aureo, efficacissimis herbis, nempe radice Iringij, scolimi, sisari, cinarç, carlini, cardui hortensis, eaq; herba quæ cum muscoso concretu fruticetur, à flauo ac rutilanti colore, aureisque guttis, quæ illi insident, Ros Solis dicitur, denique palmulis, quos dactylos vocant, vuisque passis, exẽptis vinaceis; ac pomis dulcibus. Ex quarum rerum congerie lento placidoque igni, stillicidio quodam liquor extractus, ac triduum Soli expositus, in multos vsus asseruari potest. Siquidem deliquio defectuque animi sopitos erigit ac spiritus reuocat: exangues, macilentos, tabidos, extenuatos reficit, in Cardiaco verò affectu, ac sudore Britãnico præsentanea vi pollet, atque in refocillandis cordis viribus cùmprimis efficax est ac salutaris, si cochleari mensura, aut plus paulò ita constitutis subinde exhibeatur: nec minori commodo atque vtilitate aurum foris adhibetur, vbi cor ingruente externa aliqua, vel interna ægritudine periclitatur. Nam præter aspectum aureorum nouissimatum atque annulorum, qui nonnunquam speciosa atque amabili gemma decorantur, oculosque pascunt ac recreant, si sinistræ manus digitus, qui infimo proximus est, in cordis affectibus, auro & croci momento defricetur, hominem sibi restituit, etiamsi collapso atque intercluso animali vitalique spiritu, propemodum

Aurum decoctione non atteritur.

Sextarius libram & vncias octo cõplectitur.

Ros Solis.

Cardiaci morbi remedium.

Aurum cor recreat.

exanimatus obmutescat, nec vllum vitæ indicium proferat: Aurum quòque candens atque ignitum, vino immersum præcipuis membris robur conciliat, ac facultates natiuas firmat: nam si quid mali internis partibus adhæserit, abstergit, consumit, abolet, depascitur, partemq; affectã ac morbidam, vigore ac vitali spiritu imbuit. Foris quoq; huiusmodi liquor adhibitus impetigenes seu lichenas, lepram, mẽtagram, porriginem, zenam, polypon, fœdissima narium vitia, morpheam, omnesque vitiliginis species, quæ cutem deformant, compescit, ac cohibet, præsertim si huic liquido pigmento aut plasmati nonnihil tartari commisceas, quæ est ex vino in dolijs lapidosa cõcretio. Omnes siquidem quamlibet fœdas maculas abstergit, naresque rubicundas ac verrucosas, mentum, genas, faciem, frontem (in quibus partibus impudẽter, atque indecorè, parumque ciuiliter huiusmodi eruptiones se proferunt) cohonestat.

Auri igniti effectus.

Tartarus quid.

De grandine porcorum, alijsq; huius animantis morbis ac vitijs, quæ vulgari lepræ seu lazarismo affinia sunt, vulgò ab insalubri, ac morbido corporis habitu Onghans *appellatur: & qua ratione hæc contagio expugnari possit etiam in hominibus.*

CAP. VII.

QVONIAM suillæ carnes passim etiam apud generosos quosque eduntur, nec est vlla propemodum familia, cuius mensis succidia non inferatur, etiam à longinquo petitæ pernæ ac petasones, quæque ex his conficiuntur tomacula, tuceta, farcimina: aliquid de huius animantis conditione huic operi inserendum putaui. Cùm autem porcus

Quæ edulia ex suilla carne conficiantur.

luto

luto ac sordibus delectetur, cœnique volutabra appetat; in primis procurãdum, vt cibus ac cubile illi mundum offeratur, si ex eo salubre alimẽtum consequi velis. nam si siliquis pabuloque sordido hoc animal saginare pergas, strumas contrahit ac scrophulas, totoq; corpore grandinosum efficitur, sic vt caro illius prorsus insalubris existat ac vitiosa, totumq; corpus inficiat: Quæ causa fuit pręcipua, vt Iudæis eius esus fuerit interdictus, ac porcinam degustasse nefas. Scrophulas autem & strumas vt plurimum circa collum contrahunt, quoniam voraces sunt & gulosi, ac citra delectum in sterquilinijs quæque deuorant. Grandinis autem nomine insignitur is morbus, qui totum vndique corpus fœdissima labe contaminat: quod caro partesq; internæ passim ramẽtis candidis velut grandine perfusa sint. Occupant enim singula mẽbra eminẽtiæ quædam subalbidæ, hinc inde conspersę: cuius certissima se indicia in lingua proferunt, quando porcarij immisso in fauces ferramento illos explorant, an tutò cædi ac laniari possint. Tale quiddam elephantici siue vulgares leprosi in facie totoque corpore exhibent: nam pustulæ, quæ in extima cute erumpunt, albescunt, ex melancholia in cinerem deusta. Est quidem caro istius animantis, quod hoc morbo infectum est, suauis ac sapida: at prorsus insalubris ac lepræ affinis, propter succi melancholici admixtionem. Sic caro ossibus proxima non prorsus insipida aut palato insuauis, quòd ipsa melãcholici succi sit particeps, nam ossa ex tali succo concreta sunt & coaluerunt. Quod autem homini lepra ac morbus Gallicus præstat, id huic animanti Grando ac strumosa collectio: sunt enim morbi affines, cognati ac familiares, nomine tantum discreti, re effectuque pares, vt etiam adnotauit Aetius medicus capite de Elephantiasi. Quocirca ne quid

Leuit. 11. *Deut. 14.*

Grando porcorum quis morbus.

Leprosi habitus.

Caro melancholici succi particeps sapida est.

Quid Aetius de porcis morbidis statuit.

incommodi ex huius animantis esu consequantur homines, salubri Senatus consulto cautum est apud nostrates, ne qua scropha aut porcus mactetur, nisi exerta inspectaq; lingua exploratum sit, an ab eo vitio liber sit & immunis, nam si verrucosæ se in lingua ac faucibus proferunt pustulæ, ac venę liuescunt, nigroque colore perfusæ sunt, indicium est viscera etiam praua constitutione teneri, itaque aut non mactandos iudicant, aut si imprudenter mactatos esse contingat, defodiendos. Quod si nihil tale appareat, pronunciant, qui huic censuræ destinati sunt, salubrem esse porcum, atque esui idoneum. Quoniam autem huic animanti plerumque aliquid vitij subesse solet, quantumuis etiam sanum existat, ob id populares nostri primum enecatos accensis stramentis adurunt potiùs, quàm feruenti aqua elixent. Si quid enim subter cutem inhærescat labis aut contagionis, id ignis elicit absumitque, quod non æquè facilè aqua feruida perficere potest, omnesque sordes eluere. Curantur verò hoc modo inquinatæ sues, si stabulum, in quod decumbunt, singulis diebus conuerras, atque accuratè emundes, illasque diuagari patiaris. Quæ enim syluas ac nemora oberrant, ac glandibus saginantur, magna ex parte inexercitatis, ac cubili inclusis sunt salubriores, minusque morbosa aliqua affectione expositæ. Deinde affatim ijs aqua offerenda, quò se proluant, cui nonnihil salis admixtū est, interim cibo polentario, aut si quid solidi cibi illis exhibetur, admisceri debent lauri baccæ contritæ. Concharum quoque hoc genus, quo littora oræque maritimæ apud nos scatent, mitulos vocant, vulgò *mosselen*, mirificè illas reficit, si affluentiore liquamine huius decoctum ijs obijciatur. Floces etiam viniq; purgamenta ac feculenta proluuies, quæ expresso vuæ succo, ac vinaceis est residua, in

Lex de porcis mactādis.

Porcorū fœtosa cutis adurenda.

Porci in syluis vagantes salubriores.

Mituli vulgò Mosselen porcis salubres.

Floces vini porcis accōmodi.

dua, in expugnando hoc morbo est præsentanea, præsertim si furfur massaq; ferméta, vulgò *Mout* appellata, illi cõmisceatur. Nostrates autem nec huius animantis, nec hominũ, quibus porci aliquando edendi sunt, salubritati consulunt. Nam Zythi siue Cereuisię acidam corruptamq; fecem, atque olidam proluuiem, quæ in imo dolij residet, illi offerunt, tum rancida quæque, nempe poma ac pyra quæ computruerunt, ac situ obducta sunt, quibus non liquescit aut dissoluitur grandinosa illa concretio atq; interna lues, sed augescit potiùs ac vires concipit. Siquidem omnia impensè acida, vt melancholicis affectibus, qui hic vigent, aduersissima ob refrigerandi spissandiq; vim, & quòd humores cogant, ac crassiores efficiant: ita biliosis seu cholericis cũprimis grata & salutaria. Sic acetũ quartanam auget, tertianã verò mitigat ac compescit, quoniam bilis feruorem reprimit, ac tanquã aqua vinum, diluit. Sunt apud Batauos, quorũ regio piscosa est, atque aquatilibus fœcunda, qui piscibus illos alunt: quibus vt mirè pinguescunt: ita lardo carnesque fluida ac minus solida existunt. Quanquam enim hoc alimento, porcorum corpora augescant, ac proceritatẽ consequantur: esus tamen horum insalubris, atq; sapor alienus ac exoticus. Scio equidem in hominibus, qui elephãtiasi seu lepra inquinati sunt, vulgò *Melaetsch*, frequenti ranarum palustrium vsu hunc morbum domari, mitigat enim sanguinis feruorem, ac melancholiæ adustionem animalculum hoc aquaticum: nam quæ humi repunt, atq; inter frutices ac rubos nidulantur, quæq; non saliunt, sed lentò progrediuntur, veneñato sunt, hos *Padden* nostri vocant: Ranas verò viridanti tergo, ventre albescente, *Puyen ofi vorschen*, quę vernis mẽsibus coaxãt cũ rubetę ac bufones reptiles perexiguũ sonum edant. Illę itaq;, quæ agiles

Acetum melancholicis noxium.

Acida biliosis salubria.

Batavi piscibus porcos saginant.

Ranarũ esus quib⁹ vtilis.

Bufones noxij.

sunt atque identidem subsiliunt, huiusmodi morbis accommodæ, quarum etiam vsus ex iure capi, hecticis, tabidis, macilentis, extenuatis cum primis vtilis, quemadmodũ etiam testudinum, quæ à peltæ ac scuti figura *Schiltpadden* vocãtur, Cancri quoque vulgò *Crabben*, Astaci, Squillæ, Locustę marinæ, Carabi, Gammari, populari voce *Crefien*, *Creuitsen*, *Gaernaers*, mituli *Mosselen*, Ostrea *Oesters*, Cochleæ *Cruken*, aliaque conchilia ac crustacea, feruidos adustosque humores refrigerant ac diluunt, verùm fluuiatiles conchæ ac cancelli efficacius marinis, quoniam istis salsuginis aliquid admixtum est, qua quidem appetẽtiam excitant ac palato gratificantur, sed magis exiccant, quocirca sanis maritimæ aptiores: inualetudine autẽ affectis amnibus fluuijsque exemptæ salubriores. Inter ea autem, quæ testacea sunt vel crusta integuntur, præcipuam laudem merentur Cancri fluuiatiles, qui non specie, sed effectu à maritimis differunt, dorso elatiore ac subrotundo, quatuor ab vtroque latere, geniculatis pedibus, qui sex distincti sunt articulis seu internodijs, ima sui parte aculeatis, quæ venantium manibus pedibusque velut cuspidem infigũt flexibili agilitate: nam se horum adminiculo dextrorsum ac sinistrorsum proripiunt, vbi insidias subodorantur incredibili sagacitate, quod, vt opinor, vel mirè oculati sint, vel auriti: quãlibet enim silenti tacitoque ingressu illos insecteris ac venando persequaris, subitò præsentiunt, ac confestim se luto obruunt, oculisq; hominũ subducunt. Præter quatuor autem illos pedes aut exporrecta vtrinque brachia, primore parte, qua oculi prominẽt ac collucent, duo se proferunt denticulati forcipes quibus firmissimè obuia quęque comprehendunt, atque atroces morsus captantiũ manibus inferunt, ita vt membris affixi, ægrè auelli queant. Cæterùm

Crustacea tabidis salubria.

Fluuiatiles cancri quibus vsui.

Cancrorum descriptio & vires.

cùm

cùm mira sit aquatici huius animalculi astutia ac calliditas, tum in eo maximè obseruatur solertia, vbi ostreis insidiatur, atque ex ijs escam venatur, siquidem calculos atque lapillos patulæ hiantique testæ ingerit, ita vt occludi nequeat, mox dentato forcipe pisciculentam carnem abradit atque elicit, illoque alimento suauiter ac securè, nulloque vindictæ metu fruitur, quod etiam polypus piscis factitat. Hoc genus Cancri tabidis ac macie confectis præsentanea vi auxiliatur, vbi accuratè abluti in aqua hordei decoquuntur, nec minus singulari occultaque virtute pollent in expugnando exitiali Canis rabidi morsu, Cancris ita in patella deustis ac concrematis, vt cõmuni atque in puluerem redigi possint, eoque exhibito cochleari mensura, cùm gentianæ radice, ac thuris momento, quod antidoton frequentius iterari debet, ac per sesquimensem continenter assumi, quo rabies atque aquæ pauor propulsetur. Hæc de testaceis & quæ crusta integuntur, verbosius à me sunt enarrata, quò quisque intelligat, non modò porcorum morbos his expugnari, sed hæc aptissimè melãcholiæ, adustisq; humoribus, atque alijs plerisque affectibus accommodari. Verùm inter Cancros, aliosque crustaceos discrimen statui debet, siquidem fluuiatiles extenuatis ac macilentis mirificè adminiculãtur, quòd humectent, atque humorem natiuum, quo corpus nutritur ac subsistit, & quem calor insitus habet, obsequentem adaugeant, adhibito vino dulci ac calorifico, cuius adiumento concoctio perficitur, omniaque exactè elaborantur. Marini verò, qui Oceani vel maris mediterranei littora perreptant, ac crepidines persequuntur, cùm sanis, tum ijs, qui insalubri sunt corporis habitu ac vitiosis humoribus oppleti, aptiores: nam cùm salsugine quadam imbuti sint, vt edendi auiditatem excitant, ita ex-

Cancrorum astutia.

Cancri, rabidi canis morsũ curant.

Ex testaceis quæ sanis, quàm infirmis aptiores.

Cancri marini effectus.

crementa superuacua exiccant, ac putredini humorum obsistunt, quod in carnibus piscibusque sale confricatis obseruari potest, quę diutius asseruantur, ac serius computrescunt. Quocirca non inconsulto factitant Bataui ac plerique Belgæ, tum maxima Germanorũ pars, quæ ad Aquilonios tractus deuergunt, quod sale & aromatibus, nempe Zinzibere, pipere, & quod granum paradisi vocant, vulgò *Greyn*, caustica vi & adurenti, aliud à Cardamomo affatim vtantur. Hac enim ratione minus pituitosi efficiuntur, aut excrementis scatent, minusque, vt ferè conspici solent, opimi atque monstrosè obesi; liquescit enim salitis adeps, vt limax insperso sale.

Germani sale et aromatis delectentur.

Simile è sale quo limax liquescit.

Cur Belgæ, vbi nox molestè ac tumultuosè, parumque ex animi sententia transacta sit, quiritentur Ioannis Baptistæ noctem sibi obtigisse. CAP. VIII.

Luca. 7.

NATALIS dies Ioannis Baptistæ, cuius vitæ integritas insigne elogiũ à Christo promerita est, non solum Iudæis ac Christianis, sed Mauris etiam ac Barbaris, quique à nostra religione alieni ac Mahumeto addicti sunt, celebris est & sacrosanctus, tametsi nonnulli huius noctem superstitioso quodam cultu congestis lignorum aceruis, accensisque ignibus, vt Corybantes ac Cybeles cultores, strepitu ac furiosis clamoribus transigant, quin et impuberes congestis collisisque ignitis carbonibus bombos ac crepitacula excutiunt. Nonnulli gentili superstitione statuæ prouoluti, ab epilepsia se tutos fore confidunt, quibus accessit ea persuasio, vt si placidè huius Diui statuam adire possint, nec inconditè vociferentur, aut rabiosis clamoribus illi insultent; toto anno ab hoc morbo futuros liberos.

Ioannis Baptiste dies memorabilis.

liberos: Sin Diui caput, quod osculandũ offerunt, dentibus lacerare tentent, ac maledictis incessere, singulis mensibus, quod ferè ex lunari decursu euenit, hoc morbo miserè diuexandos, quanq̃ maximę imposturæ huic rei subesse solent. Et cũ hæc gentilitia sacra nocturno tempore perfici solẽt ex vetusta consuetudine, ne dicam inueterato errore, enatum est Prouerbium, vbi nox tumultuosè trãsacta est, nec vlla pars quieti data, Ioannis noctem transegimus. *Vny hebben sint Ians nacht gehadt.* hoc est, Tota nox non solùm insomnis fuit, ac peruigilata, sed grauis, ac molesta strepitu, tumultu, clamoribus inquieta. Olaus Magnus, qui res Gothicas amplissimè, licet minus cultè prosequitur, refert natalem noctem Ioannis Baptistę, qui fuit prodromus, hoc est, præcursor atque emissarius, aut quoniam vox clamantis sit in deserto, præconis Iesu Christi, mirè celebrem esse illi genti, atque illustrẽ, magnaque pompa transigi: Omnis enim generis sexusque homines turmatim in publicum cõcurrunt, extructisq; luculentis ignibus atq; accensis facibus, choreis, tripudijsque se exercent, nonnulli laudes heroum ad lyram decantant, vitia maritorũ traducunt, fœminarum dedecora propalant, nullos non scommate, cõuitijs, dicterijs, dentatis salibus impetunt, magnaque licentia obuios quosque lacessunt, ac liberius pęrstringunt, vt solẽt olim in sacris Eleusinis; nã ex Hellenismo, siue Græcorũ ac gentium vanitate multi errores vel relicti sunt, vel in religionem Christianã irrepserunt: sic proceres Aulici & quotquot venatiõi dediti sunt, Hubertum olim venandi studiosum insanis clamoribus colunt ac venerantur, adeò, vt furore percitos credas, dum canum latratus ac rabidos sonos imitantur, obambulãte interim patera oppleta vino, aut perpolito cornu capacitate sextarij ex vetusta,

Prouerbium ex tumultu nocturno desumptum.

Lib. 15. c. 10.

Matth. 5.

Praeposterus Diuorum cultus.

tusta & gentili Germanorum consuetudine, teste Cæsare libro sexto belli Gall. Sic homines superstitiosi præpostero cultu Diuis blandiuntur, ac se illorum fauorem demereri credunt: cùm nec horum vitam imitentur, aut mores exprimant, nec vlla parte ipsorum vestigijs insistant, qui cultus Deo, ac Diuis est gratissimus. Non minus ridiculos habet cultores Martinus, cuius in pauperes atque egenos liberalitas, non ad frugalitatem ac munificentiam, sed ad luxum, ad profusas epulas, ad ineptas cantilenas quosque inuitat. Quòd verò Ioannis Baptistæ sacra tanto tumultu, ac superstitione peragantur: hinc emersisse puto: quoniam historia Euangelica describit natalem viri huius diē lætum, faustumque & plausibilem futurum quàm plurimis: quo non designat externos animi motus, cùm & inaniter, & effusè exultat animus, ac gestienti lætitia perfusus est, sed internam, ac solidam, stabilemque lætitiam, quæ concipitur ex tam salutari Euangelij promisso, quo Angelus denunciat iamdudum expectati Messiæ, ac Seruatoris, à quo cuiusque salus dependet, aduentum atque huius præconem futurum Ioannem, qui primus baptizandi munus inchoauit, quod postmodum perfecit, atque impleuit Christus, qui baptizat Spiritu sancto, & igne, cuius vi transformari homines contingit, atque ad cœlestia perduci: cōceptaque salutis fiducia per mortis illius, ac resurrectionis mysterium illi inseri, atque vniri. Quę res ob lucem exhibitam, salutemque restitutam, non vulgari gaudio omnes afficit, magnamque subsiliendi occasionem præbet, non ea ratione ac modo, quo passim imperita multitudo ac vulgus ignobile tam ineptos stolidosq; ludos exhibent: quanquam hæc superstitio, quę multorum animos mētesque hactenus occupauit, iam exolescere incipiat.

Martinalia festa.

Luc. 1.

Matth. 3.

Lætitia solida.

piat, atque antiquari. Siquidem iam sentire incipiunt homines paulò cordatiores, ac melius edocti, colendum placandumque Deum, ad quem per Christum aditus, pietate ac religione, iustisq; precibus, non contaminata superstitione, non gentili vanitate, aut cæsis hostijs, alijsque rebus, quę nō exigit, aut ab eo præscripta sunt. Nam superstitio veræ religionis imitatrix, atque ex vitiosa æmulatione, anilis affectio, ex imbecillitate mentisque inopia, atque ignorantia Diuinitatis emersit, quò fit, vt cùm animus fluctuet, ac sit instabilis, vacillans, inconstās, varius, lubricus, nec vlla cognitione, aut Dei fiducia imbutus: quem potissimè imploret, quò se conferat, cui se addicat, suamque salutem committat, & à quo successum, sanitatem, mentemque pacatam consequatur, prorsus ignoret. Quod eò fit, quoniam à scopo sit aberratum, nec illum homines consectantur, qui hæc omnia cumulatè præstare, & potest, & vult, nempe Pater cœlestis, & Iesus Christus, cui omnis potestas commissa est, & in quem referri vult Deus omnes nostras cogitationes, spem, fiduciam, charitatem, & quæ nobis ad consequendam salutem sunt necessaria. Nec sustinet Deus, vt Esaias ait, gloriā suam, ac laudem sibi debitam in aliū transferri, aut cuiquam attribui, nec vllum cultum, aut religionem constitui, nisi in ijs rebus, quas Christus ex ore Patris nobis enarrauit: qua de re innumera extant in Biblijs testimonia, nec minora apud Orthodoxos cùm Latinos, tùm Græcos, quæ dilucidè commōstrant, qua ratione Deus coli, atque adorari debeat, qua Diui ac Christianæ professionis assertores, ac propugnatores inuicti venerari, qui nihil non contumeliarum Christi nomine perpessi sunt, ac sustinuerunt.

Esaiæ 11.

Superstitio quid.

Matth. vlt.

Esa. 42. & 48.

De

De salis conficiendi ratione singulari atque inaudita, eiusq́; natura, effectu, viribus, vsu, et differentijs. Obiter herbarum aliquot maritimarum, quæ salsuginoso succo imbutæ sunt, & ex quibus sal elicitur, consideratio.

CAP. IX.

QVANQVAM de natura Salis, eiusq́ue vsu necessario, paulò antè disserui: facturus tamē sum operæpretium, si vberiùs ac fusius de salubri hoc condimento, sine quo omnia edulia insipida sunt & insulsa, verba faciam. Principiò hoc cuique testatum cupio, præsertim quibus familiæ onus ac rerum domesticarum cura incumbit, tum ijs, qui ciuitates, castra, arces, propūgnacula incursionibus exposita, tueri debent, ac præsidio munire, eaq́ue commeatu instruere, Salem marinum recens coctum, atque à sordibus non ita pridem expurgatum, asseruandis carnibus piscibusq́; minus idoneum. Decoquitur aūt atque apparatur apud Zirizæos, compluresq́; Zelandiæ ciuitates, æstiuis mēsibus cùm feruescit Sol, cuius vi maximè salsescit Oceanus, candoris eximij sal in frixorijs patinisq́; capacioribus aqua marina oppletis, subditis accēsisque glebis bituminosis, nostri *Turf* vocant, quibus sensim ac paulò melius omnia perficiuntur in Salinis, quàm congestis sub cacabo lignorum sarmentis, ob flammam ex fornacis faucibus periculosè erumpentem. Quòd si mox à tepente foco aut post dies aliquot in vsum depromatur, citò liquescit, atque in salsuginosam saliuam dissoluitur, sic vt limosām quandā vliginem rebus salitis obducat. Ita Sal, qui primū ex calenti feruidaq́ue patina aut labro ferreo eximitur, nec vetustate induruit,

Salis habendus delectus.

Oceanus æstate magis salsescit.

Sal recens citò liquescit, vetus serius.

aut

aut concretus est, cùm citius, quàm par est, in salsilaginem liquescat, secùs quàm vetustus, minus aptum iudico saliendis condiendisq; edulijs. Quocirca, qui carnes ac salsamenta, saperdas, asellos, thinnos, phocas, haleca, haringos, qui sunt thrissarum generis, succidiam, perennare velit, hoc est, in sequentem annum aut multam ęstatem asseruare, denique minus rancida in exteras longeq; dissitas regiones deuehere, vetus sal meminerit huic negotio accommodatius. Maiores nostri olim salē confecerunt vberrimo sanè quæstu, non ex aqua marina, solis ardore in salem concreta atque indurata, quale ex Hispanijs ac Gallijs ad nos perfertur, sed ex maritimis glebis exustis atque in cinerem redactis, quem infusa aqua minutatim in salem reducebant splendidum ac nitentem, *Zelosi Zylt-zout* populares atque indigenæ denominant, à glebis salsugine imbutis, vnde id elicitur: Nec alio Salis genere tota Belgica ad nostram vsque memoriam vsa est. Qui conficiendi salis modus cùm inducto externo exolesceret, excogitatus est alius non minus quæstuosus. Siquidem aducecto ex Hispanijs atque Aquitanico sinu, rudi ac nigricante sordidoq; sale, exempto limo, excoctisq; sordibus, candidissimum id nostrates efficiunt, rebus asseruandis aptissimū. Vtuntur quoq; Salinatores nostri alio concoquendi salis modo à superiore non multùm diuerso. Nam tertio aut quarto quoque anno, confracto foco atque arca, *Den beert* vocant, furca cui capacissima sartago ac patina incumbit, subditoque igni incalescit, glebas ac fragmenta, quæ ex perstillante salsugine ac muria salso liquamine affatim imbuta sunt, in patinam conijciunt, eaque comminuta sale macerant atque elixant, post horas aliquot subsidente limosa fece ac sordibus paxillo, candidissimum sal eliciūt. Id genus

Quo sale salsamenta conseruantur.

Trissa quod piscis genus.

Salis conficiēdi inaudita ratio.

A Sale Siltes Sold, vnde Soldaten Germanicè.

Salem Zelandi, quo modo candidū efficiant.

Salis ex glebis cōfectio.

Clynzout

Quid Zelandis. Clynzout. *Clynzout* nominant, vel *Clynczout*, quòd glebæ inter se collisæ propter duriciem, vt silices, sonitũ clangoremque edant. Hoc genus Salis vt mensis elegãter infertur, easque exornat, atque ad multos vsus est efficax, ita conseruandis condiendisque rebus minus aptum. Ob id boum tergora, ac tegmina coriacea illo sale, vt etiam marino rudi defricant atque obruunt. *Senatusconsultum, ne sal adulteretur.* Quocirca Senatusconsulto cautum est, ne quis eius conditionis salem diuendat, nisi interposito iureiurando attestetur, se non pro syncero, ac natiuo, qui ex marino eiusque muria confectus est, sed pro fossili ac factitio vænum exponere, ne qua fraus aut impostura subesse possit. Nam cùm niuei sit candoris, atque omnes optimi salis dotes exhibeat, non facilè ab ignaris internosci potest, nec discrimen obseruari, nisi ex rebus, quæ illo condiri solent, experimentum sumpserint. Citius enim salsamenta atque alia quęque hoc Sale obruta ac confricata subrancida efficiũtur ac subolida, vbi in multam æstatẽ asseruare visum est. Eandem naturam effectumque obtinet, quod nostrates, quoniam exigua infusa aqua marina diutius torretur atque aduritur, *Braedtzout* vocant, *Sal torridus Belgicè Bratzout.* sal splendidum, lucidum, speciosum, friabile, crustosum, latis, squammosisque ramentis ac laminis stellanti fulgore radiatis, quod mirè à Flãdris ac Brabantis expetitur cùm assiduè, tùm maximè in vsu domestico, si quando sumptuosis epulis, magnoq; apparatu mensas instruunt. Cũ enim splendescat ac spectabile existat, oculisq; etiam à lõgè gratũ sit, ac blandiatur: regales magnificasq; mensas mirificè exornat. *Salis efficatia in morsu canis rabidi.* Morsib⁹ id rabiosi canis cũ melle efficaciter adhibetur, scabiẽ impugnat, tumores cũ fermẽto, melle & butyro atq; adipe suillo perrumpit etiam illos, qui grassante peste in alis atque inguine se proferunt. Ex sale autem cum

aqua

aqua marina confecta muria aut salsilago, præsentanea vi ambustis vim igneam, atque vrentem feruorem extrahit, doloresque intensissimos placat ac mitigat, vel ex puluere bombardico, vel oleo, pice, aqua feruida, prunisque accensis, præsertim si tenui peplo salsilagine imbuto præustæ partes foueantur. Huiusmodi enim irrigatione ignea vis eluitur, atque acerrimi cruciatus consopiuntur. Malè autem consulunt sic affectis, qui frigida ac reprimentia membris, applicant, ita enim referiunt, non extrahunt nec eliciūt ignitum ardorem, cumque magis infigi partibus contingit. Quocirca inter initia nihil salsugine efficacius, vulgò *Pekel*, vel recens confecta, vel quæ butyro incumbit, fomenti loco applicata. Cui viribus par Smegma, vulgò Salpo, Belgicè *Zeepe*, quo vestibus ac linteis sordes eluuntur, confecto ex eo linimento cum melle & butyro. Aqua quoque, in qua rapæ decoctæ sunt, tutò adhibetur, quæ vim magis efficacem concipit, si nonnihil calcis viuæ in illam dissoluas, ita enim lixiuij modo, adhibita ardorem compescit, & absque morsu deficcat. Cæterùm cùm aliquot salis genera paulò antè recensuerim: de factitio illo disserendum, quid in legitimi salis inopia, huius vsum nobis præstare possit: vocant hoc genus Arabes Salcali ab herba maritima, quib⁹ littora nostra abundè scatent. Enascuntur autem apud nos passim aliquot herbæ salsuginoso succo imbutæ, ex quibus Sal, si aliàs denegatum sit, facilè elici potest, atque in domesticum vsum depromi: qualis est Portulaca marina Halimo affinis, vt etiam adnotauit Mathiolus in eruendis herbis acer & industrius. Hanc nostrates æstate desinente lectam condiunt, ac muria asseruatam, aut rudi sale obrutam in hibernos vsus reponunt, vt Hispani oliuas, cappares, Crithmon, empetron: Excitat enim appetentiam, ac fastidia

Salsugo ambustis vtilis.

Ambusta refrigerantia non exigunt.

Smegma ambustis idoneum.

Calx cum aqua raparum ignotos dolores placat.

Salcali Salis genus.

Mathioli industria.

 stidia

ſtidia nauſeamque diſcutit, ſi quando ventriculus pituitoſis humoribus oppreſſus vel etiam bilioſis cibum reſpuit: Tota autem herba, vſque ad ſeminis quod minutum eſt, ac racematim dependet, maturitatem, portulacam illam prægrandem hortenſem ac ſatiuam refert: quam Patricij etiam ſale rudi ac ſcraboſo obruunt ad excitandam cibi auiditatem. An autem hæc Portulaca marina Halimi nomine ſit deſignanda, nondum ſtatui, cùm illa famem excitet, iſte arceat. Verùm in Alpibus noſtris arenoſis frutex emergit ac virgultum duorum aut trium cubitorum altitudine, oleæ folijs, quæ viticis modo lōgas habet virgas lentas ac flexibiles, fronde oleam repræſentans, ſed folio minore ac ſubrotundo ſupernè viridi, infernè imaque ſui parte, qua terram inſpectat, albeſcente ac cæſio, fructu folliculari, non diſſimili verticello, ab inſtrumenti muliebris ſimilitudine, nam ſpondyli ſeu verticuli, vulgò *weruel*, ima parte fuſis commodius torquendis rotandisque adhibentur: Qui frutex prorſus ad Plinij ac Dioſcoridis Halimum accedit, in reprimenda arcendaque fame præcipui effectus: abolet enim appetentiam vitioſam atque enormem, qua ferè mulieres circa tertium à conceptu mēſem infeſtari ſolent, & nonnulli conualeſcētes, quoniam ventriculis noxijs humoribus atque acida pituita imbutus ſit: quò fit, vt canina appetentia diuexentur, ac bulimiæ, hoc eſt, edendi auiditati, quaſi bouēm eſſent deuoraturi, obnoxij, vt fœminæ vitio quod Picatio dicitur, qua alitis huius more carbones, teſtacea, mali Punici putamina, aliaque eſui inepta deglutiunt: Quibus vitijs Halimus frutex commodè adhibetur, ab effectu nomen ſortitus, folijs oleris more, cum pingui iure, nullo ſale admixto, decoctis ita enim obtundit ſubacerbos illos humores, qui minus naturalem appetentiam

Portulacæ marinæ conditura.

Halimus legitimi deſcriptio.

Verticulus quid.

Halimus famem arcet.

Picatio morbus ſeu Citta.

tiam excitant, quod etiam ad morsus ac dentibus tritus præstare creditur, vt nonnulla naribus tantum admota animi deliquium discutiunt, ac cor fouent &recreant. Atriplex verò marina colore squallido atque inamabili, in aggeribus Zelandicis nusquam non obuia est: verùm non assurgit in vllam altitudinem, sed sessilis est, atque humi decumbit. Brassica autem marina, quæ Germana Soldanella statui debet, quàm nostrates indigenæ malè Portulacæ marinæ asscribunt voce gentilitia *Zoulte nelle*, à salsuginoso sapore, Alpibus Zelandicis copiosè prouenit, halimo, crithmo, empetro, anthillidæ, iringio confinis ac contermina; gaudet autem ipsa aura maris, sed tamen illo non irrigatur, nec perfunditur, vt alga, de qua postea. Herba hæc humi serpit longis flagellis, lentis ac viminosis cauliculis, lacte madidis, folijs rubore perfusis, subrotundis, semine in calicibus subrubentibus, nigro loculis incluso, vtuntur ea ad deijciendam aluum, iure pingui elixata, quo ob acrimoniam atque amarum salsumque succum stomacho minus sit infesta. Cæterùm herba Kali Arabibus vocata, nulla apud Zelandos vulgatior: ex ea siquidem olim maiores nostri vnà cum cespitibus ac glebis salsuginosis, ac bitumine quodam imbutis candidissimum Salem confecerunt, ea ratiõe ac modo, quem paulò antè indicaui. Est autem herba in infima maris nostri crepidine, quam Oceanus alluit, totoque Zelandiæ tractu copiosissima, quam ego Vermicularem vel Crassulam, vel Ayzoon vel Sedum marinum vocitare soleo, Caule palmari, erecto, firmo, tereti, geniculato: atque internodijs distincto, vtrinque multis agnatis cauliculis rotundis, læuore perpolitis, atque in se compactis, qui exemptiles videntur, vt equiseto seu caudæ equinæ, folijs, qui ex caule sin-

Brassica marina seu Soldanella.

Brassicæ marinæ descriptio.

Herba Kali alia à Trago.

Kali seu Sedi marini descriptio.

ſingulari emergunt, eoque ſtipati ſunt, carnoſis, craſſis, ſucco turgidis, craſſitudine arūdinis, nobis *Riet* dicta, quæ in ambulantium pedibus moram injiciunt, ac greſſum remorantur, ſonitumque ac fragorem in promouendis pedibus excitant, radice exigua, gracili tenuiter capillata. Tota herba ab ima ſui parte ad cacumen vſque eleganti ac pellucido virore perpolita eſt, quæ nec hibernis quidem menſibus exoleſcit aut emoritur, ſic vt laquearibus ædium affixa abſque aſcititio vllo liquore diutiſſimè vireat, vt aloë: eſt enim mirè ſucculenta, atque natiua humiditate affatim imbuta. Noſtrates, quòd Cancris infeſta eſt, atque impedimento, *crabbe quel* vocāt. Nam cùm denſius fruticetur, curſum illis remoratur, ac difficilem tranſitum præbet, ita vt ægrè extra hanc ſe explicare queant, vbi homines illos venantur, atque ad eſcam expetunt.

Kali herba cancros remoratur.

Herba hæc pecori ouillo gratiſſimum ac ſaluberrimum pabulum eſt. Nam cùm hæ pecudes cœli ſtatu humido hydropiſi ac tumoribus ſtrumoſis obnoxiæ ſint, noſtri *den Bot* vocant, huius herbæ paſtu recreantur: ac malum diſcutiunt. Eſt enim ſalſiſſima herba, vt quam aduentante Oceani æſtu, continenter aqua marina irrigari contingat ac madeſcere. Quò fit, vt ſubinde cōſperſā ſpecioſius adoleſcat, ac fruticetur denſius. Qui autem hanc in condimenti vſum aſſeruare volunt, conſulo vt modicè decoctam aceto minus acri potius, quàm muria aut ſalſugine condiant, aut rudi ſale obruant vt Portulacam: Cuius vſus pituitoſis ſalubrior atque obeſis, quàm bilioſis aut macilentis. Subeſt huius herbæ ſolo, omnibusque propemodum agris maritimis: primum terra argillacea, lenta, tenax, glutinoſa, quæ contrectata manibus adhæreſcit, nec fateſcit, aut facilè excutitur:

Kali herba ouibus gratiſsima.

Salſæ herbæ medentur morbis ouiū.

Georg. 1. *Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.*

Adeò

Adeò vbi vestes commaculauit, ęgrè eximi elui-que possit, *Cley* nostri vocant, à lentore, Brabanti *Leem*: hanc sequitur bituminosa quædam concre-tio ac subterranea congeries, Darri, vt aliàs retuli, vocata, ex qua, tanquam fodinis, glebas eruunt in-digenæ nigras ac pinguedine imbutas, quæ accēsę, vt aridi cespites, vrentissimos calores excitant, at-que in cineres redactæ, saloque perfusæ materiam ac fomentum olim nostratibus præbuerunt con-ficiendi Salis. Sed is modus iam in dissuetudinem venit, ob maximam copiam, quæ ex Gallijs atque Hispanijs ad nos conuehitur: qui tamē facilè in v-sum reuocari posset, si externus sal hostili odio de-negetur, aut ex quauis alia causa, eius copiā nobis deesse contingat. Quocirca non omnino operam me lusisse puto, qui exoletum, ac iam pridem anti-quatum hunc conficiendi Salis modum in memo-riam postliminio reuocârim: quo aliquando, si res poscat instauretur. Cæterùm cùm in maritimarum stirpium ac fruticum mentionem inciderim: de Al ga nonnihil inserendum. Siquidem hanc impensè à me sibi demonstrari optauit Rembertus Dodo-neus Medicus Mechliniensis, vir in illustranda re herbaria, arteque medica exercenda sagax & indu-strius. Eriguntur passim locis maritimis moles ac propugnacula fluctibꝰ opposita in ipso statim adi-tu, primoque portus accessu, ex trabibus, sudibusq́; rectis ac transuersis, quæ pręter saxa immensi pon-deris, stabiliendo operi iniecta, fascibus ac longu-rijs, cratibusq́; inter se contextis atq; implicatis ful ciuntur: refert autem hæc machina eminētis pro-montorij imaginem, ac nauibus fidam tutamq́ue stationem præbet. Caput hanc structuram non so-lum nostrates, sed Itali quoque & Hispani vocant, siue arte constet, siue nat[ura] ...que etiam nomine in Cosmographicis descriptionibus designatur.

Cley à verbo Cleuen dedu-ctum, quod inhærere est.

Bitumen Ze-landicum

Darri, salis materia.

Rembertus Dodoneus.

Artificialis promontorij descriptio.

Moles & promontoria caput vocatur.

Huic Alga copiosè vndique adhærescit, quę tametsi vilis sit & abiecta, quod præter Prouerbium Virgilius etiam annotauit.

Alga vilior *Horridior rusco, proiecta vilior alga.*

Eclog. Aliquem tamen in Medicina vsum habet, siquidem dolores podagricos atque articulares mitigat, expurgato primum corpore, inflammationes discutit, infrigidat atque exiccat multò efficacius, *Lens aquæ quid.* quàm lens, seu lenticula palustris, quæ est velut muscosum, atque stagnantis excrementum, colore viridi, anseribus anatibusque gratissimum pa- *Algæ descriptio.* bulum. Alga autem cùm plures habeat differētias, tum illa, quæ nobis vulgaris est, ramosa spectatur, lubrica, carnosa, geniculata, bullis, atque appendicibus prætumidis, ac racemosis, quæ primoribus digitis compressæ crepitant, ac sonitum edunt, vt senæ folliculi. Cùm autem Alga hæc membraneo folio existat, folliculis turgidis, flatuque distentis, lucidis, ac læuore perpolitis, magna parte fluitat, atq; aquis supernatat. Quibus destituta sessilis est, ac flaccescit, sarmentisque ac sudibus, seu pedamentis, tanquam iners, & ignaua incumbit. *Rauus color qui.* Color verò huic herbæ rufus est, obtusus, fuscus, rauus, qui constat ex mixtura fusci, & nigri inter cæsium, & flauum, saturatæ vmbrosæque viriditati affinis: sarmentis verò, ac palis, qui muniendis aggeribus in littore adacti sunt, tenaciter adhærescit tanquam visco, aut glutine (nullo radicis adminiculo illita, atque implicata) ita vt *Secunda Algæ species.* ægrè auelli queat. Altera Algæ species, quæ aquæ marinæ subest, vt stagnis ac paludibus vlua, eaque stipata se fulcit folio feniculaceo est in capillamenti tenuitatem extenuato, colore inamabili, muscoso quodam ac villoso concretu, nostrates *woer*, nonnulli *weert* vocant, quæ retibus, ac sagenis

genis vnà cum gammaris ac minutis pisciculis, aliisque purgamentis subducitur. phycos verò aut fucus marinus Algæ affinis est, illique forma atque effectu par, vt Aristoteles sentit & illo posterior Plinius. Muscus autem aliud ab ijs statui debet: Quorum vna species non solum littoribus, sed etiam rostratis nauibus adnascitur, vbi ex longa peregrinatione in portum sunt delatæ, quibus non tam muscus & Alga, quàm testacea quæque, tum Echineis pisciculus adhæreſcit, quæ nauigia remorantur, ac cursum retardant: ob id nostrates scopis asperioribus defricant, & ferramentis vncis atque incuruis deradunt, quo carina vncta ac liquore perpolita feratur concitatius, totaque velificatio perficiatur celerius. Est autem vulgare hoc musci genus in Oceano Belgico copiosissimũ, colore virescente atque herbaceo, quod tamen in flauum aut subluteum elanguescat, vt æstate desinente vitis pampini aut arborum folia nulla radice fultum aut subnixum, tenacitate tamen quadam solo, cui incumbit, affigitur, vel extremis littorum oris ac marginibus, expansum, emergente mari attollitur, ac subsidente demittitur. Cęterùm muscus maris, qui à Dioscoride describitur, ab hoc prorsus diuersus; siquidem ea herba censeri debet, aut fruticosa concretio, ac vilosa congeries, tenuibus festucis, cauliculis exilibus, ima parte lignosis, folliculis capillaceis, crispis ac cirratis, colore incano ac cinericeo, venustate rubicundo, odore vt Abrotano, aut Absynthio marino, cum grauitate iucundo, verminosis, & qui lumbricis infestantur efficax & præsentanea, redacta in puluerem herba eaque denarij aut drachmæ pondere ex vino exhibita; est enim pari effectu cum absynthio Seriphio seu marino, illique affinis & cognata, vbi primum emergit atque emicat, si numerosa

Lib. 6. ca. 13. histor. animalium.

Muscus marinus fruticosa concretio.

Corallina à coralli amplexu herba. folia, ac fruticantes cauliculos, si cincinatas circratasque fimbrias spectes, Corallinam circumforanei vocant, quoniam Corallo, qui in mari Ligustico, alijsque littoribus retibus subducitur, adhærescat atq; implicata sit. Sunt autem apud Zelandos Belgarum extremos, quos Matiacos Tacitus vocat à sociali concordia, vt paulò post explicabo fusius, longè lateque exporrectæ planicies, atque ab aggerum descensu, vberrima pecori saginando pascua, in quibus se proferunt variæ herbarũ species, Empetrum, Crithum Kali seu Sedum marinum, Atriplex, Portulaca, Brassica marina, Halimus, Ononis seu resta bouis, flore purpureo ac ramusculis aculeatis atterendis calculis accommoda, Alga Corallina fruticulus. Rhamnus verò arenosis dumosisq; collibus familiaris est tricubitali altitudine, quibusdam locis arborescens, vt paliurus, quæ minus fœcunda, ramis rigis ac frangi contumacibus, oleę folijs, sed angustioribus supernè viridibus; ima sui parte, qua terram spectat, albicantibus, baccis seu acinis rotunditate ac magnitudine myrti aut pisæ Romanensis, in se numerosa congerie racematim compactis, ac ramis arctè implicatis affixisque perexiguo petioli appendice, colore flauescente ac luteo, maturitate crocato, sapore acido ac peracerbo, quiq; affatim saliuã elicit, ac febricitantibus sitim compescit, vnico intus nucleo aut vinaceo, non lapidoso, vt corno aut oxyachante, hoc est, spinæ illi acutæ, quæ mense Maio, vbi omnia florescunt, spectabilis est & odorata, aut Crespino, quæ vulgò Berberis dicitur, sed qui dẽtibus facilè atteratur: quod verò dumetis atque arenosis locis peculiaris, Zelandis *duyn besyen* vocantur: Adornantur autem apud nos hoc virgulto cœnacula ac triclinia ineunte autumno, quo baccæ luteo calore suffundi incipiũt, atque in multam hyemem spectaculo sint, oculosque

Zelandis Matiaci dicti à sociali concordia.

Rhamni descriptio.

losque reficiunt, atque acido sapore nauseanti ac fastidioso palato gratificantur. Meminit huius fruticis David, qui multis locis appositissimas similitudines ad persuasionem profert in religionis negotio ex natura rebus concinnè petitas: Antequam spinæ vestræ, inquit, adoleuerint, atq; obdurescant in Rhamnum conteret ac conuellet vos Dominus, & liquescere faciet, vt limacem ac partum abortiuum. Quo designat improborum factiones, tyrannidem, minas, potentiam, conatus, molimina irrita fore atq; inualida, nec ad inferenda, incōmoda, vllis viribus instructa, à Rhamno desūpta similitudine frutice vbi adoleuit, aculeis infesto, nā ineūte vere tener est, mollis, tractabilis ac min⁹ noxius. Sūt aūt in locis hisce maritimis cōplures herbæ, ac frutices, quorū nonnullæ à littoribus remotiores auram quidem marinam concipiūt, at salo non perfunduntur: aliæ subinde irrigantur, maris aspergine, siquando exundat Oceanus, vt hibernis mensibus assolet Luna vel plena, vel primum inchoata. Quò fit, vt omnes stirpes maritimæ squallido sint colore, atque incano, tum minus, quàm hortenses, floridæ, nec virore tam grato atque amabili: quarum tamen nonnullæ translatæ, ac cultu edomitæ, spectatiores euadunt, ac frodescunt virentque speciosius. Simile quiddam perspicimus in cerdonibus, pistoribus, qui furno adstant, carbonarijs, fabris ferrarijs, aurificibus, qui argentum inaurant, quod argento viuo perficitur, in ijs, qui stannum, æs, cuprum, plumbum cudunt, qui omnes suo se colore produnt, ac non natiuum, sed ex emanantibus vaporibus, ac circumfuso aere alienum atq; ascititium exhibent, ita vt plerique eorum colore buxeo, mustelino, lurido, giluo, fusco. fuliginoso conspiciantur: qui si aliud vitæ genus asciscant, ac deserto plebeio, patritio more viuere inceptēt, con-

Psalm. 57.

Dauidis lo. cus explicatus.

Maritimæ herbæ squallidæ.

Simile à sordidis opificibus.

Opificia quædam colorem homini immutant.

festim alius oris decor, ac species, alia in facie ac vultu, totoque corporis habitu dignitas elucere incipit, tametsi ferè quidam referant veteris opificij vestigia, quibus olim erant assueti: quod ipsum etiam in seruis, ancillis, rusticis obseruamus, qui ad herilem dignitatem emergunt, in quibus ferè aliqua elucet, ac se profert plebeia conditio.

LEVI.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI DE NATVRAE DIGNITATE ET PRAESTANTIA.

LIBER QVARTVS.

De vi effectuque Lunæ, cuius motu impellitur Oceanus, & quid moribundis ac morbo deploratis obuenire soleat, vbi cum morte luctantur, atque è vita emigrare incipiunt, ex accessu recessuque Oceani, ac Lunæ decursu, cuius vires efficacius, quàm cæteri, percipiũt atque experiuntur maritimi.

CAP. I.

VA vi polleat sydus hoc nocti illustrandæ attributum, familiare nobis ac proximum, cuius vis animaliũ corporibus incumbit, atque humores agitat, superius demonstratum est. Verùm cùm mirè sit efficax non solũ in concitandis ciendisq; tempestatibus, ac fluctibus marinis, sed etiam in inferendis exasperandisque morbis, nẽpe apoplexia, lethargo, stupore, epilepsia, paralysi, hydropisi, catharris, ac pituitæ fluxionibus, paulò accuratius de huius natura differendum, eoque magis, quòd Belgæ Oceani accolę eius vim efficacius percipiãt, quàm

Genes. 1.

Lunæ vis quos morbos acuat.

quàm qui ab illo sunt remotiores: cùm enim proximè consistant, illoque sydere in Occidentem inclinato, propius illustrentur, nec vlla obstent, vel nemora, vel montes: manifestè vim Lunæ concipiunt, ac humidis illius radijs affluentius madescunt atque irrigantur. Nam vt Plinius ait, Luna fœmineum ac molle, nocturnumque sydus, humorem mouet quidem: at vt Sol, non attrahit, cunctáque humifico spiritu implet, ac turgida efficit, quo fit, vt qui regiones humidas frigidasque occupant, excrementis ac pituita scateant, ac subinde tussi, raucedini, corisæ, multisque alijs fluxionibus ac catharris obnoxij sint ac infestentur, prçsertim otiosi, ignaui, sedentarij, & qui rarius exercitationi aut labori insistunt, in quos propter humorum redundantiam Luna potentius vim suam exerit, ita vt isti præ cæteris eius motibus effectibusque sint expositi. Nam baiuli, nautæ, vectores, agricolæ, compluresque alij laboribus assueti, qui excitato auctoq; calore natiuo excrementa, si qua accruata sunt, conficiunt, minus huius syderis incommodo afficiuntur, nec magnoperè illius vim percipiunt. Cæterum, vt quæ longo à me vsu atq; experientia obseruata sunt, proferam, quam vim naturæ parens, qui vsibus nostris omnia accommodat, Lunæ attribuit, præter naturam illam facem ac clarissimam lucem, quę mutuato à Sole lumine, mortales illustrat, præter ea, quæ cõchylijs, ostreis, piscibus, satis, herbis, arboribus incrementa confert, obiter indicabo. Plinius ex Aristotelis sententia, Nullum animal in Oceano Gallico, nisi æstu recedente expirare aut extingui asserit: cuius sententiam vt non ausim contentiosè improbare aut refellere: ita hoc cuique testatum esse volo, nõ exactè omnia illius opinioni respondere; cùm nõnullos depræhenderim, ex decursu aspectuque Lunæ Océa-

Lib. 3. c. 100.

Otiosi catharris obnoxij.

Otiosi Lunæ affectibus expositi.

Lib. 2. Hist. cap. 98.

næ Oceani acceſſu, atque aduentante æſtu expirare: pleroſque in receſſu ac ſubſidente fluxu opprimi. Siquidem in maritimo Belgicę regionis tractu, pro humorum redundantia ac defectu, diuerſam obſeruó emigrandi conditionem ac modum. Alij enim ex Lunæ decurſu, cuius impulſu fertur Oceanus, intumeſcente fluctu, alij ſubſidēte, vel intereunt, vel conualeſcunt, humoribus ſcilicet ſpiritibusque motu atque aſpectu ſyderis, vel agitatis, vel ſopitis. Sic in pronuncianda Criſi, hoc eſt, deferendo iudicio, quod vel mortem, vel ſalutem denunciat, omnes, quos morbis tentari obſeruo, qui in humorum plenitudine conſiſtunt, ſeu pulmonis inflammatione, pleuritide, angina, apoplexia, lethargo, morbisq; pituitoſis, atque intercutaneis, quibus corpus intumeſcit, atque hydrope ſuffocatur, Luna plena, atque orbiculata, æſtuque exundante extinctum iri pronuncio, aut saltē pleroſque eorum pro morbi ac corporis conditione ac natura manifeſtam alterationē ſubituros ſubſequente ſubita ſudoris, vel ſanguinis eruptione, vel ex quauis parte aliqua humoris redundantis euacuatione ac profluuio. Hecticos verò, hoc eſt, tabe, marcore, ſiccitate, nutrimenti defectu obnoxios, deniquе ſilicernia, decrepitos ac capulares ſenes ſilenti luna, fluctuque ſubſidēte, interituros denuncio. Et quò plenitudinis aut defectus cauſa maior aut minor in corpore conſiſtit, eò vel ſerius, vel citius morte ſopiuntur. Ita qui aquis diſtenti ſunt, qui corpore opimo exiſtunt, atque obeſo, ſi ancipiti dubioque morbo, & qui ex humorum redundantia contrahitur, corripiuntur, ſtatim accedente æſtu, ac vergente in plenilunium, aut nouilunium ſydere opprimuntur. Nonnulli vbi fluctus iam medium obtinent: alij cùm in ſomno conſtiterit Oceanus, vitæ finem imponunt. E diuerſo, qui

Obeſi in æſtu maris accedēte periclitantur.

Sicci & aridi in Oceani defluxu moriūtur.

qui ſicco ſunt aridoque corpore, macilente, ſtrigoſi, ſquallidi, exangues, extenuati, ſubſidente labẽteque æſtu, atque in Occidentem conuerſo ſydere ſenſim placideque obdormiſcunt. Eorum nõnulli pro virium defectu, defluxu medio nonnulli extremo, portuque vacuo. Nec ſolùm ægrotorum corpora ab externis hiſce cauſis afficiuntur, ſed etiam qui inculpata ſanitate fruuntur, Lunæ vires effectusque percipiunt, verùm quò quiſque magis ab optima temperie deflexerit, eò promptius doloribus infeſtatur, atque auræ Lunæque mutationibus fit obnoxius, præſertim vbi huiuſmodi corporibus vitioſi putridiq; humores ſubſunt. Si luna vel inchoata primũ, vel plena, atque in orbem circinata, flanteque vento rigido, maſculi, mẽbranæ, nerui, panniculi, tendines rigeſcunt, ac cõtracti cõtortiq; doloribus acrius concitantur. Hæc de Lunæ vi atq; efficacia, motuq; Oceani nemo vt vana aut anilia figmenta reſpuat, cũ nihil illo certi⁹, nec veritati magis conſentaneũ: ſiquidẽ huic rei fidem facit experientia, illiq; ratio ſuffragatur etiam in ijs, quæ inanima ſunt & ſenſus expertia. Nã pelles cetoſę ex vitulo marino ſeu phoco detractę, rigeſcunt, ac pili eriguntur accedente maris æſtu: rurſus demittuntur ac flacceſcunt, eo ſubſidente, quod & Plinius non ſubticuit. Tale quiddam etiã in terreſtribus quadrupedibus obſeruamus, quarum pleræque in arboribus victum venantur: nam Sebellinæ atque Armelinæ pelles ſi in imo arcæ reponantur, illasque veſtibus impoſitis oneres, poſt triduum plus minus in ſummum emerſiſſe videbis præſertim Sebellinas, vulgò *Sabel*. Cùm enim animal id agile ſit & inquietum: non diſſimilis ferè mobilitas tegmini detracto inhæret, præſertim vbi Aquilonio flatu, hibernisque ſiccitatibus ac gelu rigido auulſum eſt. Nam ſi vlli ani-

Sani æquè ac ægroti lunæ vim percipiunt.

Pellium quarundam natura in erigendis pilis.

mantium pelles æstiuis mensibus detraxeris, cuniculis, pantheris, leopardis, lyncibus, hyenis, felibus, vulpeculis, sciuris, mustelis, & quas Martes, viuerras vocant & foinas, tum plerisque alijs, ex quibus in hibernos vsus tegumenta conficimus, magna ex parte pili defluunt, quoniam illorum radices non fixè inhærescunt, hiante scilicet laxaque cute, quo fit, vt huiusmodi pellibus suffultæ vestes à blattis ac tineis citius infestentur, quod intempestiuè, nec opportuna anni parte à corporibus exemptæ detractæque sint. Quocirca inconsultè faciunt, qui æstiuis mensibus, flanteque Austro vel Africo, culcitras, lodices, tegeticulas, aulæa ac tapetas, vestesque cultiores in feriarum festorumq; dierum vsum repositas, ac decorè asseruatas, quas nuptiales Matthæus vocat, Australi potius auræ, quàm Aquilonari ventilandas exponunt, eeriq; humido obijciũt, cũ frigore ac siccitate cœli obdurescãt tegmina, & indumenta quæq; melioresc ant: tali siquidẽ ratione vermiculos, teredines, tineas, blattas, quæ vestimenta depopulantur, ac vel corrosione vel attritu vitiant, exarescere contingit & aboleri. Frigida siquidem & sicca asseruandis rebus accommoda, tum crebra concussio ac conquassatio, quæ puluerulenta quæque ac situm mucoremque discutit. Nam quæcunque immota arcis ac loculis concluduntur, nec perflari contingit, aut flatibus agitari, putent, sordescũt, olida efficiuntur, ac detrimenta concipiunt, atque in dies efficiuntur deteriora. Nec etiam nocturno tẽpore cubili imponi debent, aut lecto admoueri: nã sudor, qui ex tepente madidoq; per nocturnã quietem corpore emanat, atque expirat, in vestes atque indumenta, contectasque chlamides affunditur, sic vt tepore quodam ac corporis exhalatione imbuta ac perfusa, materiam corruptionis conci-

Pelles quando animantibus detrahendæ.

Cap. 21.

Quid vestibus tineas innasci prohibeat.

Tepor lecti pelles deteriores efficit.

Quæ qualitas vermiculos progignat. concipiant. Calida enim & humida progenerandis sordidis animalculis idonea, quò fit, vt æstiuis mensibus, auraque subtepida, conclauia, ædes, cœnacula, triclinia, arcæ, cellæ, promptuaria, horti limacibus, cochleis, vermiculis, cimicibus, muscis, culicibus, erucis, crabronib⁹, vespis, scarabeis, corpora verò pulicibus, ac pediculis lentibusque scateant, quæ hibernis mensibus minus conspiciuntur, aut infesta sunt. *Aestate ædes & corpora bestiolis scatent.* Omnes itaque hirsutæ illę crinitæque bestiæ, tum quæ tenera mollique lanugine contectæ sunt, ex quibus sumptuosæ pelles ac tegmina conficiuntur, in frigidis potiùs, quàm calidis regionibus degunt, eoque minus patiuntur pilorum defluuium, quòd contractior sit cutis, ac condensa astrictaq; frigore pellis: quo fit, vt pilos tenacius amplectatur, nec citò defluant, aut in auras diffusi euanescant. *Zelandia cuniculis fœcunda.* Sic apud Zelandos in ipso propemodum Oceani aditu immensa conspicitur vis cuniculorum, qua tota Brabantia post solstitium autumnale vsque ad veris initium alitur: nec leporum exiguus numerus magnitudinis inusitatæ, carne non minus salubri, quàm suaui, & quæ (vt ridiculi quidam nugantur) non salsescat. Oberrant autem in monticulis ac collibus arenosis nonnullla sui parte Septentrioni, aut Occidente solstitiali, non arte, sed natura oppositis, ita, vt ex aeris frigiditate, atque arenæ siccitate saluberrimi existant, ac mirè agiles, multò magis, quàm in caueis pasti ac saginati, pręsertim si sanguine humano alantur, vt Chirurgos quosdam factitasse audio apud plerasque nationes, qui sanguinem, quem hominibus nonnunquam morbidis incisa vena adimunt, huiusmodi bestiolis obijciunt: quo quidem mirè saginantur & pinguescunt, sed alimento insalubri, atque hominibus noxio. *Cuniculi humano sangui ne pasti insalubres.* Syluestres itaque, inquieti, exercitati, instabiles, palan-

tes,

tes,esui salubriores, quorũ etiam pelles ac tegmen densius est, multisque crinibus fixius inhærentibus magis obsitum.

De Zelandiæ insulis, ac gentis huius natura, conditione, moribus, origine:& quantum cõmoditatis atque emolumenti huius regionis fundus ac soli vbertas exteris adferat, compendiosa ac dilucida descriptio, in qua obiter refricatur rerum gestarum memoria, multæque naturales causæ explicantur.

CAP. II.

CVM tam multa proferat Zelandiæ regio, quę exteris etiam ad vitæ vsum ac commoditatem cõducunt ac sunt necessaria: miror à plerisque hanc tam abiectam ac despicatam censeri. Nam præter insignes atque in immensum fastigiatas lauros (vt à telluris beneficio exordiar) perpolitis maturitate baccis onustas, quæ Brabantis denegatæ sunt: præter efficaces & salubres herbas, cùm medendis morbis, tum esui accommodas: præter Sal candidissimum, quod ciuium industria conficitur: præter Rubiam, garansam Gallis, nostris *Meedecrappe* nominatam, adornandis pannis, ne color deflorescat, eumq; intimè concipiant, necessariam, prçter triticum, quo nusquam gentiũ cãdidius aut magis ponderosum: præter tot salsamenta ac vento induratas saperdas, præter immensam piscium copiam quæ quotidie recẽs aduecta, in oẽs Europę partes distribuitur: vrbes exhibet eleganter extructas, atque in ijs ædificia splendida re domestica ac supellectile concinnè exornata, ita vt omnia passim nitida conspiciantur, culta, expolita, quòd vnicè nuper admiratus est illustrissimus Hispaniarum Rex Philip-

Zelandici soli vbertas.

Rubia radix et alumen durabili colore pãnos imbuit

Regi Hispan. Philippo grata Zelandorũ mundicies.

Philippus Belgij princeps, & quibus stipatus erat, proceres Aulici. Accedunt his omnibus portus cõmodi, fidæque ac tutæ nauium stationes, omni nationi expositæ, atque ad frequentandas remotissimas regiones, quocunque terrarum cursum instituere libeat, aptissimæ, nec illi negotio desunt exercitati naucleri, ac viri nautici, quibus omnes Oceani recessus sunt explorati. Quãta verò soli vbertas, quàm pingues ac glutinosæ glebæ, quàm feraces ac fœcundi agri, quàm numerosi armẽtorum pecudumq́ue greges, non facilè vlli fidem feceris, nisi propius illi sint conspecta, vti etiam vberrima saginando pecori pascua non solum intra exporrectos aggeres ac ambitus, sed etiam extra littora, in ipsa Oceani crepidine, in quibus oberrant pecudũ aliquot myriades maximo negotiatorum emolumento, quæstuq; vberrimo, non solũ supra vulgarem magnitudinẽ, sed saporis etiam delicati atque exquisiti, soli ac graminũ beneficio, quod saluberrimum ijs pabulũ suppeditat, adeo vt exteri quoq; summopere ijs delectentur, ita vt Vitilitigatores, hoc est, qui sectandis litibus dediti sunt, nullis donarijs (modò aurum demas) aduocatis ac procuratoribus melius gratificentur, quàm si villosas huiusmodi oues ac Zelandicos verueces illorum culinæ inferant: tum demum enim res illis cordi esse incipit, ac causę insistunt: quibus si accedat caseus ouillus virore perfusus inusitatæ magnitudinis, atque immensi ponderis, nihil adferri potest ad rei cõmendationem gratius. Tali siquidẽ condimẽto irritari solẽt ad potũ ac repotia etiã saturi ac vino affluentiore paulò antè perfusi. De aëris autem Zelandici clementia non ausim multa polliceri, vt qui in nõnullis partibus sit paulò asperior, & quã vicinarum gentium minus salubris, præsertim æstate ob paludum, & stagnorum graues halitus, & quòd

Aduocati muneribus afficiuntur.

Caseus viridis appetẽtiã acuit.

Aer Zelandicus qualis.

quòd regio arboribus manus consita. Hoc tamen habet cõmodi, quòd contagioni ac pestiferis morbis minus sit obnoxius, ac serius inficiatur: at infectus immaniter in hominũ corpora grassatur, nec facilè conquiescit. Vt enim lignũ durũ ægrè quidẽ ignescit ac flammam concipit, at incensum difficile restinguitur: ita corpora Aquilonijs flatibus ac marina aura indurata minus promptè virus concipiunt, peste vero correpta ægrè hanc excutiunt. Aqua quoque putealis in insulis non ita pridẽ ex mari vindicatis, parũ sapida est aut salubris, ac vel salsæ qualitatis, vel vliginosi fundi, saporisque ingrati particeps. Tametsi in ciuitate Ziriζæa putei existant, qui ne aquæ quidẽ fluuiatili cedant: aut liquore pluuio sint inferiores. Regionẽ hanc maritimam veteribus olim nõ fuisse incognitam ex Cornelio Tacito colligi potest, non hoc equidem, quo nunc innotescit, nomine, sed ex vsu ac vulgata alloquendi consuetudine ac compellatione, qua populares atque indigenæ inter se sunt vsi: itaque Mattiacorum illos nomine designat, cùm inquit: Est in eodem obsequio Mattiacorũ gens, Batauis similis, nisi quòd ipsi terræ suæ solo acrius animantur. Quo indicat, tametsi Batauis siue Hollandis à cauitate terræ sic denominatis vicini sint ac finitimi, ita vt inter illos referri debeant, vulgari tantum nominis appellatione discretos, atque Oceano propiores magis feroces esse, vt reuera sunt, ac viribus, ingenio, solertia, versutijs, calliditate, fallacijs, captionibus, negotiandi peritia, ac conquirendi industria superiores. Quod autem Mattiaci nominentur, nõn à loco aut duce aliquo, sed à populari appellatione, atque vsitato loquendi more enatum est, nempè à *maet*, quæ vox illi ni quotidiano sermone ac congressu familiari, omnium apud nos actionum, contractuum,

Zelandia aer cur serius inficiatur.

Simile ab igneis rebus.

Aqua in Zelãdia qualis.

Ziriζæa puteos salubres habet.

Zelandia an veteribus cognita.

Lib. de moribus Germanorum.

Zelandi calli di & indu strij.

Vnde Zelãdi Mattiaci dicti.

periculorum,ac totius voluntatis,consilij,laboris socium comitemque sonat,omniumq; rerũ, quas inter se exercent, participem ac consortem. Ita omnes gregales, venalicij, consodales & quotquot inita societate, fido firmoque animorum cõsensu facultates ac copias suas in commune conferunt, emolumenti ac quæstus spe, ex nautarum consuetudine, quorum maxima in ijs regionibus copia, *Maet* voce gentilitia ac vernacula nominãtur, hoc est,coniuncti ac sociati. In magistratu verò,aut dignitate aliqua illustri,vel Cõsulari,vel Senatoria, omnique munere publico,quæstura,ędilitate,pupillorum tutela ,testamentorum procuratione, alijsque functionibus *Veynout* sese vocant etiam,qui apud nos consulatu funguntur,quod Latinis collegam sonat. Ex vetusta itaque consuetudine ac vulgato loquendi more,quem inter has gentes obseruabant Romani, cũ in ijs regionibus versarentur, illasq; terras sibi vectigales ac tributarias facerent, aut in societatem ac tutelam Romanę potentię assumerent. Mattiacos vocabãt:vt qui apud Germanos *Herman* nominatur. Arminium, atq; apud Cæsarem in Commentarijs, *Ambacht heeren*, Ambactos. Eo enim nomine designant Belgę illustres aliquot viros,penes quos est summa rerum atque in coloniæ alicuius seu municipij ambitu, vlloq; territorio,dominatus. Nam Zelandiæ nomen recens est, ac veteribus incognitum, à terra ac mari conflatũ quasi dicas terram ac solum maritimũ: mari enim vndique cingitur, multisque insulis distincta est, nempe quindecim,tãetsi paucis abhinc annis magnam cladem huic regioni Oceanus intulit, cuius sæuitia atque immanitate magna Zelandiæ pars, diuulsis ac dissipatis funditus aggeribus, salo oppressa est,atque mari æquata:subsistunt tamen insignes aliquot insulæ,quarum tres præcipuæ cum Oceani

Collega quo nomine Zelãdis dicitur.

Lib. 4 belli Galli.

Ambacti qui Zelandis.

Zelandia insulis fœcunda.

Oceani æstu continenter luctantur, atque immensis sumptibus (quod non facilè Principi, aut qui illius vices obeunt, persuaderi potest) aduersus barbarum hoc atq; indomitũ elementum ęgrè se tuentur. Inter has primum ex alto in portum delatis se offert Vualachria, vel ab eius cultore sic denominata, vel vt conijcio, à Gallis, qui hanc oram frequentabant, qui Belgica voce etiam nunc *Vualen* vocãtur, impuberes eorum *Vuaelkens*, aut ab ea Britãniæ parte, in qua versus Occidentem consistunt Vualli apud Anglos præcipuę nobilitatis viri, à Gallis etiam oriundi, quod idioma illorum adhuc indicat. Insula hæc ab ortu Brabantiæ obuersa est, à meridie Flandriæ, ab Aquilone Batauiæ siue Hollandiæ, ab occasu æquinoctiali Britanniæ, in quã breuissimus est traiectus, & à qua parte primus in Oceanum ingressus quocunque terrarum visum sit, nauigationis cursum dirigere. Præbet enim Arnemuda Metelliburgi municipium, tutissimum omnibus portum, fidamque nauium stationem: nam hic præcipuè classis quãlibet numerosa instruitur, in quemcunque Oceani tractum velificatio perficitur. Cùm autem hæc insula præter fundi aliquot appendices serius illi annexas (*Polders* nostri vocãt) octo miliarium ambitum cõficiat, vt etiam Schaldia, cui intra centum annos iugerum tria milia auulsa sunt, cultissimis aliquot pagis ac villis distincta sit, tum vnum habet emporium negotiatorũ frequentatione celebre cum primis ac illustre Metelliburgum, à Metello præcipuę nobilitatis ac Cõsularis dignitatis apud Romanos viro id nomen, vt plerique opinantur, consequutũ, cùm ego à Burgo, hoc est, munito atque eminente castro, aut arce rupeq; inaccessa, quale apud Romanos Saxum Tarpeium, denominatum putem, quod in insulæ huius meditullio, ac velut cẽtro cõsistat. Quæ loca

Vualachria vnde dicta.

Vualachria situs.

Arnemuda portus.

Metelliburgum emporium.

Quid Germanis burgh.

occupare solēt, ac præsidio munire Duces, Præfecti que regionū, quo ex editiore loco tāquam è sublimi specula, ac velut in excubijs collocati oīa spectarent, atque incursionibus hostium obsisterent. Hinc enim apud Belgas emersit Burgimagistri, & Burgrauij dignitas, quòd penes hos sit summa potestas, & loci illius præfectura. Nec tamē diffiteor, quin ad huius Conditorē referri possit, à quo tali loco hoc propugnaculū contra hostiles impetus sit erectū. Distat autem à Metelliburgo versus Africum seu Occasum hibernum, internallo sexdecim stadiorum, quæ bis mille passus conficiunt, aut bina miliaria. Vrbecula exiguo quidem murorū ambitu, sed arte ac natura munito, qua parti mari obuersa est, quæ strenuis piscatoribus atque exercitatis naucleris, quos Pilotas vocant, referta, Flissinga nominatur, non Vlyssēa ab Vlysse, vt quidam nugantur producta origine, sed ab vrceo aut lagena potius, quod poculi genus fictile, supernè angustioris est, ne imprudenter liquor effundi possit, in medio, distento ac capaciore ventriculo, qui circa imum gracilescit ac sensim extenuatur, Belgis *een flessche* nominata. Cuius imagine, ciuitatis huius vexilla, ac manipuli, quos etiam nauium malis in vertice erectos conspicimus, insigniti sunt. Cùm autem loci huius incolæ suauiter se poculis reficiant, nec ab ijs etiam abhorreant fœminæ, aliquando in hoc certamine viris robustiores, ab amplexu lagenæ, qua singulariter afficiuntur, eamq; identidem exhaurire gestiunt, nomen hoc consequuti sunt, aut idipsum sibi à potandi consuetudine asciuerunt: quæ quidem inter hos inoleuit, non vt inebrientur, sed inter se exhilarescant, atque animi nebulas discutiāt. Sunt enim complures in hac regione tetrici, mœsti, superciliosi, melancholici, qui affectus à Brabātis, ac Flandris sunt alieni, vt quos

Flißinga Ciuitas.

Lagena qualè poculi gen⁹

Nomen à re indigum: Flißinga.

Zelandi cur poculis addicti.

non triste Saturni, ac Martis, sed lætum & salutare Iouis, & Mercurij sidus informat, eoq; fit vt Zelādi, qui percipiūt excutiēdas illas animi molestias, Geniales esse studeant, atq; affluentiore potu has animi carnificinas opprimere. Versus ortū æquinoctialē Scaldię opposita, abest à Metelliburgo pari propemodū distātia ac totidē passibus Cāpoueria ciuitas, perangusto mœniū ambitu, paucis abhinc annis Scotorū frequētatione celebris, nomē id à freto obtinet, quod ab ea littoris ora in vlteriorē Cāpę ripā ac sinū, qui Noertbeuelandię annexus est, transferri homines soleant. Primus enim portus, ac nauiū cymbarumq; statio, à qua cōscēsa naui aut scapha traijcimus, *Veer* Belgis dicitur, alijs *Vaert*, Latinè traiectus & trāsuectio. Huic Aquilonē versus aut ab ortu solstitiali opposita est Scaldea à præterlabēte Scalde flumine sic nominata, q̄ cùm multis populosis pagis ac colonijs distincta sit, plurimas exhibeat rusticanas villas, pleraq; vrbana atque antiquæ nobilitatis prædia ac palatia, vt Haemstedium, & Renissæ affinem Moermondā tum præter Brouersauiā non ignobile municipiū ciuitas Zirizęa, à cōditore nomē sortita hāc insulā præcipuè exornat, quæ anno redēpti orbis 849. imperante Lothario primū in formā ciuitatis ædificari cœpta, ac mœniū ambitu muniri, ex paruis initijs in eū splendorem adaucta est, vt nulla clarissimarū ciuitatum sit inferior. De qua hoc citra omnem ambitionem, aut immodicum erga patriam affectum, ausim testari, plurimis illam viris eruditis, præclarisq; ingenijs fœcundā esse ac feracē, negotiatoribus prouidis ac sagacibus refertā, quibus ex re frumētaria ac lectissimo tritico, ex niuei cādoris sale, ex rubeo seu garansa, salsamentorū ac piscium copia, armentorum pecudumque immensa vi quæstus accedit vberrimus. In re familiari ac

Veria ciuitas.

Veria ciuitas vnde dicta.

Scaldea insula à flumine sic dicta.

Zirizæa quādo primum erecta.

Zirizæi literis afficiūtur.

domeſtica, omnia elegantia, nitida, expolita menſa: frugalis ac moderata, nec vnquã prodigaliter ſumptuoſa: in mercatura exercenda nemo non ciuium ſolers atque induſtrius, lucri auidus, ad rem attentus, in tenuiores tamen atque inquilinos inopia preſſos liberalis, ac beneficus, in cæteros verò hoſpitalis, blandus, comis, affabilis, candidus, atq; abſq; omni ſimulatione ac fucata ſpecie, nulli nõ obuius & expoſitus: in pietate ac Dei cultu religione, quàm ſuperſtitione proprior. Quod verò ad populares ac loci huius indigenas attinet, nuſquam gentiũ tam dextri, tantaque ſagacitate in odorandis explorandiſque impoſtoribus, captioſis, fraudulentis, ſubdolis, inſidioſis aſſentatoribus, quãlibet ſcitè adulentur, palpent, blandiantur, aures titillẽt ac ſcalpturiant, adeò vt non facile horum technis, fucis, fallacijs, verſutijs decipiãtur, ſed illas eueſtigio deprehendant

Zelãdi aſtuti.

Perſ. ſatyr. 5.

Dinoſcere cauti
Quid ſolidum erepet, & pictæ tectoria linguæ,
Ne qua ſubærato mendoſum tinneat auro:

Vt aſſolet ijs, quibus aliud clauſum in pectore, aliud in lingua promptũ. Ab hac dijudicandi peritia emerſerunt in Belgas aliquot (exhibita aliquãdo populari Comœdia) hęc vulgata dicteria, dictã te morione, ne quis offenderetur: Brabantus hilaris, feſtiuus, ridiculus, in ſcenicis, Comiciſque moribus immodicus: Flander mulieroſus, ſalax, intẽperans, libidinoſus, petulcus, laſciuus. Hollandus ſimplex, improuidus, incautus, infacetus, iners, ſegnis, ſomniculoſus, ſtolidus, ac minimè aſtutus. Zelandus callidus, vafer, verſipellis, aſtutus, ſubdolus, captioſus, verſutus. Qui affectus etiam ingraueſcente ætate, ac ſenectute vires concipiunt, ſeſeque efficacius proferũt, niſi domita naturę propẽſione, atq; inſtitutiõe aliter cõdocefacta ad melio-

Belgarũ inferiorũ aliquot propenſiones.

rem

rem frugem perducatur. Siquidem infimæ plebis i-sta sunt vitia, ac gentilitij mores, non patriciorum aut virorum illustrium, qui liberaliter educantur. *Mores gentilitij plebi peculiares.* Cùm autē omni nationi sui adsint affectus ac vitia, mores, propensiones, studia, hoc est, instituta, quibus se quisque applicare solet, tum huic quoq; genti, à qua nihil humani alienum, non desunt genuini insitiq; affectus, ad quos naturæ inclinatione feruntur, partim ex circumfuso aere, qui manifestò corpora afficit: partim, vt alimenta prætereā, ex parentum natura, auitisque moribus, ac vulgari vitæ consuetudine, quæ aliquando ita inoleuit ac menti infixa est, vt vix eximi queat: quò fit (si patricios demas, qui nusquam non cultu ac doctrina expoliti sunt) vt gregaria ac promiscua multitudo passim inhumana sit, rudis, agrestis, ferox, crudelis, indomita, atque à ciuili vitæ consuetudine aliena, quascunq; etiā natiões excutias. *Omnis natio suis vitijs imbuta.* *Patriciorū cōditio diuersa à plebeia.* Verū quò inueteratus error, ac deprauati mores, qui ab incunabilis ac prima infātia inolescere animis nostris incipiunt, ita vt eos velut cum lacte nutricis suxisse videamur, eximantur: progenitorum munus ac officium est (quod nostrates nunc sedulò præstare enitūtur) vt ex se prognati liberaliter instituantur, eumq; animo cultum ac fomenta adhibere curēt, vt exuta natiua insitaque feritate ad omnia humanitatis officia inclinentur. *Infātia à maioribus instituenda.* Vt enim siluestres arbores cura atq; industria hominū mitescunt: immanes belluæ officio ac molli tractatiōe mansuescūt ac cicurantur; ita quoq; humanus animus nō prorsus ferreus aut adamantinus flecti potest atq; ad artes humaniores, ad probitatē, decus, virtutē, pietatē, religionē informari. *Simile à feris & arboribus siluestribus.* Quæ res effecit apud nos, vt piscatores gēs rudis ac pelago assueta, quorum apud Zirizæos supra quingentos esse constat, prę-ter hos, qui nondum satis adulti, in huius negotij *Zirizæa piscatorib. fœcūda.*

tirocinio verſantur, paulo pòſt in nautas ac veteranos aſſumendi, ea ſint morum ac vitæ integritate, vt nunquam inter illos vllæ contentiones, iurgia, ſimultates, diſſidia exoriantur, neç vnquam inter ſe lites conſectentur, aut iure cum æqualibus contendant, ita vt magiſtratus nunquam niſi in vrgentiſſimis cauſis ſe horum controuerſijs interponat, ſed omnes inter ſeſe coactis comitijs dirimunt ac conſopiunt. Nullum inter ſuos gregales tolerant mendicum, ac probro ducunt, ſi quis ex cõſociatis oſtiatim ſtipẽ emendicet, aut quid aliud eblandiatur, quin ipſa Piſcatoria ſocietas, & qui inter illos eſt primarius, quem Decanum vocãt, ſingulis quibus res domi anguſta eſt & contractior, quàm vt familiam alant ac ſuſtentent, ex communi ærario ſuum dimenſum conſtituit, ita vt non deſit quo famen frugaliter ac liberaliter ſolentur. Cùm aũt tam numeroſa multitudo piſcatu ſe exerceat, ac paulò longius in Oceanum progreſſa, victum in mari venetur, ſi quando parcè & malignè piſcari contingat, nullus vnquam horum ſe vexat aut excruciat, nec cuiquam malè præcatur, ſed omnia placidè ac ſedatè perfert meliorum ſpe atq; fiducia. Iſta aũt animi moderatio in hominib. tam incultis, non præſcriptis legib. aut ſapientum doctrina, mentib. illorum impreſſa eſt, ſed inſtinctu ductuque naturæ, ac rationis indicio concepta, quo diſcernunt, quæ honeſtati ac decoro deſeruiunt, quæque illi ſunt aduerſa. Cæterùm vt ad Scaldem recurrat oratio, Fluuius hic in Vermanduis, vetuſto adhuc nomine cognitus, geminis fontibus progreſſus, per Neruios, nunc Tornacos, per Gandauum vrbem celeberrimam, quæ mihi prima tirocinij rudimenta contulit, reliquosque Flandriæ tractus diffunditur, ac mox Antuerpiam delatus, vrbis mœnia alluit, por-

Nautarum apud Zirizæos vitæ cõductio.

Piſcatorum apud Belgas affectuũ moderatio.

Ductus naturæ quid efficiat.

Scaldis fluuij origo & decurſus.

Gandauum ſtudiorum alumna.

portumque inibi insignem, ac clarissimam nauiũ stationem exteris exhibet, deinde paulo longius progressus, bipartito cursu Brabantiam ac Flandriam à Zelandia discriminat, siquidem sinistra in Austrum contortus ac deflexus, Flandriæ oras ac littora persequitur, alioque nomine insignitus, de Honte à latratu ac fremitu vocatur, quo per Zuytbeuelandiã ac Vualachriã in Oceanum occidentalem patet aditus, ac rursus in has oras accessus: dextra verò relictis Brabantiæ finibus continuato cursu, seruatoq; veteri alueo per Scaldiæ insulæ littora violento vastoq; gurgite in Oceanũ deuoluitur, atq; ex vetusta appellatione Scaldis nominatur, Belgis vsitato nomine *schelt*, Gallicè le scault, vnde insula hęc Scaldia denominata, vulgo *Schouwe*. Cuius fluuij pręcipuũ alueũ profundumq; gurgitem (*Canael* nautę vocant) quẽ naues consectari debent, ne vadis inhęreant, ac sisti cõtingat, etiam hac tẽpestate indigenę exactissimè exploratũ habent, suoq; illũ nomine designãt, cõmonstrato loco, à quo ante multos annos Oceani ostia subire solet, ac fluctib. marinis immergi, ita vt ne intẽpesta quidẽ nocte nostrates nautę ab hoc deflectant, aut in diuersum rapiãtur, vt aliquãdo vsuuenire solet velificandi imperitis, insigni mercium ac vectorum detrimento. Exaudiuntur aũt hisce locis fragores ac strepitus horrendi, vel subsidente in imũ fluctu, vel vbi rursus ęstus aduentare incipit, ac vẽtorum violentia exasperatus Oceanus fluuio obnititur, quod ipsum potissimè vsuuenire solet, vbi post Aquilões, Austrini flat⁹ ingruũt, ita vt accolæ percepta plusquam miliaris interuallo Oceani ac Scaldæ fremitu, tempestatem imminere ante triduum pronuncient. Cùm autem angustiora olim essent Oceãi ostia, minusq; vasti ac patẽtes in cõtinentẽ aditus, cõspectius in mare Scaldis ferebatur, siqui-

Antuerpiam Scaldis exornat.

Scaldis per Flandriam decursus cur de Honte dicatur.

Cæsar lib. 6. Comment.

Zirizæi exercitati nautæ.

Scaldæ fremitus quando tempestatem denunciat.

Simile à gulosis, quibus fauces dilatantur.

siquidem incrudescente quotannis æstu marino, ostia faucesq; dilatari contingat ac sinus laxiores effici, vt gulosis assolet qui immodico potu se proluunt, quò fit, vt flumē hoc affluentiori salo obruatur, nec facile decursus eius, quo in Oceanum effunditur, conspici queat. Non desunt qui nominis affinitate decepti, eam speciem Aselli piscis, qui mihi aliquando Plinij visus est Callarias, ex hoc fluuio nomen obtineri credant, atque à *Schelt Schelvisch* denominari, quod in Oceani ostijs, in quę flumen hoc se exonerat, vel hamo, vel retibus subducatur: cùm à squamis potius, vulgo *Scellen* (nam *Scelpen* testaceis attribuuntur, non piscibus) appellatum non censeam, quibus densius contectus obductusq; est, ac velut lorica munitus. coq́ue fit, vt, cùm elixādus est, (nam torreri recusat) cultro deradi debeat ac desquamari, secus quā Asell⁹, vulgò *Cabbeliau*, læuore perpolitus, cuteq; molli nec squamosa, nec etiam in ipsis Oceani faucibus, quas influit, capitur, sed in alto longeq; remoto mari. Tāetsi non ignorem pelagios aliquot pisces aliquando fluminis ostia subire, dulcis aquę illecebra, qua mirè pinguescunt, vt Salomones, qui ex Britannico Scoticoq́ue sinu, aduerso amne in Rhenum ac Mosam penetrant, vt etiam Trissæ, allosæ, lacciæ vulgo *Elft*, mugiles Harder accipenser vel sturio. Anguillæ verò contrà, quàm marini pisces, salsam aquam appetunt, qua gustata mirè agiles efficiuntur, minusq; lubrici, atque esui salubriores, quò fit vt circa Catarhactas (nostri *slusen* vocant à claudēdo) quæ apertis valuis aquam, qua hibernis mensibus agri opprimuntur, violento impetu in mare profundunt, inusitatæ magnitudinis anguillæ nassis ac sagenis eximantur: verùm de his aliquando vberius, vbi Conrardo Gesnero viro cūprimis erudito paria fecerim, atque hostimenti loco Cō-

Sceluisch piscis vnde denominetur

Asellus piscis Cabbeliau.

Anguillæ salsa aqua delectantur.

Conrardus Gesnerus laudatus.

pen-

pendium de piſcium triuialibus nomenclaturis illi dedicatum abſoluero. Cæterum flumẽ hoc qua parte Scaldę oras attingit, atque hinc in Oceanũ illabitur, Orientales regionis huius inſulas ab Occidentalibus diſcriminat, quarũ quæ ad Ortũ ſpectant, *Beoeſterſchelt* indigenis vocantur: quæ verò Auſtro ac Flandriæ obuerſæ ſunt, *Beweſterſchelt*, quaſi ſuperiorem ac inferiorem, aut citeriorem atque vlteriorem dicas, quorum alij cis Scaldam, alij trans Scaldam conſiſtunt. Deſignantur autem his nominib. duæ inſignes Quæſturę, quibus prętoria etiam dignitas, ac dictaturæ poteſtas attributa eſt, ſic vt harum præfectis ius, ac fas ſit tota paſſim regione (præter ciuitatum municipia, quæ conſultum tutelæ ac præſidio ſubſunt) Regio dominatu facinoroſos coercere, vagos ac palantes corripere, nebulones ac mendicos validos, ſicarios oppreſſores in vincula conijcere, ac tormentis exploratos in iudicio capitis arceſſere, quò omnia paſſim quieta ſint & pacata, & ne quis inter ingreſſus aliquid hoſtile metuat. Obiuit hoc munus multis annis inculpatè, eoque præclarè, ac magna laude functus eſt nullius offenſione Illuſtriſſimus vir Hieron. à Seroskerka, equeſtris ordinis Heros, multiſque alijs nominibus ſuſpiciendus. Adauget verò ſoceri decus & amplitudinem pari generis ſplendore ac nobilitate magnificus vir Iudocus à Vueruia, rei agrariæ in inſulæ noſtræ ambitu præfectus non ſine maxima ampliſſimarum dignitatum expectatione. Excitauit elapſis aliquot retro ſæculis fluuij hic decurſus inter Zelandos, qui in eodem ſunt cum Batauis comitatu, & Flãdros, acerrimas contentiones ac cruentas pugnas. Appellat autem atque veneratur vtraque natio ſuos Principes Comitis nomine, adiectis aliquot ſpecioſis titulis: qui Dominatus hinc emerſit, quòd præcipuè nobilita-

Zelandia in duas quæſturas diuiſa.

Hieron. à Seroskerka.

Iudocus à Vueruia.

Comites vnde dicti.

bilitatis viri Imperatores ac Cęſares in adeundis periculis comitarentur,ſuamq́; operam ſedulò illis præſtarent , vulgo *Grauen.* Quæ poteſtas ac nominis amplitudo Iuſtiniani tempore primũ inoleuit,eamq́; appellationem cõſequuta eſt. Deinde ſub Berengario & Otthone competitoribus ad poſteros deriuata, proximum apud Imperatorem conſeſſum,ac comitatum obtinuit:Anno aũt Domini 863.imperante Carolo Caluo,apud Batauos,illisq́; affines Zelandos hic principatus primũ conſtitui cœpit, ac Comitatus nomine deſignari, primusq́; Comitis nomine inauguratus Theodoricus filius Sigisberti,Principis Aquitanię, qui annos octo & triginta in eo dominatu verſatus, ſucceſſorem Theodoricum ſecundum herilem filium conſtituit,à quo ad noſtra vſque tempora hęc Regia poteſtas longa herorum ſerie ad inuictiſſimũ Hiſpaniarum Regem Philippum deuoluta Comitatus nomine cenſetur, eiusq́; prouincię principes Comites appellantur.Sic qui apud Brabantos ac plerosq; alios poteſtate regia exiſtunt,Duces vocãtur,à deducendo in hoſtilẽ agrum exercitu, vulgo *Hertogen*, quaſi dicas exercitus ductores. Cùm aũt Flandrię Comes Guido Dampetra proferendę ditionis eſſet auidus,ad occupandas aliquot Zelãdiæ inſulas animum induxit,itaque primò Vualachriam ſibi ſubijcere, ac vectigalem facere meditatur, inductoque in hanc ditionem exercitu (nã facillimus erat traiectus) illam incurſionibus, incendio,igni, ferro depopulatur ac vaſtat, tandem Metelliburgum obſidet, ac perſecialem (*Hacault* noſtri vocant) ad deditionẽ ſolicitat,cum in id nõ admodum paratos promptòsq́; ſentit ciuium animos,admotis arietibus , factoque vno aut altero inſultu ciuitatem expugnat. Guilielmus Batauorum ac Zelandiæ Comes eius nominis tertius, cùm

Duces vnde nomen ſortiti.

Guido Dampetra Flandriæ Comes.

Metelburgi expugnatur.

cùm ciuitati subsidiũ adfert, Ziriżæis stipatus, quibus maximè fidebat, duobus vno die prelijs victus sanguine madidis vexillis (vnde emerserunt Ziriżææ ciuitatis insignia sanguinolento colore perfusa) Ziriżæam, qua nulla tunc munitior, aut Principi magis deuota, properè contendit Guido victoria elatus, relicto intra Mettelliburgum presidio, in Ziriżæos omne belli robur conuertit, quos dum sesquimensem obsidione premit, maximis damnis afficitur. Siquidem oppidani continua eruptione, magnam stragem Flandris intulerũt, multosque captiuos in ciuitatem adduxerunt, tandem impetratis vtriusque consensu inducijs, concessaque sex hebdomadis belli mora, Guido in Batauos expeditionem molitur. Elapsis inducijs Ziriżęi collecto milite, instructaq; classe, in VValachriam confestim traijciunt, cæsisque ac profligatis Flandris, ciuitatem in potestatem redigunt, ac perexiguo accepto incommodo, in sedes suas se recipiunt. Princeps Batauorum ac Zelandorum Guilielmus eius nominis tertius percepta tam insigni victoria, ciuitatem Ziriżæam maximis honoribus afficit, multisque priuilegijs, congiarijs, donatiuis muneribus exornat. Guido verò Flandriæ Comes re apud Batauos malè gesta, acceptoque vulnere in Zelandiam secedit, deinde paululum recreatus ad oppugnandos Ziriżæos, à quibus ereptum Metelliburgum indignatur, animum intendit. Itaque coacto numeroso exercitu tametsi vltra sesquimensem bis ab hac esset repulsus, atque infecta re decedere sit coactus, rursus illos lacessit atque arctissima obsidione pressos continenter oppugnare nõ desinit. Cum aũt oppidani in extremis essent constituti, atq; in summa difficultate, in maxima rerum inopia versarentur, nullis tamẽ vel blandimẽtis, vel minis ad deditionem impelli potue-

Vexilla Ziriżæa cur rubra.

Ziriżei Metelliburgum expugnatum Comiti restituunt.

Ziriżæis virtute parta priuilegia.

potuerunt, tametsi iam septimum mensem præter incendia atque immissas in ciuitatem faces, omni tormentorum genere, arietibus, catapultis, testudinibus, fundis, ballistis, alijsq; machinis, quarum illo sæculo frequens vsus, terra mariq; oppugnarentur. Cùm itaque in angusto res essent constitutæ, omniq; præsidio destituta ciuitas, opportunè Rex Galliarum Philippus, cognomento Pulcher, nulla interposita cunctatione aut mora, Ioannem Payderosum ducem præfectumq; maris, ac Reginerium Grimaldum Genuensem, instructa classe, atque adornatis aliquot lõgis nauibus, quæ quòd remis frequentius, quàm velis incitantur, triremes vocantur, Ziriçeam amandat, vtq; obsessis subsidio adsint ac maturè subueniant, cohortatur: illi nihil cunctãti Regis mandato obsequuntur, omniaq; euestigiò perficiunt, quos vbi in excubijs cõstituti è sublimi atque eminente specula, à qua in mare latissimus prospectus, aduentare, nec procul abesse denunciant, confestim Guilielmus Batauiæ ac Zelandiæ Princeps, Regis sororius, conspecta primum naue prætoria, deinde numerosa longo agmine classe, quas ipse in eum vsum instruxerat naues, illis adiunxit, collatisq; copijs atque vnita classe Flandros adoriri atque opprimere statuunt, oppidanis etiam re inspirata in spem victoriæ erectis, qui redintegratis viribus longa obsidione attritis, rursum in hostem animantur. Cùm autem stat in procinctu acies, ac classis omnibus armamẽtis accuratè instructa in hostem incitanda, è statione moueri incipit: Flandri (vt nulli desunt astus militares ac stratagamata) nauem quandam sarmentis, fascibus, scandulis, stramentis, stipulis, alioq; fomite atque aridis nutrimentis, quę citò flãmam concipiunt, constratam, oleo, pice, sulphure, seuo, adipe perfundunt, eamq; accensam æstu ac

Francorũ Rex Ziriζæos sublevat.

Triremes vulgò galeyen.

vento secundo in aduersam classem dirigũt. Cùm autem nauis flammis corusca hinc inde hæreret, ac subinde vadis implicita lentè progrederetur, ita vt Oceanus propemodum in summo consisteret, ac iamiam refluxum meditaretur, ecce derepentè (quod singulari Dei prouidentia factum credi par est) ventus mutata statione in Aquilonem impellitur, ac remeante maris fluxu flãmifera nauis retorta, Flandrorum classem inuadit, omniq; ex parte incendia miscet: complures, ne flammis absumerentur ac concremarent, in mare desiliunt, ac periculum periculo commutant, vitamque natandi peritia redimunt. Turbatis hac clade Flandrorum rebus, nostrates remis velisque in illos irruunt, illi nihilo facti segniores, restincto, qua licet, incendio, reliquas naues flammis intactas, omneque exercitus robur acriter hosti oppugnunt. Certatum est initio ancipiti dubioque Marte à meridie ad emergentem vsque Solem, ita vt ne nox quidem, quæ ea parte anni, nempe Idibus Augusti sublustris est, prælium dirimeret. Nostrates æquo loco constituti, ventoque ab ijs auerso ac subsidente Oceano, igni, ferro, faculis, accensisque sarmentis ac sudibus hostibus terrorem incutiũt, multosque ardentes globos ac faces in hostiũ naues ijs comburendis prouoluunt. Interim oppidani reseratis portis, factaque eruptiõe, maximam illis cladem inferunt, ac Flandrorum impetus in nostros retundunt ac reprimũt, mulierculis etiam in hostem ita efferatis, vt non minus fortiter, & animosè, quàm viri, se illis opponerẽt. Tantus in eo cõflictu fragor, strepitus, clamor, vociferatio, vlulatus fuisse perhibetur, vt plerique testati sint, plusquam trium miliarium interuallo, horrẽdos illos clamores fuisse exauditos. Quod nemini supra fidem videri debet, cùm in mari editus sonus, aut

Nauale prælium.

Flandrorum virtus.

Nocte omnia latè exaudiri

In mari soni-tus lõgissimè exauditur. excitatus fremitus incredibili distantia percipiatur, præsertim tacita silenteque nocte. Cùm enim nihil obstet, vel nemora, vel montes, aut in cęlum erecti scopuli: clangor per æquoris planiciem, velut patentem atque vndique exporrectum campũ, lõgè lateque se diffundit, ac per aera voluitur. Cũ autem tota nocte miseranda strages, ac cędes horribilis sit edita: diluculo rebus desperatis, victi fusiq; Flãdri in hostium potestatem redigũtur. Desiderati in ea pugna Flandrorum octo plus minus milia, capti pręter gregarios milites, quorum non facile numerus iniri potest, Guido Dampetra Flãdriæ princeps, ac cum illo innumeri proceres Aulici: direpta signa militaria, pelles, tentoria, manubiæ, multaq; opima spolia atq; exuuiæ cum Principe ac captiuis in ciuitatem relata sunt. Tota autẽ classis, quæ illis numerosa erat, suisque armamentis affabrè instructa, vel quassata & conuulsa, vel incẽdio absumpta: reliqua in hostium potestatem redacta. Hac itaque memorabili clade afflicti Flandri de componendis rebus, captiuisque redimẽdis consilia ineunt, quæ documento Principibus esse debent, qui alienæ ditionis sunt auidi, ac finitimorum possessioni inhiant, non tentandas bello vicinas regiones, vbi nulla subest legitima causa, aut iusta belli origo: quę etiam si existat, prętat omnia potius experiri, nullasque non conditiones pacis admittere, quàm arma in manus arripere. Cæterũ soluta iam Ciuitatis Zirizææ obsidione, confectoque bello, quod euenit anno Domini 1303 Idibus Augusti, qui dies erat Laurentio sacer, ne parta ex tam atroci ac cruẽto bello victoria, annorum decursu obliuione obrueretur, aut ciuium animis excideret, decretæ sunt solennes atque anniuersariæ supplicatiões Deo immortali, easq; Senatus quotannis eodẽ, quo hæc peracta sunt, die, ac periculo exempta

Guido Flandrorum Comes captus.

Non temerè suscipiendum bellum.

Non inuadendas aliorum ditiones.

exempta ciuitas, in sempiternam rei memoriā cōtinuari voluit, quod à posteris nunquam intermisſum eſt: Quin & impuberes, qui ſcholas publicas frequentant, atque in palæſtra literaria verſantur, hunc diem feſtū habent, ac feriántur permiſſa ijs ludendi licentia: ita rei geſtæ recordatio poſteritati tanquam per manus traditur: quò cuique ciuiū innoteſcat, mentiq; fixius inhæreat, in quanta anguſtia, vitæq; diſcrimine verſati ſint olim progenitores, dum pro aris & focis, pro coniuge ac charis liberis acerrimè decertant, ſuoq; Principi ſtrenuā fidamq; operam præſtare conantur. Interim hanc præcipuè doctrinam exhibet poſteris, eosq; cōmonefacit rei huius annua continuatio, vt rebus afflictis ac deſperatis, ad Deum opt. max. mentem erigant, atque ab eo ſalutem, patriam obſidione liberam, proſperos rerum ſucceſſus, victoriam incruentam ſummis votis exoptent quod vnicè factitaſſe legimus Abrahamum, Moſen, Dauidem, Ezechiā, Iudith, cōpluresque alios, qui huiuſmodi preſidijs victoriā ſunt conſequuti. Ceterū cū Scaldia, in eaq; ſita Ziricæa frequentius ab exteris laceſſita ſit, ac bellis quaſſata, tū inſularū nulla minus Suytbeuelādia, quæ à ſolo Auſtro oppoſito ſic denominata eſt, ſpatioſiſſimo amœniſſimoq; verſus Flādriç ac Brabantiæ oras tractu exporrecta, tāetſi paucis abhinc annis maximā iacturam paſſa, dimido iā ſit anguſtior. Ab hac auulſa eſt ciuitas non ignobilis Romerſualla, quam nullis exculta agris, nullis exornatā pomęrijs, Oceanus vndiq; alluit, ita vt vnica ſalis negotiatione ſubſiſtat. In Occidentali verò inſulę parte ſita eſt Gœſa ciuitas, perexiguo quidem murorū ambitu, at ſplendidè atq; affabrè extructa, ciuibus morum ciuitate perpolitis. Eſt præter hanc inſula quædam Brabantiæ contermina, exiguo tantùm freto diſcreta, in qua conſiſtit To-

Aduerſa quæ acciderunt, aliquādo animo repetēda.

Suytbeuelandia inſula vnde dicta.

Romerſualla ciuitas.

Gœſa ciuitas.

 letum

letum à vectigali & portorijs ita appellatum, vetustum oppidulum: è quo non procul abest Martinianus agger, Principis Aurasiensis municipium, locus amœnus atque arboribus vndique consitus, in quibus maxima alitum, præsertim ardearum copia nidulatur. Sunt preterea minutę aliquot insulæ minusque celebres, vt Duuelādia, à Columbarum frequētia sic denominata, Gœreda à fida nauium statione, Platessa, tum pleræq; aliæ non ita pridem ex mari vindicatæ, quarum descriptionibus in hærere superuacaneum puto, cùm edita nuper Zelādiæ Topographia singula exactè exhibeat, quę spectator curiosus per otium oculis poterit demetiri. Quod verò ad gentis huius originem spectat, cōstans fama est, atque indigenis per manus tradita, à Gothis ac Danis hanc profluxisse, præsertim ab illa insula Cimbrica, quę in Dania Zelandiæ nomine inscripta est, in qua spectatur celeberrimū Emporium Hafnia, vulgari nomine *Coopmanshauen*, à portu negotiatoribus frequentata, qui hanc terram cultoribus vacuam, oppositis erectisque aggeribus molibus in insulas redegerunt, atq; extructis primùm casis, minutisq; atque angustis tugurijs, sementi ac pascuis reddidere idoneam. Erat enim Cæsaris ætate, magna terræ huius pars, quæ non aliud, quàm Batauię appendix est, inculta, nec vnquàm ad ferendi vsum vomere proscissa, aut fossione subacta, sed æstuarijs ac paludibus impedita, ita vt etiam nunc Hollandia plurimos vndique lacus exhibeat, adeò vt pedestria passim itinera illis concisa, cymbis omnia transigenda sint: quod ipsum etiam Zelandis vsuuenit in æstuarijs, quæ nihil aliud sunt, quàm loca extra intráque litora marinis fluctibus exposita. Siquidem effuso in ipsa mediterranea salo, aquam affluenter concipiunt, ita vt hibernis mēsibus omnia inuia sint, nec

Martiniana ciuitas.

Zelandorum origo.

Zelandia apud Danos.

Hafnia, Coppmanshauen.

Zelandia Bataviæ appendix.

Aestuaria quid.

nec nisi scaphis ea loca adiri queant. Quod verò solum extra aggeres ad maris vsque crepidines atq; extremas oras multis iugerib. lōgè lateq; exporrigitur, ex alluuione coaceruatū, crebris fluctibus æstuque tunditur, ac nonnunquam extumescente Oceano, vt assolet Luna vel plena, vel primū inchoata, fluctibus obruitur: subsidente verò, rursus emergit, ita vt loca paulo editiora, & quæ eminent, suauissimo pabulo pecudes reficiāt. In huiusmodi receptacula se olim conferre solēt impuberes ac mulieres, omnisque ætas ad bellum inidonea, vbi Romani Belgicam incursionibus infestarent, erat enim tutissimum ibi perfugium, quòd aditus accessusque esset difficilis. Sunt enim ea loca, quæ nostri *Stellen*, vel potius *Stallen*, hoc est, caulas ac pecorum stabula vocant, nostro etiam tempore multis incuruis voraginibus, ac verticosis fossis, per quas Oceani æstus voluitur (nostrates *Creken* vocant) impedita adeò, vt equidem armatum, si imprudenter atque incautè in illas inciderit, absorberi atque obrui contingat, quò fit vt loci huius viæque ignaris istac penetrare perniciosum sit. Sūt autem multi Zelandiæ locis herbidæ planicies ac viridantia, floridaque prata nullis cincta aggeribus, quarum vsus in ijs regionibus nunquam defuturus est: cùm quæ à parte vna abradi auellique contingit, alteri alluuione adijciantur, ita, vt nunquam extruendarum insularum materia huic regioni deesse possit. Horum quædam à virenti gramine ac læta pabulatione *Garsen* indigenæ vocant: quæ verò parcius gramine virescunt, nec vberem adhuc pabuli copiam suppeditant, à pascendo vellendoque *Scorren* vocant. Ex his vbi aliquot iugerum milia conglobari contingit, insulas efficere nostra testentant, ac cùm vetustæ, tum recentiores ope humana ex ijs rudimentis coagmentatæ sunt ac

Aestuaria in bello Belgarū perfugia

Voragines Zelandicæ vulgo Creken.

coaluerunt. Multi olim soli huius vbertate, atque agrorum specie illecti, expulsis veteribus colonis atque inquilinis, terram hanc inuaserunt, eiusque possessionem armis sibi vendicarunt. Non defuerunt atauorum memoria, qui Batauis, ac Zelandis infesti has insulas in suam ditionem ac potestatem redigere sunt aggressi, sed duæ istæ nationes inter se consociatę, semper hostibus fortiter restiterunt, quò fit, vt ad hanc vsque ętatem vtraque gens eodem vtatur dominatu, eisdem legibus, eadem iuris æquitate, eodem sit in hostes animo. Fuisse hãc gentem, quę Zelandiæ nomine insignita est, Batauis confinem ac proximam, eiusque regionis partem atque appendicem, ex C. Cęsare pręter alia, ijs verbis colligi potest. Mosa ex monte Voscuo profluit, ac parte quadam Rheno recepta, insulam efficit Batauorum, neq; lõgius ab eo milibus passuũ in Oceanum influit. Rhenus autem ex Lepontis qui Alpes incolunt, oritur, ac longo spatio citatus fertur, atque vbi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes, multisque ingentibus insulis affectis, in Oceanum influit, quarum pars magna à feris barbarisq; nationibus incolitur, quæ piscibus & ouis auiũ viuere existimantur, à quibus Rhenus multis capitibus in Oceanũ influit. Quibus verbis mihi graphicè describere videtur Batauos Oceano septentrionali viciniores, tum illis conterminos Mattiacos seu Zelandos, quorum insulas & qui in Occidentali Belgica eadem sunt cum ijs conditiõe ac natura, paulò pòst his verbis designat: Pars in siluas, pars in continentes paludes profugit: qui proximi Oceano erant, hi in insulis se occultauerunt, quas æstus efficere consueuerunt: quæ reuera nullæ alię sunt, quàm Zelandicæ. Quotquot enim sunt in Belgico Oceano circumfusę insulę, tali modo conflatæ congestæq; sunt, ita vt primum natura con-

Bataui Zelãdis cõsociati.

Com. belli Gallici 4.

Mosæ origo.

Rheni origo & decursus.

Com. lib. 6.

ra cõſiſtant: dein de arte muniãtur, ac paulatim cul tura atque induſtria hominũ in fructiferos fundos ac ſpecioſos agros, cultaq; noualia redigantur. Ea eſt aũt apud nos rerum viciſſitudo, vt minimo annorum decurſu ac temporis interuallo magna incrementa hæc regio ſuſcipiat, rurſus maximam iacturam ac detrimẽta patiatur, nec vlla res vices rerum humanarum, aut varios inſtabilesque motus melius commonſtrat, quam Zelandiæ inſulæ, quarũ proſperi ſucceſſus ac res ſecundæ æſtuario fluxu & refluxu, nunc huc, nunc illuc voluuntur. Nulla eſt apud vllas natiões annona, aut res frumẽtaria etiã lectiſſimi tritici vberior, ita vt bina iugera Zelandica plus emolumenti cultori ac colono adferant, quàm quatuor Brabantica, minus tamen tuta eſt fidaque apud nos huius rei poſſeſſio: cùm ſingulis momentis, pręſertim hibernis menſibus flante Coro & Circio, ex maris ſæuitia periculum immineat. Vnde enatum Prouerbium ab ijs, qui optimè rebus ſuis conſultum cupiunt, atque ijs tuto frui exoptant, laudari Brabantici aëris clementiam ac ſoli ſtabilitatem: Zelandici verò fundi reditus atque annonæ prouentum: quod ita efferunt vulgari ſermone, *Brabantſche lucht, zeeuſche renten.* Noſtra ſiquidem & auorum memoria centum plus minus iugerum milia in inſulæ formam redacta, atque aggeribus vndique cincta, diſſipatis conuulſisque in immenſum congeſtis molibus inundãte Oceano non ſine maximo incolarum interitu, ſalo oppreſſa ſunt. Rurſus indigenę erectis nouis inſulis, quo noſtrates crebro factitãt, vbi herbidi ac graminoſi cãpi ſe proferũt, ſementi ac culturę ſedulò inſiſtũt, ita vt paucorũ annorũ ſpacio, affluẽte omnium rerũ copia, ſupra q̃ credi poſſit, ditętur. Sic apud Zelãdos inſultib. marinis cõtinẽter expoſitos nihil ſtabile, firmũ, diuturnũ, & cui tuto poſſes fide

Zelãdia mutationi obnoxia.

Prouerbiũ Belgicũ de Brabãtia, et Zelãdia

aut inniti. Siquidem loca portuosa, quæ nauibus fidam tutamque stationem olim præbuerunt, vadosa efficiuntur, ac vel arena vel limo oppleta, ne minima quidem nauigia admittunt. Rursus littora nullis portubus distincta, nullisque nauibus frequentata, facta eluuione commodissimos portus consequuntur, facilesque aditus atque accessus nauibus exhibent: quò fit vt negotiatio hominũque concursus & frequentia non vni loco perpetuò sit addicta, sed aliquando ob portus commoditatem, ac loci situm aliò demigret ac transferatur. Sic Zirizæa, nostra etiam memoria, numerosa classe instructa, non solùm onerarijs nauibus, sed rostratis, & quæ ex Homeri appellatione, Holcades voce Belgis vsitata, nominantur, præter Hispaniarum ac Mauritaniæ oras, lõginquas versus Aquilonem regiones frequentabant, nempe Noruegiã, Daniam, Riualiam, Rigam, Gedanum vulgo *Dansge*, Stocholmiam Illustrissimi Sueciæ Regis Erici auspicijs nunc celebrem: quę nauigatio, vt sunt vices rerum humanarum, Hamsterodamum modò trãslata est. Quanquam ciuitas Zirizæa rebus omnibus ad commoditatem atque vsum vitæ necessarijs cumulatè fruitur, non minus affluenter, quàm cùm exteris negotiatoribus esset celebris, ac commeantium vltro citroque multitudine frequentata: siquidem exterorum hominum concursus, nũdinatio, mercatus, locorum celebritas, aliquando improuiso dilabuntur ac concidunt, vel exorto hostili externoque bello, vel concitato populari tumultu, aut ciuium seditione: confestim enim quot quot alieni sunt ab eo loco, se subducunt atq; incolumitati suę consulũt. At ea negotiatio, quę excluso omni fœnore inter ciues & domesticos perficitur, facto etiã ab exteris vel inquilinis compendio quęstuq; liberali, stabilis est, firma, solida, minusq; inui-

Magna apud Zelãdos rerũ vicissitudo.

Holcas genus nauigij vastũ vulgo hulck.

Holmis Sueciæ regia.

inuidiæ expoſita. Quod ſi aliundè calamitas ingruat, cùm ciues & domeſtici, intrepidè infractoque animo ſubſiſtunt, nec facilè patrias ſedes, aras, focos, coniugem, charoſque liberos deſertos patiuntur, aut ſuis finibus egreſſi, ſe ſuaque alienis cedunt. Videntur autem Zirizæi in tanta rerum humanarum mutatione, atque ex alia in aliam viciſſitudine, quæ diuina prouidentia perficitur, commodis ſuis ſolerter conſuluiſſe, atque incerta certis commutaſſe. Cùm enim populares velificādi ſint peritiſſimi: vbi non ſatis ſuccederet negotiatio illa nautica, quæ tranſmarinis mercibus perficitur, mutata nauigandi ratione, piſcatu ſe exercere cœperunt, vberrimo quæſtu, ac nemini damnoſo, adde nullo prorſus naufragij metu, nulla rei familiaris iactura, nullaque fœnoris aut vſuræ infamia. Reliqui verò ciues cōpendia quæſtusque honeſtos ac minimè inuidioſos ſectantur, ex ijs, quæ terra in vſum hominum cumulatè atque affluenter effūdit, quibus illi neutiquā defraudato Genio, liberaliter fruuntur, ac præter laudabilem inſtitutionem, ampliſſimā liberis hæreditatē paternique nominis ac memoriæ Patrimonium relinquunt. Cæterùm vt exteris innoteſcat qua terrę cœlique parte conſtituta ſit ciuitas Zirizęa, & quantum ab eleuatione poli digrediatur: dimenſi ſumus, polū Arcticum ſiue Borealem ſupra Zirizeæ horizonta extolli vno & quinquaginta gradib. & quadraginta ſeptem minutis, in eamq; altitudinem verticē illum produci: longitudinem verò perfici viginti quinq; gradibus, quo efficitur vt cū ſol non adeò auerſus ſit, nec longius ab inſula digrediatur, ſed duobus equinoctijs ac totidē ſolſtitijs illā moderatè illuſtrat, indigenę ſolis beneficio minus ſtupida obtuſaq; ingenia ſortiantur, verū faceta, vrbana, feſtiua, pleraque ex auræ marinæ afflatu ſalſa & vitioſa

Mediocritas felicitatis laudanda.

Prouidentia diuina omnia adminiſtrari.

tiosa quadam dicacitate contaminata, qua de re suauiter nuper philosophatus sum cum Hiobo Nicolaide, viro sagaci atque industrio, qui cū strenuè Reipublicę functionibus incumbit, illamque summa ope fulcire nititur, integros incorruptosque ciuium mores exoptat. Et si quid vitij ex Oceani halitu & salsuginosa vicinia contraxerint, institutionis industria corrigere.

Qui fit, vt senes ac prouectioris ætatis homines, cùm minus robustos, tum tetricos plerumq; liberos progenerent, vultuq; tristi atque inamœno, & qui rarius exhilarescant.

CAP. III.

Iuuentus succulenta.

Senes aridi.

QVI inclinata vergenteque ætate, vbi iuuenilis ardor deferbuit, matrimonio se addicunt, magna ex parte liberos procreant mœstos, morosos, tetricos, tristes, inamabiles, taciturnos, vultuque toruo ac facie minus blanda: quòd non eadem ratione in Venerem incalescant, eamque operam impēdant procreandis liberis, quam iuuenes succulenti ac vegeti. Siquidem ætas feruidà ad peragendam huiusmodi Comœdiā instructior. Cùm enim flaccidæ sint senibus vires, spiritus exiles, corpus humoribus sanguineis exhaustum, facultates naturales languidæ, eaque vis, quæ ab illis promanat, ac diffunditur in excitandæ prolis vsum, inefficax atque inualida, modicisq; viribus imbuta: fit vt minus viriliter connubiali officio perfungantur, ac multa in ijs, quos progenerant, desiderētur: quod indicatur in ea disceptatione, quam cum Esdra Genius habuisse describitur. Interroga, inquit, genetricem, vt tibi expediat, cur quos nunc parit, non sint eis pares, qui ante te nati sunt, sed statura minores: & dicet illa tibi alios vigente ætate conceptos editosq; esse, alios deficiente vtero: quò fit, vt

Esdre 4.

qui

qui senectutis tempore producuntur, graciles existant, tenelli, imbecilles, inualidi, improceri, & qui minus virium, minusque roboris obtineant, quod naturæ vires senio collapsæ sint, ac naturales vitalesq; spiritus imminuti, quo etiam euenit, vt animus demissus existat, & deiectus, mens minus agilis, viuida, alacris, erecta, quoniam omnia parcius contractiusque sunt consequuti, nisi forrè genitores blandi atque hilares, ac moderatè vino concalefacti progenerandis liberis operã impendant. Visi sunt enim seniculi aliquando inter se iuuenari ac lasciuire, suaque habere blandimenta, ac vernis mensib. in amplexus ruere. Siquidem ea pars anni equis etiam effœtis (vt habet Prouerbium) hinnitum extorquet, quo Belgæ indicant neminẽ tam deuexæ ætatis esse, quin in amœnissima illa anni parte, qua se omnes naturæ vires exerunt, aliqua erectioris animi indicia proferant, quo efficitur, vt si in congressu Geniali mulierem cõceptu impleri contigerit, exactis nouem mensibus infantem edat blandum, elegantem, suauem, floridum, generosum, viuacem, agilem, gesticulosum. Quod si progenitores etiam in ætate iuuenili, mente nubila, minusque placida (vt plerique morosi factitant) procreandis liberis operam impendant, omnia in deterius deuergunt, omnesque affectus, & qui inter coniugatos exoriri solẽt tumultus, & intemperies in fœtum deuoluuntur, ita vt conceptus, gestatio, partus, nutritio non decẽter nec naturæ ordine perficiantur, ac pueri multa corporis vitia, mentisq; errores ex perturbatis animi motibus contrahant. quorũ omnis culpa in parentes tranferẽda, qui huic naturæ prauitati causam prębent ac seminarium. Quocirca qui liberorum suorum incolumitati optimè consultum cupiunt, atque illos tractabiles esse exoptant, moribusque placidis

Cur nonnulli minus validi.

Cur nonnulli deiecta mẽte.

Prouerbium ab equis effœtis.

Ver spiritus etiam effœtos erigit.

Affectus parentum in fœtum transit.

Puerorũ malitia parentibus imputanda.

placidis ac sedatis: hoc in primis efficere curent, vt in coniugij societate & amplexu maritali omnia moderatè transigantur, ne quid incidat aut suboriatur, quod vllas intemperies, turbas, tumultus, nebulas excitet. Omnia enim in pullulantem fœtum recidunt, atque infantem ad similes mores informant, parentumque notas ac vestigia imprimunt. In similes causas refero, quod proles (vt vocant) naturales, hoc est, qui extra legitimũ ac connubialem torum sunt procreati, diuersa existant ab alijs natura, conditione, moribus: quorũ qui à generosis parentibus ac patricijs profluxerunt, animo ferè excelso conspiciuntur ac sublimi, multisque ac magnis dotibus exculti, mira ingenij sagacitate, prudentia singulari, iudicio exacto, præsertim quibus parentes subsidio sunt, atque ad liberalem institutionem adiumento, sic vt aliquãdo columen familiæ in his consistat, atque omnibus qui illis vel sanguine vel affinitate coniuncti sunt, decori atque ornamento. Cui rei ea ratio mihi subesse videtur, quòd omnia largè atque effuse ex paternis lumbis ac visceribus sunt consequuti, nec in furtiuo illo ac clandestino concubitu parcè ieiunè, tenuiter, sed affluenter naturæ munera illis infusa sunt. Cùm enim vterque auidè se explere libidine gestiat, ac prodigaliter in amplexus atq; oscula proruat, totisque viribus ac profusè in propaganda sobole incumbit, fit vt omnia, quæ in conceptu necessaria sunt, cumulatè perficiantur, nec quidquam in hoc negotio desideretur, eoque euenit, vt cùm nati parentum indolem exprimant, ac multa ab ijs sunt consequuti, incredibilis sit vtrobique amor ac propensio, ac singulariter erga se mutuo afficiantur. Ex qua vi etiam emergit in hac sobole alacritas, mentisq; erectio, tum generosus quidam affectus animi, quo tales indignantur extra de-

Affectus in fœtum transeunt.

Naturales proles quæ vulgus vocat.

Cur filij naturales quos vocant, alijs erectiores.

Amor parentum in filios & è diuerso vnde emergat.

tra decus limitesque matrimonij se esse prognatos ac deesse sibi aliquid præ cæteris, quod ad honores ac dignitates publicasque functiones attinet. Quæ res efficit, vt se modis omnibus extra contẽptum vindicare nitantur, atque illam notam, quã imprudentes quidam impingunt: quibus aliquando fœdior atque adulterio contaminata propagatio, probitate vitæ ac morum integritate aboleãt. Qui verò huius status ac cõditionis homines, plebeijs modicisque parentibus orti educationis subsidio destituti sunt, rei familiaris inopia non facilè ad præclara eluctari possunt, atque humo se attollere. Siquidem, vt is ait, *Sublimis animus ad summa enititur.*

Non facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi. *Iuuenalis Saty 3.*

Tametsi enim paupertas sapientiam sortita sit, vt habet Prouerbium, multarumq; artium inuentrix existat, clarissimis tamen ingenijs obest, quò minus ad summa prouehantur. *Paupertas sapientiam sortita.*

Qui fiat vt laurus, quam nonnulli Zelandiæ denegatam asserunt, nulli, quàm huic regioni speciosior existat, & qua ratione effeceris, vt contra gelu atque hiberni frigoris iniuriam, intacta subsistat, nec emoriatur.

CAP. IIII.

MIRANTVR plerique in maritimis oris eaque parte Zelandiæ, quæ à præterlabente fluuio Scaldia denominatur, tam speciosas immensasq; Lauros frondescere: cùm regio frigida sit atq; ipsa arbos algentes frigidosque tractus respuat. Cui naturæ miraculo eò magis obstupescunt, quòd non solùm omnium horti ijs scateant: ac perrenni vigore, perpetuaque fronde in maximam procerita- *Laurus quibus natalibus delectetur.*

tem

tem assurgant, sed baccas etiam proferant oblongas, colore nigro perpolitas, non minus efficaces, ac salubres in discutiendis flatibus, ac dissipandis humorum collectionibus, quàm quæ à calidis regionibus huc afferuntur. Sentit quidem Laurus aliquando cœli iniuriam, atque hibernis mensib. sub aspero intensoque gelu, frigore, periclitatur, sic vt folia, caudex, rami aliquando arescant atque emoriantur, at radix nihil sentit incōmodi. Quocirca Laurus supernè emortua, radicitus extirpari, eruique non debet, sed detruncari: nam ineunte vere, ac paulò etiam maturius rursus reuirescit. Quod autem in eam altitudinem ac fastigium in hac regione assurgat, efficit terræ vbertas, atque incredibilis soli fęcunditas, densique ac compacti fundi natura, quæ ex pingui tenacique gleba constat, adeò vt ob telluris soliditatem, frigus per gelicidia ad radicem penetrare nequeat. Nihil autē stirpibus nocentius, aut magis deleterium, quàm nix aut glacies liquefacta, si quando soluto gelu, eorum stillicidio radices perfundantur, præsertim vbi defluēte humore, rursus frigus exasperari, fluidumque liquorē conglaciari ac congelascere contingat. Sic enim terra relaxata algidissimum humorem combibit, quo radix imbuta marcescit atque emoritur. Ne autem huiusmodi incommodo stirpes afficiantur, nec frigoris iniurijs sint obnoxiæ, superficies soli, in quo consitę sunt, stramentis inspersisq; cineribus muniendæ: fouent enim insita caliditate terram cineres, ac gelu rigidum penetrare prohibent. Siquidem, vt acetum & fex vini: ita carbones ac cineres igneæ qualitatis sunt participes. Cęterùm quod Brabantis reliquisque Belgis laurus vel denegata sit, vel parcius apud hos fruticetur, non aëri, cuius mira clementia ac salubritas sed solo asscribendum, quod aridum est, fabulosum.

Lauro frigor inimicū, præsertim radici

Laurus densum solum exigit.

Nix liquefacta stirpibus noxia.

Cineres herbas à gelu tuentur.

Aceti et fecis cum cinerib. comparatio.

Laurus cur Brabantis negata.

ſum,leue,inane, ita vt facillimè frigus admittat, nec arbori ſolidum alimentũ,quo pingueſcit,conferat,eoq́ue efficitur, vt in ijs regionibus laurus humilis ſit & improcera,tum baccis deſtituta:cùm in ciuitate Zirizæa telluris beneficio in eam proceritatem aſſurgat, vt duarum decempedarum altitudinem ſuperet,denſa circa radicem fronde,multisq́ue emergentibus ſtolonibus, ſeu fruticibus, quibus ſtipata à frigore ſe tuetur,ac munit. Quocirca illa fruticatio & quæ ab radice frondeſcit ramoſa propago adimi aut reſecari non debet, illo ſiquidem munimento fulta,non facilè frigus cõcipit:nam foliorum iactura ineunte vere inſtauratur, modò radix illæſa perſiſtat,ac frigore geluq́ue intacta. *Stolones wāter ſchoten.*

De corpore neutro, hoc eſt, quod nec ſanum, nec ægrotũ ſtatui poſſit, ſed vacillanti dubiaq́; valetudine exiſtat, atque inter vtrunq́; fluctuet.

CAP. V.

MEDENDI artem olim à veteribus in tres partes fuiſſe diuiſam in confeſſo eſt. Primò in eã, quę pręſentem ſanitatem fouet ac tuetur, omniaq́ue aduerſæ valetudinis incommoda ſedulò propulſat. Secundò in eam, quæ rationem complectitur, qua præmuniri, ac præſeruari corpus poſſit, ne facile in morbos collabatur. Poſtremò in illam quæ morbos corpori infeſtos, ac quibus vrgetur, ac premitur, diſcutit. Tres quoque ſtatui in humanis corporibus conſtitutiones: quanq̃ ſuperuaca-neæ his de rebus inter Medicos contẽtiones: Vnã valetudinis ſecũdę, cũ corpus inculpatè degit, atq; inoffenſa valetudine fruitur, illiq; nihil vitij ſubeſt aut vllũ morbi veſtigiũ: Alteram valetudinis aduerſæ atq; inclinatæ, quũ diſcutiendis morbis reme- *Medicina tres partes.* *Tres cõditiones corporis humani.*

dia

Simile ab hypocrisi. dia sunt adhibenda: Tertiam quæ anceps, & ambigua, in qua species quidē sani hominis se profert, vt improbis fucata vitæ integritas, sed cui affectio quædam subest, ac delitescit, quæ procliuem facit propensumque ad decumbendum. Cuius habitus duas obseruo conditiones inter se diuersas: Vnam eius, qui iam morbum discussit, ab eoque eluctatus est, sed tamen debilis existit, inualidus, exhaustus, gracilis, extenuatus, eneruatus, fractisq; membris: quæ valetudinis incommoda, neglectis medicamentis, somno, atque appositis alimentis instaurari postulant. Simile enim quiddam huic euenit, quod viatori, qui è latronum manibus elapsus adhuc palpitat ac contremiscit, nec prorsus ex tāto metu ac vitæ discrimine, in quo paulò antè versatus est, restitutus sit, aut ad se redijt: quod Christus eleganti similitudine expressit, sed amicorum solatio recreatus, sensim reuiuiscere incipit, ac pauorem pedetentim mēti excutere: ita ægrotus tāetsi depulso morbo, exspatiari inceptet, omniaque mitiora existant, tamen nonnulla morbi vestigia adhuc corpori inhærent, nec quæ comitari solent accidentia, penitus exempta, sopitaque sunt. Altera huic affinis constitutio, paulò est deterior, qua quidem in speciem, primaque fronte homo sanus apparet, nec omnino valetudinarius, sed qui corpus circumferat vitiosis sordidisque humoribus oppletum. Quocirca Galenus victum statuit eorū, qui sunt sani, qui ægroti, ac qui reualescere incipiunt. Est enim conualescentium victus ratio media inter eam, quę sanorum est propria, & ægrotantium. Siquidem ijs diæta seu victus ratio præscribitur, tenuis, parca, frugalis, moderata, ita vt temperantiæ limites non excedat, quum ne leuissimum quidem errorem perferant, secus quàm validi ac robusti, qui ne maximis quidem offenduntur. Sic infan-

Valetudinarij alij lecto affixi, alij inambulantes.

Simile à viatore itinere oppresso.

Luc. 10.

Thera. 7.

infantibus ac impuberibus alimenta quidem administramus, sed non ea ratione ac modo, quo adultis ac prouectioribus, qui succidiam ac bubulam, solidosque cibos non respuunt, vt ætas tenera, cui vt amictus corpori, calcei pedibus, ita pro corporis modulo, victus & medicamenta accommodanda. Et quanquam recentiores quidam in re Medica non minus, quàm nõnulli in religione su-perstitiosi, corpus neutrum sustulerunt, nec id statui patiuntur: aliquid tamen de hoc commentari visum est. Siquidem tale quiddam natura rerum, quotidianus vitæ vsus & consuetudo, congressusque familiaris, atq; amicorũ colloquia designant. Hinc enim emerserunt sodalium istæ ac congerronum voces, si quando sciscitantur, qua quis sit valetudine, qua fruitur sanitate, vt corpus constitutum est, quo loco, statu, conditione res nostrę cõsistant, quem habent successum, satin omnia salua, prospera, felicia? Quibus, totidem verbis responsa dari solent: Vtcunque, Sic satis, Minus commodè, Valetudo vacillans est, inclinata, ambigua, fluctuans, instabilis, parum firma, Non satis pro voto, aut animi sententia, Aliâs rectius, Spero meliora, Vt possumus, quando vt volumus, non licet. Quibus loquendi formulis singulæ nationes vltro citroq; se compellare solent, si quando de rebus amicorum soliciti, qua sint valetudine aut successu, percontantur. Tametsi autem horum pleriq; morbo sunt defuncti, alij, quibus hic imminet, nondũ culcitræ puluinisque affixi, non tamen vel inter sanos vel ægrotos referri censerique debẽt, sed cùm vtriusque sint participes, in neutrum, hoc est, duorum extremorum medium: vt fuscus color, qui ex albi nigrique mixtura constat, vt pubertas inter puerilem ac virilem ætatem, media. Cùm enim sani hominis more, naturæ munera ac functiones

Corpus neutrum admittũt nonnulli.

Formulæ percontandi de valetudine.

Simile à coloribus & pubertate.

minus cumulatè obeant, nec ex ægrotorum cõsuetudine lecto incumbant, membrorum vsu ac ministerio destituti, non possunt vel sani hominis, vel ægroti nomen promereri, sed ex populari ac vulgata consuetudine Neutri appellatiõe designari, proferunt in ijs se nonnullæ naturæ facultates ac munia, sed languidè, oscitanter, remissè: incedũt enim atque inambulant, sed tardè, gressuque subinde labante atque inclinato, ita vt ob virium imbecillitatem vel scipioni sit innitendum, vel vllius humeris incumbendum, vt ijs, qui cùm sint natandi imperiti, corticis aut suberis subsidio vtuntur. Pari modo de somno ciboque ratiocinandum, siquidem accũbunt, ac se oppositis ferculis reficiunt, at non ea appetentia atque edendi auiditate, qua validi, quibus optimum condimentum fames: dormiunt ac somno refocillantur, verùm minus placido, profundo, diuturno, vt sani qui exercitatiõe defatigati, totam noctem quietè transigunt. Est autem eorum conditio qui à morbis reuiuiscunt, atque humoribus noxijs sunt liberi, potior atq; optabilior, illorum quibus aliquid latentis occultiq; vitij subest, ac corpus vel ex Veneris contagio, vel alia vitæ intemperie, intus & foris fœdis ficosisque tumoribus contaminatum, qui in speciem, primaque fronte sani apparent, ac pro ijs se ostentant: cùm humoribus vndique prauis scateant, atque omni ex parte morbidi sint. Quin isti in seipsos crudeles, atque in alios iniurij, morbum dissimulant ac diffitentur, ita vt omnibus se symposijs ac sodalitijs ingerant, atque aliorum poculis labra rancida admouere non vereantur, suaque nulli non obtrudere, ac ebibenda offerre, hac opinor ratione permoti, vt si omnes eodem succo perfusos esse contingat, eadem scabie inquinatos: nemo ab illorum consuetudine ac familiaritate abhorreat. Huiusmodi homines morbosos, qui

Simile à natandi vsu.

Morbosi et debilis dispar cõditio.

Morbilosi sanos inficere gestiunt.

qui ſimulata fictaque ſanitatis ſpecie obuijs imponunt, his verſibus Perſius perſtringit:

——— Ilia ſubter Sat. 4.
Cæcum vulnus habes, quod lato baltheus auro
Protegit, vt mauis, da verba, & decipe neruos.

Rurſus alia Satyra, aſſumpta medici perſona, hunc notat, qui morbum diſſimulat, nec ſuſtinet inter valetudinarios referri, ſed cum medico rixatur, atque illius conſilium non ſine contumelia reſpuit, illíque tanquam deteriori morbo implicito inſultat,

Heus bone tu palles, nihil eſt, videas tamen iſtud Sat. 3.
Quidquid id eſt, ſurgit tacitè tibi lutea pellis:
At tu deterius palles, ne ſis mihi tutor,
Iampridem hunc ſepeli, tu reſtas: perge tacebo,
Turgidus hic epulis, atque albo ventre lauatur,
Gutture ſulphureas lentè exhalante mephites.
Sed tremor inter vina ſubit, calidúmque trientem
Excutit è manibus dentes crepuêre retecti,
Vncta cadunt laxis hinc pulmentaria labris.

Cuius conditionis homines hac noſtra ætate nuſquam non obuij ſunt, quibus cùm in facie, vultu, oculis, totoque habitu ſe morbi proferant, illos medendi peritis non detegunt, ſed magno valetudinis diſpendio, fouent ac nutriunt: qui cùm altè radices egerunt, ac penitus infixi ſunt, ægrè extirpantur. Quocirca ſalubriter vnumquemque cōmonefacit Sapiens, vt maturè remedia morbis adhibeat; Satius enim principijs mederi, quàm fini: Quò ſpectat illud Perſij, Eccle. 38.

Helleborum fruſtra, cùm iam cutis ægra tumebit, Sat. 3.
Poſcentes videas. Venienti occurrite morbo.

Quod ijs ſedulò inculcari debet, qui cū nutāti atque inclinatæ valetudini tarditate quadam ſupina, ac dānoſa procraſtinatione non proſpiciūt, eamq; fulcire negligunt, deploratis morbis implicantur. Principio obſiſtendum.

Quamobrem qui in confinio morbosæ affectiõis constituti, non prorsus integra sanitate fruuntur, sed corpus neutrũ, hoc est, nec prorsus salubre nec insalubre consequuti sunt, sed inter sanitatem & morbũ medium, accuratè incolumitati suæ inuigilent. facilimus enim ad deteriora lapsus. Cæterũ quæ de corpore neutro differuntur, præter alia etiã ad aëris ac cœli conditionẽ referri possunt Aura enim aliquando salubris, pestilens, mediocris: cœlũ modò serenũ, modò nubilũ & tẽpestuosum, modò tolerabile atq; inter vtrumq; constitutum, quod etiã in ventis marinisq; fluctibus spectari potest. In affectibus quoq; humanis, atque animi motibus tale quiddã obseruare licet. Sũt enim illi moderati, vehementes, turbulenti, concitati, mediocres, remissi, sedati, ita vt non omnia semper vno cursu, atq; eodẽ tenore volui, versariq; contingat.

De videndi ratione atque oculorum acie, et cur nonnulli remotissima quæq; acutè cernant, cũ ad proxima cæcutiant atq; hallucinentur: alÿ propius admota exactè videant etiam minutissima, longius verò sita etiam eminentes moles ægrè perspiciant. Et cur oculus dexter magna ex parte sinistro obtusior, minusq; lucidus obiter de coloribus oculorũ, ac plerisque alÿs, quæ animi argumenta proferunt: obiter hebescenti visui remedia.

CAP. VI.

Inter multa magnaque naturæ munera ac dotes amplissimas, quibus homo à Deo opt. max. cumulatè exornatus est, nihil mente præstantius ac magis diuinũ, cui cùm omnes sensus inseruiant ac famulentur, tum præcipuè loquendi videndique mini-

ministerio vtitur, vbi vires suas explicare visū sit. Hoc enim potissimè feris præstamus, ꝙ sensa mentis dicendo expromere, ac cōsilia verbis explicare liceat, ita in oculis nō prorsus sita cernendi vis, sed duæ sunt velut fenestræ animi, à sede mentis ad oculos perforatæ, quarum intentione ac remissione, mobilitate ac constantia, animi motus, mentisque conceptus ac cogitata indicātur. Consistit quidem videndi facultas in oculo seu pellucido humore illo crystallino, qui vt ab aqueo liquore irrigatur, quem albugineum ab oui albo vocāt: ita vitreo innatat atque insertus est, ipsamq; pupillam, hoc est, aciem qua cernimus, radianti fulgore illustrat nō secus, quàm insignis ac lucida gemma annulū: itaque oculis visio attribuitur, nō vt loco primario, sed vt instrumento atq; organo: nam cerebrū per neruos visorios illis spiritus infundit, quibus vidēdi facultas perficitur. Læso enim affectoq; cerebro (nullo etiam consistente in oculis incommodo) hebescit visus, atque acumen oculorum offuscatur: quod ebrijs, deliris, febricitantib. peculiare est. Hac itaque ratione oculis, qui ex tribus humoribus, quatuor membranis constant ac conflati sunt, videndi functio asscribitur. Siquidem illi cerebro, ac menti, penes quas summa potestas, obsequuntur, ab ijs enim dimanant ac profluunt per neruos opticos seu visorios, spiritus lucidi, puri, defecati, tenues, splēdidi: quibus, modò ne officiat aer caliginosus, ac deprauata oculorū constitutio, exactissima visio perficitur. Quòd si illi imminuti sint, obscuri, turbidi, exiles: obtusa efficitur, minusque acuta oculorū acies, emergunt aūt ex horū temperie varij videndi modi ac rationes. Siquidem cui spiritus copiosus est, & adamussim purus, tersus, nitidus, atq; vt speculū, perpolitus, is ea, quæ eminus consistunt, perspicuè videt ac decernit. Vbi enim is humor exactè

Videndi origo à cerebro.

Simile à gemma auro illustrata.

Caput læsum visui officit.

Cerebro regia potestas.

elaboratus est, tenuis syncerusq; ex hoc halitus, seu lucidus spiritus emanat, quò potissimè visio perficitur, ac distantissima perspici queũt. Siquidem cũ multus sit & copiosus animalis spiritus, subtilis, tenuis, æthereus, longissimè producit oculorum aciem, omniaq; acutè cernit, nec facilè obtutu continuo, aut fixa intentione defatigatur, qua vi pollet calidus & humid⁹, vulgò sanguineus. Cui verò paucus subest spiritus, sed tamẽ purus, nec nebulis obductus, is res quidem propius sitas, clarè videt & dijudicat, certumq; delectũ habet: at distantes, pauloque remotius constitutas minus dilucidè perspicit. Paucus enim modicusque spiritus facilè dissoluitur, atque euanescit, nec in longinquum prospectum producere potest. Quo fit, vt quibus videndi organum lucido quidem, sed modico spiritu imbutum est, minutissimos etiam literarum apices inoffensè obseruent, at paulò remotius dissitas moles, aut eminentes è mari scopulos minus exactè perspiciant, quod calido & sicco corpori seu bilioso euenit. Quod verò nonnulli propius admota tenuiter vident, remota verò nihil prorsus ex spirituum inopia & crassicie prouenit. Vbi autem spiritus copiosus existit, & crassus, pauloque densior, diu quidem homo intendit oculorum aciem, atque absq; vlla fatigatiõe fixè & inconniuenter in res obuias oculos defigit, easque primo obtutu cernit quidem sed nõ ad vnguem, ac distinctè discernit: nam crassicies acutæ visioni officit, quod in frigido, & humido habitu, seu pituitoso obseruari potest. Cui verò humidus est, & modicus spiritus animalis, qui videndi instrumento inseruit, is nec exactè propior, nec prorsus remotiora videre potest: nam pauci spiritus citò euanescunt, & dissipantur: crassi verò videndi functionem impediunt, cũ radij, qui ab oculorum lumine promanãt, in obiecta nõ deferantur,

Visus cui exactißimus.

Sanguineis fortis visus.

Biliosis acutus visus.

Spiritus crassus quem visum efficit.

Spiritus humidus et modicus qualẽ visum efficit.

tur,

tur,nec species rerum,quæ foris in oculum influunt,ab eo concipiantur. Rarus autẽ spiritus,tenuis, exilis, tenebrosus, qualis est seniculis exhaustis, ac morbo extenuatis,debilem visum efficit,aut prope nullum. Quocirca consultè faciunt, quod conspicilijs hebescenti visui opitulantur: ijs enim omnia maiora apparent,ac spiritus visorij instaurantur, atque in vnãm collecti, minus euanescunt aut dissiliunt:verùm non consulo,vt viri plus satis maturè illis assuescant, siquidem illis destituti, prorsus cæcutiunt. Quod enim hi caligant ac cæcutiunt, ex spirituum inopia ac defectu euenit. Quocirca & specula visum reficiunt, quoniam reflecti ac retorqueri radios contingit, ac spiritus robur concipere, nouis subinde à cerebro eò se conferentibus. Sunt autem præter iam enumerata complura alia,quæ caliginem oculis offundunt, ac visionem vel vitiant vel impediunt:nam si pupillam à sua sede dimoueri contingat,aut plus satis dilatari,contorqueri, contrahi,imminui:vel ex illata plaga, inflictoque vulnere,casu, vel contusione, tumor atque inflammatio oboriatur, videndi facultas insigniter afficitur: oculi quoque emissitij ac prominentes,quique immoderatè protuberant, vel denique vbi profundius constituti sunt, nonnullam visioni iacturam inferunt:nam prominentiores ab externo lumine afficiuntur, ita vt in lucido aere & solis splendore minus exactè obiecta conspiciant: immodica enim luce offenduntur: subluſtri verò cœlo, aut nubibus obducto, melius ijs visus perficitur, ita fit,vt quæ cominus posita sunt, perfectè videant: eminus autem sita, obscurè: ijs verò quibus profundi sunt oculi ac delitescunt, minusque extra palpebras se proferunt oculorum orbes, contraria obueniunt: illi enim propius admota, minus perspicuè: distantia verò inoffensè cernũt

Spiritus rarus & tenuis visui officit.

Conspicilia quando visui.

Specula visui opitulantur.

Quam multa visui officiãt.

Oculi prominentes & reconditi caligantur.

protuberãtes oculi ratione diuersa videant. secernunt, quò fit, vt vbi remotiora oculis dimetiri visum sit, conniuentibus, ac semiocclusis oculis id perficiamus: ita enim coacti ac conglobati spiritus, longissimè radios suos diffundunt. Hinc vsuuenit, vt clauso compressoque oculorum altero, ac protenso velamento quod splendorem arcet *Ex sagittarijs videndi ratio eruta.* atque aerem opacum efficit, intentius ac fixius aciem in obiecta dirigamus: quod in tractandis ballistris, sclopetis, arcubus obseruare licet. Siquidem occluso sinistro oculo, spiritus affluentius in dextrum confluunt, visumque efficiunt intentiorem ita vt hac ratione sagittarij colliment, & quę intuentur scopum, assequantur ac configant. Quò spe- *Sat.1.* ctat illa Persij ironia:

——————*Scit tendere versum*

Non secus, ac si oculo rubricam dirigat vno.

Cur gemina videantur. Quòd autem nonnulli gemina conspectare videantur, efficit oculorũ in varias partes distractio. Cũ enim oculorum radij non ad idem rei obiectæ pũctum se dirigant, sed in diuersa rapiantur, ac spiritus, qui temerè rerum species concipit, inordinato vagoque motu hinc inde fluctuet, dupla exhibe- *Cur diuulsa spectantur.* ri videtur: Fenestrata autem diuulsa, dissecta, rimosa conspici videntur, vbi papillæ pars suffuso concreto humore offuscatur, dẽsi quoque vapores ac fuligines è ventriculo in cerebrum delatæ, varias imagines ac species rerum visui inferunt, ita vt aliquãdo omnia in gyrum flecti, voluiq; ac rotari vi- *Oculis cur absurda obuersantur.* deantur, nonnulli festucas, culices, muscas, scarabeos, araneas, lemures, striges, spectra, obuersari oculis imaginẽtur, quos affectus parit crapula, ingluuies, temulentia, humor melancholicus, quæ densissimis fumis cerebrum obnubilant. Cęterùm quòd dexter oculus sinistro sit obtusior, in se quisque experiri potest. Id efficit in adulta ætate crassior densiorque spiritus, & quod ferè ex

dextri

dextri lateris incubitu vapores nocturni eò deriuētur ac confluāt: in senectute verò magis siccescit oculus dexter, ac labor hepatis humores, qui visioni adminiculantur depopulatur: sinister autē humidior est, nec in eo facile vel spiritus extenuatur aut humores arescunt. Cum autem cor vitæ fons primum animari incipiat, aut vitale effici, tum postremò moritur, ac diu etiam corpori exemptum animantibus palpitat: Oculi verò qui postremò perfici creduntur: primò adempta mobilitate, mortis argumenta proferunt, atque præ cæteris emoriuntur, quòd spiritus ingruente morte extinguātur, atque euanescant, vel ab oculis ad Cerebrum mouendi videndique principium resiliant ac retrahantur. Cæterum de causis colorum qui in oculis se proferunt, nonnihil huic argumento inserēdum. Emergunt ij ex circumfusis humoribus, quorum qualitas, copia, defectus, tenuitas, crassicies, mistura, varias diuersasque in oculis colorum species ac discrimina pariunt, nempe nigricantes, cæruleos, cæsios, glaucos seu caprinos, rufos, flauos, fuluos, pallidos, puniceos, luteos, virides, rubicundos, igneos, flammantes, sanguineos, purpurascentes, croceos, aureos, lacteos, albescentes. Proueniūt autem nigro colore perfusi oculi, (quorum aspectus gratiosam venustatem, modò supercilia pari pigmento tincta sunt, homini conciliant) si quādo spiritus visibilis debilis est, humor verò copiosus, densus, subobscurus, vmbrosus, ita vt astantis aciem ob humoris abundantiam ac profunditatē nos transmittat, aut penetrare patiatur: nihil enim luminis, quod ex oculis nostris emanat, in illius visum, qui nobis ex aduerso consistit, infertur, sed radij velut repercussi ac retorti resiliūt. Sic in fontibus ac cisternis altisque ac profundis puteis, aqua nigricanti colore apparet, ac speculi vsum præ-

Cor primum viuens, vltimū moriens.

Oculi primū moriuntur.

Coloris oculorum diuersitas vnde emergit.

Vnde nigri oculi emergāt.

Aqua cur nigra in fontibus.

ſtar, retorta, ob aquæ denſitatem, oculorum acie, & in ſe rurſus deflexa: repellit enim viſum noſtrũ, cumque nobis remittit. Sunt autem nigricantes oculi eius conditionis & naturæ, vt interdiu acutè cernãt, quoniam meridiana lux ſubobſcuris atq; vmbroſis oculis ſe ingerit, ac ſpiritus agitat, illosq; lumine perfundit. Noctu verò obtusè minusq; acutè videndi munere fungũtur, qui externo lumine deſtituti ſunt, quo humores ac ſpiritus moueri debent, vt viſus acuatur. Quibus verò humor, qui oculis ſubeſt, tranſparens quidē eſt, & pellucidus, ſed vna cùm ſpiritu, paucus, exilis, debilis, ijs cæſij oculi ſeu glauci conſpiciuntur, hoc eſt, ex cęruleo & albo cõtemperati: quali colore ſunt laminæ corneæ tranſlucidę, ex quibus laternarũ conſpicilia conficiuntur, tum noctuę & quorundã animalium oculi. Qui autem huiuſmodi colore oculos habēt inſignitos, interdiu debiliter & confusè cernunt, quia diurna lux ac Solis ſplendor, ſpiritus viſorios minus firmos diſſoluit ac diſſipat: noctu verò, quoniam videndi organa, genuina inſitaque luce illuſtrantur, coacto & conglobato ſpiritu, obuia quæque dilucidè vident. Scintillant enim in tenebris huiuſmodi oculi, ac collucent, tum velut aſtra micantia, radijs coruſcant, ita, vt præter homines, multa animalia, non tã venandi ſagacitate, quam videndi facultate inſtructa, ex nocturnis tenebris nihil ſentiant incommodi, aut vlla ſui parte afficiantur, cùm diurna lux illis officiat, ac viſionem offuſcet, quod in noctuis, nyctycorace, veſpertilione, felibus, ſoricibus, muribus, gliribus obſeruari poteſt, quibus lux meridiana videndi functionem labefactat, nocturnæ tenebræ exacuunt, argumēto, quòd ſi faces, cãdelas, ac funalia illis noctu obijcias, obcæcantur. Quocirca nautæ nocturnis nauigationibus non adeò incenſum Lunę ſplendorē exop-

Oculi nigri qua videndi facultate.

Oculi cæſij vide et qua functione videndi.

Laminæ corneæ glauco colore.

Qui oculi noctu ſcintillãt.

Animalia noctu oculata.

exoptant, sed sublustre cœlum, modicisque ac raris nubibus obductum. Sic enim longius se porrigit oculorum acies, ac radij à luminoso obiecto minus dissipantur, aut euanescunt. Cæruleus verò in oculis color ex albo, & viridi conflatus, cæteris humidior est, sed minus nitidus, tersus, perpolitus. Quo fit, vt ob crassiorem humiditatē qua perfusus est, atque exiguos spiritus, minus acuta visione sic affecti polleant, in aëre præsertim lucido, quo cùm primis offenduntur. Quod si humor, & spiritus tē perie quadā inser se moderata existant, color inter albedinē & nigrorē clarius elucet, quo exactissimè videndi munus perficitur. Variantur autē pro ętatis ratione oculorū colores: pro humorum, ac spirituum crassicie, tenuitate, copia, defectu: quod ipsum etiam in stirpium folijs perspicuum est, quæ vbi primū emergunt, flauescunt, deinde maturitate virorē concipiunt: rursus senescente stirpe, in cęruleum ac luteum demutantur. Sic infantibus in lucem primū editis cæsij sunt oculi, glauci, cærulei, virescentes: ætatis accessu ad nigredinem diuergunt: senectute verò, vt crines albescūt, vel ad subglaucum degenerant. Medicamentis etiam diuersos colores oculis induci, Dioscorides ex aliorum sententia ꝓdidit. Vsta enim auellanarū putamina atq; in cineris speciē redacta, cęsiorum oculorum pupillas infantib. denigrant, ex oleo sincipiti infusa atq; iniuncta. Ventus quoq;, aëris auræq; constitutio, regio, morbi, affectus ac perturbationes animi, immoderata Vēnus, inedia, somnus & vigilia immodica, crapula, oculorū cùm colores, tum spirituum atq; humorū qualitates immutāt. Quocirca moderata victus vitæq; ratio instituenda, ne videndi organum (quo nihil nobis ab opifice attributum pręstantius) aliquo incōmodo afficiatur.

Cæruleus oculorum color quem visum facit

Oculi & visus moderatè constitutus.

Oculorum color & acies qua ratione variatur.

Simile à stirpibus in oculorum coloribus.

Libr. 1. cap.

Oculorum colores medicamenta immutant.

Consilium in oculis instaurandis.

Quod

Plenitudo aut inanitio obseruanda in oculis fouendis.

Quod si ex humorum defectu atque ariditate caligare oculos, ac cæcutire contingat, vel spiritus visorij inedia, mœrore animi, fletu, vigilia, lassitudine, senio, immodico concubitu, intempestiua lucubratione exhausti sint, & attenuati: quæ vires instaurant, atque oculis fomenta ministrant, adhibenda: vt sunt oua recentia, vina dulcia, vuæ passę, amygdalæ dulces, pistacea, castaniæ, vel elixatæ, vel molliter tostæ, rapæ, quarum vis ob flatus copiam in cerebrum assurgit, ac mirificè spiritus visorios euanidos reficit: quod ipsum etiã prestant alitũm cerebella, quæ se volatu exercent, vt sunt passerculi, miliarię, frigilli. Inconsultè faciunt, qui citra delectum, nulloque adhibito discrimine, Rutam, Chelidoniam, vulturum, miluorum, accipitrum fel, quæ mordaci sunt & adurenti facultate, oculis adhibent: depopulantur siquidem, ac depascunt spiritus & humores, quibus visio perficitur: cùm ista non incommodè admoueri possint, quibus ex humorum redundantia oculi caligine sunt offusi, tum quibus suffusiones, & glaucomata visum eripiunt atque oculos deformant. Dissoluũt enim concretos, crassosque humores, qui spiritus à cerebro eo deferri prohibent: ita omnia quæ abstergant, atque extenuant, huic rei perficiendę accommoda: vt sunt raphanus, seu vulgaris radicula, quę appetentiam acuit, feniculi semen, & folia, radix, eufragia, stechas, & quęcunque cerebrum à crassis vaporibus expurgant. Quocirca studiosis, qui oculorum adminiculo suas lucubrationes perficiunt, allium, cæpæ, porrum, & quęcunque graui odore imbuta sunt, atque halitu viroso obuios feriunt, atque infesta sunt, sedulò euitent. Officiunt enim hæc oculis, ac memorię, omnibusque sensibus detrimenta adferunt. Qui verò laboribus indurescũt atque exercitationi sedulo insistunt, nihil horum illis

Oculos exhaustos quæ fouent.

Ruta oculis aliquando noxia.

Ruta & Chelidonia quando oculis salutaria.

Raphanus et rapa oculis grata.

Allium & quæ virosa sunt, oculis inimica.

illis incommodat. Foris autem quæ oculis recreãt aspectuque grata sunt, obijciantur, vt sunt viridia quæque, quorum innumeras species, & discrimina campi, siluę, horti, nemora suppeditant: Ex lapidibus verò Smaragdi viror insatiabilis, & quo oculi exsaturari nequeant, tum Prasius, Topasius, Iaspis, Cyanus seu cæruleus, Eranos vulgo Turcosa, & Lazurium, quibus colliguntur, non euanescunt spiritus visorij, atque acumen oculorum exacuũt. Cæterum quod ex oculorum obtutu, nõnulli animi propensionem mentisque indicia eliciũt: non equidem improbo. Sunt enim horum indices internosque affectus, cogitata, conceptus, etiam si linguę cesset ministerium, foris proferunt: ita nõnullis comitas, modestia, mansuetudo, placabilitas, clementia, probitas in oculis vultuque elucẽt, multaque alia placidæ ac sedatæ mentis argumenta se offerunt. Alijs fastus, arrogantia, superbia, ferocia, calliditas, versutia, iracundia, inuidentia, odium, ira, indignatio, formido, timor, elatio, lætitia, gaudium, mœror, desperatio ex oculorum obtutu perspicitur. Medici quoque in morbis studiosè oculorum constitutiones contemplantur. Si enim rubore perfusi sunt aut sanguineis filamentis stria ti, ex cerebri inflammatione furorẽ ac phrenesim indicant. Quod si liuescant, aut plumbeo nigroq; colore perfusi sint, caloris natiui extinctionem vitæque interitum denunciant. Instabiles autẽ, pernictantes, mobiles, inquieti, inconstantes, mentis alienationem & delirium designant. Languidi, humentes, flaccidi, lachrymis perfusi, tenebrosi, tremuli, rigidi, vibrantes, tumidi, caui, conditi, obtusi, conniuentes, præter diuersos animi affectus, insanis, tum in ægrotis non sine vitæ pernicie, cerebri intemperiem ex humorum copia, vel defectu caliditate, aut frigiditate commonstrant. Lusci verò,

Viridia oculos fouent.

Smaragdi viror, vulgo amoraut, oculis gratus.

Oculi animi indices.

Argumenta animi ex oculis.

Oculorum varia dispositio.

pæti,

Lusci qua animi conditione. pæti, ſtrabones, & qui obliquo ſidere, limiſque oculis obtuentur, præter contortos, atque in diuerſum conuulſos muſculos, huius naturæ errorē cōſequuti ſunt. Quod vitium quoniam circa cerebrū mentis domicilium, vel potius regiam conſiſtit, vt foris nonnihil oculos deformat: ita animū quoque quibuſdam vitioſis affectibus imbuit. Sunt enim horum pleriq;, quibus deeſt educatio, verſipelles, vafri, ſubdoli, captioſi, lubrici, ad circumueniendum aſtuti, ac miris ſtrophis inſtructi. Sic Belgæ ſiquando vllum deſignant, qui ijs notis inſignitus eſt: *Een ſlim gaſt, een loos ende liſtich ſchalck, een booswicht* vocant, hoc eſt, obliquum, diſtortum, veteratorem hoſpitem, cui nō tutò poſſis fidere, vt qui technis, dolis, fallacijs, captionibus, præſtigijs, impoſturis, fucis omnia ſua negotia perficiat, alterius diſpendio, ac detrimento, ſuo verò luculento commodo. Cuius cōditionis ac naturæ ſunt participes, quotquot ex præcipua ac primaria corporis parte aliquo vitio ſunt implicati, nempe capite, corde, hepate: de quibus in Phyſiognomia vberius tractatum eſt libri ſecundi, capite 36.

Prouerbium ex oculorum obtutu in nefarios.

Ratio cur nōnulli mutilis trūcisq́, ac decurtatis mēbris naſcātur, alij geminis. quæq́, redundāt ac ſuperuacanea ſunt, nec vlli vſui inſeruiunt.

CAP. VII.

Vbertas materiæ gemina profert. NASCI quoſdam geminis agnatisq; membris, nempe digitorū, pedum, brachiorū, capitum appēdicibus articulatim nonnunq̄ diſtinctis, quotidiana exempla demonſtrāt. Vt aūt deformes ac monſtroſæ ſpecies ex vitioſo corruptoq; ſemine, atque vteri praua conſtitutione promanant, aſtris etiam in huiuſmodi partus vires ſuas conferentibus: ita ex humorum redundantia ac ſeminalis excrementi copia duplicatæ corporis partes producuntur, gignentis imaginatione in tale quiddam elaborādo

Partus deprauati vnde.

do occupata. Siquando enim is ſexus, qui leuiſſimis affectibus concutitur, eosque infanti imprimit, aliquid animo, menteque concipit, aut dupla oculis obuerſari imaginatur, ex humorum cõcurſu, ac confluuio, qui in eas partes, circa quas verſatur imaginum conceptus, decumbunt, geminatas ac ſuperfluentes particulas, aut alterius ſpeciei emolitur, ac conficit. Iſtæ etiam abſurdæ imaginationes in animantibus obſeruantur. Sic nuper ouicula prodijt, capite phocæ, ſeu vituli marini, conſpecta marina bellua. Sic anno ſuperiore ouis, et vitulus gemino capite conſpecti ſunt, & ego gallinã vidi & contrectaui quatuor pedibus & totidem alis. Cùm autem fœminis in conceptu, totoque geſtationis decurſu variæ ſpecies, ac rerum ſimulachra, animo concipi soleant, ac nonnunquam dupla ſe offerre ex ſuffuſis craſſis vaporibus, aut cum diſtractis diuulſiſque ſpiritibus, qui in pupillæ pũctũ dirigi debẽt, diffindi ac diſſecari cernendi aciẽ contingat, omnis affectio in pullulantem fœtum deuoluitur, ac nonnullis partibus affabrè elaboratis, ſecundarias ac ſuperuacuas affigit. Tam efficax enim eſt imaginandi vis, vt ſi quando mulier oculos, ac cogitationes in rem quampiam defigat tota naturæ facultas, eaque vis, quæ formationi fœtus inſiſtit, concurſantibus vndique humorib. quos habet obſequentes, eò confluit, atque operi perficiendo ſedulò eſt intenta, quò euenit, vt nonnunquam diuerſas inſolitasque formas, membra duplicata, particulas, atque appendices ſuperuacaneas emoliatur, inſuetaque membra corpori affigat. Ex defectu verò humorum, atq; alimenti ſomentiq; penuria, aut vbi naturales facultates in elaborandis articulis ſunt inualidæ, ſuiſque viribus minus inſtructę, imminutis mutiliſq; mẽbris produci homines cõtingit, aut quarundã partiũ vſu ac mini

Dupla quãdo obuerſantur.

Imaginatio in muliere quid efficiat.

Vnde membrorum defectus.

ministerio destitutos. Et quanquam natura vberē nonnunquam propagandæ sobolis materiam sit nacta, suisque viribus ac facultatibus affatim existat instructa, illam tamen subinde impediri contingit, quò minus omnia exactè perficiat, ac venustam corporis formam, decentesque articulos exprimat atque effingat, ita vt infans aliquando in lucem prodeat parte aliqua trunca atque inelaborata: fit enim plerunque vt vterum consequatur angustū, splenem induratum ac callosum, coxendices eminētes, atque introrsus retortas, aliasque obices & obstacula, quæ infantem adolescere prohibent, atque omnibus suis numeris absolui: teneræ siquidē corporis partes ob tantas difficultates atque impedimenta dilatare se ac diffundere nequeunt, oblatoque alimento frui: sed sisti contingit & cohiberi, quò minus in speciosam atque vtilem articulorum formam excrescant ac proferantur. Simile enim quiddam huic rei obuenire mente concipio, quod arboribus quæ in saxoso solo cō sitæ sunt, ita vt radices se vndique diffundere nequeant, sed obstaculo impeditæ retorquentur, atque incuruescunt, repulsæque resiliunt. Sic in corpore humano cùm infans effingitur vel loci angustia vel alimenti inopia, aut calli cuiusdam obiectum obstat, quò minus mēbra articulatim distinctéque efformari queant. Sic puellam vidi non ignobilem trunca ac tuberosa manu, quam cùm cōtrectandam mihi exhibuissent parentes, deprehēdi digitorum contactu articulos, qui naturæ munere erupturi erant, intus conuolutos, atque in se retortos, ita vt nullam digitorum effigiem exhiberent, siquidem omnes membri huius partes, tum ossiculorum series & connexus, quibus manus cōplicari vel expandi solet, intro delituisse comperti sunt, *Stompen* nostri vocant. Ita errorem hunc ac naturæ

Manus ac pedes vnde trūca et mutila.

Simile ab arborib. in saxosis locis cōsitis.

Rei gestæ narratio.

turæ vitium inde contractum pronunciaui, quod ea vis ac facultas, quę formationi fętus insistit, omnibusque suis partibus consummare hominē nititur, aliquo impedimento prohibita sit, quò minus articulos potuerit perficere, atque in speciosam decentemque manus formam producere: cùm enim mater splenis duriciei esset obnoxia, ac fęmel læ in id latus, nempe sinistrum declinent, ex effectu eius visceris, cui partes illæ tanquam scopulo ac cautibus illisæ incubuerunt, informem atque indecoram speciem sunt consequutæ.

An indusia, vulgo camisiæ, tegumenta lintea febricitantibus, mutanda. Et an statim à morbo conualescentibus barbam radere, aut capillos adimere expediat: Tum in quibus morbis pedes abluere consultum sit.

CAP. VIII.

SIQVANDO in morbis cōtagiosis ac pestilētibus carbunculi ac bubones, aliæque, vt assolet, pustularum eruptiones in extima corporis parte se proferunt, nunc eminentes ac verrucosę, nunc planæ ac sessiles, pro humorum crassitudine ac tenuitate: colore modò plumbeo, lurido, nigro, luteo, viridante, versicolore, quæ deteriores: modò rubicūdo, florido, albescente, quę securiores: quarum omnes species ac differentias, in morbillis ac variolis, Belgis *Pocken & Maezelen* denominatis, perspicimus: in ijs, inquam, omnibus papularum generibus lintea, culcitras, puluinaria, tegeticulas indusia, tegumenta, subinde mutanda consulo, ac recentia substituenda, sordidasque corpori exemptas vestes vento atque auræ flatibus identidem exponendas, quò contagio & grauis halitus, quibus ex infecto corpore tegumenta imbui contin- *Pustulæ vnde varij coloris.*

git & contaminari, discutiantur. Siquidem quum multi tetri ac perniciosi vapores seu fuligines ex huiusmodi corporibus emanant, quæ vestimenta, quibus ægrotus integitur ac fouetur, concipiunt, fit vt decumbentes circumfusum vndique aerem hauriant, imbibantque, ac singulis momentis noua recentique contagione ac labe inficiantur, volutantur enim in sordibus tanquam scropha aut lutulentus sus in volutabro cœni. Quod ipsum eatenus obseruari velim. quatenus morbi sæuitia mitescat ac sopiatur, ipsaque concoctio ac crisis peracta sit, hoc est, certa atque indubitata se salutis indicia proferant, quæ commonstrant vires corporis morbo superiores, ac perexiguas intus residere morbi reliquias, tunc enim lintea atque indusia soli aut luculento igni exposita, valetudinarijs subijci iubeo, aut ea vni ex domesticis salubri corpore biduo induenda præcipio, aut cubili eius insternenda, quò concalescant, nec ab humani corporis calore sint aliena, ipsaque innouatio aliquid incommodi ægroto adferat, aut vlla sui parte morbum exasperet, hac enim ratione aut errore potius efficitur, vt illa, quę consanuisse videbantur, recrudescant. Quocirca quum istis, tum alijs, qui mitioribus etiam obnoxij sunt, instanter pręcipio, quò cõfestim affectus ad statum properet, ac primo quoq; tempore insultus sopiatur, ne inquieti sint, iactabundi, instabiles, tumultuosi, nec aeri locoque frigido si identidem exponant, vt sunt qui in ancipiti ac periculoso morbo expansis brachijs, diuaricatis exporrectisque cruribus hinc inde se deuoluunt ac sudorem, pustulas, apostemata, vomicas, abscessus, tumores, reliquasque humorum collectiones, quæ erupturæ sunt, repellunt ac referiunt. Siquidem frigidus aer corpori circumfusus fluxiones sistit ac reprimit, easque maturescere prohibet: Calor

In morbi augmento nihil innouandum

Motus & iactatio corporis ægroto noxia.

Calor verò ac fomenta calorifica, meatus ac ſpiramenta recludunt ac relaxant, vtque ſe fuligines ac vapores proferant ac diſcutiantur, efficiunt. Quò mihi non inconſultò facere videntur, qui contracta primùm morbi contagione, ac peſtifero halitu, corpus luculento igni exponunt, vt vndique ſudore madeſcant ac diffluant, citra tamē virium defectum, aut animi reſolutionem ac deliquium, ſic vt eodem momento expurgato infernè corpore, deiectaque aluo, ea intrò ſumant, quæ conceptam intra viſcera contagionem diſpellant ac diſcutiant, antequam radices agat, penituſque virus infixum eſſe contingat, atque ipſum Cor, tum partes præcipuas occupet, eò enim malum confeſtim properat. Vt illi; qui vrbem obſidione premunt, arces ac propugnacula, ac ducem exercitus primum inuadunt, reliqui enim eueſtigiò cedunt ac dant manus. Quum itaque corpus periculoſo ancipitique morbo tentari occipit, ſi res venæ inciſionem, ſi purgationem expoſcat, maturè illa adhibenda ſunt, ſic vt primum atque inter initia alui purgatio præcedat, mox ſubſequatur venæ ſectio, deinde ea adhibenda, quæ cor propugnent ac muniant, vt ſunt Theriaca, & mitridation ex vino aut ſyropo de fumaria, apithimo, violaceo aut alio quodam diluto, vt naturæ conditio expoſcet, aut exercitato Medico expedire viſum ſit, in quo mirè illum oculatum eſſe par eſt, nec à ſcopo aberrare. Ex decocto verò, pręſentanea ſunt Scordiū, ꝙ allij odorem refert, Zelādis copioſū, Caltha, quæ ſudorē elicit, meliſſophillos, ſeu meliſſa, ficus, Cœpe rubicundū, Spondilij radix, quę Angelicę ac laſerpitio ſiue oſtetitio, viribꝰ ac facultate par: inter quæ principatū obtinet Zedoarię radix, non carioſa, caſſa, euanida, inodora, modò cū vuis paſſis, & quas Corinthiacas vocamus, tū momēto glycyrrhiſæ dentibus attrita

Ignis ſudorē & contagia elicit.

Quæ à peste præseruant, eamque de moliuntur. diglutiatur. Hac enim ratione etiam se munire possunt, atque illęsos pręstare, qui morbo pestilenti infectos adire coguntur, illosque in spem meliorem erigere, ac metum animis eximere, tum fiduciam mentibus illorum inserere, quales sunt ministri Ecclesiæ, medici, chirurgi, obstetrices. In huiusmodi autem tumorum eruptionibus, quas expedit maturius proferri non consultum arbitror inter initia pauimenta frondibus, ac vitium pampinis, aut capreolis, caricibus, rosis, myrto, salice, populo, virētique gramine consternere, aut aceto, aquaque perfundere, nisi ex immodico sudore virium sit defectio: talia enim humores resilire cogunt, ac cutem, meatusque corporis densant, atque obstipant, qui reserandi potius sunt, quò halitus contagiosi expirent, ac dissipentur, quod ipsum calida potius fomenta, quàm frigida præstant, nonnunquā naribus admouenda, quæ spiritus recreant, animamque calore immodico languidā instaurant, vt sunt rosæ, violæ, gariophyli, Caphura, vinum, buglossus, borago, nymphea, succinum, mala citria, Cotonia, quorum pleraque etiam intro exhiberi possunt vino incocta, vel Zaccaro perfusa, aut in aliam condimenti formam redacta, adiecto croci ac cinamomi momento, quò illa odore saporeque cordi, ac palato magis gratificentur, & spiritus collapsos efficacius erigant. Quanquam enim medici non temerè quidquā circa ægrotos innouare soleant, ac ne latum quidem vnguem à ratione discedere, in nonnullis tamē ijs obsequuntur, vbi Crisis peracta est, certa se salutis argumenta proferunt, magnaq; humorum pars vel sudore excussa est, vel sanguinis, aut alui profluuio commodè exhausta: tunc enim aliquando illis vel vina, vel aquę frigidę potionem haud grauatè admittimus, tunc stragula, lectulos, tegumenta, conclaue, triclinium, mutari sinimus,

Qui morbo oppressis adesse coguntur.

In contagiosis morbis sudor eliciendus.

Quando cœnacula fronde adornāda.

Odores spiritus instaurāt

Medici aliquādo ægrotis gratificantur.

quæ

quæ ante ſtatum, ac vigorem morbi, ante criſim, ac concoctionem conceſſa, præſentaneam vitæ perniciem erant allatura. Siquidē lecti tepor, & quæ corpori adhibentur fomēta, febrilem calorē maturius euocant atque eliciunt, tum denique ad ſudores, ac puſtularum eruptionem ſunt adiumento, ita vt viſcera, quæ intus fumis ac denſis vaporibus erant oppreſſa, relaxata per calorem cutę ac ſpiraculis, ſubleuentur ac reſpirent: hac enim ratione expeditè putredinem diſcuti, oppitulationem amoliri, febrē conquieſcere, ac ſopiri, omniaque mitiora effici contingit. Vt enim in cœnaculo aut triclinio fumo oppleto, conuiuæ ſuffocari videntur, atque oculorum iacturam perpeti, niſi reſeratis oſtijs, ac patefactis feneſtris, fumus ac fuliginoſi vapores diſſipentur, atque in auras diffuſi euaneſcant: ita quoque in humano corpore cor ſtrangulari videtur ex denſis nebulis, & humorū caligine, niſi laxatis meatibus ac ſpiramentis, fuligo & vaporoſi ſpiritus erumpant & foras promanent. Et quemadmodum in elixandis carnibus ſordes, & quæ ebulliunt ſtrigmenta (*broem* noſtri vocant) adimi debent, omniaque accuratè deſpumari, ne edulia contaminari cōtingat atque inquinamentis quibuſdam ſeu cluuie pollui: ita inter initia per ſudorem, vomitum, venæ inciſionem, alui profluuium, congeſti in corpore humores expurgari debent, antequam ſe per venas diffundant, arterijſque penitus inhæreſcant ac ſint infixi. Tunc enim vt maculę, quæ diu veſtibus inhęſerunt, ægrè elui poſſunt, nec ita facilè extra ſua cōceptacula, in quibus inſederunt, exturbari. De barbæ verò apparatu, nam in eo viri decor & ornamētum conſiſtit, & qui in capite capilli frutificantur, quibus quoque robur quoddam virile ineſſe teſtatus eſt Sampſon, nec non omnibus ſeculis plerique alij, qui affatim criniti hirtique ſunt, hoc commo-

Sudor quādo maturius erumpit.

Simile à fumoſis ædibus

Simile à deſpumandis carnibus.

Simile à maculis eluendis

Barbæ raſura aliquando noxia.

Iudicum 16.

nitos quosque volo, ne etiam sani sæpius barbam ac capillos ad viuam cutem deradi sibi patiantur, aut caput lotione defatigari. Depopulatur enim nimius eius rei vsus vires, atque homines effœminatos mollesque præstat: quin & spiritus ac calorē natiuum resoluit atque extenuat, maximamque audaciæ ac confidentiæ partem in adeundis periculis Cordi detrahit, quanquam subinde caput defricare aspero rudique velamine, barbam demulcere ac liquamine aliquo absterforio macerare, oculis claritatem conciliat, mentemque reddit erectiorem, valetudinarijs quoque, aut qui paululum modò conualuerunt, non consultum arbitror, statim à recuperata sanitate, nouaculam cultrumque tonsorium admittere, siquidem humorum fluxiones irritat, & si quæ fortè in corpore morborũ reliquię resideant, illas mouet atque agitat, recentemque febrem, vt incendium sopitum exuscitat, ex huius enim rei innouatione, non minus morbi recrudescunt, aut febres residuæ postliminio excitantur, q̃ ex cibi potusque nonnulla intemperantia, aut subucularum indusiorumque mutatione.

Frictio capitis oculis cōfert.

Eadem ratione in morborum initijs pedes non abluendos censeo, præsertim in decocto herbarum qui vi attractoria pollent, vt sunt arthemisia, pulegium, Caltha, parthenium, vulgò matricaria, tanacetum, lauri folia. Nec balnea quoque adhibenda, nisi expurgato corpore, morbi furor mitescat, ac concoctionis signa appareant, ipsique humores fluitantes excretioni sint idonei, alioqui in partes aliquas principes irrumpunt, atque instabili motu hinc inde fluctuant. Quocirca quando pedes abluere expediat, obseruãdum, aut ab hoc negotio desistendum: in quo imperita multitudo magno suo periculo peccat, quum nullo delectu aut discrimine id factitet, atque in ipso statim morbi insultu lo

Pedumlotio quando adhibenda.

Balnea quãdo adhibenda.

tioni

tioni pedum insistat. Nam si morbi supra septum transcursum consistant, aut fluxiones è capite in pectus distillant, pedum lotio malum exasperat. Ita siquidem pleuritis infestat, pulmonis inflammatio, angina, tussis, dolor lateralis, Corisa, brăchos, raucedo, catarrhus, à pedum lotione prorsus desistendum, nec vlla ratione hoc remedium tentare expedit, aut cōsultum est, defluit enim in subiectas partes humor, omniaque exasperat, ac sæuiora efficit. In morbis verò, qui ab infernis partibus prodeūt, quas diaphragma disterminat, nempe stomacho, ventriculo, splene, hepate, vtero, vesica, renibus, intestinis, tuto magnoq; commodo id tentari potest præsertim si ex ijs partibus vel animi defect⁹ & deliquiū, vel alius quiuis affectus suboriatur, in quib⁹ etiam fricationes ac ligaturæ adhiberi possunt, tū coxendicibus cucurbitulæ affigi, aut si res venæ sectionē expofcat in pedis pollice, aut circa malleolū, aut poplitē sanguis adimi. Hac enim ratione, vt in ouillo pecore,

Pedum lotio quādo noxia

Frictiones & ligaturæ quādo vtiles.

Profuit intensos æstus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam. *Georg. 3.*

In tremore autem cordis ac palpitatiōe, in Cardiaca syncopi, in anhelitus constrictione, ac pectoris angustia, in gutturis ac faucium tumoribus, manus vellicari debent, ac digiti confricati, pręsertim is, qui infimo proximus est, atque auro vinciri solet vena media in brachio incidenda ea parte, qua dolor se porrigit, cucurbitæ scapulis ac brachijs affigendæ, cute etiam profundius scarrificata atque incisa, modo corpus sanguine & humoribus redūdat atque oppletum est, nā macilenti, exhausti, extenuati, fomentis, vino, somno, odoribus recreari debent ac refici, vt quibus nihil adimi possit aut decidi.

Manus quādo vellicādæ

Macilentis nihil adimēdū

Quod mira naturæ vi atque incredibili efficacia singulæ herbæ singulis proprijsque membris ac corporis partibus auxilientur, atque aliæ in alias, vires suas peculiari effectu proferant.

CAP. IX.

Mirabilis Deus in operibus suis.

QVO quisque magis erga Opificem, qui singulari quadam ratione in vsum atque vtilitatē hominum omnia produxit, afficiatur, naturæque solertiam, quam ab illo consecutus est, admiretur ac suspiciat, commonstrandum duxi, quàm commodè & appositè, quamque salutari effectu herbæ, quarū aliæ medicamenti, aliæ alimenti, quædam vtriusq; vsum obtinent, singulis membris asscriptæ sint & assignatæ, ita vt illarum vires ad eas corporis partes deferantur, quibus natura sunt accommodatæ. Itaque stirpes hoc insitum habēt, eaque vi sunt imbutæ, vt natiua facultate nonnullis membris subueniant atque adminiculentur, sic vt præteritis alijs, ad illa se conferant, quibus sunt destinatæ, ipsaque membra auidè non solum nutrimentum, sed medicamentum etiam sibi salutare & proprium allicíant, eoque fruantur. Sic alię lateri, septo transuerso, pectori, vocali arteriæ, siquando aliquo illa affectu oppressa sint, adhibentur: Aliæ spleni, iecori, renibus, intestinis, vtero, vesicæ, capiti, cerebro, oculis, naribus, auribus applicantur, ac medelam conferunt. Nonnullarum herbarum effectus ac vires in neruos, ossa, medullas, musculos, lacertos, chordas, membranas penetrant ac deferuntur, eximia quadam vi, eaque cuique membro peculiari ac propria, qua iuuandis firmandisque aut expurgandis ab excremento ijs partibus sunt imbutæ, ita nonnullæ herbæ certa membra respectant, illisque subleuandis dedicatæ sunt & attributæ. Siquidem affecto iecori

Herbæ singulis membris consecratæ.

Membra sibi salutaria alliciunt.

cori Eupatorium, agrimonia vulgò vocata, Cichorium atque feridis ſpecies, inter quas vulgaris Scariola refertur, Sonchos, cicerbita, oxalis, hieraciũ, vbi calida intemperies noxam infert, mirificè auxiliantur: vbi verò frigida affectio huic viſceri ſubeſt, aniſum, abſynthium Ponticũ & vulgare, caſſutha: Felli Rhabarbarum, Chelidonia, ſcamonium, quæ flauam bilem deorſum, ac partem ad inteſtina, partem ad veſicam propellunt: Spleni qui velitibus ac curſoribus moram inijcit, vbi intumeſcit hæmionitis, aſplenium, philitis, hoc eſt, vulgaris Scolopẽdria, polypodium ſeu filicula, capparus, tamaricæ, amygdalæ amaræ, nuclei perſicorum, in expurgandis excrementis, ac conciliando huic viſceri robore adminiculantur. Stomacho ac ventriculo, mentha, macer, maſtiche, zinziber, & quidquid ex his poſſit confici. Cerebro roſmarini flos, acorus germana, vergiliana, amaracus, ſampſuchꝰ vulgo maiorana, & bethonica, Spechadis vtraq; ſpecies, nux muſcata, Pæoniæ baccæ & radix, fruticulus, qui viſcus dicitur. Pectori ac pulmoni hiſſopus, faturcia, tymbria, marrhubium, tuſſilago, ſcabioſa vel pſora glycyrriſa, hordei decoctum, vuæ paſſæ Cordi crocus, cinamomum, margaritæ ſeu vniones, roſæ rubentes citria mala, Corallium, hiachinthus, aurum gariophylli, ceruini cordis os, panis, recentis etiam odor, vinum generoſum & meracum, quo Cor exhilareſcit ac recreatur. Renibus ſaxifragia, empetrum crithmon, lythoſperma vulgo milium Solis: veſicaria ſolani ſpecies acino in ceraſę ſpęciem rubẽti atque orbiculato daucus, apium hortenſe. Vtero verò Parthenium vulgo matricaria, quod vuluam extergat à ſordibus, ſabina, calamentum, pullegium, cumula, tymbra, gallitricum vulgo *Scerley*. Sic quædam in remotiſſimas, intimaſque partes penetrãt,

Epati quæ cõferunt.

Spleni quæ cõferunt.

Cerebro quæ conueniunt.

Pectori amica.

Cordi quæ cõmmoda.

Renibus quæ conueniunt.

Vtero quæ apta.

Neruis quæ auxiliantur. atque ad neruos deferuntur: vt hermodactylus, verbascus odoratus, vulgo herba paralytica, erythrodanum seu rubea, quæ ossa pecudum sandicino rubentique colore imbuit, siquando herbam virentẽ depastæ sunt, intacta etiam radice, quæ rutila existit quod etiam in elixis decoctisque eius pecoris carnibus pspici potest, & in ouis quę rubicundo colore radicis huius decocto fucantur, vt glasto vulgò *weet* cæruleo Carthamo, croco, & ochra luteo. Sic quod succinum marinum vocant, aut sperma ceti, vulgò *vualscot*, ossa fracta, rimosa, fissa, hiantia ferruminat seu consolidat, cui medicamẽto eam vim inesse experior, vt solidas etiam pixides, quibus asseruatur, *Munia fractu ris apta.* penetret ac rosido quodam madore aut sudoriferis guttis irriget. Sic pissasphaltum factitium, quod Arabes muniam vocant, ad casus, plagas, ruinas, ad loca rupta, contusa, confracta, diuulsa præclarè adhibetur, siquidem resinata illa cum carnibus ossibusque humanis concretio, obstactes, myrrhæ, aloes, croci, aliorumque aromatum mixturam, qua obrui ac condiri Heroum cadauera solẽt: quod in Christi *Quæ vrinam moli untur.* corpore factitatum legimus: solidandi astringendique vim consequitur. Sic ediuerso quædam diaphoretica, hoc est, discussoria vi humorem resoluunt ac sudorem prouocant. Nonnulla genuina insitaque facultate vrinam moliuntur, ac calculos atterunt, vt petroselinum seu apium domesticum vel hortẽsa, daucus, seseli, ammi, lapis Iudaicus, sanguis *Quæ venena depellant* hirci, ligusticum, compluraque alia. Quædam oculis visum acuunt, vt euphragia, feniculus, chelidonium, ruta. Alia præsentanea vi venenis obsistunt, vt Zedoarium, laserpitium, scordium, al-*Ad Pisonem.* lium, theriaca, mitridaticum, tum alia quædam Galeno miris encomijs decantata. Quædam vi specifica seu occulta proprietate, non elementari

qualitate

qualitate succum sibi familiarem expurgant. Sic radix pontica, vulgo Rhabarbarum, & Scamonium flauam luteamque bilem educit.

Quæ bilem expurgant.

Sena, polypodiũ, epithimus, helleborum atram, & succum melancholicum,

Melancholiæ incommoda.

Cnicos vulgo Carthamus, agaricus, mercurialis, esula, & septem Tithimalli species pituitam & aquosos humores.

Quæ pituitã exturbant.

Fumaria, Cassia, Cylindracia, vulgo fistularis viola, pruna Damascena, buglossis sanguinem à feculenta eluuie expurgant.

Sanguinem defecantia

Omnia autem medicamenta, quæ purgandi vi pollent, similitudine totius substantiæ, vt Galenus testatur, atque occulta proprietate formaque specifica, hæc ipsa perficiunt.

Simplicium libro 3.

Non enim virtus elementaris, quæ consistit in calidi, frigidi, sicci & humidi temperamento, efficit, quod medicamentum vomitum excitat, ac vel hunc vel illum humorem educit, sed similitudo totius substantiæ, quæ caloris impulsu ac cœlesti vi incitata humorem sibi familiarem & affinem ad excretionem impellit.

Alius qualitatis in herbis effectus, alius substantiæ.

Sic Galenus attractionem, substantiæ similitudine fieri asserit, qua indicat similitudinem quandam ac cognationem inesse vtrisque substantijs, & eius quod purgat, & quod purgatur: porro cùm quod purgatur, pituita sit: id quod expurgat, pituitosum sit, necessum sit, necesse est: quo indicat inter humorem ac medicamentum similitudinem esse ac conuenientiam, naturæque consensum, qui qualitatibus primis non asscribatur, sed substantiæ.

Similis simili gaudet.

Alia itaque ratione herbarum vires explorandæ sunt, quæ qualitatis vi, hoc est, caliditatis, frigiditatis, aut humiditatis ac siccitatis ratione aliquid efficiunt, & quæ totius substantiæ proprietate, effectuque cœlesti, seu influxu syderum suam vim in corpus exerunt. Illæ enim, quæ corporis qualitatem immutant, ratione ac iudicio explorandæ: illæ verò, quæ quantitatem atque exuberantiã

Ratio & experientia exiguntur in artibus. rantiam humorum expurgant, experientia atque vsu quotidiano eruendæ. Ita in prioribus iudiciũ & delectus: in posterioribus experimentum exigitur: quorum alterum, vt Hippocrates ait, difficile, alterum fallax & periculosum. Sic purgantia medicamenta, & quæ humores è corporibus exturbant, aut denique venenata, quę corpori perniciosa sunt & infesta, quibus nonnullæ gentes, vt aliæ ferro, in corpora illorum, quos extinctos cupiunt, grassantur, vsu & experientia exploranda sunt. nõ enim calliditatis ratione id efficiunt, alioqui piper Cardamomum tale quiddam præstarent, sed insita vi ac genuina proprietate: Cui sententiæ Hippocrates assentiri videtur, cùm inquit, Pharmacum cùm in corpus ingressum est, primum id, quod omnium sibi maximè secundum naturam familiare, cognatum, simile; affine est, attrahit atque educit, deinde reliquos etiam humores agitat, eosque ad excretionem impellit. Vt enim stirpes quæ sibi maximè naturali propinquitate coniuncta sunt, alliciunt, eoque succo fruuntur, atque in alimentum transmutant: ita quoque medicamenta quæ expurgandis humoribus sunt destinata, ad similia deferuntur, eaque vel per infernas, vel supernas partes exturbant. Quocirca nemo vt anile ac ridiculum respuat, quod asserimus, suo cuique membro peculiares herbas esse consecratas atque addictas: cùm Cantharides, quibus est natura exhulceratrix, si foris cuti admoueantur, nullas partes internas, Galeno teste, pręter vesicã exulcerẽt, adeò vt per stomachi ac ventriculũ inoffensè ac citra lęsionẽ deferãtur, p hepatis meat⁹ ad vesicã penetrẽt, nec vlli parti pręterq̃ vesicę exhulcerãti vi infestæ sint. Sic succus papaueris nigri, & cicuta cordi ac cerebro: Lupus marinus pulmoni perniciem adfert: quanquã omnia venena, nisi vomitu excutiantur, aut antidotis,

Lib. de natu. huma.

Simile à terra & semine

Cantharides exhulcerant. Ad Pisonem.

Venena etiã oris admota soor petunt.

dotis, retundi atque hebescere contingat, sensim ad Cor penetrant etiam forisadmota, quod rabidi canis morsus & saliua, quæ vulneri inhæsit, commonstrant: nam penetrabili vi, erosa primum cute ad præcipuas partes virus deuehitur, ac rabiem cõcitat. In similes causas referri debet, quod magnes ferrum, gagates & succinum festucas, & quisquilias, aliaque venti ludibria allicit. Siderum quoq; influxus in res sublunares infernasque vim suam efficaciter exerit. Sic Mars flauam bilem concitat, Saturnus melancholiam exasperat, Luna pituitæ incremento est, Sol et Iupiter sanguini domi natur. Planetarum quoque vis metallis, lapidibus, gemmis, herbis ac stirpib9, omnibusque subterraneis incumbit, auro, argento, æri, ferro, plumbo, stãno, & quidquid è terræ latebris vel in vsum, & cõmoditatem, vel in luxum & delitias erui solet, quorum quodque vires & incrementa à peculiari astro consequitur.

Siderum vis humoribus incumbit.

Siderum vis metallis incremento est

Sexum inesse stirpibus, atque alias alijs affici.
CAP. X.

VT homines non eodem sunt erga omnes affectu atque animi propensione, tametsi id naturę ordo ac communis vitæ conditio exigat, sympathia quadam, hoc est, mutuo concessu erga plerosque afficiuntur, illosque habent deuinctiores: ab alijs verò latenti tacitaque atque arcana discordia diffident ac diuelluntur, nec sustinent in vllam vel amicitæ vel familiaritatis partem asciscì: Sic stirpes & inanima quædam, insita occultaq; naturæ inclinatione, nonnulla fouent & amplexantur alia hostili odio aduersantur ac refugiũt. Vt enim ex innumeris pauca referam: Argentum viuum auro ita afficitur, seseque illi sic circumuoluit, vt nullus eius metalli color appareat, adeò vt nisi igne

Amicitiæ & inimicitiæ rerum.

Argentum viuum auro afficitur.

atque

atquæ aqua forti eximi exteriq; possit, ac pristino nitori restitui. Magnes ferrum rapidè ad se allicit, nisi oleo oblitus sit, nam tunc ob læuorem respuit, nec eius vis in ferrum penetrat. Succinum, gagates adamas attrahendis paleis ac festucis delectantur, omniaque præter Ocymum vulgo basilicum, ad se rapiunt. In animantibus Delphinus piscis incredibili erga homines, atque præcipuè impuberes est affectu, illisque colludere gestit, ac miris blandimētis gratificari. Lacerta vulgo *essisse.* viridanti ac porraceo tergo, conspecto homine, mirè gesticulosa est, caudæque agilitate, ac crebro motu, vt canis animal domesticum, pueriliter blanditur atque à latitante in herba serpente tuetur. Elephantus hominis consuetudine, vnicè frui exoptat, illique in omnibus (modò blandius compelletur, nec acerbius instes) obsequitur, atque ad quiduis paratus est, alias calcitrosus & retrogradus. Ediuerso lupus cùm homini, tum omnibus animantibus inhiat. Crocodilus, de quo Prouerbium, Crocodili lachrimæ, homini insidias struit, ac deuoratum decerptumque deplorat. Hyæna, quæ insidiosa calliditate atque astutia vocem hominis imitatur, eumque dilacerat. Cerastes corniculis armata belua tribui Dan ascripta, Draco, Hydra, Dipsas cuius morsus, siti atq; inexplebili bibendi auiditate hominē excruciat. Coluber, aspis, vipera, scorpius, multæque aliæ nocentes bestiæ homini potissimè insidiantur, atque venenatos morsus ac letiferos aculeos infigunt. Vtitur autem plerumque Deus horum ministerio ad castiganda hominum scelera, cùm illius verbo ac voluntati minus obsequuntur. Cuius rei multa extant documenta in Bibliorū historijs. Cæterum herbis quoque consensum inesse ac naturæ cognationem, denique dissidiū ac discordiam, plurimæ demonstrant. Siquidem cucu-

Magnetis natura *Succini natura.* *Delphini in hominem amor.* *Lacertæ erga hominem studium.* *Elephanti in hominem obsequium.* *Crocodili lachrimæ. Prouerbium.* *Gen. cap. 49.* *Deus noxijs bestijs homines vexat. Numer. 12. Deutr. 8. Ezech. 5.* *Herbis cognatio et affinitas,*

cucumeres aquam appetunt, eaque affluentius irrigari postulant, adeò vt si paulò remotius ab hac absistant, eò repant atque enitantur: Econtra oleũ respuunt atque auersantur, eòque perfusi gracilescunt, atque emoriuntur, vitis verò in oleæ confinio constitui gaudet, atque eius insitionem admittit, illique maritari exoptat. Quercus verò & Olea inter se aduersissimæ tanto & tam pertinaci odio dissident, vt si altera alterius ramos attingat, incuruescant, ac retorti resiliant, alioque se inclinant. Sic vitis à lauri vicinitate abhorret, quoniã hæc vmbrosa sit, suaque caliditate illius incremẽto officiat: pari est affectu erga Brassicam, quæ caulis nomine vulgò innotescit, quod succum terræ depopulatur, quo destituta vitis arescit, vtraque enim stirps humoris est præauida. Ita stirpes aliæ aliarum affinitate & cognationi delectantur, mutuoque ramorum aut coliculorum amplexu recreantur: aliæ auersæ se subducunt, nec vlla ratione viniri sustinent. Sic resinata quædam, & quæ pingui substantia constant, inter se consentiunt, hinc pix oleo eluitur, etiamsi vestes sericæ, holosericæ seu villosæ, quæ flueta vulgo vocantur, denique coccineæ, ostrinæ, vermiculatæ, quæque purpura ac murice tinctæ sunt, ex ea næuos ac maculas contraxerit. Omnia enim huiusmodi inquinamẽta ac sordes butyrum ac oleum tam nitidè eximunt atque emaculant, vt ne vestigium quidem vllius lituræ appareat. Sic Smegma, & qui Sapo vulgo vocatur, quo lintea confricata lotione nitescunt, ex oleo, pingui fuligine, butyro rancide, cineribus piceæ arboris conficiuntur. Atqui vt inter tot stirpium genera tantus est consensus & conspiratio, vt inuicem se amplexari ac tetigisse gestiant: ita inter eiusdem speciei herbas, sexus discrimen deprehenditur. Est enim inter has coniunctio, & quasi

Cucumerum natura.

Vitis Oleæ amica

Quercus Oleæ aduersatrix.

Laurus viti inimica.

Braßica viti inimica.

Pix oleo eluitur.

Butyrum & oleum sordes eximunt.

Sapo vnde conficitur.

Sexus in stirpibus.

& quasi quædam coniugij societas & communicatio, sic vt plantæ in alterius, cui afficiuntur, confinio constitutæ speciosius adolescant, ac sint cùm fructu, tum frondium pompa spectatiores: languescãt verò &; contrahantur ac nonnunquam intercidant, cùm ab ijs diuulsę sunt, ac dissociatę. Atq; hinc emersit, quòd herbæ quædam, aliæ maris, aliæ fœminæ nomine designentur: fœminæ quidẽ, quæ minus habent virium ac roboris, frigidaque atque infœcunda humiditate imbutæ sunt: quò fit, vt suo tempore florescant quidem, sed propter caloris inopiam aut debilitatem, fructu, baccis, acinis, semine destitutę sunt, ita quæ post flosculorũ defluuium nihil tale exhibent, sed exile quoddam atque inane fructus rudimentum, quod ob caloris penuriam, ac naturæ impotentiam non perficitur, in fœmineum sexum referuntur: Maris verò nomine inscribuntur, quæ magis spectabiles sunt ac speciosæ, pompaque atque apparatu foliorum ac frondium luxuriant, tum spectatissimè adolescunt, ipsaque maturitate fructum ac semẽ proferunt, quo propagari possint, ac reuiuiscere, quod ipsum alteri sexui denegatum est, nisi fortè maris vicinitate blandoque amplexu fœcunditatem asciscat, illique maritata in semen & fructum protuberet, atque intumescat, quod in palma perfici Plinius testatur. Siquidem fœmina afflatu halituque promanante à masculo concipit, ac fertilis fœcũdaque efficitur: nutante ac prona blandioribus comis, in marem fœmina, quæ sterilescit mascula arbore excisa: itaque non sine maribus gignere fœminas Arabes confirmant concepto flore ac lanugine, aut aliquando puluere insperso fœminis. Simile enim quiddam huiusmodi stirpibus euenit quod gallinis, quæ oua quidem absque galli opera edunt, sed quæ animari formarique in pullos neque-

Quæ herba fœmina, quæ mas.

Frugiperdæ stirpes.

In herbis effectus venereus.

Lib. 3. cap. 4.

Palmæ natiua vis.

Simile à gallinis & fœminis quibus mas deest.

nequeant, quantumuis gallinæ incubitu foueantur atque incalescant. Nec dispar est ratio in mulierib. in quarũ vteri cõceptaculis ex sanguine ac seminalis excrementi confluuio massas quasdam conglobari ac concipi contingit citra viri ministeriũ aut adminiculum, sed quoniam virile adiumẽtum desideratur, ac causa efficiens quæ formam ac vitam ministrat, spirabilemque vim confert, abest tota illa concretio ac congeries, informis est, atque inanimata. Quocirca herbæ vegetante vi præditæ non minus, quàm animantes, quæ lubrico vdoque semine se propagant, generandi vim ac vitalem spiritum aliæ in alias transfundunt, mutuoque complexu ac concubitu fruuntur, atque id ipsum tacito quodam naturæ cõsensu, ac latenti occultaque inspiratione, quã ab aëris solisque calore consequuntur, ac genitali mundi spiritu, quo stirpes virescunt, fouentur, germinant, animantur, florent, ac semina fructusque concipiunt & proferunt: quę vis toti mundo, omnibusque eius partibus infusa est, qua cuncta continuata perennique serie subsistunt. Scitè itaque Theophrastus, tum alij rei herbarię indagatores in marẽ ac fęminam stirpes discriminant, ratione qua semine fructuque fœcundæ sunt, aut affœtæ & steriles. Sic Pæonia maris nomine insignita dehiscẽtibus sensim corniculatis folliculis ac siliquis, hic baccis atro colore perpolitis, illic rubentibus ac coccineis spectabilis est, atque oculos reficit non sine præsentanea expurgandæ epilepsiæ efficacia, quo blandimento fœmina destituta est. Mãdragora quoque fœmina vel sterilis est, vel fructu exili. Mascula verò amabile blandumque atque odoratum pomum profert, gallinacei oui vitello assimile, cuius auiditate atque illecebra Rachel passa est Liam Iacobi patriarchæ concubitu potiri, quò, vt ecclesiastici quidam scriptores opinantur, fœcũda effici

Fœminæ informes Massas edunt.

Spiritus mundi omnia fœcũda præstat.

Lib. 3. cap. 9.

Pæoniæ semẽ spectatissimũ

Cantic. 7.

Gene. 30.

Augustinus in Genesim. da effici posset & conceptu impleri: Cui rei nulla mihi naturalis ratio subesse videtur, nec verisimile est Mandragoram sterilitatem expugnare cùm insigniter refrigeret, nisi fortè calido atque æstuāti, torridoque vtero, quem concep:ui inidoneum, vti etiam impensè humidum testatur Hippocrates, prodesse statuas, illumque ad temperiem reducere, vel etiam quod somnifica vi ac soporata, retinendi seminis vim vuluæ conferat. Huiusmodi etiam sexus discrimen in lauro, palma, corno, olea, viola lutea, quercu, multisque alijs obseruari potest, quarū quæ maris nomine designantur, floribus, fructu, semine fœcundæ sunt: quæ verò fœminæ, sterilescunt, atq; effœtæ conspiciuntur. Inter siluestres quoque & vrbanas seu hortēses cura atque industria hominum excultas nusquam non tale discrimen spectatur, sic tamen vt siluestres & quæ sponte emergunt, cultu edomitæ in vrbanas ac domesticas transeant. Vt enim rusticus quamlibet impolitus & rudis, si in aulam transferatur, cultisque vestibus adornetur ac victui delicato assuescat, diutino vsu & cōsuetudine in aulicum, virumque generosum trāsit, licet aliquando nonnulla rusticani incultiq; hominis vestigia se proferant: ita quoque herbę agrestem conditionem, naturamq; siluestrē exuunt, culturę beneficio, atq; hominum industria. Ecōtra vrbanæ atq; hortenses stirpes siluescunt ac degenerant, nisi diligens cura ijs adhibeatur, non secus, quā generosi aliquot proceres, qui inter rusticanos homines versantur, frequenti inurbanorum commercio, ab auita nobilitate, à moribus ingenuis, à liberali educatione, ab hēroica maiestate, à vitæ comitate descīscūt, atque ab humano ciuiliq; cultu ad feram atq; agrestem viuendi conditionē deuoluuntur. Et quēadmodum hortenses herbæ ac frutices spectatiores sunt industria cultuq; hominum, atque magis nitescunt

Mandragora an conceptū perficiat.

Simile à rusticis.

Simile ab aulico qui rusticam degenerat.

Herbæ siluestres priores hortensibus.

ſcunt, quã ſilueſtres: ab iſtis tamẽ emerſerũt ac propagatę ſunt, ita vt in eaſdẽ rurſus deficiãt, niſi exco lãtur. Ex his coniecturã facito ſtudioſe lector, quid cùm in rebus omnibus, tum in homine potiſſimũ momenti adferat cultus atque educatio, quid corporis ac tuenda valetudinis cura, vt vtriuſque partis ſalus & incolumitas ſubſiſtat ac conſeruetur, qua profectò nihil homini obtingere poteſt optabilius.

Ab herbis ad homines recducenda cultura.

Murenæ, quas Belgæ Pricken *vocant, in fumario exiccatæ, tædæ atque ardentis facis vicẽ vſumque præbent, ſi accendantur.*

CAP. XI.

MVRENAE Lampetris, quæ à ſugendis lambendiſque petris hoc homine appellantur, forma figuraque corporis ſunt affines, licet magnitudine impares, piſciculi lubrici, longo teretique corpore, minutis illis anguillis, quæ Belgis *Ael* vocantur (nã *Palinck* procerior eſt) aſſimiles ſeptem foraminibus læua parte diſtinctæ. Porrigitur autem ijs piſciculis à capite ad caudam non ſpina vt reliquis, ſed neruus cartilagine mollior, quo flexuoſa ac viuaci agilitate ſe conuoluunt, agitant, intorquent, in gyrum flectunt, contrahunt, dilatant, ſubſiliunt, geſticulantur, prorepunt, ac ſei pendo progrediuntur. Nam ſpiritus vitalis in extrema caudæ parte conſiſtit, qua perimuntur potius, quàm contuſo capite. Belgis autem *Pricken* vocantur, quoniam acuminato roſtro nauium tabulatis, naſſis, ſagenis, hominũque corporibus mordicus adhæreſcant, vt hirudines, atque omnia, documento ſæuitiæ, morſu appetant, pungant, ſtimulent, decerpant, dilanient, ſic quòd ſtimulos admoueant, atque aculeos dentes infigant, *Pricken* vocantur. Piſcitulus hic experimentum nobis exhibuit, non cuiuis, vt opi-

Lãpetræ vnde nomen ſortitæ.

Murenæ deſcriptio.

Murenis in cauda ſpiritus vitalis.

vt opinor, obſeruatū, cui etiam naturalis ratio ſub. eſt, ac fidē factura eſt; ſi experiri libeat. Præbet enim piſciculi hoc genus, quod inuerſæ candelæ formam ac ſpeciem exhibet, faculæ aut funalis accenſi vſum accommoditatem, vbi in hypocauſto aut vaporario exiccatur, vt mos eſt Belgis haleca ſeu triſſas atque haringas, ſalmonem, ſuccidiam, pernas, armos ouillos, coxendices, petaſones, tomacula, farcimina fumo indurata, aut Aquiloni, rigidoq́ue alicui vēto expoſita, in multā æſtatem aſſeruare: itaque admotus igni piſciculus, aut fomite aliquo accenſus, vt ſunt ſtipulę aut ſtramenta quædā ſulphure oblita, quorum commoditate candelas ſebaceas, cereos, tædeas, funalia accendimus, flammam cōfeſtim concipit, atquè inardeſcit, eoq́ue tanquam face accenſa, diſcuſſis nocturnis tenebris: ædes paſſim collucent in heri, ac familiæ, vernarumq́ue miniſteriū Cùm enim reſignata quadam pinguedine imbutus ſit, atque ambiente adipe vndique perfuſus ac cōſtipatus, ita vt etiā in craticula toſtus, anguillæ more, citiſſimè flammam concipiat, ac tractantis digitos deurat, in fumanti camino exiccatus, congeſtis bituminoſis glebis & ceſpitibus, non minórem cōmoditatem, quàm candelæ aut funalis accenſi flāma exhibet. Cùm enim neruus, qui ſpinæ loco illi per tergum producitur, elychnij, hoc eſt, contorti funiculi vicem præbeat, cui tanquam baſi erectæ flāma incumbit, illiq́ue fomitem miniſtrat concreta pinguedo ac ſeui ambïentis incruſtatio, fit vt igni aut flammæ admotus, luminoſa face cœnacula illuſtret: tametſi properè liqueſcat, nec tam diuturnū eius rei vſum præbeat, quàm candelæ ex bubulo, ouilloq́ue adipe confectæ, qui minus diffluunt ac ſerius abſumuntur. Quocirca vbi funalia, tedę, cerei, faces, candelæ, lucernæ, aliaq́ue luminaria deſunt, in horum inopia, piſciculi huius vſu & commoditate

Murenæ exſiccatæ inardeſcunt.

Murenæ ſpina neruus eſt non os.

tate vti licebit, præsertim si eo tempore sint exiccati, quo adiposi afficiuntur & pinguescunt, quod ineunte vere, ipsoque Martio ac Aprili fieri cōsueuit, denique appetente autumno, hoc est, duobus æquinoctijs, quibus nullus caloris aut frigoris excessus est. *murenæ quo tempore pinguescant.*

De ouo à gallo edito, & qua ætate, atque annorum decursu id proferat: denique quid ex eo progeneretur, tum de lapide Gallinaceo, & Aetite gemma.

CAP. XII.

GALLVS inter cicures & mansuetas alites præ cæteris animosis atque erecta rubentique crista in vertice insignitus, crocitante sonitu, plausuque alarum, leoni ferarum generosissimo atque impauido formidinem terroremque incutit: hic tanto viriū robore creditur, vt non facilè subigendis gallinis defatigetur aut lassescat, quamlibet id sæpius factitet. Et cùm omne animal à coitu, peractaque Venere contristari soleat, atque animo contrahi, solus hic exhilarescit, ac cantu alacritatem spiritus testatur: vbi verò decrepitus esse incipit, ac senectute cōfici, quod nōnullis septimo, nono, aut ad summum decimoquarto euenit, pro virium, vel robore, vel imbecilltate, aut etiam concumbendi assuetudine, qua nulli non animantium naturæ vis deijcitur atque eneruatur, ouum profert æstiuis mēsibus, ac Caniculæ sideris exortu, ex putrefacto, opinor, seminis excremēto, aut humorū colluuie conflatū, forma nō oblonga, vel ouali, vt gallinis assolet, sed rotūda atque orbiculata, colore modò luteo, buxeo, flauescent, versicolore, lurido, ex quo produci Basiliscum, Latinè regulum nonnulli opinantur, vene- *Gallus leoni formidabilis* *Venus omne animal mœstū efficit præter gallum.* *Gallus quo tēpore ouū edit*

Basilisci descriptio.

natam bestiam, sesquipedali magnitudine, triplici frontis apice, tanquam Regio diademate insignitã, erecto infestoque corpore, atque oculis vibrãtibus, quibus obuios hálitus contagio conficit. Vulgus in tota Europa ea opinione est imbutum, vt ex hoc ouo Basiliscum prodire statuat, si quando à rubeta seu bufone fotum sit: quod an fabulosum, & commentitium, non ausim certò pronunciare: hoc tamẽ experientia comprobatum habeo, gallum incubatu id ipsum perficere. Ita nostra memoria in ciuitate Ziriζæa, atque insulæ huius ambitu duo annosi galli ęgrè etiam fustibus abacti, ab oui incubatione abigi, depellique potuerũt: ita, quoniam ciues eam persuasionem concepissent, ex huiusmodi ouo Basiliscum emergere, ouum conterere, ac gallum strãgulare visum est. Quod autem gallus ouum concipiat, suoque tempore, hoc est, vndeuigesimo die rupta testa excludat, inquisitione dignum. Ego ex cõglobata intus concretione putri, ac calore alitis circumfusa testa tale quiddam prouenire imaginor, præsertim cùm à concumbendi vsu & consuetudine desuescit: tunc enim excrementum intus cohibitum coagulatur, atque indurescit in ouũ, quod vbi vel ab ipso gallo, vel alio animante foueri contingit, venenatus ex eo vermis, aut alia quędam virulenta bestia producitur, quam Basilisci nomine designant, quod serpentis genus Aphricæ alijsque pręustis, ac siticulosis regionibus peculiare. Vt autẽ lumbrici & vermes humanis corporibus innascuntur, atque ex humorum putredine, caloris beneficio animantur ac viuacem agilitatem concipiunt: vt vespæ, scarabei, erucæ, musca ex fimo bubulo, alijsque putridis humoribus enascuntur, curculiones in tritico: teredines in ligno glandæ, nucibus auellanis, caseo, caloris atque ambientis aeris

An à Galli ouo Basiliscus prodeat.

Rei gestæ narratio de Galli ouo.

Gallo vnde concretio oui.

Simile à vermiculorum natura.

ministerio scaturiũt: sic ex hoc ouo venenosus vermis, aut alterius generis nocens, monstrosaque bestia Basilisco non absimilis erumpit, quæ contactu, afflatu, halitu, exspiratione, sibilo obuijs infesta sit atque exitiosa. Sic ex spinę humanæ putrefacta medulla anguem progenerari memorię proditum est. *Anguis ex spina hominis.*
Naturam autem ac conditionem Basilisci, qui ex venenato alimento nocendi vim concipit, clarissimi quique scriptores depingunt, eoque accuratius, quòd visu, halitu, sibilo eminus infestus sit, ac mortem inferat: cùm alij serpentes nisi cominus contactu ac morsu, sparsoque veneno corpus inficiant. Sic Lucanus cùm multa serpentum genera describat, tum Basilisci naturam his verbis prosequitur.

Ante venena nocens, latè sibi submouet omne *Libro 9.*
Vulgus, & in vacua Basiliscus regnat arena,
Sibilaque effundit cunctas terrentia pestes.

Quo indicat Regulum visu obuios quosque percutere, ac venenoso halitu inferre mortem, antequam venenum corpori propius admoueat. Quod autem vulgus existimet, ac seriò sibi persuadeat in nostris regionibus tam perniciosum nocentemque serpentem aliquando produci bufonis incubitu, ac nonnunquã in subterraneis antris ac specubus Basiliscos inferre mortem hominibus, si quando in ea loca se conferant, anile censeo: cùm halitus virosi, pedor, situs, graueolentia, fœditas, quæ à tetris horridisque locis emanant, spiritum intercipiant, atque hominem nonnunquam strãgulent, quod etiam aliquando venenatas bestias, quæ in huiusmodi latibulis delitescunt, perficere non est quod quis ambigat. Testantur scriptores quidam eruditi in Saxonia, Basilisci quoddam genus siluestre passim conspici, capite acuminato, colore flauo, lõgitudine dodrãtali, hoc est, trium palmarum, inusitata crassitudine, ventre maculoso, *Basilisci syluestres.*

multisq; candidis punctis insignito, tergo cæruleo, cauda turbinata atque incurua, hiatu, rictuque oris, pro corporis proportione, immenso: qui serpẽtes an inter Basiliscos referri debeant, non ausim certò pronunciare: neq; enim impunè se illis opponerent agricolæ, qui intrepidè fustibus ac tridenti vel furca illos adoriuntur, nulloque percepto incõmodo, aut halitus contagione conficiunt. Sunt autem aliquot serpentum genera, quæ caulas & stabula funestant, atque armentis veneno infesta sunt, nempe Hydra, Aspis, Coluber, Vipera, Basilisco nocẽdi feritate ac malitia affines: Quod venusto hoc

Georg. 3. carmine expressit Virgilius:

Sæpe sub emotis præsepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cælumque exterrita fugit.
Aut tecto assuetus Coluber succedere, & vmbræ,
Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus:
Est etiam ille malus Calabris in saltibus Anguis,
Squammea sublato conuoluens pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus aluum,
Stagna colit, ripisque habitans, hic piscibus atram
Improbus ingluuiem, ranisque loquacibus explet.
Postquam exhausta palus, terræque ardore dehiscunt,
Exilit in siccum, ac flammantia lumina torquens
Sæuit agris, asperque siti atque exterritus æstu
Voluitur ad solem, & linguis micat ore trisulcis.

Hæc & pleraque alia Serpentum genera non deesse Germaniæ existimo, vt etiam aliquam Basilisci speciem, sed quæ non tam exitiali ac pestifero veneno imbuta sint, quàm quæ in Aphrica, torridisque regionibus nidulantur ac stabulant. Ab horum sæuitia atq; immanitate, sacratissimi olim vates multis locis appositissimas similitudines desumpserũt.

Cap. 50. Siquidem Esaias ad Basilisci partum allusisse videtur, cùm inquit: Concepto facinore nequitiam pepererunt, oua aspidum ruperunt, & telas araneæ

texue-

texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur & quod confotum est, erumpet in Regulum. Quo indicat illos in re nihili, nulliusque momenti anxiè laborare, & quidquid moliuntur, noxium esse ac damnosum: doctrinam quoque eorum plenã esse virulentijs, ac venenato halitu perniciem adferre auditoribus: obiter quidquid ab ijs prodit ac promanat, vt à Basilisco ac venenosis bestijs exitiale est & perniciosum. Solomon quoque vini intẽperantiam, quæ mentem in furorem subinde rapit, ac lethaliter afficit, noxijs infestisque serpentibus comparat: Non intuearis, inquit, vinum, quando flauescit, & cùm splenduerit in vitro color eius, ingreditur blandè, at in postremo mordebit vt Coluber, & tanquam Regulus venena diffundet. Vt autem lupus obuijs vocem adimit, aut raucedinẽ afflat, halitus, qui ab eo promanat, contagione: ita quoque Basiliscus afflatu, ac sibilo, tanquam emisso iaculo, paulò etiam remotiores conficit: Nec solum homini, reliquisque animantib. insidiatur atque infestus est, sed etiam fruges ac sata contactu suo fœdat ac polluit. Nec est vllum animantis genus, quod aduersus hunc serpentem subsistat, nisi mustela, quam Belgæ *een wesel* vocant, quæ rutæ esu munita atque armata, intrepidè illum aggreditur, atque extra cauernas ac latebras, in quibus delitescit, protractum conterit: & nisi mustela demortuo serpente confestim se subducat, pastuque rutæ rursus reficiatur, ipsa quoque ex aëris ambientis contagione ac fœditate suffocatur. Quocirca non inconsultè faciunt, qui in cultura hortorũ huic herbæ præcipuum locum attribuunt, cùm præsentanea vi venenis obsistat, nec vllum serpentis genus sub huius vmbra se recondat. Ita si quis Mandragoram, cicutam, hiosciamum, cerusam papaueris nigri succum, tum pleraque alia, quæ immodica fri-

Esaiæ locus explicatus.

Prouerb. 23.

Simile à lupo qui vocem adimit.

Mustela Basilisco hostis capitalis.

Plin. libr. 8. cap. 21.

Rutæ vis.

Ruta frigida Venena obtũdit.

giditate ſtuporem inducunt, aſſumpſerit, Rutæ ſucco, eiusque ex vino decocto, reuiuiſcit, ac malum diſcutit. Cicuta quoque, qua Socrates extinctus legitur, aut ſi quæ ſint algentis frigidæque naturæ, quale papauer, lactuca, portulaca, vim rutæ ſi quando affluentius aſſumpta fuerit, retundit ac reprimit: ſi quidem Ruta effectu feruido atque vrenti, corpori noxam infert copioſius aſſumpta. Sic obſeruaui graſſante morbo populari, ac ſæuiente peſte, quotquot rutam aceto imbutam identidem naribus admouerent, quo aëris contagia diſpellerent, puſtulas in ſuprema infimaque labri parte contraxiſſe: exulcerat enim foris admota, atque vlli parti affricata, veſiculas excitat, quamobrem carbunculis, & bubonibus, alijsque tumoribus, qui in peſte ſe proferunt, commodè adhibetur: elicit enim virus, nec patitur intrò reſilire venenatos halitus. Sic ex fermento acri ac ſalito, contuſa ruta, ficubus, cantharide, cæpe & ſcilla toſtis, calce viua, ſapone Gallico, ãmoniaco, & theriacæ momento emplaſtrum confici iubeo, quod affectæ parti maturè admotum, confeſtim deliteſcentes ac reconditos tumores perrumpit: intro verò exhibitis antidotis, quæ contagioſam fuliginem à corde diſſipant ac diſcutiunt, inter quæ præſentanea, Theriaca, & mitridaticum, drachmæ aut ſeſquidrachmæ pondere, pro ætatis ratione aut virium robore, ex vino propinatum, aut decocto florum Calthæ, quæ Belgis ab aurato luteoque colore *Goudtblomen* nominantur. Cæterùm cùm monſtroſus hic galli partus ex cuius ouo Baſiliſcum emergere vulgus opinatur, nullos non terret, ac formidine concutit, tum lapis alectorius, hoc eſt, gallinaceus omnes afficit, atque à nullo non expetitur: ſi quidem hoc geſtamen virile robur adauget, ac cùm fortitudinem, tum in rebus aggrediendis confidentiam adfert, eximitur autem

Ruta corpori admota adurit.

Emplaſtrũ ad tumores peſtilentes.

Quæ cor à fuligine liberãt.

Alectoria gẽma quid præſtet.

autem ex castrati galli, hoc est, capi, cui testes execti sunt, ventriculo, tenui membrana aut pellicula inclusus, quarto à quo in spadonẽ & eunuchũ desciuit, anno: gemma hæc colore est pellucido cristalli specie, magnitudine fabæ. Credo autem hãc ex seminali excremento concrescere ac conglobari coloris naturalis adiumento. Cùm enim natura semen elaborare in hoc alite non desinat, licet inefficax atque inualidum, ac vires desint ad profundendum excoctum liquorem, in lapidem is durescit. Sic lac in mammillis lapidescit, vbi non emũgitur, atque in apostematum collectionibus, lapidosa quædam congeries ac concretio aliquando eximitur. Vt autem gemma alectoria viris fauorẽ conciliat, atque apud mulieres gratiosos efficit: denique in proferẽdo virili robore, quod in cõgressu maritali, ac Geniali thoro exigitur, si quando procreandis liberis operam impendunt, validos robustosque præstant: sic Aetites lapis in aquilæ nido repertus, resonantibus intus minutis lapillis, fœminis lubricis concipiendi vim confert, alligatus pectori aut sinistro brachio, per quod à corde versus digitum annularem minimo proximum arteria decurrit: quibus partibus si toto gestationis tẽpore gemma incumbat, fœtum fulcit, nec vllus est abortus, aut excutiendi fœtus formido aut trepidatio. E diuerso parturientis femori admotus, expeditum facilemque partum procurat, nulla propemodum enitendi difficultate aut angustia. Quæ res mihi experimento comprobata est: cùm enim heroina quædam toto gestandi vteri decursu, hoc à collo gestamine, commoda valetudine vsa esset, partuque instante gemmam adimere, atque à pectore amouere neglexit, sensit ilicò pariendi difficultatem, infantemque tardius desilire: ita detracta à collo Aëtite gemma, eaque admota

Capo vnde gemma innascitur.

Lac lapidescit in vberibus.

Alectoriæ gẽmæ vis in viros.

Aëtites lapis qua vi polleat.

Experimentũ in matrona gẽma Aeticæ.

admota femori,interna parte non procul à pube, leuem placidumque partum consequuta est:itaq; matronis salutarem eius gemmæ vsum indicaui, & quando vel pectori,vel fœminibus applicare cõuenit. Qua autem vi ista perficiat, si quis fortè requirit,discendique est auidus: ego attrahendi facultate tale quiddam præstare censeo, eadem,qua Magnes ferrum, Gagates & succinum festucas ac paleas allicit,quod nemini absurdum videri debet, cùm vterus exquisita sentiendi vi polleat,atque rebus odoriferis ita afficiatur,vt si eas naribus admouere contingat: assiliat ac sursum enitatur, adeo vt suffocatio mulierculis ac virgunculis maturis immineat,nisi confestim amoueantur, & infernis pudendisque partibus applicentur, properè enim deorsum retrahitur, ac resilire incipit. Quocirca prægnantes & quæ gestant vterũ, supernè fragrãtissima quæque exigunt, quo spiritus recreentur, & fœtus sursum enitatur:alijs autem,quæ pruriũt, ac viri desiderio tenentur graueolentia fœtidaq; naribus:pubi verò & fæmoribus suaueolentia applicanda, præsertim vbi in vteri suffocatione strãgulantur. Quod si deorsum feratur vulua ac concidat,infernè quæ tetri odoris sunt, alliganda, supernè quæ grato suauique afflatu collapsos spiritus erigant. Quod si secus ac præposterè ista tentẽtur,exasperari malum cõtingit, ác grauissimè hũc sexum affici,nisi viris subijciantur,sic vt præter acerrimos dolores animi deliquio periclitetur.

Vteri natura.

Quibus fœtida, quibus odorata admouenda.

De mulierum natura, conditione, moribus: & cur is sexus,vbi incanduit,acriores,quàm vir iras concipiat, ac rixetur enormius, multisq; alijs affectibus impotentius succumbat: Obiter quem sensum habeat illud Sapientis Hebræi, Melior est

Eccle.25.

Melior est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens.

CAP. XIII.

Quod non solum Comici poëtæ, Oratores philosophi à sincera religione alieni, sed etiam Sapiētes ac vates Hebræi Dei cognitione affatim imbuti mulieres passim insectantur, atq; exagitant, quarundam improbitas promeretur & nequitia: quanquam non omnes eodem fucco perfusæ nec pari existant acerbitate atque amarulentia: sunt enim matronæ quædā, quæ educationis beneficio multis magnisq; naturæ dotibus exornatæ atquæ insignitæ præstantissimis viris nō cædant, nec sint inferiores: licet promiscua multitudo, ac gregaria mulierum colluuies, procax sit, stolida, ferox etiā, in reges imperiosa, lubrica, varia, mutabilis, & quod ad carnis illecebras, ac cupidinis incitabula attinet, indomitæ libidinis, & quæ lassata non satietur, sic tamen vt alia alijs in hos affectus sint ꝓpensiores, ac magis pronæ. Cùm autem tam multa passim huius sexus vitia conspici soleāt, ac multi matrimonio addicti de mulierum natura & cōditione quiritentur, multaque indignè perferre se ac perpeti apud alios deplorent, nonnullis occasionem præbent, vt ab hoc vitæ instituto abhorreāt, atque à fœminæ societate, intimaque consuetudine se subducant potius, quàm morosam, querulam amarulentam, atrocem, acerbam perferre cogantur, illiusque imperio ac minis subijci. Verùm cùm naturæ ordo, vitæque necessitas, tum propagandæ successionis amor & propensio hominem impellat, vt posteritati consulat, vt sociam atque adiutorium asciscat, consultò faciunt, qui matrimoniū adeunt, quò indiuidua societate ac mutuo animorum corporumque consensu, vitæ cursum placidè ac sua-

Mulieres ab omnibus scriptoribus proscinduntur.

Esdr. 3. cap. 4

Matrimonij incommoda.

Deus cur cōiugium instituit.

Gell.li.1.c.6. ac suauiter transigant. Id enim exigit humanæ vitæ conditio, nisi prorsus natura repugnet, nec aliud suadeat corporis habitus & constitutio. Quò spectat illa Metelli Numidici apud Romanos laudata concio, qua ciues (ne Respublica concidat) exhortatur, vt vxorem sibi quisq; deligere pergat. Si enim (inquit) sine vxore vita transigi posset, nō inuiti omnes ea molestia atque incommoditate liberali exportarent: sed quoniam ita natura comparatum est, vt nec cum illis satis commodè, nec sine illis vllo modo viuere possimus, saluti perpetuæ potius, qua Reipublicæ incolumitas subsistit, quā breui voluptati consulendum. Quod si fœminę ministerium in negotio domestico, ac rei familiaris administratione magnum vsum ac commoditatē sanis ac validis præstat: profectò valetudinarijs illius opera cumprimis vtilis est & necessaria. Siquidē Sapiente teste, vbi non est sepes, diripitur possessio: & vbi deest mulier, ingemiscit ægrotus, qui aliena ope indiget, atque alterius fulciri debet ministerio. Fida enim vxor strenuè officio suo fungitur, illique rerum domesticarum ac familiæ cura sedulò incūbit, tota mente & cogitatione in maritum assiduè defixa, adeò vt si quid incommodi conceperit, si qua clades illata est, si morbi vrgent, si animus mœret ac deiectus est, maximam calamitatis partem in se transferre cupiat, illius enim incommodis non secus, quàm proprijs, condolescit, atque afficitur. Quod ipsum efficit mutuus animorum corporumque consensus & conspiratio, qua ex geminato in vnum ac velut singulare corpus homo coalescit, ac conglutinatur. Hinc scitè Horatius:

Metelli dictū de vxore ducenda.

Eccle.36.

Matrimonij commoda.

Genes.2.

Felices ter & amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Diuulsus querimonijs

Lib. Carm. 1. ode 13.

Supra

Suprema citius soluet amor die.

Cæterùm mulieres omnibus affectionum ac perturbationum generibus esse obnoxias, illasque immanè incandescere atque efferari, etiamsi leuissima causa subsit, quotidiana exempla testantur, ita vt non minor sit mulieris furor & intemperies, quàm cœli atque aëris, vbi tempestatibus, fulmine, tonitruis exasperatur: quod præter alios sapientiæ affectatores Hebræos, etiam quotidiano vsu ac vitę consuetudine habuisse exploratum, illorum scripta abundè testantur: opinor enim domestica illos ac familiari intimaque necessitudine expertos esse & condocefactos, quid improba & malitiosa mulier, si quando irritata sit & lacessita, moliri soleat, quas Tragœdias excitare, quàm effusè efferuescere atque æstuare. Sic enim quidam illorum inter cætera concionem suam prosequitur, desumpta similitudine à venenatis infestisque belluis: Summum vulnus est animi tristitia, summaque malitia, nequitia mulieris· quoduis esto vulnus, dum ne sit vulnus animi; quęuis malitia, dum ne sit mulieris rabies & nequitia. Nullum colubri capite nocẽtius, nulla ira muliebrem iram superat. Commorari leoni ac draconi magis expedit, quàm mulieri nequam atque improbæ. Cùm autem mulier à viro emerserit ac producta sit, animal placidum, mite, blandum, mansuetum, molle, imberbe, cuteque glabra ac læuore perpolita, & quod tractari à viro gestiat, illique subijci, mirari subit, vnde illi tanta ferocia, ac rixandi libido, affectusque tam enormes atque effrenati. Ego verò hæc omnia ex animi impotentia, mentisq; ac iudicij imbecillitate in hoc sexu euenire coniicio: quò fit vt mulier ira accensa sibi excidat, atque extra potestatem constituta, cupiditatibus suis moderari nequeat, aut perturbatos animi

Mulieris intemperies tempestati similis.

Eccles. 25.

Mulier quale animal.

Mulieris fragilitas vnde

motus minus coërcere, aut ijs ratione, mentiſque iudicio obſiſtere, more pueri aut infirmioris ætatis quæ cùm ſit rationis ac conſilij inops,

Horat. ie Arte poet.

——*Geſtit paribus colludere & iram*
Colligit, ac ponit temerè, & mutatur in horas.

Siquidem mens mulieri minus, quàm viro robuſta, aut fortitudine fulta, animus prudentia tenuiter ſtipatus, oblata leuiſſima, nulliuſque momenti occaſione frænum rationis excutit, ſic vt rabidi canis more, decori, ſuique oblita, indiſcriminatim, nulloque delectu notos ignotoſque adoriatur ac laceret.

Mulier cur ſubitò incandeſcat.

Quod ſi quis naturalem rationem exigat, hanc ego huius rei cauſam refero, quòd mulier molli ſit carne, laxaque ac fluida, ſic vt bilis incenſa confeſtim ſe per corpus diffundat, ac ſanguinis circa cor ſubitam ebullitionem excitet. Vt enim ignis leuiores ſtipulas citius corripit, ac ſublimem flãma excitat, ſed quæ citò conquieſcat ac ſopiatur: ita quoque mulier celeriter ira inflammatur atque igneſcit, miriſque modis tumultuatur: verùm fremitus ac vociferatio in corpore minus forti atque animoſo, tũ etiam humido confeſtim mitigatur ac reprimitur, omniſque ardor & ira effuſis lachrymis diluitur, ac velut infuſa aqua deferueſcit: quod in quibuſdã etiam viris effœminatis perſpicimus, quorũ magnanimitas ac ferocia puerili more, in lachrymas ferè deſinit, vbi aduerſari⁹ acriter ſe illis opponit. Quod ſi quis propius rei huius cauſam explicari velit, ac rationem magis exactam exigat: Ego nullam propiorem excogitari poſſe video, quàm humorum virus ac colluuiem, quam ſingulis menſibus ex lunæ decurſu congerit, atque expurgat. Vbi enim illã irritari contingit, vt leuiſſimè aſſolet, tota illa humorum ſentina agitata effumat, ac per corpus diffunditur, ſic vt cor & cerebrum huius fuligine ac fauillis affici contingat, ac ſpiritus tum vitales, tum animales,

Simile ab ignitis rebus.

Mulier citò irata, citò placabilis.

Mulier cur irata lachrymetur.

Viri qui citò in lachrymas proni.

Furor mulieris vnde emergat.

males, qui ijs partibus deseruiunt, inflammari, eo- *Anus minus*
que fit vt mulieres irritatę, iuniores pręsertim (nā *irritantur.*
aniculę effœtę, pacatiores ob mēses resides) rabiose
latrent ac vociferentur, complosisque manibus in-
decoros gestus ac fremitus proferant, & cùm ratio
in ijs minus vigeat, iudicium debile sit & exile, mēs
inualida, acrius efferantur, ne prorsus impetus a-
nimi cohibere possint. Et quò quæque in eo sexu vi
lior est, eò magis tumultuatur atq; efferuescit ira
implacabili. Hinc plebeijs & prostitutis (nam pa-
triciæ aliquando decoro inseruiūt, tametsi plerum-
que corrugatis naribus obmutescant, nec viros re-
sponso dignantur, *Prouken* Belgæ vocāt, quoniam
corpus ferè obtinent vitiosis humoribus contami
natum, summa impudentia pari malitia coniun-
cta est, ita vt velut furijs agitatæ, nec consilio, ra-
tione, pudore, monitis, blandimētis, quibus etiam
feræ mitescūnt, coerceri possint, quò minus fremāt
atque ab insanis clamoribus desistant, adeo, *Terent. Heaut. Scen. 1. act. 4.*

Neque ius, neque bonum, aut æquum sciunt,
Melius, peius, prosit, obsit, nihil vident
Nisi quod libido suggerit.

Sic sui oblitę fidem, decus, pudorem, famam, pro-
bitatem, pudicitiam, existimationem vilem habent
ac periclitari patiuntur. Quò spectat illa de huma-
na conditione Salomonis inuestigatio. Reuocaui *Eccle. 7.*
animum meum ad ea eruenda, quę ratione & indi-
cio atque experimento assequi possunt, quo explo-
ratum haberem improbitatem hominum, illorū-
que insaniam, furorem, amentiam. Et inuenio a- *Rara auis*
mariorem esse ipsa morte mulierem, quæ vna est *mulier bona.*
instar venenatorum multorum, & cor eius simile
renibus multis, & manus vinculis. Laboraui ad hāc
vsque horam, vt mulierem aliquam bonam & cor-
datam inuenirem, nec successit, ex mille enim viris
vnum tolerabilem inueni: ex mille autem fœminis

 nullam

nullã. Nec prorsus aliena est ab hac, illa in Prouerbijs percontatio, Mulierem strenuam, industriam, fortem, sedulam, cordatam, quis inueniet? quasi dicat, non facilè in vlla regionis parte, in remotissimis terrarum angulis reperiri probam ac moratam fœminam, quæ si fortè se offerat, aut commonstrari possit, æquari eam preciosissimis gemmis, nec vllas merces quamlibet raras ac sumptuosas huic cõferri posse aut comparari. Cæterùm quoniam in hoc argumentum incidi, ac fœminæ conditionem excutiendam suscepi, obiter discutiendum, quid illud Sapientis designet: Melior est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens. Cui sententię hunc subesse sensum interpretor, vt vir etiam ignauus, iners somniculosus, negotiandi omnisque mercaturę ac rerum gerendarum rudis atque imperitus, paulò dexterius negotia sua perficiat, quàm mulier, præceps & temeraria, quæ inani sapientiæ persuasiõe, atque inconsiderata confidentia nihil non aggreditur, omnia, quàm vir, deterius perficit. Vir enim sui diffidens, cunctanter ac circumspectè, aliorum fultus adminiculo, quos in consilium asciscit, singula conficit atque exequitur, ita vt successum optatiorem consequantur, quàm si eadem à fœmina arroganti, ac sapientiæ opinione turgida, vt ferè conspici solent, tententur. Siquidem huiusmodi mulieris conatus & industria, magna ex parte in deterius deuergit, quod ita efferri solet vulgato idiomate, *Het quaetste van een man is beter, dan het beste vã een frouwe*, hoc est, Si quid operis muliebri industria absolutum, perfectumque sit, minus laudis promeretur, quàm viri rude & inchoatum ob mentis scilicet & consilij inopiam, tarditatem, atque hebetudinem, ob caloris naturalis defectum, & quòd animus languidus humidæ materiæ incumbit atque immersus est, sic vt segnius se proferant facultates

Prouerb. 31.

Salomonis locus explicat°.

Eccle 25.

Sapientis Hebræi sentẽtia excussa.

ProuerbiũBelgicũ in fœminas.

Cur fœmina minus ingeniosa.

tates

tates animæ, atque ad res gerendas sint inidoneæ, parumq; appositæ. Quocirca Romani quibus summa fuit ornandæ stabiliendæque Reipublicæ cura, Matronas, Cicerone teste, propter naturæ infirmitatem in tutorum potestate esse voluerunt, nec vlla ciuili administratione fungi. Paulus quoque, qui mentes hominum indefesso labore ad solidam fidem instruit, ac sedulo pietati informat, mulieri ob animi impotentiam, hoc est, affectum à temperantia ac moderatione auersum, in cœtu consessuque solenni silentium imperat, nec patitur vel concionandi munus obire, vel in comitijs quæstiōem mouere, aut suffragijs interesse, vllamque proferre sententiam. Cùm autem tanta sit muliebris naturæ fragilitas, imbecillitasque & imperfectio, vt Plato non citra sexus huius contumeliam, ei ferè mentem adimat, ac vix hominis nomen promereri censeat, aut nominis huius honore dignetur; tamen Paulus, qui rerum domesticarum tranquillitati paterno affectu consulit, illi suum honorem exhiberi vult, nec prorsus despici, aut abiectam vilemq; censeri, cùm pari propemodū sit conditione ac dignitate, eiusdemque muneris cum viro particeps, nēpe ex eo ab opifice desumpta. Ita vir imago & gloria Dei est, teste Apostolo, mulier viri gloria: non enim est vir ex muliere, sed ex viro mulier, cùm non propter mulierem creatus sit vir, sed propter virum mulier. Cæterùm neque vir sine fœmina, neque fœmina sine viro in Domino, qui sic temperat ordinem vniuersi, vt mulierem subditam viro esse voluerit. Quemadmodum enim ex viro fœmina, sic vir per fœminam in generandi ratione ac producendis liberis: ita vtrobique ostenditur societas subsidiaria, ac mutua vtriusque opera, amor, cōsensus, cōspiratio. Quocirca æquū esse Petrus cēset, vt mulieres maritis sint obsequētes: illi verò se cōmodos

Romanorum lex de feminis.
Pro Murena
Pauli de muliere præceptū
1. Cor. 14.
Platonis sententia de fœmina.
1. Cor. 11.
Gene. 1.
Ephes. 5.
Coloss. 3.
1. Petri. 3.

Præbeant ac faciles vxoribus, vt vasi infirmiori, leuiores errores condonent, offensiunculas remittant, ad multa conniueant ac mussent: non enim par est, vt vir plus satis in sexum fragilem ferox sit, imperiosus, amarulētus, modò in officio persistat, nec vllam pudicitiæ iacturam sibi inferri patiatur, quæ macula tametsi viro, vbi resciscit, plus indignationis, quàm damni adferat, vt mœchi dictitant, nunquam tamē ea lābes in muliere elui potest, aut illatum vulnus obduci, quanquam Christiana charitas, ac maritalis amor non nimis rigidus esse debet, aut inexorabilis: cùm penes Deum sit reconciliatio, ac diuinum numen scelere, impietate, idololatria exasperatum precibus ac pœnitentia placari soleat, atque anteactæ vitæ errores ignoscere, vbi ea animus resipiscens despicit ac detestatur, concepto seruatoque melioris vitæ proposito. Cæterùm magna molestiæ pars in hoc sexu ex gestationis tædio, ex lactandi nutriendiq; molestia oboritur: non minima ex suppressa, cohibitaque mensium scaturigine: qui si stato fixoque tempore profluant: iracundiæ atque acerbitatis æstus excutitur, auersa à corde & cerebro fuligine, tristique halitu discusso, qui sursum effumare solet. Quàm verò placidam ac blandam experiatur vxorem maritus, vbi genialis torus identidem exornatur, ac concubitu ampleꝗuxuque frequenti hic fundus excolitur, ijs, qui matrimonio addicti sunt, notius est, quàm vt multis verbis amplificari debeat. Quanquam autem verbosius, pauloque fusius Sapientis Hebræi paradoxum, hoc est, inopinatam, atque alienam à communi sensu, vulgataque consuetudine sententiam explicasse videri possim, aliam tamen interpretationē comminisci posse video, ita vt is sensus eruatur. Potior est nequitia viri, quàm proba quidem mulier, sed quæ postmodum causa sit infamiæ, & ex cuius cō-

Adulterium muliebre indelebilis macula.

Mœchi adulteria ioco eludunt prouerbiali.

Mulieres vnde morosæ.

Mulier quando pacatior.

Ecclesiast locus explicatus

mertio

mertio nascatur dedecus, hoc est, præstat cum viro improbo contrahere, aut negotiari, quàm cum muliere fucata rem habere: tametsi enim in speciem, primaque fronte probitatem ac decus præ se ferre videtur, nec aliquid fuci aut fraudulentiæ foris ostentare: postmodum tamen inconstantem experieris, versipellem, captiosam, lubricam, fallacem, fraudulentam, atque imposturæ intentam, ita vt si vir quispiam alicui imponat, aut in negotio quenquã defraudet, fraus & impostura viri, iustitia sit præ mulieris nequitia ac fallacia. Similes loquendi formulæ passim in Biblijs obuiæ sunt. Sic Deus apud Ezechielem exaggerat Hierosolymæ scelera in immensum, & iustificatam Sodomam ac Samariam pronunciat ab ea: quo indicat ipsam sceleratiorem esse, illasque gentes superare improbitate, nequitia, nefandisque sceleribus, ita vt Samaritani & Sodomitæ insontes videri possint, si illi comparentur. Sic in opinionum prauitate, ac stabiliendo pernicioso dogmate aut secta, alius alio nocentior ac magis perniciosus, ita vt nonnulli hæretici, orthodoxi videri possint, ac salutarem sanamque doctrinam proferre, si cum alijs cõferas, qui magis absurdas, impias, blasphemas, execrandas opiniones stabiliant: quod etiam populariter efferri solet, *Dese is een Goddeluyk ende heyli.h man by den anderen*, hoc est, tãetsi vterque nequam est & improbus, tamen si ad æquitatis normam, ad iustitiæ amussim omnia exigere velis ac metiri, alter innocens statui posset & absolendus, si cum alterius sceleratissimis facinoribus conferatur. Ita etiam alius alio superstitiosior, atque à syncera religione, ac pietate, cultuque diuinitatis remotior, ac magis alienus:

Ezech. 16.

Ezechielis locus explicatus.

Inter homines alius alio nequior.

Hor lib. 2. ser monum. Ignorantia ve ri errores parit.

Sic plerumque agitat stultos inscitia veri, &
Palantes error certo de tramite pellit,
Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit, vnus vtrique
Error, sed varijs illudit partibus omnes.

Ita virum æquè ac fœminam inuoluit error, nequitia, dedecus, improbitas, sed istam magis detestabilis & execranda. Sic melior est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens, hoc est, vt Belgæ dictitant, *De deucht van een frowe is erger, dan eens mans booſheyt.* Quo prouerbio exaggerant malitiam eius sexus, vt si vitia vitijs componantur, ac fraudes, imposturas, fallacias, technas excutias, longè grauiora sint, ac præponderent, quæ à muliere, quàm quæ à viro prodeunt.

Cur ouũ duobus extremis verticibus, quibus oblonga atq; angustiore sui parte (vt polus Arcticus & Antarcticus) subnixũ fulcitur, digitis, aut cõplicatis palmis cõmuni frangiq; nequeat, quãlibet premas. Et cur aceto acri maceratũ, in tractabilẽ teneramq; membranã mollescat deniq; idipsum aqua vitæ, hoc est, vino ardenti immersum, non secus, quàm ferrum ab aqua forti, consumatur.

CAP. XIIII.

Ouũ in aceto liquescere.

SI ouũ in acerrimo aceto maceres quatuor aut potissimè septem dierum spatio, pro liquoris illius acrimonia, putamen eius seu testam in eam membranæ teneritatem attenuari experieris, vt per anulum, qui humanis digitis gestari solet, adigatur. Pari ratione atque effectu ouum aquę vitę immersum, absumi atque in nihilum redigi, experimento comprobatum, sic vt etiam aceto perfusa silex, ac

Tophus teras gipso affinis.

Tophus lapis, cuius opera Cementarij parietes incrustant, & cisternas conficiunt: quale Belgis

Teras vocatur, liquefcat atque in puluerem refoluatur. Siquidem vtrique liquori confumens, igneaq; vis fubeft, ac penetrabilis, quæ folida quæque depafcit ac conterit:quo fit vt qui horum vfu affluētius vtuntur, vt etiā falis immodico & cumini, macilenti efficiantur atque arefcant, prorfufque extenuentur,adeo vt impuberum incremento officiāt, & quò minus in decoram longitudinē adolefcant, prohibeant. Depopulantur enim humorem natiuum, cuius adminiculo in fpectabilem decentemque proceritatē corpus affurgat.Sic humores falfi, mordaces, vrentes, nitrofi membranas in corpore, carnem, mufculos,neruos,offa folida, & quæ lapidofa funt duricie, vt dentes & capitis offa petrofa, erodunt,atque vt erucæ caules atq; holera, vt vermiculi ac teredines lignum, ærugo ferrum, exedunt,ac cariofa efficiunt. Cæterùm ouo crudo tā folidam infractamque ineffe firmitudinem, qua parte in longum ac geminos vertices fe porrigit, vt ne à robuftiffimo quidem viro comminui poffit,fi cui explorare libeat, non vanum aut commētitium experietur: nifi enim in obliquum nonnihil inflectas, atque in latus inclines, non cedet prementis articulis, nec collifum duriffimo obiecto frangetur: fi quidem ita renititur teftacea illa firmitas, vt rumpi aut foluta compage diffilire nequeat, etiamfi quis compreffis manibus omne robur,omnefque vires adhibeat: lateribus enim ftipatum,vndique fe fulcit,nec intorquetur,aut inflexum lentefcit. Sic fudes, ligna, trabes, ferramenta erecta,ac fublimè conftituta,immenfa pondera,fuftinent, nec incuruefcunt aut inflectuntur. Cùm autem huius rei non fint ignaræ villaticæ mulieres, quæ nundinarum diebus vrbes frequentant, ac merces alimentarias oppidanis adferunt, oua in caniftris non femper prona, aut in aluum

Quid homines macilentos efficiat.

Humores praui offa corrodunt.

Simile à vermiculis.

depressa, in quam ferè spontè decumbunt, sed erecta ac resupina constituunt, ita vt angustior pars quæ vtrimque turbinata est, sublimis existat atque eminentior, quod ea ratione ab ijs perficitur, quò minus collidantur, ac pondus impositum perferant, quibus etiam partibus ouum salsugine aut aqua aluminosa immersum fluitat, quemadmodum etiã succinum, vulgò Ambra.

Ouum salsugine immersum innatat.

Luna mira naturæ vi singulis mẽsibus, secus quã alia astra, singulas corporis partes sanas latẽter & tacitè, valetudinarias manifestè nec citra doloris sensum perreptat, illisque modò duobus, modo tribus diebus inhæret. Obiter an in ea parte cuisidus incumbit, tutò venena incidi possit.

CAP. XV.

SIDERA vim suam in res terrenas effundere, ortus & incrementa rerum, totiusque mundi vnici sitas demonstrant, neque enim otiosa est, iners, ignaua natura rerum, sed viuida, alacris, erecta, efficax, magnisque viribus, ab opifice, cuius verbo omnia vigent ac subsistunt, instructa. Nec solum ad oblectandos pascendosque oculos (tanquam inanis pictura) exhibita nobis tam spectabilis cœli species, astrorum decursus, ordo, continuatio, series: sed vt aliquem ex his effectum atque vtilitatem consequamur, siquidem Deus, qui præter oblectamentum ac contemplationem tanti operis, quam ex his concipimus, ac cumulatè fruimur, ad vsum singularem omnia condidit: ipsæque stirpes, maria, amnes, flumina, metalla, geminas, lapides, & quæcunque vel è terra eruuntur, vel eius superficiem exornant, ac varietate rerum distinguũt: ipsaque hominum corpora atque insitos humores cœlo subiecit, sic vt ex astris aliquam agitationẽ ac motum

Sidera res infernas regũt.

Genes. 2.
Psalm 32.

Terrena astris obsequũtur

Natũra rerũ astris subiecta.

motum impulsumque percipiant, atque effectum experiantur. Nam mentes humanas à concretione mortali solutas ac liberas solus Dei spiritus, à quo decerptæ sunt, impellit atque incitat, nec vllum ijs cùm astris commercium aut societas, nisi fortè cõsensus & conspiratio corporis, cuius ministerio ac subsidio cuiusque mẽs atque anima vtitur, aliquãdo obluctante ratione, transuersa rapiatur, ac corporis voluptatibus obsequatur. Cæterùm cùm Luna sidus sit homini familiare ac proximum, terręq; citimum, præ cæteris in corpus humanum vim suam exerit, ac per singulas partes peculiari vi effectuque voluitur, non sine acerrimo nonnunquam cruciatus sensu. Si quid enim latentis occultique vitij vlli membro subest, doloribus acerbè concutitur ac dilaceratur, vellicante illas partes Lunæ vi, aut agitatis humoribus, qui illi infixi sunt, ac tenaciter inhærescunt. Ita omnes morbi, affectus, intemperies, Lunæ vi asperantur, atque incrudescunt, vbi articulis insidet, adeò, vt vulnera ægrè sanescant, aut cicatrice obducantur, ac nonnunquam letalia efficiantur, siquando illi membro illata sunt, cui incũbit. Pari ratione caput, fauces, pulmo, pectus, hepar, lien, renes, vesica, intestina, tum neruosæ partes incommodum percipiunt, aut in ijs intemperies ingrauescit, subsistente in ijs visceribus sidere. Sic pectus astrictum est & anhelosum, nerui, membranæ, musculi contrahuntur ac rigescũt, vbi hàc Luna decurrit. Humores enim, quibus omnia membra imbuta sunt & aluntur, cùm salubres, tum insalubres & vitiosi, Lunæ motibus effectibusque expositi sunt & subditi. Cæterùm cùm Lunæ decursus magna ex parte damna ac detrimenta corporibus infirmis ac valetudinarijs inferat, in controuersiã ac disputationem vocari possit: An in ea parte, qua consistit ac moratur Luna, vena incidenda; nam in

Mens ab astris libera.

Paulus Rom cap. 7.

Vulnera ex effectu Lunæ letalia.

Singula mẽbra Lunæ motus percipiũt.

An pars ip

qua luna est ferro tentãda hac re plerique meticulosi sunt, nec tale quiddam tentari audent, etiamsi morbus vrgeat, atque huiusmodi præsidium confestim exposcat. Ego verò intrepidè magnaque subsidij morbique propulsandi fiducia, maturè id aggrediendum iudico: acuti enim celeresque morbi nullas admittunt inducias, nullas moras, aut deliberandi spatia: sed vt hostes

Simile ab externis calamitatibus. in bello, vt incendium in ædibus, pestis in vrbe, in agro ac segete rubigo & depopulatio, grassantur atque in perniciem properant. Nec quis etiam deterreri debet, aut ab incepto desistere, etiamsi

In acutis morbis negligenda astra. aduerso aut maligno sidere id tentari videatur. Sic in pleuritide, angina pulmonis atque hepatis inflammatione, neglecta astrorum anxia obseruatione, ac siderum aspectu, maturè ad venæ sectionem prope-

Simile à nautarũ industria randum etiam in ea membri parte, quam Luna occupat. Vt enim ingruente tempestate, ac sæuientibus ventis nauclerus etiam æstu aduerso, vento que minus secundo celerrimè saluti prospicit, ac fidam tutamque stationem ac portum remis velisque consequi tentat: vt denique Agricola vel semen-

Ab agricolarũ industria simile. tis vel messis tempore properè ac festinanter, pluuiæ metu, omnia perficit, matura enim satio sæpè decipit, sera semper: ita quoque Medicus ratione atque experientia fultus, prima quaque occasione atque oportunitate, quam potest expeditè, salutare remedium adhibere satagit, ad humorum redundantiam, morbique ferociam potius, quàm ad astra intentus. Sunt quidem obseruandi cælestium

Genes. 1. corporum decursus, quos Deus in signa & tempo-

Quatenus obseruãda astra ra, in annos, dies & menses constituit, sed exclusa temeraria pronunciandi vanitate atque impuden-

Cap. 47. tia, quam Esaias ac plerique alij insectantur atque impugnant, prorsusque indignantur illos de cuius-

Hierem. 10. que fato, hoc est, re quæ cuique ex Dei oratione constituta est & designata, illique impendet,

de ho-

de hominum ſucceſſu,& quid illis obuenturum ſit indubitanter atque exertè pronunciare, ſuamque ſententiam proferre. Non deſunt primarij ac præci pui nominis viri, cum quibus mihi aliquando fuit diſceptatio, qui rerum publicarum progreſſus & incrementa, vel etiam defectus atque interitus, religionis innouatæ vel inſtauratæ myſterium, & qui eius cauſa exoriũtur tumultus,& perſequutio,quorum magna ad inſontes,hoc eſt,qui piè viuere volunt in Chriſto Ieſu,deuoluitur, ad ſiderum aſpectus ac reuolutiones referunt,cùm propagatio Euangelij, quo per ſpiritum Domini fides,& qua illi innitimur,fiducia in mẽtibus noſtris accenditur, ex Diuinitatis arbitrio,ac voluntate patris æterni pendeat ac profecta ſit,quæ ab omni æternitate, vt Paulus ait,apud Deũ, qui vniuerſa per Ieſum Chriſtum condidit,abſcondita fuit,ac ſuo tempore reuelata ijs, quos hæredes conſorteſque promiſſionis conſtituit per Chriſtum. Sic patefacta veritate, viſum eſt illi coruſcante Euangelij ac verbi ſui luce, nullo non tempore extirpatis erroribus, ſuperſtitione idololatria, impietate conculcata, ſincerum cultum inducere, ſuique agnitionem hominum mentibus inſerere: quod ab illo conceptum decretumque & ante mundum conditum, ac cœlum ſideribus illuſtratum. Quocirca deſinant qui aſtris plus nimio inhærent,nec altius aſſurgunt,aut cogitationes ſuas ad Opificem referunt,res cœleſtes, hoc eſt, mentem atque animum ſiderum inclinationibus ſubijcere, tametſi enim ſanguis cæterique humores, ſpiritus quoque cùm naturales, tum vitales aſtrorum vires influxuſque manifeſto percipiant,mens tamen atque anima ab archetypo Diuinitatis deprompta, nec ſiderum vi impellitur, nec vlla ab ijs vel incõmodą vel cõmoda percipit: niſi fortè cõſenſu quodã,cum corpore affici ſtatuas.

1. Timo. 3. *Epheſ. 3.* *Religio non aſtris ſed Dei ſpiritui ſubiecta.* *Mens aſtrologis in Deum erigenda.* *Humores ſideribus expoſiti.*

Mens

Mens hum. a. nis ab astris aliena. Mens siquidem in homine, ratio, intelligentia, voluntas, fidei cognitio, & qua Deo innitimur fiducia, religionis amor, & veneratio, qua summus Dei cultus subsistit ac continetur, ab æterna illa mente atque immutabili emergit ac promanat, nec humanus animus vi alia, quàm afflatu numinis ac diuini *Mens homi-nis à Deo spi. ritu, non ab-astris impelli. tur.* spiritus instinctu ad optima quæque ac salutaria incitatur. Sic cùm cæteræ animantes naturæ impetu ferantur, solus homo ratione ducitur & consilio, modò intra conditionis suæ limites consistat, nec prorsus à dignitate & præstantia, qua à Deo excultus est, degeneret.

Consilium quo iuuenibus gratificari soleo, vt maturè pubescant, venustaque lanugine mentum decoretur: Obiter graminum fruticumq́ cum crinibus ac capillis non inscita comparatio.

CAP. XVI.

Puellæ venustæ, iuuenes viriles videri exoptant. PVELLAE nubiles, quæ primo quoq; tẽpore maritis destinari cupiunt, hoc potissimum habent in votis, vt in decentem venustamq́ue proceritatem adolescant, ac iam maturæ aptæque matrimonio censeri possint, atque à procis ambiri. Iuuenes verò hoc exoptant, vt aliquid virilis roboris cõsequãtur, ac maturè pubescant, mentumq́ue speciosa *Imberbes minus viriles censentur.* barba decoretur. Hoc enim persuasum habent præter Belgas, cæteræ nationes, glabros atque imberbes minus virilis roboris obtinere in præstanda Venereæ procreandis liberis, ita vt plerique grauatè suas filias ijs elocari sustineant: tametsi aliquando secus res habeat, atque imberbes, quique nulla lanugine criniti existunt, in cõgressu maritali viros præstent, licet frequentius caloris naturalis inopia illis vires langueant, ac facultates naturales flaccescant, sperataq́ue prolis desiderio frustrentur. Cæterùm

terùm qui barbatuli videri affectant, alendæq; barbæ studiosi sunt, sæpius illam segetem sibi adimi patiantur, quò laxatis spiramentis, atque agitatione crebra excitato calore, qui humorem elicit, affluentius pili erumpant: quod vernis potissimum mẽsibus tentari debet, quo anni tempore calor & humor in corpore augescit, atq; in illas partes diffunditur. Vbi enim sæpius barbam resecari contingit, vt gramina, densius frutificantur pili ac cæsaries, habent enim crines rationem cum gramine ac virgultis, quæ crebrius detonsa ac demessa, celerius succrescunt, ac se proferunt vberius. Quocirca iuuenculis qui nullo sunt barbæ apparatu, nec virili specie, nouaculam cultrumque tonsorium identidẽ admouendum suadeo. Siquidem si mentum ac supremum labrum subinde aqua egelida madescat, atque elixetur, excicato calore & humore, qui in eas partes confluit, crinita efficiuntur ac pilosa. Cæterùm quò glabri ac depiles, hirsuti efficiantur, atque eleganti comptaque barba nitescant, remediũ aliâs à me descriptum in libro de corporis habitu, quo iuuentus maturius venusta lanugine cohonestari queat, ac supremum infimumque labrum siluescere, quò socero non displiceat gener, cui filia destinanda, quæ nonnunquam non minus appetẽs est, auidaque sponsi, quàm sponsus illius, plerumq; in rem voluptariam, quàm in dotem intensior. Interea quæ barbam emoliũtur, ac passim obuia sunt minimeque operosa, mel statuo, butyrum salis expers, succum cæpe rubicũdi, radicem arundinis internodijs distinctam, colore candido, sapore mellito, axungiam melis, vulgo taxi, vel *Das*, vrsi, leonis, radicem brioniæ, betæ, raphani, lepidij. liliorum alborum, iridis: ex ijs linimentum confici potest, nam mentum eo delibutum primum teneram lanuginẽ profert, postmodum dẽsam promissamq; barbam, quæ

Barba vt adolescat sæpius radenda.

Capillorũ ac graminum comparatio.

Lib. 1. ca. 7.

Barbam quæ præstant.

quæ ne præmaturè canèſcat, aqua frigida potius, cui momentum vini admixtum ſit, irrigari debet, ſi quando adornari illam cõtingat: nam calida aut egelida, hoc eſt, quæ tepeſcit & rugoſam faciem efficit, & præproperè caniciem accelerat, ſic iuuenibus aqua calida barbam confeſtim elicit: prouectioribus verò canam reddit. Cæterum eunuchis vel natura, vel quibus teſtes execti ſunt, omnia fruſtra tentantur in emolienda barba, ob caloris inopiam, qui humores excitari nequeat. Quò fit vt voce exili exiſtant & fœminea, tum corpore glabro, licet antea criniti eſſent.

Aqua calida canam barbã & faciem rugoſam efficit.

Eunuchi cur imberbes.

Quatenus, aut qua ratione, Medicina conſeruatrix in peſte atque aeris contagione adhiberi debeat, tum quæ hac vi affectuque polleant.

CAP. XVII.

OBSERVAVI in Gallia Belgica, graſſante peſte, ac ſæuientibus morbis alijs popularibus, cum plures diu inuictos ſubſtitiſſe, atque illæſos aduerſus ingruentis mali contagia, quorũdam antidotorum vſu ac conſuetudine: cuius generis ſunt Theriaca andromachi, Galeno miris encomijs celebrata, Mitridaticum, ſcordium, zeduaria, angelica, laſerpitium, cui affine oſtrucium herba imperatoria, vulgo *Meyſter wortel* aut Magiſtrantia. Verùm vbi illos peſte corripi contingeret, nulla remedia tam efficacia excogitari potuerunt, quæ morbum diſcuterent, quamlibet enim præſentanea antidota adhiberentur, omnia fruſtra tentata ſunt, nec ſucceſſit curatio. Siquidem cùm valida eſſet ac furioſa veneni vis, quæ munitum vallatumque antidotis corpus inuaſit illisque præſidijs in tuenda valetudine nihil effectum ſit, nulla erat aut perexigua in reliquis medica-

Quæ peſti obſiſtunt.

Præſeruatiua cautè adhibenda.

dicamentis spes, sic vt re propemodum conclamata,

Vna salus victis nullam sperare salutem. *Virg. lib. 2. Aeneid.*

Quocirca vbi me ad illos acciri contingat, exquisitissima remedia, eaque duplicato pondere exhiberi curo, vt iuxta Prouerbium, malo nodo malus adhibeatur cuneus, ac primum roborato corde, omne virus ad extimas corporis partes elicio, nulla tentata in eiusmodi affectibus (nisi aliter expedire visum sit, & res exigat) venæ sectione, ne contagio vt in fumanti igne agitato assolet, latus se diffundat, maiorque in corpore ad præcipuas partes, ad quas omnes venarum atque arteriarum riui producuntur, veneni fumus atque exhalatio se proferat. *Aliquando in peste non incidendam venam.* Quamobrem cùm imperita vulgi multitudo, etiã plerique patricij nullo delectu ac discrimine omnium consilia admittant, etiam cerdonis ac proletarij magno valetudinis detrimento, hoc cuique persuasum esse cupio, vbi regionem inuasit morbus pestiferus, vel ex aëris contagione, qui omnes indiscriminatim, cùm nobiles, tum plebeios corripit, vel alimenti vitio, aut cõmeatus inopia, qui populares vexat, ne quiuis temerè ijs antidotis assuescat, quibus vti solent, atque in corpus admittere peste contaminati, ne desint postmodum remedia, quibus illa expugnari ac confici possint: sed victus temperantia, & frugalitate sedatisque affectibus se muniat ac tueatur. *Non omnium consilia in re medica admittenda.* *Pestis ex aere omnibus communis.* *Pesti ex prauo cibo plebi peculiaris.* Hac enim ratione substitisse legimus Socratem in sæuissima pestilentia, ac vastitate, quæ totam Græciam atque Asiam exhausit ac depopulata est, ea vsus moderatione vitæ, vt à tanta clade liber perstiterit & immunis. *Socratis temperantia.* Interim non improbo (quod ipsum crebrò factitare soleo) lenioribus remedijs imminenti malo obsistere, ac ne vllam contagionem concipiat *Sani vt contra pestem subsistant.*

corpus

corpus obdurare ac præmunire, ita vt nemo extra limen prodeat, atque aëri se committat impastus aut ieiunus, modò intemperantia atque ingluuies excludatur: rebus autem odoratis ac redolentibus aqua rosacea, vino, aceto, floribus sambuci ac rubentibus rosis medicatis, os, nares, oculos, aures, manus, faciem perfundere, atque irrigare salubre est: fauces fouere attrito Coriandro cinamomo, Zeduaria, gariophyllis, mali Medici cortice. Hæc enim ambientis aeris contagia dispellunt, quæ vltro citroque reciprocante anhelitu cor ac vitales spiritus inficiunt. Ego verò cùm grassante peste, nusquam non intrepidè, succurrendæ plebis ac ciuium studio me conferrem, illis præsidijs, ac potissimè Male citrei, aut eius quod citranguli aut limonis nomine passim innotescit, attrito dentibus succulento putamine recens dissecto, me munire soleo, ac coniecta in Deum Opt. Max. fiducia, pestiferos halitus discutere: nihil enim huius pomi cortice, succo, semine magis efficax, ac præsentaneum, quod Virgilius etiam non subticuit.

Præseruatiua in peste.

2. Georg.

Mali medici aut citrei vires.

Media fert tristes succos, tardumq; saporem,
Felicis mali, quo non præstantius vllum:
Pocula si quando sæuæ infecêre nouercæ.
Auxilium dabit, & membris aget atra venena,
Flos apprime tenax: animas & olentia Medi
Ora fouent illo, senibus medicantur anhelis.

Fortissima autem illa antidota expugnandæ pesti, conficiendisque venenis dedicata, parcissimè deglutire soleo. Corporis siquidem habitum, eiusque qualitatem, quæ in calidi, frigidi, humidi, sicci mistura consistit, immutant, ac destruunt, & siqua subest corpori humorum redundantia (nisi prius exhibita purgatione) illam vndique diffusam inflammant, atque accensa bili febres vrentes excitant.

Cui

Cui rei assignanda tanta in numerosissima hominum multitudine, formæ dissimilitudo ac tam multiformis diuersaq́ue in facie, vultu, oculis, species, ita vt nonnunquam ne vterini quidem partus conformes sint ac sibi assimilentur.

CAP. XVIII.

VT in natura rerum mira & spectabilis varietas: ita quoque in specie formaq́ue humana, colore vultu, oculis, lineamentis, oris habitu & constitutione innumerabilis mirandaque dissimilitudo ac dispar conditio. Hanc cùm nonnulli ad siderum influxum referant, ego aptius, magisq́ue apposité ad fœminis naturam ac matris imaginationem referẽdam censeo. Siquidem cùm mulier in ipso conceptu totoque gestationis tempore, ac nouem mensium decursu multa animo cõcipiat, ac singulo momento in diuersas cogitationes rapiatur, oculis quoque in obuia quæque continenter defixis, fit vt quæ in oculos influunt ac cogitationi infixius inhærent, in fœtum deuoluantur. Cùm enim natura muliebris solicitè formationi fœtus insistat, nec aliud quàm decentem formam atque effigiem meditetur, omnesq́ue vires eò cõferat, si qua species aut simulachrum oculis influat, aut mente còncipiatur, in pullulantem embrionem deriuatur ac confluit. Interim matres iam recens in lucem edito infanti operam sedulò impendunt, quò corpus concinnum, elegans, venustum, lepidum, speciosum, membris articulisq́ue distinctum consequatur. Nã puerile corpus vt cera & argilla sequax est ac tractabile, omnemq́ue in partem flecti potest. Itaque si os distortum est, atque indecorè constitutum: fingunt conformant, restituunt, vultum componunt, faciẽ (si ea

Dißimilitudo hominũ cui asscribenda.

Imaginatio mulieris multa molitur.

Vitia naturæ corrigi possunt.

Gg

(si ea tetrica sit & torua) blandam persi-iunt, speciosam, amabilem: oculis decoram venustatem cōciliant, atque ex glaucis seu cæsijs: quos fereimpuberes obtinent humiditatis ratione, nigros efficiunt, copioso lactis vsu, ac potissimè si nutrix calidæ naturę existat, ipseque infans in loco opaco ac subobscuro contineatur: nam luminosum conclaue, ac sole vel luculento igni illustratum, tenellis oculis officit: lusciosos vero, pætos, strabos, atque in obliquum obtortos oculorum orbes in suam sedem reuocant inclinata in oppositam aduersamque partem oculorum acie, ita vt musculi obtutu contrario in naturalem situm reducantur, retortique resiliant: nares resimas ac collapsas contractione placida ac molli erigunt atque instaurant: Aquilinas verò ac rostratas premendo ad decentem figuram reducunt, ita vt nasi perpendiculum à fronte ac superciliјs: ad supremi labri lacunam, tanquam gnomon & recta linea vt solarijs aut horologijs asso-let, nec extrorsum nec introrsū defixa, porrigatur. Similiter si labra tumida sint & obesa, quod Aethiopū generi familiare, vt nasus simus ac depressus, arte ea tractant, atq; identidem premunt, quò attenuentur ac subsidant: pari ratiōe mentum vel propensum vel contractum, frontem, caput, genas, supercilia deformata, in decoram speciem confingunt, atq; artifici habilitate decenter conformant, ita si qua parte claudicat natura, atque ab optima absolutaque formatione alienata est, vt sunt nonnulli obtorto collo, varis, repandisque atque incuruis cruribus, aut gibbo deformati, huiusmodi errores in ętate tenera facilè corriguntur, ac membra obliquè torta, luxata, suisque sedibus mota, cura atque industria hominum instaurantur. Sic efficit nutricum sedula solicitaque cura vt infantes speciosè adolescant, nec vllis membrorū vitijs red-

Vt oculorum orbes nigrescant.

Nasi forma quæ decora.

Vnde corporis deformitas.

dantur

dantur obnoxij, plerique verò matrum incuria ac supina negligentia non solum in deformem ac despicatam speciem degenerant, sed gibbosi, claudi, lusci, torui, aspectuque inamabili efficiuntur, atque ab humani corporis dignitate ac præstantia desciscunt. Nonnullę nutrices plus satis sedulę atq; officiosæ impuberum ijs partibus, quę micturientibus ac reddendo lotio inseruiunt, quæque aliquando propagandis liberis futuræ sunt vsui, aliquam etiã operam impendunt, quò maturè pubescant, nec à spe prolis excidant & matrimonio addicti pudore suffundantur, si minus strenuè officio maritali perfungi contingat, cùm obseruent acerbas contentiões atque intemperies hac de causa inter affines exoriri, ita vt subinde genero diuortium minitentur, nisi se virum præbeat, ac melius nuptæ gratificetur: quanquam hoc molle & effœminatum nutricum officium improbare soleo, cùm impuberes hac vellicandæ mentulæ ratione intempestiuè ac præter ætatis rationem, cùm nondum virili robore polleant, in Venerem incitentur, in eaque præfidia consumãt, eos humores ac vitales spiritus profundant, quibus postea validos vegetosque liberos possent procreare: cùm intempestiua Venere vel nullos vel flaccidos proferant, minusque vitales. Quocirca consultum arbitror, ne præmaturè ex se natos coniugio alligari patiantur, nisi vires robustæ sint & confirmatæ, vllumque in matrimonij societate insultum perferre possint: quod ipsum ætati teneræ denegatum est, siquidem prima quaque impressione labascunt, atque euirantur: præstat enim vt sponte sua, ipsoque naturæ impulsu abditæ partes turgescant potius, quàm aliqua illecebra incitatæ.

Nutrices notantur.

Præmatura Veneris incommoda.

Multa animantium, piscium, alitum, insectorum genera absque semine progenerari, vt etiam herbas, multaque animalia atq; insolita ratione ac modo absque mutua masculi opera concipere.

CAP. XIX.

MVLTA emergere ac propagari in natura rerum sponte, nulloque alterius complexu aut fœtura, ex sordib. ac putredine, vt glires, sorices, cochleas, limaces, erucas, bruchos, vespas, crabrones, cimices, ranas, blattas, bufones, anguillas: in corporibus humanis vermes, licet intus semine scateant, quo postmodum numerosa sobole se propagant, quotidiana exempla commonstrant. Inter herbas quoque multæ ex limosa terræ pinguedine atque vligine progeminant, nullo sparso semine, aut commissis solo, subactaque scrobe plantarijs: vt sunt zizania, lolium, vrtica, oleaster, alga & quæ iniussa sponteque virescũt gramina. Ita sunt apud Belgas Corniculę, quas monedelas vocãt petreas, quòd in præruptis saxis atque excauatis petris, non in arboribus nidulentur, vulgò *Steen cawe*, quæ se non ineunt cæterarum alitum more, quod passim in gallis multisque alijs auibus obseruamus, quæ in dorsum insilientes, compressoque fœmellæ corpore Venerem perficiunt: sed inconniuentibus fixisque oculis sese obtuẽtur, ita vt fœmina ex maris oculis, obtutu continuò lachrymas ac rosidas guttas eliciat, quas absorbet, atque ex ijs, vt existimant nonnulli, concipiunt. An verò ore concipiant ac pariant, vt apud nos Sepia, Squilla, Loligo, Locusta, Polypus & Galeus piscis plebeius, vulgo *Haye*, cute scabra, qui ore fœtum etiam in foro piscario euomit, non ausim certò statuere. De Galeo verò pisce nihil exploratius,

Multa ex sordibus enata.

Quæ corniculæ ore concipiant.

ploratius, nec magis compertum, ore illum fœtum effundere. Cùm enim nuper rusticus quidam aliquot Galeos vili pretio emptos, humeris gestaret, spectantibus ciuibus ac popularibus, erepserunt ex hiante ore aliquot pisciculi, ita vt rusticus à plebe irrisus, ac fastidio affect⁹ erga pisces illos in sterquilinium abijceret. Est autem Galeus alterius differẽtiæ, læuore perpolitus, cuteque molli nec scabrosa, qui circa vmbiculum dehiscent, eruptoque aluo fœtum excutit, ita vt longo à mento maternis visceribus adhærescat. Audiui enarrantes piscatores fide dignos vidisse se recẽs è mari exemptos subductosque Galeos dilatatis faucibus, orisque hiatu senos septenosq; pisciculos eiecisse mirè agiles, ita vt confestim in mare coniecti se natatu exercerent: quemadmodum videmus pullos testa exemptos scalpturire ac rostro quæque impetere. Hoc autem admiratione dignum, cùm Galeus piscis per oris hiatum pariat, pisciculi aluum maternum identidem subeunt, vterique latebras repetunt, ac subinde intra viscera se recondunt, mox lusitantes erepunt, quod Plutarchus admiratus, Galei paterna quadam, inquit, indulgentia nulli animalium palmam cedũt, oua primum, mox animalia aquatilia, numeroso partu non foris, vt cætera, sed in se ipsis edunt, educantque ac gestant in vtero velut secundo quodam partu: ac vbi adoleuerint, euagari patiuntur, ac rursus per os recipiunt, incolendũque corpus præbẽt, atq; inibi tantisper hospitium ac refugium, cibumque indulgent, dum ex sese præsidium sit, & natandi peritia penitus sint instructi, quod quo expeditè consequantur, & ludere & natare docent, tum voluere se atque agilitati insuescere, quò tutius aduersus marinas beluas periculo se subducant. Sunt aũt in nostro mari multa Galeorum genera, quorum alij alijs artibus sunt instructi: inter hos Galeus

Galeus piscis ore paru, & qui alij.

De industria animalium.

glaucus à colore, Belgis *Sprinckhaye* dictus, quòd incredibili agilitate quatuor cubitorum altitudine è mari exiliat, ac celerrimo cursu extra periculū se subducat, ne prædæ ac laniēnæ pateat. Est nobis etiam Galeus maculoso ac variegato tegmine, velut nigris guttis insperso, nostrates *Ghespickelehaye* vocant, quemadmodum videmus canes & equos maculis infuscatos: hunc noster Gesnerus sub caniculæ saxatilis nomine depingit. Aduehitur etiam in forum piscarium Galeus Centrina, vulgo *Speerhaye*, quasi dicas, lanceatos aut aculeatos galeos nam duobus in dorso aculeis armati sunt: quibus hominib. periculoso vulnere infesti sunt: nostrates aculeos hos argento inclusos expurgandis dentibus accommodant. Hęc de aquatilibus, quę ore concipiunt & pariunt, nostratibus compertissima. de cornicularum verò conceptu, qui ore, vt fertur, perficitur, non ausim indubitanter quiddam pronunciare, cùm illæ columbarum naturam mihi exprimere videantur, quæ rostro subinde se basiant ac quodammodo oscula figunt, vt proci amasijs aut nouis nuptis. Vnde in illos, qui satis inter se iuuenantur ac lasciuiunt, atque identidem in oscula atque amplexus proruunt, Columbare prouerbium iactari solet, ac Columbatim se inire atque amplecti: quod Belgicè *Duueuecken* à Columbarum gestu, dici solet, ita vt ineunte verè illa sint Venere præludia ac velut procœmia. Non desunt, Plutarcho teste, qui mures citra virilem operam concipere, ac grauidos effici asseverant, si crebrò salem lingăt. Virgilius quoque huic rei quiddam non absimile memorat de equarum conceptu.

Columbare Columbatim prouerbium

Georg 3.

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Continuoque auidis vbi subdita flamma medullis,
Veneri magis (quia veri calor redit oßibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,

Exce-

Exceptantque leues auras, & sæpè sine vllis
Coniugijs vento grauidæ, mirabile dictu,
Diffugiunt.

Non dissimile quiddam equino generi euenit, quod nonnullis famelicis, qui nidore culinæ satu- rantur, atque alimentorum penuria odoribus re- ficiuntur, aut puellæ nubili, cui cùm amasio frui negatum est, illum tacitè souent gremio, illum a- nimo menteque etiam absentem concipit, ita vt excrebra imaginatione massam quandam informē concipiat, conglobatis collectisque in ijs partibus humoribus, qui conceptui inseruiunt, quæ infor- mis concretio imaginaria Venere perficitur, nullo conceptu, virique opera.

Simile à famelicis.

Imaginaria Venus, quid in vtero moliatur.

Manus vel aliæ corporis partes frigore geluque aut pruinis obstupescentes ac rigidæ, vt resoluantur, ac calore rursus imbutæ reuiuiscant,

CAP. XX.

CONTINGIT aliquando cœlo aspero atq; inclementi, flanteque hibernis mensibus Aquilo- ne, aut vento alio rigido, quo omnia passim concre- ta conspiciuntur ac conglaciata, hominibus etiam manus, partesque alias corporis intolerando cru- ciatu obrigescere ac stupore affici, ita vt emortuæ decidant, vel sectione adimi debeant, atque vt are- scentes rami, detruncari, ne pars sana inficiatur. V- bi autem tale quiddam inciderit, vt ijs assolet, qui per loca gelida ac pruinosa iter faciunt, aut illisa naue, tabulatis insident, ac fluctibus hinc inde iactantur, non confestim sic affecti igni ad- mouendi, sed paulò remotius ab hoc collocandi,

Frigora obrigescunt corpore.

ne dolor repentino atque immodico calore exaſperetur atque incrudeſcat. Interim affectæ partes placida mitiq; frictione demulcendæ defricantis manu oleo Chamemellino, aut anethino vel amygdalino perfuſa, mox aqua egelida fouendæ, aut lacte bubulo tepenti ac recens mulcto, cui incocta ſunt lauri folia viridia, quæ oleoſa ſunt, roſmarinus, ſaluia, ſtechas, ſpica celtica vel lauendula, quo reuocari ſanguis poſſit, ac partes emortuæ reuiuiſcere. Omnia autem hæc ſenſim perfici debent, ne dolorem irritari contingat. Nemo autem opinor non aliquando in ſe expertus eſt, quàm acerbo dolore articuli neruorum ratione, qui exquiſitiſſimo ſenſu pollent, afficiantur, vbi intenſiore ac penetrabili frigore rigeſcunt, vel extincto vel refugiente ad intimas partes ſanguine, ita vt primo frigoris occurſu rubeſcant manus, mox frigeſcente ſanguine liueſcant, atque emoriantur, vitali ſpiritu ac ſanguine deſtitutę. Quocirca molli agitatione vellicandi articuli, atque admouendum liquamen, in quo decocta quadrupedum inteſtina, pedes, farcimina, omaſa: quod in omnibus vrbibus paſſim obuium eſt ac parabile: in quo liquamine, vt etiam lacte bubulo elixari poſſunt herbæ paulò antè memoratæ, quò poſtliminio calore viuifico membra imbui queāt, atque inſtaurari: fouent enim membra huiuſmodi fomenta ac roborant, doloresq; mitigant, vt etiam thermæ, hypocauſta, aquæ dulcis balnea: partes quoq; ſic affectę, modò ne prorſus frigore rigeſcant, ac nonnullus ſanguis ſubſit, aqua gelida immerſæ eaq; ſubinde irrigatæ, in priſtinū vigorē reſtituūtur, ac ſenſim incaleſcere incipiunt: per antipariſtaſim enim ſeu cōtrariū expulſo frigore calor inducitur: quod ipſum experiri quiſq; poteſt, contracta niue aut glacie, cōfeſtim enim manus ferueſcunt ac rubore ſuffundūtur. Sic poma cōgelata, in aquam

Frigus inimicum neruis & oßibus.

Membris frigore oppreßis quæ auxilientur.

Nix & aqua gelida calorē excitant.

aquam frigidam demersa ad naturam suam redeũt, totaque illa conglaciata concretio liquescit ac resoluitur. Ita glacies in puteum demissa, euestigio liquescit ac diffunditur. Sunt enim aquę puteales hibernis mensibus calore quodam imbutæ, vt penuaria ac subterranei specus: æstiuis verò mensibus intensissima frigiditate. Cæterùm quò ab internis etiã partibus ad externas calor ac vitalis sanguis ꝓpellatur, intus exhibendæ sorbitiones ex vino ac calor ficis rebus confectæ, quibus natiuus calor, vt ignis sopitus exuscitari posset: propinandum quoque ex vino lectissimæ theriacæ momentum: foris corpori applicandæ lagenæ stanneæ aut fictiles aqua calida oppletæ, in qua herbæ incoctæ sint, quæ sudorem eliciunt, ac corporis spiramenta relaxent, vt sunt feniculus, apium palustre, ligusticum, olusatrum, & smirnium, lauri folia, melissa, angelica, ruta, origanum, satureia, &c. quod ipsum etiam in peste factitare soleo: quò à corde omne virus & contagio discutiatur. Quod si quis à naufragio in littus eiectus, præter membra artusque frigore rigentes, aquam etiam marinam affatim hauserit, quæ vrinam affluenter prouocant illi exhibenda, & ne salsugo internas partes exhulceret, potiunculam confici iubeo ex hordeo, ficubis, vuis passis, semine anisi, fœniculi, eiusque radice, ac rubente cicere, addito radicis glycyrrhizæ momento: hæc enim marinæ aquæ ardorem atque acrimoniam retundit, partesque exhulceratas lenit ac mitigat. Quod verò ad cibi rationem attinet, omnia salsa, acida, acerba, acria euitentur: Aqua mellis, lactis bubuli potus cum modico zaccari, ne coaguletur, præclarè ijs auxiliatur. Ptisana & quicquid ex hordeo conficitur vel in sorbitionis, vel pulmentarij, aut cremoris modum, mirificè confert. Quod si cutis foris (vt assolet) ex vrenti salsugine rodatur, linimenta

Putei æstate frigidi, hieme calidi.

Lagenæ corpori applicatæ sudorem eliciunt.

Naufragi qua ratione instaurandi.

Potio salutaris qui marinam hauserint.

Veteratæ cuti ex aqua salsa linimentum.

ex recenti butyro, adipe suillo non salito, axungia anatis, anseris, gallinæ, vnguento rosaceo, atque è populo nigra vulgo *Popelier* admouenda,

Vnde exoriantur, atque emergant in homine cōscientiæ stimuli: & an, vt affectus & animi perturbationes, humoribus asscribendi: an in animo menteq́ ac voluntate consistant.

CAP. XXI.

Conscientia quid. CONSCIENTIA, hoc est, bonorum malorumque in cuiusque mente testificatio, quæ recordatione quadam actorum, rectè facta approbat, vitiosa ac nequiter transacta arguit, ac detestatur, omnibus à Deo insita est. Ita pura atque integra mens nullius sibi criminis conscia ex benè actæ vitæ recordatione emergit: perturbata autem tumultuosa, pauida, inquieta, ex sceleratæ vitæ consuetudine oritur, seseque vel inuitus profert, sic vt nonnullos in desperationem ac diffidentiam impellat, vt Cain, Saulem Regem, Iudam: alios in spem ac fiduciam consequendæ salutis erigat, vt Dauidem, Petrum, Magdalenam. *Conscientiæ vis.* Homo itaque angore quodam mentis atque animi cruciatu afficitur, siquando conscientia patrati sceleris memoriam animo obijcit, vindictęq; metu terret ac concutit, quibus stimulis mens nonnunquam in Deum erecta, vt in filio prodigo cōtigit, resipiscit, ac discussa trepidatione, tranquillitatem consequitur, sic vt mens rursus exhilarescat, atque erigatur, ac diffuso per corpus sanguine, erectisque spiritibus, qui paulò antè sopiti erant, color efflorescat, qui tabescente corpore, contractoque mœrore animo extinctus erat atque exanguis. *Timor quando salutis, ac resipiscentiæ causa.* Cùm enim se proferāt vitia, affectusque animi in vultu ac corporis habitu, siquando aliquid latentis occultiq; facinoris in mente residet, huius-

huiuſmodi fere homines oblata vel leuiſſima occaſione expalleſcunt, tumultuantur, æſtuant, contremiſcunt, ſuſpirioſi ſunt, gemebundi, taciturni, ſuſpitioſi, exanimes, varijſque cogitationibus diſtrahūtur, quod, vt Dauid ait, peccatum iugiter animo obuerſetur, ita vt non pro voto aut animi ſententia excuti poſſit, aut obliterari admiſſi criminis recordatio, ſed ſubinde recrudeſcat, ac redintegretur: quò ſpectat illa Dauidis precatio cùm in tali affectu eſſet conſtitutus, atque huiuſmodi fluctibus æſtuque iactaretur: Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, ac ſpiritu principali confirma me: Tum illa cū animo ſuo expoſtulatio, vel poti⁹ deploratio: Quare triſtis es anima mea, & quare cōturbas me? ſpera in Deo, quoniā adhuc confitebor illi. Rurſus parta animi tranquillitate, diſcuſſoque mœrore, Introito anima mea in requiem tuam, etenim Dominus benefecit tibi. Dediſti lætitiam in corde. Ita ſi omnia nobis aliter peracta ſint, quā æquitas exigit, ac praua voluntas, ipſaque in malum inclinatio aliò, quā intellectus concipit, mens dictat, ſuadet ratio, impellitur, poſtmodum excruciat animum hominis malè actorum recordatio. Cùm alij ſepti, ac muniti conſcientiæ fiducia ac mentis ſecuræ teſtimonij fulti, nihil metuāt aut exhorreſcant, nec ingruentib. etiam calamitatibus, peſte, bello, fame, rerumq; penuria, perſequutione, tyrannorū ſæuitia deijciātur aut labaſcāt, tāetſi enim ea ſit humanæ naturæ fragilitas, vt nemo nō inopinato inſultu concutiatur, cuius rei Chriſtus ſpecimen edidit, iamiam immolandus: vir tamen integer, & qui propugnatore Deo nititur, impauidè atque intrepidè aduerſus imminentes tempeſtates ſubſiſtit, illoque munimento ac præſidio ſe fulcit ac tuetur. Sic Dauid anguſtijs vndique circumſeptus, inuictum infractumque animi robur periculis opponit. Spiritu

Pſalm. 50.
Pſalm. 41.
Pſalm. 4.
Conſcientiæ fiducia quid efficiat.
Matth. 26.

Spiritu ſiquidem poten ti fultus ac vallatus, confi-
Pſalm.25. dentius loquitur. Etiamſi conſiſtant aduerſus me
caſtra, non timebit cor meum: etiamſi exurgat ad-
Cap.13. uerſus me prælium, in hoc ego ſperabo. Similiter
Iob: Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo. Impij
verò, ſcelerati, ſontes, nefarij, facinoroſi, tametſi ſe-
pti ſint ac ſtipati magna clientela, muniti opibus,
aucti latifundijs atque ampliſſima agrorum poſſeſ-
ſione, rerumque omnium affluentia fruantur, car-
nificinam tamen animi percipiunt, omnia metuũt
atque exhorreſcunt, ipſaque mens conſcientia ſcele
Prou.12. rum tanquam gladio, vt Sapiens ait, pungitur, Cùm
enim ſubit animum maleficij recordatio, cõfeſtim
Lex naturæ quid. tanquam furijs agitati contremiſcunt, palleſcunt,
circumſpectãt, omniaque vel tuta timent. Eſt enim
cuique natura inſitus delectus rerum, iudicium, bo
Rom.1. ni malique diſcrimen, impreſſaq; Dei notitia, quã
Paulus appellat legem, ſeu inſtinctum ductumq; na
turæ, qua ferimur ad honeſta, auerſamur turpia, at
teſtante, vt is ait, cuiuſque conſciẽtia, & cogitatio-
nibus inter ſe accuſantibus aut etiã excuſantibus.
Magna itaque in omni vitæ actione vis, & effectus
conſcientiæ, ſic vt homo quamlibet atrocia illi im-
pingantur, conſtantiam tueatur, ſemperq; in pro-
poſito ſuſceptoque conſilio perſiſtat, nihil metuat,
non contremiſcat, aut vllis minis concutiatur, ſi
nihil commiſerit: qui verò aliquo crimine conta-
minatur, aut labem aliquam in mente conceperit,
Conſcientia ſpeciem corporis immutat. pœnam continenter ante oculos verſari imagina-
tur, paratumq; interitum. Timor enim, quo & ſan-
guis ſe recondit, ac ſpiritus conſopiuntur, ex pecca-
torum conſcientia exortus, homini mentem eri-
pit, ac vultum totiusque corporis ſpeciem immu-
tat: ita etiam in medijs delicijs, in tripudijs, in ſym-
poſijs, in amplexu coniugis carnificinam ac mor-
ſus animi experiuntur, cùm vitæ integritas omnia
pacata

pacata efficiat, tranquilla, placida, quieta, minimeque turbulenta aut tumultuosa. Quod vnum argumento esse potest, mentem homini à Deo profluxisse, illius vi incitari, illius spiritu & afflatu impelli, denique superesse à morte animam, quæ reuolutis annis, vbi supremo Iudici cum hominibus disceptare visum erit, corpus postliminio est amplexura. Manè autem atque antelucano magis elucet, ac se profert conscientiæ vis ac stimulus dissipatis fumis ac discusso fuliginoso vapore, quo mẽs ex hesternis ac pridianis vel actionibus, vel epulis, symposijs, cruditate, crapula ingluuiæ, alea fuit oppressa, ita vt eo potissimum tempore subeant animo anteactæ cogitationes, easque in mentem recurrãt quæ detestari solet, vel improbare. Sic Propheta, Manè exaudies vocem meam. Manè astabo tibi & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Manè, manè eriget mihi aurem Dominus. De manè vigilabo ad te. Iustus tradet animam suam, vt vigilet ad Deum, qui fecit illum. Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Ita euigilatis, ieiunis, impransis, abstemijs magis se ingerunt consciæ mentis effectus, ac Deus diluculo aurẽ homini vellicat. Quis enim vino obrutis, crapula, ingluuie, ebrietate oppressis cultus adferri possit, aut salutaris vel admonitio, vel afflatus adhiberi? Ita noui plerosque, quibus cùm identidẽ suboriri soleat ac repullascere rei malæ actæ recordatio, vino affatim se obruisse, ne obreperet animo, ac tacitè se insinuaret facinorum memoria: quanquam postridie malum recrudesceret, ac mentem ob cruditatem sæuius infestaret. Simile enim quiddam ijs euenit, quod morbo infectis, qui non detegunt, sed celant hulcera ac tumores, quibus scatent, quo fit vt acerbius intus dilaniari illos contingat: ad quod exemplum allusit Dauid, cùm inquit, Quoniam tacui, inueterauerũt ossa

Argumentũ validum immortalitatis.

Conscientia quo diei tempore se profert.

Cur manè se profert conscientia.

Psalm. 5.

Esaiæ. 50.

Esaiæ. 26.

Eccle. 39.

Psalm. 62.

Simile ab ægrotis.

Psalm 31.

Psalm 31. ossa mea dum clamarem tota die: ita peccatum,
Locus Dauidis explicatus terror animę, mentis inquietudo, conscientiæ angustia confessionem sceleris extorsit, & tamen non induci potui, vt cõmissum scelus confiterer, ac pœnitentia id expiarem. Cæterùm multum momenti adferunt in permouenda mente, in excitandis sopiendisque conscientiæ motibus vitæ institutio, cor-
Quibus desit conscientia. poris habitus, insiti humores. Sic nautæ, milites, baiuli, caupones, trapezitæ, vsurarij, lenones, plerique negotiatores seu minuti mercatores non magnopere mouentur conscientiæ impulsu, ita vt eam lar-
Simile à retibus. gam sint consequuti, & qui, vt laxiora, ac patentiora retia omnia transmittant, colantes culicem, ca-
Matth. 21. melum, vt Christus ait, deglutientes. Nonnulli solitarij, atque vmbratili vitæ addicti, plus satis anxij sunt, ac trepidãt timore, vbi nullius timor. Sic superstitiosos plus quàm par est aut res exigit, Conscientiæ motus agitat, nec inanem persuasionē sibi eximi patiuntur. Ita melancholici præ cæteris anxij sunt, Cholerici ob humorum tenuitatem, & feruorem vilem habent conscientiam, eamque vel excutiunt, vel extenuant, vel obliuione obruere tentãt.
Iob. 13. Sanguineis non magnoperecordi est ille animi motus, nec assurgit vlla in mentem transactæ vitæ co-
Iobi locus explicatus. gitatio: quò spectat illud, Scribis contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. Quæ enim nobis in ætate iuuenili insolenter transacta sunt, nec magnoperè commouebant, ea in senectute, in morbis, in calamitatibus, ingruente
Simile elegãs ab ære alieno oppreßis. clade aliqua recrudescunt, ac menti, tanquam rationes expunctæ atque obliteratæ, obijciuntur: vt ijs, quibus cùm olim multum æris alieni conflatũ sit, ac iam pridem rerum creditarum solutio animo excussa, rursus appellari incipiũt, atque vt debita refundant, iure adiungũtur. Phlegmatici autem desides, ignaui, veternosi, socordes, ne cogitant qui-

quidem quid sit conscientia, nec eorum mens aut incalescit, aut vllis stimulis excitari potest ad ea cō cipienda, quæ salutaria sunt, vtpote immodica humiditate immersi. Impij qui in profundum sunt demersi, quique vel à verbo, vel Dei cognitione alieni existunt, omnia contemnunt, irrident, subsannant. Nonnulli intermedij palliant, excusant, tergiuersantur, aliò transferunt: quod ipsum deprecatur Dauid, nec in eum errorem deuolui exoptat: Nec declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Multa itaque conscientiæ lumini officiunt, idque obumbrant, adolescentia, crapula, ingluuies, intemperantia, amor, nox, deliciæ, voluptates, quę omnia pudoris ac modestiæ frenum excutiunt. Sic Plautus, *Psalm. 1.* *Psalm. 140.*

Nox, vinum, mulier, nihil perniciosius homini adolescentulo

Cui Ouidius consonat, *Amor. lib. 1, Eleg 6.*

Nox & amor, vinumque nihil moderabile suadent,
Illa pudore vacat: Bacchus Amorque metu.

Siquidem consultores illi parum salutares ad deteriora animum rapiunt, mentemque à sanioribus consilijs auertunt, & si quis horū conscientiā pūgat, ac stimulet, si ad optima quæq; impellat atque exhortetur, contemnunt, negligunt, irrident, cauillantur, omniaque obnubilant, eleuant, extenuant, ac causantur iuuentutem, ac florētes annos, genialiter, nulloque nubilo transigendos: postremò cogitationes tetricas ablegandas, atque in senectutem transferendas: ita cūm rationes documenta respuant, ac conscientiæ dictamen cauillatione illudant, ad voluptatis amussim potius, quàm ad Aequitatis ac moderationis normam omnes suas cogitationes exigunt. Vndè appositè Solomon: Adolescentia vana, præceps, temeraria, lubrica, incogitans, improuida, inconsiderata, & quæ illam comitari so- *Iuuentus conscientiam negligit.* *Eccles 11.* *Adolescentia consilij inops.*

tari so-

tari solet voluptas æ deliciæ fugaces atque euanidæ nonnunquam damnosę,& quę luctuosum funestũque exitum consequantur. Quoniam autem huic ætati ferè comes sit imperitia,incogitantia, consilij inopia,ob id minus ꝑspicit, quæ ipsi salutaria sunt, frugifera,fructuosa.Est etiam nonnullis,qui in consistenti ac firmata ætate constituti sunt, & penes quos summa rerum publicarum,ac religionis columen consistit,aliquando errore & caligine inuoluta conscientia,ita vt plerumque non omnia exactè atque ad amussim demetiantur aut excutiant, aut adhibita in consilium ratione,iudicio,delectu rerũ Dei verbo ac spiritus Diuini afflatu negotia suá ꝑficiant,sed nonnunquam illos impellat vel affectus humanus,vel principũ fauor,& gratificatio; quod Paulum factitasse legimus, vel etiam stabiliendæ superstitionis inueteratæ error, & inolita vitiosa consuetudo, quæ irrepsit in bonorum consensu & auctoritate,sed imperitæ plebis errore, quam tamẽ nemo,tanquam legem ac regulam vitę aboleri sustinet,& obsolescere:quò fit vt in delectu rerũ,in boni maliq́ue discrimine,in erigenda instaurandaq́ue ac propaganda sincera religione,ac Dei cultu hallucinentur ac cæcutiant,prorsusq́ue à scopo aberrẽt, magno conscientiæ detrimento.Sic Iudæis persuasum erat se obsequium præstare Deo, cùm in illos sæuerent,qui Christo nomen dederant. Pari impulsu ac studio incitatus Paulus Christianis infestus erat,illosq́ue minaciter persequebatur, zelo quidẽ pietatis,sed qui errore inuolutus esset,& qui, vt Apostolus ait,non secundum scientiam perficeretur hoc est,non iudicio, non ratione, non excussa cognitaq́ue causa,vt Gamaliel factitauit,nõ animaduersa cognitaq́ue Dei voluntate,non spiritus Diuini impulsu atque afflatu, quem probari vult expresso Dei verbo,atque an ex eo proficiscatur, exploratí:ita.

Homines non conscientiæ motu sed affectibus ducuntur.

Errores inueterati ægrè eximuntur.

Ioan.16.

Actor.9.

Rom.10

Actor.5.

1.Ioan.4.

ti:itaque erratum eſt in delectu religionis non affe-ctu & propenſione pietatis, quod ſpiritu Diuino, qui certa atque indubitata mentibus hominum ingerit, eſſent deſtituti. Sic videtur via homini iuſta (vt ſapiens ait) & nouiſſima eius ducunt ad mortem. Cuius rei ſpecimen nobis exhibet Paulus ex perſequutore factus præco, ac propugnator, aſſertorque Euangelij Chriſti, qui ſe miſericordiam cõſequutum profitetur, quod ignorãs fecerit per incredulitatem, & quò in eo oſtenderet omnem clementiam Chriſtus Ieſus, ad exprimendum exemplar ijs, qui credituri eſſent in ipſo, ad vitam æternam. Hæc autem de conſcientiæ motu videbuntur fortaſſe quibuſdã verboſius à me amplificata, præſertim cùm hoc argumentum ad ſacrarum literarũ profeſſores atque Eccleſiæ miniſtros ſpectet, quorum intereſt, & munus expoſcit, cuiuſque mentem ſalubri exhortatione tranquillam, ac pacatam efficere, animoque pauores eximere. Verùm cùm hi affectus, qui ex conſciæ mentis angore emergũt, valetudini officiant, ipſiq́ue ſpiritus atque humores vitiati huic rei fomenta miniſtrent: Medici quoque officium eſt, huiuſmodi perturbationes menti eximere, vt ijs ſublatis, corpus omnibus ſuis numeris inculpatè ſubſiſtat. Operoſum enim eſt atque admodum difficilè corpus à ſanitate collapſum reſtituere, atque inſtaurare, vbi mens vitiorum ac labe conſcientiæ contaminata eſt, vbi ſenſuum organa ac ſpiritus animales, ac vitales ſunt vitiati. Nec minus moleſtum eſt viro Eccleſiaſtico animo medelam adferre, vbi corpus vitioſis humoribus oppletum eſt. Siquidem ob arctiſſimam vtriuſque partis cognationem & conſenſum, animi vitia redundant in corpus, corporis verò morbi in animum mentemq́ue transferuntur. Exem-

Prouerb. 14.

1. Timot. 1.

Animi et corporis cõſenſ.

Hh plo

plo ſunt lymphati, melancholici, phrenetici, amentes, deliri, ebrij, apoplecti, veternoſi, paralytici, maniaci, lunatici, tum plerique alij, quorum morboſi affectus ex cerebri intemperie oriuntur, quocirca capiti, quod mentis ſedes eſt, tum vtriuſque partis ſanitati accuratè proſpiciendum.

FINIS.

QVAE PRIMO LIBRO CONTINENTVR.

QVÆ SECVNDO LIBRO CONTINENTVR.

tanquã larua, aut personato tegmine obducta, ad primum lucis intuitum se spectandam exhibet, Helm *vulgo vocant.* 176

9. *Cur apud Belgas, In fabis versari dicantur, vacillantis parumq́ue firmi cerebri, vulgo* In die boonen. 179

10. *Non quiuis grauis ac teter odor homini noxius. Sunt enim inter hos qui contagia discutiant, morbisq́ue putridis obsistant. Obiter manauit prouerbiũ, Cornua inibi, eoq́ue loco aduri, vulgo* Men branter hoornen. 181

11. *Digiti sinistræ manus, qui minimo proximus est, præstantia, qui postremo omnium morbo articulari, aut chiragra infestatur, & si quando affici contingat, non multò pòst mors imminet. Obiter quare præ cæteris auro deuinciri mereatur.* 183

12. *Quædam ignem non concipiunt, flammisq́ue inuicta sunt, & qua ratione id efficiant.* 185

13. *Calor natiuus hominis fouetur, augescitq́ue animalculorum præcipuè autem infantium calore si parti corporis inualidæ applicentur. Nõ enim hoc fomentum cõcoctionem solũ adiuuat sed dolores quosque articulares sedat. Inter catellos autem, qui id præstent efficaciùs.* 187

Pal-

QVÆ TERTIO LIBRO
CONTINENTVR.

Cap.

tis

RERVM

RERVM ET SENTENTIARVM HVIVS OPERIS INDEX.

A.

Aqua

Bilie-

Con-

Cuio-

D

Deus

E

E

Exem-

Fœmina

Herbæ

Infans

Mens

 piunt.

Mu-

Natu-

Nix

Odo-

P.

Pæonia

Portu-

Qua

Reges

Syn-

T.

Tar-

V.

VVala-

Verso-

Vitis

Zeevvöll[illegible]